T. d. Sandon

KABINET
VAN
NEDERLANDSCHE
EN
KLEEFSCHE
OUTHEDEN,

Geöpent, Opgeheldert en Wydlopigh Beſchreven
In STEDEN, DORPEN, SLOTEN, ADELYKE HUIZEN, KLOOSTERS, KERKEN, GODSHUIZEN, POORTEN, en andere voorname STADS- en LANDGEBOUWEN

DOOR

MATTHAEUS BROUËRIUS
VAN NIDEK, R. G.

En in 300 verſcheide printtafereelen vertoont door

ABRAHAM RADEMAKER

met deszelfs korte uitlegging onder ieder Konſtprint in de *Nederlandſche*, *Franſche* en *Engelſche Tale.*

EERSTE DEEL.

Met 50 kopere platen.

TE AMSTERDAM,

By WILLEM BARENTS, Boekverkoper op den Nieuwezyds Voorburgwal, In Horatius. 1727.

Den Weledelen Heere

JERONIMUS TONNEMAN

KENNER, BEMINNAER
EN
VOORSTANDER
Van alle fraië
VERSTANDEN,
KONSTEN en WETENSCHAPPEN.

Eischt vrintschap, eischt voorheen beweze gunst
Erkentenis by welgebore menschen,
Wat zal ik dan, Mecænas van de kunst,
Voor dankbaerheit u toonen? Enkle wenschen,
Daer maght ontbreekt, by *Tonneman* volstaen,
Gelyk de wil zelfs voor 't bewys van plichten.
Dat doet myn lust, myn schryfzucht, verder gaen,
Om uwen naem te zeegnen in gedichten.
Op deeze hoop wyde ik dit Kabinet
Van Nederlandsche en Kleefsche Landsgebouwen
Heer *Tonneman*, die fraië geesten wett,
En in den gront de kunsten kan beschouwen;

Ge-

Gelukt het my als voormaels uwen geest
Te streelen en behagen met dit schryven,
Myn Schilderboek volgt kort op deezen leest
Tot lof der kunst en 's kunstenaers bedryven.
Dat anderen vry Spanje of Engelant,
Of Vrankryx trotze en prachtige gebouwen
Beschryven op een hoogverheven trant;
't Lust my den roem van Nederlant te ontvouwen.
Geschichtkund' gaet my lieflyk aen de hant,
My leerende uit plakkaten, keuren, wetten
En Schryvers van ons dierbaer vaderlant
's Lants Outheit in het volle licht te zetten.
Dies wik en weeg ik ernstigh elx verhael,
En sterk 't altyt met reden of bewyzen,
Of streep somtyts gemeene fabeltael
Of prys weêrom die waerdigh zyn te pryzen.
Dat voed myn geest, dat geeft my nieuwe kraght,
Dat licht den last van myne bezigheden,
Dat smoort myn zorg dat myne smert verzacht,
En moedigt my dit voetspoor langs te treden;
Zoo *Tonneman*, van edlen geest geroert,
Myn keuze pryst, en toesta dat 'k zyn gaven,
Zoo ver de zon haer koets om 't Aertryk voert,
Op hooger toon vermelden magh en staven.

M. Brouërius van Nidek.

Aen-

Aenwyzinge
Hoe men de
Printverbeeldingen
In dit eerste Deel
Zal plaetzen.

VOOR-

VOORBERICHT

Aen den

Weetgierigen en Bescheiden

LEZER.

Wy openen u eindelyk niet alleen ons Kabinet der Nederlandsche Outheden, maer halen de eerste lade t'uwer beschouwinge en verlustiginge zelfs uit. De belofte des Boekverkopers, buiten eenigh verbant *echter*, ten opzichte van deeze beschryvinge gedaen, als buiten zyn vermogen geweest zynde om het zelve te konnen ingaen, uitwyzens de duidelyke bewoordingen zyns berichts, by de tweede Inschryvinge gedrukt, hebbe men geenzins te verdenken tegens de goede trouwe door hem zoo lang en laet na den toegezegden tyt uitgestelt en voldaen te werden. Onze dikwylige worsteling met graveel en jicht aen de eene, en de opgehoopte arbeit omtrent het uitgeven, beschaven en opstellen van verscheide andere eige en grootere werken aen de andere zyde, zyn ten deele de ware oorzaek van deeze langvertraegde uitgave. Ik beken het vryborstigh. Den schult te ontveinzen of op een ander te leggen past geen eerlyk man. Nimmer heb ik my ook willen verbinden, wat drangredenen my ooit voorgestelt wierden,

den, om my aen eene flaeffche bepaling van tyt te onderwerpen, als te overbewuft zynde dat de eene verbintenis eene andere en grotere na zich trekt, gemenelyk eene fteilte daer nevens is, en dat 'er tuffchen beiden veeltyds merkelyke verhinderingen opkomen, die men van te voren noch zien noch vermoeden kon, zynde het met dusdanige ondernemingen bykans gelegen als met groote plaetzen, daer altyt eene groote wydte is van het een tot het ander einde.

De andere en voornaemfte reden dezer uitgave is deze volgende.

Naeulyx had ik deeze befchryvinge begonnen en onder handen genomen of vond my, hoe veele aentekeningen ik in menigte van jaren zelfs opgemaekt of van andere liefhebbers en kenners van de Nederlandfche zaken ingezamelt had, en hoe veele oude papieren ik ook tot myn gebruik mogte hebben, in veele gevallen verlegen, eensdeels doordien my fomtyts de nodigfte en naeukeurigfte onderrichtingen niet konden opgegeven worden by gebrek van behoorlyke befcheiden, anderdeels door de flechte gefteltheit der qualyk bewaerde en van de wormen doorgeknaegde papieren, maer wel het meeft door de veelvuldige wygering van fommige bezitteren der heerlykheden uit eene onbegrypelyke eigenzinnigheit, en tegens den algemeenen nutte hunner lantgenoten aenwrytenden geeft: een ongeluk; daer meermalen onze vaderlandfche gefchiedenisfchryveren over geklaeght hebben, en waer door ik alsnu mede ondervonden heb, dat beloften en gunftige toezeg-

zeggingen by veelen, en dat dikwyls wel by mannen van aenzien zelfs, goet koop, maer de duurte in 't volbrengen ligt, daer nochtans een, die heusch en oprecht is, een koning van zyn woort moet zyn, de beloften op geene schroeven behoorden te staen of de stegel-repen gelyken, die men naer ons welgevallen en gemak of langer of korter maekt, maer altoos woort en daet eene en dezelve dient te zyn; dus hebbe ik veel langer tyt en oneindigen arbeit moeten besteden in het doorsnuffelen en nagaen van aloude charteren, keuren, voorrechten en andere schriften, omme het voorgemelde gebrek te heelen en de nodige waerheit te achterhalen. Dus honde ik my genoegzaem verzekert, *dat* myne landsgenoten zich hunnes lang wachtens naer deeze beschryvinge niet zullen beklagen, ziende dat hun, in plaetze van eene toegezegde schetsgewyze en korte uitlegging op ieder voorkoment gebouw, stadt of dorp, eene zeer breetwydende, en, zoo ik my niet bedriege, volslage verklaringe te berde brengt en niets aftergelaten heeft, dat tot eene volkome opheldering der zelve dient, zoo wel omtrent de Geographie, Chronologie, Geneälogie, Kerkelyken en Burgerlyken staet, als de oude en latere geschiedenissen; hebbende ons de Hoogh en Welgeboren heer Konstantyn Huigens, heere van Zuilichem, Zelhem en in Monnikelant, met zyne verplichtende letteren niet weinigh in dat reets opgevatte voornemen gesterkt gehad, met zich te beklagen dat in de veelvuldige boeken, die ons Nederlant sedert drie of

 vier

vier jaren als overkroppen, zich niet een eenige Schryver opgedaen heeft, die ſedert den tyt van Bor en Aitzema de voorvallen der latere en jongere eeuwen oprechtelyk beſchryft, en dat ten opzichte van de oude Gebouwen, Geſtichten, Heerlykheden en Overblyſſelen, die zoo menigvuldigh in ons vryë Nederlant zyn, men tot nogh toe niets heeft, dat, om zoo te zeggen, iemant voldoen kan, wyl het geene ons van byzondere Heerlykheden, enz is medegedeelt, den weetluſt en graagte eerder verwekt, dan dat het dezelve voldoet en verzadigt. Overzulx zal dit geheele Werk, in plaetze van Vier, als by de Inſchryvings Voorwaerden bepaelt wiert, Zes ſtukken uitmaken, ieder van veertigh of twee en veertigh bladen letterdruk, tot opheldering van Vyftigh nevensgevoegde Konſtprinten, die twaelf vellen en een half beſlaen, zoo dat ieder dezer zes boekdeelen, in plaetze van een en veertigh vellen, de platen daer onder gerekent, nu ten minſten op Twee en vyftigh vellen uitlopen zullen, dienvolgens drie hondert en twaelf bladen, in ſtede van de beloofde hondert en acht en zestigh, zoo Plaet- als Letter-druk, gelevert worden, konnende niet het minſte getwyffelt of vermoed werden of de Intekenaren zullen den Boekverkoper omtrent zyne vermeerderde onkoſten met blyder harten naer beſcheidenheit te gemoete komen, belovende ik verders alles aen te zullen wenden om nogh voor het eindigen deezes jaers het tweede boekdeel deezer beſchryvinge den Intekenaren mede te deelen.

De

De byzondere afbeeldſelen zyn of door den beroemden tekenaer en miniatuur-ſchilder *Abraham Rademaker* naer 't leven zelfs afgetekent of naer de eigenhandige ſchetzen der beſte Tekenaren ontworpen en in 't koper gebragt, en dus buiten alle vermoedens van harsſenſchilderyen te zyn, gelyk men hedendaeghs in menigte ontwerpt en voor echte tekeningen opgeeft. Om zodanigen bedrogh niet onderhevigh te worden, hebbe ik in de opzamelinge der tekeningen tot myn Belgium Illuſtratum bequame Meeſters in ieder geweſt en ſtadt gezocht en te werk geſtelt, en aldus alles naer 't leven zelfs doen ſchetzen, met eene bygevoegde getuigeniſſe der Tekenaers of Heeren, die de moeite genomen hebben gehadt, om de begeerde tekeningen en konſtenaers te bezorgen, zynde dezelve onder my tot een zeker en onwrikbaer bewys beruſtende, en wat die van vroeger jaren belangt, dezelve zyn of naer ſchilderyen of naer aftekeningen door mannen van achtbaerheit of liefhebbers van diergelyke frajigheden my medegedeelt, voltooit en opgemaekt, uitwyzens hunne verplichtende brieven, welke ik zorgvuldigh beware en ten allen tyden, des verzocht werdende, vertonen kan.

De orde en verkiezinge, omtrent de konſttafereeltjes gehouden, is buiten my, en lang te voren, eer ik my tot de beſchryvinge der zelve ingelaten had, gedaen, anderzins zoude ik 'er veele uitgeſchoten hebben, als buurten, lanthuizen, poortjes en diergelyke gebouwen, van dewelke zeer weinigh te zeggen valt, en die der-

halven niet als tot een oogvermaek verstrekken konnen.

Van uitsporigh tegenspreken en berispen heb ik nooit gehouden, veel min, van wegens den eenen en anderen misslagh, in eenigen schryver gevonden, den zelven daerom te verwerpen en van zyne misgrepen een grooten ophef te maken, schoon hy al op het stuk van de oordeelkunde, tydrekeninge en andere zaken niet wel vrygesproken konde werden. Men versta dit voornamentlyk van de oude schryvers onzer vaderlandsche Gebeurtenissen gezegt, wanneer de tyt van de rechte oordeelkunde nogh niet geboren was, en niemant dien wegh noch gebaent noch aengewezen had: de latere en hedendaegsche schryvers, by wiens tyt de oordeelkunde vry wat beter geslepen is, konnen weinigh verschoninge vorderen, als den welken, zoo ze hun verstant en oogen wilden gebruiken, de wegh tot veele historische waerheden open legt, en nu, of al willens en wetens de oogen van het licht afgekeert houden, of uit eene gekoesterde onkunde of liever eene vadzige gemakkelykheit het onderzoek afterlaten, en dus alles, wat zy by vorige schryvers geboekt vinden, om dat het voor veele jaren geschreven is, voor eene heldere waerheit opnemen, naschryven, en zelfs met kragt en gewelt staende houden, en de letterminnende weerelt voor goeden munt in de hant stoppen, als of aen derzelver schriften en verhael niet te twyffelen viel, en die aen de reden niet getoetst behoefden te werden. Ik voor my, ik achte met Plato de waerheit ouder dan alle schryvers

en

en ſtelle met Julius Scaliger vaſt, dat 'er geen ongelukkiger verſtanden zyn, als die ſtyf en ſterk ſtaende houden, dat onze Voorouderen alles geweten hebben.

Eene zaek heb ik den Leezer nogh te berichten, en dat alleen om mynen naem en de achting, die ik by de liefhebbers onzer Nederlandſche Outheden verkregen mogt hebben, te bewaren, dat men, in dit tegenwoordige werk ſomwylen geheel andere verhalen, met zekere en geloofverdienende Bewyzen geſtaeft, vindende, als in het Groot Hiſtoriſch Woordenboek, by zekere gemeenſchap van Boekverkopers gedrukt, en onder des Heeren D. van Hoogſtraten en myn beſtier, als op den tytel ſtaet, uitgegeven, ter nedergeſtelt zyn, my niet gelieve te verdenken, ofte voor den opſteller der zelve te houden, hoewel het een iegelyk ſchryver geöorloft is, zyn eerſt gezegde, wanneer nader onderrichtinge en bewyzen bekomen heeft, te veranderen en verbeteren. Veele artykelen, de Nederlandſche zaken betreffende, welke in de twee eerſte ſtukken van dat Woordenboek op de letters A en B (want in het derde en vierde ſtuk heb ik weinigh of niet geärbeit) gevonden worden, zyn door verſcheide liefhebbers opgegeven, en buiten myn opzicht, als die geene ſchikking gehad, of proeven van 't werk, dan zoo verre myne artykelen betrof, gekregen heb, daer in gelaſcht; doch enkel en alleen, om dat my de tyt dikwyls te kort viel, en de haeſt der Boekverkoperen in het drukken te groot was, om alles alleen te konnen opſtellen. Neemt men mynen arbeit ten goeden, het ſtrekt my tot een ſpoorſlagh om mynen Lantgenooten verder ten dienſt te zyn.

Op den huize uit den Boſch den 20 Auguſtus 1727.

NA-

NAMEN
der
INTEKENAREN
deezes Werx.

	Aa (*Janszoons vander*)	1
	Alberts (*R. C.*)	2
	Aldenhoven (*Nikolaes*)	1
	Alewyn	1
	Arsoon *Jansz* (*Jan Arnaut*	1
	Assueri (*Christiaen*)	1
	Assueri (*Joan*)	1
	Audrouin (*Philip*)	1
*	Baerle (*Kornelis van*)	1
	Baerle (*Pieter van*)	1
	Bake (*Jan*)	1
	Bakker (*Jakob Kornelis*) *Drost van Buren*	1
	Barg (*Jean de*)	1
	Beekman (*Martinus*)	1
*	Bekker (*Hendrik*)	1
	Berge (*Pieter vanden*)	1
	Bergerie (*Pierre la*)	1
	Beukelman (*Reinier*)	1
*	Birens (*Antoni*)	1
	Blanc (*David le*)	1
**	Blanco (*in*)	1
*	Dito	6
	Dito	15
	Dito	1
**	Barents (*Nikolaes.*)	2
*	Dito	1
	Dito	2
	Bloemen (*Jan van*	1
	Bollaert (*Sibout*)	1
**	Bols (*Hermanus*)	1
**	Boom (*Jan*)	3
	Boots (*Dionisius*)	1
**	Bosch (*Jan van den*)	1
	Bout (*Johan*) *Vryheer van Lieshout*	1
	Braem (*J van*	5
	Braemkamp (*Gerrit*)	1
*	Braets *Jakobz* (*Adriaen*)	1
	Brantwyk van Bloklant (*Pieter*) *vryheer van Bloklant*	1
	Bredeman (*Johannes*)	1
	Bredehoff (*Jakob Josias van*)	1
	Brink (*Wouter van den*)	1
	Buk (*Otto*)	1
	Buren (*Renst van*)	1
	Burgmans (*G*)	2
*	Dito	1
	Calleree (*Johannes*)	1
	Citto	1
	Clermont (*Godefried van*)	1
	Cocq (*Dirk vander*)	1
	Col (*Kornelis*)	1
**	Collen (*Ferdinant van*) *heere van Guntersteín, Burgermeester en Raet der stadt Amsterdam*	1
	Corme (*Isak de*)	1
	Cos (*Pieter*)	1
	Coup (*Pieter de*)	2
*	Criex (*G. M.*) *heere te Leegkerk*	1
	Daeldorp (*Hermanus*)	1
*	Dam (*Anthoni van*)	1
	Damme (*A van*)	1
	Denys (*Willem*)	1
*	Diedenhoven (*Pieter*)	1

Dor-

	DORMIEUX (*Abraham*)	1
	DORP (*Adriaen van*)	1
	DRAEIBURG (*Willem*)	1
	DRINKVELT (*Hubertus*)	1
	DUC (*Adriaen le*)	1
*	EIK (*Hendrik van*)	1
	ELIAS *Michielsz.* (*Mr. Jakob*	2
	ENSCHEDE (*Johannes*)	1
**	FOUCQUET (*Fr.*)	1
*	DITO	8
	DITO	7
	FREIN (*Hendrik de*) *Predikant*	1
	GARNIER (*Jan*)	1
	GENEGEN (*Mr. Daniel van*)	1
*	GELDORP (*Jan*)	1
	GRAEFMAN (*Isak*)	1
**	GRAEFMAN (*Jan*)	1
**	GROENINGEN (*Jan van*)	1
	GROENINX (*Cornelis*)	1
**	GRON (*Guillaume*)	1
	HAEN *Junior* (*Abraham de*)	1
	HAESBAERT (*Martinus*) *Inspector Collegii Medici*	1
	HALEN (*Bartholomeus van*)	1
	HAMER (*Petrus*) *Predikant*	1
**	HEEK (*Daniel van*)	1
	HEGGERS (*Willem*)	1
**	HEIDEN (*Hillebrant vander*)	1
	HEIM (*Johan vander*)	1
	HELVETIUS (*Dr. Aernout*)	1
	HENGELEN (*Hendrik van*)	1
	HOEZEN (*Leönard van*) *Schepen van Amsterdam*	1
	HUIBERT (*P. A. de*) *heere van Kruiningen, Drost van Muiden, Baljuw van Goilant enz.*	1
**	HUIDEKOPER (*Balthazar*)	1
*	HUIDEKOPER *van Maerseveen*	1
	HURGRONJE (*Jakob*)	1
	JONG (*Joost de*)	1
**	JUTT (*Pieter*)	1
	KAMEN (*J. van*)	1
**	KAMP JUNIOR (*Isak van*)	1
	KERKHEM (*J. van*)	1
	KIEWISBERGEN (*H. V.*)	1
	KINDEREN (*Emanuel der*)	1
	KLEIN de JONGE (*Jakob*)	1
	KLINT (*Jakob*)	1
*	KOENERDING (*Jan*)	1
	KRIGHOUT (*Jakob*)	1
*	K (*R. N.*	1
	LAKEMAN (*B*)	1
*	DITO	1
	LAMPE (*Hendrik*)	1
**	LEDEBOER (*Jacobus*)	1
*	LEE (*M. van*)	2
	DITO	6
**	LEEUW (*Theodorus de*) *heere van Abkoude*	1
	LEEUW VAN LENNEP (*David*)	1
**	LENNEP (*Dirk van*)	1
	LESCAILJE (*Erven van*) D. RANK	3
	LEUVEN (*Roelant van*)	1
	LINQUET (*Willem Lambert*)	1
	LIP (*Mr. Daniel vander*)	1
	LUCHT (*Willem vander*)	1
**	LUCHTMANS (*S*)	1
	DITO	2
*	LOON (*Kornelis van*)	1
**	LOZEL (*Ph*)	1
*	DITO	1
	DITO	2
*	MACHADO (*Jakob Hiskia*) *bewinthebber der Provintiale Utrechtze Compagnie.*	1
	MARCHAND (*Jakob*)	1

NAMEN der INTEKENAREN.

MARCUS *Jansz (Jakob)* 1
MEJERE *(Pieter)* 1
MELDER *(Gerrit)* 1
** METHORST *(Barbara)* 1
DITO 1
* MEUL *(Jakob)* 1
MIN *(Nikolaes de)* 1
MISPLET *(Paul)* 1
MOL *(Jan)* 1
MOUBACH *(Abraham)* 1
MOULAERT 1
MUIDEN *(Jakob van) Schout van Hillendoorn* 1
MUISKEN *(Jan)* 1
MUIZER *(Gerard)* 1
MULLEM *(Daniel van)* 1
MULST *(Jakob)* 1
** N.N. 1
** DITO 1
* OOSTERWYK *(Johannes)* 1
OUTHOVEN *(Martinus van)* 1
PANCHAUD *(Stefen Lodewyk)* 1
* PAS *(Otto)* 1
PEISTER *(Mr. Jan de)* 1
PHAFT Junior *(Maurits)* 1
** PICART *(Bernard)* 1
PILLETIER *(Simon)* 1
PLAET *(Simon)* 1
POMPE VAN MEERDERVOORT *(Johan Diderik) beere van Meerdervoort.* 1
** POMPE *(Pieter)* 1
POPPE *(Laurens) Postmeester t' Amsterdam.* 1
PORTE *(Ernst de la)* 1
** POTT *(Nikolaes)* 1
PRO Junior *(Abraham la)* 1
** PRONK *(Aldert)* 1
RADEMAKER *(Abraham)* 1
RADEMAKER *(Christiaen)* 1
REELANT 1
REIKERS *(Reinier)* 1
** REICH *(Kasper)* 1
REKLINGHUIZEN *(Hendrik van)* 1
** RENDORP *(Mr. Joächim) beere van Marquette enz.* 1

REUVENS *(Jan)* 1
* ROO *(Willem de)* 1
ROEMER *(Roelof)* 1
** ROETERS *(Jakob)* 1
ROMARE *(Dirk de)* 1
RUISZANT *(Abraham)* 1
RUTGERS *(Pieter)* 1
RYK *(Gillis)* 1
SANDRA *(David)* 1
SANDRA *(Jonathan)* 1
* SANDRA *(Pieter) rekenmeester van de Geoctroj. W. Ind. Compagnie ter kamere Zeelant en directeur der Commercie Compagnie.* 1
SCHAEK *(Gerrit)* 1
** SCHEIF *(Jan)* 1
SCHOEMAKER *(Gerrit)* 1
SCHOEMAKER *(J. v. D.)* 1
SCHOUTEN *(Kornelis)* 1
* DITO 1
DITO 6
** SCHRYVER *(Michiel)* 1
** SCHYNVOET *(Simon)* 1
* SEBA *(Albertus)* 1
* SENEGAT *(Alexander)* 1
* SENNEPART *(David)* 1
SENNEPART *(Jakob)* 1
* SLINGELANT *(van)* 1
SLINGELANT *(Govert van) Drossart van Breda enz.* 1
* SLINGELANT *(Hendrik van)* 1
SLOB *(Jakob)* 1
* SMAK *(Gerard vander)* 1
* SMIDT *(Daniel de)* 1
SMIT *(Gerrit)* 1
SOMMER EN GERPHART 1
* SONK *(Meinard Albert)* 1
* SPILLEBOUT *(Jan)* 1
* STADNISKI *(Jan)* 1
* SYTZEMA *(Jonker Pyrrhus Wilhelmus van) Kapitein in 't regiment van Saxen Eizenach.* 1
TER SMETTEN 1
THEEZING *(Hendrik)* 2
THOEN *(Kornelis)* 1

TI-

TIRION (*Isak*) 1
* TYZENS (*Gysbert*) 1
VASTRIK (*Mr. Adriaen*) 1
VEEN (*Arent van*) 1
* VEER (*Hermanus de*) 1
VEKHOVEN (*Jacobus van*) 1
VELDE dict Honselaer (*Stefen Johan van den*) 1
* VERHOEK (*Johannes*) 1
** VERKOLJE (*Johannes*) 1
VERKOLJE (*Nikolaes*) 1
VERMEULEN (*Gerrit*) 1
VERWER (*Petrus*) *predikant.* 1
VERWER (*Pieter*) 1
VICQ (*Francois de*) 1
* VINK (*Matthys*) 1
VINNE (*Isak vander*) 1
VINNE (*Jakob vander*) 1
VINNE (*Jan vander*) 1
VINNE (*Vincent vander*) 1
* VLAMING (*Pieter*) 1
VLIET (*Mr. Jan van*) 1
WALRAVEN (*Isak*) 1
WALRAVEN (*Jan*) *resident van zyne Koningkl. Majesteit van Groot Brittannië als Keurvorst van Hanover.* 1
* WEILER (*Abraham Koenraet de*) *Kanonnik ten Kapittele van Outmunster.* 1
WEIJERBROEK (*Thomas*) 1
* WENKING (*Jan*) 1
* WEPEL (*Jan vander*) 1
* WEVORT VAN OSSENBERG (*Mr. Johan Marin van*) 1
WIELE (*Abraham vander*) 1
* WILLIS (*Arnoldus*) 1
WILLEGAERTS (*S*) 3
WILLINK (*Jan Abraham*) 1
WINKELMAN (*Jakob*) 1
** WITT (*Mr. Kornelis de*) 1
** WIT (*Mr. Kornelis de*) 1
ZAUNSLIFER (*Petrus*) *predikant te Amsterdam.* 1
ZEVENHUIZEN (*Dirk*) 1
ZOM (*Julius Johannes van*) 1
ZOMERZEE (*Dr. Andries*) 1
** ZWART (*Jan*) 1
* ZWEERTS (*Kornelis*) 1

TER VERJARINGE

Van den Edelen Heere

Mr. MATTHEUS BROUËRIUS VAN NIDEK.

Wanneer hy aengevangen had te beschryven het

KABINET DER NEDERLANDSCHE EN KLEEFSCHE OUTHEDEN.

WAerom zyt gy in Wintermaent geboren,
In Wintermaent, die bloem noch bladen heeft,
Daer uw vernuft zoo bloemryk leeft en zweeft,
Als waer het zelf door Venus uitgekoren
Van 't drietal der Bevalligheên verzelt,
Om Neêrlant te verlokken door * gedichten,
En door het zout van leeringen te stichten,
En d'ooren te vermeestren door gewelt?
O Wintermaent, wy gunnen u te razen
Met hagel, sneeu en buien overal,
Dat van uw kracht gewagen berg en dal,
En winden uit vier hoeken heftig blazen.

BROU-

* LATYNSCHE EN NEDERDUITSCHE MENGELPOEZY in 2 deelen. in 4.
OCTAVIA Treurspel. in 4.
ANAKREONS GEZANGEN in nederduitsche veerzen overgezet en met Outheit-Historie-en Geschicht-kundige aentekeningen opgeheldert. in 4.
BYDICHTEN OP HOLLANDSCHE SPREEKWOORDEN en 96 Zinnebeeldige Konstprinten. in 4.
BYDICHTEN EN UITLEGGINGEN OP DREXELIUS afbeeldingen van de gebreken der Tonge. in 4.
} M.S.
Doet hier by de Gedichten van anderen door hem nagezien en uitgegeven, als
Thomas Arents Mengel-Poëzy te Amsterd. 1724. in 8.
Pieter Verboeks Poëzy met plat. te Amsterd. 1726. in 4.
Jeremias de Dekkers Rymoeffeningen 2 deelen in 4. met plat. ibid. 1726.

Brouërius schaft rust aen onzen geest
Door 't schenken van [A] zyn letterlekkernyen,
Die ons gemoedt vermaken en verblyen,
Gelyk de wyn op zyn geboortefeest.
't Zy hy, in 't hart der outheit doorgedrongen,
De zeden melt van Rome en Griekenlant,
Of viert den toom aen zyn begaeft verstant,
En toont de [x] deugt en ondeugt van de Tongen:
Of maelt ons in een [B] levend tafereel
Den zetel van de Nederlantsche Grooten,
Kasteelen hoog verleven, Huizen, Sloten,
Net uitgewerkt door zyn volmaekt penceel; Of

A De Populorum Veterum ac Recentiorum Adorationibus in 8. *Lugd. Batav.* 1713.

Dissertatio de DIs Gentilium. in 4.
Discursus Philologicus de Græcorum Festis a Castellano ac Meursio omissis. in 4. } M.S.
De Hastis Veterum. in 4.
Horæ Philologicæ sive Syntagmata tria de Venere. in 4.

Dissertatio de Jure ac ritu Nuptiarum. in 4. *Lugd. Batav.* 1702.

Carmina Lapidaria, sive post J. B. Ferretii musas Lapidarias, Collectio Veterum Romanorum monumentorum cum notis & animadversionibus. in Folio.
De DIS Alatis Gentilium Syntagma in 4.
De Adoptione et Arrogatione Veterum. in 4.
De Facibus Antiquorum. in 4.
Musæum Brouërianum, eleganter delineatum ac depictum, Antiquorum Deos & Celebrium Virorum Statuas, Annulos, Lucernas, Vasa, Tegulas, aliamque cujusvis antiquitatis supellectilem Romanam, ac Chinensem comprehendens. accedunt omnis generis res exoticæ, aves, quadrupedes, Pisces. &c. in Folio. } M. S.
Verhandeling der Rechtspleging, Rechters en Rechtbanken der aloude en hedendaegsche Volkeren in 4.

X Zederyke Zinnebeelden der Tonge. in 8. *te Amsterdam* 1716. *met platen.*

Stichtelyke Zinnebeelden, op veelerhande zaken en gevallen toegepast. in 4. M.S.

B Tooneel der Vereenigde Nederlanden van F. Halma. na des zelfs overlyden vervolgt. 2 Deelen in Folio. *Leeuwaerd.* 1725. *met platen.*

Het Verheerlykt Watergraefs of Diemermeer. in Folio. *Amsterd.* 1725 *met platen.*

Belgium Illustratum of Verheerlykt Nederlant, vertoont in duizenden aftekeningen, printen en kaerten en naeukeurigh beschreven en gebonden in 60 stukken in Folio. Atlas formaet. } M. S.

Of leent zyn vlyt aan c 's lants hiſtoribladen,
Of opent ons een Schouburg, daer 't geluk
Des Vaderlants zich paert met ramp en druk,
En eert met lof de brave heldendaden.
O Wintermaent, laet dezen dagh in ruſt.
Bedwing 't gewelt van al uw onwêerbuien,
En 't bulderen van 't Noorden tegen 't Zuien.
Dees blyde tydt eiſcht vrolykheit en luſt.
Zoo moet dees dagh gelukkig wederkeeren
Voor Nidek en zyn waerde Gemalin,
Tot luſt en trooſt van zyn bemint gezin.
Zoo moet geen ramp of ongeval hem deeren.
Zoo moet hy aengeſtoken door het vier
Der Poëzy, hoe hoog zyn jaren groeien,
In friſſe kracht en in gezontheit bloeien,
En ſpelen onvermoeit op zyne lier.

D. van Hoogstraten.

Den Zevenden van Wintermaent des jaers 1723.

Op

Kabinet der Nederlandsche en Kleefsche Outheden. in 4. *Amſterd.* 1727. *met platen 6. Deelen.*

Beschryvinge van de Stadt Goedfrede en het Eilant Westvoorn. in 4. M. S.

Geslachtkundige beschryving van 42 edele stammen van Brabant en Vlaenderen in 4. M. S.

Tres exacte description des Provinces Uniés des Païs Bas, & Villes de Sedan, Liège, Aix de Chapelle, Maeſtricht, Bolduc, Breda & Geertrudenberge. in Folio. M. S.

Gelderlants en Utrechts luister afgebeelt en beſchreven in de heerlykheden Middachten, Zeist, Zuilestein en Heemstede. in Folio. *t'Amſterdam met platen.*

C Groot Algemeen Woordenboek, zoo Hiſtoriſch, Geögraphiſch, Geneälogiſch als Oordeelkundig. in Folio. *Amſterdam* 1725. *twee eerſte Deelen.*

Analecta Medii Ævi of oude en nooit voorheen gedrukte Nederlandſche Geſchiedenisboeken in 8. *Amſterdam* 1725

Groote Schouburg der Nederlandsche Schilders en Schilderessen. in 4 en 8.

Proeven en Zuiveringen door Vuur, Water, Olie, gebruik der H. Hostie, bezworen Kaes en Gerstenbroot mitsgaders eene plechtige eedzweringe in twyffelachtige misdaden te werk geſtelt by Joden, Heidenen en Chriſtenen. in 4.

Schouburg der Nederlandsche, zoo Latynsche als Nederduitsche, Dichters en Dichteressen. met der zelver afbeeldſelen in Folio.

} M. S.

Op de

Afbeeldinge

Van den Edelen Heere

Mr. MATTHEUS BROUËRIUS VAN NIDEK.

Geſchildert door

CHRISTOFFEL LUBIËNITSKI.

BROUËRIUS op Helikon bekent,
En in het hart der outheit doorgedrongen,
En nimmer moe geſchreven en gezongen,
Vertoont de kunſt in ſchildery en prent.
Geſchicht-en Dicht-en Zede-kunſt, verheven
Door zyne vlyt, zal hem altoos doen leven.

D. VAN HOOGSTRATEN.

Mat-

Mattheus Brouërius van Nideks
K A B I N E T
Van Nederlandsche en Kleefsche
O U T H E D E N.

Het Huis
K O S T V E R L O R E N
Tusschen
AMSTERDAM en OUDERKERK
Aen den
A M S T E L

DE vermakelyke *Amstelstroom*, die byna te midden door het aenzienelyk Baljuwschap van *Amstellant*, alzo naer dien stroom genoemt, gelyk de beruchtste koopstadt der geheele weerelt, *Amstelredam*, nu gemeenelyk *Amsterdam* geheeten wordende, heen vloeit, wiert al van outs en van voor veele jaren herwaerts door welvarende inwooneren van gemelde stadt, zoo wegens zyne aanlokkelyke en frisse wateren, zachten loop en vermakelyke bochten, als groene boorden en omgelege grasryke landeryen, met netbeplante lusthoven en welgeboude landhuizen ter uitspanninge en verlustiging beslagen; weshalven de zoetvloeiende zededichter *D. Willink* in zynen Amstelstroom bl. 13 uitroept:

Wat schaft uw boezem ons een zoet!
Wat schenkt uw schoodt al overvloet!

Een overvloet van lieflykheên;
Die alle menschen weet te streelen,
Wanneer men merkt, hoe ongemeen
Gy pronkt met uwe stroomjuweelen.

Hier

Hier dingen t'zamen om den prys
Uw nat, uw boorden en landsdouwen,
Die op een nooit volpreze wys
Haer nut en zoet aen ons ontvouwen.
Met recht gelukkigh, die zyn tydt
Hier uitkoopt, en met vrucht verslyt.

Het lastigh stadt- en beurs-gewoel,
Vermengt met veel bekommeringen,
Eischt zyn verpozing: dit 's het doel
Der geenen, die alle aerdsche dingen,
Haer wisselzieke onzekerheit,
Den kranken troost der weerelts schatten,
En 't net, dat zy haer minnaers spreit,
Recht kennen, en haer grondt bevatten.
Niets is 'er, 't geen een mensch verveelt,
Die naerstigh zynen tydt verdeelt.

En wat verder.

Wat is uw oever ryk beplant!
Wat staen hier sierelyke hoven,
Die op dit overvruchtbaer lant
Veel vruchten aen hun heer belooven.
Zy spieglen zich in 't kristalyn
Van uwen vliet, die in het stroomen
Door 't zacht geruis bekent te zyn
Met al die schoonheit ingenomen:
Een schoon; daer gy met recht op pronkt,
Terwyl uw kil myn geest ontvonkt.

Verre boven alle andere Hoeven echter (het slot *Amstel* en 't gravelyke lusthuis, *'t Reigersbosch* of *Reigershof* genaemt, buitengesloten) muntte het hier nevens verbeelt wordende huis KOST-VERLOREN veele jaren lang boven zyne buren uit, vooral ten aenzien van zyne hooge en dikke muren, ruime kamers, zwaere balken,

groote venſterlichten en verwulfde kelders, al het welke door een net beplanten tuin, ruimen voorhof en ſierlyke poort, met een half open galderytje, door twee ronde pylaartjes, aen de linkerzyde op een muur, ter hoogte van den verwulfden doorgang, ruſtende, verder opgepronkt wiert, als men uit de nevensgevoegde afbeeldſelen ogenſchynelyk bemerken kan.

De bolle veengront te deezer plaetze is de oorzaek der benaminge van deezen luſthof geworden; want het zelve, door den eerſten aenlegger (onzeker wie hy geweeſt is) Amſtelshof genoemt, geſtadigh door de zwaerte des gebous wykende, nootzaekte daer door de bezitteren telkens nieuwe koſten te doen, om het zelve in ſtant te houden, die echter na verloop van korte jaren wegens het geheel wegzakken van dit groote buitenhuis, al wederom vereiſcht wierden. Klaes Janzen Viſſcher heeft het zelve in een zeer ruim beſlagh, en zoo als het zich in den jare 1610 vertoonde, in print uitgegeven, die merkelyk grooter omtrek, en meerder huizinge begrypt, als in de vorenſtaende verbeeldinge op 't jaer 1630 gezien wort. Sedert dien tydt wiert deeze luſtplaets door een onvoorzienen brant voor het grootſte gedeelte geſchonden, en bleven niet meer dan de twee hier verbeelde dwarsgevels met het enkele poortje zonder de voorgemelde gallerye ſtaen, als in de tweede print van het jaer 1650 vertoont wort. Na dien tydt is het huis byna volkomen te gronde geraekt, en, de eigendom aen nieuwe bezitters gekomen zynde, een geheel nieu huis met een platten gevel en opgaent wolvedak op een gedeelte der oude muren getimmert, konnende 't zelve in de 13 print van Amſtels buitegezichten, door den konſtigen Matthys Pool naer 't leven verbeelt en uitgegeven, ten klaerſten gezien worden. Sedert die herbouwinge wiert deeze buitenplaets de naem van RUISKENSTEIN gegeven; dusdanigh ſtaet het ook vermelt in de nieuwe kaerte van Amſtellant, door G: Drogenham gemeten en getekent, van den gezworen landmeter J: van Peterſom nagezien, en by den beroemden kaerthandelaer, Nikolaes Viſſcher, in vier groote bladen uitgegeven. Het zelve is ruim elf hondert Rynlandſche roeden van de Amſterdamſche veſten aen

den

den zesden bocht des ſtrooms, (van de ſtadt af te rekenen) gelegen in den Amſtelveener polder, tuſſchen de Watering (by de Amſterdammers gemeenelyk de Wetering genoemt wordende, die achter het dorp de Uithoorn begint, en by de Weterings poort te Amſterdam in de ſtads graften looſt) de molewatering, den Amſtel en 't kleine Loopvelt; een rechte laen; omtrent 700 rynlandſche roeden lang, van den Amſtel op het ſcheidt van den Buitenveldſchen en Amſtelveenſchen Polder te midden door de weilanden heen ſtrekkende tot den Amſtelveenſchen wegh, en aen wederzyde met een rafloot met lage boomen daar langs, en met twee ryen hoogopgaende boomen beplant, die een vermakelyk gezicht en koele wandeling verſchaffen, waer over de voorgemelde Dichter uitgalmt:

Hoe heerlyk pronkt dees ruime laen!
Hoe pryken hier de groene maſten,
De hooge boomen; die hier ſtaen!
Zy nodigen de jonge gaſten,
Om door dit luſtigh loopvelt heen,
Waer van myn oog geen ent kan vinden,
Te gaen naer 't luchtigh Amſtelveen,
Dat deſtigh praelt met breede linden.

O. Dapper. T. Dompſelaer, Caſp. Commelin beſchryv. van Amſterd. D. Willink Amſtelſtr.

OUTEWAEL.

Weleer een groote Buurt
By de stadt Amsterdam.

OUTEWAEL of HOUTEWAEL, dat in oude brieven der Hollandsche graven voorkomt onder de benaminge van *Oltenwael*, en *Oudewael*, en ons alhier in twee byzondere schetzen en op twee verscheide zyden afgebeelt wort, was weleer eene vermakelyke en fraei betimmerde buurt, aen, en op den ouden St. Anthonis dyk een vierdedeel van een uur buiten de oostzyde der beroemde koopstadt Amsterdam voor de eerste vergrotinge, welkers inwooneren veeltyds te dezer plaetze hunnen lust voldeden met een ruimweidigh gezicht langs het Y en Zuider zeewaerts, naer de Waterlandsche dorpen of langs de grazige klaverweiden van Amstellant te neemen; dat deze buurt van tydt tot tydt merkelyk in huizen vermeerderen deet, en grooten welvaert bybragt. Dezelve behoorde van outs onder de ambachtsheerlikheit van *Nieuwer Amstel*, nu gemenelyk *Amstelveen* geheten, zulx blykende niet alleen by den leenbrieve van hertogh Albrecht van Beieren, grave van Hollant, gegeven te Haerlem den 25 may des jaren 1399 ten behoeve van heer Koen van Oosterwyk, als Leen en Ambachtsheer van *Ouder* en *Nieuwer Amstel* by koope jegens gemelden hertogh voor eene somme van 3100 schilden, en daer uitdrukkelyk onder andere renten den Ambachtsheer toegestaen wert de Zwynbede te *Oudewael* (gelyk ze aldaer genoemt wort) bedragende dertien schellingen en vier penningen jaerlyx, maer voornamentlyk uit zekere keure, door gezegden heer Koen van Oosterwyk, ridder, by openen brieve, gedagtekent VII February 1401 verleent tot het leggen van eenen zomerdyk om de landen, buiten den Zeeburg en daer nevens en by gelegen; alwaer hy dan zegt: *dat men dat voorsz: lant, in mynen ambachte van den nieuwen Amstel gelegen, bedyken zal*, en wat lager: *Ende des zal men jaerlix zes schepenen kiezen, als op den Zoemer den dyk te schouwen, des zullen drie schepenen*

wezen

wezen binnen der stede Aemstelredamme, die de Raden van Aemstelredamme daer toe ordonneeren zullen, en drie schepenen van Outewael, *als een schout, die myn schout ter* Nyeuwer Aemstel *van mynent wegen daer toe ordonneeren zal by den geenen, die daer meest innegelant zyn.*

Wanneer in den jare 1658 Amsterdam ten vierden male zyne wallen uitzette, is de buurschap *Outewael* mede binnen getrokken, voor een gedeelte vergraven, en voor een gedeelte met andere huizen beslagen, hebbende 'er echter tot in het jaer 1721 toe nogh een gering out boeren huisje in het open veldt beneden den Kadyk over de nieuwe plantagie blyven staen, dat sedert afgebroken is, om plaets voor de toen in til staende uitdeeling van erven voor de hier onlangs geboude huizen en aengelegde straten te maken; des niet te min is de naem van *Outewael* nogh in stant en bekent gebleven in den *Outewaler Molen*, aen het zogenaemde nieuwe Diep, tusschen den Muiderzeedyk en Diemermeerschen ringdyk gelegen, als mede in den *Outewaeler* of *Overamstelschen* polder, groot 237 mergen. en den *Outewaler wegh*, strekkende van de Muiderpoort tot aen het Diemermeer, alle onder den Overamstelschen polder behoorende, in de *Outewaler brugh*, aen het einde van gemelden wegh gebout over den Diemermeerschen ringsloot, en tot een overgang in het vermakelyk Diemermeer dienende, en eindelyk in het drieëntwintighste bolwerk van de stadt Amsterdam, Outewael,

Een naem der Buurt,
Die, eertyds aan den dyk gelegen,
Daer 't zeenat bruischt en woelt en schuurt,
Nu plaets heeft in de stadt gekregen.

gelyk de zoetvloeiende Stroom-en Singeldichter, *Daniel Willink*, in zynen Amsterdamschen buitensingel uitgalmt; tusschen het welke en 't Muider bolwerk de sierelyke Muiderpoort gebout is.

Dat deze buurt van geen geringe uitgestrektheit en maght geweest is, blykt byzonderlyk uit de oude voorrechtbrieven, als eerstelyk uit dien van hertogh Albrecht van Beieren, aen Amstellant verleent, en getekent des zondaghs na S[t]. Gregorius dagh in 't jaer 1387,

alwaer

alwaer hy wegens 't ſchouwen van Zeeburg zegt: *Ende die Zeeburg zullen ſchouwen drie ſchepenen tot Nieuweramſtel, twee ſchepenen tot Amſtelredamme, een ſchepen tot Ouderamſtel, ende een ſchepen tot* Oltenwael, *gelyken dat die heemraders plegen te doen.* En ten anderen uit dien van heer Koen van Ooſterwyk, als ambachtsheer van Ouder-en Nieuwer-Amſtel, gegeven den VII February des jaren 1401, daer hy, wegens 't ſchouwen van den zomerdyk der landen buiten den Zeeburg een nieuwe keure makende, onder anderen vaſtſtelt, dat men jaerlyx zes ſchepenen kiezen zou, als op den zomer den dyk te ſchouwen, en dat des drie ſchepenen wezen zouden binnen de ſtadt Amſterdam, die de Raden aldaer te verkiezen hadden, en drie ſchepenen, van *Outewael*, die de ſchout te nieuwer Amſtel uit de hoogſte ingelanden verkiezen moſt. Nogh heden ten dage zelfs wort 'er jaerlyx op vrouwendagh een uit *Outewael* verkoren tot ſchepen van Amſterveen, wiens gerecht buiten den Baljuw uit eenen Schout, Secretaris, en zeven Schepenen beſtaet, waer van 'er een uit Amſterveen, een van den Buitenveldert, een van Bovenkerk, een van Leghmeer, een van *Outewael*, als voren gezegt is, en een van de eene zyde, en een van de andere zyde van het dorp Ouderkerk verſchynt. Tot deezen ſtont toe genieten die van *Outewael* mede de vryheit, dat zy, wanneer hunne dooden te Amſterdam binnen de Oude Kerk begraven worden, een geheel uur lang, zelfs met de grootſte klokken, daer over mogen luien, of zulx laten doen, mits in 't laetſte geval het arbeids loon daer van betalende, zonder iets voor de gerechtigheit van 't zelve aen de kerk te geven, zynde hun, en hunnen nakomelingen dit voorrecht toegeſtaen, om dat zy den gront van den oude kerks toren gegraven en geheit hebben gehadt.

In den jare 1566 op den achtſten July vergaderden buiten de S^t. Anthonis poort, tuſſchen de ſtadt en deeze buurt Outewael, aen den Y kant omtrent den kadyk in 't riet, met den bekenden prediker Jan Arents, mandemaker van Alkmaer, deeze zes voorname Amſterdamſche burgers, te weten, Reinier Kant, Vrank de Wael, Kornelis Jakobſz Koſter, Albert Heies, Willem Floriſzoon en Laurens Jakobſz

kobsz in den gouden reäel op 't water, en besloten daer na ryp beraet de openbaere predikatien in Hollant te beginnen, en daer ter plaetze dien eigen namiddagh wederom by een te komen, gelyk zy vervolgens deden, en, na het storten van een vierigh gebedt, gelyk des morgens mede geschiedt was, het vorige besluit goetkeurden, doch met die veranderinge alleen, dat men daer mede rontom Amsterdam voor eerst nogh ophouden zou, alzoo men deszelfs overheit voor ongenadigh, wreet, en bloetdorstigh hiel, als in 't vervolg van tydt ook volkomen bewaerheit is geworden, voornamentlyk in den jare 1569. In het midden der maent january 1573 zelfs, deet de baljuw van Amstellant, Arent Ernst van Bassen, vier zogenaemde Geuzen buiten aen den heiligen wegh ophangen, en eenen vyfden te *Houtewael* verbranden. Ten wrake dezer bedryven stak het krygsvolk van Lumei, grave van der Mark, des prinsen van Oranjes stedehouder, nogh in het laetst van 't zelve jaer deeze groote buurt in den brant, die hier door, als door 't blyven van Amsterdam aen de Spaensche zyde, en de deswegens gevolgde insluitinge der stadt op der Staten bevel, merkelyk in welvaert en bewooners afnam en verminderde. Veel gevoeliger ramp trof *Outewael* op zondagh den 5 maert 1651, wanneer by vollen maen en gewoonen springvloet de noortweste windt zoo verschrikkelyk opblies, en het water van de noortzee door de gaten van Texel, 't Vlie en der Schelling ter zuiderzee en het Y zoo geweldigh indrong, dat de S[t]. Anthonis dyk eindelyk op twee verscheide plaetzen doorbrak by deeze buurt, stortende het water met zulke kraght daer door, dat het in korten tydt eene diepte van dartigh voeten maekte, medenemende al het geene zynen loop mogt hinderen, en zelfs den ringdyk van het vermakelyk Diemermeer omverwerpende, zodat die kostbare hoek lands ruim 16 voeten hoog ondervloeide tot groote schade der eigenaers en zware kosten der stadt omtrent de herstellinge van den zeedyk, wyl de breuk by Houtewael ruim 18, en die by de Bocht 50 roeden wydt bevonden wiert. *Dezelve Schryvers. Hantvest van Amsterd. Gabbema Nederl. watervloed: Nolpe afbeelding en korte beschryv. der breuken in den S. Anthonis dyk.*

SLOTEN.

In Zuidkennemerlant

Tusschen Haerlem en Amsterdam.

SLoten, een vermakelyk dorp in den Geerban, vyf quartierure gaens ten zuitwesten van de stadt Amsterdam, maekt een gedeelte van eene ambachtsheerlikheit, waer onder Sloterdyk, Osdorp of Oostdorp, en de vrye Geer behooren, en ligt niet in Amstellant, als verkeerdelyk van zommige schryvers gestelt is, maer in Zuitkennemerlant, dichte by het Haerlemmer meer, uitwyzens het groot privilegie (voorrecht) en hantvest-boek van Kennemerlant en Kennemergevolg, door Willem Gerritsz. Lams uitgegeven. Het zelve heeft voortyds den heeren van Amstel, daer na den Hollandschen graven, en later den heeren van Brederode toebehoort, van dewelken Reinout de derde, outste zone van Walraven van Brederode en vrouwe Margareta van Borsselen, heeren Wolfaarts dochter, deeze heerlikheit in het jaer 1519 met haren aenkleve, zoo wel leen, als eigen goet, verkoght aen de stadt Amsterdam voor zekere gerede penningen, en eene jaerlyxe rente, betalende Sloten daer ook jaerlyx aen, by wyze van staende renten, zes ponden en tien schellingen heeren gelt: houdende daer tegen voor elken jaer eene kroon op dezelve stadt, van vierentwintigh stuivers het stuk, des heeren jaerschot genoemt, dat aen het voorgemelde heeren gelt gekort wert.

Keizer Karel V. bevestigde deezen koop in den jare 1531 onder beding, dat 'er een uit de Amsterdamsche raden voorgedragen zoude werden, waer aen de graef dit leen verlyden zou; en dat by diens overlyden telkens een ander voorgedragen wiert door de Amsterdamsche overigheit, 't gene tot heden toe stiptelyk achtervolgt is, zynde vervolgens daer mede de nagenoemde heeren van tydt tot tydt beleent geworden; te weeten:

1531 Hen-

1531 *Heiman Jakobsz. van Ouder Amstel.*
1541 *Kornelis Buik Sybrandsz.*
1560 *Simon Marten Dirksz. van de Ruwiel.*
1574 *Jakob Gerrit Teeuwsz.*
1579 *Mr. Willem Bardesz.*
1604 *Gerrit Bikker*, aengekomen den 8 may.
1604 *Jakob de Graef*, aengekomen den 1 december.
1624 *Andries Bikker.*
1652 *Kornelis de Graef*, heere van Zuitpolsbroek,

Na wiens overlyden Amsterveen en Sloten met Sloterdyk van elkander gescheiden, en als byzondere ambachtsheerlikheden op twee byzondere heeren verlyt zyn geworden, en dus Sloten, Sloterdyk, Osdorp en de vrye Geer, als welkers bannen in en door elkander gelegen zyn, als eene afzonderlyke ambachtsheerlikheit beleent aen

Mr. Hendrik Hooft.

na wiens doot de ambachtsheerlikheit van Amsterveen, met die van Sloten wederom in 't jaer 1677 vereenigt, en beleent is aen den schranderen burgerheer

Joannes Hudde,

wien naderhant gevolgt zyn:

Dr. Dirk Bas.
Mr. Gerrit Hooft.
Gerbrant Pankras Michielsz. Vryheer van Westerdyxhorn.
Mr. Jan Trip, heere van Berkenrode,

thans met grooten lof en luister het burgermeesterschap te Amsterdam bekledende.

Aen deezen ambachtsheer wort jaerlyx in de week voor paesschen by schepenen een dubbel getal van persoonen overgegeven, waer uit hy dan een enkel getal van schepenen, ambachtbewaerders, kerk- en huiszitten-meesters voor het aenstaende jaer verkiest, doende de oude dorpbestierders ook op zekeren dagh voor de gemeente ten over-

ſtaen van den gemelden ambachtsheer hunne rekening.

Sloten, Sloterdyk, Osdorp en de Vrye Geer zyn van outs door drie onderſcheide rechtbanken van ſchepenen beſtiert, die elk hun byzondere vierſchaer ſpanden, rechtgebiet oeffenden, en ſchattinge gaerden, beſtaende elke bank uit vyf ſchepenen, doch is zulx den 27 october 1654 verandert, en met toeſtemminge van den ambachtsheer alle deeze rechtbanken tot eene rechtbank vereenigt, die door zeven ſchepenen beſtiert, en by beurten te Sloten, Sloterdyk, Osdorp en aen den Overtoom gehouden wert met byſtant van eenen ſchout en ſecretaris, welker allen ſalaris in de hantveſten van Amſterdam, gemaekt den 28 Juny 1677, op bladt 1026 te vinden is. Alle deeze ambachten hebben te zamen ook een bevoorrechte weeskamer, die naer de keuren van de Amſterdamſche geſchikt is, en door drie weesmeeſteren, uit Sloten, Sloterdyk, en Osdorp gekoren, beſtiert wort; welke te Sloten in het rechthuis viermael des jaers den gewoonen weesdagh houden, die naer de keuren van de Amſterdamſche geſchikt is.

De kerk van Sloten weleer, toen de roomſche Godsdienſt hier te lande openbaer geoeffent wiert, den heiligen Pankras toegewydt, wiens hooft ook op den 12 may aen 't volk vertoont wiert, ſtaet eigentlyk op de Vrye Geer, en behooren daer onder de inwooners van Sloten, de Vrye Geer, en 't meerder gedeelte van Osdorp, genaemt de Deeling, welkers ingezetenen jaerlyx tot onderhoudinge der kerk zekere ſchattinge opbrengen; zynde de landſcheidinge hier van op den 13 van oogſtmaent des jaers 1647 vernieut door ſchepenen en kerkmeeſters deezer plaetzen; liggende de gront van de kerk, kerkhof en kerkbuurt hooger dan de andere landen van den Geerban, nadien de aerde, tot het verhoogen der gemelde plaetzen gebruikt, daer uit gedolven is.

De volle gedaente der eerſte kerke deezes dorps is ons nimmer voorgekomen, blykende echter uit drie verſcheide afbeeldingen der ruinen deezer kerke, door den braven tekenaer Roelant Rochman in 't koper geëtſt, en in myn tekenkabinet beruſtende, als mede uit het hier nevens vertoont werdende afbeeldſel, dat

dezelve

dezelve van een veel wyder omtrek en meerder hoogte is geweest, als de tegenwoordige kerk, dewelke nauwelyx de halve grootte der oude kerke heeft, en geheel zonder koor is; dat van eene merkelyke ruimte en hoogte by de eerste kerk gevoegt stont, die, t'elken ure dreigende ter neder te storten, door keizer Karels tusschenkomste, als vergunnende de inkomsten van het Slotermeer aen de zelve kerke, herbout wiert, 't geen de spreukryke dichter Jan Vos dusdaniger wyze gedenkt:

De keizer doet de kerk hermaken
Uit de inkomst van het Slotermeer.
Zoo steigert men naer 's Hemels daken.
De deugt verstrekt ons tot een leer.

Diergelyke ramp trof haer op nieu in 't laetste van het jaer 1572 gedurende het belegh der stadt Haerlem, wanneer zy door eenige Staetsche krygsknechten in den brant gestoken wert. Nadat de hervormde Godsdienst alomme door Hollant ingevoert was, wiert in het jaer 1583 alhier en te Sloterdyk te zamen tot eersten kerkenleeraer beroepen Arnold Nicolai, en heeft deeze kerkvereeniging tot het jaer 1613 geduurt, wanneer Sloten van Sloterdyk gescheiden, en een byzonderen predikant bekomen heeft, behoorende onder de klassis van Amsterdam. *O Dapper. T. van Dompzelaer, Izak en Casparus Commelin Beschryv. van Amsterdam. Hantvest. van Amsterd. Fr. Halma tooneel der Vereenigd. Nederl. II. Deel.*

SLOTERDYK

In Zuidkennemerlant

By Amsterdam.

De hoofstplaets eener tweede Kennemerlantsche ambachtsheerlikheit, die de stadt Amsterdam by koop eigen geworden is in het jaer 1529, als in het voorgaende artykel aengewezen wiert, komt ons in de nevensgestelde schetze voor in een bekoorelyken stant: 't is *Sloterdyk*, een middelmatigh en welgeregelt dorp, op eenen lagen en weeken gront tusschen en langs den hoogen zee-, of liever Y-dyk, en Haerlemmer trekvaert gelegen, een groot half uur van de stadt Amsterdam, welker burgeren hier ter plaetze zeer veele en fraie tuinen, en lanthuizen van tydt tot tydt gekogt of aengelegt hebben, tot merkelyk voordeel der dorpelingen, en een vermakelyk gezicht der hier voorbyvarende en rydende reizigers, bloeiende de neering alhier des zomers op 't allermeeste door de herwaerts wandelende Amsterdammers, dat de puikdichter *Abraham Bogaert* in zyne dichtryke beschryvinge der lustplaets *Geuzevelt* op de 77 bladzyde in deezer voegen gedenkt:

Met min belotselen spreit *Sloterdyk* zyn straelen,
Daer eer myn eerste jeugt het hart plach op te haelen,
Het zy het langs de vaert of langs den hoogen dyk
Zyn lust den teugel vierde, en aenzagh stof noch slyk.

De naem van *Sloterdyk* en deszelfs eerste aenlegh kan men op geene zekere bewyzen bepaelen. In het Epternachsche verdragh wort Sloten, en niet deeze plaetze, vermelt gevonden op het jaer 1063, zodat dit dorp later opgekomen schynt te zyn. De benaminge echter kan men met goede reden afleiden van den hoogen dyk, en de Sloter landen, of het nu drooggemaekte Slotermeer, dat zich door de Slochterwatering ontlastte in het Y door een sluis, die in den zelven dyk lagh. De naerstige konst- en histori-minnende liefhebber *Christoffel Beudeker*, wiens kennisse van de Nederlandsche Out-

heden gebleken is in zyne geschiedkundige aentekeningen op des braven zededichters *Klaes Bruins* dichtmatige uitbreiding op zyne lustplaets *Soelen*, is van gedachten, (die zekerlyk veele oplettingen verdienen) dat het weleer *Slochterdyk* mogt genoemt zyn geworden naer de voorgemelde Slochter, waer van door het bedyken en opdroogen des Slotermeers, het leggen des lagen ryweghs, en 't delven der trekvaert van Amsterdam op Haerlem in het jaer 1632, slechts een gering gedeelte even voorby dit dorp overgebleven is, en zyn water met de vaert gemeen heeft.

De bestieringe dezes dorps, nevens de naemlyst der achtereengevolgde ambachtsheeren is onder Sloten opgegeven: wy zullen tot Sloterdyks voorrechten, luister, voorspoeden en ongevallen overgaen. De hantvesten van Kennemerlant geeven ons op een vergunbrief van Philip van Bourgondie, grave van Hollant, getekent naer den loop van den hove den 15 maert des jaers 1465, waer by den ingezetenen van Sloten, en Oostdorp, (Sloterdyk was toen nogh weinigh betimmert) toegestaen wert, *een wage en gewichte te mogen doen maeken, en die te hangen tot eenre gelegener stede binnen de voorsz dorpen, daer hun dat nutste zou dunken, tot heuren koste, van sulker gewichte ende swaerheyt, gelyk als men over al in den lande van Hollant useerde, omme in den voorsz huyse ende wage te doen weegen alle haer boter, kasen, ende andere goeden van gewichte, die zy zouden hebben te weegen, en dat die wage van hem grave de 15 naeste jaren in pachte was te neemen tot wederzeggens toe na dien tydt, en dat om twee pont 's jaers, te betaelen aen den Rentmeester van Kennemerlant.* Ingevolge van dit voorrecht wiert vervolgens eene waeg te *Sloterdyk* opgerecht aen 't ent van 't watertje de *Slochter* binnen aen den hoogen dyk nevens de sluis, die op de sloot in het Y uitwaterde, doch reets voor ontallyke jaeren door 't opspoelen van slik en modder uit het zelve Y geheel vervuilt, toegegroeit en met riet bewosschen zynde, deeze waeg heeft doen vervallen en teniete gaen. dat de voorgemelde hooftdichter in zyne deftigh spreekende schildery van *Geuzevelt* aldus asmaelt;

Hier

Hier denkt de Dorpeling nogh aen den ryken zegen,
Weleer zoo mildelyk door 's Hemels gunst verkregen,
Toen aen de *Slochter* nogh op een verheven gront
Zyn *Waeg*, de gunst van Flips, by zyne dyksluis stont,
Die 't water door een sloot ten Ystroom innebraekte,
En in 't ontlasten van haer slymbalg zich vermaekte.

Keizer Maximiliaen en zyne vrouw Maria van Bourgondië hebben ter bede van schepenen en kerkmeesteren hun in 't jaer 1479 tot onderhoudinge en voordeel der Sloterdyksche kerke gegeven te bevisschen het zoogenaemde Sloter-of Sloterdyker meertje, in den banne en binnepolder van die beide namen gelegen; welke vergunninge Philip van Oostenryk een-en-twintig jaeren daer na vernieut en bevestigt heeft; des niet tegenstaende weet men, dat de Monniken van het Karthuizer klooster, onder Sloterdyk dichte by Amsterdam gezeten, naderhant gelyken voorrecht voorgewent hebben hun toe te koomen, en dieswegen met Sloterdyk voor 't hof aen 't pleiten geraekt zyn, wyl zy tegens wil en dank deezes dorps het zelve meertje bevischtten, en den Sloterdykers, die hen met maght tegengingen, met gewelt afweerden, dat de dichter *Jan Vos* in deeze vier dichtregelen kortelyk begrepen heeft:

't *Karthuizer klooster* spreit zyn netten,
Maer 't wort van *Sloterdyk* bestreên.
De wapens zyn de sterkste wetten.
Elk steunt op zyn gerechtigheên.

Twyffelachtigh is het, of dit dorp wel grooten roem te dragen hebbe op zynen inboorling, Hendrik Dirksz, in de jaeren 1539, 1540, 1542, 1543, 1545, 1546, 1548, 1549, 1551, 1552, 1555 en 1556 burgermeester te Amsterdam, en dat wegens zynen wreveligen en wraekgierigen inborst, in het jaer 1542 betoont, eerst tegens den schout Mr. Kornelis Dobbesz, en in den hoogsten top daer na tegens dien rekkelyken schout, Willem Dirksz Bardes, met verscheide valsche getuigenissen en getuigen tegens hem om te koopen

tot verderf der zelve, uitwyzens de gerechtelyke handelingen, by C. Commelin in zyne treffelyke beſchryvinge van Amſterdam I deel VI boek te vinden, zynde anders geen ongeleert man geweeſt, als die met den naem van meeſter verſiert was, en door zyn gaeu vernuft zoo grooten aenzien en gezach verkregen had, dat hy *het aesje*, of *een tien van de troeven*, ja *vorſt uit eigen hoofde*, en *geweldigh heerſcher in Amſterdam* geheten wiert, dat zelfs tot den jare 1578 toe vervolgde, wanneer hy nevens de andere leden der Amſterdamſche ſtads overigheit afgezet, en te gelyk met de roomſche geeſtelyken ter ſtadt uit geſchikt wert.

Outtyds plegen de Sloterdykers, even als de ingelanden van Sloten, Osdorp en de Vrye Geer, den hoogen dyk tegens het Y, van de Haerlemmerpoort te Amſterdam af tot aen den banne van Polanen toe, zelfs te maeken, zoo verre daer ieder op gehoefſlaegt ſtont volgens de grootte zyner morgentalen; maer dezelve dyk tot verſcheide tyden ingebroken, en de ingelanden nalatigh in het herſtellen bevonden zynde, zoo zyn de gemachtigden der voornoemde vier ambachten, op bekomen verlof van hunnen ambachtsheer, Mr. Willem Bardeſius, burgermeeſter van Amſterdam, den 28 may des jaers 1593 met dykgraef en heemraden van Rynlant verdragen, dat het gemeene lant van Rynlant den dyk van hun ingelanden aen zouden neemen, waer tegens zy wederom in alle onkoſten en ommeſlagen, over Rynlant vallende, hun deel zouden dragen, alles zonder kreukinge der gerechtigheit van de ambachtsheerlikheit, de ſtadt Amſterdam toebehoorende; weshalven in de tot nogh uitgegeve kaerten van Rynlant, Kennemerlant en Amſtellant deeze ambachtsheerlikheden, als mede Amſterveen onder Rynlant getekent ſtaende, zulx alleenigh ten aenzien van 't dykgraefof heemraet-ſchap moet opgenomen en verſtaen werden, en niet uit hoofde van rechtsgebiet, dat de baljuw van Kennemerlant, te Haerlem zyn verblyf houdende, oeffent.

Beter ſtoffe tot roemen heeft *Sloterdyk* gekregen, door het vroeg verkondigen en leeraeren van den hervormden Godsdienſt, in de vierde openbaere preeke van Jan Arentszoon van Alkmaer in Hol-

lant op den laetsten july des jaers 1566 onder een braven toeloop van Amsterdamsche burgers op den Rietvink, een laeg stuk lands buiten dyx tegen over het Karthuizer klooster gelegen onder den Sloterdyker rechts ban, als mede door het andermael prediken te *Sloterdyk* zelfs weinige dagen na 't voorgaende, en alzoo wat verder buiten het oog van den bitteren schout Pieter Pieterszoon, om zynen wreeden aert al in eene vroege jeugt door zyne Amsterdamsche tydgenoten drakenbloet gebynaemt, wyzende ons echter tot nogh toe genige vaderlandsche historie boeken nochte enige echte gedenkschriften de eigentlyke plaetze aen, waer deeze godsdienstige oeffening gehouden wiert, die na verloop van nogh achtien jaren daer na hier te *Sloterdyk* opentlyk in de dorpkerk, die de roomschen aen St. Pieter gewydt hadden, en voor de hervormden ruimen mosten, geleert, en door eenen predikant, te gelyk voor Sloten in het jaer 1584 beroepen, bedient is geworden, dat tot het jaer 1613 duurde, wanneer *Sloterdyk* van Sloten gescheiden en een byzonderen kerkeleeraer bekoomen heeft, waer by behalven de dorpelingen die van een gedeelte der Vrye Geer ter kerke behoren. Voor dat die gelukzonne alhier haere lieffelyke straelen verspreidde, mosten deeze dorpelingen in het eene jaer van 1567 twee inlegeringen, en naderhant eene andere in 't jaer 1573 dulden, tot hunne merkelyke schade en verderf des dorps. Die van den eerstgemelden jare waren kort, en geschidden den 28 april door 't berooit en qualyk gewapent volk des ten lant uit vertrokken heere van Brederode, (zoo loffelyk bekent geworden wegens het aenbieden des bewusten verzoekschrifts aen de hertoginne van Parma te Brussel) en den 29 der zelve maent door eenige spaensche krygsbenden onder der graef van Megen, die de eersten vervolgden. De laetste inlegering was de felste van alle, want de grave van der Mark, 's prinsen van Oranjes stadhouder, met een goet aental krygsknechten de stadt Amsterdam belegert hebbende, en geen kans ziende dezelve maghtigh te werden, brak des nachts tusschen den 22 en 23 augustus het belegh wel op, maer stak te gelyk geheel *Sloterdyk* en 't karthuizer klooster in den brant, zodat 'er van

'teerste

't eerste weinige huizen onbeschadigt overbleven, daer zich echter in de jaeren 1577 en 1578 der staeten benden, ter belegeringe van Amsterdam geschikt, nogh voor een gedeelte in verhielden.

Na zulken reex van ongevallen is niet alleen de gulde vryheit in den geestelyken en weereltlyken stant vrolyk opgedaegt, maer *Sloterdyk* verheerlykt door 't leenen van zynen naem aen het vierde bolwerk der stadt Amsterdam, dat *Daniel Willink* in zyn Amsterdamschen buitensingel, een schoone peerel aen Amstels-kroon, in deezer wyze bladt 27 gedenkt:

> Dit 's *Sloterdyk*, dat niemant wykt,
> Wiens sterkte als de andre meê beroemt is,
> Waer van 't geschut den wegh bestrykt
> Van 't dorp, daer 't bolwerk naer genoemt is.

Behalven dit bolwerk vint men *Sloterdyks* benaminge ook gegeven aen zeker voetpadt, langs verscheide moestuinen van de herberg, de drie baersjes aen de nieuwe wetering, of kostverlorenvaert gelegen, af strekkende naer den Haerlemmer trekwegh, en uitkomende schuins over *Sloterdyk*, van oude tyden af den kerkwegh genoemt, om dat men langs den zelven naer dat dorp ter kerke ging langen tydt voor dat de tegenwoordige gerieffelyke trekvaert gegraven was, waer in sedert korte jaeren deeze dorpelingen door den grooten toeloop der Amsterdammers des zondaghs vier schuiten gehouden hebben, daer 'er voorhenen tusschen de stadt en 't dorp een eenige schuit in den zomer voer, waer uit men ten vollen de toegenome welvaert van *Sloterdyk* zal konnen opmaecken, waerom ook de vergunninge van des zondaghs in de beurt te mogen vaeren ten deezen tydt, de schuit daer onder gerekent, op omtrent vierhondert guldens komt te staen, waer by de kerk en armen by versterf eens schippers als anderzints telkens ruim tweehondert guldens voordeel genieten, daer voor deezen die vergunninge om niet door den kerkeraet wiert weghgegeven.

Grotelyx meenen wy, dat deeze plaets bevoordeelt is geworden door het graeven van de trekvaert hier voorby van Amsterdam op

Haerlem tot gemak der reizigers, en bevordering van den koophandel van beider steden ingezetenen, als zynde het dorp sedert dien tydt in menigte van bequame huizen en pleiziertuinen aen alle zyden zeer verre uitgebreit, eensdeels om de nabygelegenheit aen de stadt Amsterdam, en ten anderen om het gemakkelyk middel der trekschuiten, die van des morgens af tot den avont toe, ieder uur by uur, van en na die stadt hier voorby vaeren. Jammer is het alleenigh, dat schout en gevolmaghtighden van Sloterdyk zoo lichtveerdigh afgestapt zyn van de verklaringe der heemraden van Rynlant, die gevolmaghtight waeren wegens het leggen van een brugh aen den notwegh achter dit dorp, waer over men met allerhande rytuigh in 't zelve konde gekomen hebben, waer tegen zy wederom niet alleen eene som van vyfhondert guldens voor het dorp bedongen hebben, maer ook het tolvrye gebruik van den nieuwen trekwegh en vaert voor de Sloterdyker ingezetenen, en hunne eige wagens en schuiten, alsmede twee schouwen; een groote, tot overzettinge van hun hooi en beesten, en een kleine tot hun eige overvoeringe, aen den voorgemelden notwegh, welke de gezegde twee steden ten eeuwigen dage nevens de beide schouwen, en een bequaem man daer toe aengenomen hebben te onderhouden, uitwyzens de uitsprake en 't besluit van de gemaghtighde hooge heemraden van Rynlant, op 't verzoek van schout en schepenen van Sloterdyk den 9 september des jaers 1634, hebbende dezelve heemraden den 20 april des vorigen jaers op het beklagh der Sloterdyker ingelanden besloten gehadt, dat de verpondingen en morgengelden, voor zoo veel van ieders landen afgenomen was tot den nieuwen trekwegh en vaert, mitsgaders de molengelden, ten opzichte van den trekwegh afwaterende in de polders, by de steden Haerlem en Amsterdam altoos betaelt zullen werden; doch dat de Banwerken, belangende derzelver afgenome gedeeltens, blyven mosten ten laste van de huislieden en anderen, dien de eigendom daer van toebehoort hadde. *J. Commelin. beschryv. van Amsterd. P. Bor. Nederl. Histor. Hantvest en Privileg. van Kennemerl. D. Willink Amsterd. Buitensingel. A. Bogaerts Geuzevelt. Kl. Bruins lustplaets Soelen.*

OU-

OUDERKERK

Aen den Amstel
In Amstellant.

In het aenzienelyk baljuw-en dykgraef-schap van Amstellant, een gedeelte van Hollant, hebbende tegenwoordigh aen de noortzyde den Y stroom, ten oosten de rivier de Vecht en Gooilant, aen den zuitoost kant het landschap Utrecht, ten westen Rynlant, en ten noortwesten Kennemerlant, steekt boven andere zyn hooft op het dorp Ouderkerk, ten oosten van den Amstelstroom, en anderhalven myl ten zuiden der stadt Amsterdam gelegen in een gras- en waterryken oort, welkers gront veen en moer is, liggende in den zelven, voornamentlyk tusschen dit dorp en Abkoude, veele boomen zuitoost omgeslagen vyf en zes voeten diep onder de aerde. Het komt in de oude brieven voor met den naem van Ouderamstel, gelyk Amsterveen onder dien van Nieuweramstel, en wort zelfs in de hantschriften van't gewezen klooster der reguliere kanonniken, dat aen de Amsterdamsche vesten pleeg te staen, als mede in de hantschriften der Utrechtsche kerke, genoemt de kerk op Oostamstel, ten welken opzichte de Sint Nikolaes of tegenwoordige oude kerk binnen Amsterdam de kerk in Nieuweramstel of de Nier-kerk heette: altoos schout en schepenen van Ouderkerk schryven zich nogh op den huidigen dagh schout en schepenen ter Ouderamstel; welkers ban, gemenelyk de Ouderkerker ban geheten, ten westen bepaelt is door den Amstel, ten noorden door het Diemermeer, sedert dat het zelve in 't jaer 1629 bedykt is geweest, wyl het, nogh onder water liggende, onder het baljuwschap van Amstellant behoorde; ten oosten door den Diemer ban, Bylemermeer, Wezopper ban, en een gedeelte van 't landschap Utrecht, en ten zuiden door den ouden Waver, begrypende, behalven het dorp Ouderkerk zelfs, de fraie en welbetimmerde buurten groot en klein Duivendrecht, de Bullewyk, Voetangel, en den Rondehoep.

De groenbezoomde Amstelstroom zet dit dorp een groot vermaek

by, en lokt de Amsterdammers dagelyx herwaerts heen, waer van de gestadigh hier doorvarende trekschuiten van Amsterdam naer Utrecht, den Hage, Delft, Rotterdam, Gouda en rontom gelege dorpen, als mede de turfschepen of ponten, die van alomme uit de veenen den turf naer de stadt, of daer door naer elders heen vervoeren, geen de minste oorzaak en beweegreden zyn, zodat Ouderkerk zeer verre langs den Amstel met sierelyke buiteplaetzen en tuinhuizen beslagen is, meest ter uitspanninge van Amsterdamsche kooplieden, dat dit dorp geen gering voordeel en levendigheit bybrengt, komende daer by het daeglyx aenvoeren van lyken naer het Jooden kerkhof, ten oosten van de kerk, even door de kerkbrug aen het water de Bullewyk gelegen, en met verscheide verheve en fraei uitgehouwe grafzarken van veelerlei soorten van steenen opgepronkt. Sedert veele jaren is dit dorp merkelyk in welgeschikte huizen, tuinen, herbergen en straten toegenomen, en heeft twee zware en lange houte bruggen, alwaer de doorvarende schepen, en overgaende menschen, beesten en wagens zeker tolgelt betalen moeten, te weeten een over den Amstel by het rechthuis aen de noortzyde, en een andere, aen de zuitoostzyde des dorps over het voorgemelde water de Bullewyk, waer omtrent veele schryvers met goede bewyzen het oude lusthuis der Hollandsche graven, het Reigers-bosch of Reigersbroek genaemt, stellen gelegen te hebben, dat graef Jan van Avennes, de heerlikheden van Amstel en Woerden aen zyn broeder Guy, bisschop van Utrecht te leen gevende, uitdrukkelyk nevens de manschap aldaer voor zich behiel, dien volgens stelden de graven alhier eenen amtenaer onder de benaminge van meester of bewaerder van den Reigersbossche, hoedanige amtenaer in 't jaer 1370 Willem van Meinden was, die ook baljuw van Gooilant geweest is, en in 't jaer 1378 Jan van Assendelft Barthoutszoon, blyvende het echter als nogh geheel verholen, op wat tydt dit huis en bedieninge te niete geraekt zyn; als mede wanneer, en door wien de kerke gebout is: Haere toren, die van zeer verre gezien wort, pronkte zelfs tot in het jaer 1674 toe met een hoge en spitse kap, die alstoen op den eersten augustus door een vreesselyken stormwindt om verre gerukt, en tot

op het muurwerk toe nedergeslagen is, in welker plaetze vervolgens de tegenwoordige zeer lage spits, geheel met leien gedekt, gestelt is geworden.

Ten tyde van de openbaere oeffening des roomschen Godsdiensts in deeze landen stont de kerk dezes dorps onder het dekenschap van Amstellant, en was ter gedachtenisse van den paus en martelaer Urbanus ingewydt: de pastorye zelfs wiert door de Hollandsche graven begeven, en de benoemde pastoor door den aertsdiaken der Utrechtsche domkerke bevestigt, hebbende hy 39 Rynsche guldens van zekere landvruchten inkomens, en zes mergens onder Abkoude, en zes onder 't ambacht van Ouderkerk gelegen gehadt, zynde ook geholpen door een onderpastoor; en niet buiten reden, wyl 'er drie altaeren in deeze kerke te bedienen waren; behalven eene vikarye aen het Nikolaes altaer, staende ter begevinge van de graven, blykende zulx uit de papieren van 't Reguliers klooster, dat buiten Amsterdam naby den Amstel gestaen heeft, dat de twee andere altaeren aen 't H: Kruis, en aen de H: maegt Maria gewydt zyn geweest. Na de verandering van den Godsdienst zyn Amstelveen en Ouderkerk in het kerkelyke vereenigt geworden, en voor beide kerken in het jaer 1586 de eerste hervormde kerkeleeraer beroepen, dat tot in den jare 1595 achtervolgt, maer alstoen verandert is, wanneer Ouderkerk met Diemen verenigt, en aldaer beroepen wiert Lukas Ambrosius, die naderhant predikant te Amsterdam geworden is; doch deeze dorpen merkelyk aengenomen zynde in bewooners, zyn zy in het jaer 1606 al mede gescheiden, en aldus tot heden toe ieder met een eigen leeraer voorzien geweest, die onder de klassis van Amsterdam behooren, en welker naemlyst wy alhier volgens de jaren hunner beroepinge opgeven:

Te Ouderkerk vereenigt met Amstelveen.

GERARD PAULI, beroepen 1586, ontslagen van zynen dienst 1587.
PIETER POPPEN EDESZ beroepen 1588 van *Graft* en de *Ryp*. blyft te *Amstelveen* by 't scheiden van *Ouderkerk* in 't jaer 1595, dat gevoegt wert by *Diemen*.

Te

Te Ouderkerk, vereenigt met Diemen.

Lukas Ambrosius beroepen 1595, vertrokken in 't zelve jaer naer *Muiden*.

Te Ouderkerk alleen.

Johannes Altenhovius beroepen 1596. blyft en sterft te *Ouderkerk* 1616.

Hendrik Alutarius beroepen van *Blankenham* 1616, vertrokken naer *Woerden* 1619.

Timotheus Rolandus beroepen 1620, vertrokken naer St. *Michiels-Gestel* en *Gemunde* 1649.

Kornelis Dankerts beroepen van *Eertswoude* 1649, vertrokken naer *Oostzanen* 1653.

Laurentius Piscator beroepen van *Oostduivelant* 1646 en alhier gestorven 1657.

Kornelis Wilmerdonks als proponent beroepen 1657 en alhier Emeritus geworden 1699.

Antonius van Houten als proponent beroepen 1699 en hier overleden den 28 september 1718.

Johannes Haek beroepen 1719 van *Reewyk* en alhier gestorven den 10 juny 1723.

Hendrik van Haemstede beroepen als proponent 1724.

Amstellant eerst in 't jaer 1203, om dat heer Gysbrecht van Amstel, de I van dien naem, den grave van Loon tegens graef Willem van Hollant byſtont, onder water gezet, en naderhant wegens de moort aen grave Floris gepleegt door den heere Gerrit van Velzen en zyne medestanders, waer onder Gysbrecht van Amstel zich ongelukkigh gewikkelt vond in 't jaer 1296, veelerhande verwoestingen deelachtigh geworden zynde, zoo heeft deeze plaets daer van haer aendeel rykelyk gehadt, want, zegt Melis Stoke, die onwaerdeerbare Hollandsche kronykschryver:

Die

Die Kenemaren voeren hene,
Door 't lant over al die vene,
Ende verbornden te hant
Van Aemstel al dat lant,
Ende roefden al dat si vonden.

't geen van Beka en Heda in hunne kronyken der Utrechtsche bisschoppen breder verklaert wort, te weten, dat de Kennemers, met eene scheepsvloote aenkomende, den dyk doorgesteken, de velden van geheel Amstellant onder doen vloeien, gedurigh de heerlikheit van Gysbregt van Amstel, zoo te vuur, als te zwaert verwoest hebben, en met een grooten buit van veelerlei rykdommen weder in Kennemerlant geroeit zyn. Ouderkerk bleef sedert dien tydt in volle rust zitten tot in het jaer 1567 toe, wanneer de heer van Brederode, wegens het aenbieden van 't bekende verzoekschrift aen de hertoginne van Parma by de Spaenschen verdacht geworden, en dieswegen reets uit zyne heerschappye te Vianen verdreven, met eenige benden zich te deezer plaetze nedersloeg, en tot den 27 april vertoefde, wanneer hy te scheep op Embden en deszelfs krygsvolk door Noorthollant naer Medenblik vertrok, van waer dat te water ontquam, en te Ypesloot landende, door Gelderlant naer 't hertoghdom Kleef toog, en aldaer, de vaendels scheurende, van elkander gong. In het jaer 1573 wedervoer Ouderkerk geen minder overlast door het opwerpen eener schanze rontom het kerkhof en de kerk door de Spanjaerden gedurende het belegh der stadt Haerlem, zodat de baron van Batenburg het bevel van prins Willem van Oranje, om alhier post te vatten, met geen vrugt ziende uit te voeren, vaeren liet. Diergelyke bezwaringe had dit dorp, wanneer Amsterdam alleenigh onder de Hollandsche steden des Spaenschen konings zyde blyvende houden, de Staten onder andere middelen, om dezelve stadt te nootzaken zich by hen te voegen, ook hier ter plaetze in 't jaer 1577 eenigh krygsvolk inlegerden, en van alle goederen, uit en naer Amsterdam gaende, zeer zware

convoien en licenten deden vorderen, dat nevens andere middelen die ſtadt eindelyk op den 8 february 1578 een verdragh met de Hollandſche Staten in deet gaen. Sedert dien tydt zagh Ouderkerk den vrede in zynen kreits bloeien tot den 30 july des jaers 1650 toe, wanneer prins Willem II van Oranje, (zich beledigt achtende door de Amſterdamſche Overigheit wegens geweigerden toegang in den vollen Raet, en 't voortzetten der afdankinge van eenige vaendelen te voet en te paert tot ontlaſtinge van 's lands ingezetenen na 't eindigen eens tachentighjarigen oorloghs met Spanje) een gevaerlyken aenſlagh tot overrompeling van Amſterdam in 't werk ſtelde, die echter door 't verdwaelen der krygsknechten by een donkeren nacht en zwaeren ſtortregen gelukkigh op niet uitſtortte, terwyl graef Willem van Naſſau, ſtadhouder van Vrieſlant, met ettelyke benden alhier zyn hooftverblyf verkoor, wordende des anderen daegs door veelen der bezettelingen van Nimmegen, Utrecht, Arnhem, Zutphen, Zwol en Doesburg verſterkt, alle welke hier niet langer als tot den 4 auguſtus daer aen volgende ſtant hielden; wyl zy wegens het geſloten verdragh tuſſchen prins Willem en de Amſterdamſche Overigheit op den derden daer te voren wederom naer hunne vorige ſtantplaetzen keerden.

Van oude tyden af heeft Ouderkerk zyn byzonderen ſchout, ſchepenen en rechtbank gehadt, en oeffende alzoo onder den baljuw van Amſtellant het hooge en halsſtraffelyk rechtsgebiedt, uitgezondert in zevenderly misdaden. De baljuw zelf is ambachtsheer van dit vermakelyke dorp, en ſtaet uit dien hoofde aen hem de goet- of af-keuring eens beroepen predikants, zynde zyn amt altoos door heeren uit de voortreffelykſte geſlachten van Hollant bedient geworden, die met den tegenwoordigen heer baljuw uit een out en edel geſlacht, een getal van zesendartigh uitmaken, volgens deeze lyſt:

1.	Willem Kuſer, baſtert des graven van Hollant.	1333
2.	Florens vander Bonkhorſt, *zo niet Brinkhorſt moet zyn.*	1345
3.	Gerrit de Boelen.	1354
4.	Koen Kuſers van Ooſterwyk, 's graven neef.	1354
5.	Gysbert van Yſſelſtein, ridder.	1358

6. Koen

6 Koen van Oosterwyk Willemsz. 1367
7 Jan van den Poele. 1388
8 Jan van Heenvliet van Kattendyk. 1396
9 Jan van Beverwaerde, ridder. 1407
10 Reinold van Brakel. 1416
11 Dirk van Assendelft. 1418
12 Gysbert van Vianen, ridder, heere van Noordeloos. 1437
13 Jan Teding. 1448
14 Albrecht van Raephorst. 1449
15 Philip van Wassenaer, ridder. 1462
16 N. van Boschhuizen Florisz. 1467
17 Hendrik Akkerman. 1477
18 Arent, heer van Zevenbergen, ridder. 1478
19 Mr. Hendrik Wolfertsz. 1484
20 Mr. Jan Klaesz. 1509
21 Dirk Maertenze. 1520
22 Koen van Boschhuizen Willemsz. 1527
23 Klaes Bekker Jakobsz. 1539
24 Jakob Moose Bikker. 1548
25 Willem Martensz. Kalf. 1567
26 Arent Ernst. 1571
27 Wolfert Michielsz. 1576
28 Nikolaes vander Laen. 1578
29 Dirk van Rodenburg. 1586
30 Jakob Simonsz. Louw. 1619
31 Pieter Boudewynsz. van Lokhorst. 1625
32 Reinier Pauw, heer van Nieuwerkerk. 1651
33 Diderik de Vlaming van Outshoorn. 1655
34 Jakob van Haringkarspel. 1673
35 Jonas Witzen. 1712
36 Mr. Jakob vander Dussen. 1715

P. Bor Nederl. Oorlog. C. Commelin beschryv: van Amsterd. Aitzema zak. van staet en Oorlog. Amsterdamsch Journael. M. Veris kerkel. Register.

De OUDE JAGHTHAVEN

By de Leeuweburgsbrugh *Te Amsterdam.*

Zoo zucht tot edle koopvaerdy
Gansch Nederlant is aengebooren,
En met veel luister blinkt aen 't Y;
Daer hoop op winst elk noopt met spooren.
Men ziet den Amstel hier bezaeit
Met schuiten, en een vlot van *Jaghten*,
Die, als de windt wat gunstigh waeit,
Elkanderen ten strydt verwachten:
Ten strydt; niet aengevoert door loot
Noch doodlyk scherp om 't lyf te wagen,
Maer wie uit deeze ryke vloot
Den edlen zeilprys wegh zal dragen:
Een vreugt, een speeltocht, die gewis
Aen Y en Amstel eigen is.

gelyk met weinige verandering van woorden *Daniel Willink* in zynen Amsterdamschen Buitensingel opzingt van de tegenwoordige jaghthaven beneden en aen den voet van de verwonderlyke Amstelsbrugh, hebbende de lengte van 660, en eene breedte van 70 voeten, op 35 overwelfde of halfronde boogen, van gebakken steen gemetselt, en wy op de hier nevens verbeelde oude Jaghthaven, zoo als dezelve zich in het jaer 1652 vertoonde, meenen toepasselyk te zyn. Dezelve was geplaetst voor het bolwerk aen de oude zyde naest de Leeuwenburgs-of Blaeuwe-brugh in den Amstel, die alhier met twee ryen paelen, gelyk alom de vesten met eene ry paelen tot afweeringe van alle vyandlyke ondernemingen en sluikeryen langs

lings deezen stroom beslagen was, waer tusschen eene ruime opening en wel de grootste van de zes toenmalige uitvaerten aen de lantzyde der stadt ter doorvaert der schepen gelaten was, die des nachts met een stevigen drytbalk, met yzere pennen beslagen, gesloten wiert, gemeenelyk de Amstelboom geheeten, die door het geschut van het vierde en vyfde bolwerk, van de oostzyde der stadt af te rekenen zoo als die met de vergrotinge van het jaer 1585 gelegt zyn, verdedigt wiert, welke haven, door de laetste uitlegging in den jare 1658 verplaetst moetende worden; geschikt is in het Y ten einde van de groote kattenburger straet, alwaer dezelve nogh stant hout, staende boven den ingang te leezen:

Hier toonen de Amstelaers, zeebouwers uit der aert,
Dat de een zoo wel uit lust, als de aêr uit liefde vaert.

In de nevensgevoegde konstprent een gedeelte der doorvaert tusschen den stads wal, en onder de Leeuwenburgs- of blaeuwe-brugh heen gezien werdende, als mede een gedeelte van de St. Anthonis poort, vinden wy ons genootzaekt van beide kortelyk te zeggen, als dat deeze brugh op vyftien jokken of met planken bekleedde ryen zware ingeheide balken gevestigt was in den Amstel, en alzoo 16 openingen voor het water en de binnelandsvaerende schepen had. De stadt, die door deezen stroom verdeelt was in de oude en nieuwe zyde, wiert aen den Amstel, door deeze brugh aen een gehecht zynde waerschynelyk de naem van Leeuwenburgs brugh daer aen gegeven wegens de houte Leeuwen, die te wederzyde de leuning van deeze brugh versierden, en de benaminge van Blaeuwe-brugh voortgekomen uit de blaeuwe koleur, daer men de houte leuningen mede beschildert had. De stevigheit van de zelve is lichtelyk af te neemen uit het gebruik, dat men 'er den 30 july en volgende dagen des jaers 1650 van maekte, wanneer Willem de II, prinse van Oranje, door quade raetslieden opgestookt, Amsterdam met eenige opgeraepte krygsbenden meenende te overrompelen, het zelve zich alomme daer tegen schrap stelde, overal

op de aenkomften veelerly geſchut plantte, en op deeze Leeuwenburgs-brugh acht metale kartouwen ſtelde, die den Amſtel en de wegen aen beide de zyden beſtryken konden.

Wat de S[t]. Anthonis poort belangt, dezelve wiert in 't jaer 1636 aen de ooſtzyde der ſtadt en 't eint der tegenwoordige Jooden breêſtraet, omtrent daer nu der Jooden kerk ſtaet, van ſteen opgetimmert, in de plaetze van een houte hek, dat tuſſchen de wallen in ſtont op den dyk, die hier recht toe zonder enige bruggen in de ſtadt door liep. De ſteen, waer van deeze poort opgemetſelt was, beſtont meeſt uit wit graeuwe en gehouwe ſteenen, zy was met een hoog opryzent wolvendak gedekt, gelyk de aen wederzyde ſtaende wachthuizen, en had ten midden des daks een fraei kloktorentje, ſtaende wyders aen ieder zyde van den ingank naer buiten toe een kolom van de toskaenſche order, en boven den doorgang het gekroont hedendaegſch wapenſchilt deezer ſtadt, door twee leeuwen vaſt gehouden; al het welke met de kroonlyſt door een ronde fronteſpies beſloten wiert, gelyk deeze poort eveneens aen den binnekant naer de ſtadt toe opgepronkt was, behalven dat men in de fronteſpies aldaer het oude Amſterdamſche wapen verbeelt zagh. *C. Commelin, Dompzelaer, Dapper. Pontanus. beſchryv. van Amſterd. D. Willink. Amſterd. Buiteſingel.*

DER

DER
KLOVENIERS DOELEN TOREN
Te
Amsterdam.

Een aenzienelyk gedenkteken van der Amsterdammers ouden heldemoedt en krygsdapperheit komt ons in de twee nevenstaende printen voor oogen, namentlyk der Kloveniers Doelen Toren, zoo als dezelve in den jare 1607 van binnen in de stadt, als mede aen de buitenzyde, van den buitensingel af te zien, zich vertoonde. Amsterdam dagelyx in koophandel, rykdom en inwooners aengroeiende, en met zyne naburen, nydigh over dat aenwasschende geluk, gedurigh in twist en oorlogh rakende, zoo vond deszelfs overigheit in het jaer 1482 geraden, om tegens allen overval van buiten een stevigen muur om hare stadt te doen liggen, men haelde dezelve van enkele kareelsteenen op, en sterkte die op veele plaetzen met stevige torens, onder dewelke deeze van de kloveniers doelen niet de minste was, 't geene men ook genoegzaem door het opschrift met deeze woorden: *Zwicht Utrecht*, die in een grauwen steen gehouwen, en in de muur dezer toren gemetselt zyn, te kennen heeft gegeven. Ons eerste printafereel verbeelt den toren aen deszelfs rechter zyde, die ront naer voren toe draeit, als mede aen den binnenkant, daer die een recht opgehaelden huisgevel heeft, hebbende aen de zyden en buitenkant een borstweering met kanteelen opgemetselt, en gedekt zynde met een vyfhoekigh leië dak, te weten driehoekigh naer buiten toe, en vlak aen ieder zyde opgaende. Men ziet hier mede een groot gedeelte eener houte gallerye, van dezen toren af, om hoog, boven en dwars over de straet heen strekkende naer de noort-of over-zyde des torens naer het schutters hof of de schietplaets, thans nogh in wezen en gebruik, door welker behulp men bedekt van de eene naer de andere plaetze konde koomen. In ons tweede printtaeffereel wort deeze toren aen zyne

bui-

buitenzyde, en enigzints op den linker kant verbeelt, hebbende te wederzyde de ſtads houtwallen, alhier na 't afbreeken van de ſtads muren geplaetſt aen den Amſtel wegens den nabygelegen ſtads timmertuin over het rondeel aen de noortzyde der doeleſtraet.

Niet lang voor het oproien en betimmeren der gemelde doeleſtraet viel hier een droevigh ongeluk voor, alzoo enige jonge lieden op deeze doelen tot laet in den nacht vrolyk geweeſt, en van daer naer huis zullende gaen, op deezen wal een zwaren balk op ſchragen gelegt vindende om doorgezaegt te worden, den zelven uit dartelheit zochten van boven neder te werpen, en ook wierpen, maer zoo, dat een van hun geſelſchap den balk op 't lyf kreeg, waer door hy niet alleen voort dootbleef, maer ook zodanigh verpletterde, dat men des morgens het geheele bovenlyf en inzonderheit zyn hooft geheel plat geſlagen vond. Deeze wal ſedert tot erven uitgedeelt en verkogt zynde, heeft men alhier zeer voortreffelyke huizen getimmert, achter aen den binnen Amſtel uitkomende, die een heerlyk gezicht van de overzyde geeven.

Veel is 'er van outs her al over de eigentlyke benaminge van dit gebouw geredentwiſt, wyl ſommigen voorgeven, dat men klaveniers moet zeggen, op voorwendſel dat deeze ſchutters in het vierde artykel der oprechtinge alzoo genoemt zouden ſtaen, waer by komt, dat men nogh in latere dagen een klaeuw in hunne glazen geſchildert, en op hun tin en zilverwerk geſneden zagh, als het wapen hunnes broederſchaps; maer de zake wel overwogen en de oude brieven naerſtigh nagezien wordende, bevint men, dat deeze ſchutters doorgaens en beter kloveniers geheten werden naer eene hantbuſſe of roer, dat de franſchen Coluvre noemen, en eenen, die daer mede omgaet, een Coluvrier, in welke betekeniſſe dit woort dikwyls in de oude Hollandſche kronyk ons voorkomt, voornamentlyk daer die ſchryver van Philip van Bourgondie handelt, alwaer deeze woorden gevonden werden: *Sy verzagen hen van buſſen, bogen*, Kolovren, *en andere inſtrumenten.*

Wat nu deze Kloveniers belangt, welke men hedendaegsch meeſt Kolveniers hoort noemen, om de gemakkelyker uitſprake des woords, vinde

vinde ik my genoopt, om der zelver herkomſte, inſtellinge, kledinge en bedryf kortelyk wat hooger op te halen. De geleerde Dirk Velius ſtelt in zyne beſchryvinge der ſtadt Hoorn de eerſte opkomſte der oeffeninge van den kruis-en hand-boge in de Hollandſche en Weſtfrieſche ſteden, waer uit naderhant de Kloveniers of Buſſchieters voortgekomen zyn, op het jaer 1440, maer die geleerde man taſt daer geweldigh mis, nadien men eene oude ordonnantie der ſtadt Delft, en zelfs van den jare 1347, vint by den naeukeurigen Dirk van Bleiswyk in zyne weergâlooze beſchryvinge dier ſtadt voor dusdanige ſchutters, als ook een gunſtbrief van Schout, Schepenen en Raden der ſtadt Amſterdam ten behoeve der oude ſchutters van den vyfden ſeptember des jaers 1394. en nogh een anderen van den vierden April des jaers 1413. Het buskruit naderhant uitgevonden en met ter tydt in meerder gebruik gekomen zynde, zoo heeft men hier te Amſterdam omtrent den jare 1521 de Kloveniers ſchutters opgerecht ten getale van tweehondert uitwyzens den voorrechtbrief van keizer Karel den V, op den 21 maert des zelven jaers verleent op het verzoek van Burgermeeſteren en Schepenen van Amſterdam tot zekerheit en bewaerniſſe der zelve ſtadt met die voorwaerde, dat, of 't gebeurde, dat gemelde ſchutters als mede die van den hantboge en voetboge namaels ſchietende in hunne hoven, na dat zy den gewoonelyken roep gedaen zouden hebben zoo hooge, dat men zal mogen hooren, of ſchietende naer de papegaie (dat ſomtyts om het jaer, ſomtyds om de twee of drie jaren geſchiedde) iemant by ongeval zonder doel of ergenliſt quetſten, minkten, of dootſchoten, die ſchutter of ſchutters, die 't zelve gedaen zouden hebben, nevens de andere ſchutters, Gildebroeders en andere aldaar wezende perſoonen van de voorſchreve quetſure of doot vry en ongehouden zouden wezen tegens den grave en tegens de gequetſte of dootgeſchoote perſoonen en hunne magen, vrinden en erfgenamen, ja zelfs in geene pene of amende, lyflyke of burgerlyke, vallen noch tot eenige vergoedinge gehouden zoude zyn. Welke voorrechten van tydt tot tydt by de ſtads Overheit merkelyk uitgebreidt en vermeerdert zyn geworden, zynde den

schutteren alhier jaerlyx elf goude Hollandsche schilden gegeven nevens het vrye visschen in de stads graghten en tien dagen vry wyn op drie gezette tyden. Deeze Kloveniers traden ook vervolgens naar den inhoude van het vierde artykel hunner instellinge in het bezit van het altaer der oude schutters in de oude of Nikolaes kerk, en voerden een klaeu tot hun blazoen, die ook in hunne glazen en op hun tin en zilverwerk verbeeldt is geworden. Zy waren niet alleen in Kapiteinen, Luitenants, Vendrigs, Serjanten Adelborsten en gemeene schutters verdeelt, maer stonden ook onder vier Doelheeren of Overluiden, gelyk ook de hant-en voetboog schutters ieder uit de aenzienelyksten over zich hadden, die over alles 't bewindt voerden, en op deeze als de anderen op de hant- en voetboog doelens teerden, voornamentlyk tweemael 's jaers; op welke maeltyden niet alleen de Overluiden en Schutters, maer ook Schout, Tresorieren, de oude Overluiden, de twee Kapiteinen, de huurders van der schutters visscherye, Fabrykmeester, M^r. Timmerman en Metzelaer, Orgelist, Zangmeester en Pastoor met hunne knechten en gevolge verschenen. Hunne verdere keuren belangende, wy konnen niet afwezen van de eige woorden der instellinge, veele zaken bevattende, welker men tegenwoordigh geheel onkundigh is, hier ter neder te stellen, luidende: „Alzoo myn „ Heeren van den Gerechte gaerne zien zouden, dat de schutters, „ die nu zyn, of namaels schutters worden zullen, geen onnutte „ kosten deden tot laste van de Schutteryen, op dat de gezellen „ lichtelyker de lasten van de schutteryen zouden mogen dragen, „ zoo ordonneeren wy, ende willekeuren dezelve myne Heeren „ van den Gerechte, *dat* van nu voortaen *geene schutters* van schut„ teryen, die nu zyn en namaels gekoren of gemaekt zullen wor„ den, *eenige onkosten zullen mogen doen, daer de gemeene schutters* „ *in gehouden zullen zyn* te gelden, *op Heiligen Sakraments dagh, in* „ *de vasten, noch in den zomer, meêr dan de koning een dubbelde stui*„ *ver* voor zyne moeite, *die de stammen van der kaerzen draegt* „ *boven zyne handschoenen een dubbelde stuiver, die 't vaenke draegt* „ *een dubbelde stuiver, ende elken van den anderen, die hem helpen*

„ *dra-*

„ *dragen, boven hunne handschoenen een stuiver*, ende of die Over-
„ luiden metten voorschreve Officianten meêr kosten wouden doen,
„ die zullen ze schuldigh zyn zelve te betalen. Item of eenige
„ schutters van eenige schutterye tot eenige tyden *Juweelen ofte*
„ *Zwanen* wouden *schieten*, dat zullen die geenen mogen doen,
„ die willigh daer toe zyn, en de kosten, die zy daer in doen zul-
„ len; en zullen zy over geenen onwilligen schutteren mogen om-
„ slaen, maer alleen over die goetwilligh in heur geselschap ko-
„ men, op de correctie van de stede.

Van stadswege wierden den Kloveniers ook drie ponden gezuivert Salpeter, zes ponden loot en een vyzel toegeschikt, op dat een iegelyk zyn eigen kruit zoude maken, mits dat ieder Klovenier altydt een half pont kruit en loot tot stads behoefte gereet hiel, op de verbeurte van vyf stuivers ieder reize voor het Gildt. Tweemael ter weke moesten ze ook de maendschult schieten, en die maandschult schoot een stoop wyns in 't gelagh geven, zynde van den beginne af tot heden toe in gebruik geweest, dat by het schieten met het roer naer de Doelpen in het hof van deeze Kloveniers doelen een Wyzer op 't getal der schooten past, belovende hy, alvorens in zyn amt treed, aen handen van een der Overluiden by eede, dat hy oprechtelyk en rechtvaerdelyk wyzen zal zoo wel van de schoten als van de getalen, die geschoten werden, rechtvaerdelyk by 't bekken geslagen, of anders naer ouder gewoonte te kennen geven zal, om aengetekent te werden, en dat hy, twyfelende van de schoten en haer getal, die gedaen zouden zyn of niet, 't zelve den schietende schutters volgende de kaerte bekent zal maken, en voorts doen dat een goet en oprecht Wyzer behoort te doen zonder zulx om eenigerhande inzichten te laten. Doch Amsterdam gedurigh in menigte van inwooneren aengegroeit zynde, heeft men de burgerye in vaendelen verdeelt, de gewoontens en gebruiken der Hant-en Voetboog doelens in den jare 1650 vernietigt, en zelfs de Overluiden en alle de oude keuren in de jaren 1672 en 1673 afgeschaft, wordende in den hof van den Kloveniers doelen alleen tot nogh toe het Doelschieten by eenige liefhebberen jaerlyx onderhouden.

Deeze Kloveniers dienden wyders zoo wel als de Hant-en Voet-boog-ſchutters niet alleen tot beſchuttinge en beſcherminge hunner ſteden, maer ook tot eene eerlyke en ſtatelyke wacht ingevalle de Graef in te halen of te huldigen ware, en was hunne dagelyxe oeffening zoo geächt, dat men ze in verſcheide opentlyke ſtads geſchriften *Ridderlyke exercitie en oeffening van der ſchutterye* genoemt ziet. Zy gebruikten behalven een zilver blazoen eertyts mede tweeverwige klederen, zoo van rokken, bonets, als broeken en verderen aenhang, die men *Pallueren* noemde, volgens het zesde artykel van zekere oude ordonnantie voor de ſchutters van Delft; 't geen zoo miſſelyke vertoninge maekte, dat in 't jaer 1474 ten tyde van hertogh Karel van Bourgondië in die groote heyrvaert de Hollandſche ſteden voor de ſtadt Nuis zendende *haer volk van wapenen, poorters en ſoudenieren met diverze kledinge, elk van zyne ſtede, over 't harnas:* de belegerden deswegen ſpottende uitriepen: *de winter komt; want die bontekraien komen in 't lant. D. van Bleiswyk beſchryv. van Delft. C. Commelin beſchryv. van Amſterd. H. Junii Batavia. E. van Meteren. Nederl. Geſchied. A. Matthæi Analecta tom.* 1 *&* 5 *M. Balen beſchryv. van Dordrecht.*

Het
RONDEEL en de DOELENTOREN
Te
Amsterdam.

Myne geboorteſtadt Amſterdam, het voorwerp van verwondering voor de geheele weerelt, tot diep in de vyftiende eeuwe alleenigh met een diepe gracht omringt zynde, en gedachtigh wordende hare wel eer geledene ſchade en oorloghsrampen uit hoofde der gedurige krakeelen en misverſtanden tuſſchen de heeren van Amſtel en hunne Geburen, verſtont zoo dra niet de toevallige doot van gravinne Maria van Bourgondië, gehuwt met Maximiliaen van Ooſtenryk, naderhant Roomſch Koning en Keizer, nalatende hare landen aen haren zone Philip, als XXIX grave van Hollant, of zagh met eenen veele geweldige beroertens in de Nederlanden opſtaen over deszelfs voogdye, en vond zich dien volgens in geen klein gevaer van nieuwe, en licht nogh erger ongevallen te zullen bezuren; Zy greep dieshalven moedt om zich, zoo veel doenelyk zoude zyn, te dekken, dat zonder zware koſten te doen, niet mogelyk bevonden wiert. De ſtads Overheit wiert echter in den jare 1481 te rade dezelve te vergrooten, en met gemetzelde veſtingwerken weerbaer te maken. Men ſtelde dat beſluit in 't volgende jaer 1482 in 't werk, nemende zyn begin by de oude Haerlemmer poort, of, als anderen willen, den doemaligen kruis-, nu haringpakkers-toren aen het Y niet wydt van voorgemelde poort gelegen, daer tegenwoordigh de nieuwe Haerlemmer ſluize ligt, lopende langs den Singel, eene bekende en ruime gracht binnen deeze ſtadt, tot aen de Reguliers poort, voor veele jaren wegh-

geruimt, behalven eenen der torens, als nogh de reguliers toren geheten, hoewel die behalven het voetftuk weinigh van zyne oude gedaente behouden heeft, en zoo verder langs de tegenwoordige zoo genoemde fchapenmarkt tot aen den Amftel, op wiens wefthoek een fterke wachttoren ftont, en daer nevens een lange houte brugh, de roode geheten, over den ftroom geflagen, de weft en ooftzyde der ftadt alhier aen een koppelde ter plaetze, daer men tegenwoordigh een fteene brugh aen het einde van het Rokin en de nieuwe doeleftraet, gemeenelyk de doelefluis geheten, ziet leggen. De ooftzyde des ftrooms wiert alhier met deeze nevensgaende fterkte gedekt en verdedigt. Der zelver hoogte en half ronden en ruimen omtrek naer de ftads buiten gracht toe befchout men volkomentlyk in ons prenttafereel, en op verfcheide plaetzen eenige fchietgaten en met yzere traliën voorziene venfterholen. Men befpeurt hier lichtelyk uit het kleine gedeelte eenes trapgevels, dat deeze fterkte, gemeenelyk het Rondeel genoemt wegens hare geftalte, aen den binnenkant naer den daer over gelegen hebbenden ftads timmertuin toe geheel vlak is geweeft, gelyk zoo alle de muurtorens rontom de ftadt geweeft zyn, beneffens het roode blokhuis in 't Y en het platte rondeel, fchuins voor de Gafthuis molen fteeg gelegen hebbende, en met een koornmolen van het Elizabets gafthuis beflagen geweeft, konnende men nogh genoegzame overblyffelen der gemetzelde bogen, van binnen tegen de ftads muur gedient hebbende tot der zelver ftevigheit, tot berging van verfcheide goederen en tot onderfteuning van een breet gangpadt, befpeuren en nagaen aen de ooftzyde van den Singel in het zesde zuidwaerts van de Brouwery de Zwaen afgelegen huis, voor eenige jaren by den Burgermeefter Gerard Bors van Waveren bewoont, en dezelve te gelyk befchouwen in Kornelis Anthoniszoons, in 't jaer 1547 Raets dezer ftede, fchilderye, op de Treforie alhier hangende, en in de fraie op hout gefnede kaerte der ftadt Amfterdam, in XII fchryfbladen uitgegeven in den jare 1544, en in het eerfte en derde deel van myn *Verheerlykt Amftellant* geplaetft. Even en in den zelfden ftant was dit Rondeel van binnen getimmert rontom een ruime en ope plaets en langs den ront uit-

pui-

puilenden muur, die op de hoogte van het gewelfde gangpadt rontom met kamers met ruime solders en een leie dak daer boven, voorzien was tot berging van geschut en allerhande krygsbehoeftens en eene woninge voor den opziener van den stads krygsvoorraet, mede in een nette tekening in myn gemelde boek te zien, zynde in dien stant gebleven tot omtrent het jaer 1632, wanneer het nevens den daer over gelegen stads timmertuin weghgebroken, de gront hier om heen opgeroit en de tegenwoordige nieuwe doelestraet afgeperkt is, waer op de erven, tot huizen uitgegeven zynde, binnen korte jaren met aenzienelyke gebouwen, op en langs den Amstel een vermaeklyk uitzicht hebbende, beslagen wierden en op de zware grontvesten van dit Rondeel geen der minst prachtige huizen getimmert zyn, wordende tot op den huidigen dagh toe het hoekhuis, aen den Doelebrugh en Binnenamstel staende, het Rondeel geheten, dragende in zynen muur het afbeeldsel van het oude krygs gebouw ten toon. *Pontanus. Dapper, Dompzelaer en Commelin beschryv. van Amsterdam.*

Het.
LEPROOZENHUIS
Binnen
Amsterdam.

Een schilderachtigh gezicht van het Amsterdamsche Leproozenhof, gelyk merendeels gezegt wort, Lazarus-huis, volgt op een voorgegaen krygsgebou. Dit huis is hier geschetst naer zyne gedaente in den jare 1618, en niet 1608 als verkeerdelyk onder de prente, en in de daer onder gevoegde verklaringe staet, nadien de alhier afgebeelde huizen op de Jooden breestraet niet dan na het jaer 1609 konnen gebouwt zyn, alzoo in het gemelde jaer eerst de oude ringmuur daer ter plaetze afgebroken is, volgens Commelin en andere schryvers. Geheel en al verscheiden van deszelfs tegenwoordigen stant is deeze bougestalte. Men ziet het alhier als uit de laetste S^t^. Anthonis poort, aen den hoek van de tegenwoordige Jooden kerk gestaen hebbende, of daer benevens van de stads wallen af aen, en daer voorby naer den Amstel toe. Het zelve wiert in den jare 1413 buiten de stadt by noorden den Amstelstroom aen den S^t^. Anthonis dyk gesticht, en bleef geheele hondert en tachentigh jaren daer buiten, te weten tot in het jaer 1593, wanneer men de stadt by oosten van meergemelden Amstel met aerde wallen begon te vergrooten, en dit huis als toen daer binnen trok. In oude brieven komt het voor onder de benaminge van *de Larisse van S^t^. Anthony*, als onder de parochie van de S^t^. Nikolaes kerk behoort hebbende, tot welker onderhout het jaerlyx ook vyftien stuivers betaelde, en in een gunstbrief van Willem den VI, vierentwintighsten grave van Hollant, verleent den 27 september 1415, onder die van het *hospitael onzer Vrouwe ende van Sint Nikolaes, staende by den Zeeburg* tusschen de stede Aemstelredam en Oltenwael, wordende alle twyfel, by sommigen gemaekt, als of S^t^. Nikolaes wel een ander

ander gasthuis geweest mogt zyn, volkomen weghgenomen door zekeren Schepenen brief van den 2 Juny 1434, beginnende: *wy Dirk Blommert ende Gerrit Jan Demanszoen, schepenen in Amsterdam. enz. Dat voor ons quame Albert Arentzoen, geleide gehuurt te hebben een Ackerge lands, gelegen tusschen de voorsz stede ende Sint Anthonis gasthuis binnen Zeeburg, buiten die stede, daer naest aengelant is Sint Katharina kapellerye. enz.* Langs den S^t^. Anthonis dyk, nu de Joden of S^t^. Anthonis breéstraet geheten, was het met een hoogen muur besloten, en naer den Amstel toe met een watergracht, die in dien stroom uitwaterde, omvangen, met een ophalende brugh voor den ingang aen die zelve zyde geplaetst, en had zyn eige kapelle uitwyzens het elfde artykel van zekere ordonnantie by Schout, Schepenen en Raden der stadt Amsterdam in den jare 1556 op de Leproozen gemaekt, daer woordelyk geschreven staet: *Item zoo wanneer men in der kapelle nachtlicht luid, zoo zullen die geenen, die daer in den huize zyn, op hun kniën vallen en bidden voor al den geenen, die totten huize ende arme zieken behoef aelmissen gegeven hebben, of goet daer toe gedaen, of doen zullen.* hebbende deeze kapelle nogh in de jaren 1566 en 1567 aldaer gestaen, en zynde by ongelegentheden door die van den hervormden Godsdienst gebruikt geweest. Die eerste gedaente vertoont onze nevens gestelde schetze niet, als in latere dagen ontworpen, namentlyk na de veranderinge des geheelen buitensten omtreks, in den jare 1609 besloten en sedert volvoert, om dat deeze besmettelyke ziekte van Lazeryë als toen hier te lande verdwenen was. Dus ziet men alhier den voorgemelden ingang en ringmuur by oosten langs den S^t^. Anthonis dyk of breéstraet weghgenomen en met fraië woonhuizen met vlaemsche gevels onder een doorgaent dak betimmert, welkers huurpenningen by dit huis genooten worden, doch veel vermindert zyn, sedert de stadt aen deeze zyde met grachten en straten verder uitgetimmert is geworden. De tegenwoordige gedaente en binnenste verdeelinge deezes gebouws geeft ons de naerstige C. Commelin in het tweede deel zyner beschryvinge van Amsterdam in deezer voegen op „ een anderen ingang (zegt hy) met een

„ hartsteene poort ziet men ten zuiden (gelyk het alhier mede vertoont wort) over der Jooden Synagoge. Deeze poorte inkomende vint men een geplaveide open plaets met sierelyke boomen belommert, in den jare 1609 met een nieu gebou in tweën verdeelt. recht voortgaende ontmoet men de vergaderplaetzen der Regenten en Regentessen, zynde twee heerelyke vertrekken, rykelyk met schilderyen gemeubeleert. Der Regentessen vergaderplaets daer aen, niet minder versiert, grooter en luchtiger zynde, haer licht op een vermakelyken bloemhof hebbende, daer men voortgaende de keukens bezichtigt.

Uit den hier voren aengehaelden gunstbrief van graef Willem den zesden ontdekt men, dat dit Leproozen huis zeer arm en behoeftigh geweest is, en dat, om zulx enigzins te gemoet te komen, aen het zelve verhuurt of verpacht is geworden der graeflykheits visscherye van de walen, gelegen tusschen de stadt en Ypefloot tot eene eeuwige erfpacht, voor vyf ponden jaerlyx, te betalen aen den Rentmeester van Amstellant en Waterlant, wordende dezelve visscherye, die van den Monkelbaens toren af tot de sluis by Jaep Hannes toe strekt, als nogh jaerlyx by de Regenten van dit huis verpacht of in huur uitgegeven. Nader kan deeze behoeftigheit blyken uit een oude schilderye, hangende in het voorvertrek van der Regenten kamer, verbeeldende den dam of markt deezer stadt in dien tydt, en de plechtige wyze, op welke de Leproozen jaerlyx op Kopper maendagh en dingsdagh met sleeden, verzelt van pypers en trommelslagers door de stadt reeden, en langs de huizen enige aelmoesse verzochten, waer na zy den eersten middagh in 't gasthuis en den anderen in 't weeshuis hun middagmael hielden; zynde deeze ommegang in het jaer 1604 eerst opgehouden en achtergelaten om den grooten toeloop van het nieusgierige volk; hebbende myne Heeren de Burgermeesteren aen dit huis, als nu in een Proveniers huis verandert, in 't jaer 1682 toegelegt de helft van de geöorloofde spelen nevens het Spinhuis, bestaende zyn andere inkomsten uit lant-en huishuren, legaten, bussen, en vrywillige giften. *Dezelve Schryvers.*

De
NIEUWE of S. KATHARYNE KERK
Te Amſterdam.

Ruim tachentigh jaren is het geleden dat men de Nieuwe kerk te Amſterdam in den hier nevens verbeelden ſtaet gebraght zagh door een onverwachten brant, op den vollen middagh om twaelf uuren ontſtaen, na dat dit heerelyke Gods huis ruim hondert en vyf en zeventigh jaren na zyne volbouwinge geſtaen had: een ongelukkigh zinnebeelt voorwaer van de verganklykheit aller ondermaenſche zaken, waer op ik niet onvoegelyk meene toe te mogen paſſen dit Byſchriftje, in myne vroege lente jaren geſchreven onder een, met rooden inkt gedrukten, tempel van Diana:

O Pylers, die het zwerk ſchynt met uw kruins te raken,
En het beſchouwende oog betovert door uw pracht,
Hoe ydel is uw glans! een week, ja enkle nacht
En Heroſtraets flambou kan u een ſchaduw maken.

Den elfden january des jaers 1645 viel dit bitter ongeluk voor door een onverantwoordelyk verzuim van enige lootgieters, die boven het verwulft even onder het houte dak op een vuurpot met koolen enigh loót geſmolten hebbende, en afgegaen zynde om te eeten, deeze pot onvoorzichtelyk aen 't ooſteinde by een open venſter, zonder 't zelve te ſluiten, lieten ſtaen. Een ſtevige noortweſten wint, die ſedert hun weghgaen veel gewakkert was, blies wel haeſt de koolen aen, en dreef de vlammen in het houte dak en gewelf, daer ze datelyk met zulke groote ſnelheit en woede het droge hout aentaſtten, dat ten eerſten alle menſchelyke hulpmiddelen en arbeit vruchteloos wierden, en binnen den tydt van twee uuren dit ſchoone gebouw in 't geraemte gezet wiert, ſtortende het to-

 rentje,

rentje, dak, klokken, schoorbalken en wat daer verder aen vast was al brandende van boven neder in de kerk, waer door dan de heerlykste predikstoel van geheel Nederlant, daer lange jaren met groote moeite en veele kosten door een der beste konstenaers aen geärbeit, en die met allerhande aerdige beeldjens en verre inziende gezichten uitgewerkt was, door het vuur verteert wiert, nevens de beide orgels en de gestoeltens, barstende zeer veele grafzerken en pylaren nevens de meeste glazen in stukken door de geweldige hitte, daer de felle koude en sterke vorst zeer veel quaets toe deden, 't geene men in dit tydvaers aerdigh uitgedrukt heeft:

bII feLLe gVre koVW geraekten Ik tot as:
Doen 't naer het oVt gebrVIk den eersten IaerDagh Was.

zoo dat 'er bykans niets meêr van deeze tweedè Amsterdamsche parochie-of hooft-kerk overbleef als de muuren en pylaren nevens het Huiszitten meesters komtoir, aen de zuider deure geplaetst, en waer uit men door geweldiger hant een steene venster, met diefyzers bezet, uit te breken op het daer tegen aan gelegen kerkhof, nogh gelukkigh geborgen heeft de papieren, 't gelt, en de menschen, die in 't begin tot hulp toegeschoten waren, en door het schielyk voortlopen der vlammen zich daer in hadden moeten verschuilen. Hoe groot echter deeze schade ook mogte zyn, en hoe zeer deeze brant een iegelyks harte als toe geschroeit hadde, zoo greep nochtans de loffelyke Overheit al datelyk eenen nieuwen moedt en besloot de wederopbouwinge der kerke met de byvoeginge zelfs van eenen hoogen toren, die echter, na dat de grontslagen ten westen der kerke reets geheit en gelegt waren op den 13 Augustus 1646, om gewichtige redenen aftergebleven is. Het besluit was 'er zoo dra niet, of men ruimde voort met eene groote menigte arbeiders de pui en gebrande balken en planken wegh, en hertimmerde vervolgens aen 't beschadigde zonder ophouden; zelfs wiert boven rontom het dak de te voren stuxweegs begonne gallery van graeuwe steenen voltooit, en ten noorden oosten en zuiden de zydgewelfselen,

falen, die te voren van hout waren, met steen gewelft en alles zodanigh beyvert, dat de kerkeleeraar Frederik Keslerus den tienden mei des jaers 1648 daer in de eerste kerkreden met eene dankzegging over de alhier herstelde Godsdienst oeffening en den gesloten vrede met Spanjen onder een grooten toeloop van allerhande gezintheden verrichtte, uit psalm 46, de woorden van het 9. 10. 11 en 12 veers tot het onderwerp zyner leerreden verkiezende.

De voornaemste stichter van dit voortreflyk gebou is geweest Willem Eggert of Eggaert, heere van Purmerent, een verdienstelyke gunsteling van Willem den VI, grave van Hollant, die tot erkentenisse van des zelfs beweeze diensten zyne vier zoonen tot Ridders sloeg. Gemelde heer Willem Eggaert schonk niet alleen den gront tot deeze kerke, maer gaf tot den opbouw eene merkelyke somme van penningen, naer dien tydt te rekenen; ook is zyn doode lichaem naderhant van Purmerent met zeer groote pracht naer Amsterdam vervoert en in deeze kerk ten zuiden van het koor onder een blaeuwen zark begraven geworden, hebbende voor nogh weinige jaren aen een houten balk bezuiden het koor tusschen twee pylaren boven zyn graf geschreven gestaen met vergulde letteren: *Anno MCCCCXVIII den XV dagh in Julio starf den eerbaren Willem Eggaert, heer tot Purmerent, gedoyteert met twee Vicaryen, mede fundateur van deeze kerke, die begraven is onder deeze blauwe zark*, staende wyders zyn wapen ten zuiden tegen de muur aen geschildert. Het model of schetze van het gebou, in eene schilderye hangende in der kerkmeesteren kamer, is genomen naer de hooftkerk van Amiens in Pikardye, maer niet volkomentlyk uitgevoert door den tusschen gekomen doot van voorgemelden heere Willem Eggaert, en den opgerezen twist der Hoekzen en Kabbeljauzen in deeze landen. Op den naem van de Moedermaegt en de Alexandrysche martelaresse Katharina wiert deeze kruiskerk ingewydt, en pronkte wel eer met vierendartigh altaren en kostelyke kerksieraden naer de wyze der Roomsche inzettingen; ook zagh men voor den gemelden brant aen een der bovenste schoorbalken met groote letteren geschreven:

In 't jaer vyftienhondert vyfendartigh, wilt dit onthouwen,
Liepen hier naekt mannen en vrouwen.

en aen een anderen balk ter gedachtenisse van 't vernielen der geweldige Spaensche vloote in den jare 1580.

De Spaensche vloot,
Maghtigh en groot,
Heeft Godt te niet gebraght
In 't jaer tachtigh en acht.

Boven alles muntte de predikstoel in konst van beelthouwerye uit, zynde door een gestadigen arbeit van veele jaeren met aerdigh beeld-en loof-werk, en verre gezichten of verschieten opgepronkt, in welker plaetze de tegenwoordige, alom beruchte en uitgehouwen, stoel wederom gestelt is, die eenigzins naer den vorigen gelykt, doch den zelven nogh verre in doorgewrocht beeldwerk en uitmuntende zinnebeelden te boven gaet. Behalven welk verbetert en nodigh kerksieraet dit Godshuis sedert aen de westzyde boven den doorgang met een weergadeloos groot Orgel, op bont-marmere pilaren naer de korinthische orde met sierlyke kapiteelen en kroonwerk rustende, en heerlyk beschildert op de binne en buite zyden van zyne vier deuren, opgepronkt is, nevens nogh een kleinder Orgel ten zuiden nevens den uitgang naer den Dam toe.

Een nieuwen luister ontfing nogh later deeze herstelde en luchtige kruiskerk, (lang 315 en breet in 't kruis 210 voeten, welker bovenwerk op 52 hartsteene zuilen rust en 75 groote venster lichten heeft) door de verheve marmere tomben van twee der grootste zeehelden van Nederlant en der geheele weerelt *Joan van Galen*, en *Michiel Adriaenszoon de Ruiter*, te weten van deezen aen het oosteinde op het koor, en van geenen aen de noortzyde der kerk achter den predikstoel, zynde dezelve niet vermindert door het graft van den Zeekapitein *David Zweerts* buiten tegens het koor aen tusschen twee pylaren, han-

hangende zyn wapen, degen en hantſchoenen daer boven, nevens een toepaſſelyk verhael van zyn ſneuvelen op den XXI Auguſtus MDCLXXIII. in eenen zeeſlagh tegens de Franſche en Engelſche vlooten; niet verre waer van daen ons dit tydvaers, door den konſtkennenden en oeffenenden heere *Joan Six*, heere van Wimmenum en Vromade, toenmaels Schepen en Raet, en naderhant Burgermeeſter der ſtadt Amſterdam, (een man, die de geleerde lieden en goede letteren niet alleen beminde en queekte, maer ook in alle deelen, waer vint men hedendaags zyns gelyken? begunſtigde, en vorderde, waer door zyne doorluchtige naem en 't adelyke geſlacht van *Six*, by ons in het groot algemeen woordenboek op zyn artykel te vertoonen, eeuwigh by de nakomelingen in vollen roem en zegeninge leven zal.) op den grafzark doen uithakken, en luidende:

VIr phoebo et MVsIs GratVs VonDeLIVs hiC eſt

Dat is:

HIer rVſt Van VondeL hoog beIaerDt,
ApoLLo en zIIn zangberg WaerDt.

te kennen geeft de grafſtede van den prins en vader der Nederlandſche Dichteren, *Jooſt van den Vondel. Dezelve Schryveren.*

Het

Het
OUDE STADHUIS
Te Amsterdam
Voor en na zyne verbrandinge.

Uit de kerk treden wy over naer het oude Stadhuis van Amsterdam, volgende de schikking van den braven plaetsnyder: Men ziet het in de nevenstaende schetze langs zynen voorgevel en toren van de linker zyde en nieuwendyk af naer de kalverstraet toe, en in die gedaente als het zich in den jaere 1640 vertoonde, springende veel verder op den dam of markt vooruit als het tegenwoordige, ja zelfs tot voor de gemelde kalverstraet heen. Dit stadhuis zelve was een vierkant gebouw, rustende van voren op vier ronde, aen de linker zyde op twee ronde, te weten een byzondere en een der voorste, en op de rechter zyde benevens het St. Elizabets gasthuis op drie vierkante en de helft van een der voorste ronde kolommen van witte gehouwe steenen. Van diergelyke steenen waren ook de Voorgevel en Vierschaer gebout, doch de overige muuren van gebakken steen opgemetselt. Boven het gewelfde onderstuk pronkte de gevel met drie groote en boogswyze venster vakken, tusschen en bezyden dewelke zich eenige halfronde en uitgemetselde pylaertjes vertoonden. Een evengelyk groot venstervak vont men aen de linker hant naer de Vogelsteeg en nieuwe kerk toe, waer voor ten dage der uitvoeringe van lyfstraffelyke vonnissen het schavot gewonelyk opgerecht wiert. Twee vierkante vensteren zag men wyders aen de andere zyde tegens over den zymuur van het hoekhuis aen de kalverstraet staende, en deeze enkele verdieping, in kamers onderscheiden, door een schuins opryzent en vierhoekigh leien dak zonder enigen pronk of sieraden gedekt. De vierschaer met yzere traliën afgeschoten was het sierlykste gedeelte

deelte van het geheele ſtadhuis, behalven den toren, en van witte gehouwe ſteenen als boven gezegt is, opgebouwt met een konſtige lyſt, waer op de houte en metale beeltenisſen van Willem den VI. Jakoba, Philip den goeden, en andere graven van Hollant geplaetſt waren, die men nogh heden op de Theſaurie ordinaris op de boekekasſen te pronk ziet ſtaen. De ſtichting deezer vierſchaer is eerſt na den jare 1418 ondernomen naeſt aen ten noorden van den ſtadhuis toren, uitwyzens zekeren ouden jaerlyxen rentebrief, by Schout Schepenen en Raden deezer ſtadt op den 28 January des jaers 1418 gegeven ten behoeve van eenen Jan Bette Walighszoon en zyne nakomelingen, *om dat dezelve eenen vryeneigendom gegeven heeft van de erve, gelegen aen die plaetze*, (den Dam) *daer naeſt by gelegen is Coppen Janszoen aen die eene zyde ende der ſtede huis ende erve, dat Katryn, Mathyſen Heingenszoen weduwe, plagh toe te behoren, an die ander zyde. enz.* blykende wyders uit deezen brief dat voor het genoemde jaar 1418 dit Stadhuis al in weezen geweeſt is, en ook uit een anderen voorrechtbrief van hertog Philip van Borgondië, gegeven den 25 July 1452 ten nutte der ſtadt Amſterdam, als die daer in voor tien jaren vry verklaert wort van alle beden en ſubventiën uit zake van eenen geweldigen brant, in de maent mei deszelven jaers voorgevallen, waer in wel drie vierde deelen der ſtadt beſchadigt wierden als mede het Stadhuis nevens eenige kerken en poorten, breder in gemelden Octroie uitgedrukt, en by C. Commelin in het tweede deel zyner beſchryvinge van Amſterdam op bladzyde 1166 aengehaelt.

De toren benoorden het Stadhuis van groote gebakke moppen vierkant opgemetſelt, ſtak niet weinigh by het andere werk af met zyne hooge ſpits, zeer ſierlyk met heele en halve uursklokken en wyzers voorzien. Deeze door ouderdom bouvalligh en wel zes voeten naer de eene zyde overhellende geworden, zodat men voor zyne geheele omſtortinge bekommert wiert, is den 23 maart des jaers 1601 na eenen arbeit van drie dagen weder recht geſtelt volgens het oude rympje, in het oude Stadhuis voor den ſchoorſteen van der Burgermeeſteren kamer in een zwarten toetſteen met vergulde letteren geſtaen hebbende:

't Stadhuis toren op den XIX *maert zes voet gehelt was:*
En op XXIII *volgent wel Constryk weer al recht gestelt was:*
door Hendrik Jacobsz.

't geene nader door dit oude koppelvaers bevestigt wort:

In 't jaer duizent zes hondert ien
Zag men t' Amsterdam veel wonders geschiën,
De Stads toren rechten,
De Stads muren slechten,
Twee steene sluizen stichten,
En zeven hondert huizen richten.

Des niet tegenstaende liet het bovenwerk sedert zoo veele blyken van zwakheit zien, dat men eerlange een groot ongeluk te gemoet zagh, en dies, om zulx te verhoeden, in het jaer 1615 de geheele spits met hare klokken en wyzers afnam en op het plat van het vierkante metzelwerk des torens binnen den stenen omgang de stads klok aen een stuk eens opgerichten kruisbalks hing; in welken staet dit alles verbleef tot in het jaer 1640, wanneer men geraden vont een licht vierkant wolvendak op het platte en vierkante muurwerk te plaetzen en aen een boven uitstekenden wip een kleinder klokje te hangen ten stads gebruike by het afleezen van ordonnantiën, keuren, verboden, vonnissen, en andere gerechtelyke zaken, dat tot den zevenden July des jaers 1652 nogh stant gehouden heeft, wanneer des morgens omtrent twee uuren door een onbekent toeval dit oude Stadhuis, van het welke aen de achterzyde reets een groot gedeelte afgebroken was tot plaetsgevinge voor het nieuwe Stadhuis, waer van de eerste steen bereids op den 28 october des jaers 1648 gelegt was, ten eenemael door de vlamme verteert wiert, uitgezeit een gedeelte van de muuren en den romp van den toren, welke in die gedaente, als in ons hier nevens gevoegt zestiende printtafereel vertoont wort, bleven staen tot den tweeden dagh daer na of den 9 July, wanneer alles opgeruimt en afgebrooken is geworden, waer toe

toe men zoo ſchielyk genootzaekt wiert, door dien de toren des maendags den achtſten July dreigde te vallen en dien namiddagh ook een groote brok daer van ter nederſtorte, zodat men hem datelyk met dikke kabels ſchooren moeſt om hem allengkens buiten eenigh ongemak verder te ſloopen.

Wy konnen niet afterlaten hier eenige der aenmerkelykſte zaken, in en ontrent dit oude Stadhuis voorgevallen, te boek te ſtellen tot voldoeninge van den hiſtorielievenden Nederlander. Hy weete derhalven, dat buiten het algemeene gebruik van 't vergaderen der ſtads overheit, haere miniſters en voornaemſte bedienden het Stadhuis ook tot der zelver zekere burg in alle opſtanden en tot eene verzamelplaetze der burgeren gedient heeft. Zoo quam de burgery den 21 maert 1534, wanneer vyf herdoopers op den vollen middagh met bloote zwaerden in de handen door de ſtadt liepen, uitroepende: *in den name des Heeren, de gebenedydinge is aen de rechterzyde en de vermaledydinge aen de ſlinker zyde der ſtede*, alhier in 't geweer, en de ſchutterye op de Doelen, gelyk mede geſchiedde den elfden february des jaers 1535 by het naekt loopen van zeven mannen en vyf vrouwen van dezelve herdoopers langs de gemeene ſtraten, en des nachts tuſſchen den 10 en 11 July daer aen volgende, wanneer de gemelde herdoopers onder de aenvoeringe van Jan van Gele eenen aenſlagh om de ſtadt te overrompelen werkſtelligh maekten en het Stadhuis innamen, dat hun des anderen daegs door de gewapende burgeren weder ontweldight wiert, waer na de twaelf gevange oproermakers den 16 der zelve maent met de uiterſte ſtrengheit ter doot gebragt zyn; zynde op dat geval ſedert de volgende vier regels in een blaeuwen ſteen boven de deur van het Elizabets gaſthuis naeſt het ſtadhuis uitgehouwen, en de letteren vergult geworden.

Die Bondgenooten der opinieuſer Anabaptiſten
Overvielen deeze plaets en 't ſtadhuis 's nachts t'elf uuren,
Des anderdaegs voor negen uuren zyn zy met maght en liſten
Geſlagen, gevangen, en moeſten Juſtici beſueren.

Wanneer in den jare 1567 de roomsgezinde Overheit, niet jegenstaende het ingegaen verdragh met de hervormings-gezinde burgers ten overstaen des Prinsen van Oranje, Willem den Eersten, heimelyk vier-of vyfhondert krygsknechten tegens gemelde burgers aengenomen had onder 't bevel van Bouwen Leepoog, een out krygsman en bitteren vyant van de Herformden, deet zy de stadswakers en nieu aengenome soldaten wel gewapent op het stadhuis komen, waar uit een geweldige oploop ontstont, en de burgery, zoo van de eene als andere gezintheit in de wapenen quam, die echter den 25 february door een minnelyk verdragh nedergelegt wierden. Amsterdam sedert door de gewapende komst van den hertogh van Alba en het verloopen der benden van den prins van Oranje aen de Spaensche zyde gebleven, zoo ondernam de kolonel Harmen Helling nevens de kapitein Nikolaes Ruikhaver met eenige benden op den 24 november des jaers 1577 een welbeleiden aenslagh uit te voeren tegens deeze stadt, om dezelve aen der Staten en voornoemden prinsen zyde te brengen, 't geene hun deerelyk mislukte, blyvende zy beiden daer in doot, toen hun volk weder ter poorte uitgeslagen wiert, na dat het verkeerdelyk het korenmeters huis op de kolk voor het stadhuis aenziende daer op eenen storm aengevoert had, en zyn misslagh gewaer geworden zynde, en voort naer den dam afgezakt, aldaer een grooten tegenstant uit dit Raethuis en de waeg, alwaer door Burgers en Soldaten gewaekt wiert, ontmoet hadde. Het volgende jaer zagh men gelukkiger uitkomst van der Staten oogmerk, en door een algemeenen zamenloop der Onroomsche burgers Amsterdam zyne Roomsgezinde Overheden en Geestelykheit schoppen en uitleiden op maendagh den 26 mei 1578, wordende deeze uit haer kloosters en geenen van het stadhuis en byzondere woningen gehaelt, en voor aen op het water t'scheep gebragt. Het vorengenoemde gebruik van het stadhuis vertoonde zich al wederom in den jare 1624, wanneer wegens het leggen van den impost van eenen gulden op ieder vierendeel boter door geheel Hollant tot verval van de kosten, die men tot afweeringe van den gedreigden oorlogh met

Spanje

Spanje by 't eindigen van het twaelfjarigh bestant nootwendigh doen moest, onder anderen steden ook hier te Amsterdam het gemeene volk opstaende, en op den dam, daer doen ter tydt de botermarkt gehouden wiert, aen des pachters komtoor alle de glazen met straetsteenen uitwerpende, hier ter plaetze eenige Burgeren en het stads krygsvolk verzamelden, waer door deezs steenwerpers van voor het stadhuis af door de Gasthuis-steeg, Kalverstraet en Beurssteeg weghgedreven, en de kettingen op alle aenkomsten naer den Dam toe gespannen wierden, waer mede alle verdere oproer ophielt, uitwyzens het plakkaet, den 5 Juny des zelven jaers 1624 door de Amsterdamsche Overheit gedaen afkondigen en alomme door de stadt aenplakken. Maer diende het stadhuis tot eene veilige toevlucht en sterkte, men was hier ook van outs gewoon op verscheide tyden vreugde maeltyden te houden, niet alleen by de kruisgilden, maer ook de andere gilden, als die van S^t. Anna, onzer lieve vrouwe, S^t. Maria Magdalena, het H: Sakraments-en 't maegden-gildt, komende de wethouders en de aenzienelykste en rykste burgeren daer gemeenelyk by, en durende dit brassen meesten tyds tot laet in den nacht toe, terwyl 'er veeltyds toortzen en piktonnen op den Dam ontstoken wierden, dat in den jare 1535 in den voornacht van den tienden July bykans op een schriklyk moortbanket zou uitgelopen hebben, wanneer de herdoopers onder de aenvoeringe van Jan van Gele en Hendrik Goetbeleit, als voren gezegt is, gewapenderhant het stadhuis bestookten en innamen. Twee en vyftigh jaren daer na, te weten den derden october des jaers 1587 wiert Robbert Dudlei, grave van Leicester, bevelhebber van de Engelsche hulptroepen, herwaerts uit den Hage over Utrecht gekomen, met een heerlyk avondmaal, dergelyk in Amsterdam nooit gezien was, op het stadhuis vergast, sedert welken tydt men geene aentekeningen vint, dat diergelyke gastmalen alhier ter plaetze meêr gehouden zyn. Geen mindere eere heeft dit Raethuis by tydt en wylen genoten door het bezoek van verscheide hooge standspersoonen en oppermaghtige Grooten; want wanneer in het jaer 1618 alomme door deeze landen, byzonderlyk Hollant, wegens de verschillen over den Godsdienst

tusschen de Remonstranten en Contraremonstranten door de byzondere steden, die zich in den kerkelyken twist gemengt hadden, op haer eige kosten krygsvolk, dat men Waertgelders noemde, aengenomen was, wierden dezelve wegens de Algemeene Staten door eenige afgezondenen of prins Maurits van Oranje afgedankt en ontslagen, welke laetste zulx te Amsterdam verrichtte, veranderende te gelyk de Overheit deezer stadt, nadat hy den derden november in de vergaderinge der XXXVI Raden op het stadhuis verschenen was. Eenentwintigh jaren daer na of den eersten september des jaers 1630 trok Maria de Medicis koninginne van Vrankryk, te Amsterdam gekomen en overtreffelyk ingehaelt zynde, in 't inkomen en by haar vertrek op den vyfden der zelve maent voorby het Raethuis, daer zy ook andermael een vrindlyk afscheidt van de heeren Burgermeesteren nam, na dat zy den dagh na haere komste, begeleit van dezelve Burgermeesteren, onder andere gebouwen ook dit oude stadhuis met haer bezoek vereert had, het welke omtrent vier jaren later mede door haere dochter Henriette Marie, koninginne van Engelant en gemalinne van den ongelukkigen koning Karel den eersten, gedaen wert, schoon dit gebouw niet dan om zyne outheit aenzienelyk was, en de ouderdom en bouwvalligheit het zelve alleenigh eenige achtbaerheit gaven, hebbende de stadt, die toen ter tydt al heerlyke gebouwen had, getoont hoe eenvoudig zy van outs was, daer dit Raethuis zelfs het sieraet en de ruimte ontbeerde, die het de gansche stadt mededeelde, en daer het verviel, terwyl allesins nieuwe timmeradiën rezen. „ Het Stadhuis, (zegt de welsprekende hoogleeraer Kasper van „ Baerle) in zich zelven naeu en kleen van begrip, leit zyn vesten „ en wallen ruim en wydt uit, de Raet, door wiens bestier men wydt „ en zydt zeilt, woont benaeut. Het Stadhuis, welx koophandel „ naeulyx bepaelt kan worden, beslaet een plaets van luttel voeten. „ Het jaegt den vreemdelingen eene verwondering aen ende zoekt „ met kostelyk gebouw by den zynen niet te pronken. *Dezelve Schryvers. en K. van Baerle blyde inkomst van Maria de Medicis.*

De

De WESTER-KERK, VLEESHAL en 't BURGER WACHTHUIS *Te Amsterdam.*

Wy stappen van het stadhuis wederom af, en naderen met eerbiedigheit tot Gods huis, in het westen van de stadt tusschen de Keizers en Prinsen grachten gelegen, en dieswegen de Wester kerk geheten. De stadt in het jaer 1612 volgens een verkregen octroi van de Staten van Hollant en Westfrieslant van den xx Augustus 1609 merkelyk aen de westzyde uitgeleit zynde, wiert nodigh geöordeelt aldaer een bequame kerk te stichten en dus deeze kerk in het jaer 1620 begonnen, wordende de eerste steen op den negenden september gelegt door Willem de Vry, zoone van dien Godvruchtigen Burgermeester Frederik de Vry, terwyl gedurende den bouw op het plein benoorden de kerk in eene houte opgeslagen looze de Godsdienst geöffent wiert. Boven den torendeur wort de tydt der stichtinge met dusdanigen opschrift in vergulde letteren aengewezen: *Tot oeffeninge van de Christelyke religie is deeze Westerkerk gesticht Anno MDCXX. den XI september MDCXXXI op Pinxterdagh de eerste predikatie gedaen.* Zy is binnen haere muuren hondert en acht en zestigh voeten lang en zeven en negentigh voeten breet; de verwelfzelen geheel van steen komen te wederzyde te rusten op vyf dikke en zeer zware pylaren, ieder uit drie aen een gevoegde kolommen bestaende; Het middelruim zeer hoog buiten de zydwelfzels uitschietende, is met twee welvingen doorsneden en twee stadien behalven het dak hoog; te weten de onderste van acht en veertigh en de bovenste van negen en dartigh voeten, waer boven een dak van zeven en dartigh gelyke voeten komt te rusten. Het licht, door acht en dertigh kerkglazen ontfangen wordende

dende aen drie zyden van een groote markt, met enige ryen boomen beplant, geeft dit luchtige gebouw een groot ſieraet, gelyk de pilaſters van de eerſte en tweede ſtaedje, naer de Tokaenſche en Ioniſche orde met allerhande verſieringen en fraie kapiteelen van binnen opgepronkt, eene bevallige ſpelinge aen 't oog verleenen, die merkelyk verbetert wort door twaelf kopere kroonen met haere armen en blakers.

Aen de weſtzyde naer de keizersgracht toe heeft men een ruime gallerye voor de Almoezeniers kinderen, ruſtende van voren op vier ronde pylaren van Benthemer ſteen en van achteren in den gevel muur, zynde een bequame plaets tot gehoor der uitgeſproken wordende kerkredenen en medeoeffeninge van den openbaren Godsdienſt, gedurende 't vieren van den welken in den namiddagh van den XXX zondagh des jaers 1704, na dat de welſprekende predikant Jakob Strezo naulyx de LXXX vrage van den Heidelbergzen Katechismus, luidende, *wat onderſcheidt is 'er tuſſchen het Nachtmael des Heeren en de Paepſche miſſe?* uitgeſproken had, het dak boven deeze gallerye met een geweldigh gedruis doorbrak, door dien de Lootgieters, Leidekkers en Metzelaers, op de kerk van tydt tot tydt gewerkt hebbende, daer ter plaetze de vulnis en afgebroke puin en ſchaliën by elkander gebragt, doch vergeten hadden af te laten, zoo dat 'er verſcheide kinderen gedoot en veelen elendigh verwont wierden.

Aen de weſtzyde binnen de kerk tegens den toren aen doet zich een heerlyk orgel op, zeer konſtigh met ſny-en beeld-werkn iet alleen verſiert maer ook door vier ronde pylaren van witten marmer-ſteen onderſteunt, en hier in het jaer 1687 gebouwt, waer achter zich de hoogſte toren van Amſterdam vertoont, vermits hy zyne kruin XXI voeten hoger dan de oude kerks toren en XXIV voeten boven den zuiderkerks toren naer de wolken opſteekt, ſchoon hy naer mate weinigh breedte heeft, als die onder by de ſtraet niet meêr dan XXXVIII voeten haelen magh. Dezelve is uitermaten ſierlyk opgetrokken met drie omgangen of tranſſen, komende de eerſte op de hoogte van CXL, de tweede van de eerſte XLVIII, en de derde van de tweede XXXVIII voeten, waer van daen tot aen

het

het kruis nogh LXXIII voeten hoogte daer op komt, zulx dat deeze toren in 't geheel eene hoogte van CCLXI voeten bereikt. Het onderſtuk tot aen den eerſten omgang is vierkant uit groote gebakke ſteenen opgemetzelt; het gedeelte van den eerſten trans af tot den tweeden toe is met ſierelyke ronde kolommen op de vier hoeken opgepronkt, ſtaende tuſſchen dezelve aen ieder der vier zyden het ſtads wapen in een toogswyze nis uit witten Benthemer ſteen gehouwen. Tuſſchen den tweeden en derden omgang ſtaen mede diergelyke ronde pylaren op de hoeken, tuſſchen welke een uurwyzer ſtaet, zynde dit geheele gedeelte doorluchtigh, zodat men de ſpeelklokken, hier in hangende, van alle zyden gemakkelyk hooren en zien magh, wegende de grootſte ſlaghklok alleen meêr dan vyftien duizent ponden. Uitnemenden luiſter ontfangt het geheele werk door een geweldige groote keizerlyke kroon, dewelke op de kruin van den toren geplaetſt is, en daer boven een appel of kloot, verder een ſtevigh yzer kruis en daer op een groote weerhaen, welke drie laeſtgenoemde ſtukken in den jare 1654 des nachts tuſſchen den 6 en 7 January door een geweldigen wint van boven neder ſtortten, en op de kerk, en het toenmaels daer om gelegen zynde kerkhof nedervielen, zynde het yzer onder en boven den appel, die by de zeven tonnen water hiel, en te midden doorborſt, afgebroken, nadat het veertien jaeren te voren met het kruis daer op gezet was, en gewogen had 1370 ponden, welk ongeluk andermael deezen toren op den eerſten Auguſtus van het jaer 1674 byna overgekomen was door een der zwaerſte orkaenen, welke men oit hier te lande gevoelt heeft; indien niet het yzer van het kruis, dat in het jaer 1656 vernieut en verzwaert was tot 1450 ponden toe, zoo taei waer geweeſt en zich gebogen had.

De vorengeſtelde konſtplaet geeft ons nogh een ander treflyk gebouw ten zuiden van de voorbeſchreve kerk te beſchouwen, het is de Weſterhal, een lankwerpigh vierkant, geſticht in het jaer 1619 en geheel op zich zelven ſtaende met den voorgevel op de keizersgraft, en den achtergevel en zymuren op de weſtermarkt, en dus aen alle zyden vry. Men komt 'er binnen door drie ingangen, welker twee ter

zyden en een derde aen de keizersgracht onder eene zeer hooge en opgaende stoep door, daer men te wederzyde by verscheide graeuwe steene trappen opklimt naer een der vier Burger hooftwachten, boven deezen Vleeshal door de stads hooge Overheit geschikt. Boven gekomen ontmoet men voort een ruim vertrek of plein, aen welkers rechter hant men een groote kamer voor de hooftofficieren en adels, en aen de linker zyde die der gemeene schutteren vint; in welke laetste van voor veele jaren af op zekere dagen jaerlyx de appel-melk-en water-maeten geëikt zyn geworden.

Hoor wat onze Amsteldichter, de lof- en eer-waerdige Daniël Willink, in zyn Amsterdamschen Buitensingel van deezen Westerkerks Toren opzingt:

„ De Westertoren fraei gebout
„ Staet met stads wapen hier te pronken.
„ Hy torst een kroon van van louter gout,
„ Van Maximiliaen geschonken
„ Aen 't volk- en koop-ryk Amsterdam;
„ Wiens wapen wert bewaekt door leeuwen
„ Uit Hollants fieren leeuwenstam
„ Al kenbaer voor veel roestige eeuwen,
„ Die, als de stadt, in allen spoet
„ Betoonden eenen leeuwen moet.
„ Hy spiegelt zyn gekroonde kruin
„ In 't nat der heerelyke Wolken,
„ En ziet van daer de blanke Duin,
„ Het Meir en Veen en Waterkolken,
„ Terwyl hy als een zonnenaelt
„ Zoo prachtigh staet de stadt te sieren
„ En voor de wand'laers fierlyk praelt,
„ Die langs den Buitensingel zwieren,
„ Daer 't klokgespel hun aendacht streelt,
„ En 't harte door zyn toonen steelt.

Dezelve Schryveren.

De

De

NIEUWE BRUGH en 't PAELHUIS

Te Amſterdam.

Van de nieuwe zyde der ſtadt treden we hier voort met onzen tekenaer langs den Ykant naer het oudſte gedeelte van Amſterdam, en krygen aldaer de nieuwe brugh in 't oog met het daer op geveſtigde Paelhuis. Wat de Brugh belangt, zoo weete men, dat dezelve in oude Schepenen brieven voor den jare 1400 al genoemt ſtaet met den naem van *Uiterſte brugh;* beruſtende als nogh in het oude zyds Huiszitten huis zekere zoodanige brief, my voor eenige jaren laten lezen door wylen myn behuwtvader Reinier Dibbets, regent van 't zelve huis, gegeven den 17 december des jaers 1448, luidende. „ *Wy Godere Warmboutszoen ende Jan Willem Janſzoen, Schepenen* „ *in Amſtelredamme, oirconden ende kennen, dat voor ons quamen Al-* „ *bert Arentszoen ende geleyde dat hy gepacht heeft tegens Jan Eggart* „ *Pieterzoen, Claes Jacobzoen ende Lambert Claeſzoen, beraders der* „ *armen Huysſitten luyden in ſint Nyclaes Prochie, een derde van een* „ *huys en erve, gelegen in de Uyterſte brughſteeg*, enz. welke ſtraet nu de nieuwe brughſteeg genoemt wort, gelyk de brugh zelve ſedert het jaer 1560 de nieuwe brugh geheten is, nadat ze op dat jaer vernieut en een gedeelte te wederzyden met ſteen bemetzelt was geworden, zynde te voren eene doorgaende houte brugh geweeſt. De eerſte oorzaek van 't leggen eener brügge over den Amſtel hier ter plaetze ſchryft de lofryke C. Commelin toe aen het doorſteeken van den dyk aen deezen ſtroom door die van Kennemerlant, om zich te wreeken over heer Gysbrecht van Amſtel, die den grave Lodewyk van Loon, buiten kenniſſe van 's lands Staten gehuwt met gravinne Ada van Hollant, grooten byſtant gedaen had tegens

graef Willem, haeren overleden vaders broeder, waer door Amstellant geheel onder water liep en de Kennemers een open wegh bequamen om alomme heer Gysbrechts landen en heerlikheit te water en te vuur te verwoeſten, 't geen de oudſte en geloofwaerdigſte Hollandſche Rymkronyk-ſchryver Melis Stooke in deezer voegen gedenkt:

Heer A *Wouter ende heer* B *Aelbrecht*
Lieten hem ooc daer echt,
Dat ſi den dyc t' Amſtel uytſtaken,
Om dat die hooge watren inbraken.
Dit ſoo deden des Kenemaers heeren.

waer mede Beka en Heda overeenſtemmen, ſchryvende de laetſte: *Et aggerem ad flumen Aemſtel interrupit.* (*en heeft den dyk aen*, niet voor *den ſtroom den Aemſtel doorgeſtoken*) het welke bekent is geſchiedt te zyn in het jaer MCCIII. maer dat dit doorſteken ter plaetze, daer nu de nieuwe brugh legt, geſchiedt zoude zyn, als de genoemde ſchryver voorgeeft, meene ik geheel ongegront te zyn, en wort by geen eenigen ouden ſchryver te boek geſlagen gevonden, zynde ik volkomen van gedachten dat 'er noit eene dyk voor, maer wel nevens den Amſtel heen gelegen heeft, alzoo die ſtroom alsdan geene lozing in het Y gehad zoude hebben, als in tegendeel bekent is, zoo uit de oude boeken als de alleroudſte en beſte lant-en ſtede-kaerten, daer men duidelyk den vryen uitloop van den Amſtel te deezer ſtede beſpeurt en aengewezen ziet. Men zal my lichtelyk tegenwerpen dat 'er in dien dyk mogelyk eene ſluize tot lozinge des waters gelegen heeft, en dat de Kennemers, die vermeeſterende, behalven dezelve open te zetten of af te breken, daer naeſt aen nogh den aengelegen dyk, om het zeewater ruimer ſchot te geven, doorgeſtoken konnen hebben; maer men bewyze my uit een eenigen ſchryver, dat men ten dien tyde de konſt van ſchutſluizen tot waterkeeringe te leggen hier te lande gehad heeft, en 'er ergens gewagh ge-

A *van Egmont.*
B *Banjaert van Brederode.*

gemaekt wort van eene zodanige ſchutſluize voor onzen Amſtel. Waer zou men nu zeggen, hebben dan de Kennemers den dyk aen den Amſtel, als voorgenoemde Rymkronykſchryver nevens Beka en Heda uitdrukkelyk zeggen, doorgeſtoken? ik oordeele aen de overzyde van de warmeſtraet, nu gemenelyk uit misverſtant warmoeſtraet geheten wordende; of, om duidelyker te ſpreken, aen de weſtzyde van deezen ſtroom, althans met fraie huizen betimmert en het Water genoemt, waerachter, doch veel binnewaertzer met eene groote kromte van den Amſtel afwykende de Nieuwe dyk gelegt is geworden, omdat het doorgeſtoken gat in den eerſten dyk langs den oever van dien ſtroom door het geſtadigh uit-en in-loopen van ebbe en vloet zoo diep geſchuurt was, gelyk men gemeenelyk in alle gebroke of doorgeſtoke gaten van de dyken bevint, dat men 'er geen dam heeft konnen leggen: welk myn beveſtigt gevoelen de voornoemde C. Commelin in 't vervolg zelfs verder goetmaekt door te zeggen dat de Amſtel van het Y af tot aen den eerſten gelegden dam in dien ſtroom, ter plaetze, daer nu de Papenbrugh legt, het Damrak van outs genaemt was, om dat men daer door recht toe uit het Y tot aen den dam toe varen konde. De tydt der ſtichtinge van deeze eerſte brugh is geheel onzeker, en in de fraie kaertjes van N. Viſſcher, naer die van C. van Hartoghsvelt zeer zinnelyk en naeukeurigh geſneden, ziet men op 't jaer 1400 niet dan eene dubbele ry palen met eene ruime opening in 't midden tot een doorvaert van ſchepen, die met een boom op gezette uuren geſloten wiert en een wachthuisje in het water daer nevens aen; had, doch op 't jaer 1482 een volkomen doorgaende houte brugh, hechtende de oude en nieuwe zyde der ſtadt alhier aen den Yſtroom aen malkander, en een veel korter wegh aen de hier omtrent wonende en verdere burgeren en zeevarende lieden, die van te voren de Oude brugh gebruiken en alzoo een verren omwegh gaen moeſten, openende, zynde in het jaer 1681 in de plaetze der hier verbeeldde houte brugge de tegenwoordigh in wezen zynde heerelyke ſteene brugh, alleen twee doorvaerten latende, geſticht en met vloetdeuren voorzien.

Het nevensgevoegde printtafereeltje vertoont ons deeze brugh volgens haere gedaente in den jare 1650, als men van de westzyde of het Water daer op ging, daer men aen den buiten-of Y-kant eerstelyk een muur in plaetze van een baluster ontmoette, die, een zesde gedeelte van de brugs geheele lengte uitmakende, aen 't hier mede afgeschetste Paelhuisje eindigde en verbonden was. Het Paelhuis zelve, van buiten tegens de brugh aen op steene verwelfzelen en boogen in den mont van den Amstel gebout, had een sierelyken voor- en achtergevel, en op het midden van het dak een doorlugtigh koepeltorentje, even gelyk het geheele opstal deezes gebouws van hout getimmert in het jaer 1560, toen de brugh vernieut en verandert wiert, uitwyzens het jaergetal, op den voorgevel gestelt geweest. Van stads wege ontfingen haere bedienden, die men Paelmeesters noemde, alhier het Pael-, Vuur-, Baek-, en Zeetonnen-gelt van de uitvarende en uit der zee inkomende schepen voor het aftonnen der zeegaten en 't nachtvuuren op de stranden. Naest daer aen ten oosten pronkte een vierkant verdek door eenige houte kolommen onderschraegt, in het jaer 1624 opgericht, ende aen beide zyden open, doch by onstuimigh weêr aen den Ykant gesloten konnende worden, waer binnen men by aengeplakte brieven het aenstaende vertrek der naer zee varende schepen bekent maekte, nevens de plaetzen; werwaerts derzelver reize aengelegt was. Verder volgde de doorsnydinge ofte het oorgat, waer door de schepen met staende masten konden doorvaeren; eene uitvindinge van den stads timmerman Hendrik Jakobze Staets, in den jare 1596 te voorschyn gebraght; vervolgens was de brugh naer het Kamperhooft toe met een houte en bekleedde baluster aen wederzyde gedekt, waer over men een zeer vermakelyk uitzicht langs het Damrak en Waterlant had, zynde de steene voet aen deeze oost-of oude zyde niet verder strekkende geweest als ter lengte van een enigen overwelfden boog, en hebbende haere steene vleugel alhier zich met den kamper steiger te zamen gevoegt gehad, waer van dit korte opschriftje, aen den Ykant tegens den gemelden vleugel in steen uitgehouwen, de gedachtenisse bewaerde.

Doen

Doen men schreef XVc. LXI ingelaekt
Is deeze Brugh en 't Kamperhooft volmaekt.

Al het welke nevens de houte brugh zelve in het jaer 1681 weghgebroken is, wordende voort in der zelver plaetze de tegenwoordige koninklyke brugh van gebakke steenen met dubbele vloetdeuren gelegt.

Men kan den rechten oorsprong of netten tydt der opkomste van dit Amsterdamsche Paelrecht niet stiptelyk bepaelen, men weet nochtans, dat deeze stadt van onheugelyke tyden af een halven Philipspenning voor ieder last plagt te genieten, uitwyzens de eige woorden van hertogh Philip van Bourgondië in zynen voorrecht brief, gegeven binnen de stadt Dendermonde in Vlaenderen in het jaer 1452, en waer by hy den Amsterdammers vergunde van voortaen voor het Boom- of Pael-gelt te vorderen een goeden vlaemschen groote, zynde vier myten meerder als den halven Philipspenning, van ieder last, mits dat ze getrouwelyk maekten en onderhielden de Vuur- en Zeebakens en tonnen, gelyk zy gewoon waren te doen. Zy bleven vervolgens langen tydt in 't vredige genot van dit fraie voorrecht, verdragende in 't jaer 1527 met de stadt Kampen wegens de zeetonnen, nadien die stadt hare eige zeetonnen gebruikte, en dezelve en al 't gereetschap beloofde naer zich te neemen en alleen te gebruiken, mits van de goederen, aldaer te Kampen t'huis hoorende, 't zy die aldaer, te Amsterdam of elders in de zuiderzee aenquamen, geen paelgelt gevordert, maer van de vreemde goederen alleen ten behoeve van Amsterdam dit recht geëischt zoude werden, mogende de Amsterdammers iemant tot dien ontfangst te Kampen stellen. Die van Enchuizen alleen quamen in november des jaers 1496 tegens Amsterdam op over dit gemelde Paelgelt, weigerende het zelve voortaen van de schepen en goederen, die uit zee 't Marsdiep, Texel en 't Vlie inquamen, te betaelen, welk voorbeelt die van Hoorn in het jaer 1560 volgden, doch, zoo wel als de Enchuizers gevaren waren, met een nadelige uitkomst. Beter gelukte het naderhant

hant Enchuizen den 9 February 1573 door de gunſt van prins Willem I van Oranje, wanneer het zelve Spanjen afvallende, toen Amſterdam het aen bleef hangen, tot gemelden prins en de Hollandſche Staten overging en dieswegens vergunninge kreeg voor hunnen trouwen dienſt van de Vuur-en Zeebakens te ſtellen, en daer over 't Paelgelt te mogen ontfangen, dat onze geboorte ſtadt Amſterdam, den 6 February 1578 met den prins verdragende, niet volkomen wedergekregen heeft, luidende het dertiende artykel van dat verdragh: *dat ieder ſtadt op haer goet recht zoude blyven*, *zonder daer in aen de eene of andere zyde verkort te worden*, waer na beide de ſteden na lang pleiten met elkanderen in zodaniger voegen verdragen zyn, dat de Enchuizers de zeebakens ſtellen en de tonnen leggen zouden, doch Amſterdam de vuurbakens onderhouden, waer voor ieder zyn aendeel van 't vuur-en baken-gelt ſedert genoten heeft, wordende dit Vuur-en Baken-gelt op het Comtoir van de Konvoien of aen een daer toe geſtelden ontfanger betaelt, eer de ſchepen weder uitzeilen mogen, en wel binnen Amſterdam onder het beleit en opzicht van eenen Burgermeeſter in der tydt. *Dezelve Schryveren en de kaerten der ſtadt Amſterdam in plan en proſpect van J. Kolom en Klaes Janſz Viſſer.*

De

De

SCHREIERS-HOEK

SCHREIERSHOEKS-TOREN en BRUGH

Te Amsterdam.

De nieuwe brugh over, ter linker hant neêr, de oude teertuinen langs, en het kamper hooft voorby gegaen zynde ontmoeten ons de Schreiërs hoek en zyne ouderwetze ronde toren en brugh, niet zoo als die in deeze dagen zyn, maer zich in den jare 1660 vertoonden. De oorſprong deezer benaminge heeft aan deeze gebouwen hunne oude gelegentheit gegeven, als zynde ſedert het jaer 1482 tot in 't begin der zeventiende eeuwe alhier de ſteiger geweeſt, daer 't meeſte zeevarende volk, inzonderheit naer Ooſt-en Weſt-indië, te ſcheep ging en van hunne vrouwen en vrinden uitgeleide gedaen wiert, dat niet zonder ſchreiën afliep, maer zomtyds tot zoo verre, dat men in den jare 1566 op een witten ſteen, boven de deur van den toren in den muur ingemetzelt en nogh heden aldaer te zien, verbeelt heeft eene ſchreiende vrou, met een neusdoek haere traenen afwiſſchende, en van dewelke verhaelt wert, dat zy het vertrek van haeren man zoodanigh ter herte nam, dat zy haerder zinnen geheel byſter wiert: 't geen de groote Yſtroomdichter in deezer voegen gedenkt:

Men zagh 'er menigten vergaed'ren aen dees' toren
Om 't ſchreien en misbaer der vrouwen aen te horen,
Die man en bloetverwant geleiden met een ſleep
Vriendinnen, daerze moê rinkinkens, zich vaſt ſcheep
Begeven, en geſiert met purper en oranje,
Het allerlaetſt *Vaertwel* afroepen van 't kampanje

En wenden welgemoet den ſteven van den kant,
Om 't nieu Batavië op het ryk Javaenſche ſtrant
In 's weerelts andren dagh te zoeken, en te plukken
De Kruideryen der Ooſtindiſche Molukken,
En Bantams peperoogſt. Men zegt, dat hier een vrou
In een onroerlyk beelt verkeerde uit bittren rou,
Toen zy met de eerſte kiel haer man voor uit zagh vaeren:
Waerom haer beeltenis voor 't ſlyten van de jaeren
Eerſt praelde in wit arduin. ô naeuwe huwlyxbant!
Die niet kont rekken van het eene in 't and're lant!

Wanneer men Amſterdam in den jare 1482 met een ringmuur, ſterke poorten en weerbiedende torens beſtont te omſingelen en verſterken, als we hier voren in het beſchryven van den Kloveniers doelen toren verhaelt hebben, wiert aen de ooſtzyde der ſtadt in deezen uiterſten hoek deeze voorgeſtelde Schreiershoeks toren aen het Y uitwaerts gebout, zoo om den waterkant met zyn geſchut te beſtryken, als de ſcheeps Wael, voormaels daer ter plaetze alleen geſchikt geweeſt, en de Laſtadie aen de andere zyde te beſchermen. Men ziet den zelven alhier in zyn vollen ſtant, dien hy ook nogh heden ten dage genoegzaem behouden heeft, zynde naer de oude wyze van ſterkte bouwing van boven met eenen omgang, ſterke borſtweer en ſchietgaten voorzien, en voorts geheel ront van groote gebakke ſteenen, die men moppen noemt, uit het water opgetrokken en met een twaelfhoekige torenſpits gedekt. Sedert dat de ſtadt aen deezen oort verder uitgelegt is geworden heeft men deezen geweldigen toren tot eene vergaderplaetze voor de Commiſſariſſen van de walen, en ten deele voor der tinnegieters en kannedekkers gilde kamer en daer by eene woning voor den Havenmeeſter bequaem gemaekt, voor welken laetſten verder aen de binnen-of ſtads-zyde nogh enige kamers tegens dit gebou aen op ingeheit paelwerk getimmert zyn geworden, nadat van tydt tot tydt zyn amt voordeliger en aenzienelyker wiert.

De houte brugh, alhier verbeelt, is eenige jaren na de eerſte vergro-

grotinge der ſtadt, aen deezen ooſtkant in den jare 1585 begonnen, gemaekt, lopende van het kamperhooft voorby den ſchreierhoex-toren naer de toen betimmert wordende Laſtadie, hechtende alzoo de oude aen de nieuwe ſtadt, en komt ons die by Commelin voor onder de benaminge van de Hooftbrugh, ſedert geheel in een ſteenen brugh verandert, in dewelke twee valbruggen zyn tot gerief van de doorvarende ſchepen met ſtaende maſten.

Niets gedenkwaerdighs weet men dat aen deeze plaetze voorgevallen is, behalven dat op den 12 ſeptember des jaren 1573 de grave van Boſſu met achtien zoo zware ſchepen als jachten van hier afſtekende om de Noortholanders, die 't met den prinſe van Oranje hielden, te beſtoken, de hertog van Alva met een grootze pracht nevens eene groote menigte van krygshoofden en ſtads beſtierders van alhier het afzeilen deezer vloote beſchoude, terwyl veele geeſtelyken en monniken met kruiſſen en vaenen dezelve geluk wenſchten en zegenden. *Dezelve Schryvers.*

De WESTER-HOEK van het NIEUWE WAELS EILANT

Te Amsterdam.

Wanneer men te Amsterdam, hoe veele vergrootingen men alvorens aldaer ook gemaekt hadde, in den jare 1644 bespeurde dat 'er voor de menigte der inwoneren woningen te kort quamen, en dierhalven neigde om eene nieuwe uitlegginge te doen, wiert eerstelyk een besluit genomen tot dempinge van de wael aen de oude zyde, daer tot dien tydt toe de grootste koopvaerdy schepen, om des winters voor den ysgang, stormwinden, brant en diefstal bevryt te zyn, gelegen hadden, zynde met twee ryen ingeheide palen en aen de doorvaerten met zware boomen of dryvende balken voorzien geweest: kort na 't genomen besluit vatte men 't werk met zoo veel yver aen, dat in minder dan twee jaeren tyds het nieuwe waels eilant geheel beheit, bedykt en opgehoogt was, en sedert met vier lange houte bruggen aen de stadt ge-

gehecht wiert, wordende in het nevensstaende konsttafereel enkelyk de hooftbrugh, tusschen de smitsteeg en het Y leggende, en strekkende van de oude wael tot aen den westhoek van het nieuwe waels eilant, vertoont, doch geheel anders van gedaente als de tegenwoordigh aldaer gevonden wordende brugh, in den jare 1681 doorgaens van steen opgemetzelt en de geheele breedte der gracht, daer dezelve voor legt, beslaende, daer te midden in eene doorvaert, met zwaere schutdeuren tegens het aendringende zeewater voorzien, gelaten is voor de in- en uitvaerende schepen. Den vyfden, zesden en zevenden January des jaers 1646 veilde men van stadts wege dit nieu opgebaggerde en opgehoogde eilant, in drie perken, getekent A. B. C, en in hondert twee en twintigh erven verdeelt, aen de meestbiedende op en bequam daer voor eene somme van vierhondert vyf en zeventigh duizent, acht hondert en acht guldens; kopende onder anderen Harmen Hendriksz Lynslager, eene der vermogenste en eerlykste kooplieden van zynen tydt, en wiens braeve telgen met grooten luister en vollen roem nogh heden te deezer stede bloeien en zynen loffelyken stam in wezen houden, het Erf N°. 2, gelegen aen den hoek van de Kraensbrugh, in het perk A, en op de beide burgwallen uitkomende, en niet langer dan acht en tachentigh, en breeder dan twee en twintigh voeten zynde, voor zes duizent drie hondert en negentigh guldens.

Binnen den tydt van veertien jaeren, ofte in den jare 1661, zagh men dit geheele eilant voltimmert en met aenzienelyke huizen beslagen, hebbende, die aen den binnekant staen, over de oude Wael, en die van den buitenkant over het Y geen onvermakelyk gezicht, dat zeer veel vermeerdert wort door een dreef van netgeplante Ypeboomen en een gestadige vaert van ontallyke groote en kleine schepen. Al het welke den grooten heldendichter Johannes Antonides in het eerste boek van zynen Ystroom weergadeloos, als overal, heeft doen uitweiden in deeze vaerzen:

„ Wy willen ruimer weiden,
„ En treden nu niet meêr langs huizen, maer een rift
„ Paleizen, uit den gront gewassen eer men 't wist:
„ Als of Amfion weêr met zyn Thebaensche speelen
„ De arduingebergten en boscheiken wist te streelen,
„ En leidenze by 't oor, om naer zyn toôn te gaen:
„ Daer de eik het hooft verschuilt voor 't gloeiënt fakerdaen,
„ De vure balk zich kleet met blinkende ebbezoomen;
„ De Ceder, op 't geluit van Liban afgekomen,
„ In beeltwerk zich herschept en galeryfeston;
„ De Marmersteen zoo lang verborgen van de zon
„ In 's aerdryx aders, nu geraekt aen 't fuizebollen
„ Van over zee en zant, de Y-boorden langs komt rollen,
„ En klimmen op en af naer 't tiklinken van zyn luit.
„ Al 't Eilant prykt gelyk een vorstelyke bruit
„ In een doorluchten sleep van prachtige arfvorstinnen;
„ Maar kapiteelsieraet en flikkerende tinnen,
„ Wiêr weêrglans, als de zon ten zuiden steiler klimt,
„ In 't spiegelglas van 't Y met witte straelen glimt,
„ Zyn 't minste van haer lof.

Dezelve Schryveren.

De

De NOORDER POORT Met haer RONDEEL *Te Hoorn.*

Hoorn, tegenwoordigh de tweede Stadt van geheel Noorthollant en de eerste van het eigentlyke oude Westfrieslant, gelegen aen eenen inham van de zuider-zee, gemeenelyk hier ter plaetze het Hoornikker Hop geheten, pronkt behalven verscheide andere fraeie gebouwen, niet weinigh met zyne Noort- of Noorder-poort, dusdanigh wegens haere plaetzinge aen de noordzyde der stadt benoemt. Drie byzondere gezichten geven wy hier nevens van deeze sterkte, lang berucht door byzondere voorvallen in de tydboeken deezer stadt en van Westfrieslant zelfs.

Hoorn is in het begin des jaers 1426 wegens de zwaere oorlogen en ontstaene onlusten tusschen hertogh Jan van Brabant en zyne vrouwe Jacoba van Beieren, gravinne van Hollant, eerst bewalt geworden, om alzoo gemelde gravinne te konnen tegenstaan en hertogh Philip van Bourgondië, onder wiens Ruwaertschap zich verre de meeste Hollandsche steden begeven hadden, by te konnen vallen, te meêr, omdat dezelve gravinne op een verkeert aendragen en tegens haere belofte eenen Jan Lambertze Kruif, zoone van Lambert Kruif, een ryk Hoornsch burger, te Gouda, wat weer en beloften de vader ook doen mogte, onthoofden liet, dat den zelven zoodanigh speet, dat hy de reets voorgenome bewallinge der stadt niet alleenigh by zyne medeburgers met grooten yver aenraedde, maer

daer

daer toe ook de penningen, die hy voor de behoudenisse van zyn zoons leven geboden had, leende. Door dit middel wiert de versterkinge deezer stadt met groote snelheit voltooit, en dezelve met eenen aerden wal en houte poorten zonder eenige strykweeren of bolwerken maer met een goede en diepe gracht en hier en daer met bequame wachthuizen voorzien. In dusdanigen staet bleef dan ook de Noorder poort tot in het jaer 1482 toe, wanneer dezelve op gemeene lands kosten geheel van steen gemaekt wiert, een steenwerp verre bewesten de voorige stantplaetze, ende een geheele nieuwe sterkte met twee zwaere torens, (in de drie nevensgevoegde tafereeltjes van verscheide kanten te beschouwen) daer nevens aengevoegt is, zynde rontom van buiten met een dikken muur opgehaelt en van binnen met aerde tegens de muren aengevult, in welke sterkte, toen zy volbout was, Philip van Wassenaer, heere van Voorburg, met veertigh of vyftigh soldaten gelegt wert om de Stadt en geheel Westfrieslant daer door in bedwang te houden.

Negen jaeren na de oprechtinge wiert dit Blokhuis, blyvende de torens in hun geheel, met goetkeuringe van't Hof van Hollant afgebroken op het ernstigh aenhouden van deeze stads Burgerye, die het zelve geweldigh in den wegh was, als haer gedurigh in vreeze houdende van door deszelfs bezettelingen t'eeniger tydt overvallen te zullen worden. Men zagh vervolgens in het jaer 1502, wanneer de Westerpoort op nieu met steenen opgehaelt wiert, ook de Noorderpoort versterken en veel schooner vertimmeren als zy te voren was, en voor aen dezelve een groot lieve vrouwe beelt plaetzen, sedert welken tydt dezelve poort tot heden toe in wezen gebleven is, te weten het gebou, dat voor aan het steenen Rondeel staet aen de westzyde van de poort, die tegenwoordigh gebruikt wort, zynde de twee gemelde torens toen ter tydt gebruikt tot het stads Ammonitiehuis om de vereischtte krygsbehoeften ten allen tyde by der hant en in gereetheit te hebben. In het jaer 1552 wiert tot versterkinge voor deeze poort het voorgenoemde steene rondeel gemaekt naer het ontwerp van Mr. Willem, Fabrykmeester te Amsterdam, en met aerde binnen de muuren opgevult, zoodat van de zeven

poor-

poorten, (ik zegge vyf poorten) deezer ſtadt, de ingang van 't hooft aen den zeekant voor eene gerekent, de Noorder poort wel een der ſterkſte en weerbaerſte in voorlede tyden geweeſt is. Veele en verſcheide reizen heeft deeze poort het krygsvuur zien opgaen, waer van men genoegzame blyken in de Nederlandſche tydboeken vint: Uit allen zal genoeg zyn de Kronyke der ſtadt Hoorn van Dirk Volkertſz Velius, doct^r^. in de medicynen, ende Raet en weesmeeſter der gemelde ſtadt, op te ſlaen, werdende van hem op het jaer 1426 aengetekent, hoe de Kennemers, de zyde van vrou Jacoba houdende en van alle kanten gewapent op den been gekomen, de ſtadt Hoorn, nadat zy eerſt een harden ſtrydt met de burgers op den Oudendyk tot hun voordeel gehouden hadden, den tweeden dagh daer na aen de lantzyde met allen man beleidden; maer voornemens zynde de ſtadt ſtormenderhant aen te grypen zich lelyk bedrogen, wyl de heere van Lileadam en Jan de Baſtert van Sempol op den middagh met 500 mannen, daer onder 300 Pikardiſche hantboogſchutters, te water binnen de ſtadt gekomen, na zich een weinigh verfriſcht te hebben, zich deeze Noorder poort lieten openen, en met hun medegebraght volk nefſens de burgeren tegens de beleggers uitvielen, en daer mede by de voorſtadt, die men naderhant wegens het keeren der Kennemers den naem van *Keeren* gaf, in een bloedigh gevecht geraekten met een zoodanigh merkelyk verlies der vyanden, ſchoon zy veel ſterker waeren, dat zy met achterlatinge van hunnen Hooftman, Willem Nagel en veelen van de kloekſte krygsluiden, alomme heen de vlucht namen en de ſtads baniere van Alkmaer verloren, die ſedert tot in het jaer 1482 toe in de groote kerk binnen Hoorn over het koor gehangen heeft ten teken der behaelde overwinninge. Op het jaer 1478 melt dezelve Velius dat Marten Velaer, ſchout van Hoorn, van zyn amt verlaten zynde, en, geen kans ziende om dat weder te bekomen, zich naer Amſterdam en by de Kabbeljauſchen gevoegt heeft, en het recht van zyn ſchoutamt aen den jongen heer Jan van Egmont overdroeg, waer voor dezelve beloofde hem en zyne aenhangeren weder binnen gemelde ſtadt te zullen helpen, waer tegens die van Hoorn neerſtigh op hunne hoede waren, wyl zy genoegza-

me kondschap van deezen toelegh hadden; en hoewel den zelven heere van Egmont zyn ondernomen aenslagh tegens de stadt op den elfden february des jaers 1579 mislukt was, zoo ondernam hy echter eenen tweeden acht dagen later tusschen de noorder-en wester poorten, en was zyn volk reets bezigh met de stormladders te rechten, wanneer de burgery, 'zulx gewaer geworden, in 't geweer quam, dat de bestormers datelyk deet te rugge keeren en hun bekomen voordeel verlaeten. In 't volgende jaer bereikten de Kabbeljausche ballingen beter hun oogmerk, wyl zy door de tusschenkomste van den Hollandschen stadhouder, heere van Lalaing, verwilligt wierden weder in te komen onder plechtige beloften van nooit naer eenige stads amten te zullen staen: Wes niet tegenstaende in het jaer 1482 de Overheit alhier verandert, en de gewezen schout Marten Velaer weder in zyn vorigh amt gestelt wiert en de verdere Kabbeljausgezinden in de regeeringe gezet zyn geworden, die de Hoexen uitdreven, welke nogh in 't zelfde jaer de stadt wederom innamen en de andersgezinden verjoegen, die kort daer na, door eenige krygsbenden van den zelven stadhouder onderfteunt, onder de aenvoeringe van meêrgenoemden Marten Velaer voor de stadt quamen en drie geweldige stormen op den keerener wegh een weinigh bewesten deeze noorderpoorte aenbraghten, die tot hun merkelyk verlies afgeslagen wierden, blyvende de schout Velaer zelfs in den derden aenval doot. Voor deeze poorte was het ook, dat Diderik Sonoy als gouverneur wegens den prins Willem van Oranje over Noorthollant in 't midden der maent september des jaers 1572 binnen Hoorn zyne eerste intrede gedaen hebbende, en oordelende dat deeze stadt met het eenen daer ingelegden vaendel voetknechten niet bewaert was, een tweeden vaendel onder den kapitein Koenraet van Steenwyk deet naderen, en, als de burgeren, groote zwarigheit makende om het zelve in te laeten, de poort gesloten en het zelve daer buiten hielden, zelfs, verzelt van de burgermeesteren, de poort opende en de krygsknechten inliet, hoe zeer de gemeene schutteren daer ook tegens morden. Te vremt is het geval van den 28 mei des jaers 1626, dan dat men 't hier niet gedenken zoude. Eén jongen namentlyk

van

van omtrent negen jaren out viel ten dien dage by den steenen brugh binnen de stadt in 't water, wiert door den sterken stroom onder 't verwelft gerukt, dreef vervolgens het geheele verwelft, dat omtrent 450 treeden lang was, door, en quam even buiten de noorderpoort onbeschadigt weder te voorschyn en aen lant.

De sterkte van Hoorn is tamelyk, zynde de stadt rontom met eenen aerden wal besloten, uitgezondert tusschen de wester-en noorder-poorten, daer behalven den wal ook een steene muur is opgemetzelt in het jaer 1546 en herstelt in den jare 1663 en 1702, en buiten dien wal eene goede watergracht. In het jaer 1510 maekte men deezen wal en verbeterde verder 't geene men twee jaeren te voren daer aen verzuimt had, de bocht namentlyk, die tusschen het kruisbroeders klooster en de noorder poort gelaten was, en leidde men het werk om de rondigheit van de stadt zoodanigh dat het van de koepoort byna lyn recht op de noorder poort aenliep; ook wiert dien zelven zomer de wal tusschen dezelve noorder-en de westerpoort een stuk weghs verder uitgebraght in die gedaente als hy nogh heden ten dage gezien wort, en voorts in 't jaer 1594 de singel tusschen de wester en noorder poorten en 1598 die tusschen de noorder-en koepoorten gelegt. Merkelyk grooter gemak en meerder doorgang bequam deeze poorte verder in het jaer 1611 door het verplaetzen van den Overtoom (naderhant in 't jaer 1684 vernient) van Smerighorn buiten deeze poort by de kleine wael, en 't leggen van een steenen pyp in de vest by den toren, naest aen deeze poort staenden, en eindelyk noghmaels in het jaer 1659 door het bestraeten van het *dykje op keeren*, beginnende van deeze poorte af en eindigende aen het ziekenhuis. *D. Velius en Feiken Ryp Chronyken van Hoorn.*

De Oude OOSTPOORT Binnen de Stadt HOORN.

De oude Oostpoort te Hoorn, alzoo genoemt naer haere ſtantplaetze aen de ooſtzyde der ſtadt, hebbende aen de eene zyde de Vullers-weel of Slapers-haven, en aen den anderen kant naer de zee toe de Karpers- of Ropjes-kuil, is in het jaar 1511 aengelegt, en nogh dat zelve jaer tot boven den gemeenen gront gebraght; nadat de grontſlagen alvorens met groote moeite en arbeit wegens de moeraſſige geſteltheit der plaetze tot zeer zwaere koſten der ſtadt geheit waren. Verſcheide jaren is 'er aen gearbeit, als aan een werk van grooten omtrek en weitzen aanlegh, met zeer dikke muren en van eene geweldige hoogte, ſtaende naer buiten toe nevens den verwelfden doorgang twee konſtige ronde torens met eenen omgang boven de twee derde gedeeltens der hoogte, en aen de ſtads zyde een vlak opgaent dak met twee zeskantige hangende torentjes op de hoeken. Het was aen deeze poorte, dat eerſt in het jaer 1516 de muur om de ſtadt begonnen wiert tot den Biſſchops toren toe en van daar tot S^t. Agniete toren volvoert, en by vervolg van tydt al verder noortwaerts op tot aen de Koepoort getimmert is. Wegens de vaſtigheit deezer poorte is zy naderhant dikwyls ter bewaringe van gevangenen geſchikt en dieswegen haer de naem van gevange poort gegeven.

Deeze

Deeze ſtadt allengskens merkelyk in menigte van bewooners en by gevolge in welvaert toegenomen zynde, zoo beſloot de Hoornſche Overheit om dezelve te vergrooten, ſloeg daer ook in 't jaer 1576 ruſtigh de hant aen, en vervolgde dat werk in 't volgende jaer zoo verre, dat 'er een goet ſtuk buiten lant, voor deeze poorte leggende, binnen getrokken en een nieuwe Ooſtpoort den tweeden auguſtus begonnen wiert: drie jaren daer na op den 9 juny is het eerſte hout van de ſluis buiten deeze oude ooſtpoort gelegt en den 16 daer na de eerſte drempel, en wiert van de oude gracht, ſtrekkende van deeze poort tot aen den Katrynen toren toe, een nieuwe haven gegraven, die men de Vullers wael of weel noemde, om dat de vullers aldaer voorheenen gewoont hadden; waer na de eerſte huizen tuſſchen de oude en nieuwe ooſtpoorte gebout wierden. De gemelde ſluis, met verloop van tydt bykans vervallen zynde, is in 't jaer 1623 vernieut en de voorkant der doorvaert alomme met blaeuwe zarken opgehaelt, die, al wederom na eenige jaren in verval geraekt zynde, naderhant in 't jaer 1657 opgegraven en met een ongemeenen zwaeren muur verſterkt is geworden; zoodat, niet tegenſtaande dezelve nevens den dyk aen de ooſtpoort in den avont tuſſchen den 4 en 5 van ſlagtmaent des jaers 1675 voor een ſchrikkelyken watervloet, door een noordweſten wint opgeſtuwt, met zeer zwaren arbeit naeuwelyx gehouden wert, echter deeze ſluis, welker deuren in 't jaer 1686 vermaekt zyn, als mede de vaert, tot heden toe in ſtaet gebleven is, zynde alleenigh in het jaer 1701 een nieuwe vloer daer in gelegt.

Wegens de menigvuldige ſtormen, en het daer door dikwyls opzwellen der zee, welker water zomtyds over de dyken heen ſtroomde, en deeze ſtadt zelve menighmael voor een gedeelte plas raekte, wiert by de Hoornſche overheit, behalven de dyken, ook in het jaer 1535 in den zomer het ooſt van deeze ooſtpoorte af tot aen den rooden ſteen toe zeer veel opgehoogt, en vyf jaren daer na, te weten in het jaer 1538, het Wachthuis op deeze poorte, die boven geheel plat was, afgebroken, en het ſpitze dak daer op getimmert, zynde de dagh en 't jaer van deeze ver-

timmering in een hartsteen uitgehouwen en onder de gemelde kap aen de buitenzyde van de poort ter eeuwiger gedachtenisse gestelt. Om gelyke reden van 't hooge zeewater is in den nazomer van het jaer 1629 het oost al wederom verhoogt, zodat de huizen beneden de straet quamen te staen, tot groote kosten der eigenaers.

De Kennemers, hoogmoedigh en trots wegens de overwinninge van vrou Jacobas leger tegens dat van haeren man hertogh Jan van Brabant te Alphen, staken in het jaer 1426 het hooft geweldigh op, en Willem Nagel, een out en in den krygshandel welbedreven edelman, tot hunnen leidsman opwerpende, rukten zy, na dat ze verscheide heeren huizen ter neder gesmeten, en, uitgezondert Hoorn, alle de Westfriesche en Waterlandsche steden overweldight hadden, naer deeze stadt toe voort. Die van Hoorn zulx vernemende trokken hen moedigh tegen, en raekten op den oudendyk tusschen Oosterblokker en Zwaegdyk met hun in een fellen stryt, die ten nadeele der Hoornsche burgers uitlopende, dezelve met groot verlies deet vluchten, waer over de stadt vol droefheit en vreeze raekte, wyl men den vyant ieder oogenblik verwachtte en de weerbare manschap of geslagen of buiten was, waer na men eindelyk goetvont, de by der hant zynde overige gemeente, waer onder zich veele vrouwen voegden, voor op den hoogen dyk een weinigh buiten deeze eerste of oude Oostpoort in slaghorde te stellen om van verre den schyn van een nieu krygsheir te maeken, dat ook zoo wel slaegde, dat de Kennemers voor dien dagh aftrokken, en de stadt, als zy des anderen daegs hunnen misslagh vernomen hebbende daer voor quamen, veel bedaert en een dagh later door vyf hondert mannen versterkt was. *M. vander Houve Charter Chronyk. D. Velius Chronyk van Hoorn. Feiken Ryp korte Chronyk van Hoorn.*

Het

Het
OUDE en ADELYKE
HUIS TE SCHAGEN.

Met een ongemeen genoegen zyn we uit Hoorn getreden en door het zuivelryke Drechterlant tot aen het heerlyk Slot te Schagen genadert, om teffens onze oogen in het beschouwen van dit gebou, zoo als het zich in den jaere 1612 vertoonde, en onzen geest in het naspooren der oude geschiedenissen van dit hoogadelyke huis te verlustigen. Het huis te Schagen is zyne opbouwinge verschuldigt aen Willem, natuurlyken zoone van hertogh Albert van Beieren, grave van Hollant, by *Maria* van Bronkhorst volgens van Leeuwen, of liever *Gysberta* volgens de geslachtlysten by Hammelman, Tessemacher, en Slichtenhorst opgegeven, uit den edelen geslachte der heeren van Bronkhorst, Anholt en Borkeloo in het graefschap Zutphen, en die door haere broeders Willem en Otto in 't jaer 1417, waerschynelyk om deeze boeladie gestoort, van de heerlyke goederen uitgesloten wiert. Deeze heere Willem wiert van gemelden hertogh Albert in 't jaer 1394 zoo dra niet beschonken met de heerlikheit van Schagen in Noorthollant, twee uuren gaens van de noortzee en omtrent anderhalf uure van de Zuiderzee gelegen tusschen de steden Alkmaer en Medenblik aen den ouden Westfriesschen zeedyk en naby de drooggemaekte Zyp gelegen, en begrypende het treflyk en stadswyze betimmerde vlek Schagen en de dorpen Barzigerhorn, Haringhuizen, Kolhorn en Burghorn, of begon in 't zelve jaer, om eene zekere en met zyne hooge geboorte overeenkomende verblyfplaetze in deeze zyne nieuwe heerlikheit te hebben, in het met stads voorrechten begiftighde dorp Schagen bezuiden de kerk dit aenzienelyk en stevige slot aen het marktvelt te bouwen.

Schoon

Schoon in ons nevenſtaende printtafereeltje alleenigh het eigentlyke binnen kaſteel en woninge der edele heeren vertoont wort, konnen we evenwel niet afwezen van eene beſchryvinge des geheelen ſlots met zynen voorburg, op de Schager markt uitkomenden, op te maken, opdat men een volkome ontwerp des geheelen omtreks en der vaſtigheit van dit oude, en tot heden toe zyne eerſte gedaente, (uitgezondert enige geringe veranderingen) behoudende huis, erlange. Hendrik Hondius geeft ons van 't zelve eene ruime ſchetze in des geleerden Boxhorns tooneel van Hollants ſteden, maer drie nogh veel ruimer aftekeningen bewaere ik in myn tekenkabinet, vertonende dit geheele gebou van alle zyden met zynen voorburg, poorten, torens, vyvers, boomgaerden, tuinen en rontom geplante laenen.

De voorpoorte of poorte van den voorburg, die met een ſtevigen en zwaeren ringmuur beſloten wiert, was hoog en ſterk, had een ouderwetzen en ſierlyken huis-gevel en daer naeſt aen ter rechterhant een ronden toren, met zyn ſpitze kap ruim vyftigh voeten hoog, beiden met ſchalien of leiën huis wyze gedakt; op welke poorte ook niet alleen eene voorwacht zomwylen gehouden is, maer ook de Rentmeeſter deezer heerlikheit zyn verblyf en comtoir pleeg te houden. Deeze poorte doorgegaen zynde deet zich een groot en net beplant voorplein op, ten welkers einde men verder een breden vyver ontmoette, die rontom het kaſteel liep, waer binnen men trad over een ſteenen brugh, op drie groote boogen gemetzelt, en verder langs een ophaelbrugh door een zeer ſtevige, hoge en vierkante binnenpoorte, met een vierhoekigh en torensgewyze opreizent dak, met leiën gedekt: binnen gekomen zagh men zoo ter rechter-als ſlinker-hant in ieder der vier hoeken drie geweldige vierkante torens en eenen ronden, hooger dan de poorte, uit welke men over het plein heen en naer de voorpoorte konde zien door twee wyde glasvenſteren, van buiten met dichte yzere traliën bezet, behalven dewelke nogh een groot dakvenſter daer boven geplaetſt was tot een zelfden einde, te weten van alomme het velt te konnen ontdekken, en te gelyk een der vermakelykſte gezichten

ten over de omleggende landeryen te hebben. Deeze poorte doorgetreden zynde ontmoette men een ruime bestraette plaets, en aen den linkerhant eene gallerye, (zynde daer boven verscheide kameren gebout) waer door men in de eigentlyke woninge en vertrekken deezes hoogadelyken slots en de benede zaelen trat. De torens, te wederzyde van de poort diep uit het water opgetrokken, waeren van een onderscheiden gebruik: die aen de Oostzyde wiert ter bewoninge van de Edele bezitteren gehouden, doch die aen de westzyde stont, en in drie verdiepingen onderscheiden was, tot eene vaste en veilige gevankenisse van strafschuldige quaetdoeners en aengeklaegde persoonen, gelyk by tydt en wylen hier opgesloten zyn geweest, en waer van beneden in het verhael der gebeurtenissen deezes gestichts te boek geslagen wort. De geweldige dikke muren hebben dit beroemde slot tot deezen dagh toe den tydt doen verduren, want het nederwerpen der steene poorten, het bestraten en beplanten van het binnen-plein en het stellen van een houte in de plaetze van eene steene poort door Willem, heere van Schagen, omtrent den jare 1658 is geenzints de zwakheit deezes slots, maer de verkiezinge en begeerte der bezitteren te wyten.

Pronkt dit adelyke huis met vermakelyke lusthoven en een welgeregelden boomgaert, ruim twee mergens groot, en zoo vruchtbaer in allerhande soorten van ooft, dat men dezelve somwylen by opentlyke verpachtinge tot vyf, zes ja zeven hondert guldens in 't jaer verhuurt heeft gehadt, geen minder sieraet ontfong het van over langen tydt op zyne groote zael door twee porfiersteene pylaeren, de twee voorste hoeken van den Schoorsteen dragende, die, door een der eerste heeren van Schagen uit de puinhoopen van het beroemde Karthago by Tunis in Afrika op eenen kruisvaert herwaerts medegevoert, hoe veele jaeren 'er ook sedert verlopen zyn, nogh zoo glat en glanzigh zyn gebleven, datze een iegelyx verwonderinge wekken, terwyl een latynsch gedicht van den grooten hoogleeraer en dichter Kaspar Barlæus, in gulde letteren op een langwerpigen zwarten steen boven deezen schoorsteen uitgehouwen, de geheugenisse van deezen krygstoght bewaert, luidende 't zelve woordelyk:

Quicunque priscæ bellicas Carthaginis
Miraris artes, alta Byrsæ mœnia,
Didonis urbem: cerne queis olim stetit
Urbs illa fulcris: cerne quas vectas mari
Libico columnas belga noster possidet
Quæcumque eas tueris, disce cælsas principum
Et sorte belli & seculo labi domos.

Dat in 't Nederduitsch op deezen zin uitkomt:

Verwonderaers van out Karthagôs wallen,
En Byrzâs hoog kasteel.
In Didoos hofstadt, lang door 't oorloghs lot vervallen,
Hier ziet ge een eeuryk deel,
Twee zuilen van die stadt, gevoert van 't Libisch strant
Door Batavieren vlyt.
Leer hier uit het verval van huizen, ryk, en lant
Door 't oorloghs lot en tydt.

Het eerste der merkwaerdige gebeurtenissen, omtrent en op dit adelyke slot voorgevallen, is dat van den jare 1477, wanneer Albrecht, tweede heer van Schagen, zoone van Willem, (natuurlyken zoone van hertogh Albert van Beieren, grave van Hollant, by Maria van Bronkhorst, en eersten heere van Schagen) en van Alyt van Hodenpyl, heeren Jans dochter, langen tydt zynen halven broederen Jan en Willem van Schagen nevens anderen niet alleen het hunne onthouden en somwylen zelfs gewelt gepleegt hebbende, en dieswegen gerechtelyk gedagvaert en gevonnist zynde, geen van allen iets te wille wist; maer met de vonnissen lachende zich binnen zyn slot verhiel en niemant gehoor gaf, dies de stadthouder van Hollant, Wolfert heere van ter Veere in Zeelant, verzelt van Philip van Wassenaer, heere van Voorburg, Jan van Kruiningen, heere vau Pamelen, en andere Edelen, aen 't hooft van veele gewapende burgeren uit de steden Haerlem, Delft,

Delft, Leiden, Amsterdam, Alkmaer, Hoorn en Medenblik, en eenige krygsbenden, te Egmont en Schorel in Kennemerlant by een vergadert, tegens den winter naer Schagen trok en het slot beleide, en wel met die uitkomste, dat voornoemde heer Albrecht, geen kans ziende om dit leger af te keeren, zich zonder eenigh gewelt te verwachten in handen van den stadthouder overgaf, die hem naer den Hage liet voeren, en in een heusche gevangenisse of gyzelinge zette, tot dat hy zyne schuldenaers te vreden gestelt zoude hebben, waer na hy in 't volgende jaer naer het Kasteel van Medenblik vervoert en gebleven is tot zynen doot toe, voorgevallen op S^t^. Bartholomeus dagh van den jaere 1480, zynde zyn lyk voort naer Schagen gebragt in de Kerke en aldaer begraven. Veertigh jaeren na dat belegh ondernamen de Geldersche Vriezen, gemeenelyk de zwarte hoop genoemt, en ruim drie duizent mannen sterk, eenen tocht op noorthollant, tot welker afweeringe onder anderen een vaendel krygsknechten door heer Floris van Ysselstein op het Schager slot gezonden wert in den jaere 1517, maer zonder eenigh nut, nadien de Vriezen in 't aenzien dezer bezettelingen, en zonder dat die eens uit durfden komen, het maghtige en schoone dorp Schagen nevens de onderhorige dorpen doorstroopten en brantschattingen deden betalen, met bedreiginge van het anderzints mede als sommige plaetzen te zullen uitplunderen en afbranden.

Treuriger stoffe deet zich alhier op in den jaere 1534, want Willem Wiggersz, zoone van Wigger Henderixz, schepen te Barzingerhorn in de heerlikheit Schagen, volgende het gevoelen der Doopsgezinden, wiert ten deezen jaere, niet tegenstaende hy door Jan, vyfden heer van Schagen, zoone van Jan van Schagen, en van Aefje van Berkenrode, langen tydt gebruikt was tot beleit ende bestieringe van deszelfs goederen te Barzingerhorn tot volkomen genoegen zyns meesters, door twee dienaeren van den zelven heere in zyn eigen huis, daer zy, als meermalen gebeurt was, als vrinden en bekenden ontfangen wierden, zodat ook Wiggersz vrouwe uitgong om eenige verversching voor dezelven te haelen, deerlik verraden volgens

rughspraake met den deken van Westvrieslant gehouden, die, aleer de vrouwe wedergekeert was, met zyne dienaeren binnen den huize quam, en Wiggersz, geenes quaets bewust zynde, gevangen nam, en naer Schagen voerde, schoon de schout van Barzingerhorn voor den zelven borg wilde blyven. Naulyx had hy acht dagen op het slót aldaer gevangen gezeten, gestadigh door pynigingen en schoone beloften aengezocht en geprangt doch vruchteloos, om zyn geloof af te gaen, of hy wiert in den vroegen dageraet in den voorhof van dit huis onthalst blyvende tot den einde toe volstandigh in den gelove.

Een andere doch gewettigde treurrol wiert hier gespeelt negenendartigh jaeren laeter, te weten in den jaere 1573 met den lantkapitein Michiel Krok, een slechten voorganger van moetwillige soldaten, die tot beschermingе van de Noorthollandsche dorpen tegens de Spanjaerden te Egmont en elders door den gouverneur Sonoi geplaetst, allerhande moetwil en roverye pleegden, zodat de klachten deswegens ter oore van Prins Willem van Oranje overgebragt wierden, die dan aen Sonoi en den Kapiteinen in 't byzonder schreef en hun ernstigh belaste van voortaan beter en strenger krygstucht te onderhouden, op dat 'er verder geene klaghten of meerder ongemak uit voort mogten komen. By veelen had dit schryven weinigh gevolg, inzonderheit by deezen hopman Krok, dien Sonoi, hem noghmaels zyne veelvuldige gepleegde moetwillighеden in steden en dorpen, daer hy gelegen hadde, bedreven, verwytende en vergevende, ernstigh vermaende zulx voortaen te laeten met bedreiginge dat hy anderzints daer in zoude moeten voorzien ende hem doen straffen; groote beterschap beloofde hy wel, dan quam zyne beloften zeer qualyk na; want op Langedyk zich geheel onbequaem gedronken hebbende en eenen roomschen priester ontmoetende, greep hy den zelven geweldelyk aen, sneet hem neus en ooren af, bond hem vast aen zyn paerts staerte en doorstak hem na hem lang en elendigh voortgesleept te hebben gehadt: dies hem zyne Luitenant, Vendrigh en andere Officieren by Sonoi beklaagden, met betuiginge dat zy niet langer onder zodanigen Hopman die-

dienen konden: weshalven Krok gevangen genomen, op 't slot te Schagen opgesloten en zyn misdryf onderzogt wiert, zynde Sonoi zelve te Schagen gekomen, daer hy datelyk Kroks Kompagnie in eenen ronden kring deet vergaderen, waer binnen getreden zynde hy alle des Kapiteins schandelyke bedryven en onlangs gepleegden moort verhaelde, en verklaerde denzelven op staenden voet binnen den zelven kring in hunlieder aller tegenwoordigheit te willen doen straffen ten voorbeelt van anderen: dat zy allen nogh in zoo verre afbaden, dat de verdiende straffe buiten hun byzyn moghte geoeffent werden, wyl Krok hunne Kapitein geweest hadde, 't geen de Gouverneur Sonoi hun inwilligde, doende deezen bloet- en roof-gierigen Michiel Krok in den ochtentstont van den tienden February in den Voorhof van het huis te Schagen den Kop afslaen.

Maer wie schrikt en trilt niet van vreeze, die te deezer plaetze een pynkamer toegericht ziet van allerhande en nooit te voren meêr bedachte werktuigen? en wie ontsteekt niet van medelyden en te gelyk van gramschap, vindende alhier een rechtbank gespannen van lichtgelovige, wreede en bloetgierige menschen, by de gemeente deswegen te recht met den tytel van Bloetraeden genoemt, die op enkel vermoeden, en door duivelsche tormenten uitgeperste beschuldiging van eenige lantlopers en dieven, schoon die ter dootstraffe gaende, ja even voor den laetsten snik huns levens, zelfs hunne afgedwonge aenklaghte herriepen, welgestelde en onbesproke burgers en huisluiden tegens de voorrechten van lant en stadt op den pynbank smeten en op zoo veele en telkens herhaelde en verzwaerde onmenschelyke, ja helsche wyzen hunne lichamen persten, rekten, rukten, scheurden, brandden, en door rotten en torren deden knagen; dat de eene onder beuls handen doot bleef en anderen genootzaekt wierden zich zelven en anderen tegens hun gewisse aen te beschuldigen om eenmael van het onmenschelyk pynigen tot vierentwintigh reizen toe en meerder na elkander verloscht te zyn door eenen hun smarten eindigenden doot? ziet *P. Bor* 8 *B. van den Oorspronk der Nedel. Beroerten.*

Het was in den beginne van den Jaere 1575, dat Gillis van Barlaimont, heere van Hierges, en gouverneur over Hollant, Zeelant en Utrecht wegens den Koning van Spanje, den 27 mei uit de Beverwyk met eenige benden voetknechten en ruiteren Noorthollant intrekkende zonder eenigh grof geschut by zich te hebben, en niet anders dan eenige huizen, en hutten nevens eenen meelmolen omtrent het dorp Schorel uitplonderende en in den brant stekende en daer op te rugh trekkende naer Beverwyk, zulx een groot achterdenken in den gouverneur Sonoi en de noorthollandsche steden verwekte of 'er niet wel binnen 's lands verstanthoudinge met den vyant gepleegt moght worden, gelyk hun van verscheide plaetzen geschreven was met die byvoeginge zelfs dat 'er veel vremt volk zich ten platten lande onthiel, waar op men acht te geven had, alzoo het zelve hen lichtelyk verraden en in eenige dorpen brant zoude konnen stichten; Sonoi zent dieshalven eenen brief, gedaghtekent te Alkmaer den 25 mei 1575, aen de schouten van de dorpen om alle vremde persoonen aen te houden, die zulx ook datelyk naquamen en binnen weinige dagen omtrent dertigh gevangenen te Alkmaer binnen bragten, tot welker onderzoek voort eenige Commissarissen gestelt wierden, die na scherpe ondervraginge bevonden, dat de eene min en de andere meerder dieverye op deeze en geene plaetze bedreven had, doch de Commissarissen hier mede niet vergenoegt, vroegen hen aan welke huisluyden zy in noorthollant de meeste kennisse hadden, waar op zy eenen Koppen Kornelisz ende Nanning Koppensz, zynen zoon, welgestelde roomschgezinde huisluiden te Woggenom, noemden, als by wien zy veeltyts vernacht en van welken zy dikwyls aelmoessen ontfangen hadden; dit wetende vroeg men de gevangenen of dezelve Koppen en Nanning hen niet omgekocht hadden om eenige dorpen in brant te steeken, wanneer de vyant zoude naderen, belovende hen, ingevalle van bekentenisse, te zullen loslaten, 't geen strax acht van deeze lichtgelovige menschen bewoog den voornoemden Koppen en Nanning van Woggenom en eenen Pieter Nanninx van Benninkbroek nevens Reinier Pietersz van Hoogtwoude en eenige anderen met het voornoemde feit

te

te beschuldigen; doch met hoe veele onwaarheit is uit hun aller eenparige herroepinge, wanneer zy tegens de gedane beloften van losgelaten te zullen werden met den vure op verscheide dorpen ter doot gebragt wierden, gebleken. Des niet te min heeft men Pieter Nanninx zoon en zynen broeder Klaes; als mede de meergemelde Koppen Kornelisz en deszelfs zoon Nanning Koppensz eerst binnen Alkmaer, en daer na te Schagen op het slot zeer zwaerlyk en menighvuldige reizen met veele nieuwe, ongehoorde en ongeoorloofde vonden gepynigt, zodat Koppen Kornelisz den tweeden Juny in den namiddagh in tegenwoordigheit zyner mededogelooze rechters doot bleef, en deszelfs zone Nanning door de afgryzelykste pynen, die te bedenken zyn, en ik gruwe op te haelen, eindelyk gedwongen wiert iets van de voorgeworpe feiten te belyden, en ook verscheide luiden, die men mistroude, om dat zy Roomsgezinden waeren,

Tantum relligio potuit suadere malorum,

als deelgenooten te beschuldigen, te weten Jan Jeroenszoon en Pieter Ellers, burgers te Hoorn en Sybout Jansz te Medenblik, waer na voornoemde Nanning Koppensz naer Hoorn gevoert is, en, schoon hy op 't schavot zyne onschult voor 't volk betuigde, als een lantverrader het hart levendigh uit zyn lichaam gesneden, voort in zyn aengezicht gesmeten, en zyn lichaam in vier stukken gekapt wiert en ter poorten uit gestoken, gelyk zyn hooft, naer Woggenom gevoert, boven aen den toren der kerke gedaen is. Sedert welke uitvoeringe van doodtstraffe aen Pieter Nannings, Pieter Ellers van Hoorn, door Schagen van Huisduinen naer huis reizende, op den 25 September des gemelden jaers aldaer aangehouden en op het Schager slot by den eerstgemelden gevangen gezet is, gelyk Jan Jeroensz nevens twee vrouwen den 16 October daer aen uit Hoorn derwaerts mede overgebragt zyn onder belofte, aen de Hoornze Overheit gedaen, dat men dezelve nooit dan in 't bywezen van den schout en twee schepenen uit hunne stadt ondervraegen zoude, waer tegens by die bloetdorstige rechteren tot verscheide dagen en reizen gezondigt is, het welke ten laetsten zoo verre gegaen is, dat zich

de

de Prince van Oranje der gevangenen zake nader aengetrokken en andere Commissarissen benoemt heeft, doch de vrede onderwylen te Gent gesloten wordende heeft men de gevangenen aengeboden te laten uitgaen volgens het eerste en negende artykel, het welke zy verwerpende, wanneer in den beginne van het jaer 1577 Jonker Artus van Brederode en Pelgrom van Loon met den secretaris de Glarges, wegens den Hove van Hollant gezonden naer Schagen, hun het zelve aenboden, zoo is na verhoor van gemelde heeren, die ook alle de stukken en bewyzen, van de voorgenoemde rechters geëischt en overgeven, medebraghten, de Procureur generael nevens eenige bystanders naer Schagen afgezonden, daer hy den 9 February aenquam, doch de Commissarissen nevens Gerrit Hendriksz Kalf, die als Kastelein van 't slot de gevangenen bewaert hadde, vertrokken vont met de sleutelen der gevankenisse, dies hy de sloten geweldiger hant deet openen en de gevangenen naer het Hof gebraght heeft, daer zy den 15 Juny 1575 onder hanttastinge zyn ontslagen en vervolgens onschuldigh gehouden.

Aengenamer voorwerp komt ons op dit edele huis voor in den jaere 1666 door het aldaer beschouwen van den doorluchtighsten Keurvorst van Brandenburgh en Prins Willem III van Oranje, die verzelt van de Vorsten van Holstein en Anhalt, Graef Maurits van Nassau, nevens de graven van Solms, Dohna en Hoorn, en de heeren van Brederode, Gent, 's Gravenmoer en verscheide anderen, naer Texel trokken om 's lants Vloote te bezichtigen, en des nachts tusschen den 15 en 16 mei op het slot te Schagen hun verblyf en nachtruste namen. Vreugde-feesten op het inhaelen, huldigen, geboorte tyden of huwelyken der edele bezitters van dit maghtige huis wierden 'er sedert niet spaerzaem gehouden, gelyk men, de geslachtregisters by Gouthoven en van Leeuwen opslaende, ontwaer kan worden, uit welke en eenige ons ter hant gekomene bewysstukken wy alhier een korte lyst van de heeren bezitteren van dit huis en de heerlikheit en Stamme van Schagen opleveren:

1 WILLEM, natuurlyke zoon van hertogh Albert van Beië-

Beiëren, grave van Hollant, Zeelant enz, gewonnen by Maria van Bronkhorst, wiert de eerste heer van Schagen en Ridder geslagen in den oorlogh tegens de Vriezen: Hy was Admirael van Hollant, Kastelein op 't slot te Medenblik en Kamerling van hertogh Philip, die hem door den Paus liet wettigen. Tweewerf ondernam hy eene reis naer Jeruzalem en stierf in zeer hoogen ouderdom in den jaere 1473, hebbende twee Vrouwen gehadt, te weten, eerstelyk Alyt van Hodenpyl, dochter 's heeren Jans, ridders, en van N. van der Made, en naderhant Maria van Polanen: Hy won by de eerste drie zoonen en twee dochteren, te weten,

1 Albert, die volgt

2 Jan, volgt naderhant.

3 Willem. hy wiert Ridder geslagen in het belegh voor Nuis in den jaere 1475, Kapitein wegens die van Haerlem zynde, en won by zyne vrouwe N. N. eene dochter, Johanna genoemt, die gehuwt met Floris van der Boukhorst twee zoonen en twee dochteren gewonnen heeft.

4 Barbara, die in 't jaer 1474 in huwlyk zat met Hendrik van Zuilen te Utrecht.

5 Jenne heeft ten man gehadt in den jaere 1477 Philip Ruigrok, Raet in den Hage, en daer by eenige kinderen gewonnen.

II ALBERT VAN SCHAGEN, tweede heer van Schagen, was de oudste zoon van Willem en Alyt van Hodenpyl, hy wiert in 't jaer 1464 in den Luikzen oorlogh door hertogh Karel van Bourgondië ridder geslagen, en voerde zyn moeders wapen, zynde Hodenpyl, voor een vierden deel gebroken met het wapen van Beiëren, Henegouwen en Hollant, dat alle de nakomelingen van deezen stamme gevolgt hebben. Stervende in den jaere 1481 liet hy uit zyne vrouwe Adriana van Nyënrode, heeren Gysberts, en vrouwe Geertruit Utenhams dochter, niet dan eene dochter na

Josina van Schagen, welke eerst huwde met Wouter van Egmont, heere van Benthuizen, 's heeren Willems van Egmont van Zoetermeer, en Johanna van Heemskerken zone, waer by zy eenen zoon en

dochter, beiden jong gestorven, gewonnen heeft. Hy te Rotterdam in 't jaer 1491 overleden zynde, hertroude zy met Joost van Borsselen, bastaert van Adriaen van Brigdamme, die in den jaere 1524 in zeer hoogen ouderdom overleet zonder kinderen, dies zy de heerlikheit by uiterste wille naliet aen haeren neve Jan van Schagen Jansz, die naderhant volgt, hebbende ondertusschen deeze twee zich heeren van Schagen geschreven, de een na den ander, en in die hoedanigheit eenige keuren gemaekt, in de kronyk van Schagen door Dirk Burger bladt 121 en 124 opgegeven, dus was

III WOUTER VAN EGMONT, derde heer van Schagen.	als na elkander mannen en voogden van Josina, vrouwe van Schagen.
IV JOOST VAN BORZELEN, vierde heer van Schagen.	

2 *Jan van Schagen*, ridder geslagen in 't jaer 1465 in den slagh van Montleheri, was de jongste zoon van Willem, en Alyt van Hodenpyl, en getrouwt met Anna de Vrieze van den Oostende uit Zeelant, die kinderloos overleet, waer op hy hertroude met Aefje van Berkenrode, 's heeren Gerrits dochter by zyne vrouwe Margareta van Noortwyk, 's heeren Gysberts dochter, en won by haer

A Jan, die volgt.

B Gerrit, baljuw van 't eilant Texel, nam te vrouwe Margareta van Nievelt uit het sticht van Utrecht en won by haer.

1 Willemina van Schagen, die vier mannen na elkander, doch by geen van allen kinderen gehadt heeft. als eerstelyk Kornelis van Borzelen van Meinden, ten tweeden Gerrit van Romerswael, ridder, heere van Nieustryen, ten derden Gerrit van Nievelt, heere van Heiloo, en ten vierden Jan vander Does, heere van Noortwyk.

2 Willem van Schagen, jongman gestorven.

V JAN VAN SCHAGEN vyfde heer van Schagen, geboren in den jaere 1482, was de oudste zoon van Jan van Schagen en Aefje van Berkenrode, en gehuwt met Katharina van Schengen, dochter van Lodewyk van Schengen en van Johanna van Romerswael van Lodyke. Hy raekte in proces wegens de bezittinge van

Scha-

Schagen met zyne moeie Jenne van Schagen, die ten man had Philip Ruigrok, en de zelve bezittinge eischte als een dochter van Willem van Schagen, en zuster van deezen Jan van Schagens vader, doch wyl de heerlikheit hem door Josina van Schagen, der zelver bezitster, opgedragen was zes maenden voor haeren doot, zoo wiert hem de bezittinge door 't Hof van Hollant toegewezen. Hy overleet in het jaer 1542, ruim zestigh jaeren out zynde, en geen negentigh, als S van Leeuwen verkeerdelyk te boek stelt, gelyk hy mede doet met het bywoonen van den slagh van Montleheri in 't jaer 1465 aen deezen heere Jan toe te schryven, die eerst vyftien jaeren daer na geboren is, en daer zulx tot zynen vader t'huis behoort. Jan van Schagen, Jansz zone, heeft gewonnen gehadt zes zoonen en twee dochteren, te weten,

A Willem van Schagen, volgt.

B Jan van Schagen, gezegt Berkenrode, stierf kinderloos.

C Christoffel van Schagen wiert in 't jaer 1572 te Haerlem van den gouverneur Ripperda gevangen genomen en naer Delft gezonden, om dat buiten des zelfs weten naer Amsterdam was geweest nevens Dirk de Vries en Adriaen van Assendelft met last van de stads Overheit, om by Don Frederik, des hertogen van Albâs zone, een vergelyk te bewerken. Hy storf in de gevankenisse nalatende uit zyne vrouwe Hadewy van Spaerwoude:

a Jan van Schagen, die te vrouwe kreeg Maria van Matenesse van Wibisma, 's heeren Wouters van Matenesse en Athia Oevema van Wibisma dochter, waer by hy won

1 Jan van Schagen, die te Kuilenburg woonde en huwde met Willemina van Camons te Vianen.

2 Jessia van Schagen, die in 't jaer 1612 troude met Jakob van Scherpenzeel uit Gelderlant, toen ter tydt te Noortwyk wonende.

b Ysbrant van Schagen troude eerst met Adriana van Wassenaer van Duivenvoorde, dochter van Jakob van Duivenvoorde en Geertruit van Lier, 's heeren Nikolaes, Markgraven van Antwerpen, en Margareta Noris dochter, en, die in 't jaer 1591 in den ouderdom van 42 jaeren overleden zynde, met

N. van Broekhuizen. Hy overleet te Noortwyk in het jaer 1602, hebbende by zyne eerste vrouwe gewonnen:

Christoffel van Schagen, die, geboren in den jaere 1585, op het jaer 1612 te vrouwe nam Anna van Borssselen, dochter van Wolfart, Baljuw van ter Goes, ende van Anna van Lier Arents dochter, en zonder kinderen overleden is.

c Floris van Schagen, geboren 1554.

d Christoffel van Schagen, ongehuwt overleden.

D Gerrit van Schagen, zonder kinderen na te laten gestorven.

E Albert van Schagen, heere van Schengen in Zeelant, is getrouwt geweest met Magdalena van Schoten, dochter 's heeren Jakobs en van vrouwe Machtelt Sonke van Delft, en overleet kinderloos in het jaer 1601 in den ouderdom van 70 jaeren.

F Joost van Schagen stierf Jongman.

G Johanna van Schagen heeft ten man gekregen Joost Ruighrok van de Werve, en overleet in den jaere 1542 zonder kinderen.

H Aefje van Schagen, troude met Joost van Treslong zoone van Lodewyk van Treslong, Ridder, Meesterknaep van Hollant, en van Anna van Assendelft, vrouwe van Veenhuizen, doch stierf zonder kinderen na te laten.

VI. WILLEM VAN SCHAGEN, zesde heer van Schagen, oudste zoon van Jan van Schagen en Katharina van Schengen, kreeg te vrouwe Elizabeth van Bronkhorst, dochter van Joost van Bronkhorst, ridder, heere van Bleiswyk en Werkendam, en vrouwe Ida Ruighrok 's heeren Willems dochter: hy overleet in den jaere 1548, leggende te Schagen onder een verheven tombe begraven, en zy 1592, omtrent 44 jaeren weduwe geweest zynde, vermits zy zeer jong en hy zeer out van jaeren getrouwt was, ende is by haeren man te ruste gelegt, beiden met hunne onderscheide quartieren op de tombe uitgehouwen. Zy hadden te zamen gewonnen

1 Jan van Schagen volgt.

2 Theobalde van Schagen, heeft ten man gekregen Nikolaes.

laes van Zuilen, heere van ter Haer en Zeventer, hooftschout te Utrecht, dien, in 't jaer 1602 overleden, zy in den jaere 1617 in 't graf volgde, kinderen nalatende.

3 Gysberta van Schagen heeft eerst ten man gekregen Nikolaes van Bronkhorst, heere van de stadt, 's heeren Nikolaes en Jaquelyne van Poelgeest zone, die 1779 overlydende eenen zoon naliet. daer na Philip vander Meer, ridder, heere van Zeventer en Steenbeek, een van de verbonde Edelen te Brussel in 't jaer 1566, by wien zy eene dochter won, Lysbeth genaemt, die ten man kreeg Willem van Hoorn, heere van Kessel, en 1610 overlydende kinderen naliet.

VII JAN VAN SCHAGEN, zevende heer van Schagen, was de eenige zoon van Willem van Schagen en van Elizabeth van Bronkhorst. Hy wiert geboren in 't jaer 1544, en huwde met Anna van Assendelft, dochter van Dirk van Assendelft, heere van Kralingen, Bezoiën en Heinenoort, ende van Adriana van Nassau, waer mede hy vyftigh jaeren min vier maenden in huwlyk zat, overlydende hy den 18 february 1618 in den Hage in den ouderdom van 73 jaeren, na dat hy 49 jaeren de heerlikheit bezeten had, en zy den 12 november 1630, out wezende 83 jaeren, liggende beiden te Schagen begraven. Zy hebben nagelaten:

1 Albrecht van Schagen, volgt.

2 Dirk van Schagen, heere van Goudriaen, troude in het jaer 1607 te Leiden met Margaretha vander Noot, die 's jaers daer aen in barensnode overleet nalatende een zoon

* Willem Anthonis van Schagen.

3 Adriana van Schagen kreeg ten man Jan van Wittenhorst, heere van Zonsvelt en Drongelen, die in 't jaer 1617 op het huis te Ganzoiën by Heusden overleet, nalatende drie dochteren.

4 Lysbeth van Schagen is getrouwt geweest met Vincent Schellart, heere van Geisteren in 't lant van Kleef, die mede in 't jaer 1617 storf.

5 Katharina van Schagen 1618 nogh ongehuwt gebleven.

VIII ALBERT VAN SCHAGEN, achtste heere van Schagen, wiert by zyn vaders leven heere van Burghorn geheten, en had te vrouwe Theodora van Duivenvoorde, dochter 's heeren Arents, ridders, en van vrouwe Theodora van Scherpenzeel, by dewelke hy gewonnen heeft

1 Adriaen van Schagen, jong gestorven.

2 Katharina van Schagen ongehuwt overleden in 't jaer 1614

3 Margaretha van Schagen ongetrouwt gestorven in den jaere 1615 en beiden in de kerk te Schagen begraven met acht quartieren, te weten:

Schagen	Duivenvoorde
Assendelft	Scharpenzeel
Bronkhorst	Renesse
Nassau Haeften	Zuilen van Nievelt

4 Willem van Schagen volgt.

IX WILLEM VAN SCHAGEN, negende heer van Schagen, had te vrouwe Anna van Matenesse: hy verscheen den XI maert 1642 voor de eerste mael ter daghvaert van de Staeten van Hollant en Westfrieslant van wegens de Edelen, en trok in den jaere 1654 met omtrent zestigh mannen naer Lutjewinkel op den dyk by de strykmolens wegens een opgerezen twist met die van Nierop en Winkel over het leggen van een sluis in den dyk aldaer, die in der minne wiert afgedaen eer men van malkander scheidde: vier jaeren waer na, te weten 1658, hy overleet, wordende den 6 december van het zelve jaer de heerlikheit van Schagen in den Hage te koop geveilt ende met alles wat aen dezelve behoorde gekogt voor 263000 guldens door

X GEORGE VAN CATS heere van Koulster by Heiloo, zoone van Theophilus van Cats en van Maria de Bye, dochter van George de Bye, Thesorier Generael der vereenigde Nederlanden, en van Maria van Almonde, die dus geworden is de tiende heer van Schagen, en te vrouwe kreeg Justina van Nassau, dochter van Justinus van Nassau, natuurlyken zoon van prins Willem den I, en gouverneur van Breda in den jaere 1625, waer by hy eenen zoon

en

er vier dochteren gewonnen heeft; doch deeze heerlikheit, den 11 July 1675 te Schagen in de herberg den rooden Leeu opgeveilt, en door Pieter Kornelisz Gortmolen gemynt en getrokken voor 56000 guldens, is den 24 January des jaers 1676 in den Hage by openbare verkoopinge te beurte gevallen voor 170000 guldens aen

XI FLORIS KAREL VAN BEIEREN, grave van Warfuzee, heere van Goudriaen, die aldus wiert de elfde heer van Schagen, en den 15 maert 1691 door drie kompagniën gewapende burgeren ingehaelt, en statelyk door Burgermeesteren en bestierders van Schagen gehult is, en op dorps kosten heerlyk ter maeltyt onthaelt. Groote zeven jaeren waer na, namentlyk, den 22 mei 1699 hy overleet, en in de heerlikheit opgevolgt is door

XII DIRK FLORIS VAN BEIEREN als twaelfden heer van Schagen, dien den 23 mei des jaers 1706 in den veltslagh van Ramellies, twee groote mylen van Judoigne en drie van Namen zyn been door een kanon kogel afgeschoten wiert, waer aen hy des anderen daegs overleet, nalatende zyne heerlikheit aen

XIII MARIA ISABELLA VAN BEIEREN als dertiende bezitster van Schagen. Zy troude even voor den vastenavont van den jaere 1707 met Franciscus Paulus Emilius Grave de Outremont de Han. Zynde by ons de nogh in wezen zynde edele heeren van Goudriaen, uit deezen alleredelsten stamme van Schagen voortgesproten, niet vermelt, als tot deeze heerlikheit niet behoorende, ende waer van by ons elders breedsprakelyk gehandelt is.

Het

Het KASTEEL van MEDENBLIK

In de ſtadt van den zelven naem.

Voor de ooſterpoorte van Weſtfrieſlants oudſte ſtadt, Medenblik, genadert, beſchouwen we het merkwaerdigh en welgeſtelt overblyfzel van het oudſte ſlot van geheel Noorthollant, eerwaerdigh wegens zynen ſtichter, vermaert door belegeringen, en berucht wegens zyne Kaſteleinen uit doorluchtige en edele huizen van Nederlant. Het komt in het overſtaende printtafereeltje voor in die gedaente, als het zich vertoonde in den jaere 1640 van den zeedyk af by de haven, met een byzondere of eige poorte over de ſtads gracht met een vaſte brugh zynen uitgang hebbende op den zeedyk, waer tegens over, nevens en aen het bolwerk, waer in dit kaſteel geplaetſt is, zich heen ſtrekt en met zyn geſchut de ree, zeedyk, en nevens gelege lage weilanden beſtryken kan. Geen byzonderen naem heeft dit ſlot ooit gevoert, maer is altoos naer de ſtadt, in dewelke het aen de noortweſtzyde gebouwt ſtaet, geheten. Wy zullen derhalven den naemsoorſprong deezer ſtadt, die geheel onzeker is en waer over de Nederlandſche ſtedebeſchryvers met malkander geheel over hoop leggen, niet behoeven aen te haelen: doch wat de outheit van Medenblik belangt, hoe veel 'er zommige ſchryveren ook tegen gehaſpelt mogen hebben, zoo blykt het echter duidelyk uit den lyſt van de goederen der Utrechtſche Kerke, ten tyde van den biſſchop Odilbaldus, die Hungerus, den XI biſſchop, in 't jaer 866 opgevolgt ende in 't jaer 899 geſtorven is, en waer in Medenblik onder de benaminge van Medemelaca by W. Heda mede genoemt ſtaat, dat Medenblik, al voor dat Dideryk de eerſte het beſtier over deeze landen kreeg, bekent is geweeſt: maer (zegt men) dat het toen al eene ſtadt is geweeſt, blykt uit gemelden lyſt niet, en derhalven (ziet eens wat wonderlyke gevolgen men al maekt!) is

is het zekerlyk een dorp geweest, anders zeggen ze, zouden de opstellers het zelve in den voorschreven lyst wel uitgedrukt hebben; maer die dus schryven schynen niet gezien te hebben, dat Leiden en Duurstede aldaer ook geen steden genoemt worden, daer 't evenwel bekent is, dat ze beiden al voorheenen aenzienelyke steden geweest zyn, veel minder schynen ze in acht genomen te hebben dat onze vooroudereen zoo wel als wy hedendaegs den meesten tydt de namen der steden, als Leiden, Dort en andere noemden zonder het woordje stadt daer by te voegen. Tegen 't algemeene gevoelen der oudste en beste schryveren twyffelt jonker Jan van der Does ook aen het hof houden van koning Radbodus van Vrieslant, Adgillus zoon, te deezer plaetze, om dat hy Medenblik niet als eene stadt genoemt vint in den giftbrief van keizer Otto den II aen graef Diderik, noch onder de Kerken door Willebrord gewydt, waer op de oordeelryke, en historiekundige Hendrik van Ryn, [een man, die by veelen uit onkunde minder lof erlangt, als hy verdient] met rede vraegt in zyne geleerde aentekeningen over deeze stadt, waerom, schoon Medenblik toen ter tydt al geen stadt geweest mogte zyn, schoon het zelfs ook al geen poorten, vesten of stadtsrechten ten tyde van koning Radbodus van Vrieslant gehadt mogte hebben, Radbodus zyn hof zoo wel niet kan gehouden hebben in een open vlek, als de graven van Hollant hun hof in den Hage gevestigt hebben gehadt. Emmius, die eenparigh voor een der beste en geloofwaerdigste Nederlandsche schryveren gehouden wort, en veele oude en echte gedenkschriften tot zyn behulp gehadt heeft, getuigt volmondigh, dat de toestel tot het dopen van Radbodus te Medenblik gemaekt wiert, dat hy daer ook zynen voet uit de doopvonte te rugh getrokken heeft, en zelfs aldaer gestorven is, dat van Sigebertus Gemblacensis, Beka, Melis Stoke, W. Heda en Klaes Kolyn eenparigh bevestigt wort. Dit genoeg van de outheit der stadt zynde, wenden we ons wederom naer het slot: waer omtrent eerstelyk in aenmerkinge komt de stichter en daer na de tydt der bouwinge onzes alhier verbeeldden slots. Jonker Matthys vander Houve wil in zyne Hantvest Kronyk, dat voorgemelde ko-

ning Radbodus het kasteel van Medenblik gesticht, en Floris de vyfde, grave van Hollant, in het jaer 1288 alleen de vervalle werken van Radbodus slot opgemaekt en herstelt zoude hebben; maer hy zegt daer niet by welken ouden schryver of in wat bewysstukken hy zulx gevonden heeft, en derhalven dunkt het ons buiten rede te zyn dat men het enkel zeggen en gevoelen van iemant, wie hy ook zyn magh, aldus zonder eenigen gront voor goeden munt aenneme. De geloofwaerdighste en zelfs de oudste tydboeken van Nederlant stellen nevens den Abt van Staden de stichtinge op rekening van voorgemelden grave Floris in de jaren 1287 en 1288, nadat hy met de Westfriezen verdragen, en van hun op zekere voorwaerden tot hunnen landsheer gehuldigt was, uitwyzens den eigen verdraghbrief van voorschreven grave, gedaghtekent in den Hage op S^t^. benedictus dagh van den jaere 1288. 't zal genoeg zyn de rymkronyk van Melis Stoke ten bewyze deezer stichtinge op te slaen, en ziet hier, wat aldaer in 't leven van onzen graef Floris den V geboekt staet:

Nu zyn die Vriesen so verre comen.
Dat si mosten an haren danc
Singhen enen nyewen sanc,
Dat si met herten niet begheren:
Si mosten hulden ende zweren
Den Grave, ende onderdanich wezen.
Hoe dat si zwoeren doe in dezen,
Si braken 't, tot haen lachter groet.
Daer bleef menich man om doet:
Als ghi hier na sult horen.
Mer hier gaet een ander tale voren
Van andren dinghen, wat ghesciede
In den lande onder die liede.
Den Grave dochte goet oec wesen,
Dat hi maken dede (*na desen*)
Te MEDEMELIC enen casteel,
Daer hi mede al geheel
Al Westvrieslant zider dwanc.

Zelfs

Zelfs voegt 'er de Kronykschryver by, dat de grave zich zoo lange by Medenblik legerde, tot dat het slot in volkomen staet van tegenweer gebraght was, en bequamelyk met een genoegzame bezettinge verzien kost worden: ziet daer deszelfs eigen woorden.

Hi gaderde heer (eer yet lanc)
Ende voer ligghen op Meloerde,
(Dat was, als ic seggen hoerde,
Dat hi die lose Vriesen ontsach)
Ende daer so menighen dach,
Dat die Burch was volmaect,
Ende vast ende wel geraect,
Ende seer scone ende starc.

Weinige jaren waer na de vierschaer van 't ooster Baljuwschap van Westvrieslant, begrypende Drechterlant ende 't Overleker of Hoogwouder ambacht, ofte de vier noorder koggen te zamen, te Medenblik ingestelt is, ende het Dykgraefschap over de gemelde plaetzen niet alleen maer ook het Kasteleinschap van den Burg daer nevens gevoegt wiert, zynde deeze bedieninge altoos van zeer groot gezach en voordeel geweest, zoo dat ze van de aenzienelyxte en edelste mannen gezocht en bekleedt is geworden, gelyk uit deeze lyste nader te bespeuren is.

1	Hugo van Assendelft, oom van den Abt van Egmont Hugo van Assendelft.	1288
2	Floris van Egmont 's heeren Wouters zoone.	1296
3	Dirk van Outshoorn.	1324
4	Joan van Bruëlis, ridder.	1356
5	Floris van Alkemade ridder.	1392
6	Gerrit van Heemskerk ridder.	1395
7	Koen van Herlaer.	1398
8	Wouter van Gent.	1404
9	Daniel van Kralingen.	1413

Na wiens doot op den 2 february des zelven jaers 1413 het Baljuwschap van het Dykgraefschap en Kasteleinschap gescheiden wert en vervolgens enkelyk als Dykgraven en Kasteleinen gevolgt zyn.

10 Dirk van Zanthorst ridder. 1430.
11 Philip Banjaert, Schildknape. 1446.

Waer na ook het Dykgraefschap in den jare 1503 van het Kasteleinschap afgezondert, en in de stadt Enkhuizen overgebraght is, zynde vervolgens Kasteleinen alleenigh geweest:

12 Joost van Buren. 1504.
13 Kaspar van Beierstorffel. 1528.
14 Kornelis van Ryswyk 1555.
15 Diderik Sonoi. 1573

Maer is dit slot met hooge en dikbemuurde torens en stevige ringmuuren gevestigt geweest, het heeft ook menigen aenval en krygsstorm moeten verdragen. De eerste oorloghs-vlam ging alhier op in den jare 1296, wanneer Willem van Mechelen, XLI. bisschop van Utrecht, waernemende het afwezen van graef Jan den eersten, des vermoorden graven Floris den V zoone, in Engelant, de Westfriezen aenmoedigde om het Hollandsche jok van hunne schouderen te werpen om alzo hunne oude vryheit wederom te bekomen, waer in hy ook lichtelyk naer zyne staetzuchtige begeerte slaechde by menschen, die doch van zelfs tot de veranderinge in den Staet genegen waeren, zodat zy eerlange de wapenen aentogen, en, nadat zy de sterke burgen te Wydenesse en Enigenburg ingenomen ende ter nedergeworpen hadden, naer Medenblik, dat hun te naby en te zwaer op den hals lagh, togen, dringende met den eersten aenval daer binnen, waer op zy het stedeke in den brant staken terwyl de Hollandsche krygs bezettelingen onder hunnen hooftman Floris van Egmont op het slot weken, en het zelve tegens verscheide bestormingen deezer oproerige Vriezen mannelyk verdedigden en dezelven telkens met bebloedde koppen deden te rugh keeren, zodat

die, kondschap bekomen hebbende van den weinigen voorraet van koorn binnen dit Kasteel, een besluit namen om de bezettinge uit te hongeren, en alzoo tot de overgave te dwingen. Niet verre was het 'er ook van af, wanneer grave Jan van Avennes, die de voogdye over Hollant by 't afwezen van zynen neef, graef Jan den eersten van Hollant, aengenomen had en den Vlamingen het belegh der stadt Middelburg in Zeelant deet opbreken, met een sterk leger, in tweën verdeelt, Westvrieslant inrukte, en, terwyl de heer van Arkel met het eene Enkhuizen vermeesterde, met het andere naer Medenblik voorttrok, plonderende en brandende onderwegen by den vyant, waer het zelve maer by konde koomen, zoo dat de kastelein op het Medenblikker slot de ontstooke vlamme van de aennaderende hulpbenden op zagh gaen en het beangstigde gemoet zyner belegeraers gewaer wiert, weshalven, zyne besoldelingen tot eenen kloeken uitval aengemoedigt hebbende, de poorten deet openen en tot den wankelmoedigen Westvriezen instortte, en wel met zoodanigen beleit en dapperheit, dat dezelven het belegh schandelyk verliepen met afterlatinge van veele dooden en gevangenen, hunnen krygsvoorraet en montbehoeften, kort waer na de genoemde grave Jan van Avennes te Medenblik gekomen is en de bezettinge grotelyx versterkt heeft, uitwyzens de geschiedkundige boeken van Melis Stoke, P: Scriverius, Winsemius, Schotanus, en anderen, luidende de eige woorden van den geloofwaerdigsten rymkronykschryver in het leven van grave Jan den eersten:

Si voeren (als die niet en vaect)
Te Medemelic in die Poert,
Ende hebben se altemale te stoert
Van enen ende ten anderen,
So dat si vrilic mochten wanderen
Om die Burch harentare,
Te siene waer si cranext ware.
Florens, heren Wouters sone
Wt Kenemerlant, was die gone,

Die dat huys in hoeden nam.
Al waren die Vriesen gram,
Hi ne gav 'er niet om een stroe,
Hi was doe gemannet soe,
So wat si stormden was verloren.
Doe bleve si daer ligghen voren,
Om te verhongheren die-re boven waren,
Dat si niet mochten ontfaren.

ende wat verder:

Die grave Jan van Henegouwen
Die pynde hem (met goeder trouwen)
Om 't huys te Medemelike
T'ontsetten sekerlike.
Hi dede dat men mochte prisen,
Want hi recht in al-re wisen
Daer-om peynsde in sijn herte;
Want hi ontsach ghene smerte
Die hem daer af comen mochte;
Want rechte voert hi dochte
'T huys t'ontsetten, als hi dede.

voorts nogh wat leger:

Nu hoert wat 's Graven lude wrochten;
Si ghinghen toe met groten ghere
Ende wonnen hen of die were
Met crachte, ende sloegen doet een deel,
Ende barnden dorpen al geheel.
Doe si op 't Huys saghen den brant,
Riepen si lude al te hant;
Goe danc! God danc! ons comt troest,
Wi willen t'avont syn verloest.

En

En eindelyk:

'T eerst dat die maerscalc quam an lant,
Liepen die knapen (al te hant)
Van de Huse onder die Vriesen,
Die dat spel mosten verliesen.
Want si benen ghinghen scuven
Ende die knapen ghinghen cluven
Onder die Vriesen (dit's niet ghelogben)
So dat dertigh knapen versloghen
Vyf en dertigh Vriesen doet.

Andermael onderging ons Slot de rampen des Oorloghs door de binnelandsche onlusten tusschen de Hoekzen en Kabbeljauschen in den jare 1426, wanneer het door de laetsten nevens de stadt ingenomen wiert. Grooter aenstoot leet het nochtans in het jaer 1517, toen de Geldersche Vriezen of Zwarte hoop, tusschen de drie en vier duizent sterk, onder de aenvoeringe van de Overstens Seldbach en Goltsteen, den 24 Juny met anderhalf hondert schepen uit den Lemmer onder 't gezagh van Langen Pier afgestoken, en des anderen daeghs, zynde den viertydt van den H. Levinus, omtrent tien uren voor den middagh te Werenfridshoeve by Medenblik gelant, den 26 daer aen volgende de stadt stormenderhant veroverden, allen doodslaende, die hun in de eerste hette voorquamen, hebbende de Burgeren zich langen tydt kloekelyk te weer gestelt, doch eindelyk door de groote overmaght moetende buigen zich ten deele op het slot, ten deele in hunne huizen verborgen, uit welke laestgenoemde schuilhoeken zy her voortgehaelt en in grooten getale gevangen weghgevoert zyn geworden. Menigen fellen storm na den ander bragten zy ten zelven tyde mede op het Kasteel aen, maer wierden telkens even manhaftigh door den dapperen Kastelein, heer Joost van Buren, afgewezen, zynde zyne bezetting weinigh tydts te voren door een Kompagnie Voetknechten versterkt, en op deezen dagh door een goet getal van gevluchte burgeren vermeerdert,

dert, weshalven de vyant datelyk de ſtadt uitplonderde ende in den brant ſtak, die binnen weinige uuren zoo geweldigh voortſloeg, dat 'er niet een eenigh huis ſtaen bleef tot eene byna onoverwinnelyke ſchade, en met verlies van de ſtads aloude hantveſten, brieven en beſcheiden, hebbende de ontſtoke vlammen op het ſlot alleen geen vat konnen krygen. Dapper verdedigden de Spaenſchgezinde bezettelingen het zelve ook in den jare 1572 tegens de twee Kompagniën Enkhuizer burgeren onder den kapitein Klaes Kroes, en Jakob Kornelisz in 't Hof, en twee Kompagniën ſoldaten onder de hopmannen Kabeljauw en Ruighaver, welke, nadat 'er langen tydt vergeefs gearbeit was, om Medenblik aen der Staten en Prinzen van Oranjes zyde te brengen, die ſtadt by verraszinge innamen, komende de Enkhuizer burgeren tot de Weſter- en de ſoldaten tot de Ooſter-poorte binnen: maer weinigh moght den bezettelingen hunne kloekmoedigheit en de ſterkte des Kaſteels baten, wyl men hunne vrouwen en kinderen voor het ſlot ſtelde en als tot eene borſtweeringe gebruikte voor de ten ſtorm lopende krygslieden, zodat zy daer door genootzaekt wierden, wilden ze hunne vrouwen en kinderen ſparen, de ſterkte over te geeven. Welk gedenkwaerdigh geval door Jan Janszen Deutel in zyne Huwelyx weegſchael aldus aengetekent ſtaet.

't Sterke Medenblikker Slot
Wiert eens van het oorloghsrot
Ingenomen, niet door kraght
Van de Waep'nen, maer men braght
Vrou en kind'ren voren aen
Van dien men te keer wou gaen.
Met dees voortocht drong men voort
Tot de graften, tot de poort
Van dees' ſterkte. Al het geſchut
Quam den burgers niet te nut,
Want zoo iemant ſchieten wou,

Hy

Hy ontzach zyn kint en vrou,
En dewyl hy die ontzach,
Most hy komen tot verdragh
Met zyn vyant; 't welk zoo niet
Buiten d'echt zou zyn geschiet.

Nogh in dat zelve jaer moest dit slot andermael zyne poorten gedwongen openen, wanneer de Medenblikker burgerye, getergt door het gevangen nemen van twee hunner medeburgeren door den kapitein Jakob Kabeljauw, en zyn gedaen dreigement van dezelve naer het slot te zullen vervoeren en aen den halze te willen straffen tegens de stads voorrechten aen, het geweer opvatte en hem Kabeljauw, die op het stadhuis gevlucht was, dwong, wilde hy den opstant niet verder zien gaen, zyne soldaten van het slot te doen komen en het zelve den burgeren te vertrouwen, kort waer na het verschil in der minne bygelegt, en den kastelein, Jonker kornelis van Ryswyk, het slot wederom ingeruimt is, wiens trouwe ende plichts betrachtinge in het volgende jaer 1573 op 't loffelyxte in het openbaer gebleken is, wanneer de Grave van Bossu, stadhouder wegens den koning van Spanje over Hollant en Utrecht, in het begin van de maent september door eenen byzonderen bode hem eenen brief liet overbrengen te Medenblik, onderwylen dat hy te Enkhuizen was, ende daer in met schoone en bezwore beloften van groote beloningen wegens zynen koning hem aenzocht om de stadt en 't kasteel van Medenblik in zyne handen te leveren, verzekerende hem wyders van een volkome quytscheldinge van alles dat hy misdaen moghte hebben, en daer nevens voegende, dat hy de zake spoedigh in 't werk moest stellen, vermits de stadt Haerlem belegert was, en hy Bossu in 't korte in 't noorderquartier stont te komen, en met een kloek leger naer Medenblik dacht voort te rukken. Van Ryswyk had zoo dra niet dien brief gelezen, of hy verzocht de Burgermeesteren, ontboot te gelyk zynen luitenant, en gaf hun den zelven brief te leezen, en den Gouverneur Sonoi genoegzame kennisse

nisse van deszelfs inhout, waer door hy dan ook alle quade vermoedens van zich weerde, en grooter aenzien by 's lands hooge Overheit en den Prinse van Oranje verwierf.

Vuiler en onwettiger rol wiert in den jare 1587 en 1588 te deezer plaetze gespeelt door de gemeene soldaeten, onder den kolonel Diderik Sonoi alhier in bezettinge leggende ten getale van omtrent zeshondert mannen tot groot bezwaer van de burgerye, en tegens de menighmaelen herhaelde orders van den Raet van State en Prins Maurits van Oranje aen den gezegden Sonoi, om op hondert en vyftigh koppen na zyn guarnizoen te doen uittrekken naer de aengeweze steden en sterktens. Sonoi beriep zich telkens op zynen gestaefden eedt aen den grave van Leicester en gaf voor dat door den zelven alvorens daer van moest ontslagen worden. Zyne onderhorige besoldelingen, onder de hant opgestookt, volgden zyn voorbeelt, en wanneer zy gedachten kregen, dat hunne bevelhebberen wel afzonderlyk met de Staten een verdragh konden maken, rotteden zy te zamen, kozen onder zich eenigen, dien zy den kryghsraet noemden, en volkomen maght gaven van te gebieden, zelfs hielden zy den oversten nevens hunne kapiteinen en bevelhebberen op het kasteel zoo naeu opgesloten, dat 'er niemant in-ofte uit-gaen moghte, of buiten hunne kennisse en toelatinge eenige brieven geschreven of ontfangen konden worden, ja wanneer zy gewaer wierden, dat men hen by verder weigering van gehoorzaemheit belegeren zoude, ontwapenden zy de Burgeren en deden hen 't geweer op het slot brengen, zodat het niet anders geschapen stont dan dat hier uit nogh meerder zwarigheden voort zouden komen, weshalven prins Maurits eenige vaendelen burgers uit Hoorn, Alkmaer, Enkhuizen, Edam, Monnikendam en Purmerent, mitsgaders ettelyke Noortholland sche huislieden by eenige kompagniën soldaeten gevoegt hebbende, daer mede den 27 february 1588 voor Medenblik gekomen is, en zich op den Ooster en Wester dyk, op de aenkomsten van de stadt, beschanst heeft, latende de zee met oorloghschepen, en 't water de Vliet binnen 's dyx met gewapende schuiten

bezet-

bezetten, zodat de bezettelingen, hoe hartnekkigh zy ook bleven, en tot den 25 april het belegh verdroegen, zich eindelyk zouden moeten overgeven en wel lichtelyk loon naer werken hebben ontfangen, had niet de koninginne Elizabeth van Engelant door den Luitenant gouverneur en kapitein Generael over haere toegezonde hulptroepen, den Baron Willugby, zich hunner aengetrokken en de zake bygelegt, volgens zyne uitsprake, getekent binnen Medenblik den 25 april 1585. *P. Bor. Nederl. Oorlog. Hooft. Petit. Pers. Schotanus, Winsemius Histor. Alting Notit. Germ. Infer. J. Dousæ Annal Holl. S. V. Leeuwen Batav. Illustr. Vossius Jaerboeken.*

Het SLOT
Te
PURMERENT,
Ook wel *Purmerstein* geheten.

De laetste stadt van Waterlant en zelfs van het tegenwoordige Westfrieslant geeft ons het hier tegens over verbeeldde slot te beschouwen, 't is te Purmerent, daer dit weits, ruim en stevigh kasteel zich in deezer voegen vertoonde in den jare 1610, en alwaer het ook tot heden toe met eene zeer geringe verandering in stant is gebleven, wordende bewoont door eenen Kastelein of Burgvoogt, zynde tegenwoordigh de stamhouder der edelen van Ruitenburg, heeren tot Vlaerdingen, door wiens goeden toezicht de binnevertrekken des slots merkelyk verbetert zyn. Omtrent den stichter en den tydt der bouwinge zyn het alle de Hollandsche schryveren genoegzaem eens. De stichter getuigen ze geweest te zyn Willem Eggert of Eggart, een schiltboortigh man, die binnen Amsterdam woonde en zeer groote schatten bezat, waer mede hy graef Willem, hertoghs Alberts van Beiëren zone, ontvluchtenden zyns vaders gramschap wegens zyne medebewustheit van den gepleegden dootslagh aen Alyt van Poelgeest, 's vorsten boel, gulhartigh te hulpe quam en deswegen zeer diep in zyne gunst geraekte, die zoo verre ging, dat Willem, na zyn vaders overlyden op den gravelyken zetel van Hollant gestegen, Eggert algemeenen Schatbewaerder (*Thesorier generael*) van Hollant maekte, ende by openen brieve, gedaghtekent in den Hage op den 4 november des jaers 1410, hem de ambachtsheerlikheit en dagelyxe gerechten van de dorpen Purmer en Purmerlant vereerde, strekkende zoo verre als de Ban daer af gelegen was, met de gifte van de kerken, schout en schepenen aldaer te zetten en alle voordeelen en vervallen, daer toe behorende, gely-

kerwys

kerwys alle de Heeren ofte Ambachtsheeren in Kennemerlant hunne ambachten hielden; korten tydt waer na gemelde heer Eggert in het noortwest einde des Dorps Purmer dit slot heeft begonnen te timmeren tegens de lantpaelen van Kennemerlant aen, weshalven hy, om alle tegenkantingen voor te komen, zulx aen den graef te kennen gaf, die, luidens de woorden van den vergunbrief, zyn getrouwen Thesorier Willem Eggert consent gedaen hebbende om een slot en huizinge aen den dorpe van Purmer-ende te stichten, ende dezelve vervolgens begrepen en gedaen timmeren hebbende het slot, genaemt Purmerstein, dat hy voor 's graven mannen, den heere van Wassenaer, burggraef van Leiden en Arent van Leiënburg, opgedragen had, daer by verklarende dat hy dat voorschreven slot naer den eische niet bequamelyk begraven noch omcingelen konde, of hy en most des graven aerde van Kennemerlant aenroeren, overmits dat Kennemerlant alzoo na den huize gelegen was, den zelven zynen getrouwen Thesorier de vryheit van de voorneemde heerlikheit uitbreidde en vermeerderde al zoo veele als eenendartigh roeden lands groot is, de huizinge naest gelegen, strekkende Kennemerlant innewaerts. Hier mede gesterkt volvoerde heer Eggert de omgravinge en beçingelinge dermaten dat dit kasteel voor een der sterkste van geheel Noorthollant geacht wiert, zynde ook bykans geheele drie jaeren aen het volbouwen van deezen Burg doorgebragt, als welkers grachten eerst in den nazomer van den jaere 1413 volkomen uitgegraven en opgemaekt zyn geworden. De lantkundige dichter J. Neuye gedenkt zulx kortelyk in zyne berymde beschryvinge van Batavië, die we in den aenstaenden jaere met onze aentekeningen meenen in 't licht te geven, in deezer voegen:

Aen 't eint des *Purmers*, 't geen de lantman *Purmerende*
Verkort in uitspraek (een noort-Hollandsch *meir*, bekent
Door visschen-zwermen) ligt een stadt, die *Purmerent*
Om haer gelege plaets genaemt is; eêr een vlekke,
Daer *Eggert*, de eerste heer, een sterkte liet optrekken.

gedenkende de edele heer van Zuilichem dezelve schenkadie mede

in dit zinryke byschrift op de stadt Purmerent, in den jaere 1573 voor de eerste reize bewalt:

Hoe out en ben ik niet, die 't zelver niet en weet?
Hoe weet ik 't, die zoo jong zoo menigh meester sleet?
Sint *Eggarts* dikke beurs den jongen vorst verbonde,
Die my tot dankbaerheit het *Hooge Huis* vergonde.

Om onzen Eggert nogh meerder zynen gunst te betuigen en de geschonke heerlikheit te beter te doen bevolken, verleende de meergenoemde graef in het jaer 1412, wanneer men met het bouwen van Purmerstein nogh bezigh was, by openen brieve aen de gemeene buuren van Purmerende, die toen waeren en namaels in der tydt wezen zouden, de vryheit van de Gravelyke tollen voor hunne persoonen en goederen door geheel Hollant ten eeuwigen dage, waer by de heere van Wassenaer, burggrave van Leiden, de vryheit van den wassenaerschen tol voegde, dien dezelve graef Willem bevestighde, mits zy jaerlyx op S^t^. Martens dagh zes loot zilver, Keulschen gewichte, of eenen goeden Engelschen nobel, daer voor opbrengen zouden.

Dit prachtige slot pronkt als nogh met zyne onderwetze torens, breeden vyver en ruimen voorhof, rontom met een wyden watergracht versterkt, in 't westen van de stadt; heeft een schoonen uitzicht over de Beemster landen, en heerscht over het omleggende velt, hebbende echter zeer veel van zyne sterkte verlooren door het droogmaken en bedyken van de Beemster, even buiten Purmerent ten noorden, gelyk de Purmer ten oosten en het Wormer meir ten westen gelegen, verstrekkende heden tot eene deftige woninge voor eenen Kastelein of slotvoogt en voorhenen mede tot een verblyfplaetze van zyne Heeren, welke van tydt tot tydt geweest, en gehuldigt zyn te Purmerent, te weten:

1 *Willem Eggert*, stichter deezes slots.

2 *Jan Eggert*, des voornoemden Willems achter gelaten zoon, die, de naderende lantgeschillen te gemoet ziende, deeze zyne heerlikheit aen zyne zuster Alyt Eggerts man,

den

den heere Gerrit van Zyl, verkocht en overdroeg, en zich naer Gent metter woon begaf.

3 *Gerrit van Zyl*, ridder, zoone van Dirk van Zyl en Alyt van der Does, wert na lang zukkelen en tegenkanten van Jan, den bastart van Beieren, dien deeze heerlikheit van zynen vader hertogh Jan van Beieren geschonken ende in den jaere 1426 door hertogh Philip van Bourgondië verlyt was, doch die nimmer gehuldigt is, by openen brieve van den zelven hertogh van Bourgondië, gegeven in de stadt Brugge den 14 mei des jaren 1434, met deeze heerlikheit beleent, en verkocht hy dezelve in het jaer 1438 aen

4 *Jan, Burggrave van Montfoort*. Hy, Purmerent dus gekogt hebbende, ontfing daer van den verlybrief, getekent 20 maert 1439 van hertogh Philip van Bourgondië.

5 *Hendrik van Montfoort* erfde dezelve heerlikheit van zynen voornoemden vader Jan van Montfoort ende liet dezelve na in den jaere 1458 aen zynen zoon.

6 *Jan van Montfoort*, die de Hoekfche zyde volgde ende met zyne ingezetenen van Purmerent niet alleen in groote moeilikheit getaekte, maer daer tegens zelfs de wapenen opvatte, zodat hem, nadat hy nevens andere Hoexgezinde Edelen de Kabeljausgezinden, die 't met den grave van Hollant hielden, alomme langen tydt vervolgt en verdreven hadde uit 's Gravenhage en andere plaetzen, door keizer Maximiliaen, als voogt der landen wegens zynen zoone Philip den eersten, deeze zyne heerlikheit afgenomen wiert in den jaere 1471, nadat hy dezelve ruim achtentwintigh jaeren bezeten had, wordende met dezelve begiftigt

7 *Balthazar van Wolkestein*, van zommigen *Volkestein*, en van anderen *Valkestein* geheten, keizerlyke Veltoverste; maer hy, veele goederen en landen in Duitschlant bezittende en overwegende, dat hy in 's keizers dienst den zelven overal volgen moest en dieshalven verre van dit

zyn

zyn goet en alzo dichte by zyne ſchade zoude zyn, verkocht het zelve in den jaere 1484, niet lang voor dat hy van een zyner dienaeren binnen 's Hertogenboſch doot geſlagen wiert, aen

8 *Jan*, eerſten grave *van Egmont*, die den tweeden april des zelven jaers te Purmerent gehuldigt wiert, en den Purmerenders verſcheide vryheden en voorrechten verleent heeft. Hy bequam den graefſelyken tytel van keizer Maximiliaen in den jaere 1486, en had te vrouwe Magdalena van Waerdenburg, waer by hy onder andere kinderen gewonnen, en, op 't ſlot te Egmont 1516 overlydende, nagelaten heeft

9 *Jan* den tweeden graef *van Egmont*, negenden heer van Purmerent, onder wien deeze ſtadt in den jaere 1519 tot op tuſſchen de zeſtigh en zeventigh van de geringſte huizen na geheel verbrandde nevens haere kerk, tot welker herbouwinge by zyn afwezen in Italië zyne moeder eene achtjarige ontlaſtinge van alle beden, ſubventien en ongelden aen de ingezetenen verleende volgens haeren open brief, gedaghtekent 1 auguſtus 1519. Hy ſtierf binnen Milanen in den ouderdom van 29 jaeren, laetende uit zyne vrouwe, Françoiſe van Luxemburg, zuſter van Jakob, prince van Steenhuizen, enz, na Karel, Lamorael en Margareta van Egmont, waer van

10 *Karel* de derde grave *van Egmont*, als tiende heer van Purmerent gevolgt is, die ongehuwt te Karthagena in Spanje overleet den 3 december van den jaere 1540 en den 7 daer aen volgende te Murcia begraven wiert, dies hem in zyne heerelyke goederen vervangen heeft zyne broeder

11 *Lamorael* vierde grave *van Egmont*, elfde heer van Purmerent enz. ridder van 't gulde Vlies en ſtadthouder van Vlaenderen en Artois, geboren in den jaere 1522. Hy troude den 8 mei 1544 in den ouderdom van 22 jaeren binnen Spiers met Sabina van Beiëren, dochter van Jan

van

van Beiëren, grave van Spanheim en zuster van Frederik, naderhant Paltsgrave en keurvorst. Wegens den geweldigen doot, uit last des hertoghs van Alba, niet tegenstaende zyne betoonde diensten aen koning Philip van Spanje, en deszelfs vader, keizer Karel den Vyfden, den 5 Juny 1568 hem te Brussel aengedaen, wort hy in de geschiedenisboeken van die eeuwe alomme gedacht zoo wel, als zyn voornaemste aenleidinge en beleit van dien beruchten veltslagh tegens de franschen by S^t^. Quintin in den jaere 1557. Acht dochteren en drie zoonen liet hy na, waer van

12 *Philip* vyfde grave *van Egmont* en twaelfde heer van Purmerent enz wiert, zynde geboren 1558 en getrout geweest met Maria van Hoorn, zuster des graven van Houtkerken, welke dezes oudste zuster Leonora van Egmont in huwelyk had, dewelke, in den slagh te Yvry in Vrankryk den 14 maert 1590 sneuvelende, geene kinderen naliet, dies hem in zyne heerlikheden opvolgde zyn middelste broeder

13 *Lamorael*, zesde grave *van Egmont*, dertiende en laetste heer van Purmerent enz. Hy quam 1595 in Hollant, en bleef eenigen tydt op zyne goederen te Egmont, dan vertrok in den jaere 1605 naer Vrankryk, daer hy te vrouwe nam Maria de Pierrevive, nichte des hertoghs van Rohan, met welke hy naer Henegouwen ging woonen. Hy is te Brugge in Vlaenderen in het jaer 1617 zonder kinderen overleden, hebbende eenige jaeren te voren zyne heerlikheden van Hoogtwoude en Aertswoude zien verkopen wegens zyne groote schulden aen Kornelis van Mierop, ontfanger generael van Hollant, de goederen van Egmont in verscheide gedeeltens, ende het slot, de stadt en heerlikheit van Purmerent in den jaere 1607 aen de Staeten van Hollant, die dezelve aen hunne Domeinen hecht-

ten, waer aen dezelve tot deezen dagh toe gelukkighlyk verbleven zyn.

Luidens het verbot van Jan, den eersten grave van Egmont en achtsten heere van Purmerent, gegeven in den Hage den laetsten July des jaers 1515 tegens het te recht gaen van zyne ingezetenen van Purmerent in Waterlant voor den Baljuw als anders, heeft 'er ten zynen tyde al eene Kastelein op dit slot gewoont, aen wien gemelde grave gebiet dat de Purmerenders zich tot alle tyden staen, ten eeuwigen dage houden, en alle hunne zaken, rechtsvorderingen en gebreken uitrechten zouden, gelyk zy in voortyden voor den Baljuw van Waterlant en zynen vierschaer plegen uit te rechten, bevelende met eenen den zelven zynen gestelden Kastelein zeer scharpelyk op de verbeurtenisse van zyn amt en dienst, dat hy dit zyn plakkaet en Bevel alomme in zyne heerlikheit zoude doen uitroepen en verkondigen, en wel toezien dat het zelve gebot nagekomen en achtervolgt wiert.

Wy zullen hier kortelyk byvoegen de gedenkwaerdighste gebeurtenissen, van den aenbeginne deezes slots, daer op of omtrent voorgevallen. De eerste is het overlyden van zynen stichter, Willem Eggert, binnen dit slot op den XV July des jaeren 1417, zes weken na het afsterven van Willem van Beiëren, den zesden van dien naem grave van Hollant, zynen begunstiger en beschermer tegens den ouden adel van dien tydt, nydigh over zyne aenwasschende eere en voorspoet, dat den Grave genoeg bekent schynt geweest te zyn, wyl hy, uit het lant trekkende naer Henegouwen, de Ridderschap deeze nadrukkelyke woorden in zyn afscheit toevoegde: *Ik beveele en recommandeere u lieden boven alle mynen goeden vrient* Willem Eggert, *ende zult hem wel bewaren; en zoo hem in myn afwezen eenigh ongeluk overkomt; ja alwaer 't, dat by gevalle een pan of tegel van de daken op zyn hooft viele en hem krenkte, dat zal u lieden geweten, en op u lieden verhaelt werden.* Dies was des graven doot heer Eggerts doot (zegt de gemeene Hollandsche Kronyk) want

de

de Edelluiden en Ridders (vervolgt zy) nu de handen vry hebbende en des te meer gebeten om dat hunne handen zoo lang gebonden waren geweest, begosten hem ten eersten te trotseeren, en den eenen ontzeghbrief voor, den anderen na toe te zenden, ende daer door is de goede man van vrees en mismoedigheit twee dagen na den grave gestorven. Maer wie verwondert zich niet over dusdanigen verhael en zyne omstandigheden en gevolg, die niet blindelings zich by den neus wil laten leiden? twee dagen is Willem Eggert te Purmerent na den Grave in Henegouwen overleden, en de Edellieden hebben hem na 's Graven doot den eenen ontzegbrief op den anderen toegezonden? Hoe is dit over een te brengen, zoo des Graven doot in Henegouwen den 30 mei en Eggerts op 't Purmerender slot is voorgevallen twee dagen later, gelyk weinige schryveren nevens de gemelde kronyk getuigen, daer deeze plaetzen zoo wyt van elkander gelegen zyn, dat geen man te paert dien wegh binnen zoo korten tydt zou konnen afleggen? Of zoo men zeggen wil dat Eggert uit mismoedigheit wegens aengedane moeilikheden en dagelyxe ontzeghbrieven, na 's Graven overlyden hem toegezonden, stierf, moet men vaststellen dat hy zoo kort na zynen begunstiger niet gestorven is, gelyk ook klaer te zien is uit deszelfs grafschrift, te Amsterdam in de nieuwe kerk, die hy voor het meerder gedeelte gesticht heeft, bezuiden het koor aen een balk tusschen twee pilaren met gulde letteren geschreven, die, sedert ik de beschryvinge der gemelde kerk op bladzyde 45 deet, vernieut en herstelt is, ende ten anderen uit het eenparigh verhael der geloofwaardigste schryveren Scriverius, Veldenaer, Boxhorn en anderen, dat deeze graef Willem den laetsten dagh in mei gestorven is en alzo ruim zes weken voor deezen heer Willem Eggert.

Niet minder opmerkenswaerdigh is het oorlogen van den zesden heere van Purmerent, Jan, den tweeden van dien name, Burg grave van Montfoort, tegens zyne ingezetenen van zyne heerlikheit Purmerent in den jare 1470, en dat ter oorzake dat een poorter der zelve plaetze voor de Vierschaer van den schout gedagvaert, en niet dan ten tweden dage verschynende onder voorwendzel van ziek

geweest te zyn, dat hy genootzaekt wiert met eede te bevestigen, door den Burg-grave, bewyzende dat hy ten dien dage in 't velt arbeidende geweest was, en over zulx valschelyk gezworen had, gevangen genomen en gehouden wiert, niet tegenstaende zyne vrinden voor hem borg wilden blyven volgens der stede voorrechten, die dierhalven zich naer den Hage begaven en van den Hove van Hollant een mandament (*Bevelschrift*) verkregen, van dat de gevangen volgens de Purmerender hantvesten voor de schepenen te recht gestelt zoude worden, dat aftervolgt zynde, zoo wiert hy vrygesproken en losgelaten, waer door de Burg-graef zodanigh verstoort wiert, dat hy den zelven poorter weder gevangen nam en naer zyn slot Purmerstein wilde voeren, dat den Purmerenders bekent geworden, hen datelyk tot eenen opstant verwekte tegens hunnen heer, die daer op heimelyk naer zyne stadt Montfoort om eenige kloeke mannen zont, welke hem ten getale van vyftigh ten bystant quamen, waer tegens de Purmerenders mede veel gewapende manschap uit de omliggende dorpen te hulpe kregen, waer door 't eerlange aen wederzyde tot dadelykheit gekomen is, alzoo de Burg-grave kort daer aen met al zyn maght en burgzaten van het slot binnen Purmerent viel tot zyne schade, alzoo de Purmerenders, van alle kanten te voorschyn komende en veel sterker in getal zynde, op dezelve zoo vinnigh schoten, dat hy werx genoeg vont om met de zynen aarzelings te wyken, en binnen het slot te konnen komen, waar na hy, niets dadelyks verder durvende ter handen nemen, zyn beklagh aen den hove van Hollant deet, daer die van Purmerent mede gehoort wierden, en het wederzydze geding lange jaren bleef hangen tot groote kosten aen beide zyden, doch met die uitkomste echter, dat de Purmerenders vrygesproken wierden, nadat ze alvorens ruim drie duizent guldens daer by verpleit hadden. *Oude Holl. kron. Boxhorn. tooneel. van Holl. C. Commelin beschryv. van Amsterd. Zoeteboom Zoetstemm. Zwaen van Waterl. Outhed. en gesticht. van Amstell. Noortholl. en West-vr. II. D.*

De

De ſtadt
MONNIKENDAM
Aen haer *nieuwe Poort*
En *groote of Nikolaes kerk* te zien.

Beweſten *Marken* ligt niet verre van *Edam* af
Een ſtadt, die 't *Monnixmeer* den naem van *Monnikdam* gaf:
Daer eer' een *klooſter* leende aen 't *Meer* den naem van 't volk,
'T geen weghgeſpoelt nu bergt de *Zuit zee* in haer' kolk,
Daer 't eilant *Marken* als een *Dam* de zee afwendde.

heeft de meergenoemde J: Neuiën in de aengehaelde beſchryvinge van Out Batavië van deeze tweede ſtadt van Waterlant, beknoptelyk haere gelegentheit en den oorſprongk van haere benaminge bevattende, te boek geſlagen: wy, zyn aengewezen ſpoor volgende, zullen ons tot de oude ſchryveren keeren, als de beſte bronnen om de beſte beſchryvingen uit te konnen ſcheppen. Onze dierbare en geloofwaerdighſte Rymkronykſchryver gewaegt van Monnikendam al op het jaer 1297, als mede doet de oude Hollandſche kronyk, ter gelegentheit dat ter hulpe van de Vriezen alhier ter plaetze de XLI Utrechtſche myterdrager gewapender hant landde. Des naems oorſprongk wort van allen getuigt te zyn voortgekomen van het watertje de monik of monnik en het monnikemeer, dat, weleer door de ſtadt gelopen hebbende, naderhant afgedamt is geworden, weshalven de geleerde Adrianus Junius deeze ſtadt ook zeer eigentlyk Monnikemeersdam genoemt heeft. Maer waer van daen, zou men mogen vragen, hebben dat Water en Meer dien naem bekomen? ik meene met onze beſte ſchryveren van de Monniken van Mariëngaert in Vrieſlant, die tuſſchen de jaeren 1230 en 1240

 met

met de helfte van 't eilant Marken beschonken wierden, en de wederhelfte van de edele heeren Nikolaes en Jan van Perzyn voor hondert Hollandsche ponden kochten, waer na de Abt aldaer eene Kapel stichtte en eenigen zyner Converzen overzont om de landen te bebouwen, die eenigen tydt daer na op het vaste lant over Marken, (alwaer een hooge Dam of wegh was) eenige huisjes bouden en veele bewoners derwaerts lokten, die, metter tydt aengroeiende, een stedeke hebben doen voortkomen, dat wegens de eerste aenleggers, de Monniken, Monnikendam genoemt, en tot een wapen gekregen heeft een Monnik van sabel, houdende een knodze op zynen rechter schouder, op een zilver velt.

In het nevensgevoegde printtafereel komt ons anders niet voor oogen als de zogenaamde nieuwe Poort, van gebakken steen opgehaelt, (gelyk mede zyn de daer nevensgeboude muuren, daer anderzins deeze stadt voor 't grootste gedeelte met aerde wallen omringt is) en verder binnen de muuren een stevige vierkante toren met twee omgangen en lagen spits en daer nevens het Kerkedak, zeer vermakelyk uit het geboomte hunne kruinen verheffende; en dat wel gelyk dit uiterste gedeelte van Monnikendam zich in den jaere 1660 vertoonde.

Wat de Kerk belangt, dezelve was op den naem van den H. Bisschop Nikolaes ingewyt, en wiert outstyds door de graven van Hollant begeven: zy was met lasten en alles jaerlyx tusschen de tachentigh en negentigh Rhynsche guldens opbrengende aen inkomsten, en had eene Vikary van den H. Thaddæus, welke in latere jaeren in St Geertruids klooster te Amsterdam ingelyft is geworden. De Kerk is een deftigh stuk, ruim en luchtigh van binnen, waer toe de ongemene zindelykheit der Monnikedammers niet weinige hulpe bybrengt. Zy staet op een zeer hoogen gront en vast welzant, moetende men eenige trappen van het Kerkplein af opklimmen om daer binnen te komen; alwaer men onder anderen de grafstede vint van Samuel Bartholdi, die in 't jaer 1594 tot Winkel, en 1599 tot Monnikendam beroepen wiert tot Kerkenleeraer, en alhier omtrent

twee-

tweeenveertigh jaeren den gereformeerden Godsdienſt verrichtte; ſtaende op de grafzerk dusdanigh een gedenkſchrift uitgehouwen:

VITA MORTALIUM VIGILIA
REV. DOCTIS. VIRI.
SAMUELIS BARTHOLDI
CHRONOLOGICON.

Obitus. eXIIt Vt VIVat ſaMVeL barthoLDVs In aſtrIs
Ætatis. VIXIt at Is VIVVs faX fVIt VsqVe ſVIs.
Paſtorat. GnaVas paſtorIs partes pro VIrIbVs egIt,
& Verbo paſtas eXatIavit oVes.

Gelukkigh is deeze Kerke tot twee verſcheide tyden den by na algemeenen brant der ſtadt ontkomen, te weten den 10 July des jaers 1499, wanneer dezelve op tachentigh huizen na geheel afbrandde, en des donderdaghs na Pinxteren in den jaere 1515, wanneer 'er bykans niets van geheel Monnikendam bleef ſtaen dan deeze zelve Kerk, het Karmelieter Klooſter en de daer omtrent gelege huizen.

Zeer weinigh ſchade leet dit gebou mede in den jaere 1623 door het ſpringen der Kruitmolen te deezer ſtede, waer door drie menſchen gedoot en twee zeer elendigh gequetſt wierden.

Monnikendam wort in de oude geſchiedenisboeken niet eerder vermelt dan op het jaer 1297, ter gelegentheit van het aldaer aenlanden van den Utrechtſchen biſſchop Willem den II, om den Weſtfriezen tegens den grave van Hollant met zyne legerbenden te ſtyven, en by te ſpringen, dat hem deerlyk miſlukte door den geweldigen tegenſtant van de Waterlanders, geſterkt door die van Kennemerlant, zodat deeze ſtadt toen ter tydt deswegens geenige ſchade leet. In den jaere 1426 drukte haer het Oorloghslot gevoeliger, alzo de ſteden van der Goude, Schoonhoven en Oudewater, mitsgaders die van Alkmaer en de Kennemers met

met eenige Hoexgezinde Edelen, vrouwe Jakoba van Beierens zyde houdende tegens Filip hertogh van Bourgondië en de Kabeljausgezinden, onder het beleit van Willem Nagel een grooten hoop wapendragers in het velt bragten, welke, na 't huis te Heemskerk verwoeſt te hebben, in Waterlant togen, en zich aldaer Monnikendam, Purmerent en Edam geweldadigh onderdanigh maekten tot merkelyke belaſtinge en ſchade der burgerye, dewelke echter niet lang duurde door het ſpoedigh aenkomen des Bourgondiſchen hertoghs en 't verſlaen der Kennemers by de ſtadt Hoorn, welke alzoo uit Weſtfrieſlant en vervolgens nogh dat zelve jaer uit de Waterlandſche ſteden verjaegt wierden. Feller neep ontſingze in den jaere 1492, door haer mede wygeren nevens de andere Noorthollandſche ſteden, (uitgezondert Enchuizen) en het platte lant, omtrent het opbrengen van zekere zwaere ſchattinge, het Ruitergelt geheten, dat heer Jan van Egmont, ſtadthouder van Hollant, en hooft van de Kabeljausgezinden, den elfden April des vorigen jaers uitgeſchreven en ſedert met gewelt ingevordert had, waer door de boeren, naderhant door de burgeryen der genoemde ſteden verſterkt, de wapenen opvatten, Alkmaer en Haerlem introkken en allerhanden moetwil en geweldenaryen pleegden, doch zy, een en andermael door hertogh Albert van Saxen geſlagen zynde, verzochten en verkregen eindelyk genade, maer onder zeer harde voorwaerden, buiten en behalven eene ongemeene zwaere geltboete, zoo van de dorpen, als de ſteden in 't byzonder, waer toe Monnikendam alleenigh vier hondert goude Andries guldens op moeſt brengen, zynde een aloude nederlandſche munt, die in Brabant, Luxemburg, Gelderlant en Vlaenderen geſlagen wiert, en, wyl dezelve dikwyls in 's lands Geſchiedenisboeken en oude Kronyken voorkomt, ons niet ongevoegelyk dunkt, hier ten dienſte der Lantsgenoten te verklaren. Zy woeg twee engels vyf azen, en de halve een engels twee en een half azen. De Gentſche alleenigh droeg aen de eene zyde ten merk een zittende en gehelmden Leeu, daer onder 't woort: GANDA. en om den rant: PHS. DEI GRA. DVX. D. CO-

MES

MES FLANDRIÆ. ende aen de andere zyde een recht kruis, op 't hart gedekt met het wapenschilt van 't graefschap Vlaenderen, doch de drie anderen hebben aen den eenen kant een gaenden Apostel Andreas, die een dwars kruis voor zich hout, het welke op dien Brabantschen goutgulden, die in 't jaer 1480 op Maximiliaen en zynen zoon Philip van Oostenryks naem geslagen is, overdekt wert met het wapenschilt der beide Vorsten, ende aen den ommekant de wapenen der Nederlandsche prinçen uit de huizen van Bourgondië en Oostenryk of wel des landschaps, daer zy geslagen zyn, als zyn de Luxemburgsche en Gentsche goutguldens. De waerde der zelve is by tydt en wylen hooger of lager geweest. Onder de Bourgondische vorsten Philip en Karel deet een goutgulden twintigh stuivers, sedert steigerde ze tot drie en zestigh stuivers, in het jaer 1489 wiert ze op achtien stuivers, in het jaer 1586 op negen en veertigh stuivers, 1593 op drie en vyftigh, 1596 op een en vyftigh, 1603 op vyf en vyftigh, 1606 op zes en vyftigh, 1608 op acht en vyftigh, en laestelyk 1610, 1619 en 1621 op negen en vyftigh stuivers door 's lands Hooge Overheit gestelt, sedert welken tydt men de goude Andries guldens in de munt zettingen niet meêr genoemt zal vinden.

Negen en zeventigh jaeren, te weten tot het jaer 1571 toe, genoot deeze stadt een vollen vrede, waer door de scheepvaert en neringen maghtigh gewakkert waren, dan ten deezen jare in het begin van de maent Maert de Watergeuzen, den Spanjaerden en hunnen aenhangeren allen mogelyken afbreuk zoekende te doen, met drie kloeke Oorloghsschepen en drieentwintig jachten in Texel binnen gekomen en aldaer een en dartigh Koopvaerdyschepen verovert hebbende, overvielen des nachts tusschen den 12 en 13 Maert Monnikendam, plonderden verscheide huizen uit, en namen van de ryxte inwooneren mede, waer voor zy een groot los gelt ontfingen. Maer boven alle schade, welke deeze stadt daer door quam te lyden, was het een groot verdriet voor de stedelingen te moeten dulden de mishandeling, door het gemeenste soort dezer Watergeuzen gepleegt aen hunnen pastoor, Johan Pipo Hendrixzoon, van Naerden in

Gooilant geboortigh, want zy, door een onbepaelden haet tegens de Roomsche Geestelyken ingenomen, kregen hem zoo dra niet in hun geweld of smeeten hem over boort en sleepten hem met een schippers haek een geruimen tydt met zoo veel onbezuistheit door het water, dat hy meêr levendigh dan doot was, wanneer zy hem zonder eenigh mededogen in hunne onmenschelyke woede en wraekgierigheit daer uit rukten en aen den scheepsmast gebonden hebbende en wanneer zy weder vertrokken dootschoten.

Het volgende jaer den 26 Juny begaf zich Monnikendam nevens Alkmaer en Edam, Purmerent en Medenblik aen de zyde van den prince van Oranje en kreeg eenige krygsbezettelingen in tot zyne verzekertheit. Geen kleine hulpe bragt deeze stadt vervolgens toe aen de Noorthollandsche vloot in den Zeeslagh voor de stadt Hoorn op den 5 en 6 October des jaers 1573 tegens den Grave van Bossu, en 't strekt haer tot een eeuwighblinkende eer, dat haere inboorling, Kornelis Dirx, over des princen vloot als Admirael het gezagh gevoert, den Spaenschen Zeevoogt verwonnen en binnen Hoorn gevangen opgebragt heeft, wordende op het Monnikendammer Raethuis nogh tegenwoordigh het heerelyxte gedenkteken en bewysstuk van deezen heldendaet bewaert, te weten het gulden vlies, dat Bossu, zich aen gemelden Kornelis Dirx overgevende, den zelven geschonken heeft, gelyk hy zynen Gouden keten aen den Geweldigen Jochem Nivient vereerde, zynde de nazaten van den zelven Kornelis Dirx, om dit heldenstuk nimmer te laten versterven, vervolgens met den toenaem van Admirael benoemt geworden, naer den gemelden voorstander der vryheit. Sedert zyn 'er wel omtrent deeze stadt twee donkere wolken tot twee verscheide tyden, te weten in de jaren 1573 en 1574, opgekomen, maer wederom spoedigh en gelukkelyk verdwenen. Don Louis de Requezens, den slagh op de Mokerheide gewonnen hebbende tegens Graef Lodewyk van Nassau, had veele krygsbenden naer Noorthollant afgevaerdigt, en op zyn uitdrukkelyk bevel togen 1400 mannen derwaerts aen, hebbende twee byzondere aenslagen beleit, zoo op Wormer als Purmerent, en ten dien einde eenige benden naer

Mon-

Monnikendam geschikt om allen bystant van daer aen de eerstgenoemde plaetzen te beletten; waer door de burgerye in den beginne geheel bedeest en verlegen wiert, doch nadat de vyant alomme gekeert en geslagen was, zich haestelyk herstelde en zodanigen moet schepte, dat zy nevens eenige Soldaten, als in September des volgenden jaers 1574 de Spaensgezinde Amsterdammers omtrent haere stadt met veertigh schuiten en drie vaendelen voetknechten gelant waren, en het platte lant rontomme uitgeplondert en verdelgt stont te worden, ter stads poorten uitviel en den vyanden niet alleen hunnen roof ontjoeg, maer hen ook in den vlucht sloeg, negentien schepen afnam en die binnen haere stadt sleepte. Verdere Oorloghsrampen heeft Monnikendam niet geleden, zoo men de inlegering van eenige vaendelen voetvolk gedurende den Oorlogh deezer landen met de Engelschen in den jaere 1666 uitzondert.

Monnikendam legt niet verder dan een uur van de stadt Edam, dichte by de Zuiderzee, hier voorby de haven lopende en de Goutzee genoemt wordende, staende aen het eint der zelve haven een vuurbaken voor de aenkomende schepen tot vermydinge van het naby gelegen eilant Marken. De haven loopt van de stadt af byna lienierecht door een lange reex rietlanden in zee en is diep en veiligh genoeg voor Buizen, Hoekers en Visschepen, varende de borgeren, doorgaens zedigh, stil en naerstigh, voor een groot gedeelte ter zee op de nering of visscherye en den houthandel, waer aen deeze stadt voornamentlyk haeren opkomst verschuldigt is, of zich met de lantbouwerye ophoudende. Hoe vremt moet derhalven een iegelyk niet voorkomen de beschuldiging, die P: Opmeer in het tweede deel van zyn Katholyk Martelaersboek tegens de Monnikendammers inbrengt, van dat 'er zich veele Tovenaers en Waerzegsters in onthielden en dat dit stedeke, van schippers en boersche menschen bewoont, niet minder befaemt en eerloos was wegens fenyn-gevingen en valschen Godsdienst, als eertyds Hypata in Tessalie, zodat de lantzaeten daer om streex gemenelyk gezegt zouden hebben, dat het zelve veel gevoegelyker Luitersdam dan Monnikendam genoemt moghte worden. Eene aenklagte voorwaer,

die zeer verre gaet, maer ook zeer schielyk en schandelyk vervalt, zoo tegens de eenzydigheit van Opmeer om 't verschil in den Godsdienst, als door het verzwygen van een eenigh geloofwaerdigh bewys en door zelfs niet een eenigen getuigen of getuigenisse van dit zyn zeggen by te brengen, gelyk een rechtschapen historieschryver boven allen voegt, maer zoo weinigh bewys onze lantsman P: Opmeer opgeeft van deeze zyne lasterkladde, zoo weinige redelykheit vinden we ook in dit zyn verhael, het schort hem zekerlyk nergens anders dan aen eenen bitteren opgevatten haet tegens andere gezintheden en geloofs belyders, op welkers rekeninge hy 't Mishandelen des bovengenoemden Parochiaens Johannes Pipo in den jaere 1571 en het ophangen van Gerard Honeus, Wybrans zoon, priester en Kanonnik des Broederschaps van Windesheim uit het Klooster van het Nieuwe licht by Hoorn, op den 3 Augustus 1572 binnen deeze zelve stadt, te boek stelt. Onmenschelyke handelingen bekenne ik, en verfoeielyk in den hoogsten graet, maer beide door krygslieden zonder tucht en orde, en die onze Opmeer zelfs rovers en zeeschuimers noemt, in een genoegzaem algemeenen opstant tegens de geweldenaryen der Spanjaerden, gehouden zonder eenige Rechtspleging of veroordelinge van de Monnikendamsche Overheit, dewelke altoos klare blyken van haeren yver voor het Roomsch Katholyke geloof, eerbiet voor den Roomschen stoel en getrouwigheit aen den Koning gegeven had. Het was door haer vervolg en aenklaghte immers, dat eene van haere borgeressen, Wendelmont geheten, in december des jaers 1527 in den Hage om het hervormt Geloof verbrant wiert. Deet ook dezelve Overheit niet twaelf jaren daer na eenen Arent Jakobz met zyne vrou en zoon, doopsgezint zynde, uit hunne woonplaetze, het dorp de Ryp, haelen, en, als hunne monniken dezelven tot geene afzweringe konden brengen, liet zy dezelven niet met zwaere steenen om den hals in 't water werpen en verdrinken? Hier mede laeten wy den onpartydigen de zake ter overweginge over, en vervolgen deeze stads beschryvinge.

Monnikendam is meêr in de lengte als breedte uitgebout, heeft zyne grootste uitgestrektheit in 't oosten tegens de zuider zee, en

aldaer

aldaer te wederzyde eene poort, op den waterlandſchen dyk hare uitgangen hebbende, waer en boven deeze ſtadt nogh twee andere poorten aen de lantzyde heeft, welker voornaemſte, de nieuwe genaemt, in het vorenſtaende tafereeltje verbeelt is, varende van en aen dezelve dagelyx op gezette uren de bekende jaegſchuiten op en van Hoorn, Purmerent en Buikſloot.

Behalven de kerk, pronkt de ſtadt niet weinigh met een ſierlyken toren op haer ſtadhuis, met haere Waeg, Proven-of Wees-huis, Doelen, en eenige nieugeboude burgerhuizen naer de hedendaegſche bouorder. In het Quohier, waer naer de Verpondinge jaerlyx wegens de huizen en landeryen in Noorthollant betaelt moet worden (en dat na het redres (*herſtelling*) van den jare 1632) ſtaet Monnikendam op 818 huizen, 592 morgens en 205 roeden met de heerlyke goederen aengeſlagen, en brengt dien volgens daer voor in 's lands kaſſe vyf duizent vyf en dartigh gulden elf ſtuivers acht penningen. Wanneer ook Hollant in den ommeſlagh met de zes andere provintiën in de hondert guldens betaelt acht en vyftigh guldens zes ſtuivers en een halven penning, geeft Monnikendam zoo veel als Edam, te weten Elf ſtuivers, vier penningen en vyftien zeſtienden van een penning.

Voorrechten en Hantveſten heeft Monnikendam van verſcheide Hollandſche graven bekomen. Hertogh Willem van Beiëren heeft onder anderen by Hantveſte, gedaghtekent op Sint Klemens dagh in den jare 1356 in 's Gravenhage, deeze ſtadt gewillekeurt, dat hare poorteren, met recht hun lyf verbeurt hebbende tegens den Heer, niet meêr verbeuren zouden dan half hun eigentlyke goet, en dat de andere helfte hunne vrouwen of wettigen kinderen, of gerechten Erfgenamen blyven zou; wanneer zy noch vrou noch wettigh kint of kinderen hadden. By een andere hantveſt van hertogh Albert van Beiëren, gegeven op S^t. Lamberts dagh in den jare 1400 is de Schout gemaghtight geweeſt jaerlyx ten dien dage zeven Schepenen te ſtellen, dat ſedert in zoo verre verandert is, dat 's daegs voor de verkiezinge de nieuwe en oude Burgermeeſteren veertien burgeren, of die ten minſten zes achtereenvolgende jaeren poorte-

ren geweest zyn, en malkanderen niet nader bestaen als achter zusters kinderen, noemen, uit dewelken 'er zeven tot Schepenen door den Schout verkoren worden. De Vroetschap bestaet uit een en twintigh perzonen, waer onder zyn vier Burgermeesteren, zeven Schepenen en drie Secretarissen, mogende de Schout volgens den vergunbrief (*Octrooi*) van den Staet niet in de Vroetschap zyn, dat echter nu en dan wel eens overtreden is. Burgermeesteren van Monnikendam zyn Hooftingelanden van de Purmer, Wormer en Waterlant, wiens Baljuw en Dykgraef en Secretarissen Monnikedammers zyn moeten, gelyk de Dykgraef en Secretaris van de waterlandsche meeren. Een der gemelde Burgermeesteren is mede Heemraet in Waterlant, een andere Heemraet in de Purmer en een derde in de genoemde waterlandsche meeren. Voorts zent deeze stadt om het een en twintighste jaer een *Gecommitteerden* (Lasthebbenden) in de Generalityts Rekenkamer voor drie jaren, een Raet in de gecommiteerde Raden van 't Noorderquartier, een Raet in de Admiralityt aldaer en een Rekenmeester ter auditie van des gemeenen Lands Rekenkamer van 't zelve landschap. De zestiende plaets bekleet Monnikendam onder de achtien, ter daghvaert van Hollant komende, steden, of de vyfde onder de Noort-Hollandsche. *M. Vossius. Jaarb. P. Winsemius Kron. van Vriesl. Petit. Nederl. Republ. Gouthoeven. Oude Holl. Kron. Boxhorn. Toon. van Holl. Sted. Alting Notit Germ. Infer. p. II.*

RAROP
Of
RANSDORP
In
WATERLANT.

Van de middelste stadt van Waterlant zyn we genadert tot *Ransdorp*, het eerste-ofte hooft-dorp van dien zelven lantstreek, hebbende 't onzen tekenaer gelust daer van twee onderscheide schetzen te vertonen, zoo van voren tegens zynen geweldigen toren in den jare 1630, als van agteren en op zyde tegens zyne kerk en voorgemelden toren in den jare 1634. De toren is ongemeen zwaer en breet en geeft genoeg te kennen, dat deszelfs bouheeren daer een groots werk van hebbenwillen maken, doch zy, ziende dat de grondvesten te zwak en de gront te week en laeg viel om het zelve hooger op te trekken, hebben het zelve voorzichtelyk gestaekt, te meer, wyl zy alrede gewaer wierden, dat de muren van boven tot beneden van een scheurden. De tydt der stichtinge vinden we nergens aengetekent, allenigh weten we uit den vergunbrief van Philip van Oostenryk, grave van Hollant, gegeven en bezegelt in de maent maert van den jaere 1502, dat ten dien dage de kerk nogh geenen toren had, nadien hy, eenen Jakob Dirx, inwooner van Ransdorp, vergunnende het maken van eene brouwery aldaer, uitdrukkelyk zegt, dat, indien de inwoneren van Ransdorp een toren aen de kerk wilden bouwen, zy zouden mogen palen op het lant en erf van den voornoemden Jakob Dirx. Dezelve brief dient ons verder ten bewys dat voor 't gemelde jaer 1502 de hier voren verbeelde en voor 't grootste deel ingestorte kerk al in wezen was, zynde der zelver stichtings jaer by gebrek van aentekeningen mede onbekent; Zeker is het altans dat de Pastory

ftory voor deezen in tweën gedeelt was en beide gedeeltens ter begevinge van 's lands Graven en ter beveftiging van den Aertsdiaken van Utrecht ftonden; brengende ieder gedeelte, de laften daer onder begrepen, jaerlyx vyftigh Rhynfche guldens op, en had ieder gedeelte achtien deimten, die zes guldens in 't jaer opbragten, gelyk het kofterfchap, mede door de Graven begeven wordende, zeven Rynfche guldens waerdigh was: de Hervormde Godsdienft, federt in deeze gewesten in het laetft der zeftiende eeuwe ingevoert zynde, is de gemeente en kerk van *Ransdorp*, *gevoegt met* die van *Holifloot en Zinderdorp*, met een Predikant voorzien, welke eerfte geweeft is

1 *Hendrik Spudæus*, beroepen als proponent, in November 1583. en vervolgens
2 *Kornelis Kornelifz* 1587.
3 *Gerard Pieterfz Schepens* in mei 1590.
4 *Aris Gootfen* 1592.

Te Ransdorp en Holifloot na 't fcheiden van Zinderdorp.

5 *Joris Jorifz Strydt*, als proponent beroepen in October. 1598.
6 *Ifak Tyæus.* 1619.
7 *Jakob Bruno.* 1625.
8 *Theodorus Braffïcanus.* van Didam beroepen in January 1640.
en gebleven *Te Ransdorp alleen, na de fcheidinge van Holifloot* 1641, wien gevolgt zyn:

9 *Abraham Tykmaker* van Nubixwoude beroepen in October 1652.
10 *Albert van Vliet* als proponent beroepen den tweeden kersdagh 1653.
11 *Ifak Emaus ten Berg* 1708.

In den jare 1422 leet de Ransdorper kerk door een onverwachten brant, veroorzaekt door den blixem, merkelyke fchade, zodat Frederik van Blankenheim LI biffchop van Utrecht, om dezelve weder in ftaat te ftellen, den 7 Auguftus des jaers 1423 aflaet gaf van veertigh

tigh dagen aen allen den genen, die dezelve kerk in procesfie gingen bezoeken en Christelyke hantrykinge deden in hunne verlegentheit en ongeluk, gelyk ook naderhant in den jare 1500 deet Nikolaes de Nova Terra, bisschop van Haerlem, tot herstellinge van het kapwerk en de balken, die meerendeels verrot ende vergaen waren; berustende deeze brieven, nevens zeer veele Hantvesten, Keuren en Voorrechten van Waterlant, hoewel zeer bedorven en voor 't grootste gedeelte onleesbaer, opgesloten in een kistje in den toren deezes dorps, waer van op den derden en vierden april des jaers 1663 een Register opgestelt is door zes Gevolmaghtighden uit de zes gemeene dorpen van Waterlant. Uit dezelve oude geschriften blykt het mede, dat 'er voor den tydt der stichtinge deezer hier verbeeldde kerke eene andere en zelfs nogh veel grooter kerk hier ter plaetze gestaen heeft, die met riet gedekt was, en het geheele kerkhof besloeg, welke door een fellen stormwint om verre gewaeit en langen tydt onopgemaekt bleef liggen, gelyk sedert het koor van dit gebou te beurt gevallen is, waer na dezelve Kerk nogh in stant gebleven is tot in de maent Mei des jaren 1718, wanneer na een naeukeurigh onderzoek, door verscheide Boukundigen gedaen, en op der zelver waerschouwinge, dat dit zware gebou door zyn van boven veroud erdt overwight haestigh en onverwagt stont in te storten, de openbare Godsdiensts oeffening naer des dorps Raethuis overgebragt en vervolgens het Godshuis afgebroken wiert, in welkers plaetze in den jare 1719 een nieuwe Kerk aengevangen is gesticht te worden, die in het begin van 't volgende jaer 1720 voltoit en den 26 Mei plechtelyk met twee Kerkredenen van de predikanten deezes dorps en der stadt Amsterdam, Isak Emaus ten Berg uit Esra VI. 15. 16. en Johannes D'Outrein uit I. Petr: II. 45. ingewyt wiert, zynde deeze tegenwoordige Kerk op nieu gelegde grontvesten tegens den toren aen gebout, daer de vorige en alhier vertoonde een groot vak van den zelven afgescheiden stont en merkelyk wyder was.

De benaminge des dorps komt op verscheiderly wyzen in de oude boeken, hantvesten en lantkaerten voor. De hantvesten der Graven en

Heeren van Waterlant noemen het zelve meestentyds Ransdorp en somwylen Randorp, gelyk het dan met dien naem ook voorkomt in de aentekeningen achter de geschreve Handvesten van Waterlant, luidende: *tot Randorp in den toren beslooten zyn deeze navolgende Hantvesten, hertogh Philippus hantvesten, met hertogh Aelbrechts handvesten, daer inne besloten, roerende van windt vry voor Randorp en Sunderdorp.* Ende willen sommige schryvers diens naams herkomste daer van afhalen, dat deeze plaetze aen 't uiterste van de lage landen, en als aen den rant van de grasvelden of tegen het bosch aen gelegen was. Dikwyls komt dit dorp ook voor met de benamingen van Raerdorp en Rarop; om dat het in geen moerasschen of bosschen, maer in een grazigen en melkryken oort gelegen is. Raerdorp hiet het in eene zeer oude en naeukeurige getekende kaerte, onder den Ed: Gr: Achtbaren heer Joan van de Poll, Burgermeester van Amsterdam, berustende, en de stadt Amsterdam met hare omleggende landen voor de stads eerste uitlegging vertonende, doch in een hantschrift der Utrechsche Kerke en in de wandeling wort het Rarop genoemt by verkortinge van Raerdorp.

Volgens het zogenaemde Redres of herstellinge van den jare 1632 staet dit dorp in de jaerlyxe verpondinge over alle huizen, landeryen en onroerende goederen, binnen de steden en ten platten lande van Westfrieslant gelegen, geheven wordende, geschat, als hebbende 241 huizen, 1238 morgens 107 roeden, op *f* 2805 gls en 3 stvrs. Den huizen belangende, dezelve staen alhier meest rontom de Kerk en is ieder byna van een middelmatige sloot omlopen, daer veele andere dorpen in de lengte betimmert zyn, dat dit dorp geen kleenen luister geeft, en groote levendigheit bybrengt, dewelke echter voorheenen merkelyk grooter was in 't laetst van de zestiende en 't begin der zeventiende eeuwe, blykende uit de *Certificatie* (dus luit het oorspronkelyke hantschrift, bewaert wordende in de Ransdorper toren letterlyk) *gepasseert tot Ransdorp op den x Maert* 1614, *dat 'er een Brouwerye tot Ransdorp is geweest, en verscheyde Bierschoyers, Koorenkopers, daer toe Korenmeters, Bakkers van allerley brood, ook Vleeshouwers tot elx geryf; en dat zy niet verkopen honden, dat wierde*

de gewoonten in tonnen, daer toe ook gezwoore zouters waren, mede Kramers van alle kramerye, Lakenkopers, van linde ende wolle, ook die zyde en fluweel verkogten, Smits, Slotemakers, Metzelaers, Schoenmakers, Wevers, Barbiers, ende allerly andere Ambagtsluiden en Neeringe, die zy exerceerden, zonder eenige verhinderinge. De meeste Kostwinninge deezer dorpelingen bestaet tegenwoordigh in het houden van Melkkoeien, en het markten met melk, boter en kaes, zynde de weilanden boven maten zuivelryk en vruchtbaer.

Veel hebben tot des dorps welvaert geholpen deszelfs voortreffelyke voorrechten, van tydt tot tydt door de Hollandsche Graven en de Heeren van Waterlant verleent, als is de Vryheyt van alle Vogelerye, Visscherye, fluizen en windt, op den 26 Augustus 1391 en 27 Mei 1393 bevestigt by opene brieven, gegeven in den Hage door hertogh Albrecht van Beiëren; en welk recht van vryen windt de Waterlanders nogh heden ten dage volkomentlyk en onbekommert gebruiken, alsmede dat van den Yk der Maten en Tappers Kannen en dat van den tienden schoof, volgens uitsprake van den Hogen Raet op den VI November 1595 ende van den Hove van Hollant op den laetsten dagh van July des Jaers 1602, berustende ter aengewezer plaetze zoo wel de voorrechtbrieven als de stukken en Bewyzen van de Processen, deswegens gevoert, nevens het gevolgde verdragh over dien Yk tusschen Waterlant en de stadt Monnikendam, getroffen en gedagteekent den 16 November 1596.

Maer laet ons van Ransdorp bevoordelende Rechten overgaen tot zynen luister, sieraet en eere: zy bestaen voornamentlyk in de voorzittinge en voorstemminge in de vergadering van de zes Waterlandsche dorpen over zaken, dezelve dorpen in 't gemeen beroerende, hebbende van ouds de Baljuw van Waterlant zelfs by de aenvaerdinge van zyn amt aen de Burgemeesteren van de zes gemeene Waterlandsche dorpen eedt moeten doen, wordende twee Afschriften van zodanigen Eedt als nogh te Ransdorp bewaert, zynde de eene Eedt gedaen by Jan Kornelisz op den 9 January 1597, en de andere by Dirk Symonsz op den 15 Augustus 1623: Voorts in het aloude recht van verkiezinge eenes Schouts by Burgemeesteren en

Vroetſchappen, waer na hem de vereiſchte eedt by den Baljuw van Waterlant wiert afgenomen, beruſtende ter gemelder plaetze deswegens verſcheide Certificatiën en andere acten, meeſt gedaghtekent in ende omtrent den jare 1637.

De Verkiezinge van Schepenen is by een Hantveſtbrief van hertogh Albert van Beiëren, gegeven in den Hage op St Pieters dagh ad Cathedram van het jaer 1387 naer den loop van den Hove van Hollant, geſtelt aen den Baljuw van Waterlant in der tydt, luidende het eerſte Artykel van die Hantveſt: *Item in den eerſten, dat onze Baljou van Waterlant, die nu is, ofte namaels wezen zal, Schepenen kiezen zal, in elk dorp alzoo veel als 't coſtuimelyk is.* En wanneer? *Maiën dagh ofte acht dagen voor of na*, ende dat wel *van de vroedſte en redelyxte knapen, die gegoedt zyn tot drie hondert ponden toe, en daer en boven, al zoo verre als zy daer zyn*, zullende dezelve *een jaer ſchepen wezen ende niet langer*, en mogende ook *niemant den anderen nader bevrint zyn dan rechte agter zuſters kinderen.* Hertogh Willem van Beiërens hantveſt van den tienden December des jaren 1417, dien van zynen vader beveſtigende, wil dat der Schepenen verkiezinge *op Meidagh of acht dagen daer voor* zal geſchieden en de Schepenen *gegoedt* zullen moeten *zyn tot twee hondert ponden toe.* Welke wyze van Verkiezinge naderhant by hertogh Jan van Beiëren by openen brieve, gegeven in den Hage op den tienden van Loumaent des jaren 1420, wederom beveſtigt is geworden met die voorwaerde dat niemant tot Schepen verkiesbaer zoude zyn, die niet bevorens twee jaren buurman was geweeſt, en *gegoedt* was *tot vyf onçen toe* of hier boven, waer benevens nadrukkelyk gelaſt wiert, dat ieder jaer *op Meiavont* de Schepenen verkoren zouden werden voor den tydt van een jaer en langer niet. Ransdorp heeft ende hout mede boven dat alles het halsgerecht, des van noden zynde, van eenen misdadiger, ten overſtaen en bywezen van den Baljuw van Waterlant, die zyn gewonelyk verblyf binnen Monnikendam heeft, gelyk de ſchouten deezer Waterlandſche dorpen binnen dezelve, daer toe genoegzaem genootzaekt, doordien volgens den Keurbrief van welgemelden hertogh Jan van Beiëren *elke ſchout van Water-*

lant over allen in allen dorpen te recht moet zitten voor middagh by 't klimmen der zonne van alle dagelyksche zaken, uitgenomen van vrede te maken.

Hoe verre Ransdorp reets op 't einde der veertiende eeuwe in vermogen en aenzien geklommen was blykt ten allerklaersten uit zyne stichtinge of aenlegh van het thans vermaerde dorp Durkerdam ter plaetze, die voorhenen 't Yoort en Ydoren genoemt wiert, aen den uithoek van Waterlant en den Ystroom, zynde zulx ondernomen ter gelegentheit dat de dyk aldaer gebroken was, en de ingegezetenen van deeze buurt onmaghtigh waren dien te herstellen; wanneer die van Schellingwou en Ransdorp deeze Buurt te hulpe quamen ende eenen dam sloegen over het water, dat uit het Y daer door liep tot in Waterlant, waer van dit Yoort of Ydoren voortaan Yoortdam, Ydorendam, Ydoornikkerdam en hedendaegs om de lichtheit der uitsprake Durkerdam genoemt is, welkers rechtbank zoo te Ransdorp als Schellingwou gehouden wert, ten welken einde Durkerdam ook zyne Schepenen in die rechtbanken hout, maer zelfs geen Raedhuis heeft.

Aenmerkenswaerdige zaken zyn 'er weinigh te deezer stede voorgevallen. P: Opmeer, willende zyn Hollandsch Martelaersboek vergroten, tekent in het tweede deel onder anderen aen het ophangen van een vyandlyk soldaet te Ransdorp door de soldaten, die den Prince van Oranje tegens den hertogh van Alba volgden, al mede voor een marteldoot aen. Wy zullen zyn eige woorden alhier ter neder stellen. „ Omtrent deezen tydt ook (te midden „ van november 1573) schryft hy, wiert Engelbregt ter Hoog, door „ een vrouw beklapt, omtrent Alkmaer van gelyken in de gevankenis „ gesmeten. deeze wiert des te meer gehaet van den Oversten der „ stadt, Wigbold de Fries, om dat hy gedient had onder Karel „ van Brimeu, grave van Megen, wanneer die de factie van Bre- „ derode vervolgde, en om dat hy de vergulde en zilvere vaten „ (hy was sedert lekebroeder geworden in het Klooster van St Fran- „ ciscus buiten Alkmaer) en kelken der kerk, die in zyne bewarin- „ ge waren, niet en wilde verraden. Om deeze reden (niet om

 „ zyn

,, zyn geloof derhalven) hebben zy hem wredelyk gepynigt en on-
,, gehoorde tormenten aengedaen ; want, op dat ik zwyge het
,, branden van zyne handen en voeten, het ingieten van heete pik in
,, zyn keel, en geesselen, zoo word gezeit (maer van wien?) dat
,, zy brandende olie lieten druipen op de wonden zyner rugh en
,, onder de planten zyner voeten. Op het uitgaen van November
,, wert hy, zeer ongedaen en mager wegens de lange gevankenis,
,, door den hopman Lieve de Krot van Gent naer Ransdorp ge-
,, voert en aldaer aen een hogen (NB) eikenboom opgehangen.

In het volgende jaer 1573 deden de Spanjaerden eenen geweldigen aenval op Waterlant en bemaghtigden, wat tegenweer de Gouverneur Diderik Sonoi ook deet, verscheide dorpen, wordende echter nevens Durkerdam en Schellingwoude met deszelfs schanze ook Ransdorp voor dien tydt kloekhertigh behouden en verdedigt, maer voor een korten tydt alleen, nadien de Grave van Bossu, in de maent September met een kloecke oorloghsvloot, waer op veele krygsbenden gescheept waren, van Amsterdam gestevent, den waterlandschen dyk veroverde, de schans te Schellingwoude, hoe dapper Broekhuizen met de zynen zich ook weerden, veroverde en door uitgezonde benden Ransdorp nevens Zuiderwoude, Broek, Zinderdorp, Schellingwoude, Landsmeer en andere omliggende plaetzen in den brant liet steeken tot verderf der meeste ingezetenen, die van alle hunne tilbare goederen en te gelyk van hunne huizen en vee berooft wierden, door dien de hoplieden en voornamentlyk gemelde Broekhuizen, des Gouverneurs Diderik Sonois zwager, hun strengelyk het vervoeren der zelve verboden hadden, dat hun geen kleenen haet op den hals bragt. *Dezelve Schryveren en P: Opmeer Holl. Catholyk Martelaersboek II. Deel. H. Zoeteboom Zoetstemm: Zwane van Waterlant. D. Burger Kron van Medenblik. P: Bor Nederl. Oorlog. II. en III. D.*

Het

Het Dorp

PETTEN

In Noorthollant.

Petten, een berucht dorp van Noorthollant, aen de Noortzee op de zantduinen tusschen Kalantsooge en Kamp gelegen, heeft ten zuiden het zoogenaemde Hontsbosch, ten westen de zeegolven, ten Noorden het vlakke strant en ten Oosten de Zyp. Hedendaegsch wort het verdeelt en onderscheiden in Petten en den Hazenpolder of nieu Petten, alwaer het gemeene lands huis gebouwt is, en in den jare 1708 reets acht en veertigh huizen stonden, gelyk in out Petten een hondert en zes en dartigh woningen waren; welkers getal nogh sedert opgeklommen is. Petten maekt met Nolmerban eene aenzienelyke heerlikheit, tegenwoordigh behorende den edelen welgeboren heere Jan Adriaen van Egmont van der Nyenburg, Raet en Burgermeester der stadt Alkmaer, meester knaep van Hollant ende Westvrieslant enz; zynde dezelve in Loumaent des jaren 1691 by den heere Gerard van Egmont van der Nyenburg, als toen burgermeester te Alkmaer, ingekogt voor Vyftien duizent guldens hollandsch, en voorhenen van tydt tot tydt by verscheide edele en brave geslachten bezeten geweest.

Volgens den verdraghbrief, in den jare 1063 opgericht tusschen bisschop Willem XXI van Utrecht en den Abt Regimbertus van Epternach over eenige kerken van Hollant, die volgens de instellinge van den Geloofsverkondiger Willebrordus in 't gemeen bezeten wierden door de Utrechtsche kerke en de Epternachsche abdye, als mede uit den Giftbrief van keizer Hendrik den IV van den jare 1064 blykt ons ten overvloede, dat Petten eene moederkerke geweest is, waer onder verscheide kapellen behoorden ende toen ter tydt

tydt Pethem ende Pathem genoemt wiert, wordende zulx verder beveſtigt door het regiſter of de Blaffert van S. Martens goederen te Utrecht, by Heda te boek geſlagen, en alzoo mede aengetekent in de kaerten van den heere Alting in zyn *Notit. German. Infer: antiq. P. II. tab. V. VII en VIII.*

Van het alleroutſte Petten heeftmen geene ſchetze konnen naſpooren en ons dies met die van het tweede, om zoo te zeggen, in ouderdom te vreden moeten houden, van het welke echter ten huidigen dage mede al niets over is gebleven, zynde alle de gebouwen door de verſlindende zeebaren weghgerukt en overlopen. Onze tekenaer vertoont ons dan hier nevens het dorp Petten volgens deszelfs gedaente in den jare 1609; zynde de Kerktoren zonder ſpitze of kap, dewelke men nogh in de fraie print, door Jan Klaeſſen Visſcher uitgegeven, en Petten in vollen welſtant vertonende, volkomen en ongeſchonden beſchouwen magh, nevens zyn aenzienelyk en voor verzwakte, kranke en behoeftige ingezetenen opgerichte Gaſthuis. Het eerſte Petten leet zynen geheelen ondergang byna in den jare 1421 op den 21 van Slachtmaemt, wanneer de zee door een vreeſſelyk onweder en woedenden ſtormwint tot zulk eene hoogte opvloeide, en ten deele aldaer doorbrekende, Hollant voornamentlyk wydt en breet onder water zette, Dordrecht van het vaſte lant afſcheurde, twee en zeventigh brave dorpen met hunne kerken daer omtrent ingezwolgen en den Dyk by dit Zeedorp geheel en al van een geſcheurt heeft, zodat niet alleen de gemeene huizen, maer ook de kerk en toren, werwaers ruim Vierhondert dorpelingen hunnen toevlugt genomen hadden, als tot eene verzekerde ſchuilplaetze, op den dyk zelve geveſtigt, ter nederſtortten, en met den ondergang dier menſchen tot den gront toe om verre ſpoelden, zynde de jammer en 't geklagh der drenkelingen te grooter, doordien dit ongeval te middernacht op het allervreeſſelyxte woedde, zynde deezes. Elizabets vloet wel de allerfelſte, die Hollant ooit beſtormt en geteiſtert heeft: Binnen korten tydt waer na de kraght van 't water vermindert en de gaten wederom geſtopt zynde, zoo heeft men al datelyk wêer een goeden reex van roeden dieper landewaerts in ver-

ſcheide

ſcheide Viſſchers hutten en huizen opgeſlagen, waer by naderhant het by ons vertoont wordende Kerkje getimmert is geworden, dat in den jare 1701 wegens zyne bouvalligheit afgebroken wiert, zynde in deszelfs ſtede het jaer daer aen de tegenwoordige kerke aenbeſteet te maken voor Negen duizent guldens, dewelke in het jaer 1704 voltimmert, daer aen vermetzelt zynde acht mael hondert duizent nieuwe en zes endartigh duizent oude bakſteenen, op den 17 Auguſtus des zelven jaers door den Kerkenleeraer Wynkoop met een toepasſelyke kerkreden uit Malach I. v: XI. ingezegent is.

Na de hervorminge van den Godsdienſt in Noorthollant is alhier in den jare 1577 als eerſte predikant beroepen Aggæus Gillesz: ten wiens derden opvolgers Ambroſius Johannis tydt de kerke van Petten met die van Kalantsooge in den jare 1615 verenigt en vyf jaren daer na, te weten 1620, daer wederom van af geſcheiden, en ſedert alzo gebleven is, behorende dezelve onder de eerſte Claſſis van Alkmaer, en beſtaende uit vyftigh Predikanten, die zesmael in 't jaer binnen dezelve ſtadt te zamen komen en vergaderinge houden.

Verſcheide andere zware aenvallen der Zeewateren ſtont Petten vervolgens na de voorgemelde doorbrake ten doel, zoo ten aenzien van het dorp zelfs, als van den Hontsbosſche, daer naeſt aen en in deeze heerlikheit gelegen, dat door den ſchranderen Italiaen, Lodewyk Guicciardyn, in deezer voegen beſchreven is: „En aengezien de „nature opgehouden heeft de zantbergen of duinen, die van deeze „zyde Hollant wonderlyk beſchermen, voorts op te werpen, zoo „heeft men hier begonnen te maken een overgroot dykhooft, ei„gentlyk genaemt het Hontsboſch, ende, om den afgank der na„ture te helpen, hebben de Lantlieden dit zeer konſtelyk met „hout bezet ende gebouwt omtrent twee hondert gemeene ſchre„den verre, ſtrekkende naer het dorp van Kamp. Dit hooft met „zyne dykagie wort zoo geweldigh en nootzakelyk gehouden, „dat, indien het by geval of zeeſtorm inbrak, het meeſte gedeelte „van Hollant verdrinken zoude. Derhalven ziet men het Lant„volk dagelyx met groote naerſtigheit en koſten deeze dykagie „onderhouden en bewaren.

In de beſchryvinge van de Nederlandſche Republyke van Jan François le Petit vint men eene ſchetze van het Hontsboſch in 't koper geſneden, die den beſchouwer een genoegzaem denkbeelt geeft van de geſteltheit deezer beruchte bedykinge, ſtrekkende van 't dorp Petten langs het ſtrant tot een goet einde weghs in en achter de Kamper duinen, zynde te zamen geſtelt uit drie verſcheide reien diep ingeheide eike palen aen elkander verbonden, waer tuſſchen alomme veele zware keiſteenen geworpen liggen, ende daer achter de dyk, gemenelyk de Waker geheten, wordende alles onderſteunt door verſcheide diep uitgegrave vakken lands, welke vol water ſtaen tot deszelfs vaſten rughſteun; zodat het Hontsboſch bykans op dezelve wyze, als het uiteinde van den zantdyk aen den Helder tegens het nieuwe Diep aen beheit en geveſtigt is. Aen deezen Wakerdyk volgt de Dromerdyk, ten zuiden aen den eerſtgemelden gehecht en ten noortooſten aen den Zypdyk en de oude Hontsboſcher vaert, waer na de Petter polder en Harriger ban volgen, en eindelyk de Slaperdyk, lang 307 roeden, begonnen in het jaer 1526 aen den Zypdyk en eindigende in de binnenduinen aen Harrigen dichte by Groet, dewelke in 't jaer 1694 op zyn kruin zes voeten verhoogt wiert en nogh 58 roeden verlangt tot aen den Schorellerduin. Dit Hontsboſch, in den jare 1537 gemeten door de twee gezwore Lantmeters, Jan Corvet en Willem Nannings Heemraet van Winkel, wiert bevonden lang te zyn elf hondert roeden.

Den tweeden hoogen vloet gevoelde Petten aen het Hontsboſch in den jare 1470 op den dagh van Alderheiligen des avonts tuſſchen acht en negen uren, wanneer door eenen zwaren ſtorm de zeegolven den Hontsboſcher dyk overſtroomden en over het binnen lant inliepen. Feller neep nochtans de Allerheiligen vloet van den jare 1570 op den eerſten dagh van Slachtmaent het dorp zelfs, rukkende een geheele buurt huizen tot aen het Moriaens hooft toe (een bekende herberg) wegh, en ſlopende en om verre ſmytende het Hontsboſch tot drie verſcheide plaetzen, zodat het om den geheelen hoek van Noorthollant gewedt was geweeſt, zoo de Slaperdyk, die buiten den dagelyxen aenſlagh alleenigh tot een toeverlaet gelegt is, het niet tegengehouden had: Anderwerf

brak

brak het Hontsbosch in den beginne van het jaer 1575 door, maer met minder schade, nadien men aenstonts met palen, varsche aerde en andere stoffen by de ingebroke gaten in de weer was, en dezelve dicht sloeg en plempte. Deeze gestadige rampen hebben aenleidinge gegeven tot het leggen van een nieuwen en vaster kleidyk voor het Hontsbosch in den jare 1624, die de Waker genoemt wert, maer die 't gevolg geleert heeft dat al mede tegens 't gewelt der zee onbestandigh is geweest, want toen het den geheelen zevenden van Maert des jaers 1625 schriklyk uit den noortwesten gestormt hadde, rees het water den achtsten in den avont met den springvloet van de nieuwe maen zoo hoog op, dat het zelve ruim hondert huizen te Petten weghnam, en sedert de Ingezetenen genootzaekt heeft het tegenwoordige dorp aen te leggen verre achter het hier voren verbeelde. Maer vernielden de bulderende zeewateren de huizen hier ter plaetze te lande, zy vernielden, aengestuwt door een fellen West noort Westen wint, des nachts tusschen den 9 en 10 van Slachtmaent des jaren 1653 elf Hollandsche Oorloghschepen voor dit gemelde zeedorp, waer onder 's lands vloote, geleit door den Viceadmirael de Wit, en sterk zeventigh oorloghschepen en twee Behoeftfluiten, heel na ten anker was gaen liggen, om eenige benodigde victualie in te nemen, strandende by Petten het schip de gekroonde Liefde, by kapitein Hartman, 't schip Gouda, by kapitein Ooms; 't schip de S^t. Vincent, by kapitein Klein, en de koning David, by kapitein Vogelezang gevoert; gelyke rampspoet beliep den 22 Augustus van den jare 1666 vyf Haringschuiten voor dit zeedorp, dewelke met negenentwintigh Visschers van Petten vergingen, die vyfenzeventigh Weduwen en Weezen nalieten.

Aen Oorloghsrampen heeft Petten somwylen almede zyn deel gehadt. In den jare 1489 overvielen eenige rovers, hier te lande gestapt uit vier razeilen, deeze dorpelingen, plonderden en beroofden dezelve van alle hunne goederen, bragten dezelve t'scheep en staken des Schouten huis, het voornaemste en aenzienelyxte van allen, in den brant op kruisavont in de maent Mei, nadat zy kort te voren te Wyk op zee diergelyk huis gehouden, en 't zelve driehondert Rhynsche

guldens afgeperst hadden tot brantschattinge. In den jare 1575 deden die van Amsterdam, het als toen nogh met de Spanjaerden houdende, wanneer zy op den zevenden van Loumaent met elf dryvers eenen aenslagh op den zeedyk tusschen Enkhuizen en Medenblik in 't werk leiden, die hun mislukte door de goede wacht, welke de huislieden daer ter plaetze hielden, die van den Noorderquartiere tydelyk tot hunne meerdere voorzorge ontwaken en den Gouverneur Diderik Sonoi op de waerschouwinge van Mr. Willem Bardesius, zoone van den Amsterdamschen schout Willem Dirx Bardes, als toen te Enkhuizen zynde, zich beraden met de Gecommitteerden van Noorthollant, om den toelegh des grooten Commandeurs, Louys de Requezens, op hunne landen te verydelen by het toenmalige sterk vriezen: ten dien einde beraemde men eene zeer strenge order op het byten van Petten af tot aen de stadt Monnekedam toe, ter breedte van twee en veertigh voeten, ende ter lengte van veertien duizent negen hondert een en negentigh roeden, waer toe uit de byzondere Noorthollandsche dorpen vyf duizent een hondert en twee en negentigh huislieden opontboden wierden, en aen 't werk gingen, en wel met dat gevolg dat door deeze voorhoede de vyant afgeschrikt wiert, ende zyne onderneming aen deezen oort staekte. Aengenamer was het deezen dorpelingen den 18 van Sprokkelmaent des zelven jaers te mogen zien Philip, grave van Hohenloo, heere tot Langenberg, broeder van den zwager des prinçen Willem van Oranje, die, uit Duitschlant afkomende, om den lande tegens den koning van Spanje te dienen, door tegenwint genootzaekt wiert zich alhier aen strant te laten zetten om verder te lande naer den Hage te reizen: Nogh aengenamer was die van Petten de komste van den keurvorst van Brandenburg, Prins Willem den III van Oranje en andere doorluchtige perzonen in de maent Mei des jaren 1666, uit Texel van het bezichtigen van 's lants vlote kerende. Maer 't allerwelkomst was hun gemelde Prins van Oranje in de maent Augustus van den jare 1673, beschouwende de opontbode huisluiden, de alom bestelde Krygsbenden, ende nieulinx opgerechte loopers en bakens langs de stranden van de Noortzee, terwyl

wyl de vyantlyke Franſche en Engelſche vlooten voor 's lands kuſten verſchenen, en, met een groot getal kleen vaertuig de ſtranden van Noorthollant zeer na komende, eene landing meenden te doen. Zeeſlagen en gevechten beſchoude men van de Petter duinen, Zeebaken en kerktoren tot verſcheide tyden, voornamentlyk in de oorlogen van deezen Staet tegens de Franſche en Engelſche Vorſten in de zeventiende eeuw, ende zagh men aen deezen oever op onderſcheide jaren niet alleen veelerhande groote Walviſſchen, Blazers of Potviſſchen ſtranden, maer ook mennigh ryk geladen koopvaerdyſchip tot bederf der eigenaers en levens verlies der zeevarende luiden te barſte ſtooten of te gronde gaen.

Het is een out gevoelen, by verſcheide Vaderlandſche ſchryveren te boek geſtelt, dat de Rhyn hier eene uitwatering in de Noortzee gehadt zoude hebben, het welke zeer kraghtigh door den naukeurigen heere, Simon Eikelenberg, tegengeſproken is, en, wel onderzocht zynde, zekerlyk ook niet dan op loſſe giſſingen ſteunt, beter komt het gevoelen van den Groninger Burgermeeſter Menſo Alting voor van dat de vliet Kinhem zyne wateren by Petten in de Noortzee plagt te ſtorten, en ſchynt de heer Eikelenberg daer tegens ook niet anders in te brengen te hebben dan dat 'er zodanige vliet Kinhem door deeze landen nooit geſtroomt, en veel minder alhier in zee gelopen zoude hebben; onwederſprekelyk is het echter, dat 'er als nogh eene opening by Petten gevonden wort, die duidelyk aentoont dat hier eene uitwatering geweeſt is, en, om de grootſte zwarigheit wegh te nemen en te bewyzen, dat door 't woort Kinheim of Kinhem en Kinnem niet altoos het oude graefſchap van dien naem verſtaen moet worden, zoo voege ik de woorden zelfs van den Rymkronyk ſchryver en Egmonder monnik Klaes Kolyn, die omtrent den jare 1170 ſchreef en wiens Kronyk door de bezorging van den ſchranderen geheimſchryver der ſtadt Deventer, Gerard Dumbar, in het eerſte Boekdeel van zyne Analecta uitgegeven is, hier by, dewelke op de 262 bladzyde in graef Diderik den I gevonden werden en alle tegenwerpingen konnen doen ophouden, Zy luiden: letterlyk

't Land dat hi zal berichten
Jestwairts bepaelt na ti Trichten
Tot Suuthardeshage
By Bodelode grave gelage,
Daer sin vaders Greefschip gelach
Als 't was op desen dach
Tot 't westen by Katiks, ende
Zuutwaerts Fortrape belende
Ende Hoirtwerts zy 't and
Daer men ti *Beke Kinhem* vand.

Op wat tydt deeze vliet verstopt is geworden, blyft geheel onzeker. zekere bescheiden heeft men echter van dat eerst in den jare 1413 ter plaetze, daer deeze uitwateringe pleeg te wezen, gelyk bevorens geschreven is, drie reien zware eike balken in het zant met grooten arbeit ingeslagen zyn, die men te zamen verbonden en van binnen met de allergrootste keisteenen gevult heeft, om de kraght der brieschende golven te breken en af te keeren, en waer achter verder veel zant en aerde aengevoegt is geworden, tot welke kosten alle de landen, die binnen den Vrieschen dyk en den Zeeburg tot aen de stadt Haerlem toe gelegen waren, hun aendeel opgebragt hebben; zynde vervolgens het opzicht van den Hontsbossche en der duinen van Petten aen eenen Dykgraef, zes hooge Heemraden, vierentwintigh Hooftingelanden en zes Waersmannen toebetrouwt, hebbende eenen Secretaris en Rentmeester. De aenstellinge van den Dykgraef geschied door 's lands hooge Overheit alleen zonder iemants voordraginge, doch die der Hooge Heemraden op eene voorstelling van drie perzonen uit ieder Kavel, betalende tot den Hontsbossche, (welke zyn Duinkavel, Waterlant, Geestmerambacht, Schager en Niedorper Koggen en de vier Noorder Koggen en Drechterlant) die na het vertoonen van hunne volmaght den vereischten eet in handen van den Dykgraef doen ten overstaen van de andere Hooge Heemraden. De Hooftingelanden komen uit de zes steden, te weten Haerlem, Amsterdam, Alkmaer, Hoorn, Enk-

Enkhuizen en Medenblik, mitsgaders de zes bovengenoemde Kavels, namentlyk ten getale van twee uit ieder ſtadt en elken Kavel. Wat den Waersmannen belangt, zy worden alleenigh uit de zes genoemde Kavels genomen, vorderen en ontfangen de penningen der bezondere kavels volgens den gemaekten omſlagh, die wederom overleverende aen den Rentmeeſter, ſomtydts, met eenen Kaſtelein geweeſt zynde, zich onthouden hebbende op het gemeene lands huis te Petten, om dezelve op bevel van Dykgraef en Hooge Heemraden te verdeelen en betalen aen de arbeiders en werklieden, betalende Petten volgens het quohier van de morgentalen belaſt met het onderhouden van het Hontsboſch en de Duinen van Petten, van outs voor 13, hermeten voor 15 morgens vyftien guldens, en Nolmerban, hermeten, voor 158 morgens hondert guldens onder den Duinkavel. *Dezelve Schryveren en Klaes Kolyn Rymkronyk. G. Dumbar Analecta tom.* 1. *Alting Notit. Germ. Infer. S. Eikelenberg gedaente en geſteltheit van Weſtfr. G. Brant leven van den Admirael de Ruiter. Aitzema. G. Brant beſchryv. van Enkhuizen enz.*

Het Dorp

S^t. PANKRAS

By de Stadt Alkmaer.

Van de dorre zantduinen en holgaende zeebaren willen we ons wederom landewaert in begeven en verlustigen in het beschouwen van een der vruchtbaerste lantsdouwen van Westvrieslant, doorsneden met zachtvloeiende en zoete wateren, alwaer ons voor oogen komt het dorp S^t. Pankras, hier nevens niet onaerdigh afgeschetst by en omtrent zyne kruiskerk, hoedanige men selden op de dorpen ontmoet. Het zelve ligt omtrent dertien hondert Rhynlandtsche roeden of drie quartier ure gaens van de stadt Alkmaer in het Geestmer ambacht, behoort onder het Baljuwschap van der Nieuburg, ende bestônt voor het meerder gedeelte uit Graeffelyke schatvrye vroonlanden, welke van outs sedert ten deele door de Graeflykheit verkogt en derhalven onvry en aen 's Gemeenen lands lasten onderworpen zyn gemaekt, maer des niet te min als nogh hunnen naem behouden en hun schot aen eenen byzonderen Ontfanger betalen moeten volgens het bericht van den Rentmeester der Graeflykheits vroonlanden ende van de schotvangers van Koedyk en S^t. Pankras, als mede volgens het Quohier van S^t. Pankras van den jare 1670. ook blykt het ten klaersten uit het Verzekerschrift, door Schepenen van S^t. Pankras in den jare 1518 gegeven, dat toen ter tydt de Hofsteden of gronden, op welke de huizen des dorps S^t. Pankras gebouwt waren ten getale van twee en zeventigh, op een na aen de Graeffelykheit toebehoort hebben. Ziet daer het begin van dat verzekerschrift, luidende: „ Wy Gerrit Jakobsz, Jan Jellesz, „ Willem Elisz, Pieter Gerrit Dirksz, Ariaen Bartholomeesz, Sche- „ penen van Sinte Pancraes, certificeeren vor de gerechte waerheit

„ alle

„ alle den gene, daer dese onse Certificatie voor gethoont zal worden, dattet waer is, dat wy van finte Pancraes hebben *twee ende 't seventich Huyssen* onder goet ende quaet, daer veel Huyssen onder syn, daer luttel houts an is, al van riet ende sparren ende latten gemaekt, ende *die Hofsteden, daer die huissen op staen, horen toe die K. M., uitgeseit een hofstede.* Dat zelve verzekerschrift verklaert ons verder dat al van outs deezes dorps ingezetenen enkel en alleen, gelyk nogh heden ten dage, van den lantbouw, Haringvisschery en klei voor de steenbakkers te booren bestaen hebben, ende zoo klein in getal waren, dat zy nogh geen driehondert perzonen, die ter communie gingen, uitmaekten. Wy voegen het overige van gemelden brief, om deszelfs aenmerkelyken en byzonderen inhout hier nevens „ Die van Sinte Pancraes „ (luid het letterlyk) hebben *omtrent drye hondert Communicanten*, „ ende en *generen henluiden* mit gene comenscap, dan allen *met koien*, die sy houwen *op die K. M. syn Vroenlant, ten Haring te varen ende cley te boren uyt die meeren om steen of te backen.* Die „ van finte Pancraes *hebben geen ecscyssen van bier noch wyn, noch geenderhande exscyssen*, Item die van Sinte Pancraes *syn jaerlyx sculdig van lyfrente hondert en acht en twintig stalve rinsche gulden*, te weten vercoft in den Orloge van Uitrecht ende Rotterdam Lxxxij ryns gulden, daer van dat IX Rs. gl. 'ts jaers syn „ ewige rentte, die die buyren uyt moeten reyken euwelicke, die „ *Papelicke proven*, ende nu finte Jan Nativitas vercoft an lyfrenten om die brantscatting te betalen van die knechten XLIX R. gl. „ 'ts jaers. Die van Sinte Pancraes *hebben op haer stock ses scotponden ende vorndel*, elcke scotpondt gerekent voor dardalf hondert rinsche gulden: Item die *bede ende ommeslach mit andere oncoste* wordt gerekent *op die scotponden* ende *nyet op die mergentalen* na ouder gewoente, want wy dat lant selver bruycken ende en hebben in onse dorp niet dan *XI morge lants*, dat *finte Pancraes te huys hoert*, ende daer toe *XXXIII morge*, dat *te huys hoert t' Amsterdam, te Haerlem, Alcmaer ende in den Haeg* meyster „ Huyg van Assendelft Raet der K. M. in den hage, ende elcke

„ morge gerekent, dat een doer ander goet ende quaet dat ſinte
„ Pancraes te huis hoert, op xxxij nobel, elcke nobel gerekent
„ tot twee R. gl: van xl. gr. ende elcke morgen is waerdich in
„ huyerwaer VI. R. gl. xv ſtuivers. Item van *oncoſte van de Zee-*
„ *dyck*, *beer-Huygendyck ende Innigwegen opt morgen xxv Sts. ende*
„ I *oert des jaers*, behalven waken ende uitkoop van Dycken; nog
„ ſyn daer voel perſonen, die *pachten* hebben *op haer huyſſen ende*
„ *hoer goet*, dat wy niet en weten te vorderen. In kenniſſe der
„ waerheyt ſoe van Scepenen ſelve gheen zegelen en hebben noch
„ gebruyken, hebben gebeden Jacob Dirxz, onſen Schout, dit
„ over ons te willen bezegelen. 't welk ik Jacob Dirxc, ſchout
„ voirsz, ter bede garne gedaen hebbe ende myn zegel hier onder
„ aengehangen op ten XIX dach van den maent April. Anno xv^e^
„ ende achtien.

Volgens het Quohier van 't geen de huizen en landeryen, in Noortholland en Weſtfrieſlant gelegen, jaerlyx naer de herſtellinge (*redres*) van het jaer 1632 aen verpondinge opbrengen, ſtaet dit dorp op zes en negentigh huizen vierhondert zeven en zeventigh morgens en driehondert zeven en zeventigh roeden lants geſtelt, en betaelt dienvolgens 3388-15-10. Gelyk het volgens 't quohier der morgentalen, betalende tot den Hontsboſſche en duinen van Petten, jaerlyx opbrengt te zamen met Koedyk twee hondert guldens als van outs en hermeten zynde, by gunſt geſtelt wezende op driehondert morgens. Uit alle 't welke genoegzaem de geringe ſtaet deezes dorp te begrypen is: voeg hier by dat de Paſtory in de Roomſche tyden, alles by malkander gerekent, niet mêer dan als acht of negen Rynſche guldens opbrengen konde, welke echter door de Hollandſche Graven begeven wiert, ſtaende de inſtellinge aen den Domprooſt van Utrecht. Tot verder bewys van 't zelve neeme men acht, dat na de hervorming van den Godsdienſt, S^t^. Pankras in 't kerkelyke met Koedyk vereenigt is geworden, en alzoo in den jare 1573 zyn eerſten Gereformeerden kerkeleeraer bekomen heeft, dat tot den jare 1657 vervolgt is, als wanneer deeze kerken geſcheiden zyn en ieder een byzonderen leeraer

naer bekomen heeft, behorende onder de Claſſis van Alkmaer, de eerſte onder het Synode van Noort Hollant.

Waer van daen de tegenwoordige benaminge des dorps S[t]. Pankras voortgekomen is, zullen we kortelyk, en zoo verre 't ons beſtek kan lyden, opdelven; Van outs was die *Vronlo*, *Vronle*, *Vronlegeeſt* of *Vrongeeſt*, als we beneden nader aentonen zullen. Den naem van S[t]. Pankras verkreeg het van eenen Pankras of Pancratius, op wiens naem deezes dorps kerke gewyt was, en die op het jaer 1488 nogh als hare patroon gemelt ſtaet. Volgens het Roomſche Martelaersboek wiert Pankras, naulyx veertien jaren out, te Rome onder den Keizer Diocletianus om de belydeniſſe van 't gelove in Chriſtus op den 12 mei, of, als anderen beweeren, onder den Keizer Decius, gemartelt, en zouden volgens Molanus getuigeniſſe (*Natal Sanctor Belgii*) des zelfs overblyfzelen in de S[t]. Salvators Kerke te Utrecht lange jaren bewaert zyn geworden. Gelenius verzekert ons mede in zyne *Admiranda Coloniæ*, dat te Keulen in 't Hollantſche Kollegie, S[t]. Willebrordus en Bonifacius Kollegie genoemt, een groot been en mêer andere overblyfzelen van deezen Martelaer bewaert zouden worden. Dat hy immers in zeer hooge eere gehouden is betonen genoegzaem de veelvuldige kerken, op zynen naem in de Nederlanden van outs ingewydt geworden; en, om van anderen te zwygen, beſchouwe men alleenigh de Hooglandſche of S[t]. Pankras kerk te Leiden, die van dit dorp en die van het dorp Sloten in Kennemerlant, ter welker plaetze jaerlyx op den 12 Mei het hooft van S[t]. Pankras door den paſtoor aen het volk vertoont wiert met byvoeging: *'t en is geen Oſſenhooft, myne Katholyken, t'en is geen Paerdehooft; maer 't is het hooft van Sinte Pankras.*

Veel meerder voeten zou het in de aerde gehadt hebben omme het diepgewortelde gevoelen te ontzenuwen van dat 'er eertyds by den Langendyk tuſſchen Alkmaar en S[t]. Pankras eene groote en maghtige ſtadt gelegen heeft, die de voornaemſte koopſtadt van geheel Vrieſlant was en Vronen genoemt wiert, zoo 't niet den heere Eikelenberg voor weinige jaren geluſt hadde en gelukt ware, de grontveſten van dat wanſtalligh harszengebouw op te graven, derzelver zwakken ſtaet

aen te toonen, onwrikbare grontslagen van een volmaekter gebouw te leggen; en duidelyk met goede bewysredenen aen te toonen dat 'er wel te deezer plaetze in vorige tyden een Vronen gestaen heeft, doch slechts een dorp Vronen, maer geene stadt Vronen, als de meeste jonge schryvers, en daer onder zelfs al mannen van naem, naeukeurigheit en aenzien by onze lantgenoten, geboekstaaft hebben; hebbende 't sommigen zelfs konnen gelusten om verhalen en aentekeningen van schryveren by te brengen, die, hoe naerstigh der zelver schriften nagelezen worden, nergens gevonden zyn; En, in waerheit gezegt, wanneer men alle die menighvuldige bewyzen en voorwendzelen deezer mannen wel onderzoekt, moet men voor vast en zeker houden dat 'er nooit eene stadt maer wel een dorp Vronen gevonden wiert, wyl 'er geen een eenige van onze oude historyschryvers, (*Melis Stoke*, die volgens de getuigenisse van P. Scriverius in zyn out Batavie bl. 37 te Egmont, niet wyt van de Vrooner geest en het daer liggende dorp, ja maer twee uren weghs daer af gelegen, zyne Rymkronyk geschreven en omtrent het jaer 1250 tot na den jare 1300 geleeft heeft, uitwyzens zyn eygen verhael in zyne Rymkronyk. *Willem Procurator*, die mede te Egmont geschreven en gewoont heeft omtrent den jare 1300 tot aen 1332, *Beka*, *Heda* of de *Veldenaer*, van eene stadt Vronen reppen, maer het zelve uitdrukkelyk een dorp noemen. De eerstgemelde, den slagh, tusschen Graef Jan den I van Hollant en de Vriezen hier ter plaetze in den jare 1297 voorgevallen, meldende, zegt uitdrukkelyk:

Als die Vriesen hadden verreest,
Quame si te *Vronen op die Geest*
Met eenre harde groter Scare.
Ende die Grave trac bet nare
Met sinen lieden (zonder zorghe)
Al tote bi der Nuwer borghe,
Dat d'een den andren mochte sien.
Daer scede men dat heer in drien.

Een

Een deel Cogghen men doe ſende
Van der Gheeſt al tot en ende
Soo dat ter gheen daer ontweke.
Doe ſtreet men toe ſtouteleke,
Ende ghinc ſtriden op die Vrieſen,
Die dat ſpel moſten verlieſen.
Nochtans vochten ſi over zeer,
Daer worden verſleghen meêr
Dan drie duuſent op die ſtat.

in welk verſtaen der Vriezen de Hollanders Vronen in kolen zetten, en het geheele dorp verbrandden, gelyk dezelve Rymkronyk wat verder verhaelt:

Als die Vrieſen hadden verloren
(Des ſi langhe groten toren
Hebben moghen, die re leven,
En die daar in den lande bleven)
Ghinc men doe anſteken brant
Ende verbornden al 't hant
Dat *dorp te Vronen* al te maele.

De tweede ſchryver, deeze geſchiedeniſſe te boek zettende als een oorgetuige niet alleen, maer byna als een ooggetuige van 't geene in de nabuurſchap van de Egmonder Abdye, waer van hy de Procurator of bezorger was, toen ter tydt gebeurde, noemt Vronen een *Villa*, een dorp of Hoeve, daer de Vriezen op de aennadering der Hollandſche krygsbenden te zamen quamen, dat men in geene Steden doet, hoewel hy die benaminge ook elders aen Dordrecht, Haerlem, Gent en andere plaetzen niet alleen gegeven heeft, maer ook aen de bekende dorpen Voorſchoten, Akerſloot, Hoogwoude, en Boekel, alleenigh een geringe buurt buiten Haerlem wezende, zodat men daer uit geenigh bewys tot het vertalen van het woort Villa door dát van een ſtadt of ſtede halen kan, daer die de latynſche tale kundigh zyn, te overbekent is, dat Villa, in de rechte en eigentlyke bete-

kenisse genomen, zelfs noch stadt noch dorp betekent, maer alleenigh eene Hoeve, Hofstede ofte lantwoninge. Beka schryft zelfs almede dat deeze nederlaeg geschiedde *in de ruime velden van 't dorp Vronen* en het Goudsche Kronykje heeft „ ende doe Graef Jan in „ Hollant gehult was, zoo dede hy Heervaert bieden ende tooch „ met grooter macht in Westvrieslant ende *quam te Vroonen op die Gheest*, „ *daer die Vriesen stoutelic aenquamen ende streden teghen die Grave van* „ *Hollant* ende sloegen hem of heer Jan van Arkel ende heer Jan van „ der Doortoghe met sommighe anderen meêr. Die Vriesen verloren „ den stryt, ende daar wort 'er verslaghen drie duizent, behalven die „ daer verdronken hier en daar. Daer deede die graef van Hollant alle „ die dooden begraven, ende doe dede hy *dat NB. lant aensteken ende* „ *verbarnen*. Tot meerder bevestiging van deeze stelling dient Tacitus verhael van de Duitschen, dat zy geene steden bewoonden en geene zamegevoegde woningen leden, maer afgezondert en verscheiden bouwden, nadat hun een Bron, een Velt of Bosch behaegde; En alhoewel men by de oude schryvers met geen uitgedrukte woorden aengetekent vint, dat 'er voor het begin der veertiende eeuwe geene steden in Westfrieslant geweest zyn, kan men zulx echter genoegzaem uit de aloude Hantschriften en Verdraghbrieven der Graven besluiten, makende zelfs het verdraghschrift, in den jare 1299 tusschen de Vriezen en Graef Jan den Eersten opgericht, alleenigh gewagh van dorpen en Ambachten en niet van een eenige stadt. Voeg hier by, dat 'er by genigen onzer schryvers, die voor den jare 1300 geschreven hebben, meldinge van een eenige stadt die ten hunnen tyde of te voren in klein Vrieslant zoude zyn geweest, gemaekt wert, en zoo men al eenige Drechterlandsche dorpen, in de aen hun gegeve hantvesten steden genoemt vint, zoo weete men dat zulx alleen geschied is ten opzichte van zekere hun vergunde voorrechten, en dat zy nooit anders dan voor dorpen gerekent zyn geworden. Het verdraghschrift, tusschen den Utrechtzen bisschop en Epternachzen Abt in den jare 1063 opgericht, getuigt van Vronlo of Vroonen ook niet anders, als dat het ten dien tyde nevens de dorpen Warmont, Sloten, Egmont en anderen alleenigh eene ongewydde kapelle had,

die

die eerst in den jare 1488 een Parochie kerk zou geworden zyn, gelyk den scherpzienden heere Eikelenberg uit twee byzondere oude geschriften gebleken is, bewyzende die wakkere man vervolgens met onwrikbare getuigen en redenen, die dubbel waerdigh zyn gelezen te worden, dat op de Vroner geest niet alleen op heden een dorp gelegen is, maer al voor den jare MCCC geweest is; dat de gedaente des ouden dorps weinigh van die van het tegenwoordige verschilt heeft; dat deszelfs meeste huizen alleenigh langs den west kant van de Geest gebouwt waren, gelyk men die nogh heden ziet; dat de ruime en wytuitgestrekte geest in den omtrek des dorps begrepen, en het dorp niet veel grooter nochte met meerder gebouwen voorzien was als heden het dorp S. Pankras, en teffens dat Vronen niet anders dan een dorp en even het zelfde als St. Pankras geweest is.

In de lengte des geheelen dorps St. Pankras telde men nogh onlangs een hondert en veertien huizen, waer van 'er vyftien onder den Outdorper ban, vierentwintigh onder den Koedyker en alleenigh vyfenzeventigh onder den banne van St. Pankras behoorden, zynde het bekent dat driederly rechtsgebiet in deeze geest geoeffent wort, nadat ze by gedeeltens onder een byzonderen ban behoort. Volgens het Quohier, door Schepenen deezes Dorps gemaekt, telde men 'er in 't jaer 1671 zeven en zeventigh, in 't jaer 1632 zes en negentigh en in 't begin der zestiende eeuwe twee en zeventigh huizen, blykende daer uit genoegzaem, dat dit dorp weinigh verandert is gedurende den loop van twee hondert jaren, inzonderheit ten aenzien van den Banne van St. Pankras. De Vroner of 's Pankras geest vertoont zich noortwaert aen van de Outdorper geest af ter lengte van ruim 840 Zypze dykroeden of een groot half ure gaens, ende heeft omtrent de breedte van 190 gelyke roeden. Zy is aen de westzyde bepaelt met het Vroner meer en lage graslanden als ook aen het noort en zuit einde, ende aen den oostkant met de Heer-Huigenwaert, tusschen dewelke en deeze geest eene streke lands ter breedte van 175 roeden

den ſtrekt, welker zoom voor de bedykinge van dat water de oever pleeg te zyn, daer de baren van dien waterboezem haer gewelt op pleegden. De weſtelyxte zoom is met ſlechte enkelſtaende woningen van 't dorp S Pankras betimmert van den Outdorper ban af, tot daer zich haar noorteinde naer 't ooſten om buigt. De kerk des dorps ſtaet nevens vier of vyf huizen alleen omtrent den rugh van de geeſt, die naer beide hare einden en voornamentlyk naer 't noorden afdalende is, vertonende zich alzoo als eene lage langhwerpige zantheuvel, die boven de omliggende velden uitſteekt en zich tien voeten boven 't gemeene zomerwater verheft, ten wederzyde van dewelke men twee wegen vint, die hare breedte byna in drie deelen afzonderen, wordende de wegh, naer de zyde van de Heer Huigenwaert ſtrekkende, de Achterwegh en de andere, die van de halvemaensbrugh by Nieburg af byna recht uit loopt tot op de kerk van S Pankras aen, de Breede wegh genoemt. Ter zyde van deezen wegh naer den achterwegh toe in den banne van Koedyk vint men een heuvel, de eenighſte, die zich behalven de werven der huizen op de Geeſt vertoont, en tegenwoordigh een koorn akker verſtrekt, die onder de Dorplieden 't oude kerkhof genoemt wort, alwaer de eerſte kerk des ouden dorps Vroonen, nu Pankras geheten, geſtaen heeft tot den jare 1303 toe, wanneer zy ter nederſtorte, zynde het Kerkhof in den jare 1620 door de Graeflikheit van Hollant verkogt om geſlecht te worden, als wanneer men de fondamenten van duifſteen en vier ſteene dootkiſten met menſchen beenderen heeft gevonden, nevens een lantaern en verſcheide dootshoofden, zynde op de geheele geeſt nooit eenigh overblyfzel van eenigh fraei gebouw of eenige oude uitſtekenheit gevonden; dat ons te meerder beveſtigt, dat alles wat de jonger ſchryvers van Vronen als de eerſte en oudſte, ja de Hooft-en Moeder-ſtadt der kleine Vriezen, te boek gezet hebben, zonder eenige echte bewyzen by te brengen of oude Schryveren, die ten tyde van Vronens welſtant (als wy hier voren aengetogen hebben) leefden, namentlyk

lyk Klaes Kolyn, Melis Stoke, Wilhelmus Procurator, Beda, Heka, de Veldenaer en anderen, enkele beuzelpraet is, die, wel nagegaen en onderzocht, zich zelve tegenspreekt en dierhalven voor een verdichtzel aengemerkt moet worden.

Zeker gaet het dat den derden January des jaers 1527 die van S^t. Pankras een voorrecht verkregen omme onder zekere voorwaerden jaerlyx naer den Papegaei te schieten, 't welke zy Gaischut noemden, zynde zulx reets acht jaer te voren aen de jonkheit van 't dorp S^t. Maerten geschonken geweest, en ingestelt ter eere ende tot lof van Godt en *den milden broeder*, *onzen eerwaerdigen en heiligen patroon S. Maerten*, gelyk 'er woordelyk staet in den hantvestbrief, welke in de kronyk van Medenblik blad 173 geboekt staet. *Tacitus de Morib Germ. M. Stoke Rymkr. W. Procurator. Chronic. Beka et Heda de Episcop Utraj. Veldenaer Fascicul. tempor. Commelin Beschryv. van Amsterd. S. Eikelenberg gesteltheit van Westfriesl. P. J. Twisk ondergang der Tirannen B.* 13.

De Stadt

A L K M A E R

In Noort Kennemerlant,

Gedeelte van Noorthollant.

Alkmaer, de tweede ſtadt van Kennemerlant van outs her geweeſt, en, zoo men dit Lantſchap in Zuit- en Noortkennemerlant verdeelt, de hoofdſtadt van dit, als Haerlem van geene gedeelte, zien we hier nevens verbeelt, zoo als het zelve zich in den jare 1670 vertoonde aen de Boompoort by het Zeglis. Wegens de afkomſt zyner benaminge, wegens zyne outheit en Stichter vinden we by geenige Uit-of In-landſche ſchryveren eenige zekerheit, en daer het een of ander tydtboek al eenige bepalinge hier omtrent maekt, ſteunt alles op enkele gisſingen en ontbeert zelfs 't allergeringſte bewys. Jammer is het dat zoo veele jonge ſchryveren hier omtrent, blindelings naer eenen wegh zoekende, die in der ouden ſchriften en papieren niet gevonden wert, zoo hanttaſtelyke grollen en beuzelpraet, om voor groote meeſters te boek te raken, onder hunne echte verhalen gemengt hebben, en op de getuigeniſſe van oude papieren roemen, zonder die te noemen, zonder de plaetze, daerze beruſten, aen te wyzen ofte eenige uittrekzels daer uit op te geeven. Het wort by Melis Stoke, dien onwaerdeerlyken en beſten der Nederlandſche Kronykſchryveren, die in 't begin der veertiende eeuwe nogh leefde, alomme *Alcmaer*, en *Alcmare* genoemt, by broeder Klaes Kolyn in zyne Rymkronyk, omtrent den jare M. C. LXX geſchreven, *Allekemaer* en *Allekemare* in graef Dirk den VI geheten, ende in den voorrechtbrief van graef Diderik den V van den jare 1083, by Janus Douſa opgegeven, *Alcmere* en *Alcmare* zonder onderſcheidt geboekt gevonden. Sommige ſchryvers willen wel dat Alkmaer vermelt wort by Heda in het regiſter der Utrechtſche kerkgoederen onder den naem *Almere*, en maken daer uit op, dat deeze ſtadt

haren

haren naem van alle hare omgelege wateren en meeren bekomen zoude hebben; maer dat regifter en de Voorrechtbrief van Keizer Otto den I, gegeven te Nimmegen in den jare 948 wel nagelezen wordende, ontdekt men datelyk dat aldaer door *Almere* niet anders dan 't Haerlemmer-meer, verftaen kan worden, wyl de lyft van de goederen der Utrechtfche kerke by het recht der viffcherye en het koggefchult, door voorgemelden keizer gefchonken, de tienden der netten voegt, en *Almere* by den vloet Vennep, die in 't Haerlemmer-meer plagt te lopen, plaetft. Wat de outheit der ftadt belangt, hoewel de juifte tydt van hare bewallinge niet bekent is, is men echter bewuft dat Alkmaer een van de oudfte fteden van geheel Hollant is. Meermalen en zeer vroeg wort het in de Nederlandfche tytboeken genoemt, getuigende Gouthoeven het al op den jare 720 vermelt gevonden te hebben, maer zulx bewyft niet dat het toen al een bewalde ftadt geweeft is, en poorten en ftads rechten gehadt heeft, zynde de oudfte hantveft, die bekent is, eerft gegeven door Willem, Roomfch koning en grave van Hollant, in den jare 1254: Ook heeft Diderik de V grave van Hollant, die van 't jaer 1076 tot 1091 den graeffelyken fetel bezat, zelfs aen Stefen, Abt van Egmont en deszelfs nazaten in den jare 1081 zodanige rechters maght over Alkmaer gefchonken, als men in 't Nederlandfch Ambacht noemt, zodat, gelyk de doorgeleerde Pieter Scriverius over de gemelde jaerboeken aengetekent heeft, de Egmonder Abten Ambachtsheeren van Alkmaer geweeft zyn, die aldaer eenen fchout ftelden uitwyzens de eige woorden van des Graven hantveft, in 't Chronicon Egmondanum van broeder Johannes de Leydis geboekt, ende de medegetuigeniffe van den eer- en lofwaerdigen Rymkronykfchryver M: Stoke, dichtende in gemelden Diderik den V:

Defe Diederik gaf in finen ftonde
Den Abt Steven van Egmonde
Hantveften ende veftede al die haven,
Die fyn Oude-vorders gaven,

Ende meerdese hem haer recht,
In Lande, in Heerscapien echt,
Ende daer toe so maecte hi
Des Gods-huys man al Tolne vri,
Oec gaf hi hem al openbare
't Scoutaetdom van Alcmare.

zodat klaerblykelyk te zien is dat Alkmaer toen ter tydt nogh geene bewalde stadt geweest is, maer alleenigh eene ambachtsheerlikheit, welke nooit over beslote steden van Hollant geoeffent is geworden; maer Willem Heda, die in het jaer 1525 te Antwerpen overleet, den opstant der Vriezen onder 't beleit van Floris den zwarten, broeder van Graef Diderik den zesden, tegens den zelven grave van Hollant beschryvende, noemt op het jaer 1128 in 't leven van bisschop Andreas van Kuik Alkmaer al een *Oppidum*, stadt of steedje, (*postquam* [staet 'er] *Alcmaria Oppidum atque provincia Caninefatum* (Kenemaros vocant) *jam ferro igneque vastata erant*) en schoon Melis Stoke, die in 't begin der veertiende eeuwe geschreven heeft, den zelfden krygstocht gedenkende, het alleenigh eene kerk en markt noemt,

Haren scade wraken die Vriesen zware,
Want si die *kercke van Alcmare*,
En tie *Marct* bornde, dat si stoef,
Ende namen re wel zwaren roef.

zoo geeft hy voort daer aen door zyn verhael, dat daer binnen veele Kennemers met hunne goederen gevlucht waren, niet duisterlyk te kennen, dat zy binnen Alkmaer meenden veiligh te zyn als in eene bevestighde stadt.

Hier binne veele Lieden waren
Ende 't meeste deel van Kenemaren
Die stonden t'enen zwaren tribute.

Duidelyker spreekt echter dezelve Schryver van Alkmaer als van eene stadt in het leven van graef Florens den III. op het jaer 1169:

Den

Den naesten zomer die re lach,
Quamen op Sint Ypolitus dach,
Die Westvriesen t'eenre scaren,
Over rekene te *Alcmare*,
Ende hebben ontsteken *die Poert*,
Dan ghinc hem niet ten besten voert:
Want luttel Ridder en tie gheburc,
Hebben se wederstaen sture,
Ende verjaechden se van dan
Daer lieten si ligghen dertig man,
Die beste van hare zide.

'tZy dan dat Alkmaer reets in den jare 1128 of eerst omtrent 1169 bemuurt is geweest, het blykt altoos ten vollen, dat ze beuzelen, die voorgeven dat Alkmaer uit de assche van Vronen zoude voortgekomen en van uitgewekene burgers van deeze ingebeelde stadt Vronen begonnen zyn, daer Vronen ruim hondert en vyftigh jaren later, als dat Alkmaer voor eene bemuurde en gevestigde stadt bekent en genoemt is geweest, verbrant wiert; al het welke ook den grootsten voorstander van eene stadt Vronen, Hendrik Zoeteboom, in weerwil van zyne genegenheit, gedrongen heeft te belyden dat in de vertellingen van Vronen de waerheit niet voortgebraght kan worden, als den meesten tydt met het geleide van onzekere beschryvingen, van de alderbedenkelyxte naramingen ofte van 't geene, dat met de omstandigheit der zaken best overeenkomt, en dat de schryvers van zyn eerste beginzel, ende van zyn midden weinigh of geen bescheidt weten by te brengen, dan van horen zeggen.

Het tegenwoordige Alkmaer is een lankwerpigh vierkant, dat aen het noortwest einde breder is als aen het zuitoost einde, zynde de straten en grachten tot een merkelyk versierzel zeer regelmatigh aengelegt, en met fraie burger-huizen bebouwt, muntende onder de stads gebouwen merkelyk uit de alhier vertoont wordende S. Laurens kerk, Stadhuis, en Waeg; men beschout dezelve in

't verschiet van het Zeglis, de oude haven deezer stadt, die naer de Schermmeer voorhenen, en nu naer de bedykte en droog gemaekte Schermer strekt en weleer des avonts met een boom gesloten wiert, waer van de nevenstaende poorte, die in het jaer 1581 gebouwt is, ook den naem van Boompoort gekregen heeft.

De prachtige kruiskerk van S. Laurens komt ons in 't noortwesten voornamentlyk in 't oog. Men lei den eersten steen van dezelve op den negenden Juny des jaren 1470 en voltrokze vyf jaren daer na in plaetze van twee oude en aen malkander gestaen hebbende kerken, den Apostel Matthias en Martelaer Laurentius gewydt geweest, die door het vallen van den hoogen toren, voor de sint Laurens kerk met zware kosten nogh niet geheel opgetimmert wezende, den 29 October des jaers 1468 niet alleen grotelyx beschadigt, maer bouvalligh waren geworden: Ter gedachtenisse van welke gevallen in den jare 1605 op een houte tafereel dusdanige gedicht gestelt is, hebbende ten opschrift:

Memoriael van deeze Kerk

Omtrent geleden duysent jaer
A°. Dni. 600 Wert hier gestelt kerk en altaer
Den Heydenschen Afgooden.
Niet wel drie hondert jaer daer naer,
Zoo d'oud' memoriën zyn waer,
omtrent Zyn die weer uytgerooden.
860 Doe 't licht van Christi offerhandt
Glinsterde door heel Kermerlandt,
Sticht men een kerk ter eeren
901 Van Sint Laurence, d'welk naderhandt
1132 Dick van d'Westfriesen is verbrandt.
1328 D'oorlogh kan 't al ontkeeren.
Maer doe de yver kreegh meer kracht,
Wert daer neffens met goet aendacht
Een kerk in reverenci

1382 Van

1382 Van Sinte Matthys gestelt; sulx placht
Te zyn onzer Vooroud'ren pracht.
Het werk waerdeert d'intenci.
1468 Daer naer den tooren zeer vermaert
den 29 October Van Sinte Laurence stort nederwaert,
1470 'T welk oorzaek gaf te vellen
of Beyd' d'oude kerken tot op de aert:
1475 En in haer plaets, als wert verklaert
Dit heerlyck werck te stellen.

A° 1650 20 *July*.

Geen kleinen luister ontfangt dit heerelyk gebouw, wiens wederga in nettigheit van bewerkinge, zwaerte van lichaem en dunheit der pilaren in Nederlant naulyx gevonden wort, door de graftombe of kiste, geplaetst aen het opper einde van 't Koor, ter plaetze daer weleer 't hooge altaer stont, in welke de ingewanden van graef Floris den V van Hollant besloten liggen; dezelve is omtrent drie voeten hoog en breet, en omtrent zes voeten lang, staende op de vloer neder, onderstut alleenigh door twee houte blokjes, om de bodem voor de vochtigheit van den gront te behoeden: haere voorzyde vertoont het Hollandsche wapen in eenen eironden eiken krans en ter wederzyde twee gevleugelde Engelen, en daer boven vier hangende bloem-festonnen, bestaende haer deksel uit een graeuwen steen ter lengte van vyf en een halven voet ende ter breedte van twee voeten en zeven duimen, rontom bevat in eene houte lyst van voorgemelde kist, zynde aen het eene einde der zark binnen eenen ronden kring uitgehakt een driekantigh schilt met het Hollandsche wapen en daer nevens de dagh, maent en 't jaer van des Graven doot, ende de ronde kring met letteren van twee duimen lang bezet, luidende: **hier ond' is ingewat gve Floriis vā hollāt vslage wort vā h' Gerrit vā Velse,**

Nogh vint men hier ter plaetze de Grafsteden met hare gedenkschriften van den burgermeester Floris van Teilingen, van den heere

heere van Warmenhuizen Willem Bardens, van den ridder Frederik Westphalen, luidende:

OSSA. HIC. EXPECTANT.
RESURRECTIONEM.
FREDERICUS. WESTPHALEN.
ENCHUSANUS.
SAC. ROM. IMP. EQUES. AURATUS.
NEC. NON. HIEROSOLYMITANUS.
POST PERAGRATAM. EUROPAM. ASIAM.
ATQUE. AFRICAM.
DIEM. EXTREMUM. CLAUSIT. ALCMARIÆ.
ANNO. ÆTATIS. SUÆ. LXXII.
A. CHRISTO. NATO. M. DC. LIII.
DIE II. MENS. OCTOB.

en verder op het graft van den beroemden Alkmaerschen Geneesheer Pieter Foreest:

EVICtVs fato CVbat haC sVb MoLe forestVs.
hIppoCrates bataVIs sI fVIt, ILLe fVIt.

men vint verder in deeze luchtige kerke zeer hooge opgehangen een lankwerpigh en blaeu beschildert tafereel en daer op met gulde letteren vereeuwigt het belegh en de verlossinge van deeze stadt in den jare 1573 in dusdanigen tydtschrift

CLareat. oCtobrIs. LVX.
oCtaVa. aLCMarIanIs.

Het tegenwoordige orgel is een deftigh werk, wiens gelyken men zeer selden vint: het zelve is door van Kampen geordonneert, door den Orgelmaker Levyn en den Organist Jan van Bouchem begonnen, en wegens hun overlyden door den Orgelmaker Hagerbeer in den jare 1645 voltooit, zynde het beeltwerk door Nikolaes van der Hek en zynen zoon, den beruchten Maerten Heemskerk, vergult, en de kas door den konstigen Cæsar van

Ever-

Everdingen beschildert, het bovenstuk namentlyk *in 't jaer* 1644 en 't onderstuk een jaer later. Voeg hier by de overkonstige schilderyen, de zeven werken der Barmhertigheit verbeeldende en het laetste oordeel; in den jare 1518 opgemaekt, hebbende weleer die van 's Hertogenbossche daer voor ettelyke duizent guldens te vergeefs geboden gehad; en eindelyk de stads boekery, die, door den oorlogh verwaerlooft en byna geheel in verval gekomen, in den jare 1594 boven 't zuider portael van deeze kerke weder opgerecht is geworden op hare oude plaetze, en, sedert met eene groote menigte van voortreffelyke boeken vermeerdert, voor ieder op zekere gestelde dagen en uren open staet. Wyders had men mede verscheide kapellanyen of Vikaryen en Autaren binnen deeze S^t. Laurens kerke gesticht, welker sommigen zeer ryke inkomsten hadden, doch heden tot andere gebruiken bekeert zyn.

Behalven deeze kerk wert alhier op den hoek van de Leet en Kapel-steeg ook gevonden eene ruime Kapel, met een sierlyk torentje opgepronkt, outtyts de Lieve vrouwe Kapel geheten, als ter eere van de moeder maegt Maria ingewydt wezende: dezelve is in den aenvang door eenen Johan van Wieringen met eene jaerlyxe inkomst van vierenveertigh guldens begiftight, en bequam vervolgens nogh meerdere inkomsten, waer tegen dezelve geen verdere belastinge had als van zeventien guldens jaerlyx ten lyve van twee geestelyke dochters binnen Alkmaer, zynde volgens het besprek van den stichter in vorige tyden hier binnen wekelyx drie missen gelezen en op alle Zon-en Apostel-dagen gepredikt geworden, uitwyzens zeker out hantschrift, by den schryver van de outheden en gestichten van Amstellant, Noorthollant en Westfrieslant aldaer opgegeven.

Het stadhuis, zich alhier van verre ofte in 't verschiet opdoende, staet op de Lange straet, is in den jare 1509 zeer prachtigh aengelegt en in 1520 voltoit omtrent eene herelyke en brede brugh, die tot eene aengename en ruime wandelplaetze dient. De binnen vertrekken, kamers en zalen overtreffen nogh verre den gevel in deftigheit, ja in zoo verre, dat men ze dikwyls tot huisvestinge en

gasteryen van de stadhouders en andere aenzienelyke perzonen gebruikt heeft, doch nu alleen tot vergader-en-zitplaetzen van de loffelyke Overheit der stadt Alkmaer verstrekken, bestaende dezelve I uit eenen hooftschout, die, uit de Vroetschap door Burgermeesteren en Vroetschap verkoren, aen de Heeren van de Rekeninge voorgestelt en door die voor drie jaren aengestelt wort, missende gedurende dien tyt stem en zittinge in de Vroetschap, uitgezondert by het lezen der Voorrechten en 't aenstellen van Schepenen. II uit vier Burgermeesteren, die, twee jaren achter een regerende, t'elken jare hunnen eedt vernieuwen. III uit zeven Schepenen, welker oudste altoos de voorzittinge heeft, moetende zy, die mede twee jaren zitten, insgelyx ieder jaer eenen eedt doen, en IV uit vier en twintigh Vroetschappen ofte Raden, geschiedende der Burgermeesteren en Schepenen verkiezinge op den 24 December by briefjes, gelyk die van eene Vroetschap geschied by afsterven of vertrekken door het gezamentlyke lichaem der Vroetschappen, wordende in dit laetste geval door ieder lit drie perzonen, in 't eerste geval acht, en in 't tweede veertien perzonen benoemt, waer van de geenen, welker namen het meeste uitkomen, de openstaende amten verkrygen: Welke magistraet en der zelver bestellinge in vorige tyden geheel anders bestont en geschiedde; want volgens Hantveste van gravinne Jacoba van den 11 April 1462 had deeze stadt zestien Hooftmannen en negen dekens uit de negen gildens, welke met de zestien Hooftmannen jaerlyx drie Burgermeesteren en zeven Schepenen verkoren: By de volgende Hollandsche graven was een gedurigh blyvende Vroetschap ingestelt, en, deswegens verschil ontstaen zynde, by Hantvest van hertogh Philip den I, gegeven den 26 maert 1450, het getal der Vroetschappen bepaelt op Eenendertigh perzonen, welke Philip, de II van dien naem grave van Hollant, vermeerderde tot veertigh perzonen, die in den jare 1518 wegens het uitwyken van veele der ryxte burgeren ter zake van de gestadige Oorlogen met de Gelderschen en Stichtschen vermindert wierden tot een Vroetschap van zestien personen, die by hantveste van keizer Karel den V, gedaghtekent 26 september 1530 gebraght zyn tot het

tegenwoordigh gehouden wordende getal van Vierentwintigh personen, dewelke jaerlyx, zes dagen voor den gestelden dagh van de vernieuwinge van de Wet, eerst zes, daer na veertien en ten laetsten vier personen koozen, die zy den Grave of zynen Stadthouder in der tydt vertoonden om uit de eerste zes te verkiezen drie Burgermeesteren, uit de veertien zeven Schepenen en uit de laetste vier twee Threforiers, tot hanthavinge der Justitie en bestieringe der stadt, en dat uit de ryxsten, verstandighsten en rechtveerdighsten van de stedelingen; welk eerste getal by nader octroi van myne Heeren de Staten van Hollant en Westfrieslant van den 6 december 1588 tot acht, en laetste getal tot twee personen gebragt wiert, waer uit by den Stadhouder vier Burgermeesteren en een Threforier verkoren zouden werden, die de schout van Alkmaer den eedt afnemen moest achtervolgende voorgaende brieven van octroi. Op dit stadhuis vergaderen mede verscheide buitensteedsche Kollegien en Rechtbanken, als van de Balluagie van der Nieuburg, Egmont, Heerhuigenwaert, de Zype, Wieringerwaert en Warmenhuizen, mitsgaders de Kollegien van de Uitwaterende sluizen, den bedykten Schermer, Heerhuigenwaert, Zype, Wieringerwaert Bergermeer, Egmondermeer, de Poorterye ende der Poortsmolengossen.

Wat de hier verbeeldde stads Waeg met haren hogen en prachtigen Toren aenbelangt, men magh met waerheit zeggen, dat dezelve een van de fraeiste gebouwen van dien aert in geheel Nederlant is. De beruchte konstenaer Romein de Hooge heeft hare gedaente in een groote prent uitgebeelt, die by Adriaen Hasersout te Alkmaer uitgegeven is. Zy wiert in den jare 1582 op de Kaesmarkt van voren tegens de oude stads Waag (weleer het helige Geesthuis) aen gebout, uitwyzens het syffer getal, in de bovenste lyst van den Voorgevel gehouwen, zynde de keuren dezer Wage in den jare 1674 vernieut volgens het jaergetal, onder het stads wapen geplaetst en daer onder dit latynsche gedenkschrift, op de onderste lyst ter neder gestelt: S. P. Q. A. RESTITUIT. VIRTUS. ABLATÆ. JURA. BILANCIS. Dat is. *De Raet en 't Volk van Alkmaer*

 heb-

hebben uit loutere deugt het recht der Waeg herstelt. Niet weinige aenmoediging tot de gezegde bouwinge gaf de Hantvest van Willem den I, Prince van Oranje, en der Staten van Hollant, gedaghtekent 13 July des jaren 1581, ende aen deeze stadt tot eene vergeldinge van hare getrouwigheit en vromigheit by verscheide gevallen, binnelandsche beroertens en het manmoedigh uitthärden van het belegh der spanjaerden in den jaere 1573, gunnende ende gevende de inkomsten, baten en profyten der Wage, zulx ende in dier voegen die van wegen den Grave van Hollant als zyne domeinen daer af gegeven en genoten waren geweest, mits enkel en alleenelyk deeze stadt jaerlyx tot eene erkentenisse betaelde in handen en ten comptoire van den Rentmeester van Kennemerlant in der tydt eene somme van zeven ponden van veertigh grootten vlaemsch het pont. De Toren ryst uit het dak van deeze Waeg vierkant op tot aen den eersten ommegang, van waer ze verder achtkantigh tot aen den tweeden omgang voortklimt, en van daer zeskantigh tot boven het klokkenspel, met een zeshoekigh opryzent dak gedekt, opgetimmert is, alwaer de derde trans volgt en daer boven een zeshoekige en doorluchtige koepel, overdekt met een getralide ope globe, waer boven een kleinder, doch geslote weereltkloot op een zware yzere spil ten toon staet, waer uit nogh hooger een rykelyk versierde steng met omgekrulde leliën, en eindelyk een konstige weerhaen naer de wolken stygt. De eerste steen van deezen toren wiert in den jare 1597 gelegt, en is dezelve in den jare 1599 volbout, zynde de groote klok, geheele uren slaende, welke in den zelven hangt, op den 24 october van het jaer 1487 gegoten, en by de wydinge Sint Laurens gedoopt, ende weegt ruim zes duizent drie hondert ponden.

Het Voormeer, Accynshuis, en Dronkenoort, zich verder in ons konsttafereeltje voordoende, verplichten ons dezelve zoo kort doenelyk te beschryven. Het Voormeer, qualyk de Voormeer by eenige Alkmaerders geheten, was weleer een enkele plas-water, strekkende tot aen de Krebbesteeg en tot eene haven deezer stadt. In den jare 1573 Alkmaer voor de vierdemael zyne wallen uitzettende zuitooftwaerts geraekte dit Voormeer daer geheelyk binnen, en

wiert

viert uit het zelve in den jaere 1607 eene kaei, het Veneetſche eilant of de nieuwe Bierkaei genoemt, opgemaekt, werwaerts in den jaere 1614 alle de Bierſtekers van Alkmaer gelaſt wierden zich metter woon te moeten begeven, uitwyzens dit berymde opſchrift:

Doen men 1614 *ſchreef,*
Men ons alhier op dit Eilant dreef.

ſtaende 't zelve in eenen ſteen aen een der huizen op het zelve eilant uitgehouwen. Het Accynshuis met zyn geeſtigh torentje vertoont zich achter het gezegde Voormeer op den hoek van de oude Bierkaei en 't Dronkenoort, by de ſtads kraen, willende Dronkenoort zoo veel zeggen, als een verdronken hoek lants; gelyk deeze oort voorhenen geweeſt is, hebbende beſtaen uit ſudden, riet en biezen, uit een verdronken gront opgeſchoten, welke men na de tweede vergrotinge der ſtadt opgebaggert en tot eene betimmeringe gehoogt heeft, ſtrekkende de watergracht, te weder zyde met fraie huizen beſlagen, van het Voormeer af tot voorby de Viſchmarkt recht aen tot op de hoogte van de Hein Brouwers ſteeg, daer zich dezelve elleboogswyze kromt, en onder den rooſteen door in de nieuwe vaert loopt, waer aen de Kaesmarkt en Waeg gelegen zyn.

Omtrent ons voorwerp dusdanigh onze beſchryvinge ten ruimſten volvoert hebbende, zouden we hier mede afbreken mogen, indien we ons zelven met zulk een ſchetsgewys verhael voldoen konden, en de Lantsgenoten verder naer andere boeken wilden overwyzen: Onze eige zuinelykheit en de herhaelde verzoeken van verſcheide mannen van aenzien en kenniſſe hebben ons tot eene verdere uitweidinge, als de prenten vertoonen, bewogen, inzonderheit omtrent de gebeurteniſſen en merkwaerdigheden zoo van andere voorkomende ſteden, dorpen, huizen als van deeze vermakelyke en aenzienelyke ſtadt, welker omſtandige beſchryvinge de outheitkundige heer Simon Eikelenberg voor een geruimen tydt reets ondernomen en belooft heeft weereltkundigh te zullen maken, waer naer alle lettergrage Nederlanderen met veel ongedult uitzien ende reikhalzen.

De Westfriezen, van outs her stout op hunnen stant en de sterkte hunner grenzen, als aen alle zyden door zee, meeren en gebroke landen omringt, zodat ze geen Burgten tot beschermingе benodigt waren, en daerom ook de veroverde sterktens sloopten, ook prat op hunne vryheit, en daer tegens de Hollandsche Graven op dezelve gestadigh toeleggende uit hoofde van voorgewende giftbrieven, van koning Karel den Kalen en Lodewyk verkregen, (met wat recht of vermogen onderzoeken wy elders) gaf zulx voort aenleidinge tot gestadige oorlogen en invallen in elkanders landen. Dus schryft Klaes Kolyn in zyne Rymkronyk onder Graef Dirk den I.

In dese Tidericks tiden
Waren vele wichen en striden
Metten Friesen, ti ne dulden
Wouden, nochte billic hulden,
Toch zi worden wale gedwongen
Daze iem over Heare hulden.

De Hollanders besprongen Westfrieslant meest in den winter by harden vorst over het Ys ten tyde van Diderik den V, Diderik den VI, Floris den III, en Diderik den VII, of met heirkoggen over het water in den Herfst onder Floris den V, en Jan den I. Somtyts trokken ze echter langs den duinkant om, en, wyl de wateren nergens ondieper en smaller vielen, dan ter plaetze, daer nu Krabbedam gelegen is, alwaer het wedt de Reker tusschen de hooge velden, die van de Duinen af naer Enigenburg strekken, benepen lagh, zoo bestookten ze de Westfriezen mede aen deezen oort, die van daer ook menigen krygstocht op de Kennemers ondernamen en dies menighmalen Alkmaer, dat hun het allereerst op den wegh ontmoette, met gewelt bestookten en plonderden. Den eersten aenstoot leet Alkmaer, nogh maer een vlek zynde, van deeze Vriezen in den jare 985, als die niet alleen deszelfs huizen, na een streng gevecht met de Hollanders de overwinning behaelt hebbende, in den brant staken, maer ook allen, die zy van de Ingezetenen

von-

vonden, ter neder hieuwen. Den tweeden torn zou Alkmaer, daer het, als hier voren aengewezen is, niet voor in de twaelfde eeuwe bewalt is geworden, geleden hebben in den jare 1070 of 1071, en hertogh Govert met den Bult daer binnen negen, of als anderen schryven, drie weken belegert zyn geweest, indien men de getuigenissen (zonder bewyzen) van Barlandus, Johan vander Does en andere latere Schryvers blindelings aen wil nemen, schoon onze oudste en geloofwaerdighste tydboeken van zodanige belegering niet het geringste gewagh gemaekt hebben. Klaes Kolyn, Melis Stoke, de Kronyke van Egmont en Heda spreken wel van zyne overwinningen op de Vriezen, maer niet het minste van dit belegh, zodat ik met den scherpzienden Matthæus Vossius durve zeggen, dat ik het zelve voor een louter verdichtsel houde, wyl het eene gestaefde waerheit is, dat deeze onze oudste Vaderlandsche schryvers alles met de meeste getrouwigheit beschreven hebben, en echter hier van zwygen; Zeker bewys vint men by deeze laestgenoemde en andere Historieschryvers van dat de Vriezen Floris den Zwarten, den misnoegden broeder van graef Diderik den zesden, tot hunnen Veltheer gemaekt hebbende, in den jare 1133 de wapenen wederom aengrepen, Alkmaer andermael overweldighden, uitplonderden en verbrandden, zodat de meeste Kennemers, en uit schrik voor diergelyken lot, en op hope van voortaan geene zulke schattinge, als aen den Hollandschen grave, op te zullen brengen, zich by de Vriezen voegden en Floris tot hunnen opperhooft huldigden. Ziet hier de eige woorden van Melis Stoke in Diderik den VI.

Ende 't meeste deel van Kenemaren
Die stonden te zwaren tribute
Ende traken t'enen rade ute,
Ende begeerden alle, dat si
Hem selven mochten vechten vri,
Ende droeghen over een ghemeenlike,
Dat si best lieten Diderike
Ende lieten hem Florens verriesen.

Dat

Dat ſi met hem ende met den Vrieſen
Souden ſyn in alle noden.
Hier op ſenden ſi hem boden,
Ende hebben over Here ontfaen,
Ende hem hulde ende eede ghedaen.

dat van Klaes Kolyn gezegt wort gedwongen gedaen te zyn: Dus luiden zynen rymen:

Graven broeder, zyt zekers das
Ti ter eeren was genegen,
Florens genant, had ter degen
Gunſte over alle genoech,
Dat hi fiere met ongevoech
Moedere en Broedere bracht in are
Moede: des hien ſpoede voirware
Al na Frieſlant by ongedult,
Daer wurt i over heare gehult,
Ente barnede Allekemaere.
Ti verpinede Kenemaere
Moſten iem hulden zi wilden of niet.

Drie en dertigh jaren later, ten tyde van grave Floris den III, trof diergelyke ramp deeze ſtadt al wederom, wyl dezelve vryheit verdedigende Vriezen, vernemende dat de Hollandſche Grave elders opgehouden wiert, met een kloeken hoop volx over de Kil of waterlozinge Okkenvoort of Ottenfort, waer door de Heer Huigenwaert en 't Schermmeer in elkander ſtroomden, quamen, de hen tegenkomende Alkmaerders naer hunne wallen te rugge dreven en te gelyk met hun al vechtenderhant daer binnen drongen, dies zy de ſtadt uitgerooft hebbende die in de aſſche leidden, uitgezondert de kerke alleen, blyvende ruim tachentigh Burgeren verſlagen, uitwyzens Melis Stokes verhael op het jaer 1166, luidende:

Als men festich screef ende sesse
Quamen met groter zwaernesse
Die Vriesen van over Ottenfoert
Ghewapent t'Alcmaer in die poert
Met groter menyen vermeten,
Ende hebben dat [a] *Portkyn* [b] *beseten*,
Die daer quamen ende waren beraden,
Om die Poert te [c] *staen in staden*.
Als si sagh 't heer so [d] *swide*,
Traken sy hem over een side,
Ende lieten alle die ghebure
In sorghen ende [e] *in d'aventure*.
Die Vriesen namen dat si vonden,
Ende bornden 't al op tien stonden;
Si ne liet 'er staen groet no cleen,
Sonder recht die kercke alleen,
Die lieten si al onghescaet,
Dus wilde haer ghemene raet.
Die van Alcmaer hebben versien,
Dat hem haer vrienden ontflien.
Ende recht omtrent tachtig man
Worpen hem ter were voert an
Heet van moede gheliken [f] *riesen*,
Ende streken mids onder die Vriesen,
Ende bleven werender hande
Alle doet onder die viande.

[a] *poortje. Stedeke.*
[b] *belegert.*
[c] *te ontzetten.*
[d] *talryk.*
[e] *in gevaer.*
[f] *als razende.*

Om zulx te wreken is wel in den jare 1168 dezelve graef tegens hen met een groot leger opgetrokken; maer als, hy te Schorel genadert zynde, zommigen zyner dapperste Edellieden tegens zynen raet aen, en licht gewapent in Westfrieslant tot Schagen voorttogen, en aldaer brandende en blakende voor 't meerengedeelte verslagen wierden, trok hy te rugge en liep Alkmaer deswegen in 't volgende jaer 1169 al wederom deerlyk by hen aen, en wiert in

de kolen gezet alleenigh met verlies van dertigh man aen der Vriefchen zyde. De Rymkronyk verhaelt dat ze over 't wedt de Reker quamen en op S[r]. Hipolitus dagh de ftadt overweldighden, waer mede de oude kronyk van Egmont overeenftemt. Melis Stoke fchryft dus:

Den naeften zomer di re 1 *lach* — 1 *die 'er aen volgde.*
Quamen op Sint Ypolitus dach
Die Weftvriefen t'eenre 2 *Scaren* — 2 *met een groote hoop.*
Over Rekene tot Alcmare
Ende hebben ontfteken die 3 *Poert* — 3 *Stadt*
Dan ghinc hem niet ten beften voert:
Want luttel Riddere en tie ghebure
Hebben fe wederftaen 4 *fture* — 4 *Stuurs, vyandelyk.*
Ende verjaechden fe van dan,
Daer lieten fi ligghen dertig man,
Die befte van hare zide.

zodat my onbegrypelyk voorkomt, hoe Kornelis vander Woude, in zyne kronyk van Alkmaer deezen tocht der vriezen befchryvende benevens hunnen aenval op de ftadt, heeft konnen zeggen; *dat Gods goedertiere ende aldermaghtighfte hulpe hare elende voorgekomen heeft met moet ende couragie, zodat de wallen wel aengerant wierden, maer niet overwonnen,* zonder dat hy hier toe een eenigen fchryver of het minfte gedenkfchrift tot bewys bybrengt volgens zyne gewoonte. Gelyke nootlot trof noghmaels Alkmaer vyf en twintigh jaren later, weshalven Voffius in zyne hiftorifche Jaerboeken op het jaer 1195 met reden zich verwondert zegt te zyn over de krygelheit of ftantvaftigheit van de inwoonders van Alkmaer, dat zy eene ftadt, welke zoo menighmael verwoeft was en nooit geruft van den vyant wiert gelaten, tot geen ander einde wederom fchynen herbouwt te hebben, als om den vyanden nieuwe ftoffe te geven, om hunnen toorne aen te voldoen. Om zulx in het toekomende, zoo veel doenelyk, te verhinderen, deet Willem de II, Roomfch koning, in den jare 1254 het maghtige flot *Toornenburg* dichte by de Alk-

Alkmaersche wallen bouwen, en, de tyt geleert hebbende dat de Vriezen echter niet ophielden van telkens eenen nieuwen aenval te deezer stede te ondernemen, liet graef Floris de V in het jaer 1288 tot meerder verzekeringe zyner Hollandsche grenzen, beteugeling der Vriezen, die hem tot hunnen Lantsheer gehuldigt hadden, en beschuttinge van Alkmaer, met aller spoet het slot *Enigenburg* tusschen Krabbendam en S^t. Marten, *Middelburg* dichte bezuiden de Munnikebrug, *Nieuburg* by de halve maen te Outdorp en *Nieudoorn* stichten, te gelyk met het kasteel van Medenblik, als wy hier voren op de 98 bladzyde in 't brede aengewezen hebben. Dus bleef deeze kloekmoedige stadt van verdere overweldigingen bevryt tot in de vyftiende eeuwe, wanneer zy nevens de Kennemers en andere Hoexgezinden, die 't met hare wettige Lantsvrouwe, Hertoginne Jakoba van Beiëren tegens hertogh Philip van Bourgondie en de Kabbeljausgezinden hielden, van hare wederpartye geergt door der zelver optocht en overweldinge van de huizen te Brederode, Heemstede en Assendelft, de wapenen aengespte, Haerlem belegerde, de Bourgondischen te Alphen hielp slaen, en onder den Oversten Willem Nagel niet alleen de Waterlandsche steden, maer ook Enchuizen en Medenblik vermeesterde, doch voor Hoorn en later in een scheepstryt omtrent Wieringen zodanigh de nederlage kreeg, dat zy op het naderen van den Bourgondiër met een talryk heirleger hare poorten open zette, maer weinigh tot hare verschoninge, nadien in de eerste hitte niet alleen een merkelyk getal burgeren en poorters van den kerktoren afgestoten, maer ook elders op verscheide wyze omgebragt wiert, en de hertogh, daer mede nogh niet gepaeit, in den jare 1428 een allerongenadighst vonnis over Kennemerlant en Alkmaer streek, waer by deeze stadt alle hare poorten, muren en wallen ter nederwerpen moest, en als een open dorp blyven leggen, met verbeurtenisse van alle hare Voorrechten, Vryheden en Goederen, welke laeste hy hun echter na veel tusschensprekens nogh quytschelt, mits daer voor opbrengende eene somme van acht duizent kroonen binnen den tyt van zes maenden en vier grootten jaerlyx op nieuwen jaersdagh voor elke haertstede; waer

na dezelve Philip by zynen Hantvest van den 8 July 1445 dien van Alkmaer vergunde om hunne stadt te vestigen en de deuren in hunne poorten te mogen hangen, behoudens dat zyn voorgaende vonnisse van waerde bleef, en zy ten allen tyde gehouden zouden zyn op zyn bevel de deuren en vastigheden wederom wegh te nemen, welke laetste voorwaerde dezelve hertogh by zyne nadere hantvest, gegeven in den jare 1451, t'eenemaal weghgenomen heeft
„ niet jegenstaende die condemnatie, (*staet 'er in den brief*) voor-
„ tyds gedaen en geschied op ter voorsz onze stede van Alckmaer,
„ gonnende deselve onse Stede haer stede muyren te maken en on-
„ derhouden en die deuren van haren Poorten te hangen ende sluy-
„ ten tot allen tyden, sonder daer aen tegens ons of onsen nako-
„ melingen te misdoen of te verbeuren. In diergelyken krygsgeval geraekte Alkmaer op het einde van de vyftiende eeuwe wederom bedremmelt door het zoo genaemde kaes en broots volk, zynde eene zamenrottinge van de omstreex gezete lantluiden, die, mismoedigh wegens den slechten tydt, en het geweldadigh afvorderen van Ruitergelt door heer Jan van Egmont, stadhouder van Hollant, in den jare 1491, in groote menigte herwaerts binnen stoven en na 't plonderen van 't huis van Klaes Korf van Boschhuizen, Rentmeester van Noorthollant, geheel Noorthollant, uitgezondert Enchuizen alleen, tot zich overhaelden, waer door een eendraghtigh besluit genomen wiert, dat men met segel en brieven onder elkander bevestighde, van voortaen geen Ruitergelt meêr te zullen geven. De grootste ongenade haelde Alkmaer op zynen hals, door het tot de wapenen lopen der Burgeren op de aenkomste van den stadhouder, en 't gewapender hant uittrekken naer Haerlem in de maent mei des jaren 1492 onder de stads baniere, het plonderen dier stadt en hun verderen optoght tot de belegering van Leiden. Zy met hunne zamengespannenen een en andermael door hertogh Albert van Saxen tusschen Leiden en Haerlem ende laestelyk te Heemskerk, als by den Raetsheer Heemskerk vermelt staet, geslagen met verlies van vierhondert Alkmaerders en Kennemers, verzochten genade, die na veel voorbiddens eindelyk gegeven wiert,

mits

mits Alkmaer datelyk twee duizent zes hondert goude Sint Andries guldens opbragt, zyne Hantvesten en Baniere, die ook in den vorigen optocht van het jaer 1426 door die van Hoorn genomen was geweest, in handen van den hertogh overleverde ende tot ophopinge van zyn ongeval zyne vesten op eige kosten afbrake en de grachten vulde, wordende die van de Schager-kogge, Nieudorper-kogge ende 't Nieuwelant mede opgelegt tot beteringe hunner misdaden daer aen zonder eenigh loon te werken, waer en boven vyf en twintigh van de voornaemste poorters van Alkmaer bloots hoofts ende barrevoets te Haerlem voor de herberge des hertoghs van Saxen moesten verschynen met een wit stokje in de handen en opentlyk een voetval doende op hunne kniën voor de geheele gemeente hunner stadt om genade en vergiffenisse bidden. Noghmaels wiert Alkmaer ingenomen tusschen tien en elf uren des avonts van S. Alberts dagh, zynde 25 Juny des jaers 1517, door een groote hoop Gelderschen onder den oversten Selbach, gesterkt met een goet aental Vriezen, uit de Kuinder door den Admirael Langen Pier te Medenblik overgevoert en aen lant gezet. Acht dagen bragt die ruwe hoop binnen deeze stadt door met plonderen en roven, en scheidde niet van hier dan met het in den brant steken van twee meelmolens, die aen de vesten tusschen Ritzevoort en de Binnebanen stonden, met geheel Ritzevoort, daer wel hondert huizen verbrandden, en de nieuwe poort, zoo als zy daer uit trok naer Egmont toe. Het komt ons waerschynelyxt voor, zoo uit de Hantveste van keizer Maximiliaen en aertshertogh Karel van Oostenryk, gegeven den 28 maert des jaers 1510, als uit die van gemelden Karel als Roomsch keizer, gedaghtekent 15 september van den jare 1528, dat de Wallen en vesten op deezen jare 1517 nogh niet opgemaekt zyn geweest na hare voorgemelde nederwerpinge wegens het bewuste Kaesenbrootsspel in den jare 1492, staende uitdrukkelyk in de eerste wegens 't vertrekken der poorteren en 't inkomen der vreemden *dat Burgermeesteren Schepenen en Raden een zeker statuit daer tegens gemaekt hadden, om te vervallen ende te recouvreren de groote ende zware kosten ende lasten, daer inne dezelve stadt belast was, zoo voor*

de refectie (hermakinge) *onderhout ende fortificatie van die, als te betalen de renten en pensie, daer inne zy verbonden was, mitsgaders hare portie van des graven bede ende subventie.* ende met nadruk in die tweede hantvest rakende 't versterken der stadt gezegt worden de: *is ons vertoont ende te kennen gegeven geweest, hoe dat in 't jaer* 1517 *de voorschreve stadt van Alkmaer by den Rebellen, Geldersche en Vriezen, overvallen en ingenomen is, mitsgaders die poorteren ende ingezetenen van die beroofť, gepilleert ende eenigen van hunluiden gevangen ende zeer ongenadelyk getracteert; zodat de voorschreve toorderen, beduchtende voor gelyken overval, ende willende voorzien ende verhoeden verdere inconvenienten ende dangieren, hebben van ons verworven onze opene brieven van Octroi, om de voorschreve stede te mogen fortificeren ende sterk maken, gelyk zyluiden tot hare grote kosten begonst hebben te doen.* Meerder aonvechtingen van vyanden, zoo vroeger als later, stont Alkmaer wel ten doel, maer weerde ze kloekmoedigh af, zynde nochtans wel het aenmerkelykst het belegh, in den jare 1573 door de Spanjaerden onder de aenvoeringe van Don Frederik, zone des hertoghs van Alba, begonnen op den 21 Augustus ende opgebroken den 8 October daer aen volgende wegens den manmoedigen tegenstant, zoo der krygsbezettelingen als wel inzonderheit der Burgeren, heldhaftigh geholpen door hunne vrouwen, zynde 't zelve door dit tydschriftje der nakomelingen geheugenisse bevolen:

Don frederIIC WILde In aVgVsto aLCkMaer VernIeLen door geWeLt,
Dan VeeL dVIsenden SIInder, dIe 't nIet hebben VerteLt.

Loffelyke getuigenisse vint men alomme in 's lands geschiedenisboeken van der Alkmaerders dapperheit en onbezweke manhaftigheit in zoo menighvuldige bestokingen en oorloghsbuiën, hoewel zy somwylen voor de groote overmaght hunner vyanden hebben moeten wyken: Mennige Vries en Spanjert is van hun ter nedergelegt. Hoe meerder verdrukkinge zy leden, hoe fierder zy daer na te voorschyn quamen, en hoe zeer hunne huizen door den brant geschonden of vernielt wierden, hoe zy dezelve des te fraeier wederom

derom optimmerden; want behalven de voorheen gemelde brantstichtingen zagh men hunne gebouwen al mede op verscheide tyden by ongeluk door de alvernielende vlam verteeren; voornamentlyk in den jare 1328, en wederom op den tienden July des jaren 1605.

Aengenamer stonden genoot mente deezer stede tusschen beide van tyt tot tyt by het verschynen en de intreden van doorluchtige personadiën; als van gravinne Adelheit, vrouwe van graef Diderik den VII, in den jare 1195, van des voorgemelden broeder, graef Willem den I, met zyne vrouwe Alyt in het jaer 1204, van koning Willem in 1252, van den zelven andermael in 't jaer 1254, van des zelfs zoon, graef Floris den V, in 1272; van graef Jan den Eersten in 1297; van koning Christiern van Denemarken in 1531, van koning Philip den II van Spanje in 1561, van Prins Willem den I van Oranje in october 1572, van den Grave van Leicester in 1586, van prins Maurits van Oranje in 1618, van Willem den II in den jare 1650, en van Willem den III in de jaren 1666 en 1672.

Eeuwighdurende blyken van der Hollandsche graven blakende gunste jegens deeze stadt om menighvuldige getrouwe diensten en stantvastigen yver vint men ook alomme in hunne verleende Hantvesten en Voorrechtbrieven, die tot den huidigen dagh zorghvuldigh op het Stadhuis bewaert, en ten nutte der ingezetenen door de Wethouderen waergenomen worden. Koning Willem maekte den 4 July 1254 de Alkmaerders tolvry door geheel Hollant, zoo te water als te lant; Graef Willem de IV vergunde hun 1339 drie jaermerkten, de eerste te houden te Midvasten, de tweede te S^t. Jakob en de derde te S^t. Bartholomeus, elke markt drie weken durende, met byvoeginge van een zeer geringen tol op de goederen der van buiten komende en vertrekkende koopluiden, terwyl de markt duurt, te weten van ieder paert vier penningen, elke rint twee penningen, ieder laken acht penningen en op alle slapende goederen een honderste penning, waer by Hertogh Albrecht van Beiëren op S^t. Mauritius dagh in den jare 1379 een vierde jaermarkt veroorloft heeft te houden binnen de stads vryheit, aengaende

de drie dagen voor S[t]. Mattheus-dagh en durende vier dagen daer na: den 28 Mei 1365 beval dezelve Hertogh dat de Paeschmarkt, die Paeschmaendagh pleeg te beginnen, voortaen drie dagen na Paeschen met gelyke keuren als de voorgaende gehouden zoude worden. In 't jaer 1367 keurde hy den burgeren, dat men geen gerechts persoon ooit zetten moghte, ten zy hy alvorens drie jaren inwonende poorter geweest hadde, dat hy 1410 stelde op zes jaren, en in 't jaer 1390, dat wanneer een bastert zonder erfgenamen aldaer stierf, de goederen gaen zouden van waer die gekomen waren, ook gaf hy toen den kerkmeesteren de maght om met kennisse van 't Gerecht eenen schoolmeester aen te stellen. Een aenmerkelyk voorrecht bequam deeze stadt in den jare 1393 naer den loop van den Hove door deszelfs uitsprake tegens Dordrecht ten voordeele van Alkmaer omtrent het Stapelrecht, dat graef Willem de VI in 't jaer 1394 des Dingsdaghs na S[t]. Victors dagh verder bevestigde. Den 7 mei 1395 gunde hy wederom den stedelingen vrydom van aensprake in rechten wegens alle breuken, zoo wanneer de schout hen niet binnen 's jaers in rechten betrokken zoude hebben, ook schonk hy ter zelfder tyt het Klerkambacht aen het Gasthuis, het Brootambacht aen het heilige Geesthuis, en de schole en kosterye aen de kerke aldaer met alle hare baten en opkomsten. Voorgemelde Willem de VI voegde daer by den 20 mei 1407 eene eeuwige ontlasting van alle markt-tollen in zyne landen, ende eindelyk op den 19 february 1414 eene ordonnantie wegens het bezegelen van schultbrieven, verpandingen en contracten, het jaerlyx doen van rekeninge door Burgermeesteren, het houden van pantdagen en 't panden ieder vierendeel jaers door den Schout; het branden der maten; het verbeuren van maeghgelt over eenen dootslagh en 't toebrengen van wonden, ende het niet langer steden van eenigh vonnis dan acht weken, hebbende hertogh Willem van Beijeren alvorens den 1 Mei 1355 gewillekeurt, dat, zoo wie van de Alkmaersche Poorteren zyn lyf met recht verbeurde, niet meer tegens den Heer verbeuren magh, dan half zyn eigentlyke goet, en dat de andere helfte zal blyven zyne wyve of zynen wetachtigen kinderen ofte zynen

rech-

rechten Erfgenamen. Hertogh Philip de eerste verleende den 9 Augustus 1446 een byzondere hantvest op het quetzen, dootslaen en de rechtsvordering van zeventuigh; den 3 Augustus 1450 gaf hy ten voordeele der Alkmaerders, door die van Hoorn grotelyx benadeelt in hun Jaer- en Paerdemarkt, een verbodt uit, van niet op den uitgeschreven S[t]. Laurens markt binnen Hoorn te komen met eenige paerden, goederen of koopmanschappen en die aldaer te verkopen ofte te kopen op verbeurte der zelve goederen en zekere andere boete. Keizer Karel de V gaf den 1 April 1545 by openen brieve zyne toestemminge datmen zelfs buiten de markt-dagen ten allen tyde zoude mogen kopen en verkopen allerhande Koorn, Boter, Kaes, en andere montkost, gelyk men op de gewone marktdagen pleeg te doen. Philip de II, koning van Spanje, octrojeerde den 7 July 1556 ten nutte van geheel Noorthollant, dat men van geenige vonnissen, onder de zestigh ponden bedragende, en by de gerechten dier steden gewezen, zich zou mogen beroepen naer hooger rechtbank; dezelve koning keurde den 22 January 1557 voor goet de verkopinge der tolle te Alkmaer, jaerlyx geldende vyf en dartigh ponden, van veertigh grootten vlaemsch het pont, aen de burgermeesteren der zelve stadt door die van de kamer van rekeninge in Hollant gedaen voor eene somme van Zeventien hondert en vyftigh guldens; den 4 November 1557 stont hy hun wederom toe het timmeren van eene nieuwe wage aen de zuitzyde van 't heilige Geesthuis; den 26 Juny 1558 het stellen van twee nieuwe watermolens boven de vier reets gestelde in het Geestmer ambacht; den 24 November daer aen volgende de gedane kope van den Gruittol binnen de stadt, jaerlyx in pacht geldende tien gulden en tien stuivers, voor de somme van Vyfhondert vyf en twintigh guldens eens; dezelve Vorst gaf aen de stadt den 26 October 1570 de Waeg in pachte uit voor eenen tyt van achtien jaren tot duizent guldens jaerlyx, en den 1 April 1571 de visscherye te Rustenburg in den banne van Urzem in eenen eeuwigen erfpacht onder eene jaerlyxe erkentenisse van twee en zeventigh guldens in handen van den

Rentmeester generael van Kennemerlant in der tyt. Willem de eerste, prince van Oranje, gaf Alkmaer by openen brieve, gedaghtekent 26 October 1573, het Voorrecht, dat ten geenen tyde eenige huizen mogen getimmert werden buiten de stadt op zes hondert roeden na aen hare graften; hy stont haer zelfs by apostille op derzelver requeste den 11 december 1573 toe, dat de jurisdictie en de banne van het dorp Outdorp aen het stads schoutamt zoude worden toegevoegt, om by den Schout van Alkmaer met de andere Jurisdictie van de stadt bedient te worden, ende dat de jaerlyxe inkomsten van het Papengilde tot onderhout, verbetering ende vordering van de stads schole aengelegt en gebruikt mogten worden, en den 11 Maert 1575 nogh vyf hondert guldens tot onderhout der Schoolmeesteren uit de geestelyke goederen. Meergemelde Philip de II verwillighde den 3 Maert 1575 het houden van twee jaerlyxe leer markten, de eene te houden des maendaghs na beloken Paeschen en de andere 's daegs na Bartholomeus, sedert welken tyt de Gravelyke oppermogentheit vernietigt is geworden ende in den boezem van 's lands Staten te rugge gekeert, die dan ook uit hunne volle maght en rechte wetenschap by tyt en wylen deeze stadt al mede met verscheide Voorrechten en Octrojen begunstigt hebben, te lang om hier ter neder te stellen.

Viermael is Alkmaer vergroot, eerstelyk te weten onder graef Willem, Roomsch koning, de tweede uitlegging is waerschynelyk gedaen omtrent den jare 1528, zynde den 24 April van dat jaer de eerste steen gelegt aen de oude vriessche poort en het slot Toornburg alstoen doorgegraven, ten derden reize in den jare 1572 en laestelyk wederom zuitooftwaert in het jaer 1575, waer toe de lustige bloei van zyne hooftneringen en hantwerken veel geholpen heeft, namentlyk het zoutzieden, grutten, de drapperyen en Brouweryen en wel inzonderheit de sterke handel in kaes, allerhande zuivel en koorn, die van alle omgelege plaetzen hier wekelyx te markt gebraght worden: Voeg hier by zyn vermakelyken oort, welige landeryen, zoete wateren en gezonde luchtstreek.

Met

Met eene groote aenzienelykheit en deelgenootschap, zoo in de algemene ſtaetsregeringe van ons vereenigt Nederlant, als in de byzondere beſtieringe van het Hollandſche en Weſtfrieſche Gemeenebeſt, gaet deeze welvaert verzelt. In de vergadering der Staten van Hollant heeft Alkmaer de voortzittinge en ſtemminge voor alle de Noortholland-ſche en Weſtfrieſche ſteden. In het kollegië der Gecommitteerde Raden van Weſtfrieſlant, te Hoorn gehouden werdende, zent deeze ſtadt t'elken derden jaer een Gecommitteerden, en een anderen tot des gemeenen lands rekeninge aldaer, welke altoos de voorzittinge hebben, voorts een Raet naer de Admiraliteit in het Noorderquartier, om de drie maenden beurtelings te Hoorn en Enchuizen hare zittinge houdende; Een bewinthebber in de Ooſtindiſche en twee in de Weſtindiſche Compagnie in noorthollant, ook zent Alkmaer naer den Hage ter vergaderinge van de Staten Generael, van den Raet van State en Generaliteits rekenkamer een gecommitteerden op zyne beurt, zynde driederlei, als de eerſte van vyftien jaren, waer na die drie jaren ſtilſtaet; de tweede van twaelf jaren, gevolgt van een driejarigh ſtil zitten, en de derde van negen jaren, waer op mede een ſtilſtaen van drie jaren volgt, in ieder der gemelde drie kollegien. De Burgermeeſteren worden jaerlyx, als Maximiliaens heeren, beſchreven tot de beraminge der werken aen den ringdyk van de Noorderkogge, en daer na naer Medenblik by het hooren doen der rekeninge van die Kogges dyx onkoſten, verders als Hooftingelanden by de beraminge en 't opnemen der rekeningen van den Hontsboſſche, en eindelyk als Hooftingelanden by het doen der rekeningen van de Egmonden, Schorel, Bergen, Groet en Kamp, Oude en Nieuwe Nierop, Winkel, en Geeſtmerambaght wegens de Poorterye, beſchouwende en berechtende de Alkmaerſche Hooftſchout, als Dykgraef, en de Schepenen, als Heemraden, den zuider Reker- en Heilozen-dyk; waer en boven deeze ſtadt ook ſtelt een Heemraet over de uitwaterende ſluizen, een van hare Burgermeeſteren voor deszelfs leven tot Hooftingelant, en drie Heemraden in de Heer Huigenwaert; Een Heemraet over 't

Geestmerambaght, welkers Dykgraef binnen Alkmaer zyn verblyf hout. Nogh heeft Alkmaer twee hooftingelanden in den bedykten Schermer, die beide Burgermeesters zyn, welker eene voor drie jaren zulx blyft, en de andere om het jaer verandert, als mede zes Heemraden, te weten twee uit de Vroetschap en vier uit de Ingelanden binnen de stadt wonende.

Luister en sieraet heeft deeze stadt daer nevens bekomen door hare geleerde Inboorlingen en Uitvinders van konsten, waer onder boven allen uitmunten DIRK VAN FOREEST uit het edel geslacht der Foreesten, der Medicynen Dokter, eerst hier ter stede, toen te Vilna in Littauwen en later by den koning van Polen; PETRUS NANNIUS, geboren in 't jaer 1500, priester Kanonnik te Atrecht en Hoogleeraer te Leuven in Buslidius kollegie, die, aldaer in den jare 1557 overlydende, in druk nagelaten heeft twee en veertigh onderscheide verhandelingen, aentekeningen over eenige oude schryvers, brieven en vertalingen in de latynsche tale; FREDERIK VAN HEILO, priester en geprofesside monnik te Heilo, die na elkanderen bestiert heeft de nonnen kloosters te Warmont, Leiden, en Beverwyk, en door zyne tien verscheide nagelate schriften, die de Hoogleeraer Boxhorn te Leiden by inkoope bezeten heeft gehadt, betoont heeft een fraei latynsch dichter, redenaer en Godgeleerde te zyn geweest, zynde hy in zyn klooster te Heilo gestorven in het jaer 1455; PIETER VAN FOREEST, dokter in de geneeskunde te Alkmaer en naderhant te Delft, geboren 1522, gestorven 1597, wiens grafschrift hier bevorens opgegeven is, hebbende geschreven *Observationes & Curationes Medicinales*, *Observationes & Curationes Chirurgicæ*. by verscheide boekdeelen uitgegeven; NANNING VAN FOREEST, des voorgemelden broeder, eerst Pensionaris van Alkmaer, daer na Raetsheer in den Hoogen Raet, daer hy stierf in den jare 1592, hebbende eene beknopte beschryvinge der belegeringe van Alkmaer uitgegeven te Delft in 't jaer 1574; ADRIANUES METIUS, Professor in de wiskunst te Franeker, geboren 1571, gestorven 23 september 1635 na alvo-

rens

rens vyf byzondere boeken over de Starrekunde, Aertklootkennisse en de Telkunst uitgegeven te hebben; JACOBUS METIUS des zelfs broeder, die onder meer andere uitvindingen ook een Verrekyker toegestelt had, waer mede men onderscheidentlyk tusschen de twee en drie mylen verre geschreve of geschilderde letteren zien konde. KORNELIS DREBBEL, geboren 1572, en gestorven te Londen 1634, een uitmuntent Philozoof, door keizer Ferdinant den II tot leermeester van den prince, zynen zoon, gestelt en naderhant tot zynen Raetsheer verkoren; PANCRATIUS CASTRICOMIUS, rechtsgeleerde, Pensionaris van Groningen, die een naemrol van Hollandsche, Zeeuwsche en Utrechtsche schryvers opgestelt heeft en 1619 overleden is; JOHAN DE KATER *of* CATERUS, meester in de konsten, Licentiaet in de Godkunde en Pastoor van Alkmaer, uit een burgermeesterlyk geslacht gesproten, een scherpzinnigh Philosoof, als blykt uit zyne opwerpingen tegens de overnatuurkundige Bedenkingen van Cartesius. PASQUIER LAMMERTYN, een man van geringe geboorte, maer fraeiën geest, die in het jaer 1595 uitgevonden heeft de konst van door trekwerk allerhande beelden, bloemen, en figuren in 't linnen te weven.

Wat de kerkelyke huishoudinge alhier ter stede zoo outtyts als hedendaeghs betreft, men weete dat Alkmaer eerst onder 't bisdom van Utrecht, naderhant onder dat van Haerlem behoorde, en hebben behalven de hier voren beschreven S^t^. Laurens kerke en de Lieve Vrouwe kapelle, hier ook gestaen een minnebroeders klooster op het zogenoemde heilige velt, wyl daer voor der minnebroederen aenkomste zeven Priesters by elkanderen woonden, zynde 't zelve gesticht in den jare 1447 en deszelfs kerke in het jaer 1481, doch beiden in den jare 1572 afgebroken, wordende de plaetze, alwaer ze gestaen hebben, nogh hedendaegsch het monniken erf genoemt; Voorts twee nonne kloosters, als dat der arme Klarissen, S^r^. Katharinâs konvent geheten, en by de Geester poort gestaen hebbende, en dat der Tertiarissen, die den derden regel van S^r^. Franciscus volgden, het welke de Moedermaegt Maria gewydt was. Ook vont men

 hier

hier in vorige jaren drie byzondere begynhoven; het oude, waerin door het ter nederstorten van den grooten kerktoren op den 29 October des jaers 1468 twee begyntjes doot vielen; het middel, en het jonge of nieuwe begynhof, zynde 't eerste na 't veranderen van den Godsdienst verkeert tot een Huisarmen- en Tucht-huis, het tweede tot een Vrouwen Gasthuis, en het laeste tot een Weeshuis en Latynsche schole: behalven alle welke geestelyke woningen hier ook stonden een huis van de Preekheeren van 't Haerlemsche konvent benevens de groote kerk, gemeenelyk het Paterhuis gezegt; het H: Geesthuis, in 't welke aen 't outaer van de H: Maegt eene altytdurende Vikary gesticht was; het St. Elizabeths gasthuis, noch een ongewydt gasthuis, by het H: Geesthuis gelegen geweest, dat met verlof van den bisschop van Haerlem, Nikolaes van Nieulant, in het jaer 1569 overgebragt wiert in het St. Elizabeths gasthuis, en laestelyk het zogenaemde Zessenhuis op de Heerestraet, gesticht voor zes arme mannen. Sedert de hervorminge van den Godsdienst is Alkmaer aen 't hooft gestelt der eerste klassis van Noorthollant, bestaende uit vyftigh predikanten, jaerlyx zesmael binnen de stadt vergaderende, te weten den eersten woensdagh in January, dingsdagh beloken Paeschen, dinsdagh beloken Pinxter, dingsdagh acht dagen voor het Synode, den tweeden dingsdagh in September en den laesten dingsdagh in October. Uit de beroepinge van zynen eersten predikant, Pieter Kornelisz, in den jare 1564 blykt ten vollen, dat Alkmaer een van de eerste de hervormde kerkleere aengenomen heeft, dewelke sedert zoo grooten aenwasch kreeg, dat de Magistraet hunne gemeente eindelyk in November 1631 met een vierden kerkeleeraer bezorgde, waer nevens tien ouderlingen en twaelf diakenen jaerlyx de kerk- en armen-dienst bevlytigen en waernemen. *Klaes Kolyn. Melis Stoke. J de Leydis Chronic. Egmondan: W. Procurator. W. Heda. P Scriverius Holl. Graven. M. Vossius Jaerboeken. Hantvesten van Alkmaer. P Bor. E van Meteren, P C Hooft Nederl. Histor. Valer. Andreæ Bibliotheca Belgica. Fr. Zweertii Athenæ Belg. P: Wesemii Oratio Funebr. in Obit. Adr. Metii. Batavia Sacra. tom* II. *p*. 418.

Het

Het Dorp
HEEMSKERK
In Noortkennemerlant.

Heemskerk, een groot half uur gaens van de ftede Beverwyk, en tusfchen dezelve, de dorpen Kaftrikom en Uitgeeft en de noortzee gelegen, is een tamelyk bewoont en zeer out dorp in Noortkennemerlant, gedeelte van het tegenwoordige Noortholłant. Het komt al voor in den verdraghbrief, tusfchen den XXI bisfchop van Utrecht, Willem den I, en den Abt Regimbertus van Epternach in den jare 1063 gefloten, met de benaminge van Hemezenkireca en van Eemskerke by Melis Stoke in Diderik den II. Zyne oude gefteltheit, vermogen en federt gevolgde vermindering kan men genoegzaem daer uit opmaken, dat het zelve in oude tyden in alle openbare heirvaerten, zoo binnen als buiten 's lands den Graven fchuldigh was te dienen met vier en twintigh riemen, en volk naer den riemtale volgens den gebruike van Kennemerlant; dat hertogh Albrecht van Beiëren in den jare 1391 de ingezetenen alhier tot op de geheele helfte verminderde; dat hertogh Jan van Beiëren, regent van Hollant, hen in den jare 1420 uit medelyden nogh drie riemen lager ftelde, en zy eindelyk nogh andere drie riemen van gemelden hertogh afkochten, tot tien Wilhelmus fchilden ieder riem, zodat zy ten laeften alleenigh op zes riemen zyn blyven ftaen.

De Heemskerker banne of rechtsgebiedt ftrekt zich ruim vier uren gaens in den omtrek uit, en legt geheel en al in vyf buurten verdeelt, als de Kerkbuurt; Duinbuurt, Noortdorp, Oofterzyde en Hofdorp, ook wel Hoogdorp geheten, met den Madewegh; en leggen daer binnen de edele huizen *Out Haerlem*, op één kleine brok muurs na geheelyk verdwenen, *Asfumburg*, *Meereftein*, *Rietwyk*,

wyk, daer weleer eene kapelle ſtont met een huis voor den kapellaen;*Poelenburg* en *Marquette*,hier na te beſchryven. De S^{t}.Aechten dyk dekt ter lengte van ruim drie hondert roeden deeze Ambachtsheerlikheit in het ooſten tegens het Y en Wykermeer-water, weshalven ook volgens keuren en ordonnantien, by Schout en Schepenen, als Dykgraef en Heemraden, gemaekt den 10 Juny 1659, gekeurt is deeze S^{t}.Aechten dyk, beginnende van 't ſchouw-ent af, en vervolgende zoo verre de verſtoelinge van Heemskerk ſtrekt, te maken, dat laegſte naer het hoogſte, wel verſtaende dat ieder lynheer naer zyn goetdunken zynen lyn verhogen en verbeteren magh, ende op eenen beſtemden dagh daer op een iegelyk, die in zyn lyn verſtoelt is, ontbieden, en het ongemaekte werk voor den onwilligen beſteden ten diens koſten op dyx recht en op eene boete van den Eigenaer of Bruiker der landen van twee ſtuivers voor den Schout. By nadere keure van den 30 mei 1662 wiert wederom vaſtgeſtelt dat een iegelyk, die hooi langs of over deezen dyk zoude halen, op den onderdyk van den zelven dyk tuſſchen Barenden huis en de molens voor ieder Made, dat hy gebruiken mogt, zou hebben te brengen een wagen zant, op de verbeurte van vyf ſtuivers en evenwel te moeten zanden, gelyk ook allen, die hun hooi moeten halen van buiten den dyk, en den Sint Aechten dyk langs moeten ryden, (van de Banſcheidinge van Uitgeeſt af tot den eerſten overvaert over den zelven dyk toe) buiten op den onderdyk, voor ieder morgen, daer iemant genot van haelt, langs den zelven onderdyk moeten brengen een wagen zant op de boete van vyf ſtuivers.

Uit zandigen gront en hooge duinen beſtaet deeze heerlikheit wel voor 't meerder gedeelte, doch dezelve leveren echter ryke vruchten van vlas, kennip, hennip, rogge, en verder goede weide voor ſchapen, waer toe de menigte van beekjes en de daer uit afgeleide ſloten van friſch en helder duinwater veel helpt, als voornamentlyk zyn de Groote Cyë, de Luttike Cyë, de Zantvenner beek, 't Hooftbeekje, de Holle beek, de Kerkbeek, de Halve beek tuſſchen de kerkkroften, de Poelbeek, de Strengbeek, de Paſtoorbeek en de Voorbeek. Het hooi- en gras-lant is weinigh en alleenigh aen

den

den Uitgeester ban, ende by, en nevens den St. Aechten dyk gelegen.

De kerk, met een fraeien toren versiert, pronkt met een ruim kerkhof, van hooggetopte boomen belommert, en dat wederom met het graf, door den beruchten Schilder Marten Heemskerk, in dit dorp geboren, opgericht voor zynen vader Jakob Willemsz van Veen, een welgestelden huisman, en kenbaer door een blaeu arduin stenen grafnaelt, waer op een kintje verbeelt staet, met eene toortze eenige dootsbeenderen schynende in den brant te steken en met zyne rechter voet op een dootshooft steunende, waer onder staet:

D. O. M.
Jacobo. Venio. Guillelm:
Parenti. Cariss.
Martinus. HEMKERK.
Pietatis. ergo. P.
VIX: An. LXXIX.
COGITA. MORI.
1570.

nogh lager zyn wapen, en aen de andere zyde:

Hier. Leyd. begraave.
Jacob. Willems. van. Veen.
sterf den. XVI. *dag. Septemb.*
1532. *ende. heeft. geleeft.*
79. *jaar.*

zynde door hem, die zeer ryk naer die tyden was en kinderloos binnen Haerlem overleet, en aldaer in de nieuwe kapelle binnen de groote of St. Baefs kerke aen de noortzyde onder een blaeuwe zark begraven ligt, tot onderhout van deeze Piramide zeker lant verbonden, met voorwaerde, dat anderzins zyne bloetvrinden 't zelve zich zouden mogen toeëigenen, berustende als nogh onder zyne Erf-

genamen, die meest in goeden doen zyn, een testament, getekent 16 April 1558, waer by Marten het zuiver jaerlyxe inkomen van zekere landeryen, omtrent Haerlem gelegen, en beheert wordende door de Regenten van het Heilige Geesthuis dier stadt, bespreekt aen twee bruiden, maegden wezende, te weten een van Haerlem en een van Heemskerk geboortigh, die op zyn graf te Haerlem trouwen, dat tot heden ten dage toe nagekomen wert, moetende die bruiden een verklaring van de Gerechten hebben, dat hun niet anders gebleken is dan dat zy maegden en onbesproken zyn.

Den tydt der kerkstichtinge vinde ik nergens aengetekent, maer wel dat dezelve ter eere van den H. Laurens ingewydt en aen de Sint Jans heeren gegeven is geweest, ook al in den jare 1216 eenen pastoor gehadt, ende gehoort heeft onder den Deken van Kennemerlant. In deeze kerke was eene kapel, en volgens een ouden brief van den jare 1466 stont 'er een autaer van St. Katharina en een van St. Barbara, en was aen een van deeze autaren met verlof en toestemminge van den pastoor eene kapellanye of Vikarye gesticht; welke kerkplechtigheden sedert het invoeren van den Hervormden Godsdienst weghgenomen zynde, is deeze kerk met die van het nabygelegen dorp Kastrikum vereenigt in den jare 1586, doch sedert in verval geraekt en gebleven zynde tot den jare 1628 toe, heeft men den Predikdienst somwylen verricht in de kapelle, althans nogh in staet, pronkende een der zyglazen met het afbeeldsel van meergenoemden Marten van Veen of Heemskerk volgens deszelfs omschrift. Vervolgens is deeze gemeente door de nagenoemde predikanten bedient geworden, te weten:

Jan Pietersz van Kastrikum, beroepen in 't jaer 1584, alhier gestorven 1586.

Arnoldus Nicolai, beroepen 1587, en alhier overleden 1595.

Franciscus Stokkius, zoo 't niet is Scipio, beroepen 1596 en gestorven 19 maert 1631, out 70 jaren en met zyn vrouw alhier onder een zeer fraie zark begraven

Michaël

Michaël Middelhovius, beroepen 1637, gestorven te Buren 1652.
Johannes Polanus, beroepen 1639, gestorven te Schagen 1688.
Lambertus Cupenius, beroepen 1694 en alhier gestorven 1653.
Rutgerus Hattingius, beroepen 1653, gestorven 1675.
Johannes Menso, beroepen 1675, gestorven te Rhenen 1687.
Wilhelmus Aelstius, beroepen 1681, gestorven 1700.
Henricus Aelstius, Willems neve, beroepen 1700.

Heemskerk behoort tot het Synode van Noorhollant, en onder de klassis van Haerlem in 't Hooge, begrypende dertien predikanten voor veertien dorpen en de stede Beverwyk. Binnen dezelve wiert in den jare 1467 begraven heer Willem van Assendelft onder eenen blaeuwen zark met zyne vier adelyke quartieren, te weten:

Assendelft	*Kralingen*
Haerlem	*Zwieten*
van Vaders zyde.	*van Moeders zyde.*

doch dewelke met het verbouwen van de kerk weghgeraekt is.

In de kelder van bovengenoemde kapel, die beide van outs her aen het Geslacht der Heemskerken behoort hebben en als nogh aen Marquette behoren, liggen heer Daniel de Hertaing, heere van Marquette, Luitenant Generael van de Ruitery der Vereenigde Nederlanden, en deszelfs zoon begraven, hangende aldaer twee zeer groote wapenkassen met derzelver adelyke wapen quartieren, en krygs verçierselen, te weten standaerden, Casquetten, degens, staf van bevel, spooren, hantschoenen enz. als die, in hun leven een groot vermaak hier ter plaetze gevonden hebbende, begeert hebben alhier begraven te worden, gelyk de heer Ampzing in zyne geestige beschryvinge van Haerlem mede getuigt, schryvende:

'T is recht dan, dat die heer aldaer ook na zyn sterven
In Heemskerk heeft gewilt den aerden schoodt beerven,
Waer toe de plaetze wort naer zyne heerlikheit,
Naer zynen staet en huis getimmert en bereidt.

Schout en Schepenen bekleden den rechterstoel, spannen de Vierschaer en hanthaven de verdere bestieringe van den geheelen ban, hebbende tot hunne hulp een Secretaris: Zy kiezen jaerlyx twee Kerkmeesteren, twee Waerschappen, en twee Almoessseniers, die onder anderen ook jaerlyx rekeninge doen voor schout en schepenen van de duit, die zy van de ontroerende goederen, welke aldaer volgens voorgewent Octroi van de heeren Staten van Hollant en Westvrieslant verkocht worden, ontfangen wort, genietende de Schout van onheugelyke tyden af een gelyke duit van den gulden der verkocht wordende goederen. Het getal der Schepenen bestont van outs in zeven personen, en wiert niet eerder dan in den jare 1420 by hantvest van voorgemelden hertogh Jan van Beiëren verminderd op vyf, welkers aanstellinge ende Eedt-afneminge aen den ambaghtsheer in der tydt behoort volgens uitsprake 's Hofs van Hollant, gedaen den 17 maert des jaren 1606, wordende aldaer op 't einde gezegt: *mainteneert* ('t voorsz hof) *styft ende sterkt ook mede den gedaegden* (Jonker Gerrit van Assendelft, heere van Assendelft, Heemskerk en Kastrikum) *in de possessie vel quasi van alle jaren Vyf gequalificeerde personen van de Ingezetenen van Heemskerk te nemen, te stellen ende eeden tot Schepenen van 't zelve ambaght.* Ten overstaen van den Ambaghtsheer of zynen Schout is het ook alleen, dat volgens het zelve vonnisse de Waerschappen met de Schepenen allerhande keuren op dyken, sluizen, sluistochten, wegen, wateren en andere diergelyke zaken mogen maken, ende *dat de Ambaghtsheer met de gerechte en de geschikste* (dus luiden de eige woorden) *ofte den rykdom aldaer maken en hermaken magh keuren, concernerende de dagelyxe politie en regeringe, mitsgaders de Jurisdictie van Heemskerk met dat daer aen kleeft, ende nogh om ten overstaen van den zelven Gerechte te stellen en committeren een schutter, ende*

ordre

ordre te stellen op de exercitie van 't Schutamt en Schuthok met alles dat daer aen kleeft ende daer af dependeert. Volgens hantvest van keizerinne Margriete, gravinne van Hollant, gegeven aen die van Kennemerlant des vrydags na Hemelvaerts dagh in den jare 1346 geniet de Ambaghtsheer alhier de helfte van alle verbeurtenissen, die in zyn Ambaght vallen, en die daer uit roeren, uitgenomen lantwinninge, welke gerechtigheit by verklaringe van Leenmannen van Kennemerlant in den jare 1482, en Apostille van die van de Rekeninge des Graeflykheits van Hollant in den Hage op zekere requeste, van Kornelis heere van Assendelft, Heemskerk enz. geslagen den 13 mei 1597, bevestight is geworden, staende aldaer uitdrukkelyk: *Ordonneeren by deezen Gerard van Berkenrode, gewezenen Baljuw van Kennemerlant, den zelfden heere van Assendelft, Heemskerk enz te laten volgen in alle criminele boeten ende confiscatien, binnen zynen tyde gevallen in de Jurisdictie ende Heerlikheit van Heemskerk ende Kastrikom, de gerechte helfte*, ende wat lager: *Van alle andere boeten, 't zy civiel ofte crimineel, die by dadinge ofte ander amicabel middel afgehandelt ende geslicht worden, de zuivere helft zonder eenige difficultatie, ende dit alles in conformite van 't oude gebruik, naer welke onze ordonnantie wy ook lasten den tegenwoordigen Baljuw van Kennemerlant hem voortaen te reguleeren.*

Van outs her behoorde Kastrikum nevens deeze heerlikheit, nu te leen gehouden wordende van de Graeflykheit van Hollant, aen het edele geslacht van Heemskerk, zoo loffelyk berucht in de oude en nieuwe Nederlandsche geschiedenisboeken wegens zyne dapperheit en heldhaftige bedryven in Staet-en Krygs-handelingen, en dat beide met het hooge rechtsgebiedt, het welke naderhant aen het Baljuwschap van Kennemerlant gehecht is, zynde alleen de middelbare en lage Jurisdictie aen deeze Ambachtsheerlikheit gebleven, wanneer dezelve, aen den Graef vervallen, door hem aen 't Geslacht van Assendelft verleent wiert, van het welke dezelve in dat van Renesse van Elderen en sedert aen verscheide heeren, zoo by koop, als erffenisse, gekomen is.

Niet veel merkwaerdighs vint men in 's lants geschiedenis-boe-

ken van dit dorp aengetekent als het verslaen van een grooten hoop van het Kaes-en broots-volk op de Heemskerker geest aen het einde van de vyftiende eeuwe, als hier voren op het artykel Alkmaer wytlopigh verhandelt is, zynde Heemskerk meerder befaemtheit bygebragt door het aloude Hultoneel der Hollandsche Graven tot heeren van Kennemerlant, niet verre van Heemskerk gelegen, en bestaende in eenen schuinsopgaende heuvel, overal even hoog, en van boven geheel plat, die als nogh aen de graeflykheit behoort, gelyk behalven Junius Ampzing in zyne beschryvinge van Haerlem deezer wyze getuigt.

Ook is 't de pynewaert dien *Heuvel* na te draven,
En die verheve plaets, alwaer weleer de Graven
Tot Heeren zyn gehult, tot Heeren zyn gestelt
Van 't Kermerlants gebiet, van 't Kermerlants gewelt.
De Graven moesten ook op deezen *heuvel* zweren
Den Bisschop van het Sticht van Utrecht niet te deren
In zyn gerechtigheit, den Bisschop niet te schaên
En 't geestelyke recht in alles voor te staen.

Dezelve schryveren en *H. Junii Batavia. Alting notit. Germ. Inf. part. II. Boxhorn tooneel der Holl. steden. Oudenhoven Zuitholl. Ampzing beschr. van Haerlem. W. G. Lams Hantvesten en Privileg van Kennemerlant. Schriftelyk Bericht van den heere van Marquette* enz.

Het

Het Huis

MARQUETTE,

Outtyts HEEMSKERK.

Een doorluchtigh voorwerp van verwondering en teffens hoogachtinge voor alle rechtſchape Nederlanders doet zich ter beſchouwinge voor in ons nevenſtaende printtafereeltje. Men ziet daer het beruchte huis Marquette, outtyts Heemskerk, aen de zyde van zyn rondeel, zoo als het zelve zich in den jare 1630 vertoonde. Den naem van Heemskerk ontfing het by zyne ſtichtinge in den jare 1249 van het hier voor beſchreven dorp, dat waerſchynelyk alvorens ook den naem aen het Geſlacht der Heemskerken gegeven had volgens een alout gebruik, ſtaende reets in zekeren brief van den Abt van Egmont van den 19 february des jaren 1230 genoemt heer Hendrik van Heemskerk, en waer in het zelve door den Roomſch koning Willem den II, grave van Hollant, gebouwt wiert tot een voorburg tegens de wederſpannige Weſtvriezen, ſtellende hy daer over ten Slotvoogt heer Gerrit van Heemskerk onder beding, dat hy met een zeker getal van dappere krygslieden de gemelde Vriezen alomme en zoo veel het hem doenlyk was in gedurige beweging en vreeze houden zoude, waer voor gemelde Graef hem jaerlyx drie hondert ponden toelei en daer nevens tot Baljuw van Kennemerlant verhief, opdat hy by nypenden noodt en naderenden vyant allen, die onder 't gezegde Baljuwſchap gezeten waren, op ontbieden konde om gewelt te keeren, en den vyanden het ſtropen en plonderen op den Hollandſchen bodem te beletten, dat Ampzing in deezer voegen te boek geſlagen heeft:

't Huis *Heemskerk* reſt hier nogh, *by koning Willems* tyden
Ten wapenhuis geſticht de landen te bevryden
Voor bloedigh krygsverderf, voor moort, voor brant, en vier
En vyands overval van 't volk van 't Noortquartier.

De

De overgebleve muren van het Rondeel en des zelfs groote ruimte geven genoegzame blyken van zyne sterkte, de uiterlyke gedaente zeer wel met die van den Burg te Leiden overeenkomende, uitgenomen dat de ommegang hier binnen veel smaller is, en de pinnen alomme met schietgaten gemetzelt zyn; doch de gelegentheit der plaetze tusschen beide gebouwen verschilt meerder. De Leidsche Burg staet gevestigt op eenen heuvel van eenentwintigh voeten hoogte; die met acht en zestigh trappen beklommen wort; en dit krygsgebouw in tegendeel in een lagen en moerigen gront, en deswegen ter bestorminge niet wel te naderen, zynde zulx outtyds ook merkelyk belet geworden door een toren, ruim negen verdiepingen hoog, die volgens het verhael van Hadr. Junius binnen dit rondeel gestaen en den zeeman tot een bake verstrekt zoude hebben, en waer uit men allen onraet en aennaderingen gemakkelyk ontdekken konde, en te gelyk de belagers met allerhande schietgeweer te rug doen keeren.

Op den huize te Heemskerk, als eene verzekerde en sterke plaetze, was het, dat Wouter, de eerste van dien naem heere van Egmont, van den Abt bestookt, omdat hy weigerde het leen van hem te verheffen als zyne voorzaten gedaenhadden, en dierhalven des Abts molen nevens de stallinge des Graven van Hollant, daer by gelegen, in den brant gestoken hebbende, den laesten dagh des jaers 1205 door graef Willems bevel uit het huis van heer Dirk van Rietwyk gelicht, gevangen gestelt en eenigen tyt in vaste bewaringe gehouden wiert, tot dat vier schiltboortige mannen en broederen, Jan, Kornelis, Jakob en Pieter genoemt, en te Egmont wonende, op Sint Pontianus nacht, de wachters door een geweldigh geschreeuw vervaert gemaekt, doen vluchten en het huis beklommen hebbende, na 't afmaken van vyftien stant houdende bezettelingen, hem verloschten en nogh dien zelven nacht te Egmont braghten, waer voor hy hen veradelde en Jakob, die de eerste in de kamer sprong, Vander Kamer genoemt, Jan, die een byl droeg, daer naer Jan Byl geheten, Kornelis, die geweldigh geklopt hadde, Klopper, en Pieter, die een knodze gevoert had, Kodde vernoemt. Deeze geschiedenis, by onze voornaemste oude

Kronykschryvers te boek gestelt, versterkt ons niet minder in het gevoelen, dat 'er reets voor het stichten der burgt of vesting door Willem den II, Roomsch koning, een groot gebouw gestaen heeft, als het overgebleven zware muurwerk van een groot huis, naby het tegenwoordige Marquette gevonden wordende, en waer uit men zich des noods in voorgemelden Burg begeven kon door een onderaerdschen en verwulfden gang, nogh heden ten dage in wezen, maer op ettelyke plaetzen ingestort, en alzoo gestopt.

Om de sterkte en vastigheit van het tweede of bygevoegde Gebouw was het mede, dat in den jare 1358 der Kabeljauwsgezinden aenslagh en toelegh op Jonker Reinout van Brederode, baljuw van Kennemerlant, in de duinen van Kastrikom mislukt zynde, eenigen der voornaemste hantdadigen, genoegzaem verzekert van des hertoghs Albrechts van Beiërens blakende gramschap, tot heer Wouter van Heemskerk op dit zyn maghtige huis hunne toevlucht namen, en, (ziet al wederom een nieuwe blyk van de sterkte des slots), als zy korten tyt daer na van gemelden hertogh met een goede hoop krygsknechten belegert wierden, nadat alvorens heer Wouter van Heemskerk den hertogh geweigert hadde de gevluchte heeren over te geven, zich kloekmoedelyk van den 13 november 1358 af tot in sprokkelmaent des volgenden jaers 1359, gedurende een tyt van volle elf weken tegens menighvuldige aenvallen, verzelt van allerhande drygementen van heer Dirk van Polanen, wien hertogh Albrecht, om eenige ontstane onlusten naer Zeelant vertrekkende, het gebiet over dit leger vertrout had, verdedigden, en niet dan uit gebrek van levensmiddelen overgaven. Onder andere oorzaken ook der inneminge en verwoestinge van dit Ridderlyke huis in den jare 1426 door die van Kennemerlant onder 't beleit van Willem Nagel was niet de geringste deszelfs uiterlyke pracht en innerlyke sterkte, die den Hoexgezinden Kennemers lustigh in het ooge liep en langen tyt hun als een scherpe doorn in de voet gestoken had. Tot meerder bevestiging deezer voorvallen verstrekken als nogh de steene kogels van onderscheidde grootte, de geraemtens van menschen, gedurende het belegh gesneuvelt, de menigh-

nighvuldige ſteen en puin, welke men dagelyx hier rontom in den gront ontdekt, en zelfs het overgebleven muurwerk, op verſcheide plaetzen met byzondere ſteenen weder toe gemetzelt. Al het welke de groote Puikdichter J. Vollenhove kortbondigh dusdaniger wyze in heldendicht uitgedrukt heeft:

Hier vinde ik, hier alleen, 't geen alles overſchryt.
Niet om uw *brede graft*, noch *ruime en ryke zalen*,
Noch *net gebou*, en waer de boukonſt trots meê prykt;
Noch *ronden toren*, daer de aloutheit meê mogt pralen,
En die den Leidſchen burg, zyn weerga, naulyx wykt:
Daer *Heemskerk* een *belegh* en ſtorm van ellef weken
Kon uitſtaen in die Hoekſche en Kabeljauſche tyt:
Daer *Willem*, *Hollants graef*, *Roomſch koning*, noit bezweken
In kryghsmoet, Hollant voor Weſtvrieſlant heeft bevryt.
Hier boude Willem eerſt, die 't hof van Hollants Graven
Ook boude in 's Gravenhaeg, al 't aertryk door beroemt:
Waer na u 't erfgebiet van allerhande braven
Herbout heeft meêr dan eens en naer hun naem vernoemt.
Gelooft men 's lands kronyk, hier ſtont weleer een *toren*,
Die, *negen zolders hoog*, een baek verſtrekte in zee.
Maer geen beſtendigh lot is muur of ſteen beſchoren.

Het huis zelve, van een brede graft omſingelt, heeft verſcheide verdelingen van trapgevels, en ter linkerzyde van den ingang een vierkant torensgewys en buiten den gevel uitſtekent gebouw met een ſpitzen kap, niet veel hoger als de goot van het huis ſteigerende, dat weleer tot de huiskapel gebruikt is, ende in den jare 1555 gebouwt wiert; wyders een hoogen ronden toren, te midden uit het dak komende allernaeſt de poort der oprede, en twee kleinder ten einde van 't gebouw, waer van het geene, dat op de binnezyde geſtaen heeft, wegens zyne bouvalligheit voor omtrent vyftigh jaren afgebroken wiert, wordende zulx in vier byzondere aftekeningen van myn verzamelt *Belgium Illuſtratum* in het boekdeel van Noortkennemerlant, alwaer men ook twee onderſcheide afbeeldingen

dingen van de tegenwoordige binnenste gedaente des voorgemelden rondeels beschouwen kan, die voor ruim zes jaren daer ter plaetze zelfs geschetst zyn, en niet min naeukeurriggh in eenige tekeningen van R: Rochman, onder den heere de Wolf te Amsterdam berustende, verbeelt gevonden, gelykende de print, die in den Schatkamer van Dr. Ludolf Smids geplaetst is, en gezegt wert naer een tekening van Rochman gemaekt te zyn, in geenen deele naer dezelve. De verbeterde en gemete kaert van het Baljuwschap van Kennemerlant, door de weduwe van N: Visscher voor korte jaren uitgegeven, wyst ons volkomentlyk de stantplaetze van dit beroemde huis met zyne lusthoven en beplantinge aen. Het ligt ruim driehondert roeden verre ten noortwesten van het dorp Heemskerk en ruim achthondert roeden, of een groot half uur gaens, van het dorp Kastrikum, werwaerts een fraïe rywegh van Heemskerk af strekt, de Ooster wegh geheten, waer aen de beplante laen van het huis te Marquette uitkomt, waer door niemant zyne beesten los magh laten lopen of dryven, maer dezelve aen touwen moet leiden, dat ze de boomen geen schade doen op de boete van Vyf stuivers ten behoeve van Marquette of zynen gemaghtighden, uitwyzens de Heemskerker keuren van de jaren 1660, 1661 en 1662. De Noortdorper beek, uit de duinen voortkomende, loopt ten noorden van Marquette oostwaerts voort, draeit op de hoogte van vyftigh roeden beneden deeze heerlikheit zuitwaerts op, en vloeit alzoo in de Neksloot, waer omtrent in de keuren van Heemskerk gezegt wort, *dat de sloot van de Marquetter Hooisloot, de Hek- of nek-sloot tot wyde veer, alle uitgezege bodden ende platingen wel afgesteken moeten worden, voorts schoon en klaer tot prys van Schepenen den herfstschouw te beschouwen moeten zyn op de boete van twee stuivers.*

Ik hoef van al 't genot des *duingrants* niet te reppen,
  Al schynt die dor en schrael; terwyl uw *jaght*, niet moê,
Daer 't *jaghtrecht* zeewaert loopt, een zeelucht lust te scheppen,
  Of dryft naer 't *Haerlemsch Hout*, of gins tot *Alkmaer* toe,
Ik zwyg van *Lenen*, hier verheven; van uw *Zwanen*

En *Zwaenrecht*, dat zoo ver in 't *meir* weidt met haer neſt
Van *uitzicht* over 't lant, vol dorpen, uit uw lanen;
De ſchoonſte in Hollant van het Zuit-en Noort-geweſt.

zeggen wy met den Puikdichter Vollenhove en vervolgen verder met hem deeze heerlikheit toe te zingen:

Natuur en konſt heeft al het keurighſte uitgezocht,
En milt aen u beſteet, waer ik my keere of wende,
Als aen een meeſterſtuk, in al zyn leên volwrocht.
't Zy dat ik wandel door uw *net geplante dreven*,
Die, *langer* dan myn oog bykans bereiken kon,
Met kruin en groene lok tot aen de wolken zweven,
Uw *lindelaen*, te dicht voor de oogen van de zon:
Of gaſla, welk een pracht, by kenners waert te roemen,
En geurigh velttapyt in blyder jaerſaizoen
De zinnelyke Mai hier weven moet van bloemen,
Schakeeren in uw tuin, en ſpreiden onder 't groen.
Of in uw *boomgaerden* myn zinnen voere uit ſpeelen,
Daer puik van *lekker ooft* gezicht bekoort en mont:
Of my verluſtige in uw ſchoone *luſtprieëlen*,
Op 't *water* ruim zoo ſchoon als ergens op uw gront:
Of op uw *vyver* lett', *verſpreit in zoo veel vyvers*,
Door *duinnat* ſtaeg ververſcht; daer 't leeft van *baers en ſnoek*
En *karper*, niet geproeft, genut met zoo veel yvers
En luſt, als nu en dan verſchalkt met net en hoek:
Of in uw *vruchtbre wei*, rontom aen alle kanten
Zoo open, en zoo ruim voor de ogen, adem hael';
Of in *boſſchadie*, die de plantluſt wiſt te planten
Tot voordeel en gerief; genoechelyk verdwael':
Of in uw *duinen*, dus uitſpannend, *ryde uit jagen;*
Daer 't ſchuwe *duinkonyn* verraſcht wort van den hont,
En levendigh geſleept ten offer aen den wagen.

On-

Onder andere goederen, outtyts en nogh tegenwoordigh tot dit ridderlyke huis gehorende, zyn niet de minste de Duinen en Wildernissen, strekkende ten zuiden aen de duinen van de Graeflykheit van Hollant, nu gemeene duinen, of wel de banscheidinge van Heemskerk en Wyk op Zee, als mede Wyk aen duin, en ten noorden aen de duinen of banscheidinge van Egmont volgens nader uitgifte van hertogh Albregt van Beiëren, zynde dezelve naderhant altoos in één leen alzoo verheft geworden tot den jare 1655 of 1656, of daer omtrent toe, wanneer dezelve voor een merkelyk aental van penningen verkogt wierden; zes namentlyk aen de Voogden van de graven van der Nath en twee aen den heere Adriaen van der Myle, kort waer na de voorgemelde zes wederom verkogt zyn aen de heeren Bicker en van Helmont, en de twee laestgenoemde voor omtrent vyf en twintig jaren aen den heere Jean Deutz, vryheer van Assendelft enz. Voeg hier by verscheide achterleenen, welker eenigen verloren, en eenigen nogh in wezen zyn, als mede ettelyke Vikaryen, door den tyt en oorlogen verduistert geraekt; verders het recht van den wint of den molen, de Zwanendrift in 't byzonder en met uitsluiting van anderen over Heemskerk, Kastrikum en de binnemeeren van Uitgeest, de Duivenvlught, Koorn-en Vlas-tienden, krytende tiend, Cynsen en Thynsen, 't Ryden en dryven met honden over zekere stroke lands tot aen duin toe, zelfs staende het Gewas, waer tegens dat lant ook tiend vry is; het recht om zonder eenige verhindering met een staend zeil te komen in het Wykermeer; en de vrye jaght over geheel Hollant; waterende de beken deezer duinen uit in zekere grift achter Kastrikum en Baccum tusschen twee kadyken tot in het Uitgeestermeer en den Schermmer, volgens overeenkomste van Jonker Daniel de Hertaing, heere van Marquette, met de Dorpen Akersloot, Limmen en Baccum door tusschenkomste der steden Haerlem en Alkmaer, gedaghtekent 3 Mei 1613, en opgevolgt Octroi van de Heeren Staten van Hollant en Westfrieslant, verleent den 11 november des zelven jaers. Voor de overdykinge in den jare 1718 moesten ook de Regenten van Kastrikum, kerende van 't schouwen des St. Aegten-

 dyx,

dyx, tot voor het huis Marquette op het binnen plein komen, en bericht van hunne bevindinge geven.

Den tegenwoordigen naem van 't huis Marquette heeft het zelve bekomen den 24 maert van den jare 1612, by toestemminge en hantveste van de Heeren Staten van Hollant en Westfrieslant, naer de heerlikheit Marquette, ook wel Marque en Marck geheten, ende in het Graefschap Henegouwen by de stadt Bouchain gelegen, die de heere Daniel de Hertaing, Luitenant Generael der Ruitery in dienst van het Vrye Nederlant, na het sluiten van het twalefjarigh bestant verkocht; in der zelver plaetze het huis en de heerlyke goederen van Heemskerk van den Grave van Arenberg kopende; En geschiedde deeze naems verwisselinge ter oorzake de voornoemde jonkheer Daniel de Hertaing en deszelfs vader den naem van heeren van Marquette gevoert hadden, en in die hoedanigheit alomme berucht waren geworden, luidens de woorden des verzoekschrifts, ingevolge van het welke niet alleen deeze verandering van naem in het Leenregister aengetekent is geworden, maer ook zelfs *de hooge heerlikheit in den zelven huize*, *de gragten van dien ende twee roeden breedte uit de zelven*, *beneffens* des verzoekers *andere rechten ten onversterflyken erfleen in een leen verlyd zyn*, uitwyzens de eige bewoordinge des octrois. De tael-dicht-en histori-kundige kerkeleeraer Ampzing gedenkt zulx niet onaerdigh in zyne beschryvinge der stadt Haerlem in deezer voegen:

A *Daniel de Hertaing, heere van Marquette.*

Doch eere komt *Marquet*, A die dit out heerlyk wezen
En koninklyk gebou voor zich had uitgelezen
Tot zyn vermaek-vertrek, en vry in eere hiel:
Dies ook met allen recht *de naem op hem verviel;*
Zoo is 't ook merkenswaert, hoe 't huis, ten kryg geboren,
Van zulken krygsheer was ter woning uitverkoren:
Zodat ook dus zyn val hem ryklyk wort geloont,
En hy zoo met het huis en 't huis met hem gekroont.

B *Willem de Hertaing heere van Marquette.*

Zyn zoon, B de jonge heer, die ook in wetenschappen
Van wapenen en kryg zyns heeren Vaders stappen

Met

Met dapperheit betreet, die hout ook *in dit vlek*
En *op dit heerlik huis* temet zyn lustvertrek.
Dit kan ik van dit slot ook niet te zeggen laten,
Hoe dat het is *begift* van onze Heeren Staten
Met maght en met gewelt, *met halsrecht*, als men zeit;
Zoo iemant strafbaer waer in zyne Heerlikheit.

Om den weetgierigen Nederlander, belust op de kennisse der gebeurtenissen, te gemoet te komen, zullen wy hem een lyst mededeelen der Heeren en Vrouwen, welke van tyt tot tyt, sedert den jare 1249 af tot heden toe, dit heerlyk slot in bezittinge gehadt hebben volgens de tale, in de leenbrieven gebruikt, ons edelmoedigh medegedeelt door den heere en Mr. Joachim Rendorp, heere van Marquette.

I HENDRIK VAN HEEMSKERK, die tusschen de jaren 1220 en 1230 geleeft heeft, en 't oude huis bezat.

II GERYT VAN HEEMSKERK, Ridder, baljuw van Kennemerlant. 1249.

III ARENT VAN HEEMSKERK, Gerrits zone, Ridder. gestorven 1290.

IV GERYT VAN HEEMSKERK, Arents zone, Ridder, stierf 1332 en liet uit *Beatrix van Haerlem* na

V GHERYT VAN HEEMSKERK, Ridder, die, 1365 overlydende, naliet

VI WOUTER VAN HEEMSKERK, Ridder, gestorven 1380, zonder oir.

VII GHERYT BOEL VAN HEEMSKERK, Ridder, heere van Oesthuizen, enz. Hy bequam het huis te Heemskerk van den grave van Hollant, aen wien het vervallen scheen, om dat Wouter van Heemskerk zonder kinderen overleden was; en dat wel op zyn vertoog dat hy van den geslachte der Heemskerken was; hy is ook van vrou Jakoba van Beiëren beleent gewor-

geworden met het Ambagt van Uitgeest, uitwyzens de Hantvesten van Kennemerlant. Gehuwt met *Margareta van Kralingen*, heeren Willems en *Christina van Zuitwyks* dochter, liet hy behalven een zoon, jong gestorven, na eene dochter

VIII MEIN of MEYNE VAN HEEMSKERK, vrouwe van Oesthuizen, die nogh leefde in den jare 1472, en, getrouwt met *Gysbert van Vyanen*, heere van Noirdeloos, zone van *Jan van Vyanen*, ridder en Thesaurier van vrouw Jakoba, gravinne van Hollant, en van *Sophia van Herlaer*, vrouwe van Noirdeloos, naliet een eenige dochter

IX MARY VAN VYANEN, vrouwe van Noirdeloos, Oesthuizen, Heemskerk enz. welke ten man kreeg *Arent van Stryen*, heere van Zevenbergen, zone van *Gerrit van Stryen*, vermelt van den jare 1475 tot 1586. en *Johanna van Roetzelaer*, waer by zy behalven twee zonen, jong gestorven, gewonnen heeft

X MARY VAN ZEVENBERGEN, vrouwe van Heemskerk, Noirdeloos en Kapelle op den Yssel, vermelt van den jare 1489 tot 1495, die ten man verkreeg *Kornelis van Bergen* of *Glimes*, ridder van 't gulde vlies, en, stervende in den jare 1529, naliet

XI MAXIMILIAEN VAN BERGEN of GLIMES, ridder van 't Gulde Vlies, welke by zyne vrouwe *Anna vander Gragt* geen kinderen gewonnen heeft, en dus, 1544 stervende, zyne heerlikheden van Zevenbergen, Noirdeloos, Heemskerk, Kapelle en Polsbroek naliet aen zynen broeder

XII CORNELIS VAN BERGEN of GLIMES, vermelt op den jare 1489, die, ongehuwt overlydende, zyne heerlikheden naliet aen

XIII MARIA VAN BERGEN of GLIMES, welke getrouwt was met Louis van Ligne, heere van Barbancon, en behalven haren broeders nagelate en op haer vervalle heerlikheden overgaf aen haren zoon

XIV

XIV JAN VAN LIGNE, heere van Barbancon, ridder van 't gulde vlies. Hy huwde met *Margareta vander Mark*, erfdochter van *Robbert vander Mark*, *grave van Arenberg*, en van Margaretha van Egmont. Zy bequam by dode van haren broeder Robbert het graefſchap Arenberg, dies hy, hare man, gemenelyk grave van Arenberg getytelt wiert: zy heeft op haren naem verſcheide verlyën gegeven, waer in zy genaemt wort: Vrouwe Margriete, van Gods genade gefurſte gravinne van Arenberg, gebore gravinne van der Mark, Vryvrouwe van Barbançon, Zevenbergen, vrouwe van Naeltwyk, Honsholredyk ende tot Boshuyzen, Erfmaerſchalkinne van Hollant enz. zy overleet in den jare 1597, en hy was Gouverneur wegens koning Philip den tweeden over Vrieſlant en Groningen, en ſneuvelde in eenen veltſlagh tegens Grave Lodewyk van Naſſau in den jare 1586, hebbende onder andere kinderen gewonnen

XV KAREL VAN LIGNE, Prince Grave van Arenberg, Prince van Rebecque enz. die den naem en 't wapen zyns vaders verliet, zyne meeſte goederen, in Hollant gelegen, verkocht en alzoo mede op den 11 Juny van den jare 1610 uitwyzens de quitantie (quytſcheldinge) gedaghtekent 11 January 1611, zyne goederen te Heemskerk, beſtaende in het huis te Heemskerk, toen ter tyt gemeenelyk Zevenbergen geheten, met het oude ſlot, daer nevens ſtaende, met de Cingelen, Graften, Boomgaerden en Landen, zoo aen 't gemelde huis, als in de geeſt daer omtrent, gelegen, ende daer aen behorende, met alzulke hoge Jurisdictie, als aen het zelve huis en gevolg van dien zoude mogen zyn; voorts de manſchappen en Præëminentiën van Leenen, de Duinen en Wilderniſſen, met het recht der Inſchryvinge van de beeſten, den Zooden ſlagh, zekere Tienden te Heemskerk,

zoo groot als smal, verscheide Cynzen, Thynzen, Renten, Erfpachten, Molenwerf en wint, de Zwanedriften, mitsgaders alle alzulke Goederen, Actiën en Gerechtigheden als daer van outs aen gehoort hadden, verbindende tot vrywaringe der kope zyne stadt, vrye heerlikheit en Goederen te Zevenbergen, voor de somme van hondert en vyf en dartigh duizent guldens aen

XVI DANIEL DE HERTAING, heere van Marquette in het graefschap Oostervant gelegen, naby de stadt Bouchain, gedeelte van Henegouwen, en oudsten zoon van Willem de Hertaing, ridder, heere van Marquette, gouverneur van Bergen op Zoom, ende van Anna de Levin, dochter des heeren van Famars, ten wiens verzoeke, als voren vermelt staet, in't jaer 1612 de naem van Heemskerk in Marquette by 's lants hooge Overheit verandert is: Hy was Kolonel van het regiment Walsche voetknechten, gouverneur van Oostende en naderhant Luitenant generael van de Ruitery van de Vereenighde Nederlanden, wiert 1618 beschreven onder de Ridderschap en Edelen van Hollant; en troude in den jare 1603 met *Kornelia vander Myle*, dochter van *Adriaen vander Myle*, heere van Bleskensgraef, Dubbeldam, en van *Magdalena van Egmont vander Nyenburg*, en naderhant met *Eleonora de Hennin*, zuster van Maximiliaen de Hennin, grave van Bossu, ridder van het gulde vlies, ende liet, overlydende in den jare 1625, na vier zoonen, te weten I *Willem*, die volgt, II *Adriaen* kapitein te voet, ongehuwt overleden, III *Hendrik* die mede volgt, IV *Maximiliaen*, die later volgt.

XVII WILLEM DE HERTAING, heere van Marquette, kapitein over een Kompagnie voetknegten, wiert met Marquet-

te

te verlyd den 18 April 1626. hy overleet kinderloos, dies deeze heerlikheit overgegaen is op zynen broeder.

XVIII HENDRIK DE HERTAING, die daer mede verlyd wiert in den jare 1632, en, na verscheide blyken van zyne dapperheit in den oorlogh gegeven te hebben, ongehuwt overleden is, besprekende de heerlikheit van Marquette aen zyne moeder

XIX LEONORA DE BOSSU, weduwe wylen Jonker Daniel de Hertaing, hier boven gemelt. Zy ontfing het verly op den 29 october 1640 en liet deeze heerlikheit na aen haren zoon

XX MAXIMILIAEN DE HERTAING, Ritmeester ten dienste deezer landen, gehuwt met Katharina van Lokhorst 's heeren Kornelis dochter, waer by hy gewonnen heeft 1 *Daniel Maximiliaen*, 2 *Willem Frederik*, 3 *Eleonora*, 4 *Katharina Elizabeth* en 5 *Anna de Hertaing*: Hy in diepe schulden geraekt zynde, verkregen zyne schuldeisschers een decreet, en veilden dus den 29 January 1665 Marquette aen den meestbiedenden op, blyvende daer van koperesse

XXI PETRONELLA, gebore BARONNESSE VAN WASSENAER DUVENVOORDE, Weduwe wylen den heere Adriaen vander Myle, heere vander Myle, Baccum, Dubbeldam, Bleskensgrave, St. Anthonis polder enz, waer by zy gewonnen heeft *Kornelis* en *Johan*, ongehuwt overleden, *Klara Elizabeth*, 9 Mei 1676 gehuwt met Frederik van Rhede, heere van de Lier. *Maria Agatha*, die volgt, en *Anna Magdalena vander Myle*. Zy nam het verly op den 9 January 1686 en liet, stervende, Marquette na aen hare eenighste in leven zynde dochter

XXII MARIA AGATHA VANDER MYLE, die 't verly nam den

 21 July

21 July 1702 en, ongehuwt stervende in 't jaer 1712, Marquette deet komen aen wylen hare oudste zuster Klara Elizabeths vander Myle eenige erfdochter

XXIII Wilhelmina Henriette van Rhede. Gemalinne van Wigbolt vander Does, heere van Noortwyk en lit van de Hollandsche Ridderschap. 't Verly wiert by haer genomen den 17 december 1713 en quam na hare doot dit huis aen haren zoon

XXIV Stefen vander Does, in wiens name het Verly genomen is den 23 february 1717, kort waer na, te weten den 22 maert des zelven jaers, dit aenzienelyk goet by kope eigen geworden is aen

XXV Mr. Joachim Rendorp, wordende hem de overdragt gedaen door vorengemelden Wigbold vander Does, heere van beide de Noortwyken, Langevelt enz. in de hoedanigheit van Vader en Voogt van den voorgenoemden zynen minderjarigen zoon, den heere Stefen vander Does, en dat wel met alle zyn toebehoren, Molen, Zwanen en alle andere goederen en Renten, den voorschreven huize toebehorende; mitsgaders de hooge heerlikheit in den zelven huize en de Gragten van dien ende twee Roeden breedte uit dezelve gragten. Hy bezit nogh heden ten dage deeze heerlikheit, en heeft niet alleen het huis maar ook de plantadiën daer nevens veel verbetert, en wel zoodanigh, dat wanneer de meergemelde dichter J. Vollenhove den tegenwoordigen stant van Marquette beschouwen mogt, hy met veel meerder recht uitgalmen zou, als hy den 12 september des jaren 1680 deet, toen hem mevrouwe Petronella, baronesse van Wassenaer van Duivenvoorde, weduwe vander Myle, aldaer onthaelde:

O zo-

O zegenryk Marquet, juweel der heerlikheden,
Wel waerdigh dat *Hertaing* zyn [a] *Vlaemsche heerlikheit*
Hier quam verplanten, u met *haren naem* bekleden,
Wiens luister door uw glans verrykt is en verspreit:
De helt *Hertaing*, die, waert gekranst met lauwerbladen,
U eerst holp brengen door zyn *eerste trouwverbant*
Aen 't huis van *Vander Myle*, in ridderlyke daden
En Staetgezagh beproeft ten dienst van 't Vaderlant.

[a] *Henegouwsche*, zie *hier voren bl.* 198.

Dezelve Schryveren en Ampzing beschryv. van Haerl. Orlers beschryv. van Leiden. Vollenhove Poëzy. Holl. Placcaetb. I. *Deel S. van Leeuwen Batav. Illustr. Ant. Matthæi Analect. tom.* II. *J. Le Carpentier Hist. de Cambray. Vol.* II. *Schriftelyk bericht van den Heere van Marquette en Originele Verlybrieven.*

Het SLOT En de KAPELLE Te EGMONT OP DEN HOEF, *In Noortkennemerlant.*

Vyf byzondere afbeeldingen van het weleer Graeffelyke slot, te Egmont op den Hoef gelegen, door den konstryken A: Rademaker getekent en in 't koper te voorschyn gebragt, geven zekerlyk te grooten vertoog van deszelfs aloude heerlikheit, dan dat ik den Vaderlanderen geen evenmatigen uitlegh daer van zoude mededeelen. Men beschout de doorluchtige overblyfselen van wylen dit allergrootste kasteel van Hollant van vyf byzondere zyden, zoo als dezelve zich in de jaren 1680, 1689 en 1696 vertoonden. Omtrent den jare 1080, 1084 of 1086 wiert dit aenzienelyk gebouw door heer Berwout den I van Egmont, die 1093 stierf, begonnen, en sedert door heer Dodo den III van Egmont, die in den jare 1200 overleed, te timmeren vervolgt, en eindelyk door heer Arent van Egmont en Yffelftein in den jare 1307 voltrokken, zoo als Bokkenberg, die op dit stuk het beste geloof verdient, verhaelt.

Omtrent den oorsprong of afkomste des naems zyn zoo veele en onderscheide gevoelens by onze Vaderlandsche gebeurtenis-en plaetsbeschryvers voortgebragt, dat men qualyk ramen kan, wie van hun allen de beste gissinge gemaekt magh hebben, te meer nadien 'er by geen eenen eenigen beschryver eenige zekere gront van zyne stelling gevonden wort, maer alles hier omtrent, daer de oudste en geloofwaerdigste kronykschryvers, ten hunnen tyde bekent, zwegen, met beuzelpraet en ydele

ke droomen opgepronkt is. De Egmonder monnik, Klaes Kolyn, wiens rymkronyk omtrent den jare 1170 geschreven uit de Jaerboeken, die in de Abdye van Egmont bewaert wierden, is voor ons ter goeder ure door den heere G: Dumbar in het jaer 1719 uitgegeven, en verdient hier omtrent, als de oudste onzer historischryveren, en die neffens de besten te rekenen is, volkomen geloof. Dus luiden zyne rymen:

Korts daer na sien wedercomen
Over zee die fel onvrome
Wrede Noren, ende roven
Al dat land an zee gesonden
In tie *Havene van Hegmonde*,
Die de *Hegge* plach te heten,
Eer des Bedehuis te weten
Daer in lange was gestichte
Dit nu after Dunen zwichte.

Onverschilligh schryft hy Hegmonde, Hegmunde, Egmont en Agmunt door zyn geheele kronyk, zodat zeker schryver geweldigh mist met te zeggen dat in de oude brieven altoos Egmont en niet Hegmont gespelt gevonden wort. In 't begin zelfs zegt Kolyn:

's Lants geschichten wil ix oirconden,
Zoo ix heb geschriben vonden
In den kloestre te *Hegmunde*.

in 't leven van Dirk den VI, grave van Hollant:

Hi hevet begiftigt mede
Dat Godtshuis t'*Egmont* aldaer.

en in graef Floris den eersten

Hi gaf mede veel in danken
Den Godshuse t'*Agmunt*
Over ziender wyven gunt.

Ik meene, wanneer men aendachtelyk op de eerst bygebragte Rymen let, en den zin naeukeurigh nagaet, dat die te kennen geeft, *dat de Noren zyn binnegekomen in de Haven van Egmont, die de Hegge genoemt plagh te worden, en dat al lang van te voren, eer de kerk, die toen, ten tyde van hem Colyn, achter de Dumen stont, te Hegmonde gesticht was*, En ik houde 't hier mede genoegzaem beweezen, dat Egmont in aloude tyden enkel en alleenigh Hegmont genoemt wiert om dat het aen den mont van het water de Hegge gelegen was, bevestigende zulx uitdrukkelyk genoeg onze Rymkronykschryver met te zeggen dat Hegmont dien naem al voerde, eer dat 'er een bedehuis of kerk gesticht was, te weten, aen den mont van de Hegge of te Hegmont.

Dus verre de naemreden van Egmont nagespoort en gevonden zynde uit een onpartydige, geloofwaerdighe en alleroudste vaderlandsche kronyk, lust het ons tot het bezichtigen van het maghtige slot der edele heeren, naderhant Graven, van Egmont, in het dorp van Egmont op den Hoef, zoo genaemt naer dit Hof, gelegen, over te stappen. Wy hebben hier voren gezien, dat 'er een groot getal van jaren besteet is aen de volkomene voltojing van dit heerelyke slot; en zekerlyk geen wonder; als men overweegt, dat het uit verscheide stukken en gebouwen is te zamen gestelt geweest en vyf ronde en twee zware vierkante torens gehadt heeft behalven verscheide hooge trapgevels. Binnen het zelve zagh men zelfs een groote watergracht, dewelke aen de achter zyde door drie verwelfde boogen hare uitwateringe had, gelyk in ons bygebragt XXXVIII tafereeltje, dat in den jare 1690 naer het leven geschetst is, beschouwt kan worden. In den Schatkamer der Nederlandsche Outheden van den naerstigen opdelver dusdaniger frajigheden, Dr. Ludolf Smids, vint men dit slot in zyn volkomen welstant afgebeelt naer eene sierlyke tekening van Roelant Roehman. De gracht rontom het zelve heeft Arnold, de eerste van dien naem, heere van Egmont, die 1370 zyn vader Jan den I opvolgde, doen delven, wordende hem mede het graven der

vaert op Alkmaer toegeschreven. De bekende twist tusschen den grave Lodewyk van Loon en Willem den I van Hollant, in het jaer 1203 ontstaen wegens de heerschappye over Hollant, die de Grave van Loon oeffende wegens zyn huwelyk met Ada, dochter van graef Diderik den VII, heeft dit slot het eerste ongeluk verwekt, wyl heer Wouter de eerste van Egmont de party van graef Willem houdende, de graef van Loon en de medestanders van de gravinne Ada het zelve in den brant staken, schryvende Melis Stokende daer van

Lodewyc quam ter selver stonde
Met heercracht tot Egmonde,
Daer hi verbrande ten eersten worpe,
Daer hi woende in Sint Aechtendorpe
Ts heeren Allaerts huys ende oec mede
Heeren Wouter hi t selve dede.

deeze heer Wouter van Egmont herboude het zelve wel kort daer aen in het jaer 1206, maer de Westvriezen, tegens den Hollandschen grave wederspannigh wordende, overvielen, terwyl heer Wouter de tweede van Egmont zich binnen Haerlem bevont, Kennemerlant en verbrandden het schoone dorp Egmont met het slot in den jare 1315, sedert welken tydt tot na het jaer van 1321, wanneer heer Jan de eerste van Egmont zyn vader opvolgde, dit slot in zyne puinhopen als begraven lagh, waer na hy het zelve, zoo goet als zyn vermogen strekte, hertimmerde. Gelukkiger stont erlangde het in den jare 1517, wanneer de Geldersche Vriezen, na het plonderen van Medenblik en Alkmaer nevens verscheide dorpen van Westfrieslant, ook herwaerts aen togen en het dorp Egmont in den brant staken, doch voor het slot hun hooft stieten door het kloek beleit en den manhaften tegenweer van heer Jan van Wassenaer, doenmaels zich op dit zyn Schoonbroeders sterk gevestigt huis bevindende. In dien stant verbleef dit Adelyk huis tot in den jare 1574, wanneer op den zevenden Juny Jonker Diderik Sonoi, gouverneur van Noorthollant voor den prince van

Oranje, het zelve in den brant deet ſteken, om den Spanjaerden, die kort te voren ten getale van drie duizent man onder den baron van Chevreaulx aldaer gelegert en van daer langs de dyken, terwyl de wateren met ys beyloert lagen, tot in de dorpen Wormer en Jiſp voortgerukt waren, deeze ſterkte ten onbruik te maken, hebbende ook zelfs een jaer te voren volgens de getuigeniſſe van E: van Meteren aldaer eenige benden des princen van Oranje gelegert gelegen, wanneer de vyant na 't innemen van Haerlem de ſtadt Alkmaer dreigde te beſtoken, en, zulx hem den 16 July mislukkende, het dorp Egmont binnen op den 18 der zelve maent in de koolen zette. Sedert dien voorgemelden tydt is dit prachtigh gebouw allengskens meér en meêr in verval geraekt, en heden weinigh meerder dan eenige geringe brokken en ſtukken van muren, vervalle Torens en gewelſſelen overgebleven, tot welker herſtellinge men voor eenigen tydt wel eenige hope gegeven, maer tot nogh toe geen begin gemaekt heeft.

Luiſter en aenzien heeft dit treffelyk huis niet alleen door zyn uiterlyk aenzien, inwendige ſchoonheit, groote zalen, daer onder een met de afbeeldſelen der Heeren, en ſterkte gehadt, maer ook, en vry meerder zelfs door het alhier bykans geſtadigh ende prachtigh hofhouden en 't afſterven van verſcheide Heeren en zommige Graven van Egmont, wel doorluchtigh van afkomſt, maer doorluchtiger door hunne kloeke ſtaets-en krygs-verrichtingen, dat hun, als meermalen gebeurt, den haet der hovelingen, en de vernielinge deezes ſlots, als hier voren gezegt is, veroorzaekt heeft. In den jare 1482 wierden herwaerts in veilige bewaringe gebragt de twee Vrieſche hoplieden Wibe Jarichs, gemenelyk Scharnewibe geheten, en Homme Lieuwens, die de Hollandſche ſtadhouder, heer Jooſt van Lalaing, verſelt met heer Jan van Egmont, by het ſtormenderhant innemen der ſtadt Hoorn op den 3 July des zelven jaers gevangen kreeg, en niet eerder los geraekten na lang zittens voor dat ieder van hun beiden duizent goutguldens opgebragt hadde voor zyne ſlaking.

Tot den jare 1607 toe is dit adelyke huis nevens het graeſſchap van Egmont aen het maghtige en edele geſlacht der Egmonden verbleven,

bleven, maer alstoen wegens de veelvuldige schulden van Lamo ræl, den tweeden van dien naem, grave van Egmont, te koop gestelt, nadat alvorens den 26 July des jaren 1602 door den gezworen Exploicteur van den Hove van Hollant de proclamatie van de verkopinge by executie van alle de goederen ende heerlikheden van 't huis van Egmont gedaen was uit kraghte van de opene letteren executoriael in date den 26 July des jaers 1602 gedecerneert op een acte van condemnatie van den zelven hove, gedaghtekent 24 July des zelven jaers, en is vervolgens de heerlikheit van de drie Egmonden, die voor henen nevens Baccum, Huisduinen, Petten, Warmenhuizen, Haringkarspel en Outkarspel het græfschap van Egmont uitgemaekt hadden, nevens de stadt, het slot en de heerlikheit van Purmerende gekocht door de Heeren Staten van Hollant en Westfrieslant, welke de Egmonden aen des Graeflykheit domeinen gehecht hebben, hebbende uit dien hoofde de Heeren Gecommitteerde Raden van de Heeren Staten van Hollant ende Westfrieslant op den 7 april 1632 een byzonder plakkaet uitgegeven, ten einde alle de geenen, die eenige leenen van deeze heerlikheit, gekomen aen de Graeflykheit van Hollant en Westfrieslant, en over zulx verheelt aen des Graeflikheits leenkamer, bezaten of gebruikten, die niet verheven waren, binnen drie maenden uiterlyk komen zouden dezelve verzoeken aen den heere Stedehouder van des Graeflykheits leenen in den Hage; ende is deeze daer aen gebleven tot in den jare 1722, wanneer dit slot met alle zyne achterleenen, lenen en gerechtigheden wederom verkocht is voor eene somme van elf duizent guldens aen den hoogedelen en welgeboren heere Gerard van Egmont vander Nyenburg, Jongsten zoone van wylen heer Gerard van Egmont vander Nyenburg en vrouwe Machtilde van Foreest, die ten zelven tyde ook koper wiert van de heerlikheit der drie Egmonden en Rinnegom voor Vier en zestigh duizent en Vyf hondert guldens, en aldus deeze aloude heerlikheit wederom aen een tak des edelen Egmontschen geslachts overgebraght heeft; van het welke wy eenen lyst opgeven, doch van die heeren alleenigh, die by de beste schryveren onzer Nederlandsche

zaken bekent ſtaen voor bezitteren deezer Heerlikheit van Egmont, wordende het begin der Egmondſche heeren met *Radbout den eerſten* en 't vervolg met *Gerbrant den I*, *Wolbraut*, *Radbout den II*, *Dodo den I*, *Walger*, *Dodo den II* en *Berwolt den I* by de beſte gedenkſchryveren zeer verdagt gehouden, en van Adrianus Junius in zyn *Batavia cap* 19 en Pontus Heuterus in zyne *genealog. Dynaſt Egmond.* byna buiten geloof geſtelt, en gaet broeder Johan Gerbrandz van Leiden, prior van de Karmeliten te Haerlem, hier omtrent nogh breder, *Cap.* XXII *Annal. Egmondan.* ſchryvende dat Berwold de II, het Advokaetſchap des Egmondſchen kloosters tot weerzeggens toe bedienende, van den achtſten Abt Walter om verſcheide dienſten niet alleenigh met eene hoeve en zes huizen beleent, maer ook in het gezegde Advokaets of Voorſtanders amt der abdye beveſtigt is geworden, en dat zyne nakomelingen dierhalven en daer van eerſt den toenaem van Egmont aengenomen hebben gehadt, en alleenigh bepaelde Advokaten van Egmont geweeſt zyn, tot dat na menighvuldigen tyds verloop en tuſſchen gekome twiſten, dootſlagen, berovingen en plonderingen aen weêrzyden tuſſchen de Abten en de Advokaten van Egmont gepleegt, ten laeſten hun onderling verſchil geheel verbleven is aen hertogh Philips van Bourgondië, die by zyne uitſpraek, in den Hage gedaen den 24 ſeptember des jaren 1437, het tydelyk rechtsgebiedt en heerlikheit van Egmont den Abten tegengewezen en den Advokaten toegelegt heeft, mits zy dezelve allenigh van den zelven Abt en Godshuize van Egmont verhieven ende hielden tot een onverſterflyk erfleen, blykende der Abten en Advokaten aloude rechtsoeffeningen ten vollen uit een open brief van Wouter den II van Egmont, aldaer gegeven in den jare 1312 op Sinte Simons en Judas dagh ten behoeve van den Abt Barthout van Oy, door den profeſſor *A: Matthæus* opgegeven in zyne geleerde aentekeningen op de Egmonder Jaerboeken van vorengemelden Prior *Johan Gerbrandz van Leyden bladzyde* 220: ſtaende aldaer onder anderen deeze aenmerkelyke woorden: *dat men in den boeme voör dat ſteenhuis houden ſal drie gadinghen 's jaers. Voort waert ſake, dat daer enich man geſlagen worde binnen den Dorpe, zoo zonder*

der Wouter, ic die voergenoemt ben; comen, ende vragen den Abt, wanneer dattet den Abt goet docht, dat menre overrechte, ende sal den Abt bidden, dat hy daer over ware, Ende waert dat sake, dat die Abt niet 't huys en ware, so soude ic den Prior aenspreken, also by myn te sitten, ende dat recht van den doden-mannen sal wesen voor 't naeste huys van den dorpe voor die bregge. Ende voort so en sal ic niet rechten over des Godshuys mannen, dan van dootslagen ende van vechten. Voort waert dat saecke dat die Boden van den Hoeve misdaden in den dorpe, dat soude ic ofte myne bode den Abt seggen, dat hy dat verbeteren doe binne alsulcken tyt, alse redelick ende mogelick is. Ende dade den Abt des niet, so soude ic dat berechten. Voort van den Scoute so sal ic drie man kiesen, ende van dien drien, so sal de Abt enen kiesen Scoute te wesen, welc hy wil ende elcken man recht doen. Ende waert dat enich man quam, die recht begeerde van des Godshuis mannen ofte van des Godshuys boden, ende die Abt seyde dat hy's niet doen woude, noch en mochte, so soude iks doen. Ende waer dat saecke dat den Abt enich rechts braecke, of syne bode in den Dorpe, of waer dat waer daer soude ic hem comen te helpen, alse ic sculdich ben te doen tot synen rechte, Ende dit selve sal my de Abt weder doen, waer iks begeere tot myn recht. Wy zullen dan onzen lyst der Advokaten heeren en opgevolgde Graven beginnen met

I BERWOLT den tweeden, heer Berwolts oudsten zoon. hy wiert in een gevecht tegens de Vriezen te Vronen by Alkmaer verslagen in den jare 1114, nalatende

II ALBERT, die volgt, *Dodo*, die mede volgt, en *Warbolt*. hy 1168, ter hulpe van graef Floris den III nevens andere edelen tegens de Vriezen opgetrokken zynde, viel den 20 January met zyn paert onder het vervolgen van den vyant in het Ys en wiert van hun dootgeslagen, latende zyne vrouwe, Antonia, des graven dochter van Henegouwen, bevrucht; welker verlosschinge de gemeente niet willende afwachten zoo verkooren huldigde zy eenparigh

III DODO, voorgemelden heer Alberts broeder. Hy gaf wel voor

erflyke Advokaet der abdye te zyn, maer de Abt ontkende zulx, waer door veele geweldenaryen by hem ondernomen wierden, zodat ten laesten graef Floris III van Hollant tusschen beiden quam en by zyne bezegelde uitsprake in den jare 1174 den graef van Hollant in der tydt alleen tot wettigen Advokaet verklaerde, en dat de Graef en Abt voortaen tot Advokaet verkiezen zouden, dien zy wilden. Zyn broeders weduwe in 't volgende jaer van een zoon bevallen zynde, zoo bleef hy ongehuwt en dee nogh by zyn leven zelfs huldigen zynen gemelden broeders nageboren zoon,

IV WALTER of WOUTER, ridder, gemenelyk den quaden Wouter geheten, ter oorzake hy, de allerminste gelegenheit vindende, de Egmondsche Abdy en Monniken ten eersten vervolgde, en allerhande smaet en afbreuk dee, om dat men hem het erflyk Advokaetschap betwiste ingevolge de uitsprake van graef Floris, hier boven gemelt. In een zeer groot aenzien was hy in den beginne by graef Willem den I, dien hy ook groote diensten dee tegens Lodewyk, grave van Loon, welke tegens den wille en raet van 's Lants Staten met Ada, grave Dideriks den VII eenige dochter, getrouwt was, en zich als grave van Hollant zocht op te werpen. Hy vervolgde Lodewyk en zyne vrouwe zelfs met hulpe der Kennemers en die van Rhynlant zodanigh, dat de gravinne Ada op de burgt te Leyden vlugtte, en, aldaer van hem belegert en tot de overgave gedrongen, door haren oom graef Willem op het eilant Texel verbannen wiert, maer hy geraekte ten laesten by den zelven graef in zoo grooten ongunst, dat hy op 't huis te Heemskerk verzekert wiert; Hy liet, in den jare 1208 overlydende, uit zyne vrouwe Clementia, des graven van Gelre dochter, na eene dochter en vier zoonen, waer van hem opvolgde

V WILLEM *de I*, ridder, hy krabde, als zyne vader, al voort het oude seer wederom op, menende al mede een vast en onwedersprekelyk recht tot het meêrgemelt Advokaetschap

schap te hebben, dat niet alleen aenzienelyk, maer ook zeer voordeeligh was. De Abt Lubbert van Ryswyk gaf hem wel het zelve Advokaetschap en eenige goederen te leen, maer zonder de toestemminge zyns kapittels, en hy, door deeze vergunninge te meerder opgeblazen en des te moediger geworden, speelde hoe langer hoe grover den baes, en riep niet alleen de huislieden en dienstknechten der Abdye en Abt, maer ook de Monniken zelfs by voorkomende verschillen voor zich te recht en wilde hen naer zyn goetdunken straffen; de Abt verboot zynen onderhorigen wel van voor dien Vierschaer te verschynen, maer heer Willem gebruikte gewelt, zodat de Abt zyne klaghten tot den Paus bragt, die de zaek aen den Hollandschen graef beval, welke dan, wyl hy, als opperste Advokaet der Abdye zynde, geen rechter konde wezen, den ridder Diderik Boekel in den rechter stoel plaetste, waer voor hy, na dat hy Graef nevens twee Hollandsche Edellieden alvorens zyn recht bezworen hadde, de rechten der abdye verweerde en heer Willem daer tegens antwoordde, komende voor uitsprake, dat niet heer Willem, maer de graef van Hollant de wettige Advokaet der Abdye was, en, wyl deszelfs voorouderen de abdye gesticht en begiftigt hadden, geenige Abt of Kapittel buiten zyne kennisse en toestemminge ooit of ooit eenigen Advokaet zoude mogen benoemen of aenstellen. Ingevolge van dat vonnis eischte de Graef vervolgens vergoedinge der schade en verongelykingen, den Abt, Monniken en Abdye aengedaen, maer heer Willem, hier toe weinigh kans ziende, verzocht, na zich lang met zyne vrinden beraden te hebben, dat de Graef middelaer tusschen den Abt en hem geliefde te zyn. Graef Willem vonniste dieshalven in den jare 1216, uitwyzens zynen bezegelden brief, ten overstaen van de gravinne Aleidis en verscheide Edelen en Geestelyken, van dat heer Willem van Egmont van zyn gewaent leenrecht, van 't Advokaetschap en eenige andere goederen afstap-

afstappen, maer gedurende zyn leven nochtans dezelve uit enkelen gunst alleen bezitten en alle boetens beuren zoude. Na dode van voorschreven Abt Lubbert van Ryswyk wiert Hendrik de eerste ten Abt verkoren, by wien onze heer Willem ruim zoo veel toegevenheit vont op zyne eischen als hy by zynen voorzaet tegenstant vernomen had. Niettegenstaende het voorgemelde slotvonnis van den Hollandschen graef beleende deeze Abt hem in de maent december des jaren 1226 met het Advokaetschap der Egmondsche kerke en met de andere goederen, welke hy van de Abdye bezat, en dat wel zodaniger wyze, dat by gebrek van mannelyk oir alle 't zelve op Willems dochter, en by gebrek van wettige dochters op zynen oudsten broeder en verder op zyne naeste magen versterven zoude, maer deeze beleening by een naderen brief van den zelven Abt in november van den jare 1227 herhaelt staende in de Egmonder Jaerboeken van Jan Gerbrandz van Leiden, doet ons volkomentlyk geloven des gemelden schryvers en Bokkenbergs zeggen *pag.* 38 *Dynast. Egm.* dat die beleeninge zonder de toestemminge van 't Kapittel geschiedt is: 't blykt immers nergens dat de Hollandsche graef daer in toegestemt zoude hebben, gelyk hy doen moest uitwyzens voorgemelden graef Willems uitsprake van den jare 1216, hebbende de Abt en Prior ook lichtelyk met behulp van weinige monniken eenen brief op den naem van het geheele kapittel konnen opstellen; maer hoe arglistigh en bedriegelyk deeze verlybrieven ook gegeven en verkregen mogen zyn, heer Willem de vierde van Egmont heeft dezelve in het jaer 1302 van Paus Bonifacius en van Clemens den Vyfden weten bekragtigt te krygen, by deszelfs bulle, gegeven te Avignon in Vrankryk den 18 January van den jare 1310, het vyfde van zyn Pausschap. Onze heer Willem tegens de ongelovige Stadingers in den jare 1234 nevens andere Christene Heeren opgetrokken, is den 27 mei des zelven jaers in eenen strydt aldaer

gesneu-

gesneuvelt achterlatende uit zyne vrouwe Badelogh van Amstel

VI GERRIT *den Eersten*, ridder. hy trok tot twee reizen toe naer het Heilige Lant en de stadt Jeruzalem, stierf op de laeste reize den 21 van Wintermant des jaren 1242, en wiert in de stadt Kandia in het Minnebroeders klooster begraven, nalatende zyne vrouwe Mabelia, twee zoonen en eene dochter, zynde hem daer van opgevolgt

VII WILLEM *de tweede*, ridder. hy stont in blakende gunst by graef Floris den V, wiens moordenaers hy ook alomme vervolgde, en op het huis te Kronenburg by Loenen belegert en tot de overgave gedwongen heeft met zyne Kennemers, vergeldende alzoo de weldaden, door den gemelden grave aen hem betoont, die hy verder erkende door zyne getrouwe diensten aen des zelfs zoon en opvolger, graef Jan den eersten. By zyne vrouw Blanche Maria, die anderen Ada noemen, dochter des hertogen van Milanen, heeft hy, overlydende den 26 maert van den jare 1304, nagelaten twee dochteren, *Halewyn* of *Alyd* en *Maria* en eenen zoon, *Gerrit* genoemt, die voor zynen vader overleet en by Elizabeth van Stryen gewonnen heeft *Willem*, die volgt, *Wouter*, die later volgt, *Jan*, die 't huis Merestein boude en de stamvader der Mersteinen geworden is, en *Alyd*, die met ridder Jakob van Lichtenberg te Utrecht huwde.

VIII WILLEM *de derde*, bygenaemt de goede, volgde zynen grootvader op by 't vooroverlyden van zynen voorgenoemden vader Gerrit. Hy had te vrouwe Maria, (de Egmondsche Jaarboeken zeggen Margareta) des graven dochter van Blankenheim, doch won by dezelve geene kinderen, zodat by zyn overlyden in den jare 1312 hem opvolgde zyn oudste broeder

IX WALTER *of* WOUTER *de tweede*, die te vrouwe kreeg Beatrix van den Doortoge, omtrent Naeltwyk gelegen, voerende ten wapen, twee roode kepers op een gout velt,

en by dezelve gewonnen heeft zynen nazaet Jan, den eersten van dien naem. Deeze heer Wouter, met den Abt Bartholt van Oyen verschil krygende, nadien deeze prelaet hem de beleeninge wygerde, heeft dezelve eindelyk voor zyn leven lang gedurende door de tusschenspraek van den Prior van Egmont, Hugo, den ridder Gerrit van Heemskerk, Jan Perzyn den ouden, Walter Uytterwyk en Dirk van Rollant bekomen, aen dewelken hy de zake in verschil gelaten had; niet eerder evenwel voor dat hy op hunnen raet de hier voren op bladzyde 212 opgegeve verklaringe gedaen en bezegelt hadde. Hy komt ons in de oude jaerboeken voor als een man van een vredelievenden aert, afkerigh van den oorlogh en allerhande krakkeelen, dat Egmont echter en het deftige slot op den Hoeve niet heeft konnen bevryden van der Vriezen oorloghstoorts in den jare 1315, als hier voren op de 209 bladzyde verhaelt is, dat hy onder andere ongevallen zoo geweldigh ter harte genomen heeft, dat hy eindelyk van quellinge overleden is den 4 september van den jare 1321, dies hem volgde zyne zoon.

X JAN *de eerste* van dien naem, ridder, een kloek en onverzaegt heer, die by vrouwe Guidyn van Amstel, zuster en eenige erfgename van Arent, heere van Ysselstein, waer door Ysselstein aen den huize van Egmont gekomen is, zes zoonen en zeven dochteren gewonnen heeft, te weten *Arent*, die volgt, *Jan*, die kinderloos overleet; *Gerrit*, *Willem*, *Otto*, *Albert*, *Beatrix*, *Bartha*, *Maria*, *Katharina*, *Anthonette*, *Maria de tweede*, *en Bartha de tweede*. Hy dee het verbrande slot hertimmeren, hoewel op verre na zoo schoon niet, als het vorige geweest was; en haelde met een grooten yver op het oude verschil tegens den Abt Hugo van Assendelft, die niet minder daer tegens yverde en immer zoo naeuwen onderzoek naer de vervremde goederen der Abdye dee, als heer Jan van Egmont moeite aenwendde om in het bezit der zelve te blyven. De

Egmond-

Egmondsche Jaerboeken schilderen hem geweldigh lelyk af, en weten niet genoeg de schade en verongelykingen, door hem de Abdye en der zelver Monniken aengedaen, uit te meten: de Hollandsche graef geboot wel alle vyandlykheden te staken en de vrinden quamen aen weerkanten wel dadelyk te voorschyn en deden hun best om dit blakent vuur te blusschen, maer alles was vrughteloos; De Prior Aernout van Driel wiert zelfs binnen des kloosters muren dootgestoken en ettelyke monniken en knechten der abdye daer binnen, en in de kerk met bloote degens nagejaegt en andere baldadigheden meer gepleegt, zodat Paus Johannes de IV den 9 Augustus van den jare 1366 te Avignon onzen heer Jan van Egmont en zyne medestanders in den ban gedaen en eenige Commissarissen in Hollant afgezonden heeft, om den gezegden ban op ettelyke feest-, en zon-dagen na elkander by het doen der misse, het luiden der klokken, t'ontsteeken, uitblusschen en op den gront werpen der kaerssen, uit te roepen, en alle gelovigen te waerschouwen van met dezelven eenigen omgang te hebben, tot dat zy de Abdye en hare rechten herstelt en verdient hadden wederom in de schoodt der kerke opgenomen te werden: maer het schynt uit het stilzwygen der schryvers van de Egmondsche Jaerboeken, dat hy weinigh naer deeze geestelyke dreigementen en verbanningen gevraegt heeft. Hy was niet alleen maghtigh en bezat groote rykdommen boven zyne voorouderen, maer vermoght ook alles by den dollen graef Willem, hertogh van Beiëren, wiens zyde hy tegens keizerin Margriet, deszelfs moeder, met zodanigen yver behartighde en verdedighde, dat gemelde hertogh de overhant en heerschappye deezer landen behiel. Deeze vorst naderhant zyner zinnen byster en dieshalven in verzekerde bewaringe gestelt geworden, arbeidde heer Jan, als het hooft der Kabbeljausgezinden, al voort om deszelfs broeder, hertogh Albert van Beiëren, tot vooght ende ruwart dee-

zer landen, gedurende graef Willems krankzinnigheit, te doen verkiezen, en, bereikende daer omtrent zyn doelwit, bequam hy diens hertogen genegentheit, waer door hy zyn aenzien en vermogen in den vorigen ſtaet behiel, tot zyne doot toe, welke hem den 27 van wintermaent van den jare 1370 in 't graf ſleepte, waer op hem gevolgt is zyne oudſte zoon

XI. ARNOLD *of* ARENT, *de eerſte* van dien naem, by aflyvigheit zyner moeder geworden heere van Yſſelſtein. hy nam te vrouwe Jolente, dochter des Graven van Leiningen, waer by hy gewonnen heeft *Jan*, die volgt, en *Willem*, heere van Yſſelſtein, welke zonder wettige kinderen overleet. Groote tweedraght had heer Arnold al mede met de Abten van Egmont, Johan van Weent en Gerard van Okkenberg, en, wyl hy grotelyx van hertogh Albert van Beiëren gelieft wiert, als het hooft der Kabbeljausgezinden, die dien vorſt de Hoexgezinden en de dootſlagers van des zelfs meeſtereſſe, Alyt van Poelgeeſt, hielpen vervolgen, gaf hem zulx te meerder voet om deezen kloosterlingen geweldadigh tegen te gaen, zodat de eerſtgenoemde Abt, ziende dat alle zyne klaghten en vertogen by den hertogh kleinen ingang vonden, ſchoon hy, om de onderlinge twisten by te leggen, in het klooſter gekomen was, goet vont den 29 april des jaren 1396 den gemelden hertogh Albert, als Grave van Hollant, over te geven en op te dragen, het hoogſte rechtsgebiet, doch onder dit beding, dat de Paus deeze overgifte goetkeuren, en de graef deeze goederen nimmermeer verminderen ofte weghgeven zoude, behoudende de Abdye 't recht van den molen en den tol, wyders de bebouwde en onbebouwde landen tuſſchen Aremersweet en Winnemersweet gelegen met het hooge en lage rechtsgebiet, uitwyzens den open brief van gezegden hertogh, gegeven in den Hage op den 6 mei van den jare 1396. Maer de wygering van den Paus om deeze overgifte te beveſtigen

vestigen maekte dezelve niet alleen vrughteloos, maer haelde de Abdye des vorsten ongunst op den hals, zodat hy zelfs der zelver grooten tegenstrever Arnold, van Egmont, buiten weten en toestemminge van de kloosterlingen en tegens de uitgedrukte voorwaerden, in den voorgenoemden brief bedongen, de heerlikheit van Egmont geschonken heeft, welke hy vervolgens bezat tot na de doot van gezegden hertogh Albert, wanneer diens zoon en opvolger, hertogh Willem van Beiëren, by wien de laestgenoemde Abt, Gerard van Okkenberg, vry veel vermogt, en heer Arnold niet wel gezien was, deet deeze schenkadie teniet, herstelde het klooster in zyn volle recht, en gaf het wederom over den opdragtbrief der Egmondsche goederen, door den vorigen Abt Johan van Weent aen Hertogh Albert overgegeven. Hertogh Willem in den jare 1408 zynen broeder Jan, Elect van Luik, tegens de Luikenaers willende bystpringen, en uit Hollant niet durvende gaen wegens eenige zwevende verschillen met onzen heer Arnold van Egmont en Johan van Arkel, deet door zyne Raden hunne onderlinge twist aen goede mannen stellen, door welker tusschenkomste twee alleens luidende Verbantbrieven gemaekt en binnen Geervliet op St. Jan Baptists geboortedagh van het gemelde jaer 1408 van weerkanten getekent zyn, bekomende Arnold van Egmont hier by de heerlikheit van Huisduinen en Egmont tot een erflyk leen, behoudende de Graven inder tyt het strantrecht, blyvende de Abt en 't klooster van Egmont in het vredige bezit hunner goederen, en betalende heer Arnold aen dezelve de nogh openstaende schulden en gewonelyke rechten. Niet lang zagh hy echter deeze gelukzon, alzoo hy den 9 April des volgenden jaers 1409 overleet, wordende binnen Ysselstein, daer hy een Bernarditen klooster gesticht had, begraven, dies hem volgde

XII. JAN, *de tweede* van dien naem. Hy was een dapper krygsman,

man, die, wyl hy gemeenelyk een gordel, met zilvere bellen bezet, om het lyf droeg, als hy ten ftryde trok, Jan met de bellen genaemt wiert. Gelukkigh echtte hy met Maria van Arkel, 's heeren Jans dochter, wier moeder de eenige zufter was van hertogh Reinald van Gelder, die naderhant kinderloos overleet, waer door heer Jan van Egmonts oudfte zoon, Arnold, het hertoghdom van Gelder en graeffchap van Zutphen bequam, behalven welken hy nogh eenen zoon, Willem genaemt, achtergelaten heeft, die zyn vaders en ooms Willem, heere van Yffelfteins, erfgenaem geworden is in de goederen van Egmont, Yffelftein, Leerdam, Schoonhoven, Haeftrecht, Baer, en andere heerlykheden. Veele ftryden heeft heer Jan, voor genoemt, gehad met hertogh Willem van Beiëren en de kloofterlingen te Egmont, ten welker voordeel de hertogh een vonnis gewezen had, dat, heer Jan, fchoon driewerf vergeefs gedaghvaert, niet heeft willen nakomen, waerom hy gebannen en zyne goederen verbeurt verklaert wierden en zyne ftadt Yffelftein zelfs belegert en ingenomen wert. Na des hertoghs doot nam hy dezelve wel by verraffinge in, maer moeft dezelve kort daer na aen de medeftanders van vrou Jakoba van Beiëren wederom overgeven. Hertogh Jan van Beiëren, zyne nicht uit het wettigh bezit van haere landen zoekende te keeren, ftyfde hy met raet en daet, en wiert in vergeldinge deszelfs eerfte geheime Raet, bekomende dus gelegenheit om de Egmonder Monniken naer zyner voorvaderen voorbeelt ten uiterften te vervolgen, zodat de Abt, Gerrit van Okkenberg, heimelyk gewaerfchuwt, dat men op zyn leven toe lei, zich in den jare 1419 metter vlugt nevens eenigen zyner vrinden naer Utrecht begaf, en, als gemelde abt zynen rentmeefter M[r]. Johan Bartholomeufz afzette, omdat hy zyn amt misbruikte en eenen Johan Aelwyn in deszelfs plaetze aenftelde, dulden moeft, dat 'er eenige moetwillige knechten van heer

Jan van Egmont met gewelt de voornaemste klenodiën en kloosterſieradiën weghroofden en ſommige kloosterlingen met uitgetoge zwaerden en pieken najoegen, eenigen quetsten en den portier dootſloegen. Hier mede nogh niet voldaen, hitſte hy gemelden hertogh Jan verder aen om den gezegden Abt en zyne kloosterbroederen by den Paus van een ongeregelt levens gedragh te beſchuldigen; de beſchuldiging geſchiedde, Commiſſariſſen wierden 'er geſchikt om de zake te onderzoeken, die zich lieten omkopen en derhalven niets ten voordeele van 't klooſter verrichtten, weshalven de Abt zich op den Paus beriep, van wien hy en zyne Monniken na een klaer gedaen betoog van hunnen onſchult vry geſproken wierden. Deeze Abt in 't jaer 1424 overleden en Willem van Mathenes in des zelfs plaetze verkoren zynde, hiel heer Jan echter niet op van zyne gewelt-plegingen te vervolgen, doende zelfs deezen Abt nevens zynen Prior Hendrik van Muiden, zoo als zy veiligheits halve met de Voorrechtsbrieven en andere papieren der Abdye naer eene veilige plaetze reisden, gevangen nemen en op het huis te Rozendael by Arnhem voeren, daer hy ze door drygen en vlyen bewoog om hem niet alleen alle hunne papieren over te geven, welker ſommige hy ſcheurde en andere naer zynen zin veranderde, maer ook om de heerlikheit van Egmont, bevrydt van alle rechten, die de Abdye daer op pleeg te hebben, hem te laten; waer na hy hen wederom liet gaen en zy hunne klaghten tot hertogh Philip van Bourgondië, als grave van Hollant, bragten, die partyen bewoog om hun verſchil aen goede mannen te verblyven, te weten den hertogh zelven en den Raden 's hofs van Hollant, op eene boete van vier duizent kroonen voor den tegenſtrever van der zelver uitſprake, volgens welke, als bevorens gezegt is, de heeren van Egmont zyne goederen en de heerlikheit van Egmont ten eeuwigen dage te leen verheffen moeſten van de Abdye,

en

en dat wel in die zelve gestalte als ze de Abdye van de Hollandsche graven verkregen had, en daer nevens het advokaetschap des zelven kloosters, te weten opdat de heeren van Egmont dezelve beschermen en rechten zouden, zoo veel hun mogelyk waer, en in zoo verre zy daer toe verzocht wierden, blykende zulx breder by het vonnisse zelfs, gezegelt en getekent den 24 september des jaren 1434: des niet tegenstaende wrokte heer Jan nogh al gestadigh tegens deeze Geestelyken en liet nu en dan zynen haet tegens dezelven gevoeligh blyken, voornamentlyk in den jare 1444 daer toe ophitzende Albert van Raephorst, naderhant baljuw van Waterlant, en daer na den Schout van Egmont, Gysbert van Heul, durende alle deeze overlast tot aen heer Jan van Egmonts overlyden toe, voorgevallen den vierden January des jaren 1451 op het slot te Egmont, wordende zyn lyk in de kapelle aldaer begraven, en volgende hem in de heerlikheit, vermits zyne oudste zoon Arnold tot hertogh van Gelder gehuldigt was, zyne jongste zoon

XIII WILLEM, *de vierde* van dien naem, en te gelyk in den haet tegens den Abt Willem van Mathenes, van wien hy echter al voort het verly van zyne goederen ontfing, volgens den inhout van het voorgemelde slotvonnis van hertogh Philip den goeden. Blyk zyner wrok is 'er geweest in zyne aenklagte by paus Nikolaes den V over deezen Abt en zyne onderhorige monniken, die ook al bereids den kardinael van Cusa, als toen in Hollant aengekomen, het onderzoek toegelegt had, maer hertogh Philip zulx bekent gemaekt zynde, schreef deswegens een scherpen brief aen heer Willem van Egmont en belastte hem dadelyk van zyn voornemen af te staen, gelyk geschiedde. Rusten kon hy nochtans zeer korten tyt, als 'er zich maer eene geringe gelegentheit opdeet om de monniken te plagen. de Abt Willem van Mathenes had zoo dra niet de parochie kerk van Egmont Binnen de Abdye ingelyft, of heer Willem maekte

deswe-

dieswegen een grooten ophef en geschil, die door de tusschenspraek van goede mannen voor dien tyt naer den uiterlyken schyn wierden gemiddelt, maer naderhant ten tyde van den Abt Gerrit van Poelgeest weder opquamen, doch eindelyk volkomen weghgeruimt zyn tot genoegen der kloosterlingen, uit dewelken Arnold van Dorp tot de pastory van de buurkerk door den zelven Abt benoemt wiert. Heer Willem van Egmont was niet alleen ridder van het gulde vlies, maer ook stadhouder van Gelderlant voor hertogh Karel van Bourgondië; hy had te vrouwe Walburg van Meurs, dochter van grave Frederik van Meurs, en won daer by drie zoonen en vier dochteren, namentlyk *Jan*, die volgt; *Frederik*, eersten graef van Buren en Leerdam; *Willem*, heere van Herpt, Heeswyk, Boxmeer, Stevenswaert, Spalbeek, enz. *Anna*, gehuwt met Bernard, grave van Benthem; *Elizabeth*, eerst met Gysbert van Batenburg en Bronkhorst en naderhant met Jan van der Aa, heere van Bokhoven, gehuwt; *Walburg*, nonne te Redichem op de Veluwe, en *Margriete*, die eerst ten man gehadt heeft Johan van Merode, oudsten zoon des heeren van Petershem, en naderhant Geurt Turk, kastelein van Buren. Hy stierf den 19 January des jaers 1483 op het slot in de stadt Grave in den ouderdom van 71 jaren, wordende aldaer begraven,

XIV JOHAN *de derde* van dien naem en *eerste grave van Egmont*, volgde dus in de bezittinge van Egmont en andere heerlykheden. In den jare 1465 wiert hy te Jeruzalem ridder gemaekt, en, van daer te rugh keerende, als hem alle zyne knechten verlaten hadden, en hy door ziekte niet voort konde, wiert hy van eenen Jan Melisz, dien hy van de galeiën vrygekocht had, eenige mylen verre op de schouderen gedragen; tot vergeldinge van welke getrouwigheit hy hem ook naderhant tot schout van Egmont aenstelde. In den jare 1481 wiert hy kastelein van Gorkum, bemaghtigh-

de met zyne kabeljausgezinden de ſtadt Dordrecht, die Hoexgezint was, door middel van twee ſchepen, die met ryſt en takkeboſſchen boven op beladen waren; kocht 1484 de ſtadt en heerlikheit van Purmerende van heer Balthazar van Wolkenſtein, daer hy vervolgens gehuldigt wiert; troude in den Hage met Magdalena, dochter van heer Joris van Weerdenburg en wiſt zich zoo aengenaem by den roomſch koning, naderhant keizer, Maximiliaen, te maken, dat die hem in den jare 1486 by opene brieven tot *Graeve van Egmont* verhief, nadat alvorens door 't ſneuvelen van heer Jooſt van Lalaing voor de ſtadt Utrecht in 't jaer 1483 tot Stadhouder over Hollant verheven was. Deeze maght verzuimde hy niet te gebruiken tegens de Abdye, welker hervorminge, by zynen voorzaet gezocht, hy volkomentlyk uitwerkte en met gewelt uitvoerde, hebbende men groote reden van te twyffelen of hy niet meêr door een byzonder belang en inzicht dan een goet gewiſſe daer toe aengezet is geweeſt, konnende op zyne godvruchtigheit weinigh geroemt worden, daer hy tegens de eenparige verkiezinge aen den monniken Johan, Baſtaert van den hertogh Philip van Bourgondië, met kragt en gewelt opdringen wilde, en waer hy maer kon en mogt den Abt en kloosterlingen vervolgt en beledigt heeft uitwyzens het verhael der Egmondſche Jaerboeken, dewelke Bokkenberg, die, waer hy maer enighzins magh en gelegentheit vint, de heeren van Egmont verdedigt, in dit ſtuk nergens tegenſpreekt. Hoe menighvuldige en zware twiſten hier uit reezen en hoe ſcherpen verbodt Philip van Ooſtenryk hem ook liet doen van zich met die zake niet te bemoeien, hy bleef op zyn ſtuk hartnekkigh ſtaen zonder na bevelen of dreigementen te luiſteren, en des niet tegenſtaende heeft hy zyn gezagh ten hove weten ſtaende te houden en de oude uitgeweke monniken buiten 't klooſter en de nieuwe daer in geſtelde daer binnen doen blyven. In den jare 1491 wiert

wiert hy binnen Mechelen tot Ridder van 't gulde Vlies verheven en kocht van Willem van Hoogtwoude de ambagtsheerlykheden van Hoogtwoude en Aertswoude ende liet, overlydende op het slot te Egmont in den jare 1516, na zyne vrouwe, Magdalena van Weerdenburgh, daer hy vyftien kinderen by verwekt heeft gehadt, te weten *Willem*, die ongehuwt overleet; *Jan*, die volgt; *Jurriaen* of *George*, eerst heer van Hoogtwoude en later bisschop van Utrecht, daer hy in september des jaren 1559 overleet. *Philip*, heere van Baer, ongehuwt overleden; *Walburg*; getrouwt met Willem, grave van Nassau Dillenburg; *Katharina*, gehuwt met François van Borssele, heere van Kortgeene en Pamele; *Anna*, abdisse van Loosduinen; *Johanna*; die ten man gekregen heeft Joris Schenk van Toutenburg; en *Jozina*, die in den echt gezeten heeft met Jan van Wassenaer, Burggrave van Leiden, daer zy twee dochteren by won.

XV JAN *de vierde* van dien naem wiert na zyn voorgemelden vaders afsterven de *tweede grave van Egmont*. Hy was dapper en oorloghzuchtigh en uit dien hoofde toog hy met koning, namaels keizer Karel op alle zyne krygstochten in Italië, Duitschlant, Nederlant en elders tot in den jare 1528 toe, wanneer hy te Ferrare ziek wiert en binnen Milanen gebraght zynde op den 19 April overleet in den ouderdom van 28 jaren, afterlatende zyne vrouwe, Francoise van Luxemburg, (zuster en Erfgename van haren broeder Jakob, Prince van Steenhuizen en Gavre, daer hy te Brussel in den jare 1516, pas 17 jaren out zynde, mede getrouwt was,) en twee zoonen en eene dochter, te weten *Karel*, die volgt; *Lamorael*, die naderhant volgt, en *Margaretha*, die 1549 troude met Nikolaes van Lotharingen, grave van Vaudemont, en stadhouder van Limburg, en daer by allenigh gewonnen heeft eene dochter, Louise genoemt, die 1575 huwde met koning Hendrik den III van

Vrankryk, na wiens ombrengen voor Parys den eersten Augustus 1589, zy nogh tot den jare 1601 te Moulyns in 't hertoghdom Bourgondië geleeft heef en aldaer in den ouderdom van vyftigh jaren overleden is.

XVI KAREL *de eerste* van dien naem, en *derde grave van Egmont*, heere van Purmerende, Hoogtwoude, Baer enz was diklyvigh en bruin van verwe. hy trok in den jare 1538 met zynen broeder Lamorael naer Spanje, en wiert kamerheer van keizer Karel, dien hy 1540 vergezelschapte door Duitschlant en Italië naer Barbarye in het belegh van Algiers, dat ongelukkigh uitvallende keerde hy met gemelden Vorst in eene zelfde galye naer Spanje en wiert, door de gelede ongemakken op zee ziek geworden, te Karthagena aen lant gebragt, alwaer hy na verloop van een vierdagige bedlegering overleet, wordende te Murcia op den 7 december des jaren 1540 begraven, weshalven hem, die nooit gehuwt is geweest, in alle zyne heerlykheden opvolgde zyne gezegde broeder

XVII LAMORAEL, *de eerste* van dien naem en *vierde grave van Egmont*, een man van uitstekende krygskunde, dapperheit, fraie gedaente, heuschen omgang en edelmoedigen inborst. Hy wiert in den jare 1546 niet alleen Ridder van het gulde Vlies, maer ook in het jaer 1559 stadhouder van Vlaenderen en Arthois: Den 8 mei van den jare 1544 troude hy, naulyx 22 jaren bereikt hebbende, te Spiers, alwaer toen de Ryxdagh gehouden wert, met Sabina van Beiëren, dochter van Jan Paltsgrave ende grave van Spanheim, en zuster van Frederik, naderhant Paltsgraef en Keurvorst. Keizer Karel, dien hy in den oorlogh tegens Vrankryk volgde, hiel hem in groote waerde en prees hem zynen zoone Philip by 't aenvaerden der heerschappye hogelyk aen, deezen Vorst vergeselschapte hy vervolgens in het jaer 1549 in alle Steden van Hollant, Zeelant enz, toen die tot grave en heere gehuldigt wiert, bekleedde vervolgens ver-

scheide

scheide gezantschappen, zoo in Duitschlant en Engelant, als Vrankryk, ondertrouwende aldaer, van wegens den koning Philip, des koning Hendriks dochter, en eindelyk in 't jaer 1567 van wegens de hertoginne van Parma, Gouvernante der Nederlanden, by den koning in Spanje, om den zelven den verwarden toestant deezer landen te vertoonen, dat hem uiterlyk wel vrindlyk afgenomen wiert, maer heimelyk in een quaet vermoeden en bitteren haet gebragt heeft, die na de herwaerts komste van den hertogh van Alva openbaer genoeg is uitgeborsten, doende die hem nevens den grave van Hoorn tegens 's lands willekeuren en de voorrechten van de ordre van 't gulde Vlies gevangen nemen, en, met ter zyde-stellinge van zyne menighvuldige diensten, en behaelde overwinningen tegens de Franschen in den slagh van Sint Quintyn in den jare 1557, en dien van Grevelingen in het jaer 1558, op den vyfden Juny des jaers 1568 op een schavot binnen Brussel op de markt in het openbaer het hooft afslaen, nalatende eene bedroefde weduwe en deeze elf kinderen, te weten drie zoonen: I *Philip*, die volgt, II *Lamorael*, die mede volgt, III *Karel*, heere van Fiennes, Armentiers, Hamade en Beiërlant, en acht dochteren, te weten 1 *Leonora*, gehuwt met Georgius van Hoorn, grave van Houtkerke in Vlaenderen, waer by zy twee zoonen en eene dochter gewonnen heeft, overlydende in den jare 1582 in den Hage. 2 *Maria*, nonne in de abdye te Kamere by Brussel, gestorven 1583 3 *Francoise*, 1589 ongehuwt in den Hage gestorven. 4 *Magdalena*, getrouwt met Floris van Stavele, grave van Herlies, zonder kinderen overleden. 5 *Maria Christina*, eerst met Eduard van Bournonville, heere van Capres, getrouwt, kreeg daer by eenen zoon Alexander van Bournonville, grave van Hennin, ten tweeden met Willem van Lalaing, grave van Hoogstraten, die 1590 stervende by haer naliet eenen zoon,

Anthonis van Lalaing, grave van Hoogstraten, en ten derden met Karel, grave van Mansvelt, die 1595 zonder kinderen in Hongarye gestorven is. 6 *Anna*, nonne in een Clarisse klooster by Atrecht geworden in den jare 1588. 7 *Sabina*, vrouwe van Beiërlant by Dordrecht, die in den jare 1595 binnen Delft troude met George grave van Solms en aldaer stierf zonder kinderen in den jare 1614, out zynde 52 jaren. 8 *Jenne* of *Johanna*, die na de doot van hare zuster Maria nonne te Kameren en later Prioresse in St. Elizabeths klooster binnen Brussel wiert

XVIII PHILIP voornoemt, oudste zoon van graef Lamorael den eersten van Egmont volgde zynen vader als *vyfde grave van Egmont*, en verliet de zyde der Staten voor die van den Spaenschen koning, den 5 Juny 1568 voor dien zelfs trachtende de stadt Brussel met gewelt te verzekeren, dat hem deerlyk en te zyner schande mislukte, kort waer hy na den 23 Juny 1579 hy Nienoven in Vlaenderen overweldighde, door welke bedryven hy zyns vaders verbeurtverklaerde heerlykheden wederom in bezittinge kreeg, Ridder van 't gulde Vlies en Stadhouder van Arthois gemaekt wert. Tien jaren later trok hy uit last des Spaenschen konings met eenige hulpbenden in Vrankryk tot die van de Ligue en sneuvelde den 14 maert des jaren 1590 in den vermaerden veltslagh van Yvry tegens koning Hendrik den IV, zonder kinderen by zyne vrouwe Maria van Hoorn gewonnen te hebben gehadt, dies hem opgevolgt is zyne broeder

XIX LAMORAEL *de tweede* van dien naem en *zesde graef van Egmont*, heere van Purmerende, Hoogtwoude, Aertswoude enz. hy onthiel zich in zyne jeugt een langen tyt te Keulen en naderhant by den hertogh van Kleef; later trok hy naer Vrankryk, verder naer Brabant en quam in het jaer 1595 in Hollant, alwaer hy op zyn slot van Egmont tot den jare 1605 bleef woonen, wanneer hy, gesta-

gestadigh aengelopen wordende door zyne schulteischers, aen wien hy zyne meeste goederen en inkomsten verpant had, naer Vrankryk toog, daer hy zich in den echt begeven heeft met Maria Pierrevive, nichte des hertogen van Rohan, begevende zich met haer naer Henegouwen en eindelyk naer de stadt Brugge metter woon, daer hy ook in den jare 1617 overleet zonder kinderen na te laten, hebbende hy tien jaren voor zyne doot zyne meeste heerelyke goederen, in Hollant gelegen, by executie zien verkopen, te weten Hoogtwoude en Aertswoude aen Kornelis van Mierop, ontfanger generael van Hollant, Spanbroek aen Jonker Reinout van Brederode, baron van Wezenberg; Warmenhuizen aen Willem Bardesius te Alkmaer en het graefschap van Egmont nevens de stadt, 't slot en heerlykheit van Purmerent aen de Heeren Staten van Hollant en Westfrieslant, die als voren gezegt is, het slot te Egmont nevens de heerlykheit der drie Egmonden met Rinnegom in den jare 1722 opgeveilt en verkogt hebben aen

XX GERARD VAN EGMONT VANDER NYENBURG, afkomstigh van Willem van Egmont, Jonger broeder van Arent van Egmont, hertogh van Gelder en grave van Zutphen. Het slot hoewel geheel vervallen, behalven eenen vierkanten toren, bequam hy ten onversterflyken Erfleen met alle deszelfs afterleenen en gerechtigheden voor elf duizent guldens en Rinnegom met de drie Egmonden voor Vier en zestigh duizent en vyfhondert guldens, en zulx met het recht van aenstellinge van Baljuw, Schouten en Secretaris na de afzyvigheit van de geenen, die ten tyde van deezen koop, die amten bedienden; de goet-of afkeuringe eens beroepen werdenden predikants, voor zoo lange de Ambachtsheer in der tyt van den Hervormden Godsdienst wezen zal, wyders met vyf parken duinen en waranden, Visscheryen, Zwanedriften en Broetselen, de

Tien-

Tienden van den Hoeve, Heertienden, de Krofttienden te Egmont op zee, de Meertienden aen de zuitzyde van de Vaert, de Vlastienden van de Meiren en de Tienden van het bosch en boomgaertje by den Hoeve, de Oostter en Wester Kleipetten by den Hoeve, groot 675 roeden; het recht van het Kalfgras, zynde 't recht om een kalf in de Tickelen, eene weyde by den Hoef gelegen, te mogen houden; Het Aris dykje aldaer, en het recht van begeving van de Bode-en Schutters-amten van Egmont op zee, van Egmont binnen en Egmont op den Hoef.

Wat de regeringe van Egmont binnen, Egmont op den Hoef en Rinnegom, [zynde eene tamelyke groote buurt en te zamen in 't Quohier der Verpondinge aengeslagen op 184 huizen, 1176 morgens en 490 roeden,] belangt, hoewel dezelve, wyl die dorpen door onzen tekenaer niet verbeelt zyn, hier konden voorbygegaen werden, achte ik hier bequamelyk te mogen gestelt werden, wyl de beschryvinge van het slot, in het dorp Egmont op den Hoef gelegen en derzelver bezitteren in der tyt voor af gegaen is. Deeze twee dorpen en buurt maken te zamen een Rechtsgebiet en Rechtbank, welker Officieren, Regenten en Bediendens door den Ambachtsheer gestelt werden, zynde de Districten van gemelde drie plaetzen zodanigh aen en onder den anderen gelegen, dat ze niet wel gescheiden konnen worden, waerom ze ook te zamen hebben een Baljuw, Hooge vierschaer, lagen Rechtbank, die te Egmont Binnen gespannen wert, en in vyf Schepenen bestaet, en een gemeenen Secretaris en Gerechtsbode, zoo voor de Hooge als Lage Jurisdictie, wyders een gemeen Raethuis te Egmont Binnen, ook eenen zelven Predikant. Waer en boven dezelve twee dorpen twee Burgermeesteren, twee Armevoogden en twee Exuemeesters hebben, komende uit ieder dorp een der zelven, waer benevens Egmont binnen drie Schepenen, Egmont op den Hoef en de Buurt Rinnegom ieder

ieder een Schepen, en de genoemde twee dorpen en buurt ieder eenen Kerkmeester stelt, waer benevens dezelve verscheide gemene dyken en wegen, mitsgaders Houtgewas, Goederen, Inkomsten en Lasten hebben.

Dus treden wy verder over ter beschouwinge van de Kapelle der heeren van Egmont, in ons acht en dartighste tafereeltje afgeschetst volgens hare uiterlyke gestalte, gelyk die zich in den jare 1690 nogh vertoonde. Het komt ons voor bezyden den linker kant en even buiten de gracht van het edele slot van Egmont, pronkende met een sierlyk torentje, een kruis vleugel en geestigh koortje, door drie groote kerkglazen licht ontfangende. Het oudste kapelletje, dat voor het hier verbeelde op den Hoeve pleeg te staen, wiert al voor het jaer 1229 gesticht door Willem, den I van dien naem, heere van Egmont, en ten dien zelven jare ingeweidt door heer Herman, bisschop van Leöne, en Vikaris van den Utrechtschen bisschop, des daegs voor den feestdagh van S^t. Denys, en dat ter eere van Godt Almaghtigh, der allerheiligste maegt Maria, ende der heiligen Nikolaes en Katharina, maegt en martelaresse.

De voorgemelde kapelle heeft heer Jan van Egmont, de tweede van dien naem, omtrent den jare 1430 doen afbreken, en de hier vertoonde en veel schoonder kapelle getimmert, kort daer aen daer binnen een Kollegie van zes kanonniken opgericht, en het zelve met ryke inkomsten begiftigt, zodat aldus deze kapelle in een Kollegiale kerk verandert wiert, uitwyzens de bewoordinge van zekeren bevelbrief, door den Abt Gerard van Poelgeest, gegeven den laesten maert des jaren 1465, aldaer luidende: *Ecclesia Collegiata S: Catharinæ ante Castrum Egmundense op den Hoef.* De even genoemde heer Jan, 's heeren Arents en gravinne Jolente van Leiningens zoone, op den vierden January des jaren 1451 overleden zynde,

wiert in deeze kerke begraven, vervolgens in den jare 1516 heer Jan, de derde van dien naem, eerste grave van Egmont, en eindelyk in het jaer 1538 deszelfs nagelate weduwe, Magdalena van Weerdenburg, hebbende genoemde Grave eenigen tyt voor zyn afsterven een koper gedenkteken binnen dit kerkje opgerecht. Doctor Ludolf Smids geeft 'er ons in zyne Schatkamer eene naeukeurige beschryvinge van, welke wy hier ter nederstellen. 1676 *den 4 July*, (zegt hy) *doch met een beter opmerkinge* 1706 *den* 11 *september zagh ik hen beide in het kerkje voor het slot van Egmont, van koper op een Ledekantje gelegt, beiden onder hol en open. By de vrouw lag een schoodhondeke. nevens beiden twee bazuinen, een gebroken degen, een wapenschilt, een groote kopere plaet, behelzende hunne doot in het latyn. Beneden rontsom het Ledekantje vernam ik neerduitsch geschrift in een vierkanten lyst, doch bedorven en byna wel meest weghgenomen.*

De bovengemelde stichtinge des kapittels binnen deeze kapelle zocht heer Willem de IV, des begiftigers en Stichters, Jan des tweeden en Maria van Arkel, jongste zoon, te zyner bate en vernederinge des Abts en monniken te gebruiken, vindende hy de kanonniken zyner slotkerke zyns volkomen genegen: Hy stelde zich dan in aller manieren tegens gezegde Geestelyken aen, wanneer zy de Buur- of Parochie-kerk van Egmont binnen, by hun klooster gelegen, hunne Abdye verklaerden ingelyft te zyn door den paus Eugenius by zyne bulle, gegeven te Florence in den jare 1442. Hy stookte den Deken en 't kapittel op den Hoef zoo lange en verre tegens de kloosterbroederen van Egmont op, dat zy eenen Johannes Odzerus (in de Egmondsche Jaerboeken Johan Odzeri geheten) tot de Pastory van de gezeghde Buurkerke benoemden. De Abt Gerrit van Poelgeest, steunende op de aengehaelde bulle van den Paus, deet Johannes Odzerus in den ban en gaf

zoda-

zodanige ſcherpe bevelbrieven tegens het voornoemde kapittel uit, dat het zelve wel haeſt byſchikte, te meêr na dien 'er reets eenige vonniſſen van het Roomſche Hof tegens het zelve kapittel uitgeſproken waren: de zake in verſchil wiert dan zodaniger wyze bemiddelt, dat Odzerus, van den Ban ontſlagen, door den Abt tot paſtoor van de kerke van Egmont op Zee, en een Egmonder monnik tot de paſtory van de Parochiekerk van Egmont Binnen aengeſtelt wert, ſtaende het Kapittel daer by af van alle rechten, die het zelve op de gemelde kerke voorgewent hadde te hebben, blykende zulx uit den volgenden brief van den doenmaligen Abt, luidende: *Wy Gerrit van Poelgeeſt, door de genade van Godt en den Apoſtoliſchen Stoel Abt van S. Adalbertus klooſter te Egmont van St. Benedictus order, onmiddelyk ſtaende onder de Roomſche kerke, maken allen den geenen, die den tegenwoordigen brief zullen zien of hooren leezen, door den inhout deezes bekent, dat de eerzame en voorzienige Heeren, de Deken en 't Kapittel der kollegiale kerke van S. Katharina over het kaſteel van Egmont op den Hoef, door ons verzocht en vermaent zynde om den Apoſtoliſchen Stoel en de vonniſſen, door den zelven Stoel tot voordeel van ons en ons Konvent, en tegen den Deken en 't Kapittel voornoemt over de rechten der Parochiekerke van Egmont uitgeſproken en verkondigt, als onderdanige kinderen te gehoorzamen en onderdanigh te zyn; zulx behoorlyk gedaen en volbraght hebben, en dat ze van alle rechten, die ze op de gemelde kerke waênden te hebben, dadelyk afgeſtapt en afgegaen zyn; zoo als in de openbare acten, daer over gemaekt, wydlopiger uitgedrukt ſtaet. Tot oirkonde deezes hebben wy goetgevonden ons zegel aen den tegenwoordigen brief te hangen op den leſten dagh van de maent Maert* 1464.

De kerkelyke bedieninge te Egmont op den Hoef wort tegenwoordigh te gelyk met die van Egmont Binnen door eenen predikant waergenomen, en is na de in-

voering van den hervormden Godsdienst in deeze gewesten Egmont op den Hoef met Egmont op Zee in het geestelyke vereenigt geworden, en heeft alzoo de nagenoemde kerke-leeraren van tyt tot tyt bekomen, namentlyk

1 *Johannes Gerardi* beroepen 1596
2 *Jan Evertz van Velzen* 1603
3 *Petrus Geesteranus* 1616

na wiens ontzegging van den dienst in den jare 1619 Egmont op den Hoef gescheiden is van Egmont op Zee en gevoegt by Egmont Binnen en alzoo deszelfs predikant mede tot de zynen gekregen heeft, welke was

4 *Pieter Jansz.* beroepen te Egmont Binnen en Heilo 1606
5 *Nicolaes Reusius* 1676
6 *Jakob Lankom*
7 *Warnerus Peltzer* 1696
8 *Cornelius Æmilius* 1721

Pontus Heuterus in Genealog. Egmondan. Gulielm: Procurator in Annal. Egmond. Joh: a Leydis Chronic. Holland. Petr. Corn: Bockenberg Dynast Egmondan. Nicol. Burgundii Histor. Belgic. Martin. Hamconii Frisia. Van Meteren Nederl. Geschiedenisf. Hooft Nederl. Geschiedenisf. Chronyk en Historie van Egmont. Van Rojen over de Nederl. Outheden. J. Douse Annal Batav.

Het

Het Dorp
EGMONT OP ZEE
In Noortkennemerlant.

Vier onderscheide Printtafereeltjes, hier nevens gevoegt en alle in den jare 1620 op de plaetze zelfs geschetst, geeven ons aenleidinge tot de beschryvinge van Egmont op Zee of liever aen Zee, een berucht dorp, anderhalven myl van de stadt Alkmaer en twee gelyke mylen van de stede Beverwyk in Noortkennemerlant, een gedeelte van Noorthollant, op de hooge zantduinen tegens de Noortzee aen gelegen tusschen de zeedorpen Wyk op Zee en Petten. Het zelve is van eene groote uitgestrektheit en verdeelt in verscheide straten, als de Groote Noorderstraet, de Kleine Noorderstraet, de groote Heerestraet of Heerewegh, de Oosterstraet of Oosterbuurt, De Geldstraet, de Zuiderstraet en St. Alberts straetje behalven verscheide dwarssteegjes en ettelyke enkele en verstroit staende huizen, die volgens het Quohier der Verpondinge na de herstellinge (*redres*) in het jaer 1632 reets een getal van twee hondert en dertien uitmaekten en alzoo betaelden tweehondert negen en zeventigh guldens, twee stuivers en acht penningen, zynde dezelve sedert dien tyt aen den zeekant wel veel vermindert, maer landewaerts wederom merkelyk vermeerdert. Een gemaklyk huis voor den Predikant, bequaem Raethuis, Weeshuis en welgeschikte Schoole steken boven de andere gebouwen uit, maer boven allen des dorps kerk en hooge vierkante toren, welkers stichtings tyt geheel onbekent is gebleven, doch haest zyn einde gehadt zoude hebben door den schrikkelyken hoogen watervloet op Kersdagh, tusschen den 24 en 25 december van den jare 1717, des nachts om twee uuren, over de meeste landen, gelegen aen de Noort zee, voorgevallen, die deezen toren aen den zeekant voor een groot gedeelte ondergraven en

uitgeholt heeft, nadat de huizen, welke in ons 41ste en 43ste konstprintje voor den toren gezien worden, nevens de ringmuur van 't kerkhof en de voorduinen weghgespoelt waren, zodat men niet anders dan eene volkome nederstorting van dit gebouw by den eersten storm te verwachten had, en gevolgt waer, had men niet tydelyk de nuttelyk uitgevonde Ryswerken van Anthony Torck alhier in den jare 1718 op het strant van den Bakenduin af tot bezuiden het dorp tegens over het St. Alberts straetje toe had aengelegt. De hier vertoont werdende kerk is omtrent den jare 1620 gebouwt op een derde gedeelte der plaetze, daer een vorige grooter kerk gestaen heeft, beschouwende men alhier verscheide brokken der z,-muren, zoo van de kerke zelfs, als van het koor, nevens een gedeelte van den rontom gestrekt hebbenden kerkhofs muur, staende in zekere memorie van de maent Juny 16 in het Eerste Deel van Hollands Tiendrecht, [door den Rechtsgeleerden P. vander Schelling in deezen jare 1727 ten ongemeenen nutte van zyne landgenoten en eigen lof vertoont en in 't licht gegeven] dat de Visschers eenen stuiver hebbende getrokken van de gulden van allen visch, die gevangen en afgeslagen was, het zelve eenige jaren herwaerts zoo veel ingebragt had, dat daer om een nieuwe kerk getimmert was met een nieu Weeshuis, en verscheide dorps-lasten tot veele honderden guldens toe daer uit betaelt waren. Heer Walgerus of Wallingier, 's heeren Dodôs zoon van Egmont, stichtte te deezer plaetze in den jare 1036 eene Kapelle ter eere van St. Agniet, hebbende eenige jaren te voren ook het eerste beginsel aen dit fraie dorp gegeven door het timmeren van tien huisjes, die hy door eenige verarmde buuren of huislieden om niet bewonen liet, om met visschen in de Noort zee den kost te zoeken, op die voorwaerden, dat ze den tienden Visch aen de Abdye van Egmont zouden geven. Dit gelukte hun vervolgens zoo wel, dat de huizen van jaer tot jaer vermeerdert wierden en dus tot een braef dorp aengroeiden, gaende de visscherye dagelyx met meerder schuiten voort, zodat het recht van den tienden visch, dat in den beginne weinigh te beduiden had, metter tyt aenzienelyk wiert, en de monniken het

geheele

geheele Jaer door meerder Visch bequamen, als zy benodigt waren, 't geen den heeren van Egmont zodanigh verdroot, dat zy telkens gelegentheit zochten om het zelve den kloosterbroederen te ontvremden en ook ten laesten heer Jan, den tweeden van dien naem, 's heeren Arents zoone van Egmont, in den jare 1436 gelukte door een verkregen uitspraek van Philip den goeden, hertogh van Bourgondië, als grave van Hollant bevestight, en die door een met list verkrege bevestiging des Abts van Middelburg en het heimelyk weghnemen van het kloostersegel, dat nevens dat van den Abt en den heere van Egmont daer aen gehangen wiert zonder de toestemminge, en zelfs tegens den wille dier Geestelyken, en dus hebben de heeren en graven van Egmont sedert het recht van den Hofvisch gehad, blykende onder anderen uit de rekeninge van het Graefschap van Egmont van den jare 1599, luidende: *DEN HOFVIS. Van 's heeren recht tot Egmont op Zee, dat genaemt werd den Hofvis, dat eenen Jan Meeuwisze plag in pagt te hebben van myn Genadige vrouwe Magdalena van Waardenburg, de oude Douariere van Egmont, 's jaers voor de somme van 4. L 15 ß tot 40 grootten, es 't zelve regt ontfangen by den Kastelein van den huize, en Slote van Egmond, Antonis Geniets zalr; mits daar vooren jarelyks betalende gelyke somme van 4. L. 15 ß en nadien deze voorsz Rentmeester tot de voorsz Kasteleinschappe es gecommitteert, zoo gebleeken es by de copie zynre Commissie, hier voor fol. 25, overgelevert, daarom hier in ontfang f 4: 15: 0.* De Heeren Staten van Hollant en Westfrieslant in den jare 1607 by kope bezitters der Egmonden geworden, zoo hebben der zelver heeren Gecommitteerde Raden naderhant aen de kerk en Armen te deezer plaetze gegeven het recht om gedurende eenige maenden een stuiver van ieder gulden van den afgeslagen Visch te ontfangen, wordende over zulx hier vier Afslagers van den Visch gevonden, en de afslagh van den buitenvisch by die van het dorp behandelt, en door den Schout en Regenten deezes dorps een Omroeper van den Binnenvisch aengestelt, gevende de Afslagh van den Buitenvisch jaerlyx Vyftigh guldens aen den Heer, en die van den Binnenvisch vyf en twintigh gelyke guldens. Merkelyk heeft

Arnold

Arnold of Arent de eerste, zone 's heeren Jan den eersten en Guidyn van Ysselstein, die in den jare 1409 overleet, dit dorp verbetert door het aenbouwen van verscheide huizen, die zodanigh door den overvloedigen vischvangst van jaer tot jaer aengegroeit zyn, dat de beruchte Bartel Entes, in den jare 1521 alhier uit eenige schepen te lant gestapt, op den 5 april een getal van hondert vyf en dartigh huizen in den brant gestoken heeft. Andere krygsgevallen heeft dit dorp niet uitgestaen, als eenige doortochten van de Spaenschen en Staetschen in de jaren 1573 en 1574, en dat in den jare 1665 den geheelen duinkant langs van den Helder af tot aen Ter Heide toe de Lantzaten op geweer gestelt, door eenige Gecommitteerde Raden gemonstert en daer by een getal van 36000 mannen gevonden wordende, dit dorp daer zyn aendeel toe heeft moeten leveren, waer na deezen geheelen kust langs verscheide Wachthuizen, Vuurbakens, en Postryders bestelt wierden, om tegens eene gedreigde landing van de Engelschen, waer mede deeze Staet alstoen in oorlogh was, de nodige waght te houden, geschiedende gelyke voorzorge in den Franschen en Engelschen Oorlogh in den jaere 1672. Zeeslagen tegens dezelve volkeren gehouden, heeft men meer dan eens van den Egmondschen strant gezien, dikwyls ook het stranden en vergaen van Oorlogh-Koopvaerdy- en Visschersschepen beschouwt, en ter goeder ure in den jare 1494 een Visch van 150 voeten lengte, die met een hoogen vloet over de banken tegens de hooge duinen aen gesmeten zynde, door het schielyk keeren van den wint en 't aflopen van het water op het drooge leggen bleef.

Wat de gesteltheit der Regeringe betreft, dezelve bestaet in een Baljüw en Schout en Secretaris, zynde dezelfde, die over Egmont Binnen en op den Hoef gestelt zyn; In twee Burgermeesteren en vyf Schepenen, zynde hier verder drie Armevoogden en drie Gasthuisvaders, die te zamen vergaderinge houden, maer eene afzonderlyke rekeninge doen, voorts drie Kerkmeesters, twee Exuemeesters, een Bode, een Schutter, als mede een Omroeper van den Binnevisch, die nevens de twee Klapwakers door den Schout en Regenten des dorps aengestelt wert. Ten noortwesten van het zelve

vint

vint men twee vierkante Vuurbakens en een weinigh daer van landewaerts in een groote ſchuur tot berging der koolen, hebbende de Staten van Hollant en Weſtfrieſlant by hunne Ordonnantie van den 16 december des jaren 1615 gelaſt, dat op de gemelde Vuurbakens alle nachten van den eerſten October tot den eerſten April daer aen volgende gevuurt moet worden, en dat van den donkeren avont tot den morgen toe, met twee vuren boven den anderen, wordende de aenbeſtedinge van dit vuren gemenelyk aen eenigen inwoner des dorps gedaen, en een waker of vuurboeter daer toe gehouden, moetende tot verval der onkoſten ieder ſchipper, in Texel binnenkomende, t'elken reize een halven ſtuiver van het laſt naer de grootte van zyn ſchip betalen. Den 26 Juny 1621 hebben dezelve heeren Staten omtrent de betalinge van dit Vuurgelt, te voldoen op het binnekomen aen de Commiſſariſſen der Admiralityten, veranderinge gemaekt in zoo verre, als de onderſtaende Lyſte aentoont, te weten van ieder laſt voor

	ſtuivers
De Ooſtindiſche ſchepen	VIII.
Die van Aleppo, Cyprus, Alexandrette, Alexandrye en daer omtrent	VI.
Die van Venetië, Livorno, Genua en andere plaetzen in Italië en uit de Straet	V.
Alle ſchepen, van Guinéa en uit de Weſtindiën komende	V.
Alle ſchepen, uit Spanje en Portugal komende	II.
Alle ſchepen uit Muskovië, Groenlant of daer omtrent geladen komende	II.
Alle andere ſchepen, van 't Weſten komende, het zy uit Vrankryk, Engelant, Schotlant, Ierlant of van waer het zoude mogen zyn	I.
Alle ſchepen, uit 't Ooſten, Denemarken, Noorwegen, Zweden en andere plaetzen in Ooſtlant komende	½
Alle ſchepen met Zout alleen geladen zonder onderſcheit van plaetzen	½

By nader reſolutie van gemelde Staten, genomen den 4 ſeptember 1623 en 1636 is goetgevonden dat het vuren voortaen met den

eersten September zal begonnen en vervolgt werden tot den eersten April toe, wordende deeze Vuurbakens door die van Enkhuizen gestelt en door die van Amsterdam onderhouden volgens minnelyk verdragh, tusschen die twee steden gemaekt, waer by ook ieder zyn aendeel in 't Vuur-en Bake-gelt is aengedeelt geworden.

De kerk alhier wort door een eigen predikant bedient, die onder het klassis van Alkmaer, de eerste in rang onder het Synode van Noorthollant, behoort. Na het invoeren van den Hervormden Godsdienst zyn Egmont op den Hoef en Egmont op Zee in 't Kerkelyke vereenigt, en hebben alzo tot hunnen eersten en volgende Kerkelaeren bekomen als volgt.

1 *Johan Gerardi*, beroepen in 't jaer 1597, en alhier gestorven 1601.
2 *Jan Evertz van Velzen*, beroepen 1603, alhier gestorven 1616.
3 *Petrus Geesteranus*, beroepen 1616, van zyn dienst ontslagen 1619.

waer na Egmont op Zee van Egmont op den Hoef gescheiden wiert en alzoo gebleven is, hebbende aldus in 't vervolg tot predikanten bekomen

4 *Theodorus Nicolai* of *Dirk Klaesz*, beroepen 1619, alhier gestorven 1621.
5 *Johannes Mekelenburg*, of *Megapolensis*, beroepen 1621, gestorven te Koedyk 1654.
6 *Johannes Picardus*, beroepen 1623, en vertrokken na Koeverden 1643.
7 *Johannes Bruno*, beroepen 1644, alhier gestorven 1680.
8 *Petrus Wynstok Junior*, beroepen 1680, van zyn dienst verlaten 1688.
9 *Johannes Takel*, beroepen 1688, alhier gestorven 1720.
10 *Gerardus Ruiter*, beroepen 1720.
11 *Adolfus Tieleman*, beroepen 1722.

In aloude tyden is de Kerk op den naem van S^t. Agnes ingeweidt, en wiert de pastoor door de Graven in der tyt aengestelt en

en moeſt hy de tienden aen den Abt van Egmont betalen volgens het regiſter der Abdy-goederen, volgens het welke de graef van Egmont eertyts de benoeminge had, waer na die door den Abt aen den Aertsdiaken der Utrechtſche kerke voorgeſtelt wiert; naderhant heeft dezelve Abt dat recht van benoeminge den Grave betwiſt, en het blykt wel genoeg uit een brief van den Abt Gerrit van Poelgeeſt, deeze kerk aen eenen Johan Odzerus begevende, dat toen ter tyt niemant omtrent dat vergeven iets te zeggen had buiten den Egmonder Abt, maer ook te gelyk uit de woorden, *doen kond aen alle luiden, dat wy de kerk aen de Zee te Egmont, wiens begeving of voorſtelling ons in vollen eigendom* tegenwoordigh *toekomt*, dat de Abten de begeving van die kerk niet altyt gehad hebben. *De vorige Schryvers en Pontus Heuterus in Genealog. Egmondan. Joh. à Leydis. Chronic. Holl. Guilielm. Procurator. Annal. Egmond. Petr. Cornel. à Bockenberg Dynaſt. Egmond. Hollands Plakkaetboek. Voſſius Jaerb. Hoofts. Nederl. Hiſtor.*

De ABDYE EN BUURKERK Te EGMONT BINNEN.

In het noortwester deel van Kennemerlant vertoonde zich in den jare 1680 binnen het naemruchtigh dorp Egmont Binnen in die gedaente, als in het bygaende konsttafereeltje geprent is, het deerlyk overschot der zeer oude en beroemde Abdye van Egmont ende der bygelege buurkerk. Doctor Ludolf Smids getuigt in zyne Schatkamer der Nederlandsche Outheden de zelve in dien zelven stant nogh gevonden te hebben den elfden September van den jare 1706, en het afbeeldsel, by hem aldaer bygebragt, betoont zulx ook genoegzaem, zynde tusschen 't zyne en het hier bygevoegde byna geen onderscheid te vinden, als dat de gevel tusschen de twee torens in het zyne wat verder afgebrokkelt en neergevallen is. In beide de tafereelen beschouwt men de geringe overblyfselen der Abdy- en Buurkerk te gelyk van achteren en op de linker zyde, hebbende de alverslindende tyt niets anders van de Abdy en 't klooster met alle deszelfs aenhorige gebouwen overgelaten gehad in den jare 1680, wanneer ons tafereeltje getekent wiert, als de twee torens, waer van de noorder bykans geheel midden door nedergeslagen is en reets in den jare 1596 voor een gedeelte, als ook de voorgevel der Abdykerk nedergestort lei; Boven het open poortje, in den gemelden gevel alsnogh in wezen, vint men in hartsteen uitgehouwen den Apostel Petrus in priesterlyke kleding, houdende in de rechterhant twee sleutelen, en in de linker een bisschoplyken staf, en om zyn hooft een cirkel, knielende en hem aenbiddende ter rechter zyde graef Diderik de VI. en aen de slinker deszelfs moeder Petronella, weduwe van graef Floris den II. Ter wederzyde van St. Pieters

hooft

hooft ftaen deeze griexe letters: ΑΓΙΟϹ ΠΗΤΡΟϹ, dat is: *de heilige Pieter*. en boven hem uit den eenen hoek van den boog tot den anderen in den halfronden lyft dusdanige latynfche rymende regelen naer de toenmalige gewoonte der monniken:

JANITOR. O. COELI. TIBI. PRONUM. MENTE. FIDELI.
INTROMITTE. GREGEM. SUPERUM. PLACANS. SIBI. REGEM.

dewelke dusdanigh vertaelt konnen werden: *laet, o deurwaerder des Hemels, deezen hoop, die uit oprechter harte zich voor u verootmoedight, doch binnen en verzoen hen met den Hemelfchen Koning*. Ik hebbe in den jare 1720 den gemelden fteen daer ter plaetze zeer naeukeurigh doen aftekenen en de fchetze in myn *Belgium Illuftratum* in het boekdeel van Noortkennemerlant geplaetft, ftaende by de afbeeldfelen van voorgemelden Grave: HIC DIDERICUS ORAT. en van de Gravinne: OPUS HOC PETRONELLA DECORAT. dat is: *Diderik bid hier. Pieternel verfiert dit werk.* wezende veele letteren zeer vremt door een geflingert, veel verfleten en duifter om gelezen te worden. Hoe gering en klein de overblyffelen deezes Gebouws ook zyn, men kan echter uit de zware muuren, hooge torens en wytftrekkende verwelffelen niet dan een zeer groots denkbeelt van deeze weleer oudfte en treffelyxte Abdy van Hollant maken, die weleer van dartigh Monniken bewoont en door eenen Abt, beftiert wiert; welke, begiftigt met kerkelyk en weereltlyk gebiedt, zich in zyne brieven tytelde *N N by der gratie Gods, Abt van Egmont*, en het dragen van den Myter, Ring en verdere Biffchoplyke plegtgewaden van den Paus Innocentius den Vierden in den jare 1251 bequam. Wat de klooster-kerk belangt, zy was kruisgewys gebouwt, en pronkte daer te midden op een fierlyk torentje, en waren daer binnen verfcheide kapellen en outaren, tot verfcheide tyden van verfcheide yverende menfchen gefticht. Welker bekentfte deeze waren; te weten de kapelle

van de *Moeder maegt Maria*, opgebouwt door den achtften Abt Walterus.

—— 't *Paradys*, onder den elfden Abt Franco vermelt ftaende

—— van de *H. H. Michiel* en *Nikolaes*, in 't jaer 1175 ingeweidt door Raimont, bisschop van Uppon, als Wybisschop van Utrecht.

—— van *S. Benedictus*,

en de Outaren van

de *Lieve vrouw*, waer aen des woensdaghs eene Mis gelezen moest werden.

S^t. *Michiel den Aertsengel*, *S. Nikolaes*, *bisschop*, *en S. Jeroen*, *martelaer*.

S^t. *Jan den dooper* en den *Apostel Andreas*, hebbende gestaen in de kroft naest den zuider toren.

Onzen heere *Jesus Christus*, zyne Moeder *Maria*, en alle de *heilige Maegden*, geweidt in den jare 1136 door Suwardus, Wybisschop van Utrecht.

De H. H. *Stephanus*, *Jeroen*, *Laurentius*, *Vincentius* en *alle Martelaren*, ten zelven jare geweidt.

'*t Heilige Kruis*, dat in 't midden der kerke stont
S^t. *Jan den Evangelist*, dat aen de noortzyde geplaest was
} geweidt in 't jaer 1187 door Heribertus, bisschop van Utrecht.

Voeg hier by de graven van verscheide Graven en Gravinnen van Hollant, der edele Heeren en Vrouwen van Egmont, ende van de meeste Abten en Monniken deezes kloosters, als mede de kostelyke sieraden, waer onder de vier Evangelien met gout en edele gesteenten bekleet, door Hildegaert, graef Diderik den tweedens vrouw, aen de Abdy vereert, schryvende Klaes Kolyn in zyne Rymkronyk nadrukkelyk:

Zyn wyf Hildegaert mede
Gaf in vele dingen met rede
Tafel schoene zonder joek,
En fiere Evangelen boek
Vol adel steinen en gouden,
Dat zi noch in eeren houden.

en

en 't Zilvere kruisbeelt, waer in men wil, dat een stukje hout van het kruis, waer aen de Zalighmaker der weerelt geleden heeft, besloten lag, zeer verre uitgestoken hebben, en eindelyk de deftige boekery, waer in de alleroudste gedenkschriften van ons Vaderlant bewaert wierden, die tot onherstelbre schade met meest alle haere uitnemende boeken in den jare 1572 met de gansche Abdy aen de woedende vlammen opgeoffert zyn door de razende krygsknechten, toenmaels hier ter plaetze onder het gezagh van den Overste Diderik Sonoi gelegert.

De verkiezinge des Abts geschiedde by de meerderheit van stemmen door de Monniken alleen, wordende de bevestiging by den Paus in der tyt verzogt en gedaen, hebbende graef Diderik de VI in 't jaer 1138 de abdyen van Egmont en Rynsburg onmiddelyk aen de Roomsche stoel onderworpen. Ontelbare lantgoederen, renten, tienden, de benoeminge tot vierentwintigh parochiekerken en de begeving van vyf en veertigh kapellanyen, die by den schryver der Outheden en Gestichten van Kennemerlant in 't brede te boek geslagen zyn, bezaten deeze Abten niet alleen, maer hadden ook het recht van de vrye jaght op de by gelege Duinen, en het houden van vier paer zwanen in Abtspoel by Leiden, zodat het niet te verwonderen is, zoo 'er somwylen zulk een groot geding naer de waerdigheit van Egmondschen Abt geweest is, voornamentlyk sedert de dertiende eeuwe, zullende uit de lyst der Abten, die wy hier opgeven, ten vollen blyken, dat in de latere tyden veel aenzienelyker mannen tot deeze waerdigheit gevordert zyn, als in vroeger dagen, wanneer men der Abten geslachtnamen niet eens te boekgeslagen of genoemt vint. Ziet hier dan de

LYST DER ABTEN.

I Wonoboldus, in den jare 909 aengestelt.

II Andreas met eenparige stemmen van de monniken verkoren, en na zyn overlyden met zyne twee eerstvolgende nazaten in een graf by elkander begraven.

III Bru-

III Bruno een zeer godvruchtigh man, welke ſtierf den 10 February van den jare 1030.

VI Reinier of Reginard in het jaer 1057 overleden en met dusdanigen latynſchen graffſchrift begraven.

Tres-tegit iſte lapis Paſtores hujus ovilis
Poſt cineres carnis vermibus hic poſitos.
Andreas dexter, Bruno dictus fuit alter,
Et Regmard medius. His miſerere Deus.
Cum Judex aderis reputentur ut in benedictis,
Et ſint inter oves qua jugis eſt requies.

V Stephanus of Steppo, ten wiens verzoek graef Diderik de V de giften, voormaels aen 't klooſter gedaen, beveſtigt heeft by zynen openen brief, gegeven te Vlaerdingen op de zevende kalende in Ooſt van den jare 1083.

VI Alardus of Athalardus, abt geworden in het laetſt van den jare 1103 uitwyzens de Giftbrief der tienden, onder Alkmaer gelegen, door graef Floris den II of den Vetten aen de Abdye van Egmont geſchonken in den jare 1108, ſtaende in het ſlot van gemelden brief: *aldus gedaen in 't openbaer binnen Egmont in de kerk van den heiligen Apoſtel Petrus op de tweede indictie den April van den jare* 1108 *wanneer de Octaven van Paeſchen gehouden wierden, in het derde jaer der ryxbeſtieringe van keizer Hendrik den vyfden, het negende jaer van den biſſchop Burchardus van Utrecht en het vierde jaer van den heere abt van Egmont Athalardus.* hy is in den jare 1124 overleden en begraven in de parochiekerk van de heilige maegt Maria, die hy volgens het verhael van Jan Gerbrantz van Leiden gebouwt had, onder eenen blauwen zark even voor het koor met een loffelyk graffſchrift in het latyn van acht regelen.

VII Anselinus, een eenvoudigh en onwetent man, Kapellaen van de gravinne Petronella, wiert op den quaden raet van ſommige hovelingen, den monniken tot eenen Abt opge-

opgedrongen. Hy raekte by zyne onderhorige kloosterbroederen geweldigh in den haet door zyne verquisting van de Abdygoederen en quade bestieringe, zodat hy in den jare 1129 gedwongen wiert zyne waerdigheit af te staen, komende nogh dat zelve jaer in zyne plaetze

VIII WALTERUS prooft van Lens, een oprecht, vroom en schrander man, die de vervalle zaken der Abdye gelukkigh herstelt en verbetert heeft, gebruikende en aenstellende verscheide zogenaemde Advokaten, die hy naderhant weder afstelde, doch daer en tegen aen Berwout, van wien de heeren van Egmont voortgekomen zyn, het Advokaetschap der Abdye beleende. Hy wiert op het verzoek van den Bisschop van Utrecht en voorgemelde gravinne Petronella door den Abt Arnoldus uit de stadt Gent herwaerts gezonden en door bisschop Andreas van Utrecht ingeweidt, en stierf, van zyne kloosterbroederen ten allerhoogsten geliefst, nadat hy het bestier een en dartig jaren, twee maenden en twintigh dagen loffelyk waergenomen had, in den jare 1161, wordende in de Kapelle van de H. Maegt begraven en met een latynsch grafdicht van tien regelen tot zynen lof vereert.

IX WYBOUT of WIBOLDUS, een yverigh voorstander der rechten zyner abdye en dierhalven in grooten twist geraekt met heer Dodo van Egmont, als hier voren bladzyde 214 vermelt is; Barlandus geeft hem deswegen den naem van Godvruchtigh en heiligh, en het blykt ook genoegzaem uit het Vonnis, by graef Floris den III gevelt tegens den heere van Egmont, dat Wybout zich niet ten onrechte tegen heer Dodôs begeerte gekant heeft. Hy was by den zelven Grave in zoo hoogen aenzien, dat die hem naer Schotlant afzont, om Ada, des konings dochter en zyne bruit, af te halen, en stierf in 't laetst van den jare 1176, krygende, nadat de Abdye vier jaren open gestaen had, in den jare 1180 tot eenen nazaet

X. LAMBERTUS, priester te Gent, van waer hy herwaerts geroepen wiert, doch niet meer dan twee jaren de Abdye bestierde, overlydende in den jare 1182, volgende hem nogh in 't zelve jaer

XI FRANCO, dien Jan Gerbrands van Leyden een eerwaerdigh priester, en trouwen navolger van den achtsten Abt Walterus noemt: merkelyk verbeterde hy de inkomsten der Abdye door het aenkopen van verscheide goederen en vermeerderde niet minder de klooster-huizingen, by den genoemden Walterus getimmert, niettegenstaende hy veele beledigingen en vervolgingen van heer Wouter van Egmont, om zynen wrevelen aert gemenelyk de quade bygenaemt, lyden moest. Hy overleet in den jare 1206 en wiert voor de zuider deur van het koor begraven onder eenen blaeuwen zark.

XII LUBBERT, uit het edele hollandsche Geslacht der *Ryswyken*, uit den welken Arnold en Jakob van Ryswyk, ridders, mede als getuigen gemelt worden in zekeren brief van Willem, den XII grave van Hollant, waer by hy aen 't klooster van Egmont eenige landen en tienden te Stierlant, tusschen Bergen en Alkmaer gelegen, schenkt. Deeze Abt, een einde van alle de menighvuldige en lang geduurt hebbende oneenigheden met heer Wouter van Egmont willende uit den wegh ruimen, heeft den zelven in den jare 1218 met het Advokaetschap zyner abdye en verscheide andere goederen, daer aen behorende, beleent, doch buiten de toestemminge zyner monnikken, welken hy, door de doot overvallen, verliet in den voortyt van den jare 1226.

XIII HENDRIK, kort na 't overlyden des gemelden Lubberts tot Abt gekoren, gaf dadelyk in de maent december des zelven jaers het verly aen Willem, 's heeren Wouter zoone, van Egmont en andermael in de maent November van den jare 1227; doch beide de tyden zonder de medestemminge zyner kloosterlingen, als we hier bevorens op de 216 bladzyde

zyde verhaelt hebben. Deeze Prelaet ſtierf in den jare 1228 en liet volgens de Egmondſche jaerboeken een goeden reuk van heiligheit na, beveſtigt (zoo men wil) door verſcheide wonderdaden.

XIV Arnold, een eerwaerdigh prieſter, wiert in den jare 1230 tot Abt verkoren, beſtierde het klooſter vreedzamelyk, leefde nogh in den jare 1235 en wiert na zyn overlyden in den jare 1237 opgevolgt door

XV Theodoricus of Diderik, welke nogh in de maent ſeptember des jaren 1239 deeze waerdigheit bezat volgens den verbantbrief, door heer Simon van Haerlem ten behoeve van gemelden Abt en zyne klooſterbroederen gegeven, en door den profeſſor A. Matthæus in zyne Aentekeningen op de Egmondſche Jaerboeken bygebraght, welke dierhalven hier ter plaetze geweldigh dwalen, ſtellende dat deeze Theodoricus den 7 January 1237 zoude overleden zyn, en door eenen *Ysbrant* in zyn amt opgevolgt zyn. Onwederſprekelyk is het wel, dat Ysbrant na hem Abt geworden is, maer niet eerder als in het laetſte van den jare 1239, uitwyzens den aengetogen brief van heer Simon van Haerlem; En hoewel men hem niet op den lyſt der Abten geſtelt vint, het zy om onbehoorlyke aenſtelling, quade beſtieringe, of om dat hy lichtelyk niet gehuldigt is geweeſt wegens zyne ſchielyk gevolgde doot of om eenige andere reden, blykt nochtans zyne aenſtellinge uit zekeren voorrechtbrief, in den jare 1239 aen het Gaſthuis van Egmont verleent, als waer in deeze Abt Ysbrant uitdrukkelyk genoemt wort. dat hy echter zeer kort dat amt bekleet kan hebben blykt ten vollen uit des volgenden Abts verkiezinge in den jare 1240, welke was

XVI Lubbert *de tweede*, broeder van den Ridder Arnold of Arent van Egmont. Graef Willem de tweede van Hollant, Roomſch koning verkoos hem, die een voorzichtigh en uitmuntent prelaet was, tot zynen onderkantzelier, gelyk

die Vorst hem zelfs tytelt in zekeren brief, aen hem geschreven uit Spiers in den jare 1253, houdende een verhael der groote eere en liefde, waer mede hy alomme in Duitschlant ontfangen was. Paus Innocentius de IV vergunde in den jare 1251 hem en zynen nazaten het dragen der Bisschoplyke siradiën, nadat dezelve bevorens in den jare 1246 twintigh dagen aflaets jaerlyx toegestaen had aen allen den geenen, die St. Adalbertus kerke te Egmont op St. Adalbertus dagh met behoorelyke eerbiedigheit, belydenisse en leetwezen hunner zonden bezoeken zoude, vergunnende heer Gerardus, Aertsbisschop van Keulen, zodanigen boetelingen veertigh dagen afflaghs van zonden, en Theodoricus, bisschop van Zuden, hondert dagen aflaets en ontslagh van den vasten van veertigh dagen. Dezelve Paus verleende den Abt mede in den jare 1246 by zyne bulle uit Lions de tienden over de braeklanden en bevestighde ten zelven tyde alle de voorrechten, die 'er ooit aen de Abdye gegeven waren. Tot verder blyk van zyne genegentheit stont hy den Abt en Abdye van Egmont in den jare 1249 op der zelver verzoek en bede toe, dat zy nimmermeer door eenige brieven, die men van den Pausselyken stoel of deszelfs Legaten verwerven mogt, genootzaekt zouden konnen worden, om aen iemant eenige Jaergelden ofte eenige kerkelyke bedieninge te geven. Onze Abt Lubbertus beleende in den jare 1248 zynen Neef, heere Willem van Egmont, met de tienden te Winnem, (*Wimmenum*) welke hem verpant waren voor vyftigh ponden, by hem opgeschoten aen de Abdye, mits hy daer boven nogh dertigh gelyke ponden betalen zoude. Om zich by zyne onderhorige kloosterbroederen te aengenamer en beminder te maken schafte hy in den jare 1257 de rogge- en gerste-broden in zyne Abdye af, en bestelde genoegzame renten, opdat de monniken in volgende tyden tarwebroot zouden eeten en wyn over tafel hebben. Vyf jaren waer na op den 24 Juny

1263

1263 de Vyf kollegiale kerken van Utrecht en de St. Paulus Abdy in dezelve ſtadt den Abt en monniken van Egmont in hare geeſtelyke broederſchap of gemeenſchap van gebeden en verdienſten aengenomen hebben, uitwyzens haren bezegelden brief, in de Egmonder Jaerboeken woordelyk te vinden. Kort na welken tyt Lubbertus overleet, te weten op den vyfden Auguſtus daer aen volgende, en begraven wiert in zyne Abdykerke met dit loffelyke getuigeniſſe gevende grafdicht op zyne zark:

Abbas Lubbertus jacet hic pietate refertus,
Providus, Expertus, activus, eratque diſertus.
Primus mitratus, fuit Hæcmunda quoque natus,
Paſtor clauſtralis, jam Conſul & Imperialis.
Clauſtrum dilexit & in omnibus id bene rexit.
Nonis Auguſti moritur, numerus quoque Chriſti
Exiſtit M. *pariter* C. *bis* L. *&* X. *ſemel* I. *ter.*
Lector ſincere Deus Iſti dic MISERERE.

XVII NIKOLAES VAN SASSENHEM wiert korten tyt daer na, en in het zelfde jaer 1263 tot Abt verkoren, bekleedde dat amt met groten luiſter, aenzien by zyne geeſtelyken, en vrede met de heeren van Egmont. Op het verzoek van heer Willem van Egmont droeg hy den 29 maert des jaren 1264 het ſchoutamt van Rinnegom op aen Wouter van Egmont, baljuw van Kennemerlant, waer uit ten vollen blykt, dat ten dien tyde het zelve amt aen de heeren van Egmont nogh niet behoort kan hebben. In den jare 1268 gaf daerentegen gemelde Ridder Willem van Egmont aen den Abt en Abdye wederom over zekere negentien kampen lants, de Gherſen genoemt, en by Rinnegom gelegen, die de voornoemde heer van Egmont van de kerke van Egmont in jaerlyxe erfhuur bezeten had: dus leefde en ſtierf deeze abt, nadat hy de inkomſten der Abdye en de prebenden zyner monniken merkelyk

verbetert hadde, in vollen vrede op den 23 January van den jare 1269.

XVIII HENDRIK, *de tweede* van dien naem, in het zelfde jaer tot Abt verkoren, wanneer hy alrede zeer hooge jaren bereikt had, vont den last zoo zwaer', dat hy, niets voordeligs voor zyne kerke ziende te konnen uitwerken, afstant van zyne waerdigheit deet in den jare 1272, overlydende hy eerst den 2 december des jaren 1302 en niet op den 5 November des jaers 1275, gelyk een zeker schryver gewilt heeft, daer het gezegde jaer 1302 uitdrukkelyk in zyn grafdicht by Jan Gerbrandz van Leyden geboekt staet, luidende:

Hic sunt HENRICI *cineres, pietatis amici,*
PATRUUS, *ut didici, fuit hic* ABBÆ THEODRICI,
Qui dum prodesse nequiverat, ultra præesse
Noluit; hinc oneri, pariter quoque cessit honori.
Defunctus membris semel M. ter C. que, bis I. fit,
Quando Decembris quarto Nonas hic obivit.
Lector sincere Deus isti dic MISERERE.

XIX FLORENTIUS UITENHAGE, 's heeren Werembouts zoon, uit een out en edel geslacht, op het aenraden van voorgenoemden Abt Hendrik in deszelfs plaetze tot Abt verheven in den jare 1272, was niet alleen zeer jong van jaren, maer moedigh op zyn geslacht, dat hy allezins liet blyken en hem veel ongunst verwekte, te meer, nademael hy de Abdy-goederen niet alleen verzuimde, maer verquistte, zodat hy gedurigh met zyne monniken over hoop lagh, uitwyzens zyn Grafschrift zelfs, waer in hy echter daer benevens wegens zyn verstant, voorzichtigheit en lichamelyke schoonheit geprezen wort. Na de doot van Graef Floris den V is hy in gezantschap naer Engelant vertrokken met de ridders Diderik van Brederode, Hendrik burggraef van Leyden en Willem van

Egmont,

Egmont, om des vermoorden Graven zoon, Jan den eersten, af te halen en in Hollant te vergezelschappen, en is hy, overleden zynde den 23 february van den jare 1304, begraven voor de kapelle van de lieve Vrouwe aen de noorder zyde van den Abt Lubbertus met dit grafdicht.

Hic ex Haga datus FLORENTIUS *Abba locatus*
Est, qui formosus, cautus fuit, ingeniosus.
Pompose stravit sua, campanas renovavit,
Cum grege certavit, feudanda dilapidavit.
Hic dum migravit annus de verbigena fit
*M. ter C. quater I. sub septeno * Martii.* *
Lector sincere Deus isti dic MISERERE.

XX WERNERUS UITENWAERDE, geboortigh van Utrecht, kort na zyn Voorzaets aflyvigheit tot abt verkoren, gaf in den jare 1306 aen Walter van Egmont, 's heeren Willems den tweeden en Elizabeth van Stryens tweeden zoon, de tienden te Hillegom en verkreeg van Paus Clemens den V de bevestiging niet alleen der voorrechten, door Paus Innocentius te voren aen de Abdye gegeven, maer ook de maght om de priesterlyke gewaden te wyden. Hy overleet op den feestdagh van St. Agatha in den jare 1308, en ligt in de Abdykerk voor de kapelle van onze lieve vrouw begraven onder eenen grooten blaeuwen zark, houdende dit opschrift:

Abbas WERNERUS *jacet hic, qui Pastor & Herus.*
Trajecti natus fuit ac EX WERD *vocitatus,*
Templum vestivit cum sedibus his, & obivit
Anni dum Domini sunt octo mille trecenti
Sub festis Agathæ. Vivat sine fine beaté.
Lector sincere Deus isti dic MISERERE.

Hy kreeg nogh binnen het zelfde jaer tot eenen opvolger

XXI

XXI BERTHOLD VAN OIEN, zone des edelen heere van Oiën, die, hoewel hy veele klooster-landen by Uitgeest gelegen, vervremt, en de Abdye met 2800 ponden, oude munt, bezwaert heeft, nochtans in zyn Grafschrift Godvruchtigh genoemt wort, 't geene wy hier, als die der andere Abten, zoo verre die eenige byzondere omstandigheden van der zelver bedryven opgeven, onzen Vaderlanders mededeelen.

Hic cum FRANCONE *jacet Abbas, qua ratione*
Nescio, BARTHOLDUS, EX OYEN *qui fuit ortus*,
Hic bene devotus, sed cautus non bene totus.
Res alienavit, & debita multiplicavit
Idus sub bino Februo denoque noveno,
Ac trecenteno milleno dormiit anno.
Dic Lector quisquis Deus ut miseretur utrisque.

In den beginne had hy wel eenige moeijelikheit met heer Wouter of Walter den tweeden van Egmont, dien hy de beleeninge van zyne goederen wygerde, maer 't onderling verschil aen vyf goede mannen verbleven zynde, wiert het zelve wel haest uit den wegh geruimt, zodat hy in volle rust zyne waerdigheit bekleedde tot hem de doot op den 12 februarius des jaren 1319 den wegh van allen vleesch deet gaen, werdende zyn lyk in het graf van den elfden Abt, heer Franco, voor de noorder deur van het Abdykoor bygelegt aen het voeten einde van zynen voorzaet Wernerus.

XXII THEODORICUS of DIDERICUS SCHREVELT de tweede van dien naem, tweede of jongste zoon van heer Gerrit en eenige broeder van heer Willem den tweeden van Egmont, en kort na Bertholds overlyden tot Abt gekoren, was te voren de Dispensier des kloosters, en had zich ten vollen genoegen der kloosterbroederen van dat amt gequeten, zynde daer en boven zeer Godvruchtigh,

nede-

nederigh en spaerzaem naer gelegenheit. Niet minder staken die zyne goede hoedanigheden uit, wanneer hy tot Prelaet van Egmont verheven was, veele oude schulden der Abdye afleggende, en hare voorrechten en goederen tegens allen naer billikheit verdedigende, zodat hy alomme geëert was tot zyne doot toe, voorgevallen den 29 september des jaren 1326, hebbende hy ieder Egmonder kloosterbroeder jaerlyx gemaekt een pont voor deszelfs kledinge en vyf gelyke ponden tot eene jaerlyxe gedachtenisse aen de gezamentlyke broeders, die hem aen de zuitzyde van het Heilige kruys-altaer aen den rechterhant van den Abt Hendrik begroeven, met dusdanigen grafschrift:

Ecce THEODORICI *cineres bonitatis amici.*
Nunc tegit iste later, qui fuit Abba pater.
Hujus Regalis claustri quoque Spiritualis
Pastor honore fruens, nobilitate cluens.
Floruit Hæcmundæ monachorum pastor abunde,
Solvens inprimis debita multa nimis.
*Ad Phanum claustri * partem Borealis & Austri* *partis
Hic renovans etiam desuper ecclesiam.
Ornamenta bona, vasorum plurima dona,
Argenti domui fecit inesse suæ.
Auxit præbendas feliciter. Inde Calendas
Octobris trino dormiit in Domino.
Dicite nunc cuncti Lectores ad relevamen
Hujus defuncti, quod requiescat. amen.

XXIII HUGO VAN HAERLEM, 's heeren Mensôs zoon, in den jare 1326 tot Abt verkoren na de gewone aenroepinge van den H: Geest, volgde loffelyk zynen voorzaet in alle deszelfs deugdelyke voetstappen na, zoo in het Geestelyk als Weereltlyk bestier zyns kloosters, vermeerderende merkelyk de Abdyoederen en inkomsten, dat

de genegentheit zyner onderhorige monniken ten hoogsten deet opwakkeren, welkers klooster hy eindelyk met twaelf morgens lant, in Ruven gelegen, begiftighde voor zynen doot, welke voorviel in het midden van Augustus des jaren 1345, uitwyzens het lofdicht op zyne grafstede voor de kapelle van St. Benedictus gemaekt, luidende:

*Laurent * octa Jezu semel M. ter C. novies V.* * *Octo tunc*
Est populus moestus, moritur quia largus, honestus
HUGO *Mensonis, exemplum Dapsilitatis,*
Mitis valde bonis, ultor durus sceleratis,
Nobilibus charus, rerum fuit ordine gnarus.
Sic vitam duxit, quod dormitoria struxit,
Et terras emit, violatus jure redemit.
Flent verecundantus inopes victumque rogantes,
Tali privati, qui pronus erat pietati,
Vivendi norma fuit atque gregi bona forma;
Nam fuit Abba pater. claudatur ei locus ater,
Et sic pro meritis sit junctus æthere choris.

XXIV WILLEM VAN ROLLANT, edel van geboorte, maer edeler van deugden, was een deftigh kloostervoogt, zachtzinnigh, zachtmoedigh en een zeer klein gevoelen van zich zelven hebbende, gelyk ten vollen gebleken is, wanneer hy, in den jare 1351 met verlof van den Roomschen stoel afstant gedaen hebbende van zyn prelaetschap, en na den doot van zynen opvolger *Johan Olout* andermael met eenparige stemmen tot Abt verkoren zynde, stantvastigh, doch beleefdelyk, dat aenzienelyk amt wygerde op nieu te bekleden, liever begerende bestiert te worden, als anderen te bestieren.

XXV JOHAN OLOUT, te Haerlem geboren en leeraer in de Geestelyke rechten binnen Rome, bequaem den Abts myter in het jaer 1351 op de aenpryzinge en 't verzoek van voorgemelden Abt Willem van Rollant. Dat hy zulx

over

overwaerdigh was, is vervolgens genoegzaem bewaerheit en zou verder gebleken hebben, had de doot hem niet in den bloei van zyn leven, nadat hy naeuwelyx twee volle jaren het klooster bestiert had, weghgerukt. In zyn grafschrift wort hy even als zyne voorzaet geroemt over zyne goede werken; over zyne liefdadigheit jegens den Armen, zynen yver voor het klooster-leven; het vermeerderen van des kloosters goederen en ten laetsten over zyne Godvruchtigheit, goedertierenheit, zachtmoedigheit, levendigen geest, goeden inborst en ware ootmoedigheit.

XXVI HUGO VAN ASSENDELFT, niet van den edelen geslachte, maer het dorp Assendelft, zyne geboorteplaetze, genoemt, volgde Johan Olout wel op in waerdigheit, maer niet in vredelieventheit. Hy was waerlyk vry wat te yverzuchtigh en scherpziende omtrent de kloosterlyke goederen, welke de heeren van Egmont als eigen bezaten, en die heer Hugo wederom zocht maghtigh te worden, weshalven aen deeze zyde met den kerkelyken ban, aen geenen kant met den degen gestreden wiert tot onnoemelyke schade der Abdye, als wy omstandigh hier voren in het artykel van heer *Jan den eersten van Egmont* bladzyden 218, 219 en 220 ter nedergestelt hebben, stervende deeze Abt te midden onder dat geraes op den eersten Augustus van den jare 1366, en begraven werdende aen de Zuitzyde der deure van onzer lieve vrouwe kapelle aen het voeteneinde van den Abt Lubbertus den tweeden, van Egmont, luidende zyn Grafschrift:

Hoc sub sarcophago jacet Abbas, qui dictus HUGO,
Cognomine pago fit AB ASSENDELFT *et origo,*
Sub quo crevêre bona, structuræ periere,
Nam sunt injuste clam sæpe ab hostibus ustæ.
Hic rigidus, verax, simplex, cito credulus, audax,
Pluribus et charus fuit in claustro quoque rarus,

Nam latitans moritur velut exul, et hic ſepelitur,
Quando datur M. C. ter L. et X. quoque ſeptem
Dormiit in Domino Sextilis ſub Cale trino.
Lector ſincere Deus iſti dic MISERERE.

en wordende hy in dit lykdicht gezegt ſtreng, ſtout, eenvoudigh, lichtgelovigh, maer oprecht geweeſt te zyn, zodat hy, tegens den heere van Egmont in 't onderſpit geraekt, zich heimelyk verſchuilde en te midden in die verdrukkinge overleet.

XXVII JOHAN VAN HILLEGOM, oppaſſer der Sacriſtye, volgde hem op in die waerdigheit door de liſtige ſtreken en kuiperyen van Johan Nagel, Abt van Vlierbeek en voorhenen monnik te Egmont, by de kloosterbroederen zeer bemint, terwyl de by hen verkoren abt Johan Weent naer Rome op wegh was om zyne beveſtiging te erlangen. Evenwel heeft hy het klooſter niet qualyk beſtiert. Den heere van Egmont liet hy ongemoeit; de klooſtergebouwen, op veele plaetzen vervallen, verbeterde hy in veele deelen en verruilde de landeryen, by zynen voorzaet buiten Hollant verkregen, tegens andere, binnen dit Graefſchap gelegen, doch kon echter den haet en nyt binnen zyn klooſter niet te boven komen, daer hy buiten het zelve met een iegelyk in vrede leefde tot zynen doot toe, die hem in den Jare 1381 des daegs voor het feeſt van den Apoſtel Andreas in het graf ſmeet, dat hem bereit wert in onzer lieve vrouwe kapelle, hebbende hy aen het klooſter gemaekt acht bunderen lands, onder Schipluiden in Delflant gelegen. Zyn grafſchrift luid:

Ecce JOHAN *buſtum jacet hic*, HILEGOM *notat iſtum*,
Qui fortunatus fuit et bene morigeratus,
Nam non electus fit in Abbæ ſede provectus.
Hic diſpenſator prudens, bonus ædificator,
Dapſilis atque dator, fuit ordinis arctus amator.

Pace

Pace fruens extra patitur zelum tamen infra,
Destruxit, struxit, emit, venditque, redemit.
Quare res certæ sub præcessore repertæ
Sepositæ caute melius sunt non minus auctæ.
Andreæ moritur profestis ac sepelitur
Luxu cucullum tenet annum qui capit illum.
Lector sincere Deus isti dic MISERERE.

XXVIII JOHAN WEENT wiert ten tweeden mael na Johan van Hillegoms doot ten abt verkoren, en had, niettegenstaende hy andermael een Egmondschen monnik Arent Willemszoon genaemt, ten tegenstrever had, als nu veel beter geluk, hoewel hy alvorens twee jaren gedurende voor het Roomsche hof met zynen mededinger tot merkelyke kosten des kloosters om de bevestiging zyner verkiezinge heeft moeten pleiten. In de geruste bezittinge gekomen vont hy zich, kregel om des kloosters rechten te verdedigen, in opentlyken twist bedremmelt met Arnold van Egmont, 's heeren Jan des eersten zoon en opvolger, hier voren bladzyden 220 en 221 te boek geslagen: Boven dat wiert hy weinigh van zyne onderhorige Geestelyken bemint, en nogh weiniger van hun geholpen en bygesprongen; des niettemin bleef hy op des hemels bystant hopen, schoon ongelukkigh in alle zyne ondernemingen zynde; eindelyk een voornemen in den jare 1404 gekregen hebbende om van zyne waerdigheit afstant te doen, en daer toe op S[t] Magdalene feestdagh zyne volmaghten reets benoemt hebbende, wiert hy nogh dat zelve jaer op den vierdagh der martelaren Prothus en Jacinthus door den doot van alle zyne ongelukken verloscht, die hem aen alle kanten verzelt hadden, uitwyzens dit zyn grafschrift:

Infortunatus jacet hic JAN *Abba vocatus,*
Qui WEENT *cognomen a ploratu dedit omen.*
Deflevit plura, quia raro fuit sine cura;

Nemine stipatus nisi Salvatore juvatus,
Quemque sacro Cœli Rex associet Michaëli.

XXIX GERARD VAN OKKENBERG was niet zoo dra in den Jare 1404 tot Abt verkoren, of, hy ziende, dat heer Arent van Egmont en Yſſelſtein geheel in onmin geraekt was met graef Willem den VI van Hollant, hertogh van Beiëren, nam die gelegentheit waer, om door diens vermogen den gemelden heer Arent wederom afhandigh te maken de heerlikheit van Egmont, met dewelke hertogh Albert van Beiëren den zelven begiftight had. 't Gelukte hem ook in der daet en alles viel naer zynen wenſch volkomen uit. Graef Willem zelfs ſtelde hem datelyk wederom ter hant den bezegelden brief van den vorigen Abt Johan Weent en deszelfs kloosterbroederen, waer by dezelve het hooge rechtsgebiedt aen den gezegden hertogh als grave van Hollant opgedragen hadden, en beveſtighde voorts by openen brieve alle de rechten der Abdyë niet alleen, maer verklaerde te gelyk dat hy geen meerder recht over de heerlikheit van Egmont hebben en houden zou als zyne vader hertogh Albert en hy zelve voor de genoemde overgave van Johan Weent gehad en genoten hadden. Naderhant, gemelde heer Arent met den grave verzoent zynde, keerde de kans tegens den Abt, die zelfs genootdrukt wiert zyn lyf te bergen met de vlught binnen de ſtadt Utrecht na den doot van graef Willem, alwaer hy ook in armoede en ballingſchap op den 8 maert van den jare 1424 geſtorven is, wordende zyn lyk naer Egmont vervoert en omtrent de deure der Sacriſtye onder eenen roden zark begraven, luidende zyn grafſchrift:

Abbas GERARDUS OCKENBERG, *carne ſolutus,*
Iſto Sarcophago contegitur rubeo.
Qui patria pulſus Trajecti moenia poscit
Annis in ſenibus, quo peregre moritur.

XXX

XXX SIMON VAN MATHENES, of, als zommigen schryven WILLEM SIMONSZ VAN MATHENES, uit zeer edelen hollandschen geslachte, met eenparige stemmen verkoren, volgde Okkenbergh te gelyk in waerdigheit en in onrust met den heere van Egmont, die hem zoo sterk vervolgde, dat hy gelyk zyne voorzaet het klooster ruimen moest en elders eene veilige schuilplaetze gaen zoeken; doch van heer Jan van Egmont den tweeden in zynen vlugt gegrepen, geraekte hy nevens zynen Prior op het huis te Rozendael by Arnhem in naeuwe gevankenis, en niet eerder daer uit, voor dat hy alle zyns kloosters voorrechtbrieven den heere van Egmont overgegeven had, die dezelve verscheurde of veranderde naer zyn welgevallen. Philip de goede, hertogh van Bourgondië, quam wel op den 24 september des jaren 1437 tusschen beiden met zyne uitspraek, bevelende dat de heer van Egmont zyne goederen en de heerlikheit van Egmont van de Abdye te leen ontfangen, en daer nevens ook het Advokaetschap der zelve bekleden zou, doch de Abdye, des verzocht wordende, en anders niet, helpen moest; maer Johan van Nek, prior van 't predikheeren klooster in den Haeg, mogelyk omgekocht door den heere van Egmont, en verstendigt dat de Abt van Middelburg door den Paus gemaghtight was om de voornoemde uitsprake des hertoghs te bevestigen, wist den zelven listighlyk en op een valsch voorgeven te bewegen van, tegens het verleende uitstel aen den Egmondschen prelaet aen, zekere nadelige verdraghspunten te ondertekenen tot nadeel van de Abdye, welker Abt en Geestelyken dezelve niet begeerden te zegelen, en ten dien einde hun zegel, maer te vergeefs, zochten te bergen, wyl het zelve, heimelyk weghgenomen, nevens dat van den heere van Egmont daer aen gehangen wiert, zodat dit klooster hier door geheel ontbloot raekte van de hooge en lage heerlikheit van Egmont; van zeker lantgoet, de Duin ge-

genaemt; van den hofvisch te Egmont op Zee; van den Molen van Egmont; van zekere landeryen, de Sliklanden geheten; van de Wagendiensten uit Rinnegom en op den Hoef; van zeventien Grasvelden, de Hofrenten genoemt; van de Tienden te Wimnem en op den Hoef en van de bebouwde en onbebouwde landeryen en weiden onder Aremersweet en Winnemersweet. En nogh bleef het by deeze ongelyken niet berusten, maer men pleegde van den kant des heeren van Egmont openbaer gewelt tegens het klooster; quam daer binnen met gewapende maght en zocht eenen Johan van Leiden, monnik van dezelve abdye te vermoorden, die 't ter naeuwer noot ontliep. Dit misbedryf was naulyx vergeten en vergeven, of men hervatte diergelyk en zelfs erger gewelt, brak met gewelt in 't klooster, schoot met verscheide pylen in zekeren kamer, waer in zich de Abt en zyne monniken opgesloten hadden, en roofden en plonderden alles wat hun voorquam, waer na deeze moetwillige hoop vertrok, die ten laetsten door 's lands hooge Overheit beteugelt wiert, en, den Geestelyken om vergiffenisse gebeden hebbende, dezelve na gedane boete erlangde; stervende deeze Abt niet lange daer na in den jare 1458, nadat hy omtrent vier en dartigh jaren in onrust den myter gedragen, veele schulden des kloosters afgedaen, de gebouwen merkelyk verbetert, en geen geringe kerk- en mis-gewaden aengekocht had, blykende zulx volkomentlyk uit dit zyn grafschrift:

Mille quadringentis quinquaginta simul annis
Octoque carnati lapsis a tempore Divi
Abbas WILHELMUS, DE MATHENES *vocitatus,*
Decessit decimo Junii quartoque Calendas.
Annis tricenis longeque magis fuit Abbas.
Solvit scuta Ducis Wilhelmi milia sex bis,

Res

Res quoque dispersas collegit nactus ademptas,
Atque novas Abspoel ædes construxit & Hargom,
Muros subrexit, reparans Cameras, Agatalem
Argenti rutilo redimivit lumine capsam,
Missas instituit, carasque cruces, crucis hymnum,
Hunc in sublimium Deus evehat atria passum.

XXXI JAKOB VAN POELGEEST, van het jaer 1452 tot in den jare 1458 Abt van St. Paulus binnen de stadt Utrecht, bequam in den zelven jare 1458 den Egmontschen myter door de gunste van hertogh Philip van Bourgondië en de verkiezinge van eenige weinige monniken tegens den wille en met weerzin van den grootsten hoop. Hy was wel eer reguliere kanonnik en Prior te 's Gravezande, eer dat hy zich in de orde van Benedictus begaf, en jonger broeder van den Ridder Gerrit van Poelgeest, kastelein van Schoonhoven 's heeren Dirk en Bartha van Naeltwyks zoon. De heeren van Egmont liet hy, gelyk zyne voorzaet, in hunne vredige bezittingen, schoon hy in zyne jeugt den oorlogh gevolgt had, en boude een fraei zomerhuis aen de Abdy tot vermaek zyner kloosterlingen, tot welker droefheit hy den vierden Augustus des jaren 1464 overleden is en begraven wiert in onzer lieve Vrouwe kapelle. De heer S. van Leeuwen noemt hem in zyn *Batav. Ill:* verkeerdelyk Jan, uitwyzens, de lyst van de Abten by den professor A. Matthæus opgegeven in zyn boek *de Fatis & Fundat. lib.* 1. *fund.* 11. *& de Nobil. lib.* 2. *cap.* 57. waer mede deszelfs grafschrift overeenkomt:

Militis hic gratus isto busto tumulatus,
Cui JACOBUS *nomen*, DE POELGEEST *nobile semen,*
Cum Domina Jacoba Ducissa stans tulit arma,
Claustrum post petiit, devotus Canonicus fit.
Cumque Prioratus bene rexit culmina gratus
Legatus Papæ Benedictum compulit esse,

Vi facit Abbatem Benedictorum quoque Patrem,
Urbis Trajecti Sancti Pauli quoque claustri,
Illinc transfertur, Papaque jubente paratur
In Haecmunda Abbas, sex annis fert ibi curas.
In capite Augusti persolvit debita morti.
Istorum capite metrorum tempora quaere.

XXXII. GERRIT VAN POELGEEST oudste zoon van N vander Woude en van Jan van Poelgeest, jongsten broeder van Alyt van Poelgeest, byzit van hertogh Albert van Beiëren, en 's heeren Jans van Poelgeest, die het huis klein Poelgeest bezat, derde zoon, was op het overlyden van voorgemelden zynen neef en voorzaet Jakob van Poelgeest niet meêr dan deszelfs kapellaen. Tot Abt verkoren en bevestigt zynde, geraekte hy met den heere van Egmont en het kapittel der kanonniken van Egmont op den Hoef over de inlyving der parochiekerk in de Abdyë deerlyk over hoop doch vereffende dat verschil tot zyn volkomen voordeel; Ook verkreeg hy door eene Pausselyke bulle de vereeniging der parochie kerken van Alkmaer, Heiloo, Noortwyk ende Voorhout met zyne Abdye en daer benevens verscheide Aflaten; deet ook een voortreffelyk Oxael voor het koor maken, daer alle de Hollandsche graven uitgeschildert hingen; beleende den 26 April van den jare 1465 Wouter van Bekestein met veertiendalf maden lants, gelegen in den banne vander Leede in de Waert, en kocht eenige Veenlanden, te Besojen in Brabant gelegen; alle 't welke uitvoerigh in het volgende Grafdicht verhaelt wort

Respice GERARDUM, POELGEEST *de stirpe creatum.*
Quamvis clarus avis stringitur hoc tumulo.
Dante Deo fuit Haecmundae Abbas ter quater annis,
Occidit ante dies vixerat aut hic apum.

The-

Thesauros aperit Sixtus, dat cuncta per Octo
Crimina dimitti. Hic labor est Abatum:
Quatuor ecclesias petis, harum fisque Patronus,
Solus doxale hoc construis ære tuo.
Mercaris terram in Besoyen, cespite ditem,
Ex Berkel decima crescat [l] adaucta facis.
Certas judiciis, vincis, prosi profuit hoc nil;
[m] *Succumbens fato molliter, oro, cubes.*

[l] *ut aucta Satis.* Fris.
[m] *Succumbis fato, molliter ossa cubent* Fris.

Binnen de ſtadt Leiden in den jare 1467 overleden zynde, wiert zyn lichaem van daer overgebragt naer de Abdyë van Egmont en nogh dat zelve jaer in zyne plaets met eenparige ſtemmen verkoren

XXXIII NIKOLAES VAN ADRICHEM, jongſte zoon van Simon van Adrichem, bezitter van de ridderlyke hofſtede Adrichem of Arcum by de ſtadt Beverwyk, en van Lysbeth van Duivenvoorde. Eer dat hy tot het vreedzamigh bezit der Abdyë quam, had hy groote moeijelykheit met Johan, den baſtaert van hertogh Philip van Bourgondië, die, van den Paus eenen gunſtbrief verkregen hebbende om de opervallende Abdyën te beſtieren, zoo ras hy den doot des Egmondſchen Abts verſtaen had, zich te Egmont vertoonde, en de Abdyë in bezit zocht te nemen, dat hem in alle deelen miſlukte, zelfs ook toen hy door den Lantvoogt en heer Jan den derden van Egmont geſterkt, opentlyk gewelt tegens het klooſter gebruikte en het zelve eenigen tyd belegeren deet. Meeſter Kornelis van Edam, door van Adrichem naer Rome gezonden met de behorelyke bewyzen zyner verkiezinge, en kort gevolgt met de vereiſchte penningen door Nikolaes van Lier, opende in 't kort des Pauzen oogen, en bequam deszelfs beveſtiging op de verkiezinge van deezen Abt, maer zulx zou den Baſtaert echter niet weerhouden hebben van in zyne geweldenaryen voort te gaen, wact 'er geen tydinge gekomen van het ſneuvelen van

 her-

hertogh Karel den Stouten van Bourgondië voor Nancy in Lotharingen in den jare 1478, waer door de Kabbeljausgezinde vervolgers van onzen Abt Nikolaes van Adrichem schielyk de handen vol werk kregen, en genoeg te doen vonden, om hunne eige zaken te bezorgen: Van Adrichem keerde dieshalven naer Egmont, van waer hy gedurende het belegh zyns kloosters zich heimelyk in gezelschap van Gysbert van Boetzelaer en Florentius de Roode met de beste klenodiën, hantvesten en voorrechtbrieven der Abdyë naer Vrieslant begeven had, van waer hy heimelyk over de stadt Kampen en de Veluwe naer Naerden in Gooilant en van daer naer Beverwyk getrokken was tot zynen vader Simon van Adrichem, en, zich aldaer niet veiligh achtende, in het Karmeliter klooster te Haerlem. Zoo verre was hy in achtinge geraekt by het Roomsche Hof, dat het zelve hem kort na zyne wederkomst in het klooster nevens de bisschoppen van Munster en Cæsaræa benoemde tot middelaer om zëker groot verschil, tusschen den bisschop van Utrecht, David van Bourgondië, en de burgers van de stadt Utrecht ontstaen, in der minne by te leggen, ontheffende hy de laetsten van hunner Bisschops uitgesproken ban. Met raet en daet stont hy ook den Hollandschen stadhouder, Joost van Lalaing, by, en hielp verscheide uitgebanne borgers van Hoorn in den jare 1480 weder in die stadt brengen, keerende na die verrichtinge in zyn klooster, van waer hy in het volgende jaer naer Zeelant reisde, om de bruiloft van den heere van ter Vere, zynen gemeenzamen vrint, by te woonen, doch tot zyn ongeluk, wyl het menighvuldigh drinken van wyn, waer onder men een menighte zout mengde, hem in dier voegen verhitte, dat hy, om het lichaem te ontlasten, ter heimelyke plaetze gegaen zynde, weinige uuren daer na aldaer doot gevonden wiert, hebbende niet meer dan vyf jaren den Myter

gedra-

gedragen, en in dien korten tyt nochtans de kloostergebouwen merkelyk verbetert en veele mildadigheden jegens den armen getoont. Zyn lichaem in een loden kist gelegt, wiert naer Egmont vervoert en aldaer in de klooster kerk aen de zuitzyde tegens over het altaer van S. Benedictus voor de Sacristyë begraven, zynde hem ter eere dit grafdicht opgestelt:

Floridus ætate assumptus D'ADRICHEM NICOLAUS
Hujus cœnobii ad munera summa pater.
Quæ casum minitant passim foris, intus, ubique,
Ingenue reparas atria, tecta, domus.
Magnanimumque ducem Procerum turbamque receptus,
Qui induperatoris regia progenies.
Es pius in miseros, in amicos largus & hostes
Impiger, & pensans demerita officio.
Ad sacrum genii te infausto sidere transfers,
In veris parte heu fata subire jubent.
Qui patronus eras mœstis, precor Altitonantem
Det tibi cum Divis regna superna poli.

XXXIV JORDANUS VAN DRIEL wiert kort na 't overlyden van voorgemelden Nikolaes van Adrichem door de oudste monniken, gelyk Johan van der Does door de jonger kloosterbroederen, ten Abt verkoren, en beiden met even gelyke stemmen, zodat hunne verkiezing aen weerzyden betwist wiert: om een eint van dit verschil te krygen, bemoeide zich de Raet van Hollant daer mede, en zont eenige gevolmaghtighden, om het onderling krakkeel uit den wegh te ruimen. Gysbert van Boetzelaer, by de verkiezing niet geweest zynde, had dieshalven volgens het aloude gebruik te deezer plaetze het recht van zynen stem als nogh te geeven, waer om hem beider zyds groote aenzoek en beloften gedaen wierden: Eindelyk vont men een middel uit na veel overleggens en betwistens: van der Does

 stapte

ftappe van zyn verkregen recht af, bequam de paftory van Egmont en zou gedurende zyn leven des Abts kappellaen wezen; Boetzelaer verkreeg, mits zynen ftem aen van Driel gevende, het kofterfchap, en gezegde Jordanus van Driel wiert als Abt ontfangen. Weinigh geluk genoot hy na zyne bevestiging en verrichtte niet veel goets of voordelighs voor het klooster door zyne zorgeloosheit en gedurige krakeelen met de oudfte monniken, die hem zelfs verkoren hadden, laetende hy de kloostertucht ten uiterften vervallen, en zich eindelyk zoo verre gehaet makende by de kloosterbroederen, dat hy nooit zonder een groot gevolgh van vrinden en dienaren te kerke dorft komen. Graef Jan de eerfte van Egmont liet deeze langgewenfchte gelegenheit niet voorbyflippen om de Abdye te doen hervormen: 't werk wiert door de tusfchenkomste van eene bulle van Paus Innocentius den VIII, ende ten overftaen van twee buitenlandfche Commisfarisfen, hoe zeer de monniken 'er tegenfpartelden, geweldadigh en zelfs met opfluitinge der kloosterbroederen uitgevoert, en zy des niettemin ftantvaftigh blyvende in 't wygeren van de hervorminge te gehoorzamen, uit het klooster gezet en ieder honderd guldens jaerlyx toegelegt om elders in een ander klooster de koft te zoeken; terwyl men drie hervormde monniken uit S^t. Paulus Abdy binnen Utrecht, drie anderen en twee lekebroêrs uit Oostbroek buiten Utrecht en twee monniken uit S^t. Matthias Abdyë buiten Trier ontbood en in de bezittinge der Egmondfche Abdyë ftelde. De Abt Jordaen van Driel, insgelyx de hervorminge niet willende goetkeuren, wiert wel van alle bedieningen afgezet en in den ban gedaen, maer wift eerlang zyne zaken te Rome zoo liftigh te beleggen, dat hy eene andere bulle kreeg, waer by het voorgemelde vonnis vernietigt wert, en andere Commisfarisfen aengeftelt, die hem verlof gaven van de vremde monniken te verjagen, welke

op

op hunne beurt niet minder gequelt wierden, dewyl Philip van Oostenryk, grave van Hollant, en Albert, hertogh van Saken, op des Abts zyde waren en Graef Jan van Egmont op straffe van ongenade verboden wert zich langer met deeze zaek te bemoeijen. Lang duurde echter deeze voorspoet des Abts niet, alzoo de Graef van Egmont, ten hoof eenige heimelyke vrinden gekregen hebbende, krygsvolk op den been bragt 't zyner beschermingе, zodat by een nader verdragh de nieuwe monniken in 't bezit der Abdyë bleven, en de Abt, in gedurige vreeze voor graef Jan blyvende, zich metter woon buiten Breda op een kasteel begaf, alwaer hy op den derden Kersdagh in den jare 1493 overleed, wordende zyn lyk, in een looden kist gelegt, naer Egmont gevoert en aldaer in de lieve Vrouwe kapel in den Grafkelder van den Abt Willem van Mathenesse gezet.

XXXV HENDRIK VAN WITTENHORST (of liever UITENHORST, als zommigen, en wel met het meeste recht, schryven, nadien zyn naem somwylen *Wutenhorst* en *Wtenhorst* gespelt gevonden wort, het welke volgens de oude spelling *Uitenhorst* wil zeggen) door de nieuwe monniken op eenen bestemden en den uitgewekenen oude monniken bekent gemaekten dagh verkozen, terwyl de laetsten hunnen Prior Ogier van Kralingen onder zich ten Abt verkoren, had in den beginne veel werk en moejelikheit, eer hy door zynen zaekbezorger te Rome de bevestiging verkrygen kon, wegens zynen medestrever, die niets onbezocht liet, om zyn doelwit te bereiken. Eindelyk des Pauzen uitspraek ten zynen voordeele uitgevallen, hy met groote blydschap en plechtigheit te Egmont ontfangen, en op S[t]. Pieter en Paulus dagh door den Suffragaen van den Utrechtzen bisschop in de S[t]. Paulus Abdyë binnen de stadt Utrecht ingewydt zynde, ging hy met zynen mededinger Ogier van Kralingen, die hertogh Philip

Philip van Oostenryk op zyn hant gewonnen had en nogh veel spels maekte, een minnelyk verdragh in, behoudende Ogier alleen den huisraet van wylen Jordanus van Driel met al het zilverwerk en zestigh guldens jaerlyxe inkomsten. Wittenhorst, in 't vredige bezit zyner waerdigheit geraekt, betoonde datelyk genoeg zynen vredelievenden, zachtzinnigen, en nederigen inborst, dat hem in veeler gunst en goetachten braght, gelyk mede zyne loffelyke huishoudinge en billyke spaerzaemheit, waer door hy de Abdyë uit veele groote schulden geredt, en des niet te min zynen monniken des morgens by het ontbyt en op den avontmaeltyt wyn over tafel gegeven, verscheide vertimmeringen aengerecht en nieuwe gebouwen ondernomen heeft, zodat zyne doot, veroorzaekt door een geweldigen schrik wegens het verbranden van des koehouders huis, schuur en den molen, aen de Abdy behorende, en het doorbreken van den Zeedyk by Petten, waer door het lant rontom het klooster tot deszelfs overgrote schade ondervloeide, den onderhorige geestelyken geweldigh bedroefde, overlydende hy den dertighsten October des jaren 1499, uitwyzens de Egmondsche Jaerboeken, zodat hy alleenigh vyf, en niet vyftien jaeren, als daer en in zyn grafdicht gezegt wort, deeze Abdyë bestiert heeft, zynde by Jan Gerbrandz van Leiden en Bokkenberg, zynen uitschryver, by verzinninge het woordt *quindecim* voor *quinque* of vyftien voor vyf geschreven. Hy wiert binnen de kloosterkerk aen de zuitzyde voor het altaer der heilige Engelen begraven, zynde dusdanigh een grafschrift voor hem gemaekt geworden:

Hic sunt HENRICI WITTENHORST *ossa sepulta,*
Qui Aernsburgi Comitis stemmate clarus erat.
Virtutum exemplar vivum, quinquennia sanctus
Vir tria regali præfuit officio.

Pri-

Primusque instituit mores vitamque probatam
Rector conspicuus relligione pia.
Justitia insignis nulli pietate secundus
Vixit cœnobii gloria magna sui.
Infausta illa dies, atro carbone notanda;
Quum rapuit sanctum parca severa virum.
Corpus habet tellus, petiit mens libera coelum,
Gaudet & æterno semper adesse Deo.

XXXVI MEINARD MAN, uit een eerlyk geslacht in het weleer zeer maghtigh dorp Wormer in Noortkennemerlant geboren, is de eerste Abt, welke op eene geheel buitengewone wyze van stemminge tot Abt van Egmont verkoren wert; want kort na 't overlyden van heer Hendrik van Uittenhorst het kapittel van Egmont, volgens gewoonte vergaderende, bestemde den dagh voor het feest van den heiligen Martinus om tot eene nieuwe verkiezinge te treden, en zont de vereischte brieven af om den afwezenden broederen, zoo den ouden als hervormden, daer van kennisse te geven; de gestelde dagh gekomen, de Misse geviert, en na 't zingen van Veni Creator Spiritus het heiligh Sakrament door de Kiezers genoten zynde, trat men in 't Kapittelhuis te gelyk met de Abten van S^t^. Paulus in Utrecht, van S^t^. Laurens in Oostbroek, en der beiden rechten Dokter, Meester Marten Grundyk en eenige andere voorname Mannen, Notarissen en Getuigen, alwaer dezelve Grundyk eene fraje redenvoering tot de kiezers richtte, om eendraghtelyk de vereischte kiezinge te doen; het welke van die uitwerkinge was, dat zy eenstemmelyk goetvonden de Verkizienge aen vyf goede Mannen te stellen, die vervolgens der Kloosterbroederen genegentheit hooft voor hooft ingenomen, en eenen Eed gedaen hebbende, nadat alle de Monniken uit het Kapittelhuis getreden waren, kort daer aen dezelve wederom roepen lieten

ten en door den Abt van Ooſtbroek verklaerden dat Meinard Man, Prieſter, Monnik en Paſtoor van de parochie Kerke van Egmont de meeſte ſtemmen had, en vervolgens tot Abt verkoren was. Loffelyk queet hy zich in deezen ſtaet, en betrachtte allezins den plicht van een goeden Abt, verbeterde het klooſter niet alleen in zyne gebouwen, ſtichtte den toren op het midden der Kerke; liet daer vier Klokken in hangen als mede twee zeer zware nieuwe in den Weſter toren, maer hy vermeerderde ook merkelyk de Boekery, vorderde en beminde de geleerden zoo veel hy vermogt en hiel brievenwiſſeling met den grooten Erasmus, heer Marten van Dorp van Naeltwyk en andere vermaerde Mannen van dien tydt, vermeerderende in alle deelen den goeden naem, welken hy reets voor deeze zyne verheffinge bekomen had door zyn welgevalligh gedragh, zelfs toen hy de kerke van Graft als onderpaſtoor bediende, en daer na Ogier van Kralingen, die geheel kindſch geworden was, te Breda met behorelyke naerſtigheit diende en gade ſloeg. Gedurende zyne vreedzame beſtiering quamen de Abdye twee ſmertelyke ongevallen over; te weten in den jare 1516 door het woeden van de Peſt, welke acht Monniken en drie leeken weghrukte, zynde aengemerkt geworden dat 'er ſtiptelyk om ieder vyftienden dagh twee klooſterlingen ſtierven; waer onder zich bevont heer Jakob, Abt van Staveren, welke uit Vrieſlant geweken was, en een jaer later door eene plondering door de zoogenaemde Gelderſche Vriezen, die naby Medenblik te lant geſtapt, dwars door Noorthollant al ſtropende en brandende trokken, Alkmaer uitplonderden, op Egmont afzakten, aldaer tachentigh huizen afbrandden, het klooſter beroofden en wyders Limmen, Beverwyk en Sparrendam in brant geſtoken hebbende, voorby Utrecht trokken in 't lant van Arkel en de ſtadt Aſperen overweldighden. Men vint van hem een verlybrief, gedaghtekent 16

April

April 1519 in de aentekeningen van den Professor Matthæus op de jaerboeken van broeder Johannes de Leidis, luidende: *Meinard Man, by der genade Gods Abt van Egmont, doen cont allen luden, dat wy verlyt ende verleent hebben, verlyen ende verleenen mits deezen brieve Wouter van Bekestein veertiendalf made lants, gelegen in den banne vander Leede in de Weert, welck lant belent hebben Jan van Foreest aen de zuitzyde, en Willem van Adrichem aen de Noortzyde, streckende voorts van de Spaerne oest waerts aen der Leede, te leene te houden van ons en onzen Godshuize van Egmont na inhout zynre hantvesten, die hy daer af heeft, behoudelyk onzen Godshuize voorsz ende een ygelyk syns rechts. Hier waren over ende aen als onse getrouwe Leenmannen, Mr. Henrick Aelbertssen van Tetroede ende Jan van Egmont. In kennisse der waerheit hebben wy dezen brieff doen besegelen met onzen segele hier beneden aengehangen. Aldus gedaen in 't jaer ons Heeren 1519 op ten 16 dagh in April.* Nadat hy de Abdyen van Kortenbergh, Affligem en van Einatten hervormt hadde, is hy tot groote droefheit zyner kloosterbroederen in den jare 1526 uit dit leven verhuist, plaets makende voor zynen opvolger,

XXXVII WILLEM VAN DER GOES, die te gelyk voor een getrouwen navolger van Meinard Mans deugden by de geloofwaerdighste schryveren geroemt wort: mild en vrinthoudende toonde hy zich by allen, timmerde te veeler plaetzen aen 't klooster, en des niet tegenstaende liet hy, stervende in den jare 1460, een vergaderde schat van veertigh duizent guldens na, dat zeer veel tendien tyde was. Ruim een jaer tyds bleef dit klooster hierna zonder eenen Abt en wiert als doen het kapittel te Egmont hunne vrye verkiezinge eens Prelaets voor altoos ontnomen, wyl dit klooster van S^t. Benedictues order den nieuwelinx aengestelden Bisschop van Haerlem toegevoegt wiert tot eene bruitschat voor den Bisschoplyken tafel, uitwyzens

 het

het Brevèt van Paus Pius den IV, gegeven te Rome by S[t]. Pieter onder des Visschers ring, op den 26 Mei des jaren 1561, hebbende alvorens de Hertoginne Margaretha van Parma, als Gouvernante der Nederlanden, nadien de Egmonder Monniken zich in den beginne tegens deeze inlyvinge hunner Abdye aenkanteden en niet wilden laten gezeggen om zodaniger wyze van hunne goederen af te stappen, den voorzitter van 's Konings Raet in Hollant, Kornelis Suys, schriftelyk bevel gegeven om zich naer Egmont te begeven en aldaer zynen Geloofsbrief aen den Prior en Monniken te vertonen, als mede de redenen, die den Paus bewogen hadden, om den nieuwen Bisschop van Haerlem de Abdye van Egmont toe te wyzen, om dezelve voortaen eveneens te bestieren, als ze voor deezen bestiert was geweest voor de Abten: Zodanigen klem had deeze bezending, dat zy den achtsten November des jaren 1561 na een langwyligh beraet den nieuwen Bisschop van Haerlem tot hunnen oversten aennamen en den deken van S[t]. Pieters kerke te Utrecht, Meester Jacob Uten Eng, des Bisschops gemaghtighden, in het dadelyk en werkelyk bezit van 't gemelde klooster en van alle des zelfs gerechtigheden en eigendommen stelden onder het zingen van den bekenden Lofzang te Deum Laudamus.

XXXVIII NIKOLAES VAN NIEULANT of NOVOTERRANUS, eerste Bisschop van Haerlem, raekte dus met weinigh moeite in de vreedzame bezittinge deezes kloosters. Hy was te Egmont uit eerlyke ouderen geboren, had zich van jongs af naerstigh geöeffent in de Goddelyke en kerkelyke rechten en wetenschappen, wiert niet alleen deken van S[t]. Mariâs kerke te Utrecht, maer ook Proost van Haerlem, en naderhant Bisschop van Hebron, en bekleedde als zodanigh de plaetze van Koor- of Wy-Bisschop by den Utrechtzen Bisschop Geörgius van Egmont, toen hy in 't jaer van 1560 door den Spaenschen Koning, Philips

den

den tweeden, tot Bisschop van Haerlem benoemt en den 26 Mei 1561 door Paus Pius den IV goetgekeurt wiert. Voordeel of verbetering heeft de Egmonder Abdye ten tyde van zyne bestieringe niet genoten, zynde hy zoo ziekelyk en zwak van lichaem, wyl eene byna gestadige jicht hem den meesten tyt het bedde deet houden, weshalven hy in 't laetst van den jare 1569 afstant van zyne waerdigheden deet, met beding van eene jaerlyxe wedde van duizent guldens, en de vrye woninge op het huis te Abtspoel buiten Leiden, het klooster van Egmont toebehorende; hy hiel zich echter meerendeels in Zeelant op, en is ook aldaer in de maent Mei des jaren 1580 volgens Valerius Andreas in het stedeke S[t]. Martensdyk overleden, en te Utrecht begraven, hebbende alvorens in druk uitgegeven zeker boekje, voerende ten opschrift *de manier om de H. Mis te hooren*.

XXXIX GODEFRIDUS VAN MIERLO, Leeraer in de Godkunde en Provinciael der Nederlandsche Predikheeren wert kort na de ontslaging van den voorgemelden Nikolaes van Nieulant, door Koning Philips tot het bisdom van Haerlem benoemt, en raekte dien volgende in de bezittinge der Abdye van Egmont, nadat hy zulx eenigen tyt geweigert hadde, volgende des Pauzen goetkeuringe op den elfden December van den jare 1570. Te Mierlo, een voornaem dorp in de Brabandsche Kempen, was hy geboren, te Loven in de Godgeleertheit onderwezen, te 's Hartogenbosch in der Dominikanen order getreden, en, nadat hy ettelyke jaren in het klooster versleten had, tot Oversten van het Predikheeren klooster te Utrecht verkoren. Zyne uitnemende welsprekenheit bragt hem zoo verre in den gunst van Geörgius van Egmont, Bisschop van Utrecht, dat die hem tot zynen Prediker verkoor. Op den zondagh Septuagesima van den jaere 1571 tot Haerlems Bisschop gewydt, deet hy aldaer zyne Intrede op den naestvolgen-

den Zondagh in de Vasten. Tot den 29 Mei des jaren 1578 toe bezat hy zynen setel in tamelyken vrede, maer de kerken sedert den Gereformeerden ingeruimt, na datze alvorens door een woesten hoop gemeen volk geplondert en de Geestelyken geweldigh vervolgt waren, is hy ter naeuwer noot hunne woede in een onderaertschen kelder ontweken en sedert ter stadt uit naer Bon en wyders naer Munster vertrokken, bekledende aldaer het Amt van Wybisschop, tot dat hy na 't overgaen van de stadt Deventer aen den Spanjaerden in den jare 1587 derwaerts ontboden wiert, om aldaer de kerken wederom in te wyen, stervende hy binnen die stadt na gemelde verrichtinge op den 28 July des zelven jaers, en werdende zyn gebalzemt lichaem in het Koor van St. Lebuïnus kerke begraven en dus eindigde met hem de bisschoplyke Haerlemsche waerdigheit en 't Egmontsche Prelaetschap.

Men vint hier te Egmont een te merkwaerdigh gedenkteken eener aloude en plechtige gerichtsplaetze van onze voorouderen, dan dat wy dezelve hier vergeten zouden, te weeten de open vlakte, tusschen de Abdy, de Buur-kerk en het dorp Egmont gelegen, het *Kryt* of *de Krythoeve* genoemt, zynde een kampvelt of open perk, dat door des Graven bode met *kryt* afgetekent wiert, waer van hy ook den naem van *krytbewaerder* voerde. In de Leenrechten van Brugge staet nadrukkelyk cap. 72. *Als sy in 't kryt komen, so vegten sy, ende als de krytwaerder mit rade der mannen poynt dingd, houden sy up.* Alle de noordze Volkeren, waer onder de Ingezetenen deezer landen gerekent zyn, hadden van zeer oude tyden af eene gewoonte van in geschillen en twistzaken, die van zwaren gevolge en verren uitzicht waren, en echter veeltyts in enkele betichtingen en aenklaghten bestonden zonder dat de beschuldiger eenigen zoo zekeren en vastgaenden blyk te berde wist te brengen, dat daer op eenige Rechts-

uit-

uitsprake met billikheit gedaen konde worden, de twistende Dingsluiden of in eigen lyve of door iemant in hunne plaetze lyf om lyf te laten vechten, om zodaniger wyze de geschillen uit den wegh te ruimen,. gelovende men toen ter tyt, dat aen de uitkomst des gevechts, als eene Goddelyke bestieringe, bevonden wiert, aen welke zyde de waerheit stont. Orlers gewaegt in zyne beschryvinge van Leiden van zulk een kampvelt binnen die stadt, groot vier morgen lands, gelegen hebbende ten zuiden van de S[t]. Pieterskerk. Bleiswyk schryft dat diergelyk kampvelt te Delft pleeg te zyn in den Noortwestelyken hoek van die stadt, beneden aen de wal. J: vander Does tekent diergelyx aen van het kampvelt in den Haeg, en Jan van Leiden heeft ons in zyne Egmondsche Jaerboeken cap. 80. kennisse van dit kampvelt te Egmont gegeven, ter gelegenheit van het heftigh verschil, tusschen heer Willem van Mathenesse, dertighsten Abt van Egmont, en Willem, heere van Egmont, over den eigendom van het bovengemelde kampvelt gerezen. De zake, eindelyk aen het oordeel van zommige Edelen gestelt en verbleven zynde, wiert in den jare 1451 ten voordeele van heer Willem van Egmont uitgewezen, mits dat ter gemelder plaetze geene huizen gebouwt, geene slooten of grachten gegraven, ofte eenige boomen geplant zouden werden, maer dit plein ruim en effen bleef, behoudende het zelve als nogh heden ten dage zynen ouden naem van *'t Kryt*, by de Saxische Volkeren volgens den ouden Saxen-spiegel, door Eyke van Rypengouwe uit het latyn vertolkt, *de Werf* geheten geweest. *Ziet de voorengemelde Schryvers* en *Valerii Andreæ Bibliotheca Belgica, Boxhornii Theatrum Hollandiæ. J. B. L. de Castellion. Sacra Belgii Chronologia. Outheden en Gestichten van Kennemerlant I. Deel en de Aentekeningen van H. V. R.*

'**t Huis**

A S S U M B U R G

In Noorthollant.

Assumburg, gelyk zommigen schryven, leidende de benaminge af van het oude en nu verdweenen dorp Assum, of Assemburg naer de alleroudste spelling en naem van het gemelde Dorp, die Axem of Achem was, volgens onzen geloofwaerdighsten Rymkronykschryver Melis Stoke, schryvende:

Hy meersede hem haer goet
In Limmen en in Bachem
In Suuren ende in Axem.*   * *Achem.*

legt in de Heemskerker banne, gedeelte van Noortkennemerlant, ruim driehondert roeden ver van het bekende dorp Heemskerk, en acht hondert gelyke roeden of een half ure gaens ten noorden van de stede Beverwyk, aen den zoo genaemden tolwegh in een zeer vermakelyken oort. Het gebouw zelfs belangende, dat wiert, gelyk het door onzen konstenaer Rademaker in twee byzondere en hier nevens gevoegde tafereeltjes afgeschetst staet, volgens zynen stant in de jaren 1612 en 1630, door Gerrit van Assendelft, ridder, heere van Assendelft, Heemskerk, enz. President van den Hove van Hollant, zoone van Nikolaes van Assendelft en Alyt van Kyfhoek, erfdochter van Floris, heere van Kyfhoek, Heeroudelandsambacht en Henrik Yden ambacht, getimmert tusschen de jaren van 1530, dat zyn vader, en 1558, dat hy zelve overleet, niet verre van het slot van Haerlem, gemenelyk out Haerlem geheten, en weleer het Stamhuis der edelen van Haerlem, welkers heerlyke bezittingen door het huwelyk van Diderik van Assendelft, zoone van Barthout den tweeden en van Margaretha van Polanen, met Mabelia van

Haerlem in het geslacht van Assendelft zyn overgegaen, dat van toen af aen hun wapen met dat van de edelen van Haerlem gequartileert gevoert heeft, dat de Kerkeleeraer Samuel Ampzing in zyne beschryvinge en lof der stadt Haerlem dusdaniger wyze gedacht heeft op de vierentwintighste bladzyde:

Hier van ook diende wel een weinigh nogh gesproken,
Dat, als een zekre tak heeft manlyk oor ontbroken
Van 't Haerlemsch out geslacht, de Assendelffchè stam
Haer met bezit en schilt door houwlyk overnam.
Die stam heeft deezen naem van Assendelft bekomen,
Alwaer de gront van 't slot nogh heden wort vernomen,
Het Hof ook nogh genaemt: misschien omdat het recht
Hier ook wel eer den twist der Kermers heeft geslecht.
Zoo plag dan dit geslacht gevierendeelt het teken
Van Haerlem en zyn dorp ten wapen uit te steken
In eenen roden gront een gaende zilver paert,
Waer door die edle stam nogh heden is vermaert.

Groot berouw heeft de Bouheer deezes voortreffelyken slots menighmael gehad van dat hy het zelve niet op de oude en zware grontmuren van het Haerlemsche huis gesticht hadde, op dat de gedachtenisse der outheit de eere van die edelen stam te beter voor de vergankelykheit en vergetenisse der tyden behoeden, en in levende gedachtenisse houden mogt, door het vertoonen van dit weleer prachtigh slot Assumburg, waer van de heere Ampzing uitgalmt:

Doch ziet daer Assumburg *het Haerlemsch huis ter eere*
Opstygen in de lucht: voorwaer, een groot sieraet
Der huizen hier omtrent, of waer gy henen gaet:
En wel tuigt Assumburg, *aen lieffelyke wegen*
En loffelyken oort by 't Assum veer *gelegen,*
Met zyne heerlikheit en zonderlingen pracht
En opgestegen kop den roem van dit geslacht.

 Zeer

Zeer gering onderscheit ziet men in de uiterlyke gesteltheit des Gebouws in deeze onze bygebragte afbeeldselen en dat van Dr. Smids in zynen Schatkamer, zynde 'er echter een groote wydte van Jaren tusschen beiderzyds tekeningen, als wezende de zyne van den jare 1646 en de onze van 1612 en 1630. Men beschout alhier een grooten omtrek van zware muren met vyf uit den gront opryzende torens, te weten drie ronde en twee vierkante en die wel de zwaerste, en met transsen, of ommegangen voorzien, hebbende vier hunnen uitzicht naer Beverwyk en de vyfde naer het Assumer hek. Wy zullen de byzondere bezitters van dit slot Assumburg uit de oude en geloofwaerdighste Schryvers kortelyk nagaen, zynde de stichter daer van geweest, als voren gezegt is,

I GERRIT VAN ASSENDELFT, wiens betovergrootvaders overgrootvader Barthout van Assendelft, gehuwt met Maria van Heemskerk, leefde in den jare 1265 en de eerste is, die ons van deezen naem in de oude boeken voorkomt, welke eenparigh gezegt wort van het dorp Assendelft aengenomen te zyn; maer of dit geslacht uit dat van Haerlem voortgesproten is, als Hadrianus Junius, doch zonder eenigh bewys, ter nederstelt, heeft al vry veel zyn bedenken in, want dat de edelen van Assendelft aen het erf bezit van den Haerlemschen stamme geraekt zyn, en des zelfs wapen met dat van Assendelft gevoert hebben, geeft geen zeker bewys, nadien zy zulx niet dan gequartileert hebben aengenomen, en wel niet eerder dan in 't begin of even voor den jare 1400, nadat alvorens heer Gerrits betovergrootvader, Diderik van Assendelft, in huwelyk getreden was met Mabelia van Haerlem, gelyk Ampzing, Gouthoeven en S: van Leeuwen in de geslachtlysten der edelen van Haerlem en Assendelft te berde brengen, beginnende de eerste lyst met het jaer 1124 en de tweede met 1265; doet hier by, dat in dezelve alle de spranken van den Haerlemschen stamme uitdrukkelyk gemelt worden, zonder dat 'er van de Assendelfen iets het allerminste gerept wort. Schrevelius spreekt hier niet min

dui-

duidelyk van in zyne beschryvinge van Haerlem, als hy de huwlyxverbintenisse van bovengemelde stammen van Haerlem en Assendelft verhaelt, met dat onderscheit alleenigh, dat hy het aennemen van 't Haerlemsch wapen aen Gerrit van Assendelft, voorgemelden Diderik, en Mabelia van Haerlems derden zoon, die met Jonkvrouwe N. van Haerlem gehuwt was, en vermelt wort op den jare 1409, toeschryft: dus luiden deszelfs woorden in het IV Boek: *Omtrent den jare 1400 heeft daer geleeft een nobele basinne uit het geslacht van Haerlem, deeze, (zoo men zeit en zoo men de historie magh geloven) is getrout met Gerard van Assendelft, die ten dien tyt niemant van Adel en week, een voornamer man van de Ridderschap. Alzoo zyn 'er* NB. *de twee geslachten van de edelste stammen door houwelyk vergadert ende geällieert, want die Gerard van Assendelft, als daer geen mans oorde was, zoo heeft het huis van Assendelft, de naem verandert zynde, in zyn familie gebragt den Stam van Haerlem, ende heeft deeze, midsgaders de schilden, wapenen ende alle erfelyke successie gebragt in zyn huis, ende* NB. *uit het recht van 't houwelyk voert dat nogh de wapenen tot op deezen huidigen dagh*

Heer Gerrit van Assendelft, bouheer en eerste bezitter van het huis Assumburg, hier voren gemelt, had Katharina van Chasseur, van Orleans in Vrankryk geboortigh, te vrouwe, en liet, stervende in den Hage op S^t^. Nikolaes avont in den jare 1558 in den ouderdom van 70 jaren, uit haer na

II NIKOLAES VAN ASSENDELFT, die van zynen vader tot den geestelyken staet geschikt, datelyk na deszelfs overlyden metter daet betoonde, dat hy den zelven wars was, en zich dieshalven voort meester maekte van *Assumburg*. Nevens andere Nederlandsche edelen tekende hy dat beruchte request, in den jare 1566 aen Margaretha, hertoginne van Parma, en Gouvernante der Nederlanden, overgegeven, en moest deswegen het Lant ruimen. By zyne

vrouwe, Willemina van Haeften, verwekte hy nimmer eenige kinderen, weshalven hy de heerlikheit van Assendelft vermaekte op zynen neef Floris van Assendelft, kleinzoon van zyn vaders tweeden broeder, Floris van Assendelft, ridder, heere van Goudriaen. In den jare 1570 stierf heer Nikolaes voornoemt te Borchet by Aken, nadat hy even te voren uit het bad gekomen was.

III Floris van Assendelft, heere van Assendelft geworden by testamente van gezegden zynen neef Nikolaes, is, nauwelyx achtien jaren bereikt hebbende, ongehuwt overleden, dies de heerlikheit overging op zynen vader

IV Kornelis van Assendelft, heere van Goudriaen, het welke hy overdroeg aen den heere van Schagen. By zyne vrouwe Margaretha van Meerten, 's heeren Gerrits en Geertruid van Loons dochter, won hy behalven voorgemelden Floris, ook Gerrit, Anna en Antonia van Assendelft, en stierf op zyn huis *Assumburg* in het jaer 1600, out wezende zestigh jaren. die hem volgde

V Gerrit van Assendelft, heere van Assendelft, ambachtsheer van Heemskerk, Kyfhoek, Hiëronimus ambacht, Hendrik-Ydenambacht enz. Hy stierf ongehuwt op *Assumburg* in de maent Juny des jaren 1617, in den ouderdom van vyftigh jaren. dies hem opvolgde zyne oudste zuster

VI Anna van Assendelft, als vrouwe van Assendelft. Zy troude met Gerrit van Renesse, heere vander Aa, en won by hem drie dochteren, als

1 *Agnes van Renesse vander Aa*, die volgt.
2 *Margareta van Renesse vander Aa*, welke ten man gekregen. heeft Willem van Renesse van Elderen heere van Mal en Hesbeen, met kinderen.
3 *Adriana van Renesse vander Aa*, ongehuwt overleden.

VII

VII AGNES VAN RENESSE VANDER AA, vrouwe van Assendelft, kreeg ten man Nikolaes van Renesse van Elderen, en won daer by twee zoonen en eene dochter, te weten:

1 *Gerrit Frederik van Renesse* volgt
2 *Hendrik van Renesse* volgt mede
3 *Anna van Renesse* volgt later

VIII GERRIT FREDERIK VAN RENESSE VAN ELDEREN, heere van Assendelft, sterft zonder kinderen na te laten op den tienden maert des jaren 1653, dies hem volgde zyn broeder

IX HENDRIK VAN RENESSE VAN ELDEREN heere van Assendelft, die ongehuwt overleet den vyfden Augustus van den jare 1662. dus volgde

X ANNA VAN RENESSE VAN ELDEREN, vrouwe van Assendelft, welke ongetrout gebleven is tot haren doot toe.

De heer Ampzing gedenkt deeze erfvolging van 't geslacht van Renesse op dat van Assendelft in zyne Haerlemsche beschryvinge. bl. 25. met deeze woorden:

De dienst, die ASSENDELFT *het Haerlemsch huis voor deezen*
Door houwlyk heeft betoont, wort haer nu weêr bewezen,
Alzoo het huis RENESS *zyn ondergang meê wreekt,*
*Nadien ook deeze *tak hier manlyk oir ontbreekt.* * *Assendelft.*

XI GEORGE FREDERIK VAN RENESSE, baron van Elderen, Mansuy, heere van Assendelft, by dode van Anna van Renesse, tytelde zich mede baron van Haerlem, gelyk eenigen zyner voorzaten, in het biljet van waerschouwinge, waer by hy een iegelyk herinnerde om zyne achterleenen te komen verheffen, zynde 't zelve biljet gedrukt den 15 July 1668, en alomme, zelfs binnen Haerlem, aengeplakt geworden. Hy verkocht de heerlikheit en 't huis van

Haerlem, en droeg dezelve op aen den heere Kornelis Fannius, op den 27 Juny des jaren 1669, en in later dagen de heerlikheit van Assumburg aen

XII JOANNES WUITIERS, heere van Assumburg en Heemskerk, die zich in den jare 1685 voor de Bybelze gezangen van Laurens Bake, heere van Wulverhorst, bekent gemaekt heeft met een fraei latynsch Lofdicht, en de gemelde heerlikheit by uiterste wille besproken heeft aen zyne vrouwe, Debora Bake.

XIII DEBORA BAKE, zuster van den beroemden dichter Laurens Bake, heere van Wulverhorst, hier voren gemelt, welke naderhant door het aengaen van een tweeden huwelyk deeze heerlikheit overbragt op

XIV EUSTATIUS BARON VAN BRONKHORST. van den welken dit prachtigh en stevigh huis in den jare 1694 by koope overgegaen is aen het out en zeer edel geslacht van Deutz in den heere en Mr.

XV JEAN DEUTZ, vryheer van Assendelft en Assumburg, Heere van Heemskerk, en Nootdorp, Raet en schepen der stadt Amsterdam, welke by zyne vrouwe Maria Boreel, oudste dochter van Jakob Boreel, heere van Duinbeke, Burgermeester en Raet der stadt Amsterdam, en meermalen gewoonen en buitengewonen Afgezant aen Koninklyke en Vorstelyke hoven, ende van vrouwe Isabella Coymans, gewonnen heeft zeven zoonen en eene dochter, te weten:

1 *Jean Deutz* volgt.
2 *Jakob Deutz.*
3 *Willem Gideon Deutz.*
4 *Gerard Deutz*, kapitein ter zee onder het Ed: Mog: Collegie ter Admiraliteit te Amsterdam.
5 *Andries Adolf Deutz.*
6 *Maria Isabelle Deutz.*
7 *Gideon Salomon Deutz.*

XVI.

XVI JEAN DEUTZ, Vryheer van Assendelft en Assumburg, heere van Heemskerk, Hoogdorp, Nootdorp en Reewyk enz, by dode zyns vaders, voorgevallen den 19 November des jaren 1719, en schepen der stadt Amsterdam, troude den 19 April des jaren 1718 met Kornelia Maria Bors van Waveren, dochter van Kornelis Bors van Waveren, heere van Leusden, Hamersvelt, Dronkelaer, enz. schepen en Raet der stadt Amsterdam, ende van vrouwe Katharina Godin.

Het huis te Assendelft, in de oude jaerboeken vermelt, moet wel onderscheiden worden van 't huis Assumburg, hebbende het eerstgenoemde by het Dorp Assendelft gelegen, en zoo wel in vroeger tyt geweest de woonplaetze der heeren van Assendelft, als naderhant Assumburg geworden is. Dit huis te Assendelft, ook somwylen Assendelftsburg geheten, wiert bereits in den jare 1425 nevens de huizen te Brederode, Heemstede en andere sloten, den Hoexgezinden toebehorende, door de Haerlemmers en Kabbeljausgezinden om verre geworpen en is nooit weder opgetimmert; maer ruim een eeuw later het huis Assumburg by out Haerlem gebouwt, dat op hooge en lage Jurisdictie (*rechtsgebiet*) roemen magh, 't geen behalven andere schryvers de heer Ampzing mede in deezer voegen gedenkt:

Dit moet ik hier ook nogh van Assumburg *verklaren,*
Dat dat het halsrecht voert voor veele hondert jaren,
Hoe het in hooger maght een hooge vierschaer spant,
Tot straffe van 't gehoeft, tot zuivring van het lant.

Dezelve Schryvers, en Melis Stoke Rymkronyk. Ampzing en Schrevelius beschryvinge van Haerlem. H. Junii Batavia. Gouthoeven Kronyk van Hollant. S. v. Leeuwen Batavia Illustrata. Vander Houve Charter-kronyk. M. Smallegange kron. van Zeel. H. Zoeteboom Outhed. van Zaenlant, Kronen en Waterlant I. Deel.

'tHuis

't Huis
TE BREDERODE
In Noortkennemerlant.

Het graeflyk huis te Brederode zal tegenwoordigh het onderwerp van onze befpiegeling en befchryvinge ftrekken. Het zelve vertoonde zich in zodanige gedaente, als hier nevens vertoont wort, in den jare 1695, in den banne van Velzen, gedeelte van Noortkennemerlant, op de fcheidinge van Zuit- en Noort-kennemerlant, omtrent anderhalf quartier ure gaens ten noorden van de kerk van Bloemendael, en byna drie quartier ure ten zuitweften van het dorp Velzen. Zeer geringe verandering befpeurt men uitwendigh aen dit meewaerdigh overfchot van een der oudfte, heerlyxte en beruchtfte floten van Hollant, 't zy men de afbeeldzelen van den grooten konftenaer P. Zaenredam, J. van den Velde, R. Rochman, of die van J. Goereé, J. Schynvoet, en twee byzondere tekeningen van Vander Ulft, in myn Belgium Illuftratum ingebonden, nagaet, of ons nevensgevoegt aftekeningetje befchouwt, van, opdat ik de den van Ampzing gebruike,

Het Graeflyk out gefticht, nu jammerlyk gefchonden
Door oorlogh en gewelt, en metter tyt verflonden
Door 't ongeval des tyts. Een al te fchoon gebou
En van te hoogen naem, dan 't zoo vervallen zou.

zynde alles zoo naeukeurigh en natuurlyk door onzen braven konftoeffenaer Rademaker uit eene byzondere gezetheit en konftliefde naer 't leven afgebeelt, dat ik wederom met Ampzing zeggen durf:

Hier ziet gy Bredero, *getekent naer het leven*
Zoo aerdigh, als 't ons pen of ftift zou konnen geven,

Zoo

Zoo men 't voor dertigh jaer en zeven min een dagh
Door 't knagen van den tyt wel 't meest verdorven zagh,
Schoon men aen het gewelt der muren, en der steenen
Nogh ziet, dat dit kasteel zeer hoog heeft uitgeschenen.

Meest alle de geloofwaerdighste en naemruchtighste schryvers onzer Vaderlandsche gebeurtenissen komen in het jaer der stichtinge, en in den naem des doorluchtigen bouheers genoegzaem overeen. Graef Aernout van Hollant namentlyk deet het timmeren in den jare 990, en zyne zoon Diderik schonk het, voor dat het zelve nogh voltooit was, aen zynen jongsten broeder Sifried, by anderen Sicco en Sivaert genoemt, dewelke het naderhant volboude, en 'er dikwyls zyn verblyf op hiel, gelyk mede veelen zyner nakomelingen gedaen hebben. Het eigentlyke jaer der voltimmering is niet te vinden, maer dat 'er al ettelyke jaren tusschen beide verlopen moeten zyn geweest, is daer uit af te meeten, dat ten tyde van het sneuvelen van graef Aernout te Winkel, tusschen Medenblik en Kolhorn in Westfrieslant gelegen, in den jare 993 zyn oudste zoon Diderik niet meêr dan twaelf jaren bereikt had, uitwyzens de Rymkronyk van broeder Klaes Kolyn, monnik van Egmont, geschreven omtrent den jare 1170, en alzoo den eersten van alle Vaderlandsche historieschryveren, waer mede Melis Stoke, de daer naest aen volgende Rymkronykschryver, overeenstemt. by den eersten leest men:

Des hem Arenout onthiet,
Ende trakse te Winkkelma tegen,
Daer wurde fel eslegen,
En ti Friesen hielden 't padt.
Hier bleef verslagen, dat
Zyt gewis, ti jonger Here
Met den zinen in ti were,
Als i vyf jaer had bericht.
Zine kinders waren licht.

De outste twaelf jaren gewesen.
Dus was 't Lant alom in vresen.

de tweede zegt van den zelven graef:

Vyf jaer had hi in hant,
Alse graef dese Hollant.
Zine kinder Diederic ende Zivaert
Waren jonc ende onbejaert.
D'outste had ^A *cume* XII *jaer,* ^A naulyx
Dus stont 't lant in grooten vaer.

Hoe fraei koomen dierhalven die algemeene beuzelpraetjes wegens de naems oorsprong van Brederoede, of Brederode uit; te weten dat graef Aernouts jongste zoon Sifried over het dooden van een gunsteling zyns vaders naer Vrieslant gevlugt, aldaer getrout en twee zoonen verwekt heeft, aleer hy weder in Hollant gekomen, en, op zyn oudsten broeder Dideriks bruiloft ontboden, van zynen vader wederom in genade aengenomen zoude zyn, en dat, graef Aernout op de sterke voorspraek van eenige prinçelyke bruilofts-gasten gezegt hebbende. *Ik zal mynen zone Sifried in Hollant Brederoeden uitmeten*, daer van de naem van Brederode voortgekomen is. De Hoogleeraer Boxhorn zegt omtrent die benaminge in zyne aentekeningen op de Kronyk van Johan Veldenaer, dat hy in der oudste Duitschen ende met hun gemeenschap hebbende volkeren tale het woort *Brederoede* bevonden heeft te betekenen *een lantrechter; een Opperste; gestelt om recht te doen en te plegen*, en dat in een out Woordenboek van de tale der oude Duitschen, Franschen en Britoenen, die alsnogh in Wels Engelant gebruikt wort, geboekstaeft staet, *Breyr*, *Brehyr*, *Baron*, *Vryheer; Breydir*, *Barony* of *Vryheerlikheit* en *Breyres*, *Baronesse*: in Brabant noemt men nogh hedendaegsch ook zeker rechter van lyfstrafbare misdadigers de *Rode Roede*, dragende hy een langen en rootkleurigen teen ten tyde van het uitvoeren van een vonnisse, en 't is een iegelyk genoegzaem bekent wat men hier te lande door het woort *Roedrager* en

Roe-

Roedragende bode verstaet, namentlyk een gerechtsbode of dienaer van den Rechter en Rechtbank, by den Rechter daer toe gestelt, dewelke den zelven en den dingsluiden, elk in zyn rechtsgebiet, in het dagen en te werk leggen van de gewysden van den zelven rechter ten dienste is *l.* 1. *l.* 33. §. 5. *C. de Episcop. & Cleric. l.* 13. §. 2. *C. de re Judic.* wordende hy daerom *Roedrager* genoemt, omdat hy een Roede of Doorneſtokje tot een teken draegt, 't welke hy in de uitvoeringe van zynen dienst den lieden vertoont, zodat uit deeze en diergelyke tegens der oudste en beste schryveren aentekeningen aenlopende vertellingen lichtelyk te bezeffen valt, op wat voor gedroomde gronden zodanige schryvers te werk gegaen zyn, die, om de oude geslachtlysten onzer Graven aen een te schakelen en de benamings-oorsprongen te vinden, zich in een doolhof van onzekerheden verwart hebben, die hen in een poel van veelerhande dwalingen hebben doen nederstorten. Wy willen kort gaen. Alles wel ingezien zynde, Klaes Kolyn en Melis Stoke, onze beste en oudste Kronykschryveren, gehoort en hunne eenparige getuigenisse overwogen hebbende, zyn wy met den outheitkundigen heere P. Scriverius van gevoelen, dat Sifried geen manslagh aen een van zynen vaders hovelingen begaen heeft gehadt, nooit om zyn vaders toorn over dien daet naer Vrieslant is gevlucht, aldaer getrouwt, verder van zyn vader ontboden op zyn broeders bruiloft met den zelven verzoent en van hem met *breede roeden* lands begiftigt is geworden, nadien volgens gemelde kronykschryvers Diderik, Sifrieds ouder broeder, naulyx twaelf jaren bereikte, toen hunne vader Aernout van de Westvriezen in den jare 993 verslagen wiert, zynde dezelve met zyne vrouwe Lutgard in het jaer 980 gehuwt, zodat Sifried toen niet boven de tien jaren out geweest kan zyn. Zal hy zich evenwel, zoo jongk en zelfs nogh maer een kint zynde, aen den dootslagh en 't huwelyk in Vrieslant moeten verlopen hebben? 't loopt zekerlyk tegens de waerheit niet alleen, maer ook tegens den geringsten schyn van waerheit zelfs aen. Bokkenberg, en allen, die hem blindelings nageschreven hebben,

doolen hier te verre van de waerheit zonder eenige bewysredenen by te brengen, die een zekeren gront hebben. Ik houde my aen de Rymkronyken, welke tegens alle latere verhaelboeken ruim op mogen: die weeten van geen vlucht naer, noch trouwen te Staveren in Vrieslant: Klaes Kolyn doet wel melding van een dootslagh, by Sifried begaen, en getuigt nevens Melis Stoke van deszelfs ongelyk huwelyk met een schoone dochter, maer te Kastrikum, Tietburge genoemt, wiens vader Goswin uit Vrieslant afkomstigh was. des Egmonder monniks woorden in Graef Aernout luiden:

*War an * i wan mitter vaert* * graef Aernout.
Tideric ende Sivaert
Sicke genant, ti ir nare
Ien doet sloeg, doer vare
Toeg i na KASTRICHEM, *daer i*
Eene GOSWIN WT FRIESLANT, *bli*
Wirde geholden en ontfaen,
Waer ute is ontstaen
Doer praten en wyve trien
Ofte andere toverien
Datti TIETBURGE *nam te wive.*
Zyn broeder wilde ontliven,
Op 't leste wurde et gedaingt
En te i van Kanemerlaingt
En Frieslant geholt over ware
Jegens zin broeder openbare.

en zegt de laestgemelde:

Aernout wan an sinen wive Lutgaert
Eenen Diederic, ende eenen Zivaert,
Die Zievaert Sicke ghebeeten was,
Ende te Castrichem luste hem das,
*Dat hire een wyf nam door haer *scone,* * Schoonheit.

en

en dus wyzen zy ons als met den vinger genoeg de reden van zyn Broeders (niet vaders, als die lang te voren overleden was) misnoegen aen, moetende men het toedeelen van landen en inkomsten, overeenkomstigh met de hooge geboorte en staet van eens graven zoon, om voorverhaelde reden niet aen den vader, graef Aernout, maer den broeder, graef Diderik den derden, ten behoeve van onzen Sifried, toeschryven, en dus met den doorleezen Pieter van Loo, met verandering van den naem van Vader en Zoon in Broeder en Broeder zeggen:

Graef DIDRIK *schenkt zyn broêr, (wel eer in arren moede*
Zyn hof en lant ontzegt) het aedlyk Brederoede.
Dies Sifrid 's vorsten gunst staeft met een duren eet;
Waer op zyn BROEDER *al het ongelyk vergeet,*
Door hoofsche vleiers hem ontydigh aengedragen.

Geen minder verschil doet zich verder by de Vaderlandsche schryvers op, willende sommigen dat de eerste uitgifte der heerlikheit van Brederode in Kennemerlant, en anderen dat dezelve in Zuitholland tusschen de rivieren de Lek en de Merwe, daer nu de Alblasserwaert gelegen is, zoude gedaen zyn. Oudenhoven en Paulus Voet zyn van het laetste gevoelen, brengende, om zulx te bevestigen, verscheide behagelyke bewyzen by, en wel inzonderheit eenige hantvesten zelfs, by de heeren van Brederode by tydt en wylen gegeven, die gemelde heer Voet betuigt onder de oude stads papieren van Vianen gevonden te hebben, staende uitdrukkelyk in de hantvest van heer Diderik van Brederode, gegeven op vrouwendagh van den jare 1366: *Allen den geenen, die deezen brief zullen zien ofte hooren lezen, Saluit. doen wy verstaen Diderik, heer van Brederoede, dat wy gegeven hebben en geven heer Otto, heer van Arkel, onzen lieven neve, heer Jan van Herlaer, heer van Ameide, ende Willem van Slingerlant, haren luiden ende landen, dat nu ter tyt uitwatert tot Giessendam, eenen vryen watergank met ons gemeene, gaende door*

onzen lande en vrye heerlykhede van Brederoede, *durende tot eeuwigen dage* tot den lande van Liesvelt toe ende daer na. Zy doen hier by de hantvest, op Agneten dagh van den jare 1387 gegeven door heer Reinout van Brederode, luidende: *Wy Reinout, heere van Brederoede ende van Gennip, doen kont allen luiden, die deezen brief zullen zien ofte hooren lezen, dat wy aengezien hebben, dat onze goede luiden van Papendrecht, van Vinkenlant ende vander Matena zwaerlyk verdykt zyn ende dikwils menige groote schade geleden hebben ende dagelyx nogh lyden by hooge zeegangen ende groote opwateren, daer haer dyken dik mede breken, daerom is 't dat wy onzen goeden luiden voorschreven gegeven hebben ende geven, die nu ter tyt wonagtig zyn in Papendrecht binnen Vinkenlant ende der Matena, alzo verre als onze heerlykheit gaet tot deeze drie steden voornoemt.* wat lager: *voort zoo geloven wy onzen goeden luiden voorschreven, die woonachtigh zyn, ofte wezen zullen binnen deezen banne voorschreven, dat wy, noch onze nakomelingen noch hare nakomelingen nimmermeer schatten noch bidden en zullen met dwange, noch geenderhanden dienst vergen van hun te hebben van erve of van goede, dat zy nogh hebben of namaels krygen mogen in* ONZE LANDEN VAN BREDEROEDE TUSSCHEN LEKKE ENDE MERWEDE. en nogh verder: *Ende zo wie zy ontfangen ende ontfangen wert, die geloven wy in onzen* LANDE VAN BREDEROEDE TUSSCHEN LEKKE ENDE MERWEDE *alles rechts te laten genieten.* Maer hoe zeer de bewoordingen deezer hantvesten en andere opwerpingen van gezegde twee brave schryvers hun gevoelen van dat de heerlikheit van Brederode niet anders als in Zuithollant gezocht moet worden, schynen te sterken, kan ik echter geen voldoende reden genoeg vinden om volgens hun gevoelen de heerlikheit zoo naeu bepaelt in Zuithollant alleenigh t'huis te brengen. Zoude men niet gevoegelyker stellen mogen, dat de heerlikheit van Brederode en uit landen in Zuithollant en uit landen, in Kennemerlant gelegen, bestaen heeft? de Bewoording omtrent de beschryvinge der heerlikheit van Brederode in de aengetoge hantvesten brengen my ook zelfs tot die gedachten; staende daer nadrukkelyk: *Onze landen van Brederoede* NB. TUSSCHEN LEKKE ENDE MRRWEDE;
dat

dat eene onderscheidinge van andere onderhorige goederen der heerlikheit van Brederode betekenen kan; en waer zal men die elders anders zoeken als omtrent Haerlem, alwaer deeze edele heeren behalven zeer veele duinen, wildernissen en andere goederen ook bereits in de tiende eeuw het voortreffelyke slot Brederode gehad hebben en alwaer het Baljuwschap van Brederode gevonden wert, begrypende onder zich verscheide plaetzen, als de Huisluiden van Velzen, de welgebore mannen van Velzen, Schorel, Kamp, Zantvoort, Bergen, 't Ooge? Dat men daer tegen zou willen inbrengen, dat Hollant en Kennemerlant in oude tyden onderscheide graefschappen geweest zyn, zal ik niet tegenspreken, maer men zal my ook moeten toestaen dat zelfs de eerste graven al meesters van het een en ander graefschap geweest zyn, en dat Sifried, graef Aernouts jongste zoon, by de meeste oude schryvers *burghgraef*, dat is, *ondergraef of Stadhouder* van Kennemerlant genoemt wort, waer in ook de eerste graef Diderik anders het houte klooster te Egmont niet gesticht, en geen nonnen daer in gezet zoude hebben, veel min, gelyk vervolgens mede eenigen zyner nazaten, begraven zou zyn geworden, had hy niet gelyk Melis Stoke en andere beste Kronykschryveren getuigen Kennemerlant maghtigh geweest: doet hier by dat de graven Diderik de eerste en tweede, Aernout de eerste en Diderik de derde verscheide goederen en landen, onder Kennemerlant gehoorende, aen den Godshuize te Egmont geschonken hebben, als te Vronen, te Calandsooge, te Heemskerk, Wimmenum, Assum, Heiloo, Velzen, Kastrikum, Oostdorp en elders, dat zy niet gedaen konden of zouden hebben, waren zy niet in de dadelyke bezittinge des gemelden landschaps geweest, en het zoude rechtdraets tegens alle de beste Jaerboeken aen lopen, dat men wilde beweeren dat zelfs de eerste Graven van Hollant, geen bezitters van Kennemerlant geweest zyn. Klaes Kolyn getuigt zelfs dat graef Diderik de eerste na veele hachelyke stryden en groote bloetstortinge meester van Westfrieslant, aen Kennemerlant grenzende, geworden is, schryvende hy met duidelyke woorden:

In

In dese Tidericks tiden
Waren veele wicken en ſtriden
Metten Frieſen, ti ne dulden
Woude noch billic hulden.
Toch ſi worden wale gedwongen
Dat ze iem over Heare hulden.

dat door de Vriezen hier geen Hollanders begrepen moeten worden, maer wel de Weſtvriezen, toont het gevolg, nadien onze ſchryver, onder graef Aernout wederom van de Vriezen ſprekende, die door der Utrechtzen biſſchop opgemaekt waren en dierhalven van graef Aernout niet gebruit wilden zyn ende hem geen hulde wilden doen, verhaelt hoe gemelde graef daer op naer Winkel, in Weſtfrieſlant gelegen, optrok om den Vriezen ſlagh te leveren. Gelyke bewoordingen bykans gebruikt hy omtrent deeze Vriezen in het leven van graef Diderik den derden.

Arenouts outſte zoene tie
Te rieſe Frieſen al zo mie
Wilten ontſaen, wie zin fader,
Dus liet ize te gader
Ien peis, datze zick beraden
Weder iem hulden wouden of ſlaen,
Ti Friſen na ripen rade
Ende te vreſen voir ſkade
*En wrake voir des * Grevan doit* * *Aernout*
Haben Tidericke geboit.
Se walden iem hulden.

Eene andere zwarigheit, door ſommigen opgeworpen, van dat het ſlot Brederode in Kennemerlant het ſtamhuis der Brederoden zoude zyn, zal gemakkelyker uit den wegh te ruimen vallen, want dat die

die zulx vastſtellen, voorwenden, dat dusdanige ſloten den naem aen de Adelyke geſlachten gegeven hebben, is zonder gront, ten zy dat met bepalinge geſtelt wert. Dikwyls, bekenne ik, is het gebeurt, maer ook niet ſelden het tegendeel, te weten dat de huizen naer de geſlachten als anders genoemt zyn, gelyk zoo 't huis te Kleef, als we in 't vervolg zullen zien, door Willem Kuzer, hofmeeſter van Margriete van Kleef, vrouwe van Graef Diderik den VII, geſticht omtrent den jare 1392, naer dezelve gravinne benoemt wiert; Albrechtsberg naer den heiligen Adelbertus, 't Huis te Britten naer de daer tegens over gelege Brittoenen; 't huis out Haerlem naer het edele geſlacht van dien naem. Alles ook wel ingezien en overwogen wordende, heeft het geen bedenken ter weerelt eens in, dat het huis Brederode den naem aen 't geſlacht geleent zoude hebben, maer wel het geſlacht aen het huis, komende diens naems oorſpronkelykheit 't waerſchynelyxte voort van het Lantrechters amt over Kennemerlant, daer graef Diderik de III zynen broeder Sifried mede beſchonk, en dat volgens de aengehaelde getuigeniſſe van den heere Boxhorn in de oude duitſche tale *Brederoede* genoemt wiert. Dewyl nu voorgemelde Sifried tot *Rechter*, *Burggraef* of *Brederoede* van Kennemerlant verheven was, is het gelooffelyk, dat hy dit huis in Kennemerlant volbouwt heeft tot eene voegelyke en ſomwylige verblyf-en gerichtsplaetze van zyn, hem alhier onderhorigh, en aenbevolen rechtsgebiedt, over zulx is het een ſlecht verdichtzel, dat de Brederodens dit huis in latere tyden hier geſticht zouden hebben, om dichte by het hof te weezen, wanneer de Graven van Hollant, de hoofden deezes lants geworden, hier omtrent by eenen berg, ter eere van den heiligen Adelbertus gewydt; hunne zit-en gerichts-plaetze gekoren hebben: Een verdichtzel zegge ik noghmaels, en dat zoo grof en onbezonnen, dat het zich zelven wederlegt, wyl het huis te Albrechtsberg, der graven hof en ſchatkamer, niet voor den jare 1122 door graef Floris den tweeden geſticht wiert, daer Brederode reets in den jare 990 door graef Aernout aengevangen was getimmert

mert te worden, als we hier bevorens met onze geloofwaerdighste Schryveren meenen aengetoont te hebben. 't jammert my dat Oudenhoven, voor wien ik anders zeer groote achtinge heb, zich mede aen dit gevoelen verknogt heeft om zyne stelling, dat het huis te Brederode geen stam- maer enkel verblyf- en woon-huis der Brederodens geweest is, vast te maken, onder het getal van zodanige schryvers gevonden wert, want waerlyk, wanneer men alle zyne opwerpingen en tegenredenen in den gront wel naspoort, vint men 'er geene, als wy hier boven genoegzaem omtrent zyne voornaemste aengetoont hebben, die den proef konnen houden.

Wy hebben hier voren bladzyde 290 verhaelt hoe veele latere schryvers, om hunne stelling van dat de heerlikheit van Brederode alleenigh in Zuithollant gezogt moet werden, goet te maken, voorwenden, dat graef Aernout gezegt zoude hebben, dat hy zynen zone Sifried *in Hollant* Brederoeden uitmeten wilde, maer ik wist als toen niet recht op wiens gezagh zy zulx schreven, nu vinde ik 't zelve in het nazoeken by Johannes a Leydis, prior der Karmeliten te Haerlem, in zyn boek *de origine & rebus gestis dominorum de Brederode*, door den Professor A: Matthæus in het tweede stuk zyner *Analecta veteris ævi* uitgegeven, *cap. x.* geboekstaeft, maer, (ziet eens hoe verre de Naschryvers, om hunne gevoelens aennemelyk te maken, van de waerheit af durven gaen) met een geheel anderen zin en uitdrukkinge, die myn ter nedergestelde gedachten volkomentlyk in dit deel bevestigen. *ick sal* (zegt de graef by gemelden Karmeliet. *Syphridus, mynen soon, al en heeft hy 's niet wel verdient, geven Brederoeden, ende ruym gemeten, voor syn deel NB tot veel plaetsen, gelegen in Hollant, also dat hy synen staet eerlicker sal mogen vueren, ende uyt dit woert so syn die heeren van Brederoede genoemt die heeren van Brederoeden. Grave Arnulphus die gaf Syphrido, syn soen, als dat hy wesen soude NB burghgrave ende rechter van Kermerlant ende van Westvrieslant syn leven lanck, ende NB daer na so gaf hy hem noch een Casteel, dat die selve grave Arnulphus had doen funderen ende en was noch niet al volmaict, ende dat wert voltimmert ende wert gehe-*

ten

ten Brederoeden : ende gaf hem NB daer toe veel dorpen ende gruytgelt, ende slusen ende ander goeden, gelegen tusschen den water, dat Merwe ende Lecke hiet, ende de Ghysen heyt, ende van NB dat al dat t'samen so wert gemaact een heerscappie, ende hiet de heerschappie van Brederoeden.

Op bladzyde 191 en 192 hebbe ik mede uit Kolyn en Stoke aengetoont, dat deeze gifte niet door graef Aernout, Sifrieds vader, maer door graef Diderik den derden, Sifrieds broeder, gedaen is, en ik houde my alsnogh aen dat gevoelen, konnende geene schriften van het klooster van Bladelle of Blandinie, verhalende dat graef Aernout in 't jaer 998 nogh geleeft en alzoo 15 jaren geheerscht heeft, het by my tegens onze oudste en geloofwaerdige Kronykschryveren in het minst ophalen in eene zaek, die ons Lant raekt, waer in deezen geboren en gelegentheit gehad hebben alles naeukeurigh na te vragen, en de Egmondsche en andere lants schriften te doorbladeren, daer de Blandinische schryver een vremdeling geweest is, en onze lantszaken niet als uit het verhael en bericht van anderen geboekstaeft heeft.

Deeze heerlikheit wiert voorheenen ten quaden leene van de Graeffelykheit van Hollant gehouden, tot dat op het vertoog en den requeste van heer Reinout van Brederode, den vierden van dien naem, de heeren Staten van Hollant ende Westfrieslant den 21 december des jaren 1578 dezelve in een onversterflyk mansleen verkeert hebben, zodat, de eene linie ontbrekende, de zoonen van de andere linie daer mede verlyt konden werden, zynde gemelde Verlybrief op den 22 October des jaers 1599 door dezelve Staten nader bevestigt ter gunste van heer Walraven van Brederode, sluitende het Octroy met deeze aenmerkelyke bewoording: *Zoo is 't dat wy, de zake voorsz overgemerkt, omme het voorgenoemde huis van Brederode, wezende van den edelsten stamme ende een van de outste afkomsten binnen den voorsz Lande, in haer wezen te mogen houden, tot eere, reputatie ende dienste van den zelven Lande, uit onzer rechter wetenschap, volkomen maght ende authoriteit gegunt, geaccordeert*

ende geöctrojeert hebben , Gunnen, accordeeren ende octrojeren by deezen, dat (NB) alle Domeinen, Duinen, Heerlikheden, Ambachten ende goederen van den zelven huize van Brederode, *tot nogh toe gehouden van de Graeffelykheit van Hollant als een rechtleen, voortaen als een onversterflyk mansleen by den Remonstrant en zyne wettelyke mannelyke descendenten ende andere Manserven, die wettelyk van den naem ende wapenen van Brederode zullen zyn, gehouden zullen worden, ende altyt succedeeren op het naeste Manshooft, wezende van den naem ende wapenen van den voorsz huize van Brederode.*

Merkelyke veranderingen zyn omtrent dit Gebouw zelfs niet voorgevallen tot in den jare 1204 toe, wanneer graef Lodewyk van Loon, (aen wien Ada, eenige erfdochter van graef Diderik den VII van Hollant, door 't bestel van hare moeder Alyt van Kleef tegens den wille en medestemminge der Ridderen en Staten des Lands in den ouderdom van zeventien jaren uitgehuwlykt was) Hollant wederom onder zyn gewelt gebragt hebbende, en vervolgende alle de geenen, die 't met graef Willem, Adâs vaders broeder, hielden, onder andere huizen mede dit voortreffelyk slot ingenomen, in den brant gestoken en ten grootsten deele gesloopt heeft. Melis Stoke schryft 'er van in zyne Rymkronyk:

Lodewyc quam ter selver stonde
Met heercracht tot Egmonde,
Daer hi verbrande ten eersten worpe,
Daer hi woende in Sint Aechten dorpe
'Ts [1] heeren Allaerts huys, ende oec mede
Heeren [2] Woutre hi 't selve dede.

1 *Albert Baniaert van Brederode.*
2 *van Egmont.*

Gelyken nootlot onderging na zyne herstelling Brederode andermael in den jare 1426 door de Kabeljausgezinde Haerlemmers, uit wrake dat heer Willem van Brederode de Hoexgezinden, die met vrou Jakoba van Beiëren tegens hertogh Philips van Bourgondië stonden, ten stryde geleit en Haerlem besprongen had. Met een dollen

len drift togen ze uit Haerlem en vernielden in korten tyt de huizen te Brederode, Heemstede, Assendelft en andere, dat de Ystroomdichter, in zyn 4. Boek. gedenkende, dusdaniger wyze verhaelt:

Nu weent hy op 't gezicht der afgestormde Sloten,
Die hy voorhenen 't hooft zagh aen de wolken stoten:
't Geweldigh Merestein *en* Banjaert, *wydt ontzien,*
Vry sloten van beroemde Outhollandsche Edelliën,
Door vuur en zwaert vernielt, met torens en rondeelen
Te gronde weghgerukt in 't barnen der krakkeelen:
Het stamhuis van Heer Lem, de wyk van Kermerlant,
Een wonder van die eeu, om zyn gebiet en stant,
Nu deerelyk getrapt, gerekt uit al zyn leden,
En 't grof gebeente met het kouter doorgesneden:
't Huis Heemskerk, *erfgebiet van 't adelyk geslacht,*
En Brederoe *verwoest, toen 't gansche lant verkraght*
Van Burgeroorlogh, al de maght der Baenderheeren
En Edelen in 't velt elkandren zagh braveeren.

„ Ten lesten (schryft broeder Johannes a Leidis *de orig. & gest. D. D. de Bred. Cap. XLIV*) so wert Joncker Willem momber „ alleenlic over die goeden te Brederoeden, ende hy gaf hem selve alsso seer tot die partye, die doe in Hollant regneerde, dat „ die Cabeljaus partye tot Haerlem dat Hoff tot Brederoeden ne„ derworpen, dat al te schonen Casteel plach te wesen. Sedert wiert dit slot herbouwt en bleef zoo in gedurigen welstant tot na den jare 1418 toe, wanneer Reinout, de achtiende heer van Brederode, uit hoofde van zyne moeder Johanna, erfdochter van Vianen en Ameide, by dode van gemelde zyne moeder in den voorschreven jare 1418, dezelve heerlykheden beërvende, het huis te Brederode verliet, en zyne woning op het slot Batestein binnen Vianen nam, 't geen zyne nakomelingen sedert navolgden, zodat

 het

het aloude Brederode vervolgens eenzaem liggen bleef, en, door eenen Rentmeester alleen bewoont werdende, allengskens in verval geraekte, komende ons by Ampzing op den jare 1628 als rentmeester der Brederosche goederen en bewoner van Brederode voor Johan van Wyngaerden van Vollenho, zynde alvorens een gemaklyk woonhuis tegens het slot aen getimmert. dus wyd die Dichter aldaer uit:

Het nieu geboû dan nogh, het welk hier is te kyken,
Van Bredero *gesticht, wil vry weer wat gelyken,*
't Welk zich aenzienelyk van buiten aen vertoont,
Alwaer de Ontfanger *nu* van zyn Genade *woont.*

Dit, en dat de hollandsche Graven Albertsberg sedert verlieten, is enkel en alleenigh de ware oorzaek van het verval van Brederode geweest, en niet de onmaght van de Brederodens, als sommige schryvers ten onrechte voorgegeven hebben, daer men uit even de zelve schryvers volkomen ontwaer wort, dat zy ryk genoeg waren, om veel meêr dan de nodige kosten tot het onderhouden deezes slots te dragen.

In den jare 1397 boude heer Johan de tweede, zestiende heer van Brederode, eene kapelle by zyn slot, behorende onder de Parochie van Velzen, komende ons heer Jakob Pieterz in den jare 1452 en Johan Scribius in het jaar 1534 voor als kappellanen, dewelke de voorgemelde kapelle bedient hebben. Jan Gerbrandsz. van Leiden gedenkt *Lib.* 31. *P.* 56. deeze stichting en den oorsprong der zelve met dusdanige omschryving: „*Johan heer „van Brederode is naer Ierlant gereist, om het vagevuur van S. Patricius te bezoeken. Hy is daer ingegaen ten tyde van de Vasten en „is op S. Odulphus dagh weder t' huis gekomen. Hy heeft in de Zantpoort een kapel gesticht ter eere van den Almaghtigen Godt en van den heiligen Patricius.* zodat ik niet begrypen kan waer van daen 't Paulus Voet gehaelt heeft, dat deeze kapelle te Haerlem zou ge-

staen

ſtaen hebben, alwaer de misdadigers, alvorens zy hunne ſtraffe ondergingen, de laetſte miſſe plachten te hooren, daar men van al het zelve niet het minſte beſcheidt by Ampzing of Schrevelius in hunne beſchryvingen van de Stadt Haerlem te boek geſtelt vint.

De Vierſchaer van het Baljuwſchap van Brederode wort tegenwoordigh binnen Haerlem geſpannen, alwaer ook de verpachting en betaling des gemeenen lands middelen gedaen wort, van dewelke de Schepenen van Haerlem en Commiſſariſſen zyn en Rechters, vallende van hun Vonniſſe echter Apel of Beroep aen de heeren Gecommitteerde Raden van Hollant. *Dezelve Schryvers en J. de Leydis de orig et Geſt Brederod. Antonides Yſtroom. P. Voet oorſprong, voortgang en daden der heeren van Brederode. P. Scriverius graven van Hollant. Oudenhoven Haerlems wieg en beſchryvinge van Zuithollant. Boxhorn Stedeboek. Bokkenberg in Brederod.*

Het

Het Dorp
VELZEN.
In Noortkennemerlant.

VElzen, een berucht dorp van Noortkennemerlant, wort in 't Regifter van de Utrechtze kerkgoederen *Velefa* ende in den Verdraghbrief tuffchen den biffchop van Utrecht en den Abt van Epternach van den jare 1064 *Velfereburg* genoemt en een moederkerk geheten, zynde het een gemeen gevoelen, dat de parochiekerk door Willebrordus zelf opgerecht en een der Vyf zogenaamde moeder- of alleroudfte kerken van ganfch Hollant zoude zyn. Velfereburg ziet men getekent in de kaerten van den heere Alting boven Brederode, Tab. V en VII p. 11. maar by Melis Stoke en in den Giftbrief van graef Diderik den V van den jare 1083 ftaet *Velzen*, gelyk men 't nogh heden noemt, gefchreven. Sommige latere fchryvers zeggen wel dat het dorp eertyds *Bevervoort* plagt te heten naer Bever, dat nu Beverwyk heet, maer het is een enkel zeggen zonder bewys; anderen beweeren daar tegen, dat Velzen zoo genaemt is geworden naer het by hen uitgedachte woort *Fellefon*, als oorfpronkelyk uit een by hen voorgewent zeggen van graef Diderik den eerften, wanneer Karel de Kale, Koning van Vrankryk, over zeker verfchil, tuffchen gemelden graef en heer Wolbrant van Egmont gerezen, zyne uitfprake gedaen hadde, dat het een *Felle-foen* was. Een wonderlyke ftoutheit voorwaer, zonder eenen ouden en geloofwaerdigen fchryver tot zegsman te hebben, zonder wiens getuigeniffe ik het te veel gewaegt rekene, zoo vrymoedigh van oude zaken te fpreken en diergelyke vremde afkomfte

van

van steden en dorpen - namen voor den dagh te brengen.

Het dorp zelfs ligt vierentwintigh hondert roeden ofte anderhalf ure gaens benoorden de stadt Haerlem, en zeshondert roeden ten zuiden van het stedeke Beverwyk; heeft ten oosten het Wykermeer en ten westen zeer hooge zantduinen en de Noortzee. De banne van Velzen, waer onder de Zantpoort behoort, is van een zeer groote uitgestrektheit, hebbende tot in den jare 1724 behoort onder het Baljuwschap van Brederode, doch is sedert, volgens resolutie van de heeren Staten van Hollant van den 19 december 1721 en 9 January, 9 Juny, 25 en 28 Augustus 1723, binnen s'Gravenhage in de Kastelenyë van Hollant geveilt voor eene Ambachtsheerlykheit, die als een onversterflyk erfleen van de Staten van Hollant te leen gehouden wert, ende voor de somme van vyfentwintigh duizent guldens ingekogt door den heere Gerrit Corver, Schepen en Kolonel der stadt Amsterdam, met zodanige præëminentiën, voordeelen en lasten als op de lyste, daer van zynde uitgegeven, staen uitgedrukt, bestaende de eerste in het aenstellen van Schout, Secretaris, Bode en Gravenmaker, in de goet-en af-keuring eens beroepen Predikants, zoo lange de Ambachtsheer in der tydt van den Gereformeerden Godsdienst is, in eene jaerlyxe verkiezinge van vyf Schepenen, twee Kerkmeesteren, twee Aelmoesmeesters en twee Hondsboschs Mergengeltgaerders, en dat op een overgegeven lyst van een dubbelt getal; wyders in de goetkeuringe van een opgegeven enkel getal van welboren mannen, ende in het verleenen der Commissie voor Schoolmeester en Koster op voorschryvens van de Magistraet en Kerkenraet. De voordeelen belangende dezelve zyn jaerlyx als volgt, te weten het Schouts-amt geeft vyfenvyftigh, het Secretaris-amt veertigh, het Bode en Gravenmakers-amt twee gulden, het derde stuk van de Noortduinen hondert vyf en twintigh, het vyfde stuk dier duinen hondert en veertigh, het zesde stuk achter den Kruitberg negentigh, Het zevende stuk gelyke somme; de Erfhuren twee en dartigh gulden vyf stuivers drie penningen; de erspachten en recognitie-gelden van twee

droogbergen; dertien roeden duin benoorden Jan Gyzen vaert; een kroftje toegemaekt lant met moeras by het huis te Brederode; anderhalf mergen Molenduin; de lange Bilt, groot acht hondert roeden lant, en even door de Zantpoort gelegen, en eindelyk acht roeden breedte achter de zantpoort ter lengte van de hofstede van wylen den Schepen en Raet van Amsterdam, Abraham Muissart, geven te zamen zes en tachentigh gulden negen stuivers en twee penningen, waer tegens het Schoutsamt jaerlyx in de verpondinge doet vyftien gulden zestien stuivers, en de vier stukken duin te zamen hondert acht en zeventigh gulden en tien stuivers.

De Kerk, welke men in onze printtafereeltjes verbeelt ziet, is in een latere eeuw gebouwt en ter gedachtenisse van den Abt Engelmundus, den byzonderen patroon der Velzenaren, en Apostel van Vrieslant ingewydt volgens de getuigenisse van Molanus in zyne Geboortedagen der Nederlandsche Heiligen, die zulx uit de geschriften van Velzen getrokken heeft, zodat ik niet begrypen kan op wat gront men deeze kerk onder het eerste tafereeltje S. Tingmans kerk genoemt heeft, zynde die uitlegging gelyk alle de andere, aleer wy tot de verklaringe en beschryvinge deezer Printtafereelen verzocht en overgekomen waren, reets gedrukt geweest. Dezelve Molanus bewyst in zyn voorverhaelt boek nevens P: Opmeer, dat deeze Engelmundus een Engelsman, doch van afkomste een Vries geweest is, dat hy ten tyde van Willebrordus in Hollant gekomen was en het evangelium aen de Kennemers verkondigt heeft. Hy voegt 'er by: *Na veel arbeids de koorts gekregen hebbende, heeft hy de ziele in de handen van zynen Schepper overgegeven en is te Velzen statelyk begraven, alwaer ook water uit de aerde door zyne gebeden van zelfs opgewelt was*, en nogh verder zyne mirakelen vervolgende (ieder staet het geloven vry.) zegt hy: *S: Engelmundus heeft nogh by onzen tyt veele wonderwerken te Velzen gedaen, en wert met baet aengeroepen tegens den tantpyn*, ook schryven dezelve Opmeer en Hugo van Heussen in zyne beschryvinge der Outheden en Gestichten van Kennemerlant, dat 'er altydt veele beevaerden

den naer Velzen gedaen zyn om S. Engelmundus tegens die quael aen te roepen, welke thans op een open velt geschieden, daer wel eer eene Kapel, te zyner eere ingewydt, gestaen zoude hebben; waer tegens van tydt tot tydt by den Staten van den Lande verscheide scherpe verboden en Placcaten uitgegeven zyn, als den 23 Juny 1587, 10 Juny 1588, 17 January 1647, en 28 July 1714. Opmeer voegt 'er by, dat het voorgemelde water even als een stroom voorby S. Engelmundus verblyfplaetze plagt te vloeiën, en dat de overblyfzelen daer van nogh in zynen tydt (hy was 1526 geboren en stierf 1594) in het velt, dichte by de kerk van Velzen gezien en van de gelovigen (zoo als hy die noemt) met veel Godsdienstigheit dagelyx bezocht wierden.

De stichtings tydt der hier vertoont werdende kerk is onbekent, zeker gaet het nochtans dat ze 'er al voor den inlandschen oorlogh wegens der Spanjaerden onmatige heerschzucht en geloofsdwang gerezen, gestaen heeft, en 't komt my zelfs geheel waerschynelyk voor, dat ze kort na den jare 1481 begonnen is, wyl Hertogh Albert van Saxen, stadhouder van den Aertshertogh Maximiliaen, om het Kaes en Broots volk te beteugelen en straffen, ten dien jare met drie duizent Duitsche knechten in Kennemerlant getogen, die vremde gasten het zelfs slimmer maekten, dan de oproerige boeren 't voorheenen aengestelt hadden, nadien zy binnen Beverwyk, Noortwyk, Zantvoort, Velzen en elders op 't platte lant alles moordden, roofden, en verbrandden, wat hun ook voorquam tot aen de poorten van Haerlem toe. Zeker gaet het, dat gedurende het belegh van Haerlem en zelfs daer na deeze kerk veel aenstoot en vernielinge aen haere balken door wederzyds soldaten geleden heeft. Molanus zegt in zyn meergemelde boek, sprekende van de overblyfzelen van S. Engelmundus: *thans worden ze te Haerlem bewaert, om dat meest alle de huizen te Velzen, zoo wel als de balken der kerke afgebroken zyn: het welke ten deele* (wat een doorstralende Eenzydigheit!) *aen de straperyen der vyanden, ten deele aen de nootzakelykheit van 's Konings soldaten geweten moet worden.*

Lichtelyk is daer uit af te meten, dat de muren niet lang daer na overeinde hebben konnen blyven ſtaen, maer, daer de meeſte breuke geſchiedt was, metter tydt ook zyn nedergeſtort. In de jaren 1617 en 1630 zyn de bygevoegde afbeeldzelen gemaekt; de groote tekenaer Roelant Rochman heeft 'er een andere aftekeninge van in 't koper gebragt in den jare 1646, en ik bewaer in myn *Kennemaria Meridionalis* uit de nagelate tekeningen van D. Stopendael een zeer konſtige en nette, in den jare 1686 getekende ſchetze van dezelve kerke; in ieder van welke vier tafereelen men ogenſchynelyk eene merkelyke verandering en vermindering in den omtrek en grootte des gebouws beſpeurt. De kogel, waer mede de manmoedige Admirael Jakob van Heemskerk op den 25 April des jaren 1607 in het bevechten van de Spaenſche zeemaght in de Baje van Gibralter geſchoten is, en met des Admiraels lyk naer deeze landen gebragt wiert, is in het Velzer torentje opgehangen en aldaer gebruikt geworden om moſtert mede te malen; dat ſtoffe gegeven heeft tot het navolgent gedicht, dat wy om het byzonder geval en de aerdige zinſpelingen gemeent hebben alhier een plaets te moeten geven:

Ik, die weleer de ſchrik aen Spanje heb benomen,
Toen Heemskerks heldendaet het gantſche lant dee ſchromen;
Hang hier nu tot geryf van ieder boeren hut,
En mael de moſtert klein, die 't Velzer ambacht nutt':
Uit een Biskajer berg daer ben ik uit geboren
Een lant; daer Spanjes Vorſt, als hy daer komt, moet horen;
Dat ieder Edelman zich kent zoo goet als hy,
En elke inboreling zyn Adel draegt op zy.
Maer wat myn lant zich roemt van zyn voorlede daden,
Is nooit het Moorſche juk op zynen hals te laden;

Myn

Myn daden en myn eer die overtreffen 't al.
Ik heb den Taeg behoed; ik was zyn donderbal;
Ik ſloeg den helt ter neêr, die zyn bebloeden degen
Met luſt dacht aen het vlies der Phlippen af te vegen;
Die myner Ridd'ren moet dee zinken in den ſchoen
En den Kaſtiliäen naer het gebergt dee ſpoên.
Door eenen doot alleen was 't groot beſtek gebroken,
En Spanje zyn verderf gelukkelyk ontdoken,
Zoodat ik vreeze en vlucht en moort en roof en brant
Heb veiligh afgekeert van 't angſtigh vaderlant.
Fy dan! dat ik hier blyf dus ſchandelyk vergeten,
Vergaen in myne roeſt, door weêr en wint verſleten.
Myn vyant bout een graf tot zulk een Zeemans eer,
En zyn verdiende lof verdonkert nimmermeer;
Maer ik ſloof als een ſlaef, en moet nu Moſtert malen:
Die zyn gebeente maelde, eer 't Spanjes trots dee dalen,
Hangt hier den Boer ten ſpot, die op zyn Kermis-ham
Nu uitjuicht: dit 's de kloot, die HEEMSKERK *'t leven nam.*
Daer ik met recht behoor, in louter gout beſlagen,
Den dank van al myn dienſt naer Spanje wegh te dragen,
En tot een eeuwigh blyk van zulken wonderwerk
In 't groot Eſcuriael te hangen in de kerk.

Eer deeze landen het Roomſche geloof verlaten hadden wiert het Paſtoors amt door de Graven begeven, want, alhoewel naderhant de Brederodens tegens de Staten van Hollant hun recht tot die begevinge beweerden, blykt het echter genoeg uit de verklaringe van

Gerrit Willemszoon, pastoor van Velzen, in den jare 1514 gegeven, toen hy zestigh jaren out was, dat het recht aen de Graeffelykheits zyde overhelde; want hy verklaerde de pastory op de begevinge van den Graef gekregen te hebben, maer dat hy tot meerder zekerheit, de pastory ook outfangen had uit handen van den heer van Brederode. De pastoor had 'er een eigen huis, en bragt de Pastory, uitwyzens het Register der Geestelyke amten, die ter begevinge van de Graven stonden, jaerlyx veertigh guldens op. Gerrit Hoflant, die in den jare 1535 hier 't pastoors amt bekleedde, heeft eene Vikary aen S. Andries autaer gesticht, maer de goederen zyn, omdat 'er processen over gerezen waren, op 't bevel der heeren Staten verkocht geworden. Sedert de aenneming van den Gereformeerden Godsdienst wiert de Velzer kerk onder de tweede Klassis van Haerlem geschikt, en van een Leeraer bezorgt, welker eerste geweest is

Johannes de Wolf, beroepen	1548	alhier gestorven	1602
Simon Guliëlmi ——	1603	——	1603
Jan Maertzen ——	1603	emeritus 1643 en stierf	1645
Simon Mustelius ——	1643	alhier gestorven	1665
Gerbrant van Leeuwen -	1665	vertrokken naer Amersf[t].	1675
Philippus Rulæus Janszoon	1675	alhier gestorven	1677
Johannes Tollinx ——	1678	——	1679
Frederik Leenhof ——	1680	vertrokken naer Zwoll	1681
Johannes Menzo ——	1681	—— naer Rhenen	1687
Franciscus Fabritius Janszoon	1687	—— naer Leiden	1696
Gerard van Hel ——	1696	—— naer 's Hertogenbos	1709
Jean Louis du Rouille - -	1710	alhier gestorven	1723
Emanuel Valk ——	1723		

Wat de regeringe betreft, de Schout zit met vyf Schepenen te recht, doch de dorpzaken worden by Schout, Schepenen en welboren mannen bestiert, en wort jaerlyx voor Paesschen een dubbelt getal

van

van Schepenen, Kerkmeesteren, Aelmoesmeesteren en Gaerders van het Hondsbosch-Mergengelt gemaekt, stellende welbore mannen en Schepenen op dezelve lyst een Aelmoesmeester en een Mergengelt-gaerder, waer uit dan de Ambachtsheer zyne Verkiezinge doet, als hier voren bladzyde 304 omstandigh beschreven is, moetende de Ambachtsheer volgens het V artykel des Koopbedings zich gedragen naer de Resolutie van de Staten van Hollant ende Westfrieslant van den acht en twintighsten en negen en twintighsten July des jaren 1654, gebiedende dat *de Officieren, Secretarissen, Burgermeesteren, Schepenen, Ambachtsbewaerders, Kerkmeesteren, Armmeesters en Regenten van Godshuizen moeten zyn van de Gereformeerde Religie, of ten minsten dezelve toegedaen, zoo verre binnen het district van de Ambachtsheerlykheit zodanige perzonen behoorlyk gequalificeert worden bevonden.* Van outs her heeft Velzen in zyn kavel tot den Hontsbossche en duinen van Petten opgebragt voor 1195 mergens, na de hermetinge voor 1782 en brengt nu zyn aendeel op voor 1500 hooge mergens. *Dezelve Schryvers en Twisck ondergang der Tierannen I. Deel, Heemskerk Batav. Arkadia, P. Opmeer Nederl. Cathol. Martelaers-boek. I Deel. N. Wiltens Kerkel. Placcaetboek. Verkoop-Conditien van verscheide Ambachtsheerlykheden.*

E I N D E

des

EERSTEN DEELS.

Drukfouten,

Die den zin bederven en door des Schryvers ziekte of afwezen ingeſlopen zyn.

Bladzyde	regel	Staet	LEES
19	27	*deezen tydt*	*deezen tyde.*
31	15	*dezer toren*	*deezes torens.*
38	6	*die Weſt en Ooſtzyde*	*die de Weſt en Ooſtzyde*
93	6	*die* 1479.	*die* 1579.
102	29	Goe *danc.*	God *danc*
122	8	*hebbende, en wanneer*	*hebbende, wanneer*
124	2	*zoo tegens*	*zo wegens*
- -	6	*zoo weinigh bewys onze lantsman*	*zoo weinigh bewys als onze lantsman*
129	2	*in hunne verlegentheit*	*in haere verlegentheit.*
130	31	*toren letterlyk*	*toren, letterlyk.*
144	10	*ende beſtont voor het meerder gedeelte uit* Graeffelyke *ſchatvrye Vroonlanden, welke van outs ſedert ten deele*	*ende beſtont van outs voor het meerder gedeelte uit Graeffelyke ſchatvrye Vroonlanden, welke ſedert ten deele*
146	27	*niet meer dan als acht*	*niet meer dan acht.*
165	25	*zuinelykheit*	*zinnelykheit*
250	30	*'s heeren Wouter zoone*	*'s heeren Wouters zoone.*
253	10	*jacet hic pretate refertus*	*jacet hic pietate refertus*
258	31	*bequaem den Abts myter.*	*bequam den Abts myter*
264	17	*en roofden eñ plonderden*	*en roofde en plonderde*
271	22	*den uitgewekenen oude.*	*den uitgewekenen ouden.*
284	18	*die hem volgde*	*dies hem volgde*
288	14	*opdat ik de den van Ampzing*	*opdat ik de woorden van Ampzing*

KABINET
VAN
NEDERLANDSCHE
EN
KLEEFSCHE
OUTHEDEN,

Bestaande in STEDEN, DORPEN, SLOTEN, ADELYKE HUYSEN, KLOOSTERS, KERKEN, GODSHUYSEN, POORTEN, en andere voornaame STADTS- en LANDTGEBOUWEN.

Geopent, opgeheldert, en wydloopig beschreven, door

M. BROUËRIUS VAN NIDEK, *R. G;*

En ISAAC LE LONG.

En in 300 verscheide printtafereelen vertoont door

ABRAHAM RADEMAKER.

Met deszelfs korte uitlegging onder ieder Konstprint in de *Nederlandsche*, *Fransche* en *Engelsche Tale.*

TWEEDE DEEL.

Met 50 kopere platen

Te AMSTERDAM,

By ANTONY SCHOONENBURG, Boekverkooper in de Stilsteeg. 1731.

VOORBERICHT

Aan den

LEESER.

VErscheyde en onverwachte reedenen zyn 'er, die de uytgifte van het *Tweede Deel* deser Beschryvinge hebben verhindert, en deselve soo lange na de beloofde tydt doen te voorschyn komen; en wel de voornaamste, het overlyden van den Boekverkoper *Willem Barents* en van den Konstkoper *Estienne Goutier*, als Drukkers en Uytgevers, gelyk meede de swakke Lichaams-gesteltenisse en veelvuldige verhinderingen van onsen geachten Vriendt, den Heere *M. Brouërius van Nidek*, als Beschryver deser uytmuntende Print-tafereelen, van den beroemden Teekenaar en Miniatuur-Schilder *Abraham Rademaker*. Dit Werk eyndelyk, by Inkoop, in handen van den Boekverkoper *Antony Schoonenburg* gekomen zynde, heeft deselve terstondt syne gedachten daar over laaten gaan, om de Heeren Inteekenaars, en andere Liefhebbers van de *Nederlandtsche* en *Kleefsche Outheden* niet langer na het vervolg deser Beschryvinge te doen wachten. En dewyle sedert den Jaare 1727. toen het *Eerste Deel* daar van in het licht wierdt gegeven, van dit *Tweede Deel* niet meer als 18 Vellen druks, behelsende eene uytbreydinge over de 21 Printverbeeldingen, van N°. 51 tot 71. incluys, zynde pag. 1 tot 145. door den Heere *Brouërius* waren beschreven en afgedrukt; en desen Heer zich aan geen bepaalinge van tydt heeft willen binden, om reedenen in 't Voorbericht van 't *Eerste Deel* gemeldt, en andere beletselen, sedert noch opgekomen; soo is deselve vrywillig daar van afgestapt, en heeft gaarne gesien, dat dese Beschryvinge door den Boekverkoper uyt eygen beweeginge aan my wierdt opgedragen.

Ingevolge van dien geven wy u dan hier ten besten, (volgens 't bericht in de Boekzaal van de Maandt *April* laatstleden;) het *Tweede Deel* deses

Werks; waar van pag. 1 tot 145. door den Heere *Brouërius*, en het overige van pag. 145. beginnende met N°. 72. zynde de beschryvinge van *Noortwyk op Zee*, tot aan 't eynde, door my is opgestelt. Ik heb daar omtrent, soo veel in myn vermoogen was, het voet-spoor van den Heere *Brouërius* opgevolgt, en my van de Stukken en Bewysen bedient, die my tot dese Beschryvinge de bequaamste scheenen. Allen te behaagen is wel myn toeleg geweest, maar een volstrekte onmoogelykheit; doch steure ik my weinig aan het bedillen van sulke, dien alles mishaagt het geene uyt eenen anderen als haaren kooker voortkomt, en die zich soodaanig met ontydig berispen vermaaken, dat zy haar selve veeltydts moeten teegenspreeken. Dat 'er hier en daar een misslagje sal zyn ingesloopen, is buyten twyffel, om dat sulks in een werk van dese Natuure qualyk te myden is. Sommige saaken soude ik ook gaarne op een anderen leest geschoeyt hebben, indien ik het vereyschte daar toe hadde konnen machtig worden; waar van de klachten van den Heere *Brouërius*, in het *Voorbericht* van 't *Eerste Deel* gemeldt, voor my meede ter verschooninge strekken. Ondertusschen twyffele ik nogtans niet, of veele sullen over dese myne Verhandelinge eenig genoegen hebben; tot voldoeninge van de welke ik, (indien Godt my leven en gesondheit verleent;) op dit spoor hoope voort te gaan, en haar binnen de naaste twee Jaaren, ieder half Jaar een diergelyken Deel, tot verklaaringe van 50 Print-Tafereelen meede te deelen; waar van het *Derde Deel* noch voor het eynde van dit Jaar staat te volgen; sullende my vriendtschap geschieden, indien den eenen of den anderen, iets hebbende het geene daar toe dienstig is, my het selve gelieft meede te deelen.

ISAAC LE LONG.

Matth.

Mattheus Brouërius van Nideks

KABINET

Van Nederlandsche en Kleefsche

OUTHEDEN.

II. DEEL.

Het Dorp
KASTRIKUM
In
Noort - Kennemerlant.

HEt Kennemer dorp *Kastrikum*, dat volgens hantveste van hertogh Jan van Beiëren, gegeven den 18 Mei des jaers 1422, den Schorelsen Dyk als andere dorpen moest helpen maken met vyftien mannen, komt thans in de tweede lade van ons Kabinet der Nederlandsche Outheden in twee Printtafereelen het eerst te voren.

Van onheugelyke tyden af is Kastrikum met Heemskerk onder eenen zelven heer vereenight geweest, staende op den jare 1340 vermelt heer Wouter van Heemskerk, naderhant gekomen zynde aen den edelen stamme van Assendelft, zyn beide deeze plaetzen daer in zoo lange verbleven, dat ze den huize van Assendelft als ingelyft schynen geweest te zyn, waer na ze door erfenisse aen 't huis van Renesse, en Kastrikum sedert by kope aen den edelen Stamme der Geelvinken, gekomen zyn. Eenparigh bykans wort het van de oude Vaderlandsche Schryvers geheten. Klaes Kolyn en Melis Stoke

noemen het beiden in Graef Aernout *Kaſtrichem*, in latere tytboeken wort het *Kaſtrikum*, *Kaſterkum*, *Kaſtrikom*, *Kaſtrichum* en *Kaſtrekum* geboekt gevonden, doch de heer Alting geeft dit dorp op onder de benaming van *Caſterchem*. Tusſchen Baccum en Heemskerk in Noortkennemerlant, twee uren van de Stadt Alkmaer en vyf quartier ure gaens van de Stede Beverwyk, ligt dit oude en zeer edele dorp, dat met zynen ban, volgens het Quohier van den jare 1632, over de huizen, landeryen en alle onroerende goederen, binnen de ſteden en ten platten lande van Weſtfrieslant ſtaende en liggende, opgemaekt, om daer naer jaerlyx in des lands Verpondinge hun aendeel op te brengen, betaelt voor achtentachentigh huizen, een duizent, twaelf morgens en tweehondert drieentachentigh roeden lands Vyf duizent een hondert negen en veertigh guldens tien ſtuivers en veertien penningen; ende volgens het Quohier van de Morgentalen, hun aendeel opbrengende tot den Hontsboſſche en Duinen van Petten, van outs op duizent zeventien en een halve morgen, ſedert hermeten op negenhondert zesenzeſtigh morgen en nogh later op negen hondert morgens geſtelt wiert en daer naer betaelt heeft. Zyn Rechtsgebiedt wort bewoont en verdeelt in deeze vyf plaetzen; namentlyk in de Kerkbuurt, Ooſterbuurt, Heemſtee, Noorteinde en Kleibroek, ende beſtiert door een Schout en vyf Schepenen, die tot hunnen dienſt hebben een Secretaris, wordende jaerlyx mede aengeſtelt twee Kerkmeeſteren, twee Waerſchappen en twee Aelmoeſſeniers, om met derzelver hulp en toedoen alles, Kaſtrikum aengaende, bequamelyk en in goede order te beſchikken, en zulx alles op ende in den name van den Ambachtsheer in der tyt, welke tegenwoordigh is de Weledele en Groot Achtbare heer en Mr. Lieve Geelvink, Burgermeeſter en Raet der Stadt Amſterdam, enz.

Voortyts plagt Kaſtrikum de Graeflykheit van Hollant te moeten dienen in de ope Heervaerten met vyfentwintigh riemen, mannen naer gerade, tot den jare 1395 toe, wanneer hertogh Albert van Beiëren, grave van Hollant, mits ontfangende zeventigh Hollandſche Schilden, deezen zynen onderzaten een afſlagh van vyftien riemen gaf,

gaf, en alzoo bevoorrechtte datze voortaen in alle dienften niet hooger gehouden zouden zyn te verfchynen als met tien riemen, welke wederom in den jare 1399 ingekort wierden tot op vyf riemen, hebbende niemant de Kennemaren mogen op ontbieden behalven tot 's Graven Heervaert, welke men tot elker Kerke ontbood met boden of brieven. veertien nachten voor dat men porde, wanneer zy uit het Graefschap varen zouden, daer, de Heervaert binnen 's Lants zynde, zy ter eerfter ftonden en op het eerfte opontbieden moeften gereet wezen zonder zulx te konnen afkopen.

Van ours her had men in Kennemerlant eene gewoonte van by Schotponden te gaderen, doende ieder Schotpont aen goet vierhondert Rynfche guldens, en had men ten tyde van de Schiltalen in 't geheel tien diergelyke Schotponden; omtrent welke gaderinge aen te merken is, dat outtyts, eerftelyk tot vervallinge van den Oorlogh en andere laften de Graven die laften voor een gedeelte heften op den Rykdom in maniere als tegenwoordigh 's Lands Staten den duizendften penning gewoon zyn te heffen, en daer van deden maken Quohieren of Schattingboeken, welke Schotboeken genoemt wierden, vermits die belaftinge Schot geheten was, over ieder ftadt en dorp, zynde die van Kennemerlant en Kennemergevolg te zamen geftelt op een zeker getal van ponden fchots, waer van ieder der zelven zo veel opbragt, als de Staten des Lands den Grave toegeftaen hadden. Om nu ieders aendeel bequamelyk te vinden, plagten de Kennemers door hunne gevolmaghtighden ieder dorp in 't byzonder en alle de Buren in het zelve te fchatten en dezelve elk op zyn ponden en tweeendertighfte deelen ponts te ftellen, naer dat elk gegoet en ryk van middelen was. Ten tweeden wierden die laften geheven tot betalinge van des dorps laften, zoo van Schoolmeefters, Vroevrouwen, Kerken-proceffen en alle het geene het dorp eenighzints raekte, niets uitgezondert; maer nadien byna ieder dorp deeze Schatting een byzonderen naem geeft, (het een dezelve noemende *Ponden*, het ander *tweeendertigh deelen*, *zeftiende deelen*, waer van een Gebuur een achtfte gedeelte geeft, het *Burenfchot*; of wel *Prikken* of *Oogen*, of wel *Hik en Prik*:) en lichtelyk deeze onderfcheide benamingen

veelen onzer Lantsgenooten in 't doorbladeren van Nederlands geschiedenisboeken onverstaenbaer voor zouden komen, vinde ik het nootzakelyk deeze Kennemer gewoonte kortelyk te beschryven. Een *Oog* schots doet twaelf hondert guldens, zod..t die twaelf hondert guldens op renten lopende of in kas heeft, op een Oog gestelt wert. Een Oog wort wederom in acht Deelen geschikt, die ze *Prikken* noemen, en schoon man of vrou geen middelen heeft, moet die evenwel een Prik of achtste Deel betalen, waer voor het Buurrecht genoten wort, belopende het Oog en de Prik veel of weinigh, nadat de kosten dat jaer vallen; waer nevens man, of vrou, of bestorve kinderen, hondert en vyftigh guldens aen goet hebbende, mede niet hooger als op een Prik gestelt worden. Wat een *Hik* betreft, daer door wort een vierde van een Oog verstaen, zodat die driehondert guldens aen goet bezit op een Hik gestelt is; Dus zienwe dat die vier hondert en vyftigh guldens begoedt is, op een Hik en Prik gestelt wert, die zeshondert guldens bezit, op een half Oog; die zevenhondert vyftigh guldens heeft, op een half Oog Prik; die negenhondert guldens heeft, op een half Oog Hik; die duizent en vyftigh guldens bezit, op een half Oog, Hik en Prik, en die twaelf hondert guldens ryk is, op een Oog; stellende die van Wormer en Jisp onder anderen deeze schattinge op voorgemelde wyze by Oog, Hik en Prik.

Kastrikum is nogh jaerlyx schuldigh van Herfstbede zes ponden, van Vroonschulden vierentwintigh schellingen, van Voederpenningen vyfentwintigh schellingen, en van Boddinge eens om de drie jaren vier ponden en zes schellingen volgens Hantveste van Grave Floris den Vyfden, den gemeenen Kennemaren verleent des Vrydaghs na Half Vasten in den jare 1291, hebbende de Abt van Egmont outtyts getrokken uit de gemelde Herfstbede twee ponden en twaelf schellingen, t'elken jare op St. Bartholomæus dagh te betalen.

Onder andere Voorrechten van den Ambachtsheer is ook de aanstelling van Schout en Schepenen, in Kennemerlant in den jare 1291 door voorgemelden Graaf Floris den Vyfden ingestelt, die ten overstaen van den Ambachtsheer of Schout Keuren en Ordonnantiën maken betreffende

fende

sende de Policië, Middelen, en het Lage Rechtsgebiedt, en daer op boeten stellen tot twee en veertigh Kennemer schellingen toe, achtervolgens het oude Kennemer recht, ieder schelling gerekent tot een braspenning, of één stuiver en vier penningen, de twee en veertigh Kennemer schellingen uitmakende twee Kennemer ponden, ende een Kennemer pont zesentwintigh stuivers en vier penningen, zynde gemelde Keuren van outs her of in de Kerk na de Predikatie of voor het Rechthuis voor het volk in het openbaar gelezen. De boeten van alle welke Keuren tot twee en veertigh schellingen toe behoren aen den Ambachtsheer of zynen Schout binnen het Ambacht en Dorp, zynde dezelve mede in 't byzonder gerechtight tot de helft van alle Crimineele boetens, in het zelve Ambacht vallende, geene van die uitgezondert, het zy de Baljuw van Kennemerlant die by verdragh of by gerechtelyk vervolg bekomt, zynde die Baljuw gehouden daer van den Ambachtsheer behoorelyke rekening te doen, als mede aengaende het Hoendergelt, 't welk in de Schrikkel-jaren, zynde alle vier jaren, komt te vervallen, en by de Baljuwen van Kennemerlant ingevordert en ontfangen wert, en voor de helfte allen Kennemer Ambachtsheeren toekomt, uitwyzens de Hantvesten en Privilegiën van Kennemerlant. bladzyde 157, 158, 765, 766, 770, 772.

Out en edel hebben wy dit dorp hier voren genoemt: tot bewys van beiden zullen wy den twist, tusschen die van Egmont en Kastrikum omtrent den jare 1091, ten tyde van Graef Floris den tweeden, gerezen, uit M: Vossius Jaerboeken hier ter neder stellen, „ in „ het begin (schryft die geleerde Man) van zyne (Graef Floris) „ regering zyn die van Egmont en Castrichem in haet en twist tegen „ malkanderen vervallen. Het Onweder en Stormen zyn 'er de oor„ zake van geweest; want de groote Zee, door haer gewelt zwellen„ de, en over dyk en dammen henen spoelende, is al het lant, ge„ legen tusschen Castrichem en Egmont, dat wel het allerleegste van „ geheel Hollant is, t'eenemael onder water gezet. De Egmonders „ maken een zwaren Dyk, dewyl de andere rontom gelege landen vry „ wat hoger waren als de hunne, en zy hun uitterste verderf en on„ dergang vreesden, indien 'er een nieuwe storm quam op te ryzen, „

„ waer door het Meer gestopt en door het winterwater hooger geworden zynde, zoo is het lant van Castrichem, en daerenboven veele van hunne huizen ondergelopen ofte om verre gespoelt. De Castrichemmers, aengestookt door gramschap tegens de Egmonders, hebben den Dyk met gemeene maght vernielt, doch door het wayen van eenen sterken wint zyn die van Egmont van het uiterste gevaer, dat hun op den hals lag, bevrydt geworden. Weinigh tyds daer na de Dyk wederom vermaekt zynde, wierden zy wederom geweldigh van het water geplaegt, vermits Adelart, Abt van Egmont, een Gragt hadde gegraven, om de kraght van de baren daer door te breken en af te keeren. Als dit nu wederom tot schade van die van Castrichem uitviel, zoo zyn zy met gewapent volk daer op toegeschoten om den Abt zulx met gewelt te beletten, want zy waren toen ter tyt zeer vermaert door hunnen rykdom en maght. De Abt deeze Vyanden op hem ziende aenkomen, nam met de zynen de vlugt, dat zoo spoedigh niet konde geschieden, of de Castrichemmers hebben 'er door hunne snelle paerden eenigen achterhaelt en ter neder gesabelt en veele gevangenen gemaekt, die allen spot en ongelyk hebben moeten verdragen.

Roemt Kastrikum op zynen Ouden Adel, waer onder Meinart, die voor 't jaer 1124 de tienden zyner landen aen de Monniken van Egmont betaelt heeft, en Bruin van Kastrikum, een krygshaftigh Ridder, geen minder luister heeft het in later tyt ontfangen door zyne twee geleerde Inborelingen, Johannes Petrus van Kastrikum en Pancras Castricomius of van Kastrikum, Syndicus der stadt Groningen, een byzonder goet vrint van den beroemden Petrus Scriverius, ende een groot kenner der Hollandsche geschiedenissen, waer omtrent hy veele aenmerkelyke zaken geschreven heeft, die tot dus lange te vergeefs by de liefhebbers der Nederlandsche Outheden met verlangen verwacht zyn, en alsnogh, dat te beklagen is, in duisternisse gehouden werden.

Vermaert is dit Dorp mede geworden ten deele door zynen heer, Bruin van Kastrikum, dewelke ten tyde van graef Floris den Vetten, beneffens een groot getal van Hollandsche Edellieden by het

dorp

dorp Schorel door de Vriezen verslagen wiert; ten deele door de schoone echtgenote van Sifrid of Sikke, jonger zoon van graef Aernout van Hollant, en stamvader van de edele heeren van Brederode, waer van wy breetsprakelyk gehandelt hebben in het eerste Deel van dit ons Kabinet by het achtenveertighste Printtafereeltje; maer niet minder wegens den boozen aenslagh, welken de Kabeljausgezinden tegens heer Reinolt van Brederode, zoone van Diderik, den XIII heer van Brederode, en Beärris van Valkenburg, hier omtrent dachten uit te voeren, doch die hun tot hunne schande en schade, derelyk mislukte. De Partyschap tusschen de Kabeljaus- en Hoex-gezinden op nieu op 't allerhoogst aen 't branden geraekt, doordien hertogh Albert van Beiëren, door de Hoexgezinden, welker voornaemste hooft heer Diderik van Brederode was, wegens de verstandeloosheit van zynen broeder Willem, grave van Hollant, ontboden en tot Ruwart van den lande aengenomen, tot erkentenis heer Diderix oudsten zoon, Reinolt van Brederode, het Baljuwschap van Kennemerlant, dat hy heer Jan van Bloemestein, een der Kabeljausche Edelen opgezegt had, opdroeg, zoo besloten deezen den nieuwen Baljuw elders te bestoken en doot te slaen. Op 't besluit volgde eerlang de onderneming: Hy, geenighs quaets bewust, sloeg kort hier na op weghnaer Kennemerlant, maer in de Kastrikummer Duinen gekomen met een klein gevolg, ontdekte wel haest de hinderlage, hem door zyne tegenpartyders aldaer gestelt, dies hy zyn Paert de spooren gaf, en op een vollen galop naer Kastrikum toe ree en in de Kerk aldaer zich bergde met afterlatinge van drie mannen van zyn gevolg, die van zyne vyanden ingehaelt en dootgeslagen wierden. Hier weerde zich Reinout met zyn overigh gevolg zoo lang tegens de Kabeljauschen, die hem tot op het Kerkhof quamen bestoken, tot dat hy by die van het dorp, dewelke hunnen nieuwen Bailjuw met maght van wapenen in der yl te hulpe quamen, ontzet wiert, en zyne vyanden het hazepadt koozen, zich ten deele op 't Slot te Heemskerk en ten deele binnen Delft verbergende, welke beide plaetzen hier door zoo verre in gemelden Hertoghs ongenade vervielen, dat hy ze de een na de ander bele-

gerde,

gerde, en op zeer harde voorwaerden dwong zich over te geven, waer na hy de voornaemste Kabeljaeusgezinden gevangen stelde.

Wat het Kerkelyke betreft, toen de Roomsche Godsdienst hier alleen geoeffent wiert, vierde men Pankras als den Patroon der Kastrikummer Kerk, welker stichtings tyt nergens geboekt staet, en geheel onzeker blyft; bekent is het alleenigh, dat, wanneer de Spanjaerden in den jare 1573 Kastrikum, Uitgeest, Limmen, Bakkum en andere omgelege dorpen uitplonderden en alomme de Kerken zelfs verbrandden, deezes Dorps Kerk alleenigh verschoont bleef, en vinde ik elders aengetekent dat 'er voorhenen twee Vikaryen in deeze Kerke waren, als een aen S[t]. Nikolaes en een ander aen S[t]. Marias Outaer, welke naderhant, de hervormde Kerkleer hier ingevoert zynde, verdwenen zyn, sedert welken tyt de Gemeentens van Kastrikum en Heemskerk, te zamen gevoegt, zyn bedient geworden door de nagenoemde Predikanten, te weten:

Jan Pietersz van Kastrikum,	beroepen 1584, en hier gestorven 1586.
Arnoldus Nikolai,	1587, en hier gestorven 1595.
Franciscus Stokkius,	1596, en hier gestorven 1631.
Michaël Middelhovius, na een zesjarigh openstaen der Kerkbediening'	1637, ber. te Renswoude 1639.
Johannes Polanus,	1639, ber. te Schagen 1648.
Lambert Cupenius,	1649, en hier gestorven 1653.
Rutgerus Hattingius,	1653, Veltprediker 1674, en gestorven 1675.
Johannes Menzo,	1675, ber. te Velzen 1681.
Wilhelmus Aelstius,	1681, en hier gestorven 1700.
Henricus Aelstius,	1700.

Melis Stoke Rymkronyk. Alting Notitia Germaniæ Infer. Vossius Jaerboeken. Hantvesten van Kennemerl. Heemskerk Batav. Arkadia. myn Belgium Illustratum in 't Derde Deel van Kennemerlant.

Het Huis TE KLEEF In *Zuit - Kennemerlant.*

IN het Noorder gedeelte van de Ambachtsheerlikheit *Akendam* [tegenwoordigh de bezittinge van Paulus Loot, heere van *Zantvoort*, *Schoten*, *Haerlemmerlede* en *Hofambacht*] hebbende eenen Schout, Secretaris en Boode gemeen met de drie laetstgenoemde Ambachten, en bestaende zyne overheit uit drie Schepenen, die door Schout en Schepenen benoemt, en door den Ambachtsheer verkoren worden, doch zodanigh, dat twee uit Zuit- en een uit Noort-Akendam moeten genomen werden, ter rechter zyde van de Kleverlaan, een van het geweezen Reguliers Klooster af naer Bloemendael toe strekkenden wegh, in Zuitkennemerlant, niet verre van de loffelyke stadt Haerlem, aen wiêr altoos flonkerende Scheeps kroon, te Damiaten manhaftigh gewonnen, van haren Inbooreling, Laurens Koster, met zyne uitvinding van de edele Drukkonst de allerhelste diämanten en dierbaerste peerlen gehecht zyn; vertoonde zich het Huis *te Kleef*, of liever deszelfs deerlyk overblyfzel in den jare 1600 en 1661 in die gestalte, als de konstryke A: Rademaker in de twee hier nevensgevoegde Printtafereeltjes, getekent met 53 en 54, afgebeelt heeft. In het eerste vint men het grootste gedeelte van een geweldigen vierkanten toren, verscheide zware brokken muurs met eenige schuine bogen en twee byzondere gebroke Voorpoorten, en in het tweede alleenigh een gering gedeelte van den voorgemelden toren, een tweekantigen muurbrok, en laetstelyk twee scharpe en smalle brokkelingen tusschen de twee eerstgenoemde en nu nogh overentstaende

groote Ruinen op een heuvel binnen een byna uitgedroogde gracht.

Omtrent de Afbeeldingen deezes Slots is myn Belgium Illuftratum in het tweede Deel van Zuitkennemerlant rykelyk bedeelt, wordende aldaer, behalven de twee voorgemelde Aftekeningen van dit ons Kabinet, gevonden nogh zes byzondere Printen, en eene tekening, door my zelf in den jare 1727 daer ter plaetze gefchetft, zynde de printen van Baudois, Pieter Zaenredam, Jan van den Velde, Jan Goerée, Jakob Schynvoet, en het te jammer, dat men nergens dit edele huis in zyn volkomen welftant afgebeelt vint.

Onze geloofwaerdighfte en meefte Lantbefchryvers geeven Willem Kuzer, Hofmeefter van Margriete van Kleef, en naderhant weduwe van Hertogh Albert van Beiëren, (niet van Graef Diderik den VII, als verkeerdelyk in het I Deel bladzyde 297 gedrukt is) op voor den ftichter deezes gebouws omtrent den jare 1392. De Gravelyke ftam van Brederode is van bykans onheugelyke tyden af in de bezittinge deezes Slots geweeft, als mede in dat van Brederode, in de Velzer banne gelegen. Don Frederik, zoone des hertogen van Alba, het belegh van Haerlem befloten hebbende, dee in den jare 1572 het huis te Kleef door eenige afgezonderde krygsbenden in bezittinge nemen, by welk geval de Huislieden verjaegt, de Molens aen brant geftoken, en alles, wat dien woeften hoop voorquam, vernielt wiert. Hy huisvefte zelf gedurende het voornoemde belegh op dit aloude Slot, en zyne benden op den achtften July des jaers 1573 des Princen van Oranjes Leger, onder den Heer van Batenburg tot ontzet der Belegerden van Sasheim over Noortwykerhout tot naby het Haerlemmerhout genadert, geflagen hebbende, bragten onder anderen acht veroverde veltftukjes op dit huis, dat na het overgaen van Haerlem eerft tot een gevankenis van de Kapiteinen en Vaendragers der belegerden misbruikt wiert, en niet lang daer na, het zy uit haet tegens den heer van Brederode, het zy uit vreeze dat het zelve den vyant eens te baet mogte komen om eenen aenflagh tegens Haerlem te maken, door ondergelegt buskruit aengeftoken wiert, blyvende niets dan eenige brokkelingen van zyne

torens

torens en zware muuren de gedachtenisse van dit adelyk huis bewaren. Samuël Ampzing gedenkt zulx beknoptelyk in zyn Byschrift op de fraje Print, naer P: Zaenredams konstige tekening gesneden door Jan van den Velde, luidende:

Dit is het huis TE KLEEF, zoo't huiden wort gevonden,
In ons Belegh vernielt, in ons Belegh geschonden,
Daer Frederico lagh, als hy de stadt besloot.
Daer Frederico lagh, als hy de stadt beschoot.

Breeder gaet hier omtrent de brave Dichter Pieter Vlaming in zyn Hoogewoert in 't tweede Boek, bladzyde 59, beschryvende dit huis en deszelfs ongevallen op deeze wyze:

Het huis TE KLEEF, dat vlak voor ons gezicht
Gelegen is, nood my om aen te schouwen
Het ovrige van zyn alout gestIcht,
Zyn breeden muur, als uit een rots gehouwen,
Van Alvâs zoon weleer ten val gebragt:
Toen Haerlem moest des Spanjaerts wrok bezuren,
Deet ook de brant en 's buskruits felle kraght
Verand'ren in een puinhoop deeze muuren.
Dus tast de doot alleen geen menschen aen,
Maer Sloten zelf en sterk bewalde steden.
Daer Troje stont, groeit gras en weligh graen,
En wort het Lant met ploegen doorgesneden.
Dit, dat een hof der Ridd'ren is geweest,
Daer zang en spel klonk door de ruime zalen,
Daer BREDEROO, zoo ront, zoo bly van geest,
Den Adel van ons Hollant plaght te onthalen,
Is nu niet meer dan een verwarde klomp
Van aerde, puin en afgevalle steenen,
Vertonende in die akelige romp
Geen teken zelf van 't geen het was voorheenen.

 Amp-

Ampzing beschryft ons in zynen lof der stadt Haerlem zeer naukeurigh den wegh derwaerts en deszelfs gelegentheit, gedenkende te gelyk het nieuwe gebouw des heeren van Brederode aen dit zyn huis te Kleef, en tot een eigen somwyligh verblyf aldaer, en naderhant tot eene woonstede van zynen Rentmeester over zyne hier omstreeks gelege goederen, dus schryft hy op bladzyde 89.

Komt langs den Kruis-wegh ook dy zonderling vermaken,
En op een steenen-vloer tot Sieken toe geraken,
En daer zeer harde by een weinigh voortgegaen,
Het huis te Kleef *bezien, en daer wat stille staen,*
En zeggen in dyn hert: die droevige ruwynen
En steenen *overhoop nogh vry wat wonders schynen,*
En tuigen 't oud sieraet, en laes! het groot verdriet,
Dat over lant en liên het bloedigh oorlogh giet.

Dezelve Schryveren en geschreve Aentekeningen van 't belegh van Haerlem. S: Ampzing en Th: Schrevelius beschryvingen van Haerlem. P: Bor Nederl: Oorlogen P. C. Hooft Historie van de Nederlanden.

Het

Het Dorp
SPAERWOUDE
In
Zuit - Kennemerlant
Onder 't Baljuwſchap van BLOIS.

ONder het Baljuwſchap van Blois, zoo genaemt naer Guy van Blois, jonger broeder van graef Jan den derden van Henegouwen en Hollant, behoren behalven Katswoude in Waterlant, de Stede Beverwyk, daer de Vierſchaer geſpannen wort, Wyk op Zee, Wyk aen Duin, Weſtzanen, Krommenie en Zaen- of Zar-Dam tot aen de groote Sluis in Noort-Kennemerlant, en het hier nevens afgebeelde dorp Spaerwoude in Zuit-Kennemerlant, thans het voorwerp van ons onderzoek en beſpiegeling. Het komt ons in de oude brieven der Utrechtze Kerke voor onder de benaming van *Spirne*- en *Spirnere - Walt*, en in een out verdragh, door den naeukeurigen Burgermeeſter Alting bygebragt in zyn Germania Inferior. part. II. Van *Spernewalt*, dat een en 't zelve is met *Sparnewalt*, aengemerkt zynde, dat dikwils in de oude brieven de *e* van de *i* en *a* niet onderſcheiden kan worden, behalven dat veeltyts de *a* door verandering van uitſpraek verandert en verdraeit wort in de *e*, en de *e* in de letter *a*; zeggende men *Wetering* voor *Watering*, ook vint men in geene Hantveſten of Gravelyke brieven anders geſchreven als *Sparnewoude*; zynde het buiten eenigen twyfel dat Spaerwoude en Sparendam hunnen naem gekregen hebben van den vloet *Sparen*, van outs Sparne geheten, hoewel Hadrianus Junius

in zyn Batavia cap. VII. zonder klemmende reden, *Spirne* wil gelezen hebben, als of deeze ſtroom zyne benaming gekregen had van de Spieren en Rietwortelen, die in eene groote menigte langs zyne boorden en elders, zoo hy voorgeeft, gevonden wierden, ſchynende Spierinxmeer en Spierinxhorn zulx te bewaerheden, zynde die beiden omtrent half wegen Haerlem en Amſterdam gelegen; eene aerdige uitvinding voorwaer, die, ſchoon zonder vaſt bewys, wy, als geen voldoenent tegenbewys wetende, in hare waerde zullen laten, met den dichtenden hiſtoryſchryver Ampzing zeggende:

En of gy Spaerne *zult, of* Spierne *moeten heten,*
Wat hebben wy daer van d'onzekren gront te weten?
Wy ſparen dan die moeite om wyders voort te treên,
En houden met den naem van Sparen *ons te vreên.*

Spaerwoude, zoo dorp als rechtsban, heeft een lagen en moerigen gront, en is alomme met menighvuldige Binnewatereren, Sloten en Poelen doorſneden; ten noorden vint men den Yſtroom en Sparendamzen Dyk, ten ooſten 't Hofambacht, ten zuiden de Trekvaert en 't Spierinxmeer, en ten weſten den Lyeſtroom, den Veenpolder, de Waert, het Sparenlant, en luchtigh dorp Sparendam. Het dorp beſtaet tegenwoordigh uit zeer weinige by elkaer geboude huizen, liggende de meeſte landewaerts in en langs den Sparendamzen dyk verſpreit; zynde de opkomſt en welvaert van 't naby gelegen Sparendam de meeſte oorzaek van Spaerwoudes verval, dat in den jare 1155 en daer omtrent zoo groot, lantryk en welvarent was, als mede waren Sloten, Sloterdyk, Osdorp, de Geer, Houtrik en Polanen, dat zy den geheelen zeedyk tot hunnen laſt hadden, en daerom ook dykplichtigen genoemt wierden. Zeer berucht is dit dorp geworden door zynen inboorling Klaes van Kieten, gemeenelyk den Spaerwouder Reus geheten, den welken Ampzing, nevens zyne geboorteplaets, in deezer voegen gedenkt:

— — — — *Komt nemen dynen wyk*
Naer 't oude Sparenwou *door 't veldt of langh den dyk*,
Daer Klaes de Reus *ontfing zyn wezen, locht en adem*,
En daer zyn lengte blykt by 't teken van zyn Vadem;
Een zeer vervaerlyk mensch van wezen en gebaert,
En evenwel niet quaet, niet straf, noch wreet van aert.

Breder en veel naeukeuriger beschryvinge vinden we van hem in de oude Hollandsche Kronyk Divis. XX. Kap. XIV. omtrent den jare 1300. Schrevelius schryft omtrent den jare 1268. staende in de Kronyk aldaer: „ Omtrent deezen tyt was een man, geheten „ *Klaes van Kieten*, geboren van kleine ouders in een dorp, ge- „ heten *Spaernewoude*, by Haerlem, wiens stature ofte lichaem by „ andere menschen niet en was te gelyken, want onder zynen uit- „ gerekten arm zoo ging wel die langste man door, die in 't lant „ was, ende onder een schoen van zyne voeten zoo worden wel vier „ voeten onder bedekt; die Schoolkinderen, gaende of komende van „ der schole, zagen hem wel aen van achteren, maer van voren en durf- „ den zy hem niet aenzien, ende nochtans zoo was deeze Klaes een „ zachtmoedigh ende goedertieren man, ende en was niet fel ende „ quaet, dus waer 't zake geweest dat hy zoo stout, kloek ende vroom „ waer geweest van herte ende van moede, als hy groot ende stark was „ van lichaem, hy zoude alleene die vyanden met zynen gezichte „ ende tegenwoordigheit hebben verjaegt.
dienende tot bewys der gemelde beschryvinge, dat heer Dirk van Brederode, Floris Abt van Egmont, Hendrik van Wassenaer, Burggrave van Leiden en Willem heere van Egmont, na de doot van Graef Floris den V naer Engelant overschepende, om deszelfs zoon graef Jan van Hollant herwaerts over te halen, deezen Klaes van Kieten om zyne zeltzame grootte mede genomen hebben.

Behalven deeze vremdigheit heeft Spaerwoude geen kleinen luister, in 's Lands historieboeken vereeuwigt, ontfangen door den edelen stamme van Sparenwoude, die benoorden de dorpkerke een stevigh Slot ge-

gehadt heeft, waer van omtrent den jare 1628 nogh eenige Kelders en zware Gewelfzelen onder de aerde overgebleven waren, getuigende zulx onder anderen Ampzing met deeze veerzen in het Aenhangzel op zyne Beſchryvinge van Haerlem:

Hier heeft weleer het Slot van Sparewou *gelegen*
Benoorden van de Kerk, maer 't heeft zyn eint gekrègen,
En is al meê vernielt, geregen aen het zwaert:
Al wat 'er nogh van is zyn Kelders onder de aerdt.

Wat den edelen van Sparewoude zelf belangt, die hun huis te Haerlem in de moerinne ſteeg gehad hebben; *Gerard van Sparewoude* komt ons voor in een Verzoenbrief, in den jare 1413 door toedoen van Philip en Diderik van Bloot bewerkt tuſſchen denzelven Gerard van Sparewoude en Gerard van Poelgeeſt en Herbert van Foreeſt, ter oorzake van den dootſlagh van Alyt van Poelgeeſt. *Willem van Sparrewoude Florisz*, die zyn eigen Segel gebruikte, op het jaer 1454 en *Jan van Sparrewoude*, Klerk, welke by heer Symon van der Horſt, Prieſter te Haerlem, woonde in den jare 1492, worden by Ampzing opgègeven: eene andere *Johan van Sparewoude* heeft volgens de Archiven der Gebenificeerden van Hollant in het jaer 1488 de heerlikheit van Sparewoude verbetert. *Ysbrant van Sparnewoude* beſegelde in den jare 1491 met zyn eigen ſegel als borge van Willem van Adrichem eenen brief binnen Leiërdorp. *Klaes van Spaerwoude* vint men op de lyſt der Edelen, die ten tyde van hertogh Karel van Bourgondie, deszelfs erfdochter Maria en den Aertshertogh Maximiliaen van Ooſtenryk, dat is van den jare 1477 tot 1500. toe, bekent waren. *Willem* en *Ysbrant van Sparenwoude* waren beide op den jare 1497 Leenmannen des Graeflykheits van Hollant, als mede nogh later in het jaer 1520 *Gerrit van Spaerwoude*, die in het jaer 1548 Deken van het Sint Joris Gilde te Haerlem was: Nogh vinden we by Ampzing en Schrevelius eenen anderen *Ysbrant van Spaerwoude*, tot Haerlemmer vroet-

ſchap

ſchap op den 22 Auguſtus 1572 gekoren, en tot Burgermeeſter den 9 december 1573, na het overgaen van de ſtadt, ende laetſtelyk op den geſlachtlyſt der heeren van Amſtel van Mynden, *Jozyne van Spaerwoude*, die in 't Jaer 1600 ſtierf als weduwe van heer Wouter (na zyn vaders overlyden Kornelis hernoemt) van Mynden, heere van Ruweel, als mede *Maria*, erfdochter van Gerrit *van Spaerwoude* te Vianen, in den jare 1615 gehuwt met Jakob van Amſtel van Mynden, heere van Loenderſloot, waer by ze kinderen gewonnen heeft.

In zulker voegen Spaerwoude in oude tyden beroemt geworden zynde, is vervolgens niet minder naemruchtigh gebleven ten tyde van het belegh der ſtadt Haerlem door de Spanjaerden in de jaren 1572 en 1573, vallende op den zesden december des eerſtgenoemden jaers omtrent dit dorp eene geweldige ſchermutzeling voor tuſſchen eenige Spanjaerden en der Staten bezettelingen in Sparendam op en nevens den hoogen dyk; des daeghs waer na die van Haerlem, genoegzaem kennende de groote aengelegentheit van de Sparendammer Schans, derwaerts driehondert voetknechten onder 't bevel van Gerrit van der Laen, en den kapitein Marten Pruis gezonden hebben tot verſterkinge van de bezetting, en den achtſten derzelve maent eenige borgeren en ſoldaten onder Dirk Mattheusz, een van de zeven ſtads Kapiteinen, met ſchoppen, graven, houweelen en andere werktuigen, om den hoogen dyk tuſſchen Sparenwoude en Sparendam door te ſteken om het lant aen die zyde der ſtadt onder water te zetten, en daer door den Vyant het aennaderen te beletten: ten deele gelukte deeze aenſlagh, zynde reets een matigh ſtuk van den dyk doorgedolven, eer de Vyant zulx gewaer wiert, maer door des zelfs geweldige aenkomſte niet diep noch wydt genoeg tot voldoening van hun oogmerk, nadien de Spanjaerden nogh dien zelven dagh het opgedolven gat wederom toeſtopten. Het *Sparwouder veer*, naderhant *Penninx veer* geheten, daer de Spanjaerden hunne Amſterdamſche Galeien en Schepen vergeefs den 18 en 21 February 1573 poogden door te

brengen om meester van het Haerlemmer-Meer te worden en alzo de stadt allen toevoer te water af te snyden, nevens de voortreffelyke Spaerwouder poort te Haerlem houden dit Dorp als nogh in levender geheugenisse, gelyk des dorps hooge Kerktoren, den gestadigh en dagelyx om het uur van de steden Haerlem en Amsterdam hier, op een half quartier uurs verte, voorby varende trekschuit-Reizigers een groots denkbeelt van 's dorps gelegenheit geeft, daer 't zelve, van naby bezichtigt wordende, ten eersten zyn geringen en vervallen staet verklapt, waer van behalven de opkomst van Sparendam de binnelandsche onrusten en oorlogen, wegens der Spanjaarden ingevoert geloofsonderzoek en gewetensdwang ontstaen, de ware oorsprong en oorzaeke geweest zyn.

De Spanjaerden, den 26 July 1572 met hun leger van omtrent Haerlem opbrekende, voerden niet alleen een grooten buit en roof van de landzaten mede, maer verbrandden zelfs de dorpen, die hun bereids brantschattinge gegeven hadden, en dat van Albrechtsberg of Bloemendael af tot Sparenwoude zelf toe. De Sparenwouder Kerk verbrandde tot op een klein gedeelte na, dat met wat riet overdekt was, blyvende de hoge toren nogh behouden, doch 's lands noot en gebrek van gelt, in den jare 1577 merkelyk grooter geworden zynde, dwong der Staten Admirael, Johan van Duivenvoorde, heere van Warmont, om beide de klokken uit deezen toren af te halen, om dezelve nevens meër andere tot geschut te doen vergieten, en dat wel onder belofte van wederlevering, of de zuivere waerde daer voor te zullen betalen; maer dat op dezelve niet veel gevolgt is, blykt uit den requeste, door de Ingezetenen van Sparenwoude in den jare 1613 den Staten van Hollant ende Westfrieslant aengeboden, met verzoek om tot den aenkoop van twee Kerk-klokken acht stuivers te mogen stellen op ieder tonne biers, die by de Tappers in hunlieder bedryve gesleten zoude werden; het welke hun vervolgens den 13 maert des zelven jaers goetgunstelyk by Octroi voor den tyt van zeven jaren toegestaen is geworden, mits de penningen, uit deezen Impost voortkomende, tot geen ander

einde

einde gebruikt wierden. Welk Octroi in den jare 1621 voor nogh zes jaren, en den 24 Juny des jaers 1627 andermael voor nogh zeven toekomende jaren vernieut wiert, nadien den gemelden Staten gebleken was, aen de eene zyde, dat de voorschreve Impost geen negen gulden jaerlyx opgebragt had; aen den anderen kant, dat de vertoonders deeze voorschreve sobere Collecte tot andere des Dorps nootzaeklykheden hadden moeten bekeeren, en inzonderheit tot herstellinge van hunne Kerke, als ook tot het maken van een geheelen nieuwen Vloer, nieuwe Banken daer binnen en verder tot nootwendigh onderhout en verbetering des gehelen gebouws, wiens geringen toestant uit het hier voren bygebragt Printtafereeltje, in den jare 1700 door onzen konstryken Tekenaer op de plaetze zelf geschetst, ten vollen blykt, liggende de achterste helft der vorige Kerk en 't Koor [zynde het tegenwoordigh Kerkje alleen op de voorste en kleinste helft ter Godsdienstoeffening opgebout] in ruïne. Onder de zes verscheide afbeeldzelen van dit Dorp, waermede myn Zuitkennemerlants tweede Deel opgepronkt is, zyn 'er twee door Roelant Rochman, twee andere door Esaïas van de Velde geëtst, en een zesde met roet water getekent, dat enkel en alleen de oude Kerk en 't Dorp in vollen welstant vertoont. Toen de Roomsche Godsdienst in deeze landen de overhant had, heeftmen dezes dorps Parochiekerk aen St. Geertruid gewydt, en stont de Pastory ter vergevinge van de Hollandsche Graven, doch ter bevestiging van den Utrechtzen Domproost, brengende dezelve echter om de Dykrampen weinigh op. De Godsdienst sedert hervormt zynde, zyn Sparenwou en Sparendam omtrent de kerkelyke bedieninge vereenigt en hebben vervolgens de nagenoemt wordende Predikanten bekomen.

Arent Arentz, beroepen van Uitgeest 1589, vertrokken naer Broek 1595.
Joost Rosiere, ber: van Vlaenderen 1595, hier gestorven 1611.
Balthazar van Beaumont, ber: van Hekelinge 1611, hier gestorven 1623.

Victorinus Zwalmius,	als Propenent 1634, vertrokken naer Weesp 1635.
Tsbrant Fabritius,	als Propenent 1636, vertrokken naer Deventer 1652.
Willem Quesnoy,	als Propenent 1653, hier gestorven 1654.
Andreas Zurendonk,	als Propenent 1654, vertrokken naer Reewyk 1659.
Gabriël Vinkius,	van Reewyk 1659, hier gestorven 1662.
Johannes van der Waejen,	als Propenent 1662, vertrokken naer Leeuwaerden 1665.
Kaspar Polanus,	als Propenent 1665, hier gestorven 1688.
Hendrik de Rantre,	als Propenent 1688.

Onder de Spaerwouder kerke behoren thans de ingezetenen niet alleen van Spaerwoude, maer ook die van *Hofambacht*, *Houtryk* en *Polanen*, alle Gehuchten en Ambachten onder en langs den Sparendamschen dyk gelegen, uitwyzens de eige woorden van derzelver requesten, zoo van den jare 1613 als 1627, om te hebben betalinge van de hier voren gemelde twee afgeleende Kerkklokken: zeggende zy in de eerste tot een dringende beweegreden, *dat zyluyden mids de distantie der voorsz. Ingezetenen woonplaetzen hun niet wel konden behelpen sonder Klocke.* en in de tweede *dat syluyden nochtans de voornoemde Klocken grotelicx van doen hadden, principalick omme de Gemeente, die wyt en syt ghesseten waren, totte Predicatie te convoceren.*

De voorgaende Schryvers als mede Hollants Placcaetboek I en II Deel. H. Junii Batavia Cap. 17. Oudenhovens Haerlems Wieg. Alting Notitia Germaniæ Inferioris. geschreve Memorie van Haerlems belegh. Outhed: en Gesticht: van Kennemerlant. Melch. Veeris Kerkelyk Alphabeth onder het Synode van Noorthollant.

Het

Het Huis
TE
BERKENRODE
In
Zuit - Kennemerlant.

Berkenrode, of ook wel *Berkenro* alomme en eenighlyk in de oude papieren genoemt, is, uitwyzens het nevensgevoegt Printtafereeltje, tegenwoordigh een geheel nieuw gebouw van buiten, tusschen den Heeren- of grooten Heemsteder wegh en den Leidzen trekvaert gelegen, van voren met een hooge en breede laen toegankelyk, en in myn Belgium Illustratum in het II Deel van Zuit-Kennemerlant op zes afzonderlyke wyzen, te weten in vier printen en twee fraje tekeningen afgebeeldt te vinden, zoo wel volgens zyn volkomen ouden en hedendaegschen welstant, als in zynen vervallen staet.

Het woort Berkenrode is tweeledigh, en van *Berken*, een bekende soort van boomen, welke hier om streex veel groeien, en *Rode*, een out Duitsch woort, iets dat laeg of leeg is, betekenende, te zamen gestelt; en dat men Berkenrode eene laegte genoemt heeft, moet in dien zin verstaen worden, als dat het zelve lant uit het hooge duin gedolven zynde, gelyk in den leenbrief staet, alle en ten aenzien van het gemelde duin laeg te leggen gezegt kan worden, zodat Berkenrode een laeg veldt vol Berkenbomen te kennen geeft, gelyk *Roderhemmucke* of *Roderhemmerke*, nu *Ro-*

derwolde, een dorp in 't landſchap Drenthe, vier mylen van Groningen gelegen, *laege weiden*, en *Roden*, een ander dorp aldaer gelegen, *eene laegte* zeggen wil.

By latere ſchryvers vint men wel ſomwylen *Berkenroede* geſchreven, [dat eene geheel andere betekeniſſe heeft, gelyk wy hier voren in het eerſte Deel op het Artykel van Brederode aengewezen hebben] maer in de oudſte geſchichtboeken, en, dat nogh meerder klemt, in den Leenbrief zelfs van graef Floris den Vyfden, in den jare 1284 gegeven, ſtaet uitdrukkelyk: *de campe, die Willem Terniac bedolven hadde, dat die BERKENRODE heyt*. Wy zullen gemelden brief, gegeven op S^t. Nikolaes avont, als veele byzonderheden van deeze heerlikheit en haren eerſten bezitter bevattende, letterlyk ter nederſtellen: **Wy Florens** (ſtaet 'er) **Grave van Hollant / maken cont alle dien ghenen / die desen brief sien selen ofte horen / dat wy Janne van Haerlem wooren Aleyden sone / onsen knape / gegeven hebben den campe / die Willem Terniac bedolven hadde / die leghet by den Gasthuysen / dat the Haerlem in den Hout staet / dat die Berkenrode heyt / alsoe veere alse dat gast lyde thun gaet / ende haer sloet te Haerlem in den Houte waert / ende alsoe veere als die Willem Terniac ende alsoe brech ghedolven hadde tote nordikelhoutwaert / in dier manieren dat die Jan dien campe ghebruke ende besighe vrighelike ende erflike. In orconde van desen so willen dat hem niment en hindere in desen voorgesegheden campe / die dat dade dede utlike tegens ons. Desen brief was ghegeven in die jare ons Heeren duysent tue hondert ende vur en tachtigh / in Sente Niclais avont.** De gemelde Kamp, althans heerlikheit van Berkenrode, ligt in den ommetrek van den banne van Heemſtede, wiens bezitter, Jan van Heemſtede, 's heeren Gerrits zone, op den 18 Auguſtus des jaren 1466 afſtant deet van de Ambachtsheerlikheit, dewelke alstoen aen den Stamhuize van Haerlem-Berkenrode verheelt wiert, (welkers geſlacht-lyſt wy beneden op

zullen

zullen geven) mitsgaders de twee deelen van de Tienden en Zwaene-driften binnen de bepalinge, ſtrekkende van de Gaſthuis-laen tot Jan Lots-laen toe achter aen de Vaert ende voor aen de Heinſloot, voorts aen den Heeren wegh, ſtrekkende ooſtwaert drie roeden in de Wilderniſſe, ſtellende de bezitter deezer Heerlikheit 's jaerlyx drie Schepenen aen, en tot de bedieninge van het Schout- en Secretaris-ampt iemant voor deszelfs leven lang benoemende, en zulx uit hoofde van het voorrecht, door Willem, den tweeden van dien naem, grave van Hollant, aen het huis en de heerlikheit van Berkenrode geſchonken, gedenkende zulx beknoptelyk de beſchryver van Haerlem, Samuel Ampzing, op bladzyde 89 in deezer voegen:

Ook kond gy Spieglenburg, *gedoken in de boomen,*
Dicht by den Aerdenhout, *door onzen* Hout bekomen,
Of door het groene veld voorby den waterkant,
Of wilt gy door het graen, door duin en door het zand,
En houd gy dan de Vaert, *laet* Berkenrô *niet leggen:*
Met name moet ik hier van dit Kaſteel wat zeggen,
Met name van dit Slot, *dat onze* edle Stam
Van Haerlem *tot een Leen van onzen Graef bequam:*
Dies heeft ſy dan dit Leen en deeſen naem beſeten,
En werd ſo Berkenro *gemeynelyk geheten:*
Ja ſo ook, dat de naem van dit vermaert geſlacht
Door deezen tweden naem ſchier was te niet gebragt,
Laet Berkenro *dan vry by dit geſlacht beklyven,*
Maer laet de waerde naem van Haerlem *eeuwig blyven.*
'T is Haerlem-Berkenrô: *het een is dan het bloed,*
Het and're van dit leen en van dit Graven goed.

Mag

Mag hier nu ook van my dit recht wel zyn verſwegen,
Dat deeze heerlykheyd van Willem *heeft verkregen,*
Den tweeden van dien naem! ik meyn het Halsgericht
In deeſe heerlykheyd en op dit Slot geſticht.
So is dan dit geſlacht nu ellef honderd jaeren
(En watter voor dien tyd veel licht meêr eeuwen waren)
So langen tyd in acht; ſo langen tyd in eer.
Voorwaer! 't gebeurd niet veel, 't gebeurd al ſelden meer.

Den Stichter van dit adelyke huis nogh den tydt van deszelfs opbouw vinden we nergens aengetekent, maer wel dat in vorige jaren, wanneer de Roomſche Godsdienſt in deeze landen alleenigh geöeffent wiert, in deeze heerlikheit eene Kapel geſtaen heeft, die S^t. Agatha tot eene Patroneſſe had en door een eigen Paſtoor bedient wiert, zynde den 24 Jauuary des jaren 1682. de paſtoor Kornelis Lambertz van Duinen, volkomen Bakelier in de Godkunde, op dit Slot zelfs overleden, nadat kort van te voren in deeze heerlikheit een Roomſche Kerk nevens een huis voor de paſtory getimmert was.

Voor het belegh der ſtadt Haerlem in den jare 1572 ſtont het ſlot nogh in zyn volkomen eerſten welſtant en pronkte met een hoogen achtkanten toren in 't midden, en een diergelyk koepel-torentje boven den ingang, beſtaende het verder gedeelte uit vier onderſcheide ſtukken van ongelyke hoogte, alle welke door de Spanjaerden gedurende het belegh in den jare 1573 deerlyk geſchonden en ten meeſtendeele omver geſmeten wierden, gelyk de meergemelde Ampzing ter voorgemelde plaetze in deezer voegen vermelt:

Foey Spanjaerd, dat gy ook dit Huys hebt neergeſmeten,
[Hoe kan men al zyn quaed en tyranny vergeten?]
Maer denkt (o edle Stam!) gy waertet niet alleen:
Gy had dit ongeval met uwe ſtad gemeen.

Groot-

Grootzer en heerlyker echter vertoont zich het tegenwoordige Slot met zynen Italiaenſchen voorgevel en zydmuren, zynde de wederzydze hoeken of uiteindens van den achtergevel op de oude muren opgemetzelt in de gedaente van vierkante torens, welker hoogſte met een gemeen aen weerkanten aflopent huisdak, en de kleinſte met een vierkante ſpits opſtygrent wolvendak gedekt is, wordende het geheele gebouw van een zeer wyden en fraei uitgeſneden gracht omwatert, gelyk alles ten duidelyxſten gezien kan worden in zekere groote en plansgewyze Kaerte, door wylen den Ridder Baronet Benjamin Poulje, bezitter deezer heerlikheit, gedaen maken, en in myn Kennemaria Illuſtrata tom. II. geplaetſt, gevende dezelve ons in eenen opſlagh van 't oog, behalven het prachtigh huis, te beſchouwen de aenhorige landeryen, hoven, bloemperken, lanen, hagen, vyvers, met de Leidſche Trekvaert gemeenſchap hebbende, Baſſecourt met hare ſtallingen, koetshuis, voljeres, Oranjehuizen en verdere aenhorige gebouwen en plantadiën.

Jakob van Oudenhoven is in zyne XXIV Bedenking over eenige Outheden der ſtadt Haerlem van gedachten, dat de voorgemelde kampe lands niet Berkenrode genoemt is geweeſt, maer wel dat gedeelte van den Hout, waer in dit lant by het Gaſthuis gelegen was, en meent hy, dat men den Giftbrief gewelt aendoet, wanneer men het Leen van Berkenrode daer uit zou willen trekken, nadien de gezegde Kamp tot een vry en erffelyk gebruik zonder eenigh bezwaer daer in wegh geſchonken wiert; en, zoo deeze Kamp Berkenrode waer, Berkenrode met het Gaſthuis door het uitleggen van de ſtadt al in de ſtadt getrokken zou zyn, daer het tegendeel nogh heden blykt volgens zyn voorgeven, want geen het minſte bewys heeft hy omtrent deeze zyne ſtelling weten by te brengen, als uit zyne woorden te zien is: *Deeze Kampe (ſchryft hy) heeft* apparentelyk *gelegen in dat deel van den Hout, daer de wegh lag naer Berkenrode,* en dat kan wel de reden wezen, *waerom dat deel van het Hout den naem van Berkenrode gekregen heeft. Deeze Gaſthuisſtraet heeft* apparentelyk *gelegen en gelopen neffens het oude Gaſthuis en den tuin van de Gaſtluiden, en lag daer by de Kamp, daer deeze Giftbrief*

van melt. In hoe verre deeze opwerpingen de proef konnen houden zullen wy hier kortelyk nagaen. En wat eerstelyk belangt dat de uitgifte van den voornoemden kamp, door graef Floris gedaen, een beleening zoude zyn, kan ik uit den brief zelfs wel niet bewyzen, gelyk uit meêr andere Leenbrieven der eerste Graven niet op te maken is, maer zulx zal ten vollen uit het gevolg blyken, wanneer men zich erinnert, het geene wy hier voren op bladzyden 22 en 23 bygebragt hebben, te weten, dat Jan van Heemstede in den jare 1466 afstant van de Ambachtsheerlikheit over Berkenrode ten behoeve van de edelen van Haerlem-Berkenrode deet, en dat dezelve alstoen aen dien Stamme beleent wiert: hier tegens zegt Oudenhoven wel, dat die kampe lands geen Berkenrode genoemt was, maer wel dat gedeelte van den Hout, daer [*appärentelyk zegt hy*] de wegh naer Berkenrode lag, dat wel de reden naer zyn voorgeven zou konnen wezen, waerom dat gedeelte den naem van Berkenrode gekregen heeft; doch wat waerschynelykheit hier in gelegen is, bekenne ik gaerne niet te konnen zien, nadien geen een eenigh out Schryver, Leenbrief of Hantvest ergens Berkenrode noemt voor den jare 1284, wanneer deeze kampe lands aen Jan van Haerlem geschonken wiert, en om dat geenigh ander Berkenrode, als deeze kamp, of als Oudenhoven wil, het gedeelte van den Hout, waer in dezelve gelegen was, ten voorschreven jare vermelt wort, en geenzins een tweede en ouder Berkenrode, waer naer het eerstgemelde Berkenrode zou vernoemt zyn, bekent staet, dat des te minder schyn heeft, omdat Jan van Haerlem volgens de oude Geslachtlysten en Kronyken eerst na den jare 1284, en alzo niet voor dat hy met meergemelde kampe lands begiftigt was, den naem van Berkenrode met zyne nakomelingen aengenomen heeft: doet hier by, omdat, by aldien hy of zyne navolgers Berkenrode ter plaetze, daer het nu legt, overgezet hadden, zekerlyk van zulk een aenmerkelyke verplaetzing of inkoop van den nieuwen gront en vereischte gravelyke toestemming elders eenigh gewagh zou gevonden worden. De grootste zwarigheit echter schynt in den eersten opslagh hier in te leggen, dat in den Giftbrief deeze Kampe lants gezegt

wort

wort te leggen by den Gasthuize, dat te Haerlem in den Hout staet, dat de Berkenrode hiet. Oudenhoven wil, dat dit Gasthuis het oude Gasthuis van Haerlem is geweest, dat buiten de stadt op de Ossemarkt, naer zyn zeggen, gestaen heeft, daer Sint Gangolfs kerk geweest is, makende hy zyn bewys daer uit op, dat 'er in Sint Gangolfs mirakelboek, dat in het S^t^. Elizabeths Gasthuis te Haerlem volgens Ampzings getuigenisse bewaert wiert, geschreven staet, dat S. Gangolf in den jare 1460 in een openbaring tot een kranke vrouw te Utrecht gezegt zoude hebben: *staet op ende verzoekt my te Haerlem in 't oude Gasthuis. aldaer ben ik.* en verder, als gemelde vrouwe vroeg: *lieve vrient, wie zyt gy, en hoe zoude ik opstaen? ik sterve van pyn, daer ik leg.* geäntwoort heeft: *Ik ben Gangolf, ende ben in 't oude Gasthuis te Haerlem.* Myns bedunkens mist Oudenhoven geweldigh met hier uit op te maken, dat het Gasthuis, in 't mirakelboek 't oude gebynaemt, op de Ossemarkt by S^t^. Gangolfs kerke gestaen heeft; Nergens in de stads Archiven, of geestelyke Stichtingsbrieven, ofte by iemant der beschryvers van de stadt Haerlem zal men eenigh gewagh van dat Gasthuis by S^t^. Gangolfs kerk gemaekt vinden; ik kan ook niet zien, dat uit het zeggen van gemelden heiligh, dat hy te Haerlem in 't oude Gasthuis was, een gevolg te trekken is, dat het zelve aen gemelde kerk gelegen heeft, of S^t^. Gangolf, die volgens de mirakelboeken nu op de eene, dan op de andere verafgelege plaetze zich vertoont heeft, moest te Haerlem niet buiten zyne kerk hebben willen verschynen, dat immers niet te denken is. Maer, zou men konnen zeggen, in den Giftbrief staet evenwel, dat de weghgeschonke kampe lands gelegen was te Haerlem in den Hout by den Gasthuize, en dat was al in den jare 1284, welken Stichtings-ouderdom geen eenigh Gasthuis binnen Haerlem halen kan, als mogelyk het eerste S^t^. Elizabeths Gasthuis, welkers Stichtingstyt om de groote outheit te eenemael onbekent is, komende ons het zelve al voor op het jaer 1348 in de stads brieven, en menighwerf het oude Gasthuis genoemt wordende, ten aenzien van het nieuw en prachtiger gebouw, in de Houtstraet in den jare 1456 tot een Gasthuis van S^t^. Elizabeth weder opgericht

met eene kerk, dewelke tot de naeste brugge toe sprong en achter in de koningstraet uitquam schuins over Sint Gangolfs kerk op de oude gracht, komende ons dit Gasthuis van S^t. Elizabeth zelfs onder deezen naem van 't oude Gasthuis, met N°. 21 getekent, te voren in zekere oude kaerte by S. Ampzing geplaetst op bladzyde 165., getekent en gesneden in den jare 1578 door Thomas Thomassen en Joannes van Deutekom, zodat men genoegzaem zien kan wat gasthuis door het oude Gasthuis in het meergemelde mirakelboek van S^t. Gangolf betekent wort. dat echter nogh nader onderscheiden wort van het gasthuis buiten de stadt in het zelve mirakelboek; verhalende zeker wonderwerk dat S. Gangolf in het jaer 1465 aen een zieke koe van zekeren Dirk Florys, wonende te gasthuis buiten de stadt, gedaen zoude hebben, nadien, gelyk bevoren op het jaer 1460, alzo ook naderhant op het jaer 1477 noghmaels het oude gasthuis binnen Haerlem in het zelve boek vermelt wort, dat niet geschied zoude zyn, indien beide gasthuizen een en even het zelfde waren geweest: men doe hier by, tot bewys dat by Berkenrode een gasthuis gestaen heeft, dat alsnogh zekere laen, van waer de bepalinge van Berkenrode strekt tot Jan Lots Laen toe, de Gasthuis-Laen genoemt wort. Dus blyft 'er alleenigh over te vragen en op te speuren waer het gasthuis, in den Gravelyken brief vermelt, in den Hout te Haerlem gelegen heeft? in dat gedeelte schryft Oudenhoven, dat de Berkenrode hiet; Maer waer lag dat gedeelte van den Hout? ik meen ter plaetze, daer alsnogh de Heerlikheit van Berkenrode gevonden wordt, en dat om voorgaende en navolgende redenen: eerstelyk omdat het Haerlemmer Hout outtyds, gelyk Oudenhoven zelve melt, gestrekt heeft tot aen de Duinen, die in den Banne van Heemstede gelegen hebben, zoo wel als Berkenrode, aldaer waerschynelykst zoo wel het genoemde gasthuis gelegen heeft, als de kapelle, die S^t. Agatha toegewyt was. ten anderen, omdat, by aldien Berkenrode, 't zy men 'er de meergenoemde Kampe lands door verstaet of dat gedeelte van den Hout; waer in dezelve by het onbekende gasthuis lag, onder de stadt had gelegen, het zelve by de uitlegging van Haerlem in de stadt moest

ge-

getrokken wezen, en daer van, of van het gasthuis ten minsten eenigh gewagh in des stads archiven zou gemaekt worden, en het geenzints te denken is, dat de eerste en outste edelen van Kennemerlant hun alom bekenden geslacht-naem Haerlem verlaten zouden hebben, om die van Berkenrode, zoo't een stuk van het Hout was, dat de Stadt toebehoorde, en waer aen zy by gevolg geen de allerminste eigendom hadden, aen te nemen; voegt hier nogh by, omdat in zulken gevalle de gravelyke Brief, deeze Kampe lands beschryvende, niet gezegt zoude hebben datze bedolven of gedolven was, dat is te zeggen, van duin of hoog lant tot bequaem laeg Wei- of Zaeilant afgegraven waer *tot de Nort-dikelhout-waert, alzoo verre dat Gast lyde thun gaet en haer Sloet in den houte waert*, daer 't Haerlemmer-hout tot op heden toe, als van outs, ten zuiden der stadt, en ten noorden van Berkenrodes heerlikheit gelegen is.

Den Heeren belangende, welke na de gifte van Grave Floris den V in den jare 1284 den naem van Berkenrode gevoert of deeze Heerlikheit bezeten hebben tot deezen huidigen dagh toe, dezelve hebben wy zoo kort doenelyk in deezen Lyst ter neder gestelt:

1. JAN VAN HAERLEM VAN BERKENRODE, Schiltknaep (uit het edele en beroemde geslacht van Haerlem, dat in de oude registers, volgens Junius en van Leeuwens getuigenisse, onder de alleroutsten geplaetst staet, wordende nochtans de rechte geslachtlyst van het zelve niet eerder als van het jaer 1124, en niet verder als tot den jare 1489 gevonden) met voorgemelden Kampe lands, die Berkenrode genoemt wiert, als gezegt is, in 't jaer 1284 beschonken wordende, nam met zyne afstammelingen den naem van Berkenrode aen, en bequam vervolgens ten wapen een klimmenden Leeuw, gevlakt van zilver en zwart op een root velt, waer van de Kerkenleeraer S. Ampzing, het wapenschilt der edelen van Haerlem [zynde een zilver kruis op een root velt, bezet in ieder hoek met vier

zilvere meerlen zonder bek en pooten] beſchreven hebbende, ſchryft:

Het ſchild van *Berkenro* magh meê niet zyn vergeten,
Dat dit geſlacht van outs heeft met den naem bezeten:
Een bonte Leeuw van zwart en zilver, root van gront;
Zyn Kroon, zyn Klaeuwen gout, en tong ook uit den mont.

Hy overleet in den jare 1305, nalatende

2 ARENT VAN HAERLEM VAN BERKENRODE, welke volgens Ampzing van zyn grootvaders wegen van moeders zyde was van den geſlachte van Teilingen, als gekomen van Dirk Nagel, die eens broeders zoon was 's heeren Simons, des oudſten heeren van Teilingen, en wort op den jare 1334 vermelt, nalatende op zyn overlyden in den jare 1357

3 JAN VAN BERKENRODE, die getrout was met Emſe Paridaems, Gerrits dochter, en, ſtervende in 't jaer 1380, naliet

4 GERRIT VAN BERKENRODE, die 1420 overleet, en naliet

5 JOHAN VAN BERKENRODE. hy ſtierf 1463, hebbende gewonnen by zyne vrouwe Margaretha van Noortwyk, 's heeren Gysberts dochter,

I *Gerrit van Berkenrode*, volgt.

II *Eva van Berkenrode*, die ten man had Jan van Schagen, ridder, zoone van Willem, baſtaert van hertogh Albert van Beiëren by Alyt van Hodenpyl, waer by zy twee zoonen en eenen dochter won.

6 GERRIT VAN BERKENRODE, 's heeren Johans zoone, hadde eerſt getrouwt Aefje Uitenbroek, en na haar overlyden Elizabeth van Aſſendelft, dochter 's heeren Barthouts van Aſſendelft, ridder,

der, heere van Veenhuizen, ende van vrouwe Ida van Zweten, Gerrits dochter. Onder de 33 aenzienelyxste personen van Haerlem, die hertog Albert van Beiëren by openen brieven in 't jaer 1402 gestelt, en zyn zoon Willem van Beiëren, grave van Oostervant, bevestight heeft den 4 maert des zelven jaers tot vroetschappen der stadt, komt ons mede voor deeze Jonker Hendrik van Berkenrode. Hy won en liet na, stervende in den jare 1487, by de eerstgemelde, [nadat alvorens heer Albrecht van Assendelft de ambachtsheerlykheit en den buurschappe van Vlielant aen hem overgedragen had in den jare 1470]

I *Gerrit van Berkenrode*, volgt.

II *Kornelis van Berkenrode*, kinderloos overleden, en voor wien en Meinart van Heussen, als Schepenen van Haerlem, in den jare 1494 op den 6 Augustus een verbantschrift gemaekt is, waer by de Prior, Subprior en Procurator en 't geheele Convent van 't nieuwe klooster der Heremiten van Sint Augustyns Order in S. Jakobs kerke over 't Sparen binnen Haerlem bekennen, dat de Deken, Vinders en gemeene Gilde-broeders en Gilde-zusters van S: Jakobs gilt hun gegunt hebben de voorschreve S: Jakobs kerke met twee huizen en drie kameren met hare erven daer aen, om aldaer een nieu Klooster te stichten van S: Augustys order.

7 GERRIT VAN BERKENRODE, Gerrits zoone voornoemt, troude eerst met Katharina van Alkmaer, naderhant met Katharina van Naeltwyk, weduwe van Jakob Suis, derden zoon van Pieter Suis, ambachtsheer in Gryzenoort, en van Johanna vander Burg, erfdochter van het huis ter Burg by Ryswyk. Hy voor een geruimen tyt de verheffing van de Ambachtsheerlikheit van den Buurschappe van Vlielant verzuimt hebbende; maekte den

den 23 february des jaers 1520 een verding met de Graeflykheit, om processe te myden, dat hy dezelve heerlikheit voortaen behouden zoude tot een Rechtleen, gelyk ten zelven dage ook het verly daer op volgde, en liet, stervende 1497, by de eerste na

8 GERRIT VAN BERKENRODE, dewelke overleet 1534, hebbende by zyne vrouwe, Adriana vander Goude, gewonnen

I *Hendrik van Berkenrode*, volgt.

II *Katharina van Berkenrode.* zy kreeg ten man Albrecht van Treslong, heere van Veenhuizen, welke stierf in 't jaer 1555, twee jaren na haer, nalatende eene erfdochter Adriana van Treslong, vrouwe van Veenhuizen, die ten man hadde Lancelot, bastart van Brederode, die in 't jaer 1573 te Schoten by Haerlem van de Spanjaerden onthooft wiert.

III *Haesje van Berkenrode* huwde met Karel van Drenkwaert, Baljuw van Putten, 's heeren Boudewyns, baljuw en rentmeester van 't lant van Voorn, en Margareta van Klyburgs tweeden zoon, die 1541 kinderloos overleet.

9 HENDRIK VAN BERKENRODE, zoone van Gerrit van Berkenrode en van Adriana vander Goude, stierf in den jare 1546, hebbende by zyne vrouwe Erkenraet van Bekestein, eenige dochter van Dirk van Heemskerk van Bekenstein, houtvester en hoogen heemraat van Rynlant, en van Margaretha van Assendelft, Gerrits dochter, gewonnen zes zoonen, te weten:

I *Dirk van Berkenrode*, volgt

II *Jan van Berkenrode.* hy troude Emerentia Bisschops van Rotterdam, en won by dezelve eene dochter, Erkenraet van Berkenrode, eerst gehuwt met Dirk Berk, Henriks zoone, welke

ke ſtierf te Dordrecht in den jare 1589, nalatende vier zoonen en drie dochteren, en naderhant met Joan Berk, Janszoon, ridder, Penſionaris van Dordrecht en Ambasſadeur wegens deezen Staet aen de hoven van Engelant, Denemarken en de Republyk van Venetië, overleden den 17 Auguſtus 1627, nalatende by haer twee zoonen en twee dochteren.

III *Gerrit van Berkenrode*, baljuw van Kennemerlant, die Haerlem in 't begin van July des jaren 1572 aen de zyde van den Prince van Oranje hielp brengen, hadde te vrouwe Geertruid van Meerthen, dochter 's heeren Gerrits en Geertruid van Loon in 't ſticht van Utrecht, doch won by haer geene kinderen, en overleet zy in den jare 1618, out zynde 85 jaren.

IV *Kornelis van Berkenrode*, den 22 Auguſtus 1572 threſorier der ſtadt Haerlem, komt nevens zynen broeder Sybrant ons te voren op de lyſt der zesenveertigh Burgeren van Haerlem, die onder het Spaenſche jok den prince van Oranje en de vryheit van 't Vaderlant 't meeſt toegedaen waren: hy is in den Jare 1583 overleden, alleenigh twee dochteren nalatende.

V *Sybrant van Berkenrode* in 't jaer 1560 Raet en 1572 Schepen der ſtadt Haerlem, won eene dochter, Agatha van Berkenrode, welke troude met Jan van Alkemade te Amſterdam, oudſten zoon van Floris van Alkemade en Elizabeth van Hoef. hy ſterft 20 mey 1585 en wiert begraven te Haerlem, hebbende by haer gewonnen 1. Sybrant van Alkemade, gehuwt met Beatrix Duiſt van Voorhout 2 Floris van Alkemade, welke huwde met Goedela van Berkenrode, zyne nichte, hier na te melden.

VI *Adriaen van Berkenrode*, tot Burgermeeſter van Haerlem in

den jare 1577 aengestelt nevens Gysbrecht van Duivenvoorde, heere van Opdam, Pieter Janssen Kies, en Klaes Janssen, door den Prince van Oranje, en wederom nevens Johan van Vliet, Nikolaes vander Laen en Willem Dirx Deiman in den jare 1581, stont in groote gunste by Prins Willem den Eersten en zyne medeburgeren, ten wiens dienste hy, gedurende de belegering van Haerlem in de jaren 1572 en 1573 door de Spanjaerden, ettelyke reizen met levensgevaer uit de stadt naer den prince getogen en wederom in de stad te rugh gekomen is. Hy liet na Hendrik van Berkenrode, burgermeester te Haerlem en Hoogen Heemraet van Rhynlant, welke op het zant aldaer gewoont heeft en ongetrout overleden is, nalatende een naturelyke dochter, en heeft het geslacht van Berkenrode behalven 't gemelde huis op 't zant nogh een ander hoog huis in de Zylstraet gehad.

10 Dirk van Berkenrode, oudste zoon van Hendrik van Berkenrode en Erkenraet van Bekestein, was getrouwt met Goedela van Zyl te Leiden, waer by hy gewonnen, en, stervende 1559, nagelaten heeft

11 Hendrik van Berkenrode, verlydt in den jare 1559 met de heerlikheit van Berkenrode, kreeg te vrouwe Maria Perzyn, en won daer by twee zoonen en drie dochteren, als

I *Dirk van Berkenrode* volgt.

II *Hendrik van Berkenrode* ongehuwt overleden.

III *Goedela van Berkenrode* volgt mede.

IV *Barbara van Berkenrode.*

V *Josyne van Berkenrode*

12 Dirk

12 Dirk van Berkenrode, heere van Berkenrode, Schooten, Vlielant en Groote Linde, wiert met Berkenrode verlydt den 7 Mei des jaren 1621; woonde op het huis Berkenrode, het laatste mans oir van zyn geslacht, en stierf aldaer, nogh ongehuwt zynde, den 16 November 1640, zodat by gebrek van mans oir aen

13 Goedela van Berkenrode, zyne zuster, de heerlikheit van Berkenrode overging met die van Groote Linde, doch Vlielant, als een quaet leen, aen de Graeflykheit van Hollant. Zy kreeg in den jare 1618 ten man haeren neef Floris van Alkemade, zoone van Jan van Alkemade en van Agatha van Berkenrode, Sybrands dochter, hier voren vermelt, ende won by hem

14 Hendrik van Alkemade, heere van Berkenrode en groote Linde, welke te vrouwe kreeg Kornelia Bam, en het leen van Berkenrode verhief in het begin van den jare 1649 den 10 February, hebbende zyn Vader voor zyn huwelyk gewoont te Haerlem in de S. Jansstraet in het achterste gedeelte van het vertimmert huis van die van Brederode. Uit deszelfs bezwaerden boedel hebben deszelfs schulteisscheren deeze heerlikheit verkogt aen

15 Benjamin Poulle, Ridder-Baronet, Schepen der stadt Amsterdam, die als heere van Berkenrode by de Heeren Staten van Hollant en Westfrieslant beleent wiert, uitwyzens hunnen verlybrief, gegeven in den Hage den tienden Februarius van den jare 1691. Hy overleet kinderloos binnen Amsterdam den 28 Augustus des jaers 1711, stellende tot erfgename zyner goederen en deezer heerlikheit zyne vrouwe

16 Elizabeth Tiellens, dewelke het verly daer van bequam den eersten Februarius des jaren 1712, en, ten twee-

E 2 den

den huwelyke met den heere Jan Trip, Burgermeester en Raet der stadt Amsterdam, getreden, den 19 Februarius des jaren 1724 kinderloos overleet, hebbende alvorens het gebruik en den tytel van Berkenrode by haeren uitersten wille vermaekt aen den gemelden heere

17 Jan Trip, deszelfs leven lang gedurende, en den eigendom aen haeren achterneef

18 Matthæus Lestevenon, eenigen zoon van den heeren Mr. Matthæus Lestevenon, Burgermeester en Raedt der stadt Amsterdam, ende van Katharina Elizabeth Livingston, volle zusters dochter van haer, voorgemelde vrouwe Elizabeth Tiellens, hebbende hy het verly van deeze heerlikheit genomen op den achtsten December des jaren 1724.

P. Merula van de Wildernissen en nevens de voorgemelde Schryveren, St. Gangolfs Mirakelboek, en de onderscheide Verlybrieven van Berkenrode.

DE

DE KLEINE HOUTPOORT TE *Haerlem*.

Het allermaekelyxste en heerlyxste bosch van geheel Hollant, ten zuiden van de stadt Haerlem in den banne van Heemstede gelegen, en gemeenelyk het Haerlemmer Hout geheten, heeft zynen naem aen twee poorten deezer manmoedige en konstryke stadt gegeven, te weten de groote en kleine Houtpoort, welke laetste hier nevens verbeelt wort in zodanige gestalte, als ze zich in den jare 1619 vertoonde, acht en veertigh jaren na hare stichting volgens het deftige ontwerp van den alomberuchten konstschilder en boukonstenaer Marten Heemskerk. Haerlems Kenkenleeraer en beschryver, S: Ampzing, de stads poorten zullende verbeelden, schryft op bladzyde 54:

Ik laet ook willens na de Poorten *aen te roeren,*
En haerer aller naem in mynen mont te voeren,
Tot tien toe in 't getal, *of nergens door den lant*
Zoo schoone poorten zyn in ons geheele lant.

en wat verder vervolgende:

De Poorten in het Zuit *en* naer den Hout *gelegen*,
Die daer om van den Hout *den name billyk kregen*,
Hoe heerlyk zynze wel, *zo* groot, *als* klein, *genaemt*!
De kleine *maektze al*, *ja overal*, *beschaemt*.

En dat hy waerlyk in dit geval niet op zyn dichters te hoog heeft opgegeven, kan men genoegzaem met den eersten opslagh en beschouwing van ons nevensgevoegt printtafereeltje gewaer worden: Alles is even anticq en naer der ouden vaste bouworde geschikt, en omtrent het hooftgebouw als nogh in dezelve gestalte en welstant als deeze poort in den jare 1571, even voor het beruchte belegh deezer stadt Haerlem, gesticht wiert. Omtrent haeren brugh is alleenigh deeze verandering gemaekt, dat, in de plaetze, daer dezelve voorhenen op twee geheele en eenen halven boog rustte en dezelve brugh aen weerzyden met een steene borstweering besloten was, en met een ophaelbrugh aen de twee uitstekende vierkante torentjes van de poort pronkte, alsnu die brugh op drie geheele ronde bogen staet, de steene borstweringen sedert den jare 1630 weghgenomen zyn en daer voor een zware yzere leuning gestelt, en de voorgemelde ophaalbrugh in een steene gemetzelde brugh verandert is.

Ten oosten heeft deeze poort het Sparen en de Water- of Eendjespoort en ten westen den Kalistoren en groote Houtpoort, en zuitwaerts een vermakelyk uitzicht op den kleinen Houtlaen, aen weerzyden met veele huizen en pleiziertuinen bezet, en naer den kleinen en weeldrigh opgroeijenden Hout strekkende. Uit deeze poorte was het, dat gedurende het bekende belegh in den jare 1573 des nachts tusschen den zevenden en achtsten van Bloeimaent zes Haerlemmer bezettelingen, met springpolssen voorzien, naer den vyant uittrokken, en eenen hoogduitschen schiltwacht overrompelden en ter nedervelden, ook was het tusschen deeze en de

naest-

naestgelege Waterpoort, dat op den stads buitensingel op den eersten July deszelven jaers des avonts om zes uüren een zamenkomst, om van verdragh te handelen, gehouden wiert tusschen den Grave van Overstein met vier andere bevelhebbers van de belegeraers, ende den burgermeester Jan van Vliet nevens de kapiteinen Steenbagh, Rosoni en Pellikaen van de zyde der belegerden, welke tot zeven uren toe met veel beleeftheit en plichtplegingen duurde, die, nadat aen weerkanten tot drie verscheide reizen rughsprake gehouden was., vruchteloos eindigde. *P. Bor en P. C. Hoofts Nederlandsche Oorlogen. Adam Henricpetri Chronyk Historie der Nederlandsche Oorlogen. S. Ampzing en Th. Schrevelius beschryvingen van Haerlem. St. vander Lust herstelde Hongersdwang. J. A. Leegwater korte beschryving der stadt Haerlem. Geschreve Memorie van 't belegh der Stadt in de jaren 1572 en 1573.*

DE GROOTE HOUTPOORT TE *Haerlem.*

Westwaerts de kleine Houtpoort naderen we de groote Houtpoort, mede in 't zuiden der ſtadt Haerlem gelegen, doch van een veel grooter omtrek en begrip dan de eerſtgemelde poorte, en opgepronkt met vier hangtorentjes aen het hooftgebouw en twee achtkante, uit de ſtads veſten opgetrokkene, en den doorgang der poorte aen wederzyde ſterkende, torens, met achtkante en ſpits opryzende daken gedekt. In den jare 1590 wiert dezelve geſticht ter zelver plaetze, daer eene ouder en vervalle Houtpoorte geſtaen had, die gedurende het Spaenſche belegh in de jaren 1572 en 1573 om haren ſlechten toeſtant en onweerbaerheit door de belegerden toegedolven wiert, en, na ze eenmael op den achtſten Maert des jaren 1573 open gemaekt was geworden, ten einde vierhondert en vyftigh even ingekome haekſchutten, zoo Engelſche als Walen, daer door eenen uitval op den vyant zouden doen, kort daer aen weder toegedolven wiert. Hare brugh ruſt op vier ſtevige bogen en den drempel van de poort zelve; waer langs heen een vierkante doorvaert gevonden wort, en pronkt dezelve ſedert den jare 1630 met gelyke yzere leuningen als de eerſtgemelde poort in plaetze van de ſteenezymuren. Zy heeft

heeft een der vermakelyxte gezichten van Hollant, te weten op den grooten Houtlaen, den Baen en een gedeelte van den grooten Hout, die, gedurende het bewuste belegh wegens de groote koude door beiden, de belegeraers en belegerden, byna geheel uitgeroeit en vernielt geworden, in den jare 1585 door de stads Overheit op nieu is gedaen beplanten. Ampzing schildert ons dit bosch met te fraeje kleuren af, dan wat wy zulx achterhouden mogen, in zyne beschryvinge en lof van Haerlem op bladzyden 91 en 92 zingende:

--- ---- ---- *Ten Zuiden by het Sparen*
Ryst steil tot in de locht of 't Noordsche masten waren,
Een dik en dicht geboomt, met groenigheit bekleed,
Het welk men 't Bosch, *of meest* den Hout van Haerlem *heet.*
Ei lusthof onzer stadt! prieël niet om verschoonen
Voor ons en die om ons aen alle kanten woonen!
Ei eenzaem stil vertrek en heimelyk plaizier,
Vry van het stads geraes en ongerust getier!
Wat is hier groot geweld van boomen, schoon gewassen,
Die op malkandren recht gelyk een linie passen,
Op ordre net geplant van alderhande slag,
Al wat men in een bosch tot lust begeren mag!
Wat zyn 'er allezins bly-groen gevlochte wegen,
Met blad'ren overwelft, ook voor een zwaeren regen,
En 't steken van de Zon. de schaduw van de blaên
Staet in den zomer-tyd den wandelaer wel aen.

Lust 't dy in 't klavren-gras en in de bloeme-dalen
Dyn zwaer-beladen hert en ziel wat op te halen?
Vermaeckt dy 't lief gequeel en 't vog'len tierelier?
Gaet henen naer den Hout. waer hebt gy 't meer als hier?
Dus laten veelen zich ook daer gestadig vinden,
Om hun gemoed en geest van zorgen los te binden,
Dus ziet men allen dag op deze groene paên
In 't ruischende geboomt groot volk uit wand'len gaen.
Of zoo 't een ieder dan van hun mag best gelusten,
In eenen klavren dal zyn moede leden rusten,
En peus'len uit de mand van 't geene dat het wyf
Van huis heeft megebragt tot hunnen tydverdryf,
Of liggen op de zy of zitten in de weiden
Het hellen van de zon en d' avondstond verbeiden,
Of om zyn meer vermaek en om zyn meer gemak
By eenen schoonen boom of groenen elsen-tak,
Of aen des oevers kant van 't byvervlietend Sparen
In 't groen de scheepjes af en aen zien komen varen,
Of spelen op den Baen *met pyl of kloot, of bal,*
Een ieder dat hem lust, en naer zyn welgeval.

Uit de acte van renunciatie, die heer Diderik van Teilingen in den jare 1214 ten behoeve van vrouwe Aleidis van Henegouwen, te voren vrouwe van grave Jan van Avesnes, maekte, blykt, dat hy zeker recht tot het Haerlemmer Hout gehadt heeft, dat in den jare

jare MIↃVI met toestemminge van de Raetslieden van Hollant geheel en al met den gront verkocht wiert, en in oude tyden van zodanigen naem en aenzien was, dat de Houtvester van Hollant daer van Houtvester van Haerlem genoemt is geworden, uitwyzens zekere twee Ordonnantien van den grave Willem van Henegouwen, gegeven te Valencyn des vrydaghs voor Mei in den jare 1335, en te Bergen in Henegouwen des maendaghs na S[t]. Marie Magdalene dagh in den zelven jare 1335, hebbende Willem de derde, grave van Hollant, in het jaer 1314 aen heer Gysbert van Yſſelſtein beloften gedaen, van hem jaerlyx een Hart uit het Haerlemmer Hout te zullen geven.

Den Baen belangende, waer van Ampzing in 't voorgemelde vaers eenige melding doet, behoort de ſtadt Haerlem by gifte van hertogh Albert van Beiëren, grave van Hollant, om ten eeuwigen dage tot een ſpeelvelt te blyven leggen; zonder dat dezelve ooit tot een ander gebruik gehouden of betimmert zal mogen werden, blykende zulx ten vollen uit den giftbrief zelve, gegeven in den Hage op den 20 Februarius des jaren 1389 na den lope van den Hove, en luidende woordelyk: „ Aelbrecht by Godes „ genaden Palensgrave op ten Ryn, hertog in Beijeren, grave „ van Henegouwen, van Hollant, van Selant ende heer van „ Vrieslant, doen cond allen luden, dat wy, aengeſien hebben „ menigen truwen dienſt, die ons onſe lieve ende getruwe ſtede „ van Haerlem gedaen hebben ende noch doen ſullen, ende hebben „ hem gracie gedaen ende gegeven die *Baen*, die leit buten der „ Houtpoirt ten Houtwairt, dat die bliven ſal leggende toteenen „ *Spoelvelde*, ſonder eenich ander oirbaer daer op te doen ten ewi„ gen dage, alſo groet en alſo cleyn, als ſy nu ter tijt daer leyt. Op deezen Baen was het, dat in den jare 1444 Iſabella, vrouwe van hertogh Filip van Bourgondie, de Hoexgezinde Haerlemmers bepraette by een te vergaderen, onder heimelyke toezegging,

ging, dat zy hen binnen drie dagen wederom in Haerlem zoude brengen, dat haer echter mislukte, schoon zy, hoewel het regenachtigh weder was, zelver mede op den Baen verscheen en dierhalven genootzaekt wiert met hare uitgebannenen naer Amsterdam te gaen.

Den laetsten Januarius des jaren 1562 deet Nikolaes van Nieulant, als eerste bisschop van Haerlem, alhier zyne intrede door de groote Houtpoort, waer onder een autaer opgeregt was met een crucifix, zynde hy tot Heemstede toe van veele aenzienelyke mannen te gemoet gereden, en wordende aen dezelve poort door den Raet van Haerlem met alle de schoolkinderen en priesters opgewacht, ontfangen en wellekom geheten.

Voor de groote Houtpoort had de grave van Overstein met achtien vaendels Hoogduitschen in het belegh deezer stede zyn quartier, en door dezelve deet de grave van Leicester, als Gouverneur wegens de Engelsche Koninginne over deeze landen, zyne intrede te Haerlem in den jare 1586, dewelke Th: Schrevelius in 't derde boek zyner beschryvinge van Haerlem zeer naeukeurig verhaelt, zeggende onder anderen, dat, wanneer dezelve Grave dicht onder de stadt te paert genadert was, voor deeze poorte de Burgermeesteren en Raden, aenzienelyk van jaren, in hun plechtgewaet stonden nevens hunnen Pensionaris, die het woort zoude voeren en den nieuwen Gouverneur verwellekomen, staende verders de Burgers onder de wapenen te wederzyden van de groote Houtstraet, en voor de nieuwe Schutters Doelen in 't inkomen van de stadt een Toneel opgericht, op den welken de Rhetorykers de tieranny van den hertogh van Alba vertoonden en speelden.

Diergelyk een tooneel was hier ter zelver plaetze opgericht den 22. October des jaren 1606 by de Intrede van twaelf kameren van Hollandsche Rhetorykers door de groote Houtpoorte in Haerlem op de uitgegeve kaerte, by de Haerlemsche kamer van

Tron

Trou moet blyken, gezonden den 31 July deszelven jaers aen alle de Hollandſche kamers, van alle welke alleen deeze twaelf nagenoemde herwaerts gekomen zyn; te weten de Leidſche Vlamingen, Katwyk Binnen, Schiedam, Hazerswoude, Leiden - Hollandſche kamer, Vlaerdingen, Amſterdam, Noortwyk, Haeſtrecht, Gouda, Hage, en Ketel.

De Voorgemelde Schryveren en de Oude Hollandſche Kronyk divif. 33. kap. 34. Stads Oude Hantveſten, Adr. Junii. Batavia, en Konſttoonent Juweel der ſtadt Haerlem.

DE SPAERWOUDER, OF AMSTERDAMSCHE POORT *Te Haerlem.*

In twee onderscheide Print-tafereeltjes geeft ons de konstyverende tekenaer A: Rademaker de Spaerwouder Poort te bezichtigen, en dat wel in die gestalte als ze zich niet alleen in den jare 1680 vertoonde, maer als nogh ten huidigen dage zich voordoet, zonder dat 'er eenige aenmerkelyke verandering omtrent haer hoofdgebouw zelver gemaekt is geworden. In het eerste tafereeltje zien we dezelve op hare rechte zyde en aen haren achtergevel naer de stads zyde, en in het tweede vry wat nader op den voorgront, zoo wel op dezelve rechte zyde, als van voren aen haren buitengevel, strekkende naer den Amsterdamschen Rywegh en Trekvaert, die in het jaer 1631 gedolven, en het volgende jaer bevaren wiert. De Spaerwouder poort wort zy geheten naer het bygelegen dorp Spaerwoude, of ook wel de Amsterdamsche poort naer de stadt Amsterdam, werwaerts de Trekvaert en Rywegh, van voor deeze Poort af beginnende, heen strekt. Zy doet zich groots en prachtigh op in 't Oosten der stadt tusschen de Schalkwyker ende Sparen- of Nieuwe Poorten, en is wel de zwaerste en hoogste van alle de Haerlemsche Poorten.

De

De poort, *die* Sparenwou *den name heeft gegeven*
In 't oosten van de stadt, is dapper, schoon verheven.

schryft de historiekundige dichter S. Ampzing. De brugh voor deeze poorte is geheel van hout, en in de plaetze der oude houte Leuningen, in de bygaende tafereeltjes vertoont, vint men tegenwoordigh een stevige yzere Leuning, brengende het nieuwe yzere Sluithek, dat in den voorgaende jare 1727 aen den opgang deezer brugge gestelt is, een groot sieraet en aenzien toe aen deeze aloude en Gottische sterkte, met een keurigh Uurwerk en geheele en halve uren slaende klokken voorzien tot groot gemak en naricht der herwaerts over- en door-reizende menschen, hebbende het getal der geenen, die sedert den eersten Januarius tot den laetsten December des jaren 1727 met de Trekschuit van Haerlem naer Amsterdam zyn gevaren, bestaen in 95481 en die van Amsterdam alsvoren te Haerlem zyn gekomen, in 103150 persoonen, wordende het eene jaer door het ander weinigh onderscheit in het zelve getal der Reizigers gevonden, gelyk my uit een medegedeelde lyst van het Haerlemmer-Schippers gilde gebleken is. Den zekeren tyt der stichtinge van deeze poorte kan men op geene vaste gronden bepalen, zeer waerschynelyk is het echter dat zy eerst tusschen de jaren 1440 en 1468 aengevangen is gebouwt te worden, schoon my uit een Haerlemmer Schepenen brief, by Ampzing opgegeven op bladzyde 497, en getekent op Sint Valentyns dagh in den jare 1380, gebleken is, dat de stadt ten dien jare reets over het Sparen betimmert en met een breeden Water-gracht versterkt was, hebbende ik noch by Ampzing, Schrevelius, noch Oudenhoven in hunne beschryvingen van Haerlem, nochte in de stads Hantvesten of Privilegiën konnen vinden, dat het Sparen „ gelyk de beschryver der Outheden en Gestichten van Kennemerlant op bladzyde 19 voorgeeft, nogh in den jare 1390 de stads Muren van buiten bespoelt heeft „ maer wel in den jare 1333 „

uit-

uitwyzens zekere Uitſprake wegens het gruitgeld tuſſchen die van Alkmaer ende Jan Perzyn gedaen by graef Willem den goeden van Hollant, in den Hage op Sint Victors dagh van den voorheen gemelden jare 1333, en getrokken uit het Regiſter E. L. 39. Fol. XXI. verſo, alwaer gezegt word, dat toen ter tyt de ſchepen nogh voorby Haerlem voeren zonder gruitgelt te geeven, veſtigende ik deezen ſtichtingstyt uit de zekere kondſchap, welke men heeft uit twee zeer oude Schepenen brieven, meldende de eene, dat in den jare 1440 het St. Anthonis Gaſthuis buiten de doemalige Schalkwyker Poorte geſtaen heeft, en de andere van den jare 1468, dat het zelve Gaſthuis door de vergrotinge der ſtadt binnen de ſtadt gekomen was, behalven welke reden ik meene, datmen zulx mede genoegzaem uit de bykans rechte ſtrekking der ſtads Wal tuſſchen de Spaerwouder en Schalkwyker poorten opmaken kan, en dat bygevolg deeze twee poorten op eenen zelven tyt of kort na den anderen in dien tuſſchentyt van 1440 en 1468 geſticht zyn geworden: Tot meerder beveſtiging van dit myn gevoelen dient dat in een anderen Schepenkennis-brief van den jare 1380 getuigt wort, dat zeker aldaer vermelt huis gelegen was over het Sparen, tuſſchen den Dyk of Achterſtraet en der Stede-graft, [een ander dan het Sparen, waer van zy duidelyk onderſcheiden wort] als een graft over het Sparen, die, gelyk Ampzing aengewezen heeft, de Burgwal is, en geenzins de tegenwoordige ſtads graft, nadien de ſtant van dat huis eigentlyker met het Sparen en den Burgwal bepaelt waer geweeſt, indien het zelve tuſſchen beiden had gelegen, of wel met den Burgwal en Stede-graft, by aldien het daer geſtaen had; en ik ſtelle voor zeker, zoo lang my geen zekerder bewys van het tegendeel gebragt wort, dat de eerſte vergrooting en uitlegging van Haerlem over het Sparen tot den Burgwal toe geweeſt is, en dat naderhant dat geene, 't welke over den Burgwal ligt, ingetrokken is.

Wat

Wat de gebeurtenissen en gevallen omtrent deeze poorte betreft, ik vinde, dat, de Grave van Bossu in den jare 1572 een aenslagh op Haerlem met eenige Spaensgezinde Inwooneren voorgenomen hebbende (dewyl gemelde stadt in het laetste van April des gemelden jaers op de komste van Jonker Gerrit van Berkenrode, Hans Kolterman en Pieter Janssen Kies, uit last ende met volmaght van den Prince van Oranje en brieven van den Noorthollandschen Gouverneur Jonker Diderik van Sonoi, op zekere voorwaerden zich aen der Staten zyde begeven had) en de gansche Raet door den Schout Adriaen Janssen van Dort op Zondag avont den 20 July te gast genodigt wezende en daer nevens de voornoemde Hans Kolterman, omtrent ten tien uren op het aendienen van een stadsbode, dat 'er een vremt Edelman met een brabandschen wagen voor de Zylpoorte wachtte om ingelaten te worden, door den burgermeester Dirk Ramp aenwyzinge gedaen is geworden waer de Sleutelen op het Raethuis gelegt waren,. met order om dezelve te halen en de poorte te openen, doch dat dezelve Hans Kolterman, zulx tegenspre-kende uit hoofde van een opgevat vermoeden van een vyandlyken toelegh, en dieshalven medegaende, dien Edelman binnen gebragt heeft, en verder de ronde doende langs de Stads Vesten, aen deeze Sparenwouder poorte geen andere wacht dan een jongeling vont, en aen de Schalkwyker poorte alleenelyk zekeren Tys Florisz, die met ope poorte tusschen twaelf en een ure op de valbrugge stont, den aenkomenden Spanjaerden van den Sparendamschen Dyk te gemoete ziende om dezelven binnen de stadt te brengen, dat Kolterman met bystant der opgewekte geburen door 't ophalen der Valbrugge gelukkelyk verydelde. Haerlem sedert in de maent December des zelven jaers belegert geworden, vielen de belegerden op den achtienden January des volgenden jaers de Sparenwouder poorte uit en staken een Koornmoolen met drie Lanthuizen in Schalkwyk en een huis,

by deeze poorte ſtaende, in brant, twee dagen waer na eenige Ysſleden te deezer poorte uitgereden zyn naer het dorp Sparenwoude, en aldaer Adriaen van Groenevelt, komenden met twee Ysſleden met broot van Amſterdam in gezelſchap van zyn neef, heer Adriaen Jooſten, Prieſter te Alkmaer, dien zy doorſtaken, ende van Frans Hals, die, bytyds van de Slede ſpringende, het ontliep, gevangen namen, brengende den zelven van Groenenvelt met een matigh getal van broden binnen de ſtadt. Den eenentwintigſten van de volgende maent February voeren de belegerden, vernomen hebbende, dat de vyant werkelyk bezigh was, gelyk drie dagen te voren, om by Penningsveer door te delven en met eenige Amſterdamſche ſchepen op het Meer te komen, met eenige Ponten van voor deeze poorte af, en verhinderden, vergezelt van de kleine ſtads Galeië, die doorgravinge zoo wel, dat de Amſterdammers een Damloper in den loop moeſten laten, wordende het meeſte volk daer van in de eerſte hitte dootgeſlagen, en het overige in de Fuik opgehangen. Den negentienden April daer aen volgende, des nachts omtrent een uur, viel de Kapitein Beaufort met zyne Schotten, eenige Walen, Duitſchen en veele Burgeren met witte hemden over hunne kleederen ter Schalkwyker en deeze Spaerwouder poorte uit, en nam de Schanze te Ruſtenburg ſtormenderhant in, ſlaende veele Spanjaerden doot, vyf gevangenen met vier vaendelen in de ſtadt brengende, en de Schanze kloekhertigh inhoudende tot den uiteinde des beleghs toe, tot welken tydt toe ook onder derzelver beſcherminge die van de ſtadt hunne Koeiën ter beide deeze poorten uit lieten ter weide gaen. Andermael vielen eenige bezettelingen op den achtienden Mei te deezer poorte uit, en overvielen eenige Schiltwaghten van den Vyant, die zy, mits ze zich niet gevangen wilden geeven, onder den voet ſtaken. De ſtedelingen, eindelyk moede en afgemat door het langdurigh belegh en geprangt door den aenwaſſenden hongersnoot

deden

deden in den nacht van den achtienden Juny daer van een vuurteken op deezen toren voor des Prinçen van Oranjes schepen, op het Haerlemmer Meer liggende; gaven den zesden July een ander teken wegens hunne uiterste benautheit met het uitsteken van een zwarte vlag en twee dagen later van twee diergelyke zwarte vlaggen op deeze poorte naer de Fuik toe, nevens een wit vaendel op den grooten Kerx toren, doch vruchteloos, wordende de stadt genootzaekt zich den vyant op den twaelfden derzelve maant op genade en ongenade over te geeven; vyf dagen waer na de Spanjaerden vyfendartigh van de gevange stads bezettelingen buiten deeze poort den kop lieten afslaen.

De voorheen gemelde Schryveren. Adam Henric Petri Kronyk der Nederlandsche Oorlogen, en Stefen vander Lust Herstelde Hongersdwang.

DE
ZYLPOORT,
OVERVEENSCHE WEGH
En
TWEE TORENTJENS *by de* RAEX.
Te Haerlem.

In 't westen der meergemelde Hooftstadt van Kennemerlant Haerlem beschouwt men de hier nevens op tweederlei wyze afgeschetste Zylpoorte met haer wyduitgestrekt steenen rondeel, den Overveenschen Wegh en twee Torentjes by de Raex, hebbende ten noorden de Sparen- of Nieuwe-poort en ten zuiden de Raempoort. Vertoont zy zich sierlyk aen haere buitenpoort, prachtiger doet zich de binnepoorte voor, zynde een zwaer en vierkant torensgewyze opgemetzelt gebouw van groote en zware Moppen, ten vollen zyn hoogen Ouderdom verklarende. Haerlem volgens het schryven van Melis Stoke al in den jare 1155 onder Graef Diderik den VI eene maghtige, volkryke en welgesterkte stadt geweest zynde, en in de tweede vergroting over de Oude Graft, onzeker ten welken jare, uitgezet wor-
dende,

dende, is mede de hedendaegſche binnenpoorte en haer daer voor gelegen rondeel geſticht, van waer geweldigh op de Spaanſche beleggers in dat beruchte belegh in de jaren 1572 en 1573 geſchoten is, wordende in den jare 1628 dezelve poorte geheel vernieut en met zwaer metzelwerk omtogen en geſterkt, gedenkende zulx S: Ampzing in zyne beſchryving van Haerlem met deeze woorden:

De Zylpoort geeft het niet, die aen de ſtadt haer' veſten
Naer zee en 't weſten ziet; te meêr zoo fraei als noit
Op deezen tydt gebout en heerlyk opgetoit.
'T is ook een dubb'le poort en dies te meer te eeren,
En rontom overal voorzien van onze heeren:
Ook hebben wy geen poort zoo konſtigh en zoo ſterk,
Met eene ronde ſchans en maghtigh bollewerk,
Van waer hier in 't belegh de ſtukken vreeslyk brandden
En ſpeelden op het heir van onze dootvyanden.
En gaven gruwlyk vuur, en ſpogen rook en vlam,
Dat dikwils 't Spaenſch gebroet niet al te wel bequam.

voegende Stefen vander Luſt in zyn Treurſpel van Haerlems Belegh, dat hy den herſtelden Hongersdwang noemt, daer, by wyze voorzegging, by, datmen eerlang zien zoude

De Zylpoort heel vernieut met harden muur en wallen,
En ſcherpen Horenwerk voor 's vyants ſterk aenvallen.

ſtaende het jaergetal der ſtichtinge van de buitenpoort in de Frontespies naer de Leidſche trekvaert toe in graeuwen ſteen uitgehouwen, gelyk dezelve in ons tweede tafereeltje, met N°. 62 getekent, vertoont wort.

Wat den Overveenſchen Wegh belangt, dezelve heeft zynen

naem bekomen van het hedendaegſch kerkelooze dorp Overveen, werwaerts deeze ruime wegh zich uitſtrekt, en dat wy in het tweede deel van ons Zegepralent Kennemerlant, by Andries en Hendrik Leth gedrukt en in 't koper afgebeelt, beſchreven hebben, konnende de aenmerkelykſte zaken, op deezen wegh voorgevallen, hier onder gevonden worden.

De twee Torentjes, in het voorgemelt tweede tafereeltje verbeelt, ſtaen te weêrzyde van de Haerlemmer beek, die, uit de zantduinen aflekende, en alhier ſtadwaert binnen vloeiënde, de Raex genoemt wert: zy zyn aen de buitenzyde ront en binnenwaerts tegens den ſtads ringmuur aen geheel plat, en wederzyts naer de bezyde kanten of den boog van de Doorvaert toe met ſpits opryzende huisdaken en geveltjes opgebouwt, maer ſedert met ſpitſe driehoekige torendaken gedekt; diemen in eene fraie aftekening, in myn Kabinet beruſtende, en de profilsgewyze printverbeeldinge der ſtadt Haerlem, door R: de Hooge in den jare 1688 in vier bladen, en de platte gront-kaert, by F: de Wit uitgegeven, beſchouwen magh, ſchryvende S: Ampzing van de Haerlemmer Beek pag. 70.

En daer de Beek in Raex verandert ook daer by.
Maer moeſt ik onze Beek van de eerſte niet verhalen,
Dewelke liep en ſtiet aen onze oude palen,
Die uit de Duinen valt, en vliet zoo naer de ſtadt
En loopt daer onder heen door een verborgen padt?

Hadrianus Junius gedenkt hier mede aen in zyn Batavia kap. 3. ſchryvende naer onze vertaling: „ het gebiedt der Caninefaten „ ſchynt bepaelt te worden door een vliet, die zy de *Beek* „ noemen, dewelke voormaels aen de ſtads muren ſpoelde en „ nu de ſtadt by de markt en kerk midden doorſnyt ende in

„ het

„ het Sparen vloeit. dat S: Ampzing op *pag.* 28 bevestigt met deeze rymregelen:

Daer 't Hof en Raethuis is gelegen by de BEEK.
Komt Bakenes die eer, zoo komt ons naest voor oogen,
Dat al de oude gracht voor eerst is ingetogen,
En dat de OUDE BEEK, die uit de Duinen vliet,
Daer zy de RAEX nu heet, aen onze muren stiet.
Of heeft de BEEK van outs om onze vest gelopen,
Zoo leit de zaek aldus voor ons bescheiden open,
Dat Bakenes daer na voor eerst is ingehaelt,
En de oude gracht in 't ront, en Haerlem zoo bepaelt.

J: Oudenhoven schryft zoo mede dat de Beek gekomen is, om het duinwater af te brengen en dat dezelve eerst maer raexgewyze aen de oude stads wallen quam, waer uit men wil, dat zy haren naem in Raex verwisselt heeft. Onder deeze laetst gemelde benaming loopt zy nogh huiden ten dage in en binnen de stadt voort tot aen de oude gracht, en neemt daer, met een rechte lyn achter het Zylklooster tusschen de huizen, en verders onder een verwelfden boog tot in het Sparen by de stads Kraen doorvlietende, den naem van de Beek wederom aen.

Haerlem zynde aen der Staten zyde overgegaen, zoo zyn den 23 July des jaers 1572 omtrent achthondert Spanjaerden naby Haerlem gekomen, alomme stropende en rovende, de koeien en ossen uit de weiden dryvende, en drie molens buiten de Zylpoorte aen brant stekende met gedachten, dat de brant in de stadt zoude overslaen, 't geene ook waerschynelyk gebeurt zoude zyn, indien de weste wint niet schielyk ten zuitoosten gedraeit was.

Don

Don Frederik, zoone des hertoghs van Alba, ſedert in de maent December des gemelden jaers de ſtadt rontom met ſchanzen bezet en belegert hebbende, zoo vielen de Belegerden des nachts tuſſchen den laetſten van Wintermaent 1572 en eerſten van Louwmaent 1573 met zeshondert mannen, met een wit hemt over hunne klederen, ter Zylpoorte uit naer den Kruiswegh met voornemen om des vyants grof geſchut te vernagelen, doch met een ſlechte uitkomſt, wyl de Bremer knechten achter af dropen, en de Walen daer door genootzaekt wierden van mede terſtont de wyk te neemen, alleenigh drie huislieden, daer onder twee van Heemskerk, met zich in de ſtadt voerende: beter gelukten 't eenigen Walen, Engelſchen en Duitſchen op den veertienden der laetſtgenoemde maent, wyl zy des vyands wachten buiten deeze poorte op den Overveenſchen Wegh overvielen, eenigen der zelven dootſlaende, en drie Walen, nevens een Duitſcher en veelerhande geweer van den vyant binnen brengende; om welke uitvallen, zoo veel doenlyk, verder te beletten, de belegeraers den gemelden wegh lieten opdelven, waer van zy de vruchten op den negentienden daer aen volgenden gezien hebben, nadien eenige haekſchutten nevens zeven of acht ruiters, de Zylpoorte uitgetrokken om andermael des vyands wachten te overvallen, daer door in hun voornemen belet wierden; des niettegenſtaende vielen zeshondert mannen op den eenentwintigſten daer aen volgende al wederom te deezer poorte uit om des vyants geſchut te vernagelen, dat hun ook zekerlyk gelukt zoude hebben, wyl zy reets op de batteryen geklommen waren en bereits het geſchut vermeeſtert hadden onder een luit geroep van *val aen*, *val aen*; *'t geſchut is ons.* zoo niet de Walen en andere beſchikte krygsknechten te lange gedraelt hadden van met eenige beſtelde ſchuiten ter Katharyne brugge hun ten byſtant uit te komen. Gelyken uitſlagh had der Belegerden uitval op den dertigſten der zelver maent door-

dien men den vyant in zyne schanssen gereet vont staen om eenen storm op de stadt te ondernemen, (dien hy ook den volgenden dagh in 't werk stelde) en van alle kanten onophoudelyk op de uitkomende Soldaten vuur gaf. Den eersten en derden van Sprokkelmaent en vyfentwintighsten van Lentemaent deden die van de stadt diergelyke uitvallen uit de Zylpoort op den Vyant; de twee eerste reizen met gering voordeel, alleenigh vier Ruiters onder den voet schietende en een Wael gevangen binnen brengende, doch de derde reize met die uitkomste, dat het vaendel van den hopman Derdein der Spanjaerden Schanse in den Hout vermeesterde en ettelyke hondert soldaten van den vyant zonder 't verlies van een eenigen man van de hunnen ter nedersloeg. S: Ampzing zegt in zyne beschryving van Haerlem, dat deeze laetstgemelde uitval verre de voornaemste geweest, en dusdanigh in 't werk gegaen is: namentlyk dat des morgens omtrent zeven uren tweehondert Walen de Zylpoorte uittrokken om met den vyant te schermutzeeren in den Hout; dat zy dien na korten tegenstant uit zyne eerste Schanze dreven; maer dat zy, te zwak van volk zynde, om hun bekomen voordeel te achtervolgen, genootzaekt waren met verlies van twee mannen naer de stadt te keeren; dat Burgermeesteren, uit dezelven de gelegentheit van den vyant in dien oort vernomen hebbende, met gemeen goetvinden daer op besloten des namiddaghs de belegeraers aldaer met negen of tien vaendelen te bestoken en hunne beschanzingen te bemaghtigen, dat dien volgens des namiddaghs om vier uren zes vaendelen nevens eenige Burgeren de Leidsche Water- of Eentjes-poorte langs het Sparen uittogen, vergezelschapt van een jaght en eenige gewapende schuiten; dat ten zelven tyde tweehondert Franschen en Walen ter Zylpoorte uittrokken, om den Spanjaert alomme werk te geven en in onruste te houden; dat de Duitschen, in den Hout gelegert, hun geschut op die van de stadt wel

loſchtten, maer met gering voordeel, en kort daer na hunne ſchanzen ſchandelyk verlieten en verliepen, maer ſnellyk vervolgt en achterhaelt met honderden ſneuvelden, wykende de overgeblevenen, met verlies van achthondert man, tot over geene zyde van de Noortwyker houtvaert onder het geſchut van de Spaenſchen, die aen de duinen gelegert waren; dat hier op die van de ſtadt over de driehondert tenten in den brant ſtaken en de geheele Duitſche legerplaetze uitplonderden, met zich nemende vyf dubbele baſſen, twee metale ſtukken kanon, verſcheide koeiën, kalveren, dartigh paerden, negen vaendelen, veel buskruit, nevens een grooten buit van klederen, mantels, fluweele bonnetten, goude ringen, zilvere drinkſchalen, en ontallyke ruſtingen, ſtormhoeden, roers, rappieren en ander krygsgereetſchap, niet meer verliezende dan acht mannen, en daer onder een burger en den dapperen kapitein Derdein, die de ſtadt veele goede dienſten gedaen had als Ingeniëur, weshalven hy ook grotelyx betreurt wiert. Te meermalen geſchiedden naderhant wel eenige uitvallen buiten de Zylpoorte, te weten, den elfden en dartighſten April, den zevenden en vierentwintighſten Mei en laetſtelyk den tweeden Juny, doch alle met gering geluk. Den zesden van Grasmaent quam te deezer poorte een poſt binnen uit des Princen leger, die na 't aflangen zyner brieven datelyk wederom voortreet nevens twee voorheenen binnengekome loopers; des nachts van den zeſtienden April braghten drie andere poſtboden, terwyl het geweldigh regende, alhier niet alleen brieven maer ook eenigh boſchkruit binnen, en vertrokken den zeſtienden wederom met brieven van de Magiſtraet naer den Prins: Twee dagen waer na Hiëronimus Seraerts, gouverneur van Vlisſingen, met de kapiteinen Roſoni, Bordet, Dorhem, Maligan en anderen, vyftien in getale ſterk, deeze poorte binnenquamen, medebrengende zommige mannen, met

kruit

kruit beladen, gelyk zulx mede den vierentwintighsten aen vyfen twintigh Haerlemmer burgers gelukte; zommigen vyftigh en anderen zestigh ponden buskruit binnen brengende. Dit gaf den vyant aenleidinge om in den avont van den tweeden Mei een jongen van omtrent vyftien jaren op te maken, en als een bode van den Prins met acht ponden kruit ter Zylpoorte in te zenden, om door den zelven de gelegentheit der stadt van binnen te ontdekken, gevende deeze knaep wel stoutelyk voor, dat hy van Leiden quam, om de stads boden door des vyants leger heen een veiliger wegh te wyzen, maer in der daet om dezelven in der Spanjaerden maght te leveren, doch tot zyn verderf, nadien hy, in zyne redenen geweldigh missende, vastgehouden en na een ernstigh onderzoek tot bekentenisse van zyn quaet voornemen komende, veroordeelt wiert om gegeesselt en gebrantmerkt te worden, doch naderhant buiten order van 't Gerecht nevens anderen op den zevenentwintighsten Mei door de razerny der soldaten uit de gevankenisse gehaelt en opgehangen is geworden. De Haerlemmers, eindelyk alle hoop van ontzet verloren hebbende door de nederlaeg van 's Princen hulpbenden onder den baron van Batenburgh, en tot den uittersten noot gebragt zynde, wierden den elfden Juny des voormiddaghs buiten de Zylpoorte door heer Geörgius Lestanier, deken van de haerlemsche Kanoniken, die nogh in 't zelve jaer overleet, en andere Roomsgezinde burgeren, die in 's vyands leger zich onthielden, en zulx kundigh waren, wel aengezocht, om met hun sprake te houden, als mede des anderen daegs te Rustenburg, maer sloegen toenmaels zulx rondelyk af, doch bedachten zich haest nader te weeten den eersten der volgende maent, zendende des voormiddaghs omtrent elf uren de kapiteinen Pellikaen en Kornelis Mattheüssen nevens twee soldaten ter Zylpoorte uit, die met de Spanjaerden op het Blekersvelt een mondgesprek hielden

H 2 en

en overeenquamen, dat men des avonts om vyf uuren nader ſprake houden zoude, gelyk van wederzyde tot verſcheide reizen achtervolgt wiert, doch zonder vrucht, wyl de vyant de ſtadt niet anders dan op genade en ongenade wilde aennemen, daer de bezettelingen eindelyk op den twaelfden Juny toe gedwongen wierden te komen, zendende ter Zylpoorte buiten den burgermeeſter Johan van Zuren en Hiëronimus Vairlenius, Vikaris van den Biſſchop, nevens de kapiteinen Steenbach, Chriſtoffel Vader, en Roſoni, die na eene korte onderhandeling der Spanjaerden begeerte inwilligden.

De voorgemelde Schryveren.

De

DE SCHALKWYKER POORT TE *Haerlem.*

De Schalkwyker poort te Haerlem, in het zuitooften der ftadt tuffchen de Sparenwouder en Leidfche Water- of Eendjes-poort gelegen, heeft haeren naem bekomen van de heerlikheit van Schalkwyk, gedeelte van den banne van Nieuwerkerk, werwaerts de wegh en dyk langs den Sparenftroom van voor deeze poort af zich heenen draeit, dat dit gebouw, anders gering en flecht in 't aenzien, aenzienelyk en bekoorlyk voor den inboorling en geftadigh voorbyvarende vremdelingen maekt, en, gelyk S: Ampzing dicht,

— — — — door de ftadt gaet vloeiën
En met zyn friffchen ftroom de wallen hier befproeiën,

zynde de oude en rechte naem deezes waters, gelyk hier voren by de befchryvinge van het dorp Sparenwoude aengetoont is, Sparne en niet Spierne, van de menighvuldige biezen en rieten, uit dewelke de jeugt fpieren; dat is de rietwortelen, aengenaem om te eeten, plukt, als H: Junius in zyn Batavia kap. 17. fchryft:

ſchryft. Waters zegge ik: want dat zy geweldigh mistaſten, die het Sparen, het Y, den Amſtel, de Drecht, de Gaeſp rivieren noemen, blykt elk ten klaerſten, wanneer men ſlechts overwegen wil, dat geene wateren by kundige aertrykbeſchryvers voor rivieren aengenomen worden, als die uit hooge bergen met een valwater of in valleiën en vlakke landen door opwellinge voortkomen, gelyk de Rhyn, de Donauw, Maes, Ebro, Poo en anderen, en wanneer men bedenkt dat het Sparen zynen oorſprong alleen aen het Haerlemmer- en Leidſche-Meer verſchuldigt is.

De zekere tyt van de ſtichtinge der hier nevens verbeelde poort is even zoo onbekent als omtrent de Spaerwouder poorte gezegt is geworden; doch volgens de meeſte waerſchynelykheit, gelyk wy daer verhaelt hebben, is dezelve tuſſchen de jaren van 1440 en 1458 geſticht. Men beſchouwt dezelve in het bygevoegt tafereeltje voor het meerder gedeelte op haere linke zyde, zoo als ze zich in den jare 1630 vertoonde, weshalven de konſtige tekenaer en etzer, Hendrik de Leth, op ons verzoek in het afgaen van den jare 1727, terwyl wy ons op myne luſtplaets Uitenboſch ten einde van den Hout eenige dagen verhielden, eene andere ſchetze van deeze poorte naer 't leven en byna vlak van voren, daer zich de meeſte aerdigheit in de bouworde voordoet, ontworpen heeft, die ik in 't Eerſte Deel van myn Zuitkennemerlant onder de Haerlemſche gebouwen geplaetſt hebbe. De twee half ronde torens hebben geene verandering geleden, behalven aen den Schoorſteen, dien wy alhier tegens de rechter toren vierkant opgemetzelt zien, en tegenwoordigh binnen den toren ſtaet en op een derde van de hoogte vierkant uit het torendak ryſt en voor de twee andere derde gedeeltens ront is, en van zoo groote ſteenen gebouwt en out in 't aenzien is, dat ik zeer twyfele of deeze Schoorſteen niet wel de echte is, en de vierkante qualyk door den eerſten tekenaer afgeſchetſt is geweeſt; ook vond ik, nogh onlangs deeze poorte

door-

doorgaende, voor aen der zelver rechter toren, aen de zyde van 't Sparen ſtaende, geen het minſte litteken van zodanigh vooruitſtekent gebouw, als men in 't nevensgaende konſtplaetje van buiten tegens den toren verbeelt vint, maer in tegendeel in de twee der vooruitſtekende kanten van dien toren zeer ouderwetze dubbelde glasramen, die men uit het miſſen van eenigen moet of overgebleve tekenen in den muur, lichtelyk zien kan, dat al van den tyt der ſtichtinge deezes torens af aldaer geſtelt zyn geweeſt.

Omtrent de brugh is echter wel de meeſte verandering gebeurt, nadien de ſteene borſtweering in eene yzere leuning verandert, de Wipbrugh weghgenomen en over den daer in de plaets nieu aen gemetzelden ſteenen boog een ſteene Vloer gelegt is, en voor de hier vertoonde hameië of het hoogen hek boven op den eerſten boog ſedert een andere houte hameië beneden den voorſten boog aen den opgang van de tegenwoordige brugh geſtelt is.

Gelyk de hier bevorens vertoonde Haerlemmer poorten door het meergenoemt belegh bekent geworden zyn en gemelt ſtaen in 's lands geſchiedenisboeken, zoo heeft deeze poorte in dezelve ſchriften niet minder roemruchtigheit verworven, zoo door de menighvuldige Uitvallen, als de ſtrafoeffeningen aen de ongelukkige krygslieden van beider zyden hier ter plaetze, zoo wel gedurende de belegering als na het overgaen der Veſting aen den Spanjaert, gepleegt, als ook door het hier binnen koomen van allerhanden voorraet van krygs- en mont-behoeften over het Meer met Ysſleden des winters, en daer na met veelerhande vaertuigen te water; zynde wel de aenmerkelykſte uitval die van den zeventienden van Loumaent des jaers 1573, wanneer eenige bezettelingen de Duitſchen, welke zich te Ruſtenburg beſchanſt hadden, kloekmoedigh aengrypende, de ſchanze ſtormenderhant veroverden en verbrandden, ſlaende de grootſte hoop der vyanden doot, ende

die

die van den negentienden van Grasmaent daer aen volgenden, dewyl kapitein Beaufort met zyne Schotten en eenige Burgeren, niet konnende dulden, dat de vyanden op nieu zich te Rustenburg beſchanſt hadden, in den donker met witte hembden over hunne rokken dezelve andermael beſtookten en daer uitſloegen met verovering van een braven buit, vier vaendelen en eenige krygsgevangenen, waer op zy verder de veroverde Schanze behielden tot den uiteinde des beleghs toe tot een merkelyke dekking van des ſtads hier om heen weidende beeſten, hoe ſterke aenvallen de Spanjaert ook daer op tot verſcheide reizen toe den zesden, tienden, en drieëntwintighſten Mei en den twaelfden Juny gedaen heeft.

De voorgemelde Schryveren.

DE

DE KATHARINE- *of* SPARE-BRUGH,

Met hare HOEKTORENS

nevens de S^t. JANSPOORT

Te Haerlem.

In 't Noorden der stadt ontdekt zich de Katharine of Sparen-Brugh tusschen twee stevige en ouderwetze torens, waer van S: Ampzing dichtende schryft:

In 't noorden blyven flux twee Torens niet verholen,
Die op het water staen, waer by ik Damiaet
Niet selden en gedenk, en onzen vromen daet.

dezelve zyn in den jare 1589 op zodanige wyze herbouwt, gelyk ze ons in de twee nevensgevoegde schilderachtige tafereeltjes, getekent met N°. 64 en 65., vertoont worden, en wel in die gestalte, als zy zich in den jare 1640 voordeden, benevens de Sint Jans Poorte, in den jare 1590 gesticht in de plaetze van eene ouder poorte., in het meergemelt belegh om verre geschoten, het welke van meergemelden S: Ampzing kortelyk in deezer voegen gedacht wort:

De poorte van Sint Jan, *die hier ook wort gevonden,*
En mede in 't zwaer belegh was t'eenemael geschonden,
En in den gront vernielt, is ook de minste niet,
Wanneer gy op 't gebouw van haere torens ziet.

zynde dezelve wederom by het uitleggen der ſtadt in den jare 1671. tot den gront toe afgebroken.

Wat de voorgemelde torens belangt, zy zyn beiden aen de buitenzyden volkomen ront en met een vyfhoekigh leiën dak beſlagen, doch aen de binnen of ſtads zyde geheel vlak en met een trapsgewyzen huisgevel opgemetzelt naer de bouworde van de dertiende, veertiende en vyftiende eeuw, even als men nogh beſpeuren kan aen den Kalis- en meer andere torens deezer en andere Nederlandſche Steden, en hebben een vermakelyken uitzicht zoo wel aen de buitenzyde langs het Spaaren naer Sparendam, als Stedewaerts aen de binnezyde langs de Scheepstimmerwerven naer de Sint Nikolaes brugh toe.

In het meergenoemt belegh deezer ſtadt hebben de Spanjaerden wel het meeſte gewelt omtrent deeze brugh en bygelegene Sint Janspoorte in 't werk geſtelt, en zoo menighvuldigh geſchoten, ja tot zeshondert en vyfenzeventigh reizen toe op den negentienden December van den jare 1572, dat de belegerden genootzaekt wierden om van de Sint Jans poorte af tot aen deeze Katharyne brugh toe eenen nieuwen wal te maken; wes niettegenſtaende de belegeraers hun gewelt hier omtrent verdubbelden en den tweeden July des jaers 1573 in den namiddagh den eenen toren aen deeze brugh ter nederſchoten, hebbende zy den achtentwintighſten van Grasmaent in het aftrekken van der Schutters wacht op de Katharyne brugh het hooft afgeſchoten gehad van Jonker Gerard van Schagen, die binnen de groote kerk aen de noortzyde in de Schagens Kapelle, gelegen beöoſten de kapelle en 't outaer van Chriſtus, begraven wiert by zyne Voorouderen.

De voorgemelde Schryveren.

Het

Het PANT
of de GARENMARKT
Te Haerlem.

Hebbende 't onzen naeukeurigen tekenaer geluſt eene ſchetze der rontzom met verwulfde omgangen of galderyen bezette binneplaets in het Prinçenhof te Haerlem te geven, vinden we ons aengeſpoort, om het merkwaerdighſte daer van aen te tekenen. Wy zien dezelve in het nevensgevoegde printtafereeltje verbeelt, zoo alsze zich in den jare 1720 voordeet. Hedendaegſch is zy 't meeſte bekent met de benaminge van 't Pant of de Garenmarkt. Voormaels was zy een gedeelte van het Predikheeren Klooſter, opgericht van een afgeſneden weſtelyk gedeelte van 's Gravenhof, nu 't Stadhuis, door de milde ſchenkadie van graef Floris den Vyfden, dat Ampzing in deezer voegen gedenkt:

Graef Floris *heeft ook meè met alle zyne heeren,*
Met al zyn hofgezin meeſt willen hier verkeeren:
  Als mede op zyn lant en huizen hier omtrent,
  Eer hy door Velzens hant zyn leven heeft geënt.
Hy heeft by zynen tyt een ſtuk van 't hof geſneden,
Gelyk zy datmaels veel voor 't geeſtelyke deden,
  Hoewel in bygeloof; en heeft alzo 't Convent
  Der heeren Predikers met zyn zelfs hof belent.
Zo heeft dan ook de ſtraet, aen dit Convent gelegen,
Der Jakobynen naem *van dit Convent gekregen.*

Maer in welken jaer toch? W. van Gouthoeven, en, die hem blinde-

lings nagevolgt hebben, Dirk Schrevelius, en de ongenoemde Schryver der Outheden en Gestichten van Kennemerlant, ja zelfs, [dat ik my ten hoogsten verwondere] deszelfs vertaler, Hendrik van Ryn, schryven zulx in den jare 1247 geschiedt te zyn. Bewys of reden geeft geen van allen, de laetste zegt alleenelyk wel, dat Floris de V in het jaer 1247 nogh geen graef was, maer hy voegt 'er by, dat hy die maght evenwel gehad kan hebben, zonder te bedenken, dat deeze Floris eerst in den jare 1254 geboren wiert, en alzo wel zeven jaren, nadat die voorgemelde gifte reets aen de Predikheeren gedaen zoude zyn. ten getuige brenge ik boven alle anderen by Melis Stokes rymkronyk in Willem den tweden, alwaer hy dusdanigh op de 92 bladzyde dicht:

Dit was in 't jaer Gods gedaen
Twaelf hondert vyftich ende viere mede.
Dat voer Valenchyn, die stede
Coninc Willem dus was comen
Sinen Swagher te groten vromen.
Ende sine Suster Kinder na
Dus ghevial 't als ic 't versta.
Onghegoet so waren si bleven,
Had 't die Coninc niet bedreven.
Nochtan syn someghe Henewiere
Als i in Hollant comen hiere,
Segghen si dit Lant moet versinken,
Die Willem qualicke dat bedinken,
Dat die van Hollant haren here
Brochten in so groter eere.
Hier binnen, als die Coninc lach
Voer Valenchyn op eenen dach
Quam hem boetscap openbare,
Dat hem een Sone gheboren ware

Van

Van sire Vrouwen, van sinen wive,
Die oec soude bliven na sinen live;
Die Coninc verblide seere,
Ende danket s Gode, onsen Heere:
(Die sticken worden so beweven,
Als te voren is bescreven)
Ende quam t'huus op enen dach,
Aldaer syn Vrouwe van Kinde lach;
Doe ded' i dopen sinen sone
Florens, *so hiet die gone*
Daer of mach horen tellen,
Ende vertrecken ende verspellen.
Wonder ende jammer groet,
Dat ghesciede na sine doet,
Als ghi hier na sult verstaen:

Ook is het uit P: Scriverius aentekeningen op Wilhelmus Procurators Kronyk, uit die van Albert van Staden en M. Hendrik Buntings hoogduitsche Kronyke van Brunswyk en andere te overbekent, dat Willem de tweede, Floris den vyfdens vader, eerst in den jare 1251 met Elizabeth, dochter van den hertogh van Brunswyk, getrouwt is, dat is vier jaren voor dat graef Floris de vyfde geboren wiert, en zeven jaren voor dat die gifte van een gedeelte van 't gravelyk paleis gedaen zoude wezen, doch nadien deeze Floris eerst op zyn zeventienden jaer in den jare 1272 volgens den bovengenoemden Melis Stoke de regeering zyner landen aenvaerdde, zal Gouthoeven mogelyk ergens 1247 verkeerdelyk geschreven gevonden hebben voor 1274, door het misstellen van den vierden cyfferletter in des derdens plaetze, en alzo, zonder de gebeurtenisse zelve met zyne gedachten na te gaen, deezen misslagh begaen, en zyne naschryveren in gelyke doling gebragt hebben.

Dat dit Pant een goet gedeelte geweest is van 't klooster der

Dominikanen of Jakobynen, zoo genoemt, omdat zy weleer te Parys in Vrankryk in de Sint Jakobsſtraet gewoont hebben, is uit alle de beſchryvers van Haerlem bekent, dragende ook als nogh de ſtraet, bezyden dit Pant en 't Prinzenhof lopende, den naem van Jakobynen ſtraet. In den jare 1578 den 29 van Bloeimaent om drie uren na den middagh wiert dit Dominikaner Klooſter door de ingelegerde Soldaten, heet op roof en kerkſchendery, met houweelen en mokers opgeſlagen en t'eenemael uitgeplondert, waer aen den 8 September des jaren 1477 de Paſtoor der Haerlemſche Parochie-kerke, Johan van Rozenboſch, apoſtoliſche Protonotaris, op het aenhouden van de heeren en Wetgeveren van Haerlem de vryheit gegeven had van, by aldien eenige meerderjarigen door zich zelven of minderjarigen door anderen begeerden in deezes klooſters kerk begraven te worden, dezelven ter aerde te mogen beſtellen zonder het Lyk naer de Parochiekerk te laten dragen of daer eenige offergiften te geven ofte eenige lykſtatiën te doen en zonder by den voornoemden Paſtoor of zynen Onderpaſtoor voor eenige rechten uit hoofde van het lyk te behoeven in te ſtaen, mits het zelfde omtrent het lyk en de lykdienſten ten eeuwigen dage aen den Paſtoor of Onderpaſtoor der parochiekerk te Haerlem uitkeerende, dat het Dominikaner Konvent te Rotterdam in diergelyke gevallen uitkeerde, te weten na 't eindigen der lykdienſten of kort daer na, de helft van al het geöfferde, dat in de eerſte lykdienſten geöffert wiert, uitgezondert alleen de offerpenningen, die in de lykdienſten voor gerechtte menſchen voorvielen; zodanigh nochtans, dat, indien 'er eenigh lyk met het kruis door gemelde Dominikanen naer hun Klooſter gebragt mogt worden, de Erfgenamen van den Overledenen alsdan gehouden zouden zyn in de Parochiekerk voor het zelve te laten luiden volgens de wyze, dewelke in dezelve kerke tot dien tyt toe gebruikelyk was geweeſt. De hervormde Godsdienſt ſedert binnen deeze ſtadt opentlyk ingevoert zynde, zoo is dit klooſter tot burgerlyk gebruik verandert en

zyn

zyn de hier nevens verbeelde gebouwen, gewulfde galleryen en aenhorige kamers tot de ſtads Anatomie, Bibliotheek, Schermſchool, Garenmarkt, Looihal van noppen en ſmallen, kamers voor de Brootwegers, voor de Smeden, Bakkers, Heelmeeſters, Bierdragers en Makelaers in Lynwaet gebruikt geworden. dat S: Ampzing dusdaniger wyze beknoptelyk gedenkt:

De liefde tot de konſt kan mede van gelyken
Uit onze Ontledens-plaets *zeer overvloedigh blyken.*
Weleer in 't Pant *bereit*, *by onze* Library,
Daer ook de Schermſchool *is gelegen aen de zy*;
Ook is in 't Pant de Markt en Koopmanſchap van 't Garen,
Van Smallen, Legatuur en onze and're Waren,
Bequaem tot deeze zaek, *opdat de* Gallery
Die Waren voor het quaet van 't natte Weêr bevry.
Ook is de Lojery van Noppen ende Smallen,
En diergelyk geweef hier goede plaets gevallen,
(G'lyk op 't Bagynen hof een deel daer van de Kerk
Hier toe geëigent is voor al het Zaje werk)
Hier is de Kamer *ook* voor die de Brooden wegen,
En Vinders van de Smeên *en 't* Bakkersgilt *gelegen*,
Zoo meê der Chirurgyns: *de* Dragers van het Bier
En Lynwaets Makelaers *vergad'ren ook alhier.*

By gelegenheit dat wy van dit Pant ſchryven, konnen we ook niet ongedacht voorbygaen het navolgende Grafſchrift van zekeren Dirk Janſſen Blezer, burger en inwooner deezer ſtadt, op een oude zark binnen dit klooſter gevonden: en waer uit blykt dat hy in den ouderdom van hondert en elf jaren voor de eerſte reize getrouwt is, en ſtaende huwelyk den tydt van twintigh jaren een dochter gewonnen heeft, die Nonne wiert.

Hier

Hier leyt begraven, leser,
Den ouden Dirck Janssen Bleser.
Hondert en ellef jaren
Was hy out na syn verklaren,
Doen hy eerst soude trouwen
Ter echt een jonge Vrouwe:
Den Pastoor seyde hem bout,
Gy Dirk syt seker veel te out,
En komt waerlyck veel te laet,
Om te voldoen den echten staet:
Hy sprak: heer, set ter sy
Die hondert jaren vry,
Ende die elf alleen behoud,
Soo en ben ick niet te oud.
Dit huuwlyck is aldus volbracht
Met liefde, sonder klacht,
En soo hebben geleeft dees twee
Twintigh jaeren met vrêe
En een dochter *gewonnen,*
Geestelyck gestorven eener Nonne.

dat, behalven Dirk Schreveliüs, Samuël Ampzing mede in deeze voegen gedenkt:

En nademael ik dit van 't lant heb laten weeten,
Zoo kan ik Blezers *graf vooral ook niet vergeten,*
Dat hier gevonden wort, die, hondert jaren out,
En tien en een daer toe, een huisvrou heeft getrout,
By welke hy in echt een Dochter *heeft gewonnen,*
Die opgeschreven wert in het getal der Nonnen,
En heeft voorts na dien tyt nogh twintigh jaer geleeft,
Gelyk zyn grafschrift hier van outs te kennen geeft.

Het

Het voorgenoemde Jakobynen Klooster alzo ten deele ten voorengemelden gebruike verandert wordende is het achterste stuk nevens de aenhorige tuin eensdeel tot eene bequame huisvesting van Prinçen en voorname stantspersonen verandert, hebbende een hofmeester en kastelein, anderdeels tot een Wapenhuis, en verder tot een Vergaderplaetze van het Noorthollandsche Synode, waer van meergenoemde S: Ampzing schryft:

En wegh ook Jakobyns, *ten* Prinçenhof *genomen,*
Als eenigh Prins of Vorst tot ons magh overkomen:
Een treffelyk gebou, vast tegen aen de wand
Van 't Koninklyk Paleis van onze stadt geplant.
Met eenen schoonen Hof, *en mits den ryken zegen*
Van zonne ende locht uitnement wel gelegen
(Daer ik myn wooning heb, myn tuin, en myn vermaek
Zoo ik maer weêr zoo breet mag gaen in deeze zaek.)
Met hoog en wyt gebou van poorten *afgescheiden,*
Daer onze Burgery de vreemden dikwils leiden.
Hier plagt het huis *te staen,* alwaer de harde steen
Wert tot het metzelwerk behouwen en besneên:
Nu is 't op Bakenès, daer komt de steen met schepen,
En zoo behoeft men dien met paerden niet te slepen:
Hier is nu 't Wapenhuis, *alwaer het krygsgevaert,*
Alwaer het grof geschut ten Oorlogh wort bewaert.
God will' het nimmermeer ons daer toe laten komen,
Geen vyant werde hier tot een'ger tyt vernomen.
Het ongeacht vergaet. Bartholomeüs Veer
Heeft opzicht op het hof, *en hout het* huis *in eer.*
Ik moet ook van dit Hof *die eere openbaeren,*
Dat hier de Predikers van 't Synodus *vergaêren,*
Als dat gehouden wort op onze beurt alhier,
Het jaerlyx Synodus van Hollands Noortquartier.

Het welk dan eens geschied na zes verlope jaren,
Gelyk zy zoo nu laetst alhier vergadert waren
Den tienden van den Oogst. Hoe kan Gods Kerk bestaen, 1629
Indien de Leeraers haer niet vlytigh gade slaen!
De Commissarissen van alle kleine zaken
Die plegen tweemael 's weex hier ook die af te maken;
Zoo komt de Heimraet *ook bywylen hier by een,*
En and'ren desgelyx ten besten van 't gemeen.

De meergemelde Schryveren. W: van Gouthoeven. M: Stoke Rymkronyk. Wilh: Procurator. Chronic. Egmondan. Alberti. Stadensis Chronicon en M: Hendr: Bunting hoogduitsche Kronyk van Bronswyk.

Het Dorp

HILLEGOM

In Rhynlant.

Aen den Heerenwegh, ſtrekkende van Haerlem naer Leiden tuſſchen de dorpen Bennebroek in Kennemerlant, en Lis in Rhynlant ontmoeten we het fraeië Dorp Hillegom, wiens oude Kerk, hier nevens afgebeelt, zoo als die zich in den jare 1697 vertoonde, den H. Maerten toegewyd was, en, gehorende onder het Dekenſchap van Rhynlant, beurtelings door den Paus en Abt van Egmont vergeven wiert. Den toren en 't koor der neergevelde Kerk door den onbedwongen moetwil der Spaenſche Krygsknechten, gedurende den zomer van den jare 1572 rontom Haerlem op de Dorpen moeskoppende, kerken en huizen uitplonderende en veelerwegen in den brant ſtekende, beſchouwen we hier op hunne rechter zyde en van achteren, zynde het gemelde achter-ſtuk of Koor der Kerke in het jaer 1606 zodanigh, als het alhier vertoont wort, herſtelt, en tot den Predikdienſt der hervormde kerkleer bequaem gemaekt, tot welker bedieninge vervolgens van tyt tot tyt deeze nagenoemde Predikanten alhier beroepen zyn, te weten:

Egbert Johannis Verhoeven	1607,	vertrokken naer Haerlem	1612.
Hendrik Ooſterhaarn	1613,	ontzet van zyn ampt	1619.

Jakob Bouritius	1620, gestorven	1643.
Adriaen du Pré	1644, gestorven	1669.
Johannes Zwalmius Jakobsz.	1671, gestorven	1691.
Johannes van Hasselt	1701.	

en behoort de Hillegommer Kerk tot de derde Klassis onder het Synode van Zuithollant, zynde genoemt de Klassis van Leiden en Neder-Rhynlant, bestaende uit zevenendartigh Kerkeleeraren, zoo in de stadt Leiden als op de drieentwintigh Kerkdorpen: *Noortwyk Binnen*, *Rhynsburg*, *Hoogmade*, *Noortwykerhout*, *Hillegom*, *Noortwyk aen Zee*, *Boskoop*, *Woubrugge*, *Hazerswoude*, *Bentbuizen*, *Voorhout*, *Sassenheim*, *Lisse*, *Valkenburg*, *Koudekerk*, *Oestgeest*, *Zoeterwoude*, *Katwyk aen Zee*, *Leiderdorp*, *Katwyk aen Rhyn*, *Voorschoten*, *Kage*; zittende deeze Klassis vyfmael 's jaers binnen de genoemde Stadt, te weten, des voormiddaghs om half elf uren op den eersten maendagh in de maent, als de eerste in February, de tweede in Mei, de derde acht dagen voor het Synode, de vierde in Augustus, en de vyfde in November. De beroepinge des Predikants staet aen den Kerkenraet, gelyk de goet- of af-keuring aen Mr. Gerard Bikker van Zwieten, Raet der stadt Amsterdam, gedurende deszelfs leven als tegenwoordigen Baljuw van Noortwyk, [begrypende *Noortwyk*, *Noortwyk op Zee*, *Langevelt*, *Hillegom*, *Voorhout*, *Sassenheim en Noortwykerhout*], doch zal na des zelfs overlyden toebehoren den Ambachtsheer in der tyt, die van den Protestantzen Godsdienst is, zynde by tytele van koope, ten pryze van Achtien duizent Vyf hondert guldens de eerste heer hier van geworden in den jare 1722 de Edele en Grootachtbare Heer en Mr. Jan Six, heere van Vromade, Burgermeester en Raet der stadt Amsterdam, wiens verdere voorrechten en gerechtigheden omtrent dit onversterflyk Erfleen wy in de Verkopings Lyst en Voorwaerden in dezer voegen woordelyk ter nedergestelt vinden:

„ Tot

„ Tot de Regeering van het Dorp en Ambacht, tot de Justitie, „ bewint van de Kerk- en Arm-goederen respective werden aen- „ gestelt Burgermeesteren, hebbende de Administratie van de zaken „ van het Dorp; Ambachtsbewaerders, hebbende het opzicht op „ de landen; Schepenen, Kerkmeesteren, en Armmeesteren.

„ De aenstellinge geschiedt by Electie uit een dubbelt getal; „ welk recht van Electie jegenwoordigh mede by den Baljuw geëxer- „ ceert werdende, eerst na de Vacature van het Baljuwschap by „ den Ambachtsheer zal konnen werden gebruikt.

„ De Rekeningen, rakende het Dorp, worden gedaen door „ Burgermeesteren.

„ Die van de Landen door de Ambachtsbewaerders.

„ Die van de Kerke door de Kerkmeesteren, en die van de Armen „ door de Armmeesters.

„ En worden alle die Rekeningen jaerlyx gedaen aen den Bal- „ juw, zullende van gelyken eerst na de vacature van het Baljuw- „ schap aen den Ambaghtsheer worden gedaen.

„ De Rekeningen van de Ambachtsbewaerders worden overge- „ zien by de Hoogeheemraden van Rhynlant, dewelke de omslagen „ over de Landen reguleeren.

moetende volgens Resolutie van de Heeren Staten van Hollant en Westvrieslant, genomen den 28 February des jaren 1654; ieder jaer de helft van de Leenmannen, Mansmannen, Schepenen, Gezworens en andere Rechters, in welkers verkiezinge de Officieren deel hebben, afgaen, en de wederhelft in dienst blyven; en volgens gelyke Resolutie van hun Edele Groot Mogenden van den 28 en 29 July des voorgemelden jaers de Officieren, Secretarissen, Burgermeesteren, Schepenen, Ambachtsbewaerders, Kerkmeesteren, Armmeesters en Regenten van Godshuizen van den Gereformeerden Godsdienst zyn, of ten minsten den zelven toegedaen, zoo verre binnen den omtrek der Ambachtsheerlikheit zodanige perzonen behoorlyk en bequaem gevonden worden.

Den gemelden heere komt hier boven nogh toe in vorigervoegen de begevinge van het Schout- Secretaris- en Boden-ampt, wyders dat van Koster, Schoolmeester, Voorzanger en Tonder, ende behoren tot deeze Ambachtsheerlykheit vier duinen, [waer van 'er twee het *Asseler* en twee het *Jan van Sanens duin* genoemt worden, het Asseler duin in de jaerlyxe verpondinge betalende 178 - 2 - 6, aen twee gedeeltens in hure doende 82 gls. ende in de Helmplantinge by de heeren van de Rekeninge gestelt op negen en een half morgen helm, en jaerlyx opbrengende zestigh koppel Konynen; en de Jan van Sanens duinen, mede in twee stukken verhuurt voor 140 gls, in de Verpachtinge gestelt op vier morgen helmplantinge en opbrenging van Veertigh koppel Konynen] en *laetstelyk* Vyf onderscheide Duinkroghten, die, jaerlyx 60 gls. van pacht geevende, in de Verpondinge opbrengen 103 - 13 - 10, voorts de Hillegommer Beek, zynde het Molenrecht niet verkogt geworden, maer, schoon het zelve op de Verkooplyst gestelt was, volgens de aen zich behoude maght by het derde Artykel der Voorwaerden, door de Ed. Gr. Mog. Heeren Staten van Hollant en Westvrieslant opgehouden, zynde het hebben van Molens al een vry byzondere Gerechtigheit, wyl niemant dezelve ergens op magh rechten zonder byzonder verlof van den Prince of hooge Overheit van den Lande; zoo zien wy, dat hertogh Willem van Beiëren, grave van Hollant, uit zonderlinge gunst de Abdye van Egmont by opene brieven, gedaghtekent 3 October 1411, vergunt heeft het stellen van een Koornwintmolen ter plaetze daer te voren een zodanige molen gestaen had, of wel elders op hare goederen, daer alle de buren van Egmont hun Koorn moesten laten malen, als mede dat den vierden September des jaren 1477 vrouw Maria van Bourgondië aen Kornelis van Dorp, heere van Dorp, het oprichten van diergelyken Molen in het Ambacht van Schipluiden toegestaen heeft, konnende by Anth: Mattheüs in zyne Aentekeningen op de Latynsche Kronyk van Egmont van broeder

der Johannes à Leidis bladzyde 244 verſcheide andere en zelfs veel ouder diergelyke vergunbrieven en voorrechten gezien worden.

Hillegom, dat volgens de lyſt, by A: Pars in zyn byvoegſel op de Katwykſe Outheden opgegeven, vry is van den Waſſenaerszen tol, byna aen alle kanten van vlakke zantduinen omſingelt en alzoo dagelyx door de te zeer vermenighvuldigende Konynen in zyne vruchtbare landen beſchadigt wordende, zoo hebben de Ingelanden van den Geeſt alhier by overeenkomſte met Treslong, en beveſtiging van Hollands Staten, en gevolgde Uitſprake van het Hof, gegaen in kraghte van Gewysden volgens Reſolutie van dezelve Staten, genomen den 17 Auguſtus van den jare 1608, het recht bekomen om ten allen dage de Konynen in hunnen geeſt te vangen, ſchieten, uitdelven en vernielen, zynde de Houtveſter gehouden zulx te gehengen en gedogen. Dat deeze overlaſt der Konynen hier en elders al voor menigte van jaren geſchiedt is, blykt ten vollen uit het plakkaet Generael op 't ſtuk van de Houtveſterye, door Keizer Karel den V. den 26 December 1517 gemaekt, waer op den eerſten Juny 1518 Lodewyk van Treslong, Ysbrant Oom en Kornelis Suis, als Meeſterknapen van Hollant, den eet gedaen hebben, wordende tot uitroeinge der zelve Konynen aldaer Art. 29. gezegt: „ *Item, alzo onze voorſz. Boſſchen als beſloten, Duinſchoten,*
„ *Haerlemmer-boſch,* Hillegommer-boſch, *en ons boſch in den Hage*
„ *principalik oock vergaen, mits de Konynen, die hen aldaer houden,*
„ *die de jonge ſpruytelingen in 't beginſel van den jaere afeten, daer by*
„ *van nieuws aldaer niet groeyen en magh: zoo hebben wy om 't on-*
„ *derhout van onze voorſz. Boſſchen gheördonneert, ende ordonneeren*
„ *midts dezen, dat onze Houtveſter alle dezelve Konynen van ſtonden*
„ *aen uit onze voorſz. Boſſchen doen verdryven zal ende daer uit ver-*
„ *dreven houden, ten einde dat dezelve in toekomende tyden te bet be-*
„ *waſſen ende begroeyen mogen.* Dit Plakkaet van 't jaer 1517 ſedert tot twintigh verſcheide reizen toe vernieuwt geworden en wel laetſtelyk den 17 Maert 1595, is eensdeels in zommige punten breder uitge-

rekt

rekt en anderdeels met nieuwe byvoegfelen verfterkt geworden, en, daer by de veertien eerfte achtereenvolgende Vernieuwingen, (*Renovatiën*) by een byzonder artykel gelaft is door geheel Hollant aen een iegelyk Lantman, daer zich eenigh Wilt omtrent onthout; binnen zekeren geftelden tyt zyne Honden te pootten aen den eenen voet ofte den zelven een blok aan den hals te hangen naer de grootte en maght van den hont, zulks dat die geen fchade kan doen, zoo ziet men in de zes laetfte Vernieuwingen des voorgemelden Plakkaets Hillegom wel byzonderlyk mede aengetekent, als eene plaetze, daer zich veel Wilts onthiel: Hierom is het mede, dat, Keizer Karel by zyn Plakkaet van den 19 february 1550 gelaft hebbende de wallen der flooten aen de zyde van de Wildernisfen zoo afgaende te maken, dat de Konynen, beneden aen 't water aflopende en grazende, daer uit bequamelyk wederom in de Wildernisfe of Duinen mogten loopen, die van Hillegom nevens die van Lis, Noortwyk, Noortwykerhout en hunne gevoegden zich als Appellanten van 't voornoemden Plakkaet gedragen hebben tegens de Publicatiën, Executiën en anderen Proceduren, uit kraghte van 't zelve by Adriaen van Krimpen, als Stehouder van den heere Houtvefter, gepleegt: waer op het zelve plakkaet omtrent het maken en affteken der Wallen en Kanten der Slooten den 16 February 1553 in zo verre gematigt is geworden, dat, de order zelfs omtrent de afdragentheit der flootwallen in zyn kraght blyvende, de Geërfdens en Eigenaers de Kanten van de gemelde flooten aen de zyde der Wildernisfe voortaen zes, acht of tien voeten zouden mogen affteken, nadat de daer aen leggende duinen hoog ofte laeg mogten zyn, ende 't daer af komende zant of aerde, gebruiken ten hunnen voordeele, behoudelyk, dat zy, zoo'er zich eenige Konynen aldaer onthielden, de Duinmeiers daer van acht dagen te voren kennisfe geeven, ftaende het hun volkomen vry de Kanten of Wallen van de Slooten of Grachten aen hunne zyde zoo hoog en fteil te maken als 't hun tot befcherminge hunner Landen

goet-

goetdunken zoude, en mede op den kant aen de Duinzyde heiningen en palen, Rys en anders te maken, om de Beesten, in de wildernisse weidende, van dezelve grachten te keeren en de vertredinge en vernielinge van dezelve kanten en graghten daer mede voor te komen. De Heeren Staten van Hollant, sedert klaghtigh gevallen wordende zoo by den Houtvester als de Ambachtsbewaerders en Gezworens der dorpen, aen de Wildernissen gelegen, zoo over het verdrinken der Konynen als de steiligheit der Slooten, hebben den tienden September 1597 deswegen een nieuw Plakkaet uitgegeven, bevestigende niet alleen de voorgaende plakkaten met de gevolgde Verzachtingen, maer op nieuws daer by voegende, dat, alwaer wegens de hoogte en steiligheit der Wallen de Konynen niet bequamelyk uit de slooten wederom in de wildernisse op konden loopen, de Eigenaers of Huurders der aenleggende landen, aldaer van roede tot roede of ten minste van anderhalve tot anderhalve roede 't hunnen kosten maken en onderhouden moeten bequame Sloupen of Oppereelkens van twee roeden wyt, waer door de Konynen wederom naer de wildernissen konnen geraken.

Aldus de bewaringe van 't Wildt in de wildernissen omtrent Hillegom en elders gezien hebbende, volgt, datwe kortelyk beschouwen hoe de Duinen door Helmplantinge bewaert worden: dezelve geschied eensdeels by de Pachters van de Duinen op alzulke grootte, als hun by de Heeren van de Rekeninge op Verpachtinge gelast wort, anderdeels by de Inwoonderen van de Dorpen en Ambachten, aen de duinen gelegen, als *Wassenaer*, *Katwyk binnen en buiten*, *Valkenburg*, *Noortwyk*, *Noortwykerhout*, *Lingevelt*, Hillegom, *Lisse*, *Voorhout*, *Heemstede* en anderen, van alle welke de Huisluiden, voornamentlyk, die wagens en paerden hebben, de plantingen onder zich meest by Honden lants verdeelen, de een meer, de ander min, nadat een ieder gelant is, wordende de Helm daer toe gemeenelyk uitgegeven, zoo verre het bequaem weer is, voor de Valkenburger markt, en geplant in de maenden September

en October, meest negen Rhynlandsche duimen diep; en bevinde ik uit een Acte van 't Hof wegens de helmplantinge in Rhynlant van den 10 September 1521, dat Hillegom gelast is te bepoten achtentwintigh hont duins, wyl bevonden wiert dat het voorschreven dorp diergelyk getal wagens hadt.

Volgens de lyst der Morgentalen, zoo die van outs in Rhynlant hebben betaelt, en na de hermetinge waerlyk bevonden, doch by inschikkinge gestelt zyn wyders op te brengen, stont Hillegom van outs gestelt op 411 morgens en 300 roeden, wiert na de hermetinge groot bevonden te zyn 1000 morgens, en eindelyk uit gunste op den 23 January des jaren 1549 door twee Commissarissen van 't Hof, vier hooge Heemraden en vier Gevolmaghtigden van Rhynlant gestelt op 700 morgens, nadat alvorens voor dezelve verschenen was de gewezen Schout Floris Gerritsz als gemaghtighde van Hillegom, wordende van de nieuwe en deugdelyke uitmetinge van duizent morgens afgetrokken eerst 283 morgens, 5 hont, gelegen in het Hooge veen, daer sententie van was, voorts 7 morgen voor 't meten der heirwegen en banwateringen en eindelyk nogh 17 morgen 3 hont voor de aengeheide kroften uit de duinen; doch volgens de algemeene lyst van alle de mede opbrengende landen onder het Heemraetschap van Rhynlant en die met dezelve uitwateren betaelt Hillegom voor 902 morgens en 316 roeden.

Van 't vaste lant van Hillegom, dat nu ten oosten en zuitoosten byna niet dan water van dat vreeslyk Haerlemmer Meer heeft, kon voor ruim tweehondert jaren, toen de Leidsche en Haerlemmer Meeren niet meêr dan eene gemene Wetering tot lossinge van het het Rhynlandsche Water waren, en 't lant door eenige weinige Slooten alleenelyk doorsneden was, een man met een Pols of Springstok droogsvoets tot Rhynzaterwoude gaen, en uit eene zeer oude en naeukeurige Kaerte van Zuithollands grootste Deel, (uitgegeven in den jare 1531, die Pieter Bruinsen, gezworen Lantmeter van Rhyn- en Kennemer-lant, woonachtigh te Haerlem,

lem, nagetekent, en Klaes Janszen Visscher in den jare 1644 gedrukt heeft, en in myn *Rhynlandia en Kennemaria Illustrata* tweewerf geplaetst is), ziet men duidelyk, dat ten dien tyde de Haerlemmer en Leidsche Meeren nogh zeer klein van begrip geweest zyn, by de Vennep alleenigh door een smalle vaert, alwaer men aen 't Veer met een geringe Schouwe overgezet wiert, gemeenschap met elkanderen hebben gehad, doch niet met het Spiering-meer, nadien de Rywegh van Haerlem op Amsterdam en Utrecht alstoen gelopen heeft door Vyfhuizen en Nieuwerkerk, tusschen het Haerlemmer- en Spiering-Meer gelegen hebbende, wanneer ook het vaste lant van den Ruigenhoek te Aelsmeer gestrekt heeft tot aen het voornoemde Veer.

't Hillegommer Ambacht wort aen de noordoostzyde gescheiden van Kennemerlant door de Kennemer-Beek of 't Rottegat en de Beeklaen, die westwaert tot op den Heerenwegh uitloopt, waer over de lantscheiding westwaert voortgaet tot aen de Leidsche Trekvaert, eertyds de Veenwatering geweest, en van daer langs gemelde Vaert zuitwestwaert op tot de Kalkovens, en van daer zuitoostwaert dwars over de Lyt- en Hillegommer-wegen heen tot aen den Gerrit-Aven-Wegh aen het Leidsche Meer, zodat Hillegom noortwaert de Bennebroeker, westwaert de Vogelzanger en Noortwyker-Houter, ende zuitwaert de Lisser Bannen tot geburen heeft. Paulus Merula in zyne aentekeningen op de Plakkaten en Ordonnantiën van de Houtvesteryen kap. I. tytel 3 de Duinen aen den zeestrant in Hollant opgetelt hebbende, schryft van eenige andere, die landewaert ingaen van Haerlem naer het zuiden, en dat aldaer eerst gevonden worden de Duinen van Heemstede, gaende tot de Kennemer Beek toe [die moet men verstaen geweest te zyn eer dat Bennebroek van Heemstede gescheiden was] dat daer aen volgen eenige van kleinder aenzien als het 's Gravenbergerhouter Duintje, Asselken (in der Heeren Staten voorgemelde Verkooplyst 't Asseler Duin genoemt) het Lisser Duin, de groote en kleine Silk; voorts het

Noortwyker-Houter-Duin, Raephorster-Duin, Baesbroek, Blankenburg en zommige anderen zonder namen.

Gelyk Hillegom nogh heden onder het Dyk- en Hoogeheemraetschap van Rhynlant staet, zoo plagt het mede omtrent het midden der zestiende eeuw nevens de dorpen Voorhout, Noortwykerhout, Lis, Alkemade, Jakobswoude, Oestgeest, Koudekerk, Benthorn, ende Hoogeveen onder het Baljuwschap van Rhynlant te behoren, en heeft in diervoegen in den jare 1581 in handen van Foy van Broukhoven, toen ter tyt Baljuw van Rhynlant, na de afzwering van Koning Filip den tweeden, den nieuwen eet gedaen en den Staten van Hollant en Prince van Oranje getrouwigheit gezworen; 't is ook zeker dat de Baljuw van Rhynlant in der tyt recht gehad heeft om benevens de Welbore Mannen jaerlyx de Gezworens en Schepenen te Hillegom te stellen en te verkiezen, die by den Schout en Ambachtsbewaerders in een dubbelt getal aen Baljuw en Welbore Mannen wierden overgezonden, om daer uit de Verkiezinge van een enkel getal te worden gedaen, en dat zulx nogh tot den jare 1588 in gebruik is geweest over Voorhout, Hillegom, Rhynzaterwoude, Leimuiden, Vriezekoop, Zevenhoven, Noorden, Nieuveen, Kudelstaert en Waddinxveen, getuigt *S: van Leeuwen in* zyne *Inleiding tot de Kostumen van Rhynlant*. § 26.

Van Historische gedenkwaerdigheden omtrent dit Dorp by tyden en wylen voorgevallen vinde ik alleenigh in 's Lands geheugenis-boeken aengetekent, hoe in den jare 1303 heer Witte van Haemstede, bastaert van Graef Floris den V., met een enkel schip uit Zeelant te Zantvoort aengekomen, terwyl Guy Dampier met zyne Vlamingen geheel Hollant meester was geworden, op Dordrecht en Haerlem na, dat ook al gereet stont om den zelven mede aen te neemen, ende den gevaerlyken toestant van Hollant vernomen hebbende, met zyne weinige manschap naer den hoogen Blink is getogen en aldaer de Hollandsche banier heeft opgestoken en

den

de vlagh met den rooden Leeuw heeft laten waeiën, waer door de weiffelende gemoederen der Kennemerlanders aengespoort en opgewakkert, tot hem van alle kanten een wakker aental van dappere mannen toegebragt en hem binnen Haerlem ingehaelt hebben. De heer S: Ampzing, steunende op de giszinge van P: Scriveriüs, wydt by de beschryvinge van den hoogen Blink achter Overveen, derhalven loffelyk van deeze duin in 't brede dusdanigh uit:

De Vorst nu van 't gebergt, de hoogste onzer zanden,
Die heet de Witte Blink; *dewyl hy staet te branden,*
Te blinken in de zon; of dat veel licht de heer
Van Haemstee, ridder Witte, *op deeze duin weleer*
Gezien is van ons' stadt met blinkende bannieren,
Uitwaeiënde aen de Steng de Leeu der Batavieren
Tot ons ontzet en heil, als 't leger van Dampier
Noorthollant had verheert en meester was tot hier.

Melis Stoke gedenkt deeze gebeurtenisse de allereerste in zyne Rymkronyk onder Graef Jan den tweeden met deeze woorden, daer in nagevolgt door den ouden hollandschen Kronykschryver en Mattheüs Vossiüs,

Hier binnen is 't alsô comen;
Dat heer Witte *was ghevaren*
Uit Zerikzee met cleene scaren;
Met eenen Scepe, (ende niet mee)
Voer hi buten bi den Zee,
Ende quam an bi Santfoerde,
Daer vernam hi ende hoerde
Dat Hollant al was verloren;
Ende men 't Haerlem leide te voren.

Ende den Luden in Kenemerlant,
Of si gaen wilden in hant
Ende heer Ghyen *'t lant opgheven.*

En wat verder:

Als men te Haerlem *hevet ghehoert,*
Ende die waerheyd hevet vernomen
Dat heer Witte *daer is comen,*
Liep 't al wt dat lopen mach,
Ende was op enen Sonnendach.
'T Folc ghinc al wt te stride
D'ene bi den anderen zide an zide.
In den dunen *liepen si jeghen,*
(Recht als Liede pleghen,
Die haren Heere willen sien)
Ende hiet en willecomen. met tien
Voer hi te Haerlem *in die Stede,*
'T Folc toghede hem trouwighede.

Wat volgt hier op? heer Witte, ziende der toegelope Kennemeren en Vriezen bereitwilligheit, toog eerlange naer den vyant, die hem wel haest by Hillegom ontmoette met een magtigh Leger onder den President van Vlaenderen, en hiel met den zelven aldaer een fellen strydt, die eindelyk ten nadeele der Vlamingen uitviel, welke, hunne voornaemste maght verloren hebbende, de oorzake zyn geweest, dat de plaets, alwaer de doode lichamen op malkanderen wierden gehoopt, van dien tyt af, het *Mannepadt* is genoemt geworden. Tweehondert en zeventigh jaren daer na, te weten den eersten van Sprokkelmaent des jaren 1573, leet Hillegom de inlegering van ettelyke Spaensche benden en zagh zyne Parochiekerk door derzelver moetwilligheit uitplonderen en vernielen, en een gevangen Bode, welke met brieven uit de belegerde

stadt

ſtadt Haerlem naer Leiden trok, aen een ſchandelyke galg opknopen.

Is Hillegom alomme beroemt wegens zyne vermakelyke gelegenheit en menighvuldige verandering van gezichten langs hoog getopte Boomen, groene Dreven, Konyneryke Duinen, vogelvolle Lanen, milde Koorn-akkers, zachtvlietende en visryke Beekjes en zwalpent water van het Leidſche Meer, dat overvloedige Riviervisch verſchaft, prachtige en vermakelyke Luſthoven, (waer onder die van de grootachtbare heeren Burgermeeſteren van Amſterdam; Mr: Jan Trip, heere van Hillegom en Vromade, ende Mr: Lieve Geelvink, heere van Kaſtrikum, boven allen uitmunten, hebbende wy die eerlange nevens de tegenwoordige gedaente der Kerketoren door de Tekenpen en Etsnaelt van den konſtryken Hendrik de Leth afgeſchetſt, in het laetſte Deeltje van het Zegenpralent Kennemerlant, door my bereits, zoo kort doenlyk, beſchreven, te verwachten.) het is mede niet weinigh bekent geworden door het zoo genoemde Hof te Hillegom, aen de linker zyde van den rywegh tegens de Hillegommer Beek aen naer Saſſem toe gelegen. Adriaen van Rietvelt wiert 'er mede verlyt op den 6 Mei des jaren 1440, hem volgde zyn zoon Jan van Rietvelt, procureur generael van Hollant, die het verly daer van nam den 23 Maert 1457 ende in den jare 1483 daer benevens te leen ontfing de Duinen van Margrietebrugh af tot de Hillegommer-Beek toe, en dat (ſtaet 'er in de Leenbrief) *om zyne goede en getrouwe dienſten, in de laetſte reize en wapeninge van Utrecht en elders gedaen op veele en verſcheide wyzen, tot vergeldinge der zelve en recompenſatie van zyne ſchone en koſtelyke huizinge te* Hillegom, dewelke twee jaren herwaerts NB. is afgebrant geweeſt *by quaetwillige en by den Hove van Hollant gebanne perſonen ter zake van de informatie, die de voorſz Jan van Rietvelt, als procureur generael, op henluiden gedaen had.* Den 15 Mei van den jare 1487 wiert dezelve Jan van Rietvelt, Ridder, en nu mede Raet geworden in den Kamer van den Rade van Hollant, door Maximiliaen, Roomſch Koning ende Grave van Hollant, weder met het nieuwgebouwde

huis

huis te Hillegom met de Duinen tusschen de Lisser- en Hillegommer-Beken met de Waranden en Konynen verlyt tot een ongesplitst en onversterflyk Erfleen; zyne eenige erfdoghter Maria van Rietvelt, huwende met Thyman van Waveren, zoo wiert gemelde Thyman van Waveren by overgifte van voorgemelden Jan van Rietvelt daer mede beleent den elfden Maert des jaren 1490, na doode van gemelden Thyman van Waveren verhief op den 30 January 1518 Gysbregt van Nyënrode, Maerschalk van Eemlant, als getrouwt zynde met Kornelia van Waveren, erfdochter van Thyman van Waveren en van Maria van Rietvelt, dit Leen, dat na deszelfs afsterven verheven wiert den vierden October 1564 door Kornelis van Nyënrode, Kanonik ten Dom binnen Utrecht: Katharina van Nyënrode, deszelfs erfdochter, wiert daer mede verlyt den vierden October 1584, by doode van voornoemden Kornelis van Nyënrode, en uit hoofde van haer testament haer nagebleven man Jan van Sypestein, Meester-knaep van Hollant, op den negenden Maert van den jare 1616; by deszelfs aflyvigheit is hier mede verlyt in den jare 1626 Kornelis van Sypestein, Kanonik ten Dom binnen Utrecht, zoone van voorgenoemden Jan van Sypestein en van Katharina van Nyënrode, wiens edele afkomelingen en nazaten het zelve alsnogh in bezittinge hebben; zynde dit huis by resolutie van de Staten van Hollant van den 18 December des jaren 1603 quytgescholden de halve Tienden voor hondert jaren, konnende de lyst der in orde volgende bezitteren deezer huizinge verder nagezien worden in het vierde stuk van ons beschreven Zegenpralent Kennemerlant, door Hendrik de Leth met konstplaten heerlyk opgesiert.

Pars Katwykze Outheden. Ant: Mattheüs in Notis ad Annal: Egmundan: M: Schoockii Belg. Fœderat. S: van Leeuwen Privilegien en Hantvesten van Rhynlant. M: vander Houve Charter-Cronyk. Matth: Vossius Historische Jaerboeken. VII. B. Oude Hollandsche Kronyk. Van Zurk Codex Bat.

Het

Het Dorp

LIS of LISSE

In Rhynlant.

Uit het vermakelyk Hillegom ſtappen we langs den ruimen heerenwegh, aen den rechten kant een langen reex van binne of lage duinen, en aen den linken het dartelent water van het Leidſche Meer voor oogen hebbende, voorby den Gerrit Aven wegh, de Keizers Sloot en Verboger Vaert halver wegen de ſteden Haerlem en Leiden in het lang uitgebouden dorp Lis, en door een langen ſtraet, waer op eenige zyſtraetjes en gangen uitlopen, tot zyne hier nevens verbeelt wordende Kerk en geheel van tras of duifſteen gebouden hoogen en vierkanten Toren, met een lage Kap gedekt, en door onzen tekenaer in die geſtalte afgeſchetſt, waer in die beiden zich omtrent den jare 1630 vertoonden, liggende het Koor of achterſte gedeelte der Kerk ingeſtort ſedert den inlandſchen Oorlogh met de Spanjaerden, voornamentlyk ſedert den jare 1572 tot 1580 toe hier omtrent gewoet hebbende.

De heerlikheit van LISSE, weleer in den jare 1591 bezeten by heer Johan van Mateneſſe, hooft-ingelant van Rhynlant en althans behorende aen Frederik Jakob Hereman, heere van Zuitwyk by Gouda, Hageſtein enz, ligt tuſſchen de Ambachtsheerlikheden van Saſſenheim en Hillegom, het Leidſche-en Kager-Meer, mitsgaders de heerlikheden van Voorhout en Noortwykerhout, en is groot dertienhondert negenen-

twintigh morgen en dartigh roeden, volgens de algemeene lyst van alle de medebetalende (*contribuërende*) landen, onder het Heemraetschap van Rhynlant, ende die met dezelve uitwateren, maer volgens de lyst van de Morgentalen, en zekere overeenkomste (*accoort*) [tusschen eenige Rhynlandsche dorpen, gevoegt met Burgermeesteren van Leiden en den Dykgraaf en Hooge Heemraden van Rhynlant opgericht den achtsten February des jaren 1549 ten overstaen van de heeren Gerrit van Assendelft, ridder, en Kornelis Suis, als Commissarissen, by den Hove van Hollant hier toe afgezonden], zoo pleeg het Ambacht van Lisse te staen op negen hondert twee en dartigh morgen en derdehalf hont, wiert by de nieuwe metinge in den jare 1544 groot bevonden vyftien hondert negenentwintigh morgen, en den derden February 1549 by inschikkinge gestelt om voortaen te gelden ende op te brengen in des gemeenen lants van Rhynlants lasten en onkosten met dertien hondert morgen, nadien 'er van de 1529 morgen der hermetinge afgetrokken moest wezen wegens het Hooge veen, daer vonnis (*sententie*) af was, vyfennegentigh morgen, en Lisser Ambacht quytgescholden wiert by Heemraden en Afgevaerdigden van Rhynlant, zoo voor de lage veenen, als voor de hooge geesten, wegens hunne onvruchtbaerheit, te zamen hondert vierendartigh morgen derdehalf hont.

Ten zuidoosten van het dorp vint men het Lisserbroek en den bedykten Lisser Polder, voorheen het Geestwater geweest; daer de heer Alting den ouden verlatynden naem van *Amuson* op vint, schryvende daer by in zyn *Germania Infer. P. II. pag. X*, dat keizer Otto de eerste op deeze plaets een koninklyk recht van Visscherye vergunt heeft gehad aen de Utrechtze kerk benevens zekere inkomste, welke men gemeenelyk de koggeschult noemde, en dat het Boedelregister der Utrechtze kerkgoederen duidelyk aentoont dat het een Stroom of Meer geweest is, waer in veele keeren (*Weeren*) gevonden wierden, welker zeven de kerk ter visscherye gegeven

waren

waren in *Getsewat* (naderhant het Geeſtwater geheten) aen den weſtkant van 't Kagermeer met twee inwateringen vaſtgehecht, daer het water inſtroomde. In deezen polder, dien men ook veeltyds de Liſſer Poel genoemt vint, meent men, dat het huis te Dever, een out ridderlyk Stamhuis der Edelen van dien naem, gelegen heeft, zynde by de bedykinge der zelve Poel onder het uitgraven van de Ringſloot diep in den gront gevonden de Grontſlagh van een achtkantigen toren, van zeer groote en zware moppen aengelegt. In de vaderlandſche tytboeken komt ons te voren Gerard Dever, Jans zoon, ſchiltknaap, op het jaer 1350 houdende de zyde van Keizerin Margriete, gravinne van Hollant, tegens haren zoon graef Willem den IV. als mede ten zelven jare deszelfs zoon, Reinier Dever, ſchiltknape, die in den jare 1374 gerekent wort onder de medehelpers van Albert van Beiëren, grave van Hollant.

Gelyk deeze Ambachtsheerlikheit ten zuitooſten meeſt lege en gebroke landen heeft, zoo heeft ze in tegendeel benoortweſten een lange doch ſmalle ſtroke duins, den ter wederzyde gelegen Wei- en Koorn-landen ten hoogſten ſchadelyk, weleer de Keukeduin van Teilingen geheten, ſtrekkende van de Hillegommer of Nieuwenroder duin, den edelen heeren van Sypeſtein toekomende, tot den Voorhouter Geeſt achter de dorpen van Saſſenheim en Liſſe, groot volgens de kaerte, by de heeren van de Rekeninge in den jare 1604 doen maken, tweehondert en zestigh morgen lants, waer op de Geburen van Liſſe, welke paerden hielden, de vryheit van outs gehad hebben van hunne paerden te doen lopen en weiden, mits betalende jaerlyx aen den Houtveſter voor ieder paert een half pont hollandſch, drie ofte meer paerden te zamen voor twee gerekent, ſpruitende uit zake van oude dienſten, dewelke die van 't dorp Liſſe aen den huize van Teilingen gedaen hadden. Den zesden Maert des jaren 1604 hebben Jonkheer Andries van Thienen, Gerard vander Laen en Johan van Sypeſtein na lang vervolg van de kamer van Rekeninge met toe-

ſtemminge van Prins Maurits van Orange, mitsgaders de Ridderſchap en Edelen van Hollant den voorgemelden keukenduin verkregen in eeuwige erfpacht onder eene jaerlyxe opbrenging van vierhondert en vyftigh guldens, te betalen aen het Komtoir van den Rentmeeſter Generael van Noorthollant in der tyt, om dezelve af te zanden en tot vruchtbaer lant te maken, mits tot hunnen laſte nemende 't maken van een Verdragh, eerſtelyk met die van Liſſe over 't weiden van derzelver paerden op het voorſchreven duin, ten anderen met de Eigenaers van de Looſter-kampen, zoo wel in de lage als hooge Veenen, wegens ieders vrydom voor elk zyn lant van drie roe-voeten over de Sloot ten Wilderniſſe, nadien de Graeflykheit voor de Wilderniſſe ongehouden is te ſlooten of heiningen te maken, en laetſtelyk onder beding, dat gemelde Erfpachters alle de wegen, ten dien jare in en door het voorſchreven Duin lopende of leggende, zoo voet-wegen als wagenwegen en de vaert, daer in zouden laten blyven, zoo verre de gemelde Keukenduin daer in gehouden moght weezen, en dezelve alle zodanigh te beſtellen, dat ze bequamelyk by die van Liſſe, Voorhout en anderen gebruikt konden werden; hebbende die van de Rekeninge ten behoeve van de Graeflykheit aen zich behouden de Tienden van allen gewaſch, recht van tienden ſchuldigh zynde, 't welk op het voorgenoemden Duin of de daer van toegemaekte landen zoude groeien en geteelt werden. De voorgenoemde Erfpachters, naderhant bevindende, dat het voorgenome werk en de koſten zwaerder zouden vallen, dan die by hen in den aenvank geraemt waren, hebben den eerſten September des zelven jaers op zekere voorwaerden tot hunne medegenooten in de voorgeroerde Erfpacht verzocht en bekomen Jonkheer Johan, heere te Schagen, Barſingerhorn, Harinkhuizen, Goudriaen, Johan van Duvenvoorde, heere van Warmont, Woude, Meeſter Johan Pauli, en Ventidius Rixen, Raden en Rekenmeeſters van Hollant, ende Jonkheer Willem van Outshoorn, verbindende die zich alzoo te zamen en elk voor een achtſte deel tot het onderſtaen der bewuſte afzandinge.

Tot

Tot in den jare 1460 had Lisse niet dan eene Kapel, gebouwt door Willem, roomsch Koning, grave van Hollant, die onder de Parochiekerk van Sassem behoorde, waer aen zy door eene bulle van Paus Pius den tweeden, gegeven te Rome den achtsten november des voorgemelden jaers, onttrokken, en tot eene Parochiekerk, die de H. Agatha van outs als Patronesse geviert heeft, opgericht wiert, en daer door haere Doopvonten, Kerkhof en verdere eertekenen van eene Parochiekerk bekomen heeft, uitwyzens de bulle zelfs, door den beschryver der Rhynlandsche Outheden woordelyk opgegeven, en de bevestigingsbrief van Wouter van ter Goude, Proost en Aertsdiaken der St. Pieters kerke te Utrecht, als aengestelden Apostolischen Rechter, Kommissaris en Gemaghtigden tot deeze zake, gedaghtekent te Utrecht in den jare 1461, in de negende indictie, 's maendaghs den 27 der maent April.

De graven van Hollant plaghten het Pastoors-ampt en de Aertsdiakenen van Utrecht de Instellinge te geven, hebbende de inkomsten der Pastory veertigh Rhynlandsche guldens belopen, zynde ook de Koster door de voorgemelde Graven aengestelt geworden. Sedert het veranderen van den openbaren Godsdienst heeft de hervormde Kerk te deezer plaetze in den jare 1594 tot haeren eersten Predikant bekomen

Johannes Cornelii, alhier gestorven.

wien van tyt tot tyt in die bedieninge opgevolgt zyn:

Wilhem Baudartius 1597, vertrokken naer Zutphen.

Egbert Emilius, vertrokken naer Leiden 1604 en aldaer overleden 1610.

Gysbert Ophenius 1604.

Johannes van Middelhoven Michielszoon, beroepen 1612, vertrokken naer Haerlem als Rector der Latynsche Schole 1619.

Samuel Basius, beroepen 1620 van Katwyk op Zee, en alhier gestorven 1636.

Johannes van Roomswinkel, beroepen 1638, en alhier overleden 1661.

Johannes Echtenius (van Echten), beroepen 1638, gestorven 1694.

Gerard Vonk, na een tusschentyt van vier jaren alhier beroepen 1698 van Reewyk, vertrokken naer Haerlem 1706.

Hendrik Velzen, beroepen 1707, vertrokken 17 November 1709.

Johannes Ruis, beroepen den 26 October 1710, vertrokken 1723 naer Maessluis.

Johannes Blommestein, Proponent te Delft, beroepen den 21 October 1725 en bevestigt den 6 January 1726.

De Klassis van Leiden en Neder-Rhynlant onderscheiden wordende in drie ringen, als ten eersten de stadt Leiden, ten tweeden 't Hoog, en ten derden 't Laeg, zoo behoort Lisse onder 't Hoog, begrypende de dorpen naer 't duin gelegen; te weten: Katwyk op Rhyn, Katwyk op Zee, Hillegom, Lisse, Noortwyk binnen, Noortwyk buiten, Noortwyker-hout, Oestgeest, Rhynsburg, Sassenheim, Valkenburg en Voorhout.

De Kerkenraet bestaet uit 2 Ouderlingen en 2 Diakenen, gaende van ieder t'elken jare een Ouderling en een Diaken uit den dienst, en is de wereltlyke bestiering dezes Ambachts en Dorps bevolen aen een Baljuw en Schout, welke laetste te gelyk het Secretarisamt bekleed, en tegenwoordigh is de heer Jakob van Dorp; aen vier Burgermeesters, twee Ambachtsbewaerders, zeven Schepenen, twee Kerkmeesteren, twee H: Geest Armmeesters, vyf Kroos-Heemraden en acht Poldermeesters.

Onder andere voorrechten bezit Lisse de vryheit van den Wassenaerssen Tol nevens eenige Hollandsche steden en dorpen volgens de lyste, by A: Pars in de byvoegzelen achter zyne beschryving van

de

de twee Katwyken te boek gestelt, en, daer een iegelyk, in de dorpen, onder de duinen in Rhynlant leggende, die Wagen en Paerden hout, by Acte van 't Hof van den tienden September des jaren 1521 opgelegt is een hont duins met helm te bepooten, zynde Lisse toen ter tyt bevonden twee en dartigh wagens te hebben, zyn de Welboore mannen van Lisse vry verklaert van het planten van Helm in de Kokelduinen van Teilingen volgens 't 88. vonnisse des Hofs van Hollant van den 21 Juny 1538; maer, nadien van tyt tot tyt bevonden wiert, dat de dorpen, onder de duinen liggende en byzonderlyk tot de Helmplantinge gehouden, niet alleen verzuimelyk waren in hunne plantinge te doen tot behoudenisse der duinen, maer, dezelve onprofytelyk en zonder order deden, zodat dezelve genoegzaem vruchteloos was, zoo heeft het Hof van Hollant op den name van Keizer Karel, als grave van Hollant, by zekere Acte van den eersten October des jaren 1545 niet alleenelyk ingestelt eene Schouwe op de gezegde Helmplantinge, maar ook gelast, dat de voornoemde dorpen, die, wanneer het lant van Rhynlant plant, gehouden zyn een dubbele tax van Helm te planten, in handen van den Rentmeester van de Wildernisse zouden leveren van elken morgen, daer op zy in de Helmplantinge by de Ordonnantie gestelt zyn, vier guldens t'elken jare, als 't lant van Rhynlant ten minsten tweemael zoo veel Helms planten zou, als dier voornoemde dorpen Helmplantinge bedroeg, om dezelve penningen te zamen ende uit eenderhant te besteeden tot de plantinge, daer 't allernootzaeklyxt zoude zyn, zullende voortaen de voorschreve Helmplantinge in 't openbaer besteed werden; ende is deeze Ordonnantie vervolgens den 13 Juny 1548, den 19 October 1567 en den 10 April 1570 met weinige verandering vernieut, hebbende ik nergens konnen vinden, dat de gezegde Dorpen sedert dien tyt de Heemraden voor den Hove beschreven hebben gehadt ter zake van de Helmplantinge, maer wel dat dezelve plantinge by

by de Hooge-Heemraden van zelfs, na voorgaende schouwinge gedaen en vermeerdert is naer derzelver goetdunken.

Het huis Merenburg, hebbende het recht van Visscherye uit het Meer tot aen de Lisser brugge, en tusschen den Gerrit Aven Wegh, het Leidsche Meer, het Dorp Lisse en den Heeren-wegh gelegen, strekt deeze Heerlikheit tot geen geringen luister en vermaekt niet minder haere edelmoedige bezitster, vrouwe Margareta Alexandrina, baronesse van Lynden, douariere van den heere Thomas Walraven van Wassenaer, heere van Alkemade enz. zoo wel door haere schaduwryke plantadie, als weergalooze uitzigten over het visryke Meer en omgelege landen en konyneryke duinen, weshalven het de konstryke H. de Leth mogelyk in het laetste Deel van zyn Zegepralent Kennemerlant in 't koper verbeelden en wy het zelve aldaer breetvoeriger beschryven zullen. Het zy voor tegenwoordigh genoeg, dat wy daer van alhier aentekenen, dat het door Jonkheer Albregt van Wassenaer, heere van Alkemade, jongsten zoon van Jan van Duvenvoorde, heere van Warmont, van den Woude, en van Alkemade, Houtvester, en naderhant Admirael, van Hollant, en van Odilia Valkenaer, gebouwt is geworden in den jare 1638, en nogh in 't laetst van den jare 1666 door Jonkheer Gerard van Wassenaer, heere van Alkemade, oudtsten zoon van voorgemelden Jonkheer Albregt ende van vrouwe Kornelia Buitenwegh, en vader van voorgemelden Thomas Walraven, bezeten is geweest. Dat 'er ook Edelen van deezen name geweest zyn blykt by opene brieven, waer in onder anderen op den jare 1285 genoemt wort Jonkheer Gerard van Lis, en op 't jaer 1321 Jan van Lisse.

Niet onaenmerkelyk is het, dat Diderik, grave van Kleef, in den jare 1182 trouwende met Margriete van Hollant, dochter van graef Floris den derden van Hollant ende van vrouwe Ada, zuster des Konings van Schotlant, de bruiloft te Lis gehouden wiert volgens den

den historikundigen P. Scriverius aentekeninge in zyne levensbeschryving der Graven van Hollant, uit de Kronyk van de Abdye van Egmont, gedrukt in 4, op bladzyde 146, gedenkende Melis Stoke dit huwlyk in Floris den III met deeze woorden:

Als tachtich ende twee was geschreven/
Nam Dieberic/ die Grave van Cleven/
Grave Florens dochter wou aben
Met grooter feesten/ met grooter haben/
Als hem beden was betame/
Margriete was haer name.

Te Lisse heeft naestinge van vrinden plaets, alwaer het zoo, dat de goederen openbaerlyk te koope gestelt waren geweest, ende daer na binnen 's jaers onder de hant verkocht, uitwyzens 't vonnisse van den hoogen Rade, gegeven den 18 Maert des jaren 1595 tusschen Johan van Matenesse, heere van Lisse, impetrant in cas d'Appel, tegens Jan van Oosten, gedaegden, zynde door den Naester tot een zonderling voorbeelt aengehaelt; dat Naestinge in Beiërlant plaets hadde, volgens het Privilegie van den Lande van Putten, niet jegenstaende dat de Goederen in 't openbaer of in eenige byzondere huizen of herbergen verkocht mogten zyn. *Voet ad D. de resc. Vend. n.* 1.

'T Is ook geen geringer voorrecht van de Ingezetenen van Lisse, dat, wanneer zy, om personeele of lopende schulden binnen de stad Leiden geärresteert of bezet moghten werden, de schout en 't gerecht deezes dorps dezelven magh afschryven, en dat schout en schepenen van Leiden zodanigen afschrift plaets doen hebben, en partyen naer hunnen dagelykzen rechter wyzen, gelyk die van Lisse, als eenige burgeren of inwoneren van Leiden aldaer bezet werden, de afschriften van die van Leiden mede gehoorzamen, welk voorrecht alleenigh daer uit is voortgekomen, dat,

de Vischbrugge binnen Leiden door lankheit van tyt vervallen zynde, in den jare 1532 nevens eenige andere dorpen van Rhynlant die van Lisse mede zekere somme van penningen opgebragt hebben tot het vernieuwen en hermaken van gemelde brugge, welke van oude tyden af het uitpad en de overgang is geweest aen de Rhynlandsche dorpen over den Rhyn, zoo buiten als binnen 's dyx, dewelke uit dien hoofde gehouden en schuldigh waren dezelve brugge te helpen onderhouden; gelyk om dezelve reden ook de stadt Leiden by acte van Heemraden van Rhynlant van den achtsten Augustus 1404 verklaert wiert ten eeuwigen dage vry te zyn van de onderhouding van de Zylbrugge, als de overtoght over de uitwatering van Rhynlant wezende; zodat de verwondering, welke men anderzins zekerlyk zoude hebben, over dat de Dorpen van Rhynlant tot het onderhouden van gemelde Vischbrugge gehouden waren, hier mede ophout; en 't voorgeven van sommige Schryveren, dat de stadt niet maghtigh geweest zou zyn om dezelve brugge zelve te onderhouden en vernieuwen, volkomenlyk wederlegt is. De dorpen, welke, nevens Lisse gemelde Vischbrugge mede vermaekt en vernieut hebbende, het zelve voorrecht genieten, zyn Aelsmeer, Aer, Aerlanderveen, Alkemade, Alfen, Benthuizen, Esselikkerwoude, Gronswaert, Hazarswoude, Heide, Kage, Katwyk op Rhyn, Katwyk op Zee, Koudekerk, Leiderdorp, Leimuiden, Lier, Monster, Naeltwyk, Noortwykerhout, Oestgeest, Poeldyk, Poelgeest, Poelyen, Reewyk, Rynzaterwoude, Ryswyk, Sassenheim, Stompwyk, Valkenburg, Voorburg, Voshol, Waddinxveen, Warmont, Wateringen, Zegwaert, Zoetermeer, Zoeterwoude, Zuitwyk en Zwammerdam; En die geenen, welke tot de hermakinge van meergemelde brugge niet hebben willen gelden, en dien deswegen in 't vervolg hunne afschryvingen niet zyn aengenomen, zyn Hoogmade, Hogeveen, Kalslagen, Kudelstaert, Middelburg, Nieukoop, Nieuveen, Noorden, Noortwyk, Rhynsburg, Sluipwyk, Voorhout, Voorschoten, Wassenaer, Zantambaght, en Ze-

venhoven; ten dien tyde ten deele gehoorende onder het Baljuwschap, ten deele onder het Hooge Heemraetschap van Rhynlant, welkers instellinge en bedryf de vaderlandsche outheitkundige Hadrianus Junius in zyn Batavia, cap XVI. dusdaniger wyze beknoptelyk ontvouwt, schryvende volgens onze vertaling: „ dat zelfde lantschap, (*te weten Hollant*) gelyk het broekachtigh en de over-
„ spoelinge der wateren onderworpen is, en dierhalven genootzaekt
„ wort dammen en dyken, van groene zoden of zeewier opge-
„ maekt, te gebruiken, waer mede het zich als met sterke voor-
„ schansen tegens de rivieren en zee wapent, namentlyk aen de
„ zyde, daer de natuur geene duinen gegeven heeft, heeft Dyk-
„ oversten, die tot Verzorgers en Opzieners van de dyken gestelt
„ zyn, gemeenelyk *Dykgraven* geheten, die ieder op zyne plaetze
„ vlytigh acht nemen op 't vermaken, den huisluiden jaerlyx het
„ werk bevelen, menighwerf het werk beschouwen, naer goetvin-
„ den der kundigen de zwaerte en hoogte der werken belasten, de
„ wederhorigen met geltboete straffen, omdat het gemeene best
„ daer van grotelyx van af hangt, en door verzuim en nalatigheit in
„ groot gevaer konde geraken, en zyn in derzelver getal welgebo-
„ re en voorname lieden, die, met veelvuldige Voorrechten van
„ den Roomsch koning, Willem van Hollant, en andere graven van
„ Hollant gesterkt zynde, met openbaer gezagh over den dyk ge-
„ stelt zyn, welke te midden door Kennemerlant van Amsterdam
„ tot Velzen toe heen loopt, en in de Nederduitsche tale *Heim-*
„ *raden* genoemt worden, dat zoo veel zeggen wil als Huiszorgers
„ of [gelyk de keizer zelfs in zyne Hantvest van den jare 1253
„ hogh heerelyker verklaert] des gemeenen lants Raetslieden, om-
„ dat zy in 't gemeen op 's lants zaken, als suinige en bekwame
„ huisvaders, letten moeten, welkers onwederroepelyke goetach-
„ ting en gewettigt gezach door meer dan eenen maghtbrief des
„ konings bevestight zyn, waer in hy zich zelven en zynen opvolgeren
„ de vryheit beneemt, van ooit of ooit deeze Hantvest te mogen
 „ her-

„ herroepen of veranderen. deeze Heemraden zyn zeven in getal,„
„ naer welker voorbeelt die van Schielant en Delflant ieder vyf
„ mannen tot opzichters en bezorgers van de dyken gestelt hebben.
Uit kragt van zekere Hantveste, gegeven den 15. October des jaren 1545 by Maria, koninginne van Hongarye, Regente van de Nederlanden, uit den naem van keizer, Karel den vyfden, moeten 'er ten minsten twee heeren uit Haerlem onder het getal der zeven. Hooge Heemraden van Rhynlant wezen, gemenelyk door de Hollandsche Graven in hunne hantvesten Welgebore Heimraden, Hooge Heimraden, en onze geminde Heimraden genoemt wordende, dien keizer Karel by zynen brieve, getekent binnen Mechelen op den zestienden van Slachtmaent des jaren 1506,„
„ gegunt, geöctrojeert ende gewillecoert heeft uit sonderlinge gra-
„ tie, dat sy ende haere Nacomers in den voorn. officie, mitsga-
„ ders hoirluyder Familie en Huysgesinne voortaen gehouden ende
„ geacht souden wesen vry, exemt ende ontlast van alle exchyn-
„ sen, van wyn, bier, ende andere, hoedanich die wesen mogh-
„ ten, die men binnen hoirluyder jurisdictie geldende wert, ende
„ hoirluider woonstat houden binnen den limiten ende palen van
„ der selver jurisdictie, strekkende soo wel binnen der stede, als
„ daer buyten; Zodat het zeer te verwonderen is, dat Dykgraef en Hooge Heemraden, verzoek gedaen hebbende om vrydom te genieten van der stede Leidens excynzen op wynen, bieren, vleesch en koorn, volgens hunlieder voorgemelde Privilegie van den jare 1506, aen de Leidsche Vroetschap op den tweeden October 1526 en den achtienden July 1588, telkens zyn afgeslagen, doch zulx naderhant, na verhoor van Partyën voor Commissarissen van den Hove in de jaren 1564 en 1565, alleenigh den Heemraden in der tyt by die van de groote Vroetschap hun leven lang gedurende is vergunt geworden, waer omtrent eindelyk den tweeden December des jaren 1596 zoo verre by die van Leiden is toegegeven, dat gemelden Heemraden de voorschreve vrydom voor xxxj jaren is

100-

toegestaen, die vervolgens van tyt tot tyt is verlengt geworden *tot onderhoudinge* (gelyk woordelyk in de Accoorden staet) *van onlinge vrede, vruntschap, eenigheit ende goede correspondentie.* Keizer Karel de Vyfde heeft wel by zynen brieve, gegeven binnen Brussel op den 27 Augustus des jaren 1520, op het te kennen geven van voorgemelde Hooge Heemraden verklaert, dat; „ Soe „ wanneer (dus luiden de eige woorden van den vergunbrief) by een „ van henluyden by horen Clercq of hueren Bode, of by yemant „ anders van gelove, die Balliuw nu, of die namaels in Rhyn„ landt wesen sullen, sullen deughdelycken requireren of ver„ soucken by henluyden te comen ende compareeren, om schou„ we of rechtdagen te volbrengen, om Kueren ende Ordonnantie „ te maecken, of om executie te doen van eenige saecken, het „ dyckrecht aengaende, ende die voorn. dyckgraeve aldus ver„ socht synde, het sy uyt noodtsaecken ofte pays-wille of anders „ niet en comt, of compareert, die voorsz Heemraeden in dien „ gevalle, nae dat henluyden van de voorsz Requisitie, of van „ den vertreck, weygeringe, of excusatie of noodtsaecke van „ den selven Bailliuw deuchdelyck gebleecken sal wesen, tot al„ len tyden als hem van noode weesen sal, een Dyckgraeve van „ een van henluyden sullen mogen maecken, ende ordonneeren, „ dewelck die schouwe ende rechtdaghe sal mogen houden ende „ volbringen, soo hy tot nu toe gedaen heeft, ende daertoe, „ dat die Dyckgraeve, dewelcke die supplianten, de voorsz „ solemniteyt geobserveert, in geval als boven, creëren sullen, „ t'eynden van vierentwintig uyren, naer dat henluyden daer of „ deuchdelyck gebleecken sal wesen, allen executiën in saecken, „ dyckrecht aengaende, in der absentie van den Balliuw van „ Rhynlandt, ende allen anderen saecken, tot proufyten ende „ welvaert van onsen Lande ende Ondersaten van Rhynlandt, „ mit den voorsz supplianten ende heuren nacomers sal mogen „ doen, dewelcke die Balliuw van Rhynlandt, in dien hy al-

„ daer comparerden, sonde mogen doen, behoudelyck dat,
„ indien de voorsz aldus gecreëerde Dyckgraef eenige boeten of
„ breucken executeert, dat hy onse portie ende aendeel van de-
„ selve overgeven sal in handen van onsen Balliuw van Rhynlandt,
„ in dien tydt wesende, dewelcke tot onsen prouffyte mit den
„ anderen penningen comende, van syn officie schuldich wesen
„ sal reeckeninge ende bewys te doene: Deeze Gunstbrief is echter in geen vergelykinge te brengen met de inbreuke van een der beste Voorrechten, welke dezelve Hooge Heemraden van den jare 1285 tot den jare 1515 zonder eenige hindernisse genoten hadden, teweten het uit eigener gezagh aenstellen van Heemraden in plaetze van eenen overledenen, en dewelke voorgenoemde keizer, in zyne minderjarigheit misleidt door eenigen zyner Hovelingen en Ministers, vremdelingen in deeze landen, gedaen heeft ten gemelden jare 1515, de Hooge Heemraden van Rhynlant ten dien tyde ongehoort, ende tegens recht ende rede van hunne bedieninge doende verlaten of afzetten door zekeren Vlaming, genaemt Charles de Potiers, en anderen wederom aenstellende. Dit alles by Dykgraef en Hooge Heemraden wel overwogen zynde, zoo hebben dezelve in den beginne van den jare 1654, zulx by een welberedeneerden brief aen de Staten van den lande te kennen gegeven, met verzoek dat hun Ed: Gr: Mogenden dat feit, by gemelden Vremdeling begaen, gelieften op te nemen, als een indracht en gewelt, tegens de voorrechten van Rhynlant begaen, en de vertoonders te herstellen in hun aloude recht en vorige bezittinge, 't geen van die vrucht en uitkomste geweest is, dat de gemelde heeren Staten van Hollant en Westfrieslant by hunne resolutie van den zevenden en achtsten October en Octroi van den achtsten December 1655, de meergenoemde Hooge Heemraden herstelt hebben in hunne vorige bezittinge en 't recht van de vervullinge eener openstaende Hooge Heemraetsplaetze by zich zelven te mogen doen, ingevolge van den inhout van derzelver Privi-

legiën,

legiën, mits zy telkens de namen van de verkooze persoonen aen gezegde heeren Staten overzonden, om van dezelve hunne commissie te ontfangen, ende daer op naer ouder gewoonte beëedight te worden, moetende dezelve niet alleen van den Gereformeerden Godsdienst, of ten minsten den zelven toegedaen zyn, maer ook ter somme van vyftienduizent guldens in Rhynlant gegoedt wezen.

Dezelve Schryveren, en Alting Germ. Infer. P. II. Holl. Placc. I. D. Outhed. van Rhynl. A. Pars. Katwykze Outhed. Merula van de Houtvesterye en Wildernissen. P. Scriverius Grav. van Holl. in quarto. Melis Stoke Rymkron. Voet ad Pandectas. S. van Leeuwen Hantvesten, Privilegien en Keuren van Rhynl. H. Junius Batavia. W. van Alphen Papegaei.

Het

Het Dorp

NOORTWYKERHOUT

In Rhynlant.

Ten westen van de Ambachtsheerlikheit van Lisse naderen we over de konyneryke binneduinen dwars over den Lytwegh aen de Leidsche trekvaert, en komen, daer over gezet, in de Ambaghtsheerlikheit, en verder langs de Thomas-Pietersz-Laen in het dorp Noortwykerhout, wiens banne begrypt twee en twintigh hondert en tweeëntachentigh morgen en driehondert vyftigh roeden, en in de oude Hantvesten en Giftbrieven der Hollandsche graven en de tytboeken voorkomt onder de benaminge van *Nortteker-*, *Noertiger-*, *Noirtiger-* en *Noortiger-hout*, een tweeledige naem; te zamen gestelt van Noortigh en Hout, als of men zeide 't Hout van Noortigh, nu Noortwyk geheten, van welk dorp wy breetvoerigh by het volgent eenenzeventighste Print-tafereeltje handelen.

Behalven dat Tacitus, Cæsar, Zozimus en andere aloude uitheemsche Schryveren van de boschrykheit deezer landen in voorlede tyden gewagh maken, blykt zulx mede uit 's Lands alleroudste Geschichtboeken en menigte van oude brieven; uit de benaminge van zeer veele dorpen en gehuchten deezer landen, welke in Hout, Walt, en Wout eindigen, en wyders uit de boomen, die men overal, voornamentlyk in het tegenwoordigh Zuithollant, in 't spitten en delven, zoo uit de aerde als uit de stroomen en andere wateren, ophaelt,

ge-

gelyk we in het Eerſte deel van dit Kabinet op de eenentwintighſte bladzyde en elders getoont hebben. Paulus Merula ſchryft byzonderlyk in zyn boek van de Wilderniſſen, dat 'er ten zynen tyde (in 't herfſt der zeſtiende en omtrent het vyfde jaer der zeventiende eeuwe) nogh in 't leven waren, die goede geheugeniſſe hadden, dat de geheele ſtreke tuſſchen het huis te Teilingen en de ſtadt Haerlem zoo beplant ende als overgoten was geweeſt met boſſchen, voornamentlyk van Eike en Boeke boomen, dat men van het zelve huis, eene ſparre te hulpe nemende, over de takken van de boomen tot aen de poorten van gemelde ſtadt konde komen. Nader beveſtiging van Hollants oude boſchrykheit en de naemsoorſprong van 't dorp Noortwykerhout geeft ons de uitgiftbrief van graef Floris den V, getekent op den dagh van Paulus bekering in den jare 1272, als waer in gemelde Graef verklaert het lant, by Nortteke dat is Noortwyk gelegen, en gemenelyk Boechurſt geheten, tot een goet leen verkocht te hebben aen Baudewyn van Nortteke (*Noortwyk*) voor hem, zyne nakomelingen en Opvolgeren, en omtrent de belendinge van het zelve lant zegt, dat het Haerlemmer Hout, thans zoo verre daer van daen, ten dien tyde ten ooſten van Boekhorſt alleen door zekere ſloot of grift daer van geſcheiden wiert; *Ex orientali parte ejusdem* (ſtaet 'er in den brief, dien wy hier achter by het huis Boekhorſt opgeven) *cadit foſſa, quæ ſcindit nemus noſtrum de Herlem a dicto Boechurſt.* welk hout of boſch, tot Haerlem toe geſtrekt hebbende, twaelf duizent treden lang was en, by tyt en wylen uitgerooit en verſtorven zynde, gelegentheit gegeven heeft met het afkruien der gronden tot het aenleggen van zeer veele vruchtbare graslanden, blekeryen en luſthoven tot merkelyk meerder voordeel der bezitteren en eigenaers der voorgemelde boſchryke gronden.

De Heerlikheit van *Noortwykerhout*, van outs gezegt *Noortigerhout*, behoort onder den lande van Rhynlant, ende is gelegen tuſſchen de Heerlikheit van den Vogelezang en de Brederoder duinen ten noorden, en de heerlikheit van Ofhem ende het dorp van

Noortwyk ten zuiden, ſtrekkende zich ten ooſten langs den Leidſchen trekvaert en langs de heerlikheden van Hillegom, Liſſe ende Voorhout, ende ten weſten voor een gedeelte palende aende jurisdictie van Noortwyk ende Langevelt, en voor een gedeelte aen de Lugter duinen. Deeze Heerlikheit van *Noortwykerhout* of *Noortigerhout* heeft al van outs, en zelfs, wanneer het waerſchynelyk nogh niet anders was als een leengoet, behoort aen zeker geſlacht, genaemt *Noortwyk* of *Noortigh*, dat voormaels een zeer edel en Ridderlyk geſlacht in Hollant, dogh al over langen tyt uitgeſtorven, is geweeſt, en het welke een ende 't zelve geſlacht met dat van den *Boukhorſt* was, gelyk uit verſcheide oude brieven en authentique ſchriften zoude konnen aangetoont worden, ende ook alzoo aengemerkt is door *Jr. Matthys vander Houven, in zyn Handveſt of Chartre-Kronyk van Hollant, bl.* 133. heer Arent van Duivenvoorde kogt deeze Heerlikheit ofte dit goet van Noortigerhout van Hertogh Willem van Beieren, Grave van Hollant, welke in 't jaer 1404 by verdragh gekomen is aen Heer Jan van Kronenburg, alles blykende by een originelen beſegelden brief, gemaekt des Donderdags na onzer vrouwe viſitatie des voorſz jaers 1404, behelzende eene uitſprake van vier gekore zegs-luiden, aldaer genoemt, mitsgaders verdragh over de twiſt en onderlinge verſchillen, die tot dien dage toe geweeſt waren wegens zekere goederen tuſſchen den gemelden heere Jan van Kronenburg, Ridder, en Willem van der Boukhorſt, die nochtans nabeſtaende bloedverwanten ſchynen geweeſt te zyn, alwaer dan onder anderen gezegt wort: *Voert zo zegghen wie, dat Her Jan van Cronenburg behouden ſal alſulke goede, alſe Willem van Bouchorſt belient heeft, dat ghoheiten is Noertigerhout, met allen den renten en toebehoeren, dat Her Aernt van Duvenvoerde coſt jeghen Hertoghe Willem, ende Jans van Noertich plaghten te weſen, en in de voirſz goede ſal Willem voirſz Heeren Jan voirſz doen bi hande ons Heeren van Hollant, en hi ſal Heer Jan aldaer overgheven ende opdragen alle brieve, recht ende toeſegghen, dat hi dair op heeft* &c. &c. welke Heer Arent van Duivenvoorde

voorde ende Jan van Noortigh, beiden in dien brief vermelt, naer allen schyn dezelve zyn, die beiden getelt worden onder die van de Hoexe partye in het verbont, gemaekt by Hertogh Willem van Beieren met de zynen van der Kabeljausche partye tegens die van de Hoexe in 't jaer 1351, te vinden by *Willem van Gouthoeven in de oude Kronyk ende historien van Hollant bl.* 387. ende is de gezegde uitsprake en verdrag tusschen den voornoemden heer Jan van Kronenburgh en Willem vander Boukhorst bevestight by Hertogh Willem van Beieren, Grave van Hollant. *behoudelic Willem vander Bouchorst voirsz, dat syn goede eigen ende leen wesen sullen, als sy waren op die tyt, doe men se hem ontnam*, volgens den besegelden brief, daer van gegeven by den zelven Hertogh Willem te Haerlem op den 30 January des jaers 1405.

Naderhant is deeze heerlikheit van Noortwykerhout wederom gekomen aen het geslacht van Duivenvoorde, als blykt by den zelven *W. van Gouthoeven in de voorsz Kronyke van Hollant bl.* 166. alwaer vermelt wort eene heer Jan van Duivenvoorde, Arentsz, Ridder, heere van Noortwykerhout, die uit Elizabeth van Renesse onder meerder kinderen naliet heer Arent van Duivenvoorde en Noortwykerhout, gestorven zonder kinderen; ende in zekere declaratie van de voornaemste heeren Edelen ende Vassalen, gegoet in Hollant, en daer binnen woonagtigh, die men van alle tyden gewoonelyk is geweest tot alle daghvaerden te beschryven, zulx die in memorie gekomen zyn in 't jaer 1555, gestelt by Gerrit, heere van Assendelft en door bevel van de Koninginne Maria, Gouvernante, wort ook genoemt heer Arent van Duivenvoorde, Ridder, Ambagts-heer van Noortigerhout ende van 't Wout, als te zien is by *Jonkr. Matthys vander Houven in zyn bovengenoemde hantvest of chartre kronyk bl.* 64.

Dogh de laetste, dien van het bovengenoemde geslacht van *Noortwyk* of *Noortigh* de heerlikheit van *Noortwykerhout* heeft toebehoort, is geweest Jan van Noortigh, dewelke in een originelen schultbrief, ten behoeve van Jan van Boukhorst ende van Noortigh, zynen zwager, (als getrout hebbende deszelfs zuster) gegeven den

15 October des jaers 1465. zigh zelven noemt heere *in* Noortigh, ende heer *van* Noortigerhout; als mede in zekeren Francynenbrief, by hem nevens andere Hooge Heemraden van Rhynlant op St. Pieters dagh ad Cathedram van den jare veertien hondert een en vyftigh getekent, en begrypende vrydom van mergengelt voor de heerlikheit van den Hoogeveen, als mede in zekeren bevestigings-brief des Heemraetschaps van Rhynlant, gegeven by hertogh Philip van Oostenryk in de stad Bergen op den Zoom den 24 July des jaren 1497. En nademael het kennelyk is, dat deezen gemelden Jan van Noortigh alleen heeft toebehoort gehad de Ambaghts-heerlikheit van *Noortwyk* of *Noortigh*, zoo schynt deeze onderscheidentlyke benoeminge van Heer *in* Noortigh, en Heer *van* Noortigerhout in opzicht van het laetste haer betrekkinge alleen te hebben tot de Hooge Heerlikheit, en dat op dien tyt iemant anders de Ambachts-heerlikheit van Noortwykerhout heeft gehad, gelyk dezelve onderscheidentlyke benoeminge ook alzo gevonden wort in zeker compromis ende uitsprake van goede mannen tusschen den voornoemden Jan van Noortigh, Ridder, heere *in* Noortigh ende *van* Noortigerhout, ende Jan van Woerden, heere van Vliet, getekent den 5 January des jaers 1496. het welke nogh nader kan worden afgenomen, ende genoegzaem bevestigt wort uit zeker ontworpen verdragh, met een zeer oude hant geschreven, ende gemaekt in, of omtrent den jare 1484. over de verschillen tusschen den meergemelden Jan van Noortigh, ende Jan van Vliet, die getrouwt is geweest met Jonkvrouwe Balich vander Bouchorst, dochter van den bovengenoemden Jan vander Bouchorst, waer by onder anderen is overeengekomen ende bedongen als volgt: *In den eersten soe sal Jan van Vliet hebben van Jan van Noortich voirsz die Hooch Heerlicheyt van Noirtigerhout, mit allen hoeren toebehoeren, mitsgaders die warande ende conynen, dair toe behoerende, te weten in alle manieren, als die voirsz Jan van Noirtich die voirsz Hoechheerlicheyt mit die warande te leen houdende is van de Graeflicheit van Hollant, mit voirwarde,*

dat

dat die voirsz Jan van Vliet van mynen genadigen Heer of sinen Edelen soene, of ander, die des mechtigh soude moegen syn, consenteringe verwerven sal, ende soe sal Jan van Noirtich gehouden wesen den voorsz Jan van Vliet hand en mont te leenen, op dat die consenteringe dair by niet af en blive, tot allen tyden, als Jan van Vliet dat believen sal binnen Jan van Noirtich leven, ende dat op Jan van Vliet syne costen, behoudelic den Ambachts-heer van den Dorpe syns rechts; Ende by alsoe &c. Of nu de voornoemde Jan van Vliet de voorsz toestemminge heeft verworven, en dat verdragh alzo zyn vollen beslagh gehad heeft, dan wie na den doot van den voernoemden Jan van Noortigh, heere in Noortigh en van Noortigerhout, die zonder wettige nazaten is komen te overlyden, geen kinderen nalatende dan twee Bastaertzoonen, die in het zelve verdragh met den naem van *Ouden Jan* ende *Jongen Jan* worden genoemt, de gemelde hooge heerlikheit van Noortwykerhout heeft verkregen, of op wien dezelve verder is gekomen, blykt niet, zo als tot nogh toe mede uit geene bescheiden is gebleken, op wat wyze de meergemelde heerlikheit van Noortwykerhout, zo in hoge als in lage jurisdictie, wederom is gekomen aen de Graeflikheit van Hollant, of wel aen de domeinen van de Edele Groot Mog. Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant, die in den jaere 1722. deeze Ambaghts-heerlikheit, benevens meer andere goederen en Heerlikheden, aen de domeinen behorende, by openbare opveilinge hebben verkogt, zynde daer van voor zes duizent zes hondert guldens koper gebleven de heer en Mr. Simon Emtink, wonende te Amsterdam.

Wat de Hooge Heerlikheit belangt, dezelve heeft benevens die van Voorhout, Hillegom, Lisse &c. in den jare 1581. nogh behoort onder het Baljuwschap van Rhynlant, ende hebben deze dorpen, met verscheiden andere meer, tot dien tyt toe nogh gestaen onder den Baljuw van Rhynlant, volgens het geene daer van getuigt *Mr. Simon van Leeuwen in zyne inleidinge, staende voor de Kostuimen van Rhynlant bl.* 15 *&* 16. het welke nogtans zoo heel lange na dien tyt niet heeft geduurt, vermits de Heeren Staten van

Hollant ende West-Vrieslant op het vertoog ende te kennen geven van Andries van Thienen, Baljuw van Noortwykerhout, met den aenkleve van dien, by derzelver Octrooi van den 15 Maert 1614. hebben gegunt ende geöctrojeert, dat 'er alle jaren uit een nominatie van achtien welgeboore mannen, woonagtigh in de gemeene vier dorpen, waer over de voornoemde Andries van Thienen als baljuw was gestelt, als namentlyk Noortwykerhout, Hillegom, Lisse ende Voorhout, negen mannen verkoren zullen worden, die by den baljuw van Noortwykerhout in der tyt beëdigt moeten worden, ende met hem te recht zitten, zoo wel in Criminele als Civile zaken, breder blykende by het zelve Octrooi, te vinden in het *Oude Hollandsche Plakkaetboek, gedrukt te Amsterdam in den jare* 1645. *in folio het eerste deel, bl.* 422. zodat de gemelde vier dorpen na dien tyt van het baljuwschap van Rhynlant zyn afgescheiden, dogh evenwel onder den naem van Rhynlands-gevolg deszelfs Rechten en Kostuimen gebruikende; *S. van Leeuwen inleid. tot de Kostuimen van Rhynlant bl.* 62. en maken dezelve nu te zamen, voor zoo veel de hooge jurisdictie aengaet, een Regtsgebied of Baljuwschap uit, waer van de hooge vierschaer te Noortwykerhout wort gespannen, dewelke bestaet uit den Baljuw en negen welgeboren Mannen, die tegenwoordigh door den Baljuw worden verkoren ende beëdigt, twee namentlyk uit Noortwykerhout en een uit de Silk, een Ambacht, mede onder Noortwykerhout behorende, en uit de overige dorpen, te weten Hillegom, Lisse ende Voorhout, ieder twee welgeboren Mannen, makende alzoo te zamen een getal van negen; welk Baljuwschap voor deezen by aenstellinge ende commissie van de kamer van Rekeninge is bedient ende waergenomen, dogh nu ter begevinge staet van de Heeren Staten van Hollant ende West-Vrieslant, wordende het zelve thans bekleet door Mr. Gerard Bikker van Zwieten, Heere van Zwieten Raet der stadt Amsterdam.

De Regeerings bestellinge verder belangende, dezelve is even als die van Hillegom, welke hier voren op de 77 bladzyde beschreven staet.

Wan-

Wanneer het Roomſche geloof in deeze landen alleen beleden wiert, ſtont de begeving der paſtory een langen reex van jaren aen den Abt van Egmont alleen, doch in vervolg van tyt geſchiedde dezelve by beurten door den Paus, den gemelden Prelaet en de Hollandſche Graven, zodanigh dat ieder begever zyne maenden had. De Kerk deezes Dorps was ten dien tyde eene Parochiekerk, gewyd aen de Apoſtelen Peter en Pauwel, en in dezelve aen het Outer van de Moedermaegt Maria eene vikary geſticht: Na de hervorming der leere zyn Noortwykerhout en Voorhout omtrent het Predikamt vereenigt, en aldus voor beiden van tyt tot tyt de nagenoemde Kerkeleeraren beroepen:

Marten Jansz Serrey, 1591,
Hermanus Schuilius, 1591, van Noordeloos, uitgedient 1614.
Petrus Carpentarius, 1614,

ſedert welken tyt de gemeente op beide plaetzen merkelyk aengegroeit zynde, zoo is Noortwykerhout in 't jaer 1642 van Voorhout afgeſcheiden en vervolgens voor deeze gemeente in 't byzonder

Daniel van Peene,	beroepen 1674,	geſtorven	1681.
Cornelius van Heikoop,	1682,	vertrokken naer de Kaeg	1686.
Cornelius Schulting,	1686,	Gorkum	1688.
Johannes Lansman,	1688,	Nieuwkerk	1698.
Adamus Viſſcher,	1699,		
Wilhelmus Schiphout,	1713,		

De Ambachtsheerlikheit, alomme meeſt met zant bezet, is groot 2882 Morgen en 350 Rhynlandſche roeden, en dewyl van outs de voornaemſte Dorpen in Rhynlant benevens andere boven zeker vaertuig mede moeſten ruimen en ſchoonhouden den Vyver rontom het Hof in den Hage en de ſingels van den zelven Hove, als mede de vaert naer Ryswyk (alwaer toenmaels nogh geene wegh gemaekt was).

was) met de daeraenhorige bruggen en platingen, en volgens elx vermogen en zekere taxe gelden in het onderhouden van den tuin en plantadie rontom het Hof, zoo heeft Noortwykerhout met Noortwyk aengeslagen geweest op drie Riemen, zynde gemelde Hofrechten outtyts onderscheiden met den naem van Schot en Lot, wordende dat Lot, dat men de Bottingen noemde, gemeenelyk om de vyf jaren omgeslagen, en het Schot, dat is het opschieten van den Vyver, Singelen, Bruggen, Platingen en den Wegh tusschen den Hage en de Hoornbrugge, in plaetze van de Vaert, van outs gebruikelyk, jaerlyx by de Heeren van de rekening van de Graeflikheits Domeinen ten laste van de dorpen by Riemtalen omgeslagen, en elken riem op zulken aental ponden gestelt, dat al de Riemen te zamen de vereischte somme uitmaken, van al het welke breder te zien is by *S. van Leeuwen* ter aengehaelde plaetze. *bl.* 70. 71. *en* 72. Behalven voorgenoemde lasten zyn die van Noortwykerhout mede Tiendschuldigh aen de Graeflykheit, te weten de Tiende schoof en het Tiende lam, als mede de Tiende van Vlasch, doch met dit onderscheit, dat den Tiendenaer, het Vlasch, gewasschen op de Tiende roede, toebehoort, wanneer hy dit gewasch zelve plukt, doch de Elfde schoof, wanneer de Boulieden het zelve plukken en aen schoven zetten, zodat de algemeene beschryving van ons Vaderlands Tiendrecht van den Fenix der Geleerden, *Hugo de Groot*, dat het Tiendrecht een gerechtigheit zoude zyn, om 't Elfde deel van eenige vruchten te trekken, met eenige uitzondering moet opgenomen worden; En nademael dit Tiende deel nogh naer de keur van den Schuldenaer, nogh naer die van den Tiendenaer voldaen magh worden, zoo is 't doorgaends door Hollant in een gebruik geraekt, dat de Tiendenaer, om allen bedrogh voor te komen, zyne Tiend-inzameling van zodanigen kant des akkers beginne, als hem behaegt, mits dat hy tot den einde toe voortga van daer hy begonnen heeft. *Zurk Codex. Bat. Tienden* §. *XVI. n.* 2. *Carpzov. Jurisp. consist. lib.* 1 *tit.* 8 *def.* 130 *&* 136. *n.* 3 maer des niet tegenstaende vint men alhier eenige oorden, als om-

omtrent ons Noortwykerhout, daer het een gewoonte is, dat de Tiendenaer van den Uitwegh of den Ingang van een akker af begint te vertienden, en, dus tellende, naer zich neemt de eerste Tiende schoof, en zoo voort telt, of anders de tiende, elfde, twaelfde, en zoo veele, als het hem behaegt, voorbygaet, eer hy de eerste schoof voor de Tiende behoeft te neemen, doch deeze genomen en opgeheven zynde, voort moet gaen met vervolgens de Tiende te neemen. Ziet *P: van der Schelling Holl. Tiend-recht I en II deel.*

Mennigen overlast heeft Noortwykerhout van de moetwillige soldaten geleden in 't laetst der zestiende eeuw, te weten in den jare 1573, wanneer des Prinçen van Oranjes leger onder den heere van Batenburg in den voornacht tusschen den achtsten en negenden July van Sassem tot Noortwykerhout toe voortrukte, om het belegert Haerlem te ontzetten, dat zeer ongelukkigh uitviel, en zulx wel voornamentlyk wegens der vyanden groote overmagt, daer Batenburg niet meer dan vier duizent voetknechten en zeshondert ruiters onder den Oversten Karloo, behalven de vrywillige burgers uit eenige Zuithollandsche Steden, by zich had, nevens zeven zware- en weinige lichte veltstukken: ruim twee jaren waer na de Spanjaerden, binnen Noortwykerhout en de omliggende dorpen gelegert, de huislieden alles afnamen, en de dorpen daer en boven in den brant staken.

Grotelyx zyn die van Noortwykerhout sedert veele jaren mede beschadigt geworden door de Konynen, (welke men zegt zoo vruchtbaer te zyn, dat een paer ouden met hunne jongen, en de jongen van die binnen 't jaer tot over de zeventigh vermenighvuldigen zouden) doordien dezelve hunne holen dicht aen dit dorp en deszelfs vruchtbare landen gebragt hadden, weshalven de Staten van Hollant en Westvrieslant in den jare 1661 goetvonden en besloten de Konynen in 't geheel uit de duinen van Noortwyk en omtrent Noortwyker-hout te doen verhuizen gedurende den tyt van zeven jaren en daer na van nogh tien volgende jaren, welke,

in den jare 1679 verlopende, de Schouten en Ambachtbewaerders der zamengevoegde dorpen Noortwyk, *Noortwykerhout*, Katwyk en Wassenaer, nevens de Eigenaers der landen, aen de duinen gelegen, bewogen een nader verzoekschrift aen 's lands Staten in te leveren ten einde hunne bygelege duinen verder Konyneloos gehouden mogten worden, dat hun gunstelyk by Resolutie van gemelde Staten onder derzelver groot segel den derden van Hooimaent van den jare 1682 voor den tyt van nogh tien naestkomende jaren toegestaen wiert. Maer belaegden de Konynen dit dorp, de kale of valuwe duinen, hier omstreex gelegen, dreigden het zelve dikwyls niet minder door het verstuiven van haer zant, dat, door den westen en noortwesten windt binnewaerts gedreven, op verscheide plaetzen de naestgelege landen innam tot groote schade, hinder ende nadeel der geenen, die aen de duinen gegoet en gelant waren, om in al het welke voor het toekomende te voorzien, 's lands hooge Overigheit op verscheide tyden veelerhande Plakkaten en Ordonnantiën uitgegeven heeft op de Helmplantinge, gelyk mede Houtvester en Meesterknapen, als ook Dykgraef en Heemraden van Rhynlant en andere quartieren van Hollant verscheide Keuren en Statuten deswegens gemaekt hebben en dezelve Helmplantinge na voorgaende bekentmakinge aen de Schouten en Ambachtsbewaerders besteden ende uitgeven, daer na schouwen of de Helm wel en behoorlyk geplant en gestoken is, en eindelyk, zich op 't werk vindende, den Helm opnemen, en wanneer dezelve qualyk ofte niet gelevert is, de gebrekigen en nalatigen in zekere boetens beslaen; In tegendeel zyn ook op verscheide tyden tot bewaernisse van den Helm in de duinen nadrukkelyke Plakkaten uitgegeven by de Prinçen van den Lande, en wel eerstelyk den veertienden Maert 1510 op den name van keizer Maximiliaen den eersten als Grootvader en Voogt van Karel, Aertshertogh van Oostenryk, als grave van Hollant, een verbodt en afstellinge der Inschryvinge, verhuringe ende weidinge der beesten, zoo wel des winters als des

zomers over alle de duinen, langs den Zeekant gelegen tusschen de Maes en Zype, nadien de beesten de ruichte en helm ophalen, eeten ende vertreden;. En wat Rhynlant in 't byzonder belangt, men vind, dat het Hof van Hollant op den tienden September des jaren 1521 eene Acte heeft gegeven aen de Hooge Heemraden, om voor den tyt van vier jaren t' elken jaren tachentigh morgen kalen duins ten koste van het gemeene lant door 't gemelde Heemraetschap te doen beplanten, mids dat men geenderhande beesten zoude laten inschryven ofte weiden in de wildernisse, en zyn dienvolgens den laetsten September des zelven jaers onder anderen de dorpen Noortwyk, Noortwykerhout en heerlikheit Langevelt gelast te pooten t' elken jare zestien morgen duins; doordien nochtans tot verscheide plaetzen de weidinge van beesten met oogluikinge geschiedde, heeft het zelve Hof den 21 November des gemelden jaers een nader verbodt gedaen, belastende alle Heemraedsboden en dienaers van de Houtvesterye alle zodanige beesten te schutten en tegens de Eigenaers tot de boeten te procedeeren, welke actens vervolgens vernieuwt ende vermeerdert zyn geworden, als breder by *P. Merula* en verdere resolutiën van myne Heeren de Staten van Hollant ende Westvrieslant gezien kan worden.

Hier mede zouden wy van Noortwykerhout, wiens Predikant *W. Schiphout* sedert ons vorige schryven te Amsterdam beroepen is, konnen overgaen tot Noortwyk, indien ons geen nader bericht van dit dorp ter handen gestelt waer, die wy u hier mede deelen.

Weet dan dat de Ambachten van *Noortwyk* ende *Noortwykerhout* met malkanderen groot zyn 3674 morgen en twee hont te zamen na het Rhynlands morgen-gelt, waer omtrent deze twee Ambachten, tessens met Ofhem ende Langevelt, met malkanderen zyn vereenigt, en by inschikkinge ende verminderinge (zo als dat omtrent alle andere Ambachten en Heerlikheden, in Rhynlant gelegen, ende aldaer mede betalende, de eene meerder ende de andere minder, mede plaetze heeft) niet hoger betalen, als tot 2878 morgen, 350 roeden; hoedaniger wyze dan te verstaen is

 het

het geene *Mr. Simon van Leeuwen* in zyne inleidinge, ſtaende voor de Koſtuimen van Rhynlant *blad* 20 *en* 21 van de grootte deezer twee Ambachten komt te melden, ende ook hier voren aengetekent ſtaet; want anderzints is de Heerlikheit van *Noortwyk* op zich zelven met Ofhem ende Langevelt ruim 1600 morgen groot ende het Ambacht ofte Heerlikheit van *Noortwykerhout* ruim 2000 morgen, onder welke voorſchreve zamenvoeging van de gemelde Ambachten van Noortwyk en Noortwykerhout nochtans niet is begrepen de *Zilk of de Hogevenen in de Zilk*, die, hoewel onder Noortwykerhout behorende, echter ten opzigte van het Rhynlands morgen-gelt een Ambacht byzonder uitmaken, ende by inſchikking en verminderinge, als voren gezegt is, op zich zelven daerenboven in het Rhynlands morgen-gelt zyn aengeſlagen ende mede betalen tot 288 Morgen, 350 Roeden.

Hier voren op de 105 bladzyde gewagh gemaekt zynde van zeker out Diploma ofte Verlei-brief van het Huis en de Goederen, genaemt *Boekhorſt*, gelegen in het Ambacht of Heerlikheit van *Noortwykerhout*, gegeven by Floris, grave van Hollant, in den jare 1272, ten behoeve van *Balduinus de Norteke* (dat is, *Noortwyk*), welke voorſchreve brief, geſchreven op françyn of parquement, tegenwoordigh nogh gaef en ongeſchonden met twee onderuithangende zegelen, te weten, het eerſte en het derde, op het zelve huis te Boekhorſt wort bewaert, luidende de eerſte woordelyk:

FLORENTIUS, *Comes Hollandiae, univerſis, praeſentes literas inſpecturis, Salutem. Noverit univerſitas veſtra, quod nos terram, jacentem apud Nortteke, quae Boechurſt vulgariter appellatur (cui hi ſunt termini; ex occidentali parte jacet terra Gerardi, dicti Bloete, ex orientali parte ejusdem cadit foſſa, quae ſcindit nemus noſtrum de Herlem a dicto Boechurſt, a parte Meridionali jacet terra Theoderici dicti (Procomitis) militis, & terra Theoderici filiorum de Kerkwerven, ex Boreali paree jacet terra, quae Mada vulgariter nuncupatur)* vendidimus Bauduino, *Dicto*

de

de Nortteke, *conservatori praesentium*, tenendam a nobis & nostris successoribus titulo feodali, *ita, si dictus Bauduinus filium heredem reliquerit, dicta bona cedent ei, si vero filium non reliquerit, extunc cedent filiae suae legitimae seniori, volentes semper, quod nulla proles dicti. Bauduini, quam ex carne sua reliquerit, legitima, quamdiu aliqui supervixerint, sive masculus fuerit, sive mascula, dehaeredari possit a dicto feodo, quod in perpetuum ab uno ad alium successive transferatur. Hoc per omnia salvo & intellecto, si illa proles dicti Bauduini, quae a nobis dictum feodum tenuit, filium heredem reliquerit, dicta bona cedent ei, omnibus aliis postpositis & exclusis; si vero idem filius sine herede filio decesserit, ex tunc dicta bona ad prolem dicti B. quecunque supervixerit, legitimam, si filius fuerit vel filia, & sive unus fuerit vel plures, & primo ad masculos si supersint, & ad seniorem masculum prius reducentur, tenenda a nobis modo & titulo supra dicto, & promittimus dicto B. & suis haeredibus pro nobis & nostris haeredibus dictam terram garandire, & si forte aliquis dictae venditioni nostrae contrairet, vel dicta bona calumpniaretur aut in parte vel in toto nos praefatum calumpniam & singulum impedimentum, & dampnum, quod dictis Bauduino & suis heredibus inde evenerit, promittimus penitus amoveri. In cujus rei testimonium praesens scriptum sigillo nostro, & sigillis dilectae Amitae nostrae, Dominae Aleidis de Hannonie, & Domini Theoderici de Thelinghen fecimus communiri. Datum anno Domini 1272 in die conversionis Sancti Pauli.*

Dat in het Nederduitsch zeggen wil:

„ FLORIS, *grave van Hollant, aen allen, die deezen zullen zien,*
„ welvaren, *Een iegelyk zy bekent, dat wy het lant, gelegen by*
„ Nortteke, *dat* Boechurst *gemenelyk genoemt wort (waer van de*
„ *belendingen zyn als volgt; aen de westzyde namentlyk paelt het aen*

„ *de landeryen van Gerrit, genaemt de Bloete*, ten oosten wort het
„ door eene sloot (*of graft*) gescheiden van ons Herlemmer hout,
„ *ten zuiden grenst het aen 't lant van Diderik, genaemt Procomes,*
„ *ridder, ende van Diderik van Kerkwervens kinderen, en in 't noor-*
„ *den aen 't lant, dat Made geheten is) verkocht hebben aen Baudewyn*
„ *van* Nortteke, *bewaerder van deezen tegenwoordigen brief, van*
„ *ons en onze Opvolgers te houden tot een goet leen in dier voegen,*
„ *dat zoo gemelde Baudewyn eenen zoon komt na te laten, het zelve op*
„ *hem versterven zal, doch by gebreke van mansoir aen deszelfs oud-*
„ *ste dochter van wettigen bedde, begeerende, dat nimmer eenigen van*
„ *van zyne wettige kinderen, zoo lang 'er een, 't zy man of vrouw,*
„ *in wezen is, daer van onterft zal mogen worden, maer dat dit leen*
„ *onversterffelyk van den een op den anderen zal overgaen, met den*
„ *verstande nochtans, dat, byaldien het kint van gezegden Baudewyn,*
„ *dat van ons 't gemelde leen gehouden heeft, eenen zoon komt na te*
„ *laten, dezelve dit goet voor allen anderen genieten zal, en dat in te-*
„ *gendeel, zoo dezelve geenen wettigen zoon heeft nagelaten, gemelde*
„ *goederen over zullen gaen op zodanigen wettigen nazaet van voor-*
„ *noemden Baudewyn, als 'er dan in 't leven zal zyn, 't zy zoon of doch-*
„ *ter, een ofte meêr, de zoonen gestelt voor de dochteren, en den oud-*
„ *sten voor den jonger, te houden van ons ten leenrechte, belovende wy*
„ *den genoemden Baudewyn en zynen Erfgenamen, zoo voor Ons, als onze*
„ *Opvolgeren het voorgemelde lant vry te zullen waren en allen hin-*
„ *der, aenspraek en bekommernis, welke wegens deeze verkopinge den ge-*
„ *noemden Baudewyn en zyne Nazaten mogte aengedaen worden, te*
„ *zullen weeren ende afdoen. In teken der waerheit hebben wy deezen*
„ *tegenwoordigen brief met ons segel en die van onze beminde Meuj,*
„ *vrou Aleidis van Henegouwen en heer Diderik van Thelingen doen*
„ *bezegelen. Gegeven in het jaer onzes Heeren twaelf hondert twee*
„ *en zeventigh, op den dagh van St. Paulus bekeeringe.*

zo staet aen te merken, dat aldaer boven dien nogh berustende zyn de navolgende originele verkei-brieven van het voornoemde huis te Boek-

horst,

horst, ende deszelfs aenhorige goederen, als

„ Eerstelyk een verlei-brief, gegeven by Philips van Bourgondie,
„ grave van Hollant enz, ten behoeve van *Jan vander Bouchorst*,
„ van zulke Leenen, als hem aenbestorven zyn by dode van
„ Floris vander Bouchorst, zynen Vader, eerst dat huis, hofstede,
„ boomgaerden, met allen zynen toebehoren, van den Bouchorst,
„ met vier stukken lands, daer aen gelegen, met nogh een Ambacht,
„ gelegen in *die Cage*, geheten die Lage Bouchorst, met den landen
„ en andere alle zynen toebehoren, te houden enz; item die
„ *Wintmoelen*, staende in den Ambachte van Noortich an die Noort-
„ Oostzyde van den dorpe van Noortich, uit een *Thiendeken* gele-
„ gen in den Ambachte van Zoetermeer, het houden enz, in dato
„ 30 Mey 1464.

„ Een verlei-brief, gegeven by Karele van Bourgondie, grave
„ van Hollant enz, ten behoeve van *Floris vander Bouchorst*
„ *Jans zoon vander Bouchorst*, van zulke Leenen, als hem aen-
„ gekomen en bestorven zyn by de doot van Jan vander Bouchorst,
„ zynen Vader, ende hier na beschreven staen, eerst dat huis,
„ hofstede, boomgaerden enz; En voor den voorsz Floris,
„ die nogh beneden synen mondigen jaren is, heeft ons hulde, eed
„ ende manschap gedaen *Willem van Noirtwyck vander Bouchorst*,
„ zynen gecoeren en gevoeghden Voicht in dese sake, behoudelic enz,
„ gedateert 24 January des jaars 1470.

„ Een verlei-brief, gegeven by Keizer Maximiliaen en Philips,
„ graven van Hollant enz, ten behoeve van *Joncfrouwe Balich*
„ *vander Bouchorst*, van alsulke Leenen, als haer aenbestorven
„ zyn by doode van Floris van den Bouchorst haeren broeder enz,
„ in dato 26 Maert A°. 1484.

Nogh een verlei-brief van den zelven Keizer Maximiliaen, als
grave

grave van Hollant enz, „ op *Gerrit van Vliet Janszoon*, van al-
„ sulke Leenen, als hem aengekomen en aenbestorven zyn by doode
„ van Jonckvrouwe Balich vander Bouchorst, zyne moeder enz, ge-
„ dateert 25 Augusty A°. 1491.

Laetstelyk nogh een verlei-brief, gegeven by Keizer Karel als grave van Hollant, ten behoeve van *Floris van Vliet* van zulke Leenen, als hem aengekomen en verstorven zyn by doode ende makinge van Gerrit van Vliet, zynen vader, enz, in dato 18 April 1553.

Deze voornoemde Floris van Woerden, Heere van Vliet ende Boekhorst, hadde te wyve Jonkvrouw Alyd van Schooten, Vrouwe van Voorhaute, in Vlaenderen gelegen, en wan een dochter, genaemt Anna van Woerden van Vliet, de laetste van dezen huize, en erfdochter van Vliet ende Boekhorst, die in den jare 1578 trouwde met Jonkheer Andries van Bronkhorst, Hoogh-Heemraat van Rhynlant enz. Zy woonden op het huis te Boekhorst in Noortwykerhout, en leggen beiden in de Kerke aldaer begraven, dogh hebben by malkanderen geene kinderen verwekt, door welk overlyden alle de goederen, zoo van Vliet als Boekhorst, by makinge gekomen zyn aen Jonker Willem van Bronkhorst, broeder van den voorgemelden Jonker Andries van Bronkhorst, ende zyn dezelve goederen nogh tegenwoordigh aen dat geslachte toebehorende.

De voorige Schryveren, en W. van Goutboeven Holl. Kron. S. V. Leeuwen Kostum. van Rhynl. Zurk Codex Bat. P. vander Schelling Holl. Tiendr. Geschreve Memorien en Verleibrieven.

Het

Het Dorp

NOORTWYK.

In Rhynlant.

Een der edelste, grootste, en fraeist beboude dorpen van Hollant, (tusschen Katwyk op Rhyn en Noortwykerhout in in Rhynlant gelegen) is thans het voorwerp onzer onderzoekinge en beschryvinge geworden volgens de plaetzinge, by den tekenaer en etzer des nevensgevoegden printtafereels gemaekt. 't Is *Noortwyk*, ten noorden en westen met de Noortzee, ten zuidwesten, zuiden en zuidoosten met Katwyk, ten oosten met Rhynsburg en Voorhout en ten noortwesten met Noortwykerhout bepaelt ook wel *Noortwyk binnen* genoemt wordende tot onderscheidinge van het dorp *Noortwyk op Zee*, waer van we by het hier naest aen volgend afbeeldsel eene beknopte beschryvinge op zullen geeven. Langs den Gowegh uit Noortwykerhout zuitwestwaert voortgegaen tusschen klaverryke beemden, bevochtight door ontallyke aflekende beekjes van helder duinwater, stappen we over den Oostender brugge binnen het dorp zelve. In de oudste Rymkronyken en Vaderlandsche tytboeken wort het genoemt *Noerdike*, *Noertich*, *Nurtika*, *Norttika*, *Nortteke*, *Nordwige*, en komt het by latere schryveren voor onder den name van *Noirtich* of *Noortich*: de eerste benaming ontmoet ons by Melis Stoke in graef Diderik den tweeden, daer hy de giften, van gemelden Grave aen het klooster van Egmont gedaen, optelt en onder anderen schryft;

In Huusliede vier morgen vrie/
Ende daer toe die visscherie
In Velsen lande/ ende den outaer
Sinte Aechten dage vor/ dat 's waer.
In Voerhout tiende en de kerke mede
Die tiende van Noerdike die stede.

gelyk hy 't ook doet, op 't jaer 986 verhalende 't vervoeren van 't lichaem van Sint Jeroen naer *Egmont*:

Dese Diderik van heilighen doene/
Dede opheffen Sint Jeroene;
Want die Sint hiet openbare
Gods ons Heren martelare/
Van Noerdike, daer hi lach beghraven/
Dede hine/ met coste ende met haven
Eerlike voeren tot Egmonde.

En de voorgenoemde giften, door graef Aernout en gravinne Lutgaert naderhant vermeerdert, meldende gebruikt hy den zelfden naem, zeggende:

Dese twee goeden oec mede
T' Egmonde 't clooster ende die stede
In Thosen ende in Castrichem,
In Velsen ende in Zassenem,
In Voerhout ende in Noerdike mede.

Dezelve Rymkronykschryver telt wederom in graef Floris den derden eenen heer *Evert van Noertich* op onder de Edelen, welke, Schagen verbrant hebbende in 't jaer 1168, door de Vriezen omsingelt en verslagen wierden. *Nurtika* en *Nortika* vinden we gemelt in de Rymkronyk van Klaes Kolyn, onzen alleroudsten en besten Kronykschryver, door den heere Dumbar, Secretaris der stad

ftadt Deventer uitgegeven ; luidende op de eerfte plaetze, van den inval der Nooren in deze landen in de negende eeuwe fprekende:

End zimt to Nurtika komen.

en op de tweede, mede gedenkende Sint Jeroens overbrenginge naer Egmont:

Sinte Jeroens gedenkenis
Oic van dese Tiederic is
Van Nortika to Egmont gedragen.

gelyk Norteke ons te voren gekomen is in den verly-brief van graef Floris den V, hier voren onder Noortwykerhout bl. 116 en 117 ter neder geftelt.

By Albert Abt van Staden op het jaer 876 komt ons dit edel dorp te voren met de benaminge van *Nordwige*, alwaer de Noormannen, ten dien jare ingevallen en 't zelve zoekende t'onderfteboven te keeren, door de Chriftenen, daerom ftreex gezeten, en op de kragtige aenmaningen van Rembert, biffchop van Bremen, die toen ter tyt zyn verblyf aldaer hadde, en na Anfcharius aertsbiffchop van Hamburg geweeft is, tot den ftryt gemoedigt, op de vlucht geflagen wierden met afterlatinge van tien duizent drie hondert en zeven en zeftigh dooden behalven een grooter getal, dat in hunnen vlucht in het zwemmen over de rivieren verdronk. *Nordwide* noemt *Adam van Bremen hiftor Ecclefiaft cap.* 35 deeze plaets: deezes onbekende uitfchryver hiet ze Norden, en elders (*in fupplement. Annal. Pithæanor. ap. Lamb. lib.* 2. *comment. de Biblioth. Cæf. ad ann.* 884) worden de bewoners daer van *Norditi* geheten, dat Corringius *de Urbib. German. th.* 89. verleid heeft om Boxhorn te berifpen, dat hy by dien onbekenden fchryver voor *Norden Nordwicum* (*Noortwyk*) in de plaetfe geftelt heeft, want dat deeze nederlage der Noormannen niet te Norden in Ooftfrieflant, maer te Noortwyk voorgevallen is, getuigen be-

behalven onze oudſte Kronykſchryveren mede de Schryver der Hiſtoriſche Jaerboeken van Fulda, als ook Bollandus en Henſchenius in hunne æntekeningen over het leven van S. Rembert tom: I. Febr: 86 en M. Vosſius in zyne Hiſtoriſche Jaerboeken I. Boek, konnende ik derhalven in het minſte niet bezeffen, hoe de oordeelkundige Aentekenaer op de Rhynlandſche Outheden den heere beſchryver op het artykel van Noortwyk en nevens hem zoo veele oude, goede, ja onze allerbeſte Hiſtoryſchryvers heeft konnen tegenſpreken zonder goede en dringende redenen, en maer enkelyk om eene ongeraepte zwarigheit, dat de Fuldiſche jaerboekſchryver (en ook die alleenig maer) zegt, dat de verdienſten van den H. Rembertus by de Vriezen in groote waerde gehouden wort, daer hy alleen by de tegenwoordige Ooſtvriezen, te Hamburg, Bremen en daer om ſtreex, en nergens in Hollant, (dat eertyds echter mede onder den næm van Vrieslant begrepen wiert) geviert is, waer nevens hy, voor Norden in dit geſchil met Conringius pleitende tegens alle oude Schryvers aen, ſchoon hy zich verlegen toont met het duin of den heuvel, waer op die heiligh bad, zynde 't overbekent dat dezelve menigvuldigh by Noortwyk en geenigh teken van iets diergelyx by Norden te vinden zyn, met een meeſterlyk gezagh durft voorgeven dat hy niet zien kan, waerom, wyl Norden in Ooſtvrieſlant ook aen den Zeekant gelegen is, aldaer ook geene duinen of ten minſten hier en daer een duintje kan opgeworpen of aengewaſſen zyn geweeſt, en verder vraegt of 'er dan niet een heuvel of bergje omtrent Norden geſtaen kan hebben, 't welk metter tyt, door den akkerman met den gront is effen gemaekt. Ik bekenne, dat ik my op zodanige oordeel- en hiſtorykunde niet verſta, en nooit geweten heb, dat het geene mogelyk geweeſt kon zyn, ook waerlyk geſtelt mag worden geweeſt te zyn, en dat men op giſſingen alleen de overleveringen van zoo veele voortreffelyke Schryvers onbeſchroomt mogt tegengeſpreken ende hen over lichtgelovigheit en onbezonne ſchryfluſt beſchuldigen. Thans draegt dit alderedelſte Dorp den naem van *Noortwyk* by alle be-

beschaefde Nederlanders, en *Noortich* by de meeste dorpelingen, komende zulx volkomen uit te drukken de aloude latynsche benaminge van *Nordvicum*, willende zoo veel zeggen als de Noorder wyk der Katten, gelyk Zuitwyk by Wassenaer de Zuider wyk der zelve volkeren betekent, dwalende zy grofelyk, die den oorsprong en benaming deezer plaetzen van veele jonger tyden, van den inval der Deenen en Noormannen in deeze gewesten, omtrent het jaer 800, willen afhalen. Ziet *J. Dousæ. Annal. lib. VI. H. Junii. Batav. S. v. Leeuwen beschryv. van Leiden in de Voorr. bl.* 12. *en* 355. Doet hier by de bevestiging van Melis Stoke, dat Noortwyk reets eene zeer oude kerk had, toen de Noormannen daer aenquamen en dezelve afbrandden, zodat uit het een en ander genoegzaem blykt, dat Noortwyk eene der oudste dorpen van geheel Hollant is; ook is het de hooftplaets eener Ambachtsheerlikheit, waer onder Noortwyk op Zee behoort, die op zich zelven met Ofhem en Langevelt ruim zestienhondert morgens groot is, getuigende S: van Leeuwen in zyne Inleiding tot de Kostumen van Rhynlant, dat Noortwyk in den jare 1438 by gifte van vrou Margriete en bevestiging van hertogh Philips van den jare 1439 tot eene Ambachtsheerlikheit met de zuid en noorder wintmolens aldaer, met het Schout-Ambacht, en met een derden deel in alle de boetens en breuken, die de Baljuw aldaer berecht ende bedadingt, ende voorts met al dat een Ambachtsheerlikheit toebehoort, verlyd is geworden op Jan van der Bouckhorst, van dien op Jan van Noortich; van hem op Jan van der Does, ridder, zynen neef, en na dien op des zelfs zoon, Jan van der Does van Noortich; tot dat het zelve by nieu verly in den jare 1604 met met Hooge- ende Ambachts-heerlikheit verlyd is op Jonkheer Jan van der Does, Janszoon voornoemt, van wien het by wettige opvolging tegenwoordigh gekomen is aen den hoogwelgeboren Jonkheer Stefen van der Does, nogh ten dezen jare 1730 wegens de Ridderschap van Hollant ende Westvrieslant gecommitteerden Raet ter Admiraliteit binnen Amsterdam, enz. enz.

Wat het dorp zelver belangt, het is een der grootste van geheel Hollant, 't heeft verscheide fraie straten met steenen geplaveit, en is met alzulke treffelyke huizen betimmert, als 'er in eenige Hollandsche steden gevonden worden, lokkende de frissche lucht, het helder en zoete water, en de treffelyke landsdouwe veele burgers uit de steden derwaerts, groeiende alhier niet alleenigh allerhande Medicinale Kruiden, maer ook het smakelykste ooft, dat ergens in Nederlant gevonden en wekelyx, voornamentlyk te Amsterdam, te koop gebragt wort.

Des dorps Kerk is een zeer groot en treffelyk gebouw, tegens welkers gewulft men nog eenige overblyffelen ziet van die beroemde schildery, verbeelt hebbende de wrede Marteldoot van den H: Jeroen, patroon of Beschermheiligh van Noortwyk, op wiens naem de kerk, die 'er thans nogh staet, en hier voren in het eenenzeventighste Printtafereeltje verbeelt is nevens hare vierkante toren, ingewyd is.

Het voorgemelde Afbeeldsel toont ons niet alleenigh de grootte uitgestrektheit deezes Gebouws, maer kan dezelve ook daer nevens genoegzaem uit de menigte der kapellen, outaren en vikaryen, welke in oude tyden alhier gevonden wierden, uitwyzens een registertje van de goederen en gerechtigheden der Egmondsche Abdye, opgemaekt worden; (wie weet hoe veele andere 'er nogh geweest zyn?) te weeten van de H: maegt Maria, van St. Jeroen, dat in 't midden der kerke stont, van 't H: Kruis, van St. Ursula, van 't allerheilighste Sacrament, van St. Nikolaes, van St. Lebuïnus, van St. Anna, van St. Catharina en St. Anthonius, aen alle welke verscheide Vikaryen gesticht waren, zodat deeze pastory van geen geringen aenzien was, hebbende de benoeming tot dezelve en tot de Vikaryen deezer kerke altoos gestaen aen den Abt van Egmont: Op het Kerkhof hier ter plaetze vind men naer de getuigenisse van den grooten Outheidskundigen Kornelis van Alkemade in zyne Inleiding tot het ceremonieel der Begraveniſſen zekere steenen ofte uit steenen uitgeholde dootkisten gelyk

mede

mede te Heiloo, Wassenaar en andere oudste kerkhoven deezer landen (hebbende ik een diergelyke te Aduwert in de Ommelanden in myne jongkheit gezien by den predikant daer ter plaetze, welke men aldaer voor een Vishouder gebruikte) waer in men in het algemeen gelooft uit de daer in gevonde overblyfselen, dat de eerste Evangelische Zendelingen en eerste Kerkeleeraers deezer landen begraven zyn geworden, ter onderscheidinge van alle anderen, ende uit eene tedere liefde en hooge achting voor der zelver eer en waerdigheit, hebbende de deksfelen deezer steene kisten doorgaens ingelate kruissen en andere merktekenen der Christenheit, terwyl de Gelovigen in de oude tyden alleenelyk op de kerkhoven in een toegeslagen dekkleet in de aerde gelegt wierden, en vervolgens in houte kisten, waer na boven de begraefplaetze een houte kruis met of zonder opschrift gestelt wiert, dat als nogh op veele kerkhoven door de Roomsgezinden waergenomen wort.

In wat jaer dezelve eigentlyk gebouwt is, heb ik niet konnen te weten komen; wy weten alleenelyk uit eenen openen brief van Guido van Avesnes, bisschop van Utrecht, dat hy in den jare 1303 verlof gegeven heeft, om alhier eene kerk te bouwen, en dat dezelve tusschen dat jaer en 1311 moet getimmert zyn blykt daer uit, dat in de oude schriften van de Abdye Ter Lee of Leeuwenhorst geschreven staet, dat in de Parochiekerk van Noortwyk in den jare 1311 aen S: Antonius Autaer eene Vikary gesticht was door den ridder Floris van Boukhorst, staende ten laste van voorgemelde Abdye, die door de Abdisse der zelve vergeven wiert: dat 'er echter van te voren al eene kerk geweest is, blykt volkomen uit de oude brieven en papieren der Noordwykze Kerke, eene lyst van de Pastoors, welk aldaer van outs her gestaen hebben, opgevende; te weten eenen heer Hendrik in 't jaer 1216; eenen Hugo van Leiden, pastoor alhier, en kanonnik van S: Jans Kerke in 't jaer 1303, en nogh op het zelve jaer eenen heer Johan, als Kappellaen van Noortwyk, zynde Willem Dirks van Tetrode de laetste Vikaris-

on

en Priester alhier geweest, welke, den eersten van wynmaent des jaren 1601 gestorven zynde, te Noortwyk in de Parochie-kerk begraven wert, zynde ten zynen tyde in het jaer 1570 de Godsdienst hervormt, en de pastory alhier den gereformeerden leeraer *Johannes Sertorius* toegevoegt, wien van tyt tot tyt in bedieninge gevolgt zyn

Wilhelmus Comantius,	1587,	gestorven	1590.
Eliazar Platevoet,	1597,	beroepen naer Oosterwyk	1606.
Isaäcus Frederici,	1606,		
Wilhelmus Lomannus,	1616,	ontzet	1619.
Johannes Agricola,	1619.		

onder wiens bedieninge in den jare 1646 Noortwyk buiten van Noortwyk binnen gescheiden, en hy op de laetste plaetze gebleven is tot den jare 1655 toe, wanneer hy uitgedient heeft en gevolgt is door

Josias van de Kapelle,	1656,	vertrokken naer den Briel	1663.
Thomas Belcampius,	1663,	vertrokken naer Purmerent	1675.
Isaäcus Dierix, .	1676,	gestorven	1700.
Arnoldus Verwey,	1701,	emeritus geworden	1729.
Eland van Staveren,	1729	beroepen van Noortwyk op Zee.	

Uit deezes dorps kerkrekeningen van den jare 1568 blykt ook ten vollen, dat van ouds, lang voor de hervorming van den Godsdienst, het recht van den Hofvisch ofte het Pondgelt van dezelve, het inkomen van de Haringvaert en Herfstvaert, ook wel afzonderlyk de Scholvaert geheten, aen de Noordwykze kerke toegevoegt ende geschonken is, weshalven ieder Visscher jaerlyx gehouden is geworden zekere somme van penningen van twee, drie, vier of meerder ponden ofte guldens aen de kerkmeesteren te betalen; en wilt gy weten wat eigentlyk het recht van

van den Hofvisch was, zulx beschryft de Rechtsgeleerde van der Schelling in zyn boek van het Hollandsch Tiendrecht I Deel, kap. 31 in deezer voegen: „ Als een soort van Tiendgerechtigheit zou ook „ getelt konnen worden de zogenaemde Hofvisch, zynde zeker „ gedeelte van de vangst van de Visch, die by de Visschers en „ Zeelieden langs de Zeedorpen aen de Noordzee, genaemt Zuit- „ strant, gevangen, afgeslagen en verkocht wort: deeze Hof- „ visch is van outs toebehorende geweest aen de Graven van Hol- „ lant, en in de oudste Zeedorpen door hunne Gemaghtighden „ ontfangen, of wel by verdragh en uitkoop tot zekere som van „ penningen, naderhant het pondgelt genaemt, waergenomen, „ bewaert, ingevordert en verantwoort, gelyk dus graef Wilhem van Henegouwen in den jare 1333 eenen Hugo Janszoon van Hillegom by zynen gezegelden lastbrief, gegeven in den Hage op Sinte Denys dagh, beval zynen *Visse te Katwyk te verwaren* tot zynen wederzeggen toe.

Hoe onder de voornaemste dorpen in Rhynlant, die nevens andere van outs zeker Vaertuig onderhielden, en den Vyver rontom het hof van den Hage en de singelen van den Hove, gelyk mede de vaert naer Ryswyk, wyl 'er als toen ter tyt nog geene wegh naer toe liep, onderhouden, en ook gelden moesten in den onderhout van den tuin ende plantadie van het gezegde hof, Noortwyk met Noortwykerhout aengeslagen is geweest op drie riemen en wat zulx beduiden wil, hebben we hier voren onder Noortwykerhout op de 112 bladzyde opgegeven.

Meldingswaerdiger is het, dat Noortwyk, omtrent de kerk gelegen, voor den jare 1398 van hertogh Albert van Beiëren stede-recht en vryheit bekomen had, waer van de bezegelde brieven en hantvesten ten dien gemelden jare, by gemeene overdragt der Welgeboren en Huisluiden van 't gemelde Dorp en Ambacht den zelven Hertogh wederom overgegeven wierden, *om dat ze*, (staet 'er in de vergunbrief) *den goeden luiden, in den zelven Dorpe ende Ambacht wonende, zeer jegens droege*, met verzoek, dat

hy ze weder zetten wilde in zulken recht, als zy waren ten tyde van des Hertoghs neve, grave Guyen van Blois, by wiens doot de heerlikheit van Noortwyk aen gezegden Hertogh bestorven was, waer op dezelve, de voorschreve hantvesten wederom overnemende, om menigen trouwen dienst, dien die van Noortwyk en Noortwyker-Ambacht hem gedaen hadden, ende hem en zynen nakomelingen nogh doen konden, den Noortwykers vergunt ende toegestaen heeft, omme den Graven in hunne Orlogen alleen te dienen met zes riemen, en van hunne beden hun te geven acht riemen, gelyk andere zyne lieden, in het Baljuwschap van van Rhynlant gezeten, voorts van den jaerschot te geven, gelyk zy tot dien toe betaelt hadden. Wy hebben goetgedacht den brief zelven, zoo als die onder de Hantvesten en Privilegien van den Lande van Rhynlant, door S: van Leeuwen uitgegeven, gevonden wort, hier woordelyk op te geeven, nadien ze buiten dit geval, Noortwyk vrystelt van alle Gravelyke tollen, voorts handelt van 't schutten hunner beesten in de Wildernissen ende van 't vangen van eenige Buurluiden van Noortwyk.

„ AELBRECHT by Goids genaeden Palensgrave opten
„ Rijn, Hertoge in Beyeren, Grave van Henegouwen,
„ van Hollandt, ende Zeelandt, ende Heer van Vrieslandt,
„ duen cont allen Luyden, want wy in tijden voorleden by ver-
„ volch van eenigerhande Luyde uyt onsen Ambocht van Noor-
„ tich gegeven hadden onsen Dorpe van Noortich ontrent de
„ Kercken gelegen, Stede Recht ende Vryhede, mit alrehan-
„ de poincten, die wy onsen luyden van Noortich voornoemt ge-
„ geven hadden, ende onse besegelde brieven ende hantvesten
„ inhielden, die daer toe niet gemachticht en waeren eendrach-
„ telijck van onsen gemeenen Dorpe ende Ambocht voorsz.
„ Des wy daer nae vervolcht sijn van onsen gemeenen luyden
„ buyten den Dorpe ende Ambocht van Noortich by den gee-
„ nen, die daer toe gemachticht waeren, ende hebben ons aenge-
„ brocht

" brocht ende onderwijst mit bescheyde, dat dat voorsz. Stede-recht
" onsen voornoemde Dorpe ende Ambocht van Noortich ende on-
" sen goeden luyden, in den selven Dorpen ende Ambocht woonen-
" de, seer jegens droege, ende dattet by gemeenen overdracht on-
" ser luyden Wailgeboren ende Huysluyden eendrachtelijck niet
" verkregen en was, ende hebben ons daerom weder overgele-
" vert onse voorsz. besegelde brieve ende hantvesten, die wy
" hunluyden gegeven hadden, ende ootmoedelijck gebeden dat
" wyse weder setten wilden in sulken recht als sy waren by tijden
" ons liefs Neve Grave *Guyen van Bloys*, by wes doode die
" Heerlickheyt van Noortich aen ons bestorven is. Soe hebben
" wy wel beraeden mit onsen Rade overgenomen die voorsz. hant-
" vesten van den voorsz. poert-recht ende hun verdragen alle Vry-
" heden ende dienst, die in den selven hantvesten begrepen is,
" maer om menigen trouwen dienst, die onse goede luyde van
" Noortich ons gedaen hebben, ende ons ende onsen nacome-
" lingen, of Godt wil, noch doen sullen: Soe hebben wy
" gegeven ende geven onsen Dorpe ende Ambochte van Noortich
" ende goeden luyden ende Ondersaten des selven ons Dorps ende
" Ambochts van Noortich uyt sulcke poincten ende Vryheden als
" die voorsz. hantvesten begrepen hadden, alsulcke poincten als
" hier geschreven staen, dat is te weten, in den eersten dat
" die van Noortich ende van Noortiger Ambocht ons ende onsen
" naekomelingen dienen sullen in onsen Oorloge, soe wanneer
" sy des van ons of van onsen nakomelingen vermaent worden mit
" ses riemen, ende van onsen beden sullen sy ons geven van acht
" riemen gelijcken anderen onsen luyden, in onser Baliuschap van
" Rijnlandt geseten, ende van den Jaerschot sullen sy ons be-
" taelen gelijcken sy ons tot desen dage toe gedaen hebben.
" Item, dat onse luyden uyten Dorpe ende Ambochte voornoemt
" sullen mogen vaeren over al in onsen Landen van Hollandt ende
" van Zeelandt te lande ende te water, ende voor by alle onse
" tollen vry sonder eenige tolle of ander ongelt te betalen, over-

„ mits eens teyckens, besegelt van onsen Schout van Noortich,
„ die nu is of namaels wesen sal, te vernieuwen alle Jaer op den
„ Jaersdag. Item, want inder hetten van den Somer onse luyde
„ beeste van Noortich qualijcken te hoeden sijn, sy en lopen ter
„ Duynwaert in ende ter Zeewaert, soe hebben wy den selven
„ onsen luyden, binnen de Dorpen ende den Ambocht van Noor-
„ tich geseten, gegeven sulcke Vryheden, dat waer het 'saecke dat
„ hoer beeste in onsen Duynen geschut worden by onsen Duyn-
„ waerders, dat onse luyde hoer beeste lossenen ende vryen mo-
„ gen tegen onsen Duynwaerders elck hoeft beest om eenen groot-
„ ten alsoo dicke als dat geviel. Item, hebben wy gegeven ende
„ geven onsen luyden, binnen den voornoemden Dorpe ende Am-
„ bochte geseten, waer dat saecke dat yemandt binnen de voorsz.
„ Ambachte geseten, Welgeboren of Huysman, misdede of breuckte
„ jegens ons ende onse naekomelingen in eeniger manieren, hoe dat
„ dat waer, die en soude onsen Balliu, Schout of Rechter niet
„ vangen, stocken of houden, alsoo verre als die breuckige sijn
„ lijf ende sijn goet verborgen mochte, dat is, te weten waer
„ die breuckige besaeckt worde van saecken, die hem met sij-
„ nen lijve ende met sijnen goede schuldich waer te beteren, soe
„ soudemen verborgen mit alsoo goeden luyden ende rijcken als hy
„ selve waer, maer waer die breuckige besaeckt van penning-
„ boeten soo mochtmen verborgen mit alsoo rijcke luyden als hy
„ selven waer, hun tot onsen Gerecht te brengen ende rechts te
„ plegen ende te voldoen wes hun mit recht ende mit vonnisse
„ over gewijst worden, ten waer dat die saecke alsulck waere
„ dat wijse mit onser Heerlijckheyt schuldigh waren te berech-
„ ten, dit sal geduyren tot eeuwigen dagen. In oerconde desen
„ brieve besegelt mit onsen segele. Gegeven in den Hage
„ op den twaelefften dach van Maerte, in 't Jaer ons Hee-
„ ren M. CCC. achte ende tnegentich, na den loope van on-
„ sen Hove.

Welke

Welke voorrechten door zynen zoone Willem van Beiëren, grave van Oostervant, ten zelven jare niet alleen bevestigt, maer ook door den Hertogh zelfs des anderen daegs nogh vermeerdert zyn met de vrydom des graevelyken tols te Heusden, gelyk de Steden van Hollant genoten, behoudelyk, dat die geenen, die na de tekening des briefs, gegeven in den Hage op den 13 maert des jaers 1398, woonachtigh en buurlieden worden zouden binnen het ambacht van Noortwyk, jaer en dagh aldaer gewoont en hun buurrecht gehoudeu zouden hebben; behalven welk aenmerkelyk voorrecht Noortwyk Binnen en op Zee mede vrydom genieten van den Wassenaersen tol aen de Goudsche sluis uitwyzens de lyste van den vryën tol van den heere van Wassenaer, by A. Pars in zyne byvoegselen achter zyne Katwykze Outheden bladzyde 430 ende Hantvesten van Kernemerlant, gedrukt te Amsterdam in den jare 1664. bl. 100, geplaetst; welken toe door een Vergunbrief van keizer Karel den Vyfden op den tienden van Zomermaent des jaren 1527 nader bevestigt wiert aen vrouwe Josina van Egmont, douäriere van heere Jan van Wassenaer, als voogdesse van Jongkvrouwe Maria van Wassenaer, dewelke naderhant gehuwt met Jakob, eersten grave van Ligne in Henegouwen, nagelaten heeft Philip, grave van Ligne en Faukenbergen, Baenderheer van Wassenaer enz. wiens zoone, Graef Lamorael van Ligne, den 17 van Wintermaent des jaren 1616 aen de Heeren Staten van Hollant ende Westfrieslant den Wassenaersen tol verkocht heeft voor tweemael hondert en twee en twintigh duizent guldens, onder beding dat alle de Leenen van gemelden Prince, in Hollant gelegen, schoon ze ook quade Leenen waren, voortaen goede Leenen zouden zyn, het zy hy dezelve behielt of verkopen mogt.

Kraghtiger blyken van blakende gunste der Graven jegens eenige Hollandsche heerlikheit vinden wy nergens zoo veel in 's lands Kronyken en oude Hantvesten als omtrent Noortwyk: hertogh Albert van Beiëren, vernomen hebbende dat veele huisluiden

sedert de doot van voorgenoemden Grave Guyen van Blois naer andere dorpen metter woninge vertrokken waren, ende daerom tot des Ambachts kosten niet gelden wilden van zodanige goederen als zy binnen het zelve ambacht hadden leggen, belaste by zynen openen brieve, gegeven in den Hage op den 17 van Slachtmaent des jaren 1401 *dat* (wy gebruiken de eige bewoordingen des gemelden briefs) *alle Huysluyde, die uyt den Ambocht van Noortich gevaren syn mit hore woonstadt, ende lande of ander goede daer in behouden hebben, tot desen dage toe, ende oick sulcke Huysluyden, als na deser tydt noch daer uyt mit hair woonstadt varen sullen, ende lande of ander goede daer in behouden sullen, voortaen sullen gelden van dien landen ende goede ponde ponde gelyk tot allen onkost, die onsen Ambocht van Noortich lyden sal, gelycken onsen Huysluyden in den Ambocht geseten ende daer woonachtich syn.* Gravinne Jakoba van Beiëren en Margriete van Bourgondië stonden by hunne Vergunbrieven, gegeven in den Hage den 12 van Louwmaent en te Kaynoit (*Quesnoy*) op den derden July des jaren 1432 dien van Noortwyk ten eeuwigen dage durende toe den Meddenpenning ende den Stalpenning, om uit die opkomste hunne straten te maken ende te onderhouden: Het hof van Hollant verklaerde by hun vonnis, geslagen den tweeden van Sprokkelmaent des jaren 1464, dat Schout en Buren van Noortwyk het berecht zouden hebben en behouden van renten, op huizinge, landen ende erven in den Ambachte van Noortwyk staende. De Roomsch Koning Maximiliaen en deszelfs zoon Philips, Aertshertog van Oostenryk, begiftigden hen den derden July des jaren 1490 met de maght, omme tot verval van des ambachtskosten een Exçyns te zetten op inlandsch en buitenlandsch gebrouwen Bier, op allerhande Wynen, het slaen van Hoornbeesten, Varkens, Schapen en Lammeren, te weten, zes grootten vlaemsch van ieder inlandsch vat bier te Noortwyk binnen en vyf grootten vlaemsch te Noortwyk op Zee, en de helfte meerder in ieder dorp van het buitenlandsche bier; Van ieder aem wyn veertigh grooten vlaemsch door

de

de Tappers, van ieder geslagen wordend hoornbeest vier grootten Vlaemsch, als mede van elk varken ende schaep of lam twee grootten, waer benevens zy van elken melkkoe, die binnen hun ambacht in 't vervolgh gehouden zoude worden, van den houder moghten vorderen twaelf grootten in 't jaer, met dat onderscheit, dat van ieder Melkkoe, die in de wildernisse en houtvestery graesde, alleenigh acht grootten genomen wiert, en dit alles en alleen onder die voorwaerde, dat men gemelde exçyns te geener tyt verhogen, maer naer tyts gelegenheit wel verlagen en verminderen mogt. Philip de eerste koning van Hispanië, heere der Nederlanden, vermeerderde de Noortwykze voorrechten niet weinigh by zynen Vergunbrief, gegeven te Antwerpen ten bareele van de finantiën op den twaelfden van Wintermaent des jaren 1570, goetkeurende en bevestigende de gemaekte Keure, by Baljuw, Ambachtsheer, Schout, Gezworenenen en Afgezanten van den dorpe van Noortwyk binnen, Noortwyk op Zee en Langevelt met den aenkleven van dien opgestelt tot het oprechten van een gemeene Waeg in het heilige Geesthuis te Noortwyk binnen, mits men Keulsch gewicht gebruikte, als liggende dat Ambacht in Noortholland, alwaer het zelve gewicht naer inhout der plakkaten en Ordonnantiën in gebruike was, en jaerlyx tot eene erkentenisse dezer goetkeuringe ten behoeve van den Grave aen den Generalen Rentmeester van Noorthollant betaelde drie Carolus guldens; luidende de voorgemelde Keure:

„ Alsoe mijn Heeren den Bailliu, Ambochtsheere, Schout,
„ Geswoorens, en Gedeputeerden van den Dorpe van Noortwijck
„ binnen, Noortwijck op Zee, Langevelt, metten aencleven van
„ dien, alhier bevinden ende lange geweest sijn, veele ende diver-
„ sche wagen ofte gewichten niet gelijck sijnde van swaarte ofte ge-
„ wichte, maer d'eene ongelijck swaerder dan d'andere, overmits dat
„ veele Lijndrayers, Cramers, ofte andere persoenen van neeringe,
„ weegen met steenen, kegelen, ende andere onseeckere gewichten.

„ En-

„ Ende oick mede alsoo die naegebuieren gewichten (generale wage
„ houdende) waer deur die Coopluyden ter landtwaert haer gene-
„ rende, ende die Stierluyden, die veel touwe ende geslegen wandt
„ jaerlijcx laeten slaen, by de ponden coopen ende ontfangen. Ende
„ oock alle Buirluyden coopende Boter, Kase, Kennip, ende an-
„ ders, wel grotelijck gedefraudeert ende vercort worden, al-
„ soo elck Lijndrayer, Cramer, ende andere persoonen (waere
„ te coope houdende) met sijn eygen wage weeght, 't gunt hy
„ vercocht soude mogen hebben, 't welck dickmaels onder die
„ Gemeente (om redenen boven verhaelt) groote commotie, twist,
„ ende kyvagie maekt, tenderende tot quader consequentie, ten
„ waere hier inne versien ende anders geordonneert werde: Soe
„ hebben mijn Heeren den Bailliu, Ambochtsheere, Schout,
„ GesWoorens, ende Gedeputeerden met raede ende deliberatie
„ van de Buierluyden ende Rijckdomme alhier tot Noortwijck ge-
„ ordonneert ende geaccordeert, ordonneren ende accorderen mits
„ desen, dat men sal stellen int Heilige Geest-huys binnen Noort-
„ wijck een generale wage, soe licht ende swaer als die naeste
„ generale wagen ende gewichten omtrent Noortwijck opgestelt,
„ gejuyst, ende geyckt sijn, tot costen ende lasten van de ge-
„ meene Dorpe voorsz, mits dat die proffijten, daer af commende,
„ sullen wesen d'eene helste tot behoef van den armen voorsz. ende
„ d'ander helft tot proffijten van den Dorpe. Ende dat overmits
„ 't Dorp de kosten int opstellen dragen, ende den Heyligen
„ Geest die plaetse verleenen sal, op de poincten ende articulen
„ hier naer volgende: In den eersten dat wy niemant van den Inge-
„ setenen van Noortwijck binnen, Noortwijck op Zee, Lan-
„ gevelt ende aenkleven van dien ('t sy van wat staate ende quali-
„ teyt hy sy) eenige goederen die zy by koope ofte roeylinge uyt-
„ weegen of ontfangen, meerder wegende dan tien ponden, en
„ sullen mogen weegen binnen heure huysen of in eenige andere
„ gewichten of waegen binnen Noortwijck, ende Noortwijck
„ op Zee, ende Langevelt, dan alleen in de generale wage int

„ Hey-

„ Heyligen Geest-Huys voorsz. tot Noortwijck binnen; Welver-
„ staende dat, indien yemant tot Noortwijck binnen, ofte Noort-
„ wijck op Zee te passe quame omme yet te weegen binnen sijne
„ waege, sal het selve mogen doen tot vijftich ponden toe ende
„ niet daer boven, mits houdende daer van autentijck register, om-
„ me alle vierendeel jåers 't selfde te vertoonen de Waeg-meester,
„ in der tijdt wesende, doende daer van goede betalinge tsijner
„ vermaninge alst behoort, ende dat in allen schijn of 't zelfde
„ goet in de generale wage gewegen hadde geweest. Item, sal
„ men betaelen in gereet gelt, aleer men 't geweegen goet sal mogen
„ wech brengen, voor waeg-gelt van elcke hondert ponden een
„ halve stuyver, minder ende meerder, daer nae volgende,
„ ende van 't minste een doeyt; van elck half vat Booters een
„ blancke, minder ofte meerder naer advenant, ende van elcke
„ Salm een oertgen, 't sy groot of kleyn, welk waeg-gelt sulkx als
„ voiren betaelt sal worden by den Cooper ende Vercooper half,
„ ten waere by hunluyden anders bevoorwaert werde, maer van
„ den Salm sal 't waeg-gelt betaelt worden by den Verkoopere,
„ ten waere als boven: Ende soe meenichmael yemandt van den
„ Ingesetenen van Noortwijck binnen, Noortwijck op Zee,
„ Langevelt metten aencleven van dien by den Schout of Waeg-
„ meester in der tijdt bevonden conde werde contrarie eenige der
„ voorsz. ponċten ende articulen gedaen te hebben, sal verbeuren
„ telcken reyse een boete van xlij. schellingen, welke boete ge-
„ appliceert sal worden, d'eene helfte ten proffijte van den Schout
„ ende d'ander helft ten proffijten van den Waeg-meester in der
„ tijdt wesende, welcke boeten men sal mogen innen met wilcoir
„ recht of anders met alsulcken recht als men te raide vinden sal.
„ Ende omme de voorsz. gewichten te houden als vooren correct
„ ende sonder faulte, soe sal den Schout van Noortich alle drie
„ jaeren die selve gewichten mogen doen juysten ende ycken, mits
„ dat hem betaelt sal werden van elcke stuck gewicht sulcx hy hier
„ voortijts daer of gehadt ende ontfangen heeft, welcke betalinge

„ hy recouvreren sal, d'eene helft vant Dorp ende d'ander helft
„ van den Heyligen Geest-huyse voorsz. Onvermindert sijn recht
„ vant juysten ende ycken van de kleyne gewichten, die hy
„ mede juysten ende ycken sal na de generale gewichten. Aldus
„ geordonneert ende geaccordeert binnen Noortwijck, op den
„ xiiij. January anno xv^{c}. ende tseventich, naer gemeen schryven
„ by Pieter van Treslong, Bailliu, Joncker Johan vander Does,
„ Ambochtsheere, Pieter Woutersz. Schout, Jacob Gerritsz,
„ Jan Gerritsz, Adriaen Gerritsz, ende Adriaen Claesz Thomasz,
„ gesworens van Noortwijck. Ende geconsenteert op den vj. No-
„ vembris lestgeleden by Symon Claesz, Jan Heyndrickx Lijndra-
„ yer, Adriaen Cornelisz. Craemer, Jan Pietersz. Lijndrayer,
„ Cornelis Jakobsz. Backer, Jan Jeroensz, Cornelis Pietersz,
„ Pieter Symonsz, Pieter Willemsz, Jan Huygensz Backer, Buier-
„ luyden ende Gedeputeerden van Noortwijck. Aldus onderte-
„ kent P. Treslong, J. vander Does ende van Noortwijck,
„ Adriaen Gerritsz, Jacob Gerritsz, Aergen Claes Onijsz, hebbende
„ de voornoemde Suppliante daer toe gedestineert seekere bequa-
„ me plaetse binnen Noortwijck voorsz, als naementlijck int Hey-
„ lich Geest-huys aldaer, een waege gemaekt te worden tot kost
„ ende last van den gemeenen Dorpe voorsz, mits dat die proffijten
„ ende emolumenten, daer van commende, weesen souden d'een
„ helfte tot behoef van den armen, ende d'ander helft tot proffijte
„ van den Dorpe.

Voorgemelt Octroy van de Waeg in het einde mede melding gemaekt hebbende van het yken van het gewicht, daer toe behoorende, om de drie jaren, zoo geeft dat ons aenleidinge om verder uit zekeren brief van heer Jan vander Does ende van Noortwyk, gelyk hy zich zelven schryft, gedaghtekent te Utrecht op den zeventienden July des jaren 1583, aen te tekenen des zelfs belofte aen zynen Officier te Noortwyk van geene andere wyze en tyt van Yken te zullen gedogen dan om de drie jaren, alwaer 't ook dat 'er een nieuwe officier binnen die jaren aengestelt mogt wor-

worden, en dat volgens hunlieder *kostume* (gebruik) ende *privilegien* (voorrechten) mitsgaders de *generale Ordonnantie* (algemeene order) op het stuk van dien gemaakt, wordende in 't begin des gemelden briefs (in de Privilegiën en Hantvesten van Rhynlant, bladzyde 737 te vinden) ook gezegt, dat gemelde heere Jan vander Does met de Gezworens van Noortwyk ten gezegden jare overeen-gekomen was nopende den Yk aldaer, dat de Officier in der tyt, dezelve tegens St. Jan te midzomer doen zoude, en dat wel volgens de keure van den Yk, welken men in den Hage volgde, waer van een gerechtelyk uittreksel, uit het Haegsche keurboek getrokken den 17 January des jaren 1583, en by O: Bennink ondertekent, dien van Noortwyk ter handen gestelt wiert.

Onder het naspooren der gravelyke Gunstbrieven vinde ik nogh eene hantvest, van meergemelden hertogh Albert van Beiëren aen die van Noortwyk gegeven in den jare 1398, houdende dat niemant, in deezen Ambaghte gezeten, magh gevangen of gehouden worden om eenige breuke, die hy verborgen magh. Dezelve luid woordelyk:

„ AELBREGT by Goides genade Palsgrave opten Rhijn,
„ &c. Item, hebben wy gegeven, ende geven onsen
„ Luyden, binnen der voornoemde Dorpen ende Ambagten geseeten, waar dat sake, dat yemant binnen der voorsz. Ambachte
„ geseeten, Welgeboren of Huysman, misdede, of breuckte
„ jegens ons ende onse Nakomelingen in eeniger manieren, hoe
„ dat dat waar, die en soude onse Balliu, Schout, ofte Regter niet vangen, stekken ofte houden, alsoo verre als die
„ Breukige sijn lijf ende sijn goet verborgen mochte, dat is te
„ weten, waar die Breukige besaackt wierde van saken, die hem
„ met sijnen lijve ende met sijnen goede schuldig waar te beteren,
„ soo soudemen verborgen met also goeden Luyden ende rijcken,
„ als hy selve waar, maar waar die Breukige besaackt van penning

„ ning-boeten, so mogtmen verborgen mit alsso rijcken Luyden, „ als hy selve waar, hun tot onsen geregte te brengen, ende „ regt te plegen ende te voldoen wes hun met regt ende met von„ nisse overgewijst worde, ten waar dat de sulke alsulke waar, „ dat wijse met onser Heerlijkheyt schuldig waren te berigten: „ dit sal geduyren tot eeuwigen dage. In oirkonden desen brieve „ besegelt mit onsen segele. *Gegeven in den Hage op ten xij.* „ *dag van Maarte, int Iaar ons Heeren dertien hondert acht en* „ *tnegentig, na den loope van onsen Hove.*

Den vyftienden December des jaren 1579 quamen de Gezworens van Noortwyk en die van de beide de Katwyken met elkanderen over een wegens het onderhouden en herstellen van de Waddingssluis of Brugge „ *alsoe dat die van Catwyck op Zee ende Catwyck op* „ *den Rhyn gehouden sullen wezen van dees tyt of ten eeuwigen dagen* „ (dus luiden de eige woorden des verdraghs) *voirtan in re-* „ *paratie van als, dat daer toe, en aen sal behoeven, ende dat* „ *op heuren kosten, sonder dat by die van Noortwyk daer eenige* „ *kosten ofte moeyten daer van gedaen sal worden, uytgesondert* „ *ten waere by Oirloge ende anders bevel van de Staten ofte* „ *andere Overheyt die selfs de Brugh ende Sluyse weder inne ge-* „ *smeten ende vernielt, verdempt worden, dat tot laste ende pe-* „ *rykel wesen sal voor den genen, die de selve Brug ende Vaert* „ *van doen hebben ende begeeren te gebruyken.*

Tot den jare 1605 toe gestadige verschillen en oneenigheden tusschen den Heere en de Gezwoorens van Noortwyk gezworven hebbende nopende de verkiezinge van Schepenen, Kerkmeesteren ende Heilige-geest-meesteren, als ook nopende het stellen van den Koster en Schoolmeester, zoo zyn eindelyk ten zelven jare partyen door tusschenspreken van den heere van Schagen, den heere van Veenhuizen, president van den hogen rade van Hollant, Jonker Arent van Duivenvoorde, Dykgraef van Rhynlant ende den heere van Vliet, hooge Heemraat van Rhynlant, verdragen

ende

ende minnelyk overeengekomen „ *Eerstelyk*, dat den Ed. Heere
„ van Noortwijck van nu voort aen de Schepenen aldaer sonder
„ eenige nominatie van Geswoorens ofte afgaende Schepenen sal
„ stellen. Ten anderen, dat de verkiesinge van de Kerck-mee-
„ sters, ende Heylige-geest-meesters voortaen sal geschieden op
„ de nominatie van de aenklevende Kerck-meesters ofte Heylige-
„ geest-meesters respective, mitsgaders de Geswoorens, mits
„ dat den Heere van Noortwijck genomineert sullen werden,
„ ses persoonen, omme daer uyt te verkiesen twee Kerck-mee-
„ steren, ende drie persoonen, omme daer uyt te verkiesen een
„ Heylige-geest-meester. Ende alsoo ter selver tijde nopende de
„ voorsz. differenten van Coster ende Schoolmeester mede yet wes
„ was verhandelt, ende daer op nieuwe misverstanden waren
„ geresen, ende voor ende aleer de selve eyndelijck te vereffenen
„ den voorsz. Heere van Noortwijck deser wereldt was overleden:
„ Soo ist, dat Joffrouw Elisabeth van Zuylen, als Douagiere
„ van Noortwijck, ter eenre, ende de voorsz. Geswoorens van
„ Noortwijck ter andere zyde, dien aengaende eyntelijck sijn
„ veraccordeert, dat, soo wanneer eenige van de voorsz. ampten
„ van Coster ende Schoolmeester sullen komen te vaceren, dat
„ als dan de vrouwe van Noortwijck, ofte Heere in der tijdt
„ self, of door Gemachtigde sal voorslaen een persoon, bequaem
„ sijnde tot de voorsz. respective officien: ende in gevalle de voorsz.
„ Geswoorens de voorgeslagene persoon is aenstaende, sal de
„ selve het voorsz. officie werden gegeven: Ende soo niet, sul-
„ len de voorsz. Geswoorens een andere bequaeme persoon voor-
„ slaen, den welcken insgelijcx het zelve officie sal werden gege-
„ ven, in gevalle die persoon de Vrouwe ofte Heere van Noort-
„ wijck is aenstaende. Ende in gevalle de voorsz. Vrouwe ofte
„ Heere van Noortwijck en de Geswoorens den anderen niet en
„ konnen bewilligen tot het aennemen van een van beyde de voor-
„ geslagene persoonen, sal alsdan, om tot uitkoomste te geraeken,
„ van alsulcken different geprocedeert werden tot lootinge, ende

„ het voorſz. officie dien perſoon werden gegeven, die het by loote
„ ſal toe vallen. Welverſtaende dat in het voorſlaen van de voorſz.
„ perſoonen ter wederſijden acht genoomen ſal werden, dat een
„ Ingebooren van Noortwijck, bequaem ſijnde, voor een uyt-
„ heemſche ſoo veel voordeels ſal genieten, als reden ende billick-
„ heyt mede brengen: Ende dat de collatien van de voorſz. offi-
„ cien ſullen ſlaen op den naem van de Vrouwe ofte Heeren van
„ Noortwijck, met advijs van de Geſworens. Ende voor ſoo
„ veel aengaet de perſoonen, die jegenwoordigh de voorſz. officien
„ bedienen, mitſgaders de anderen, tot de voorſz. officien voor
„ date van deſen voorgeſlagen, dat de ſelve in de voorſz. officien
„ niet en ſullen werden geſtelt ofte gecontinueert, dan met goet
„ gelieven van de Vrouwe ofte Heere, ende de voorſz. Geſwoo-
„ rens. Behoudelijck dat, indien de Vrouwe ofte Heeren van
„ Noortwijck, tot eeniger tijden tot genoegen kan bewijſen, als
„ dat zy gerechtight ſijn omme alleene ſonder voorgaende nomina-
„ tie ofte advijs de voorſz. officien van Kerck-meeſteren, Hey-
„ lige-geeſt-meeſteren, Schoolmeeſter, ende Coſter te vergeven,
„ dat in ſulcken gevalle het jegenwoordigh accoorde noopende
„ de voorſz. poincten haerluyden niet en ſal prejudiceren, maer
„ dat het accoordt ten dien deele daer nae gerecht ſal werden. En-
„ de hier mede ſullen doot ende te niete weſen alle de voorgaende
„ geſchillen, Beloovende parthyen ten wederſijden alle, 't gunt
„ voorſz. is, nu ende ten eeuwigen daegen onverbreeckelijck te ſul-
„ len onderhouden ende doen onderhouden. In kenniſſe des waer-
„ heyts ſoo ſijn hier van gemaekt twee gelijcke Inſtrumenten, en-
„ de by parthyen ten wederſijde, mitſgaders de voorſz. Heeren
„ onderteyckent op den vijftienden January Anno xvj^{c}. ende vijf
„ Ende was onderteeckent, I. V. Schagen, R. de Brederode,
„ A. van Duiwenvoorde, A. Bouckhorſt, Gerrit Iacobſz. by
„ my Claes Pieterſz. Willem Willemſz. Ioris Dirckſz. Adriaen
„ Corneliſz. Symonſz. Adriaen Iacobſz. Cornelis Corneliſz. Cle-
„ ment Adriaenſz. Ian Engelſz. Syvert Krijnſen.

Dus

Hier mede zullen we tegenwoordigh overgaen tot de merkwaerdigste voorvallen, die van tyt tot tyt alhier geweest zyn, stekende boven allen uit den Inval der Noormannen in deeze landen en het dorp Noortwyk in de negende eeuwe, waer van hier voren op bladzyden 122 en 123 gewagh gemaekt is, en dien we verder nevens de Marteldoot van den Priester Jeroen, uit Schotlant afkomstigh, bevestight vinden by den meergemelden Klaes Kolyn, bladzyde 256.

Korts dar na sien wedercomen
Over zee die fel onvrome
Wrede Noren, ende roven
Al dat land an zee gesonden
In tie havene van Hegamonde/
Die de Hegge plach te heten/
Eer des Bedehuys te weten
Daer in lange was gestichte/
Dit nu after dunen zwichte/
End zund to Nurtika komen,
Daer zi tegen trak, die vrome
Greve Gerolf en Tibbold, agen
Rinesburge, daer zi lagen;
En te wan/ dat Noertste here
Was te kraftich in te were
En te euwel wart edragen/
Bleve zi te beyde slagen/
Das harde droeve was ti goen.
En ti heylge Jeroen
Grepen zi en deden wylen
Grote pien, staken mit pylen
In 't lyve, en bornden overzere
En te spotten allen zere
Onsen here ende onthoven.

welke

welke geschiedenis nogh verder en byzonderlyker te boek geslagen is van den edelen Jan vander Does, heere van Noortwyk *Annal libr. IV. p.* 159 *en* 160, als ook van den Karmeliter monnik Jan Gerbrandsz van Leiden *Chron. Belg. lib. V. cap.* 24 *en* 33. ende Joh. Molanus in zyn *Indiculo Sanctorum Belgii p.* 44.

In den jare van veertien hondert twee en negentigh den achtsten van Bloeimaent geraekte dit dorp in eene groote verslagentheit, door dien het Kaes- en Brootsvolk, ruim drie duizent mannen uitmakende, met de banieren van Alkmaer en Haerlem, omtrent ten vyf uren in den avont uit laetstgemelde Stadt tegens de Stadt Leiden optrekkende, alhier hun nachtleger hielt, dat korte dagen daer na het zelve wederom, doch met grooter overlast te beurte viel, toen hertogh Albert van Saxen, Stadhouder van den Roomsch Koning Maximiliaen, om deeze muitelingen te beteugelen, veele Krygsbenden in Hollant geschikt hebbende, dezelve op 't onverwachtste binnen Noortwyk vielen en allerhande moetwilligheit aen de Ingezetenen pleegde, alles bedervende en verwoestende wat hun voorquam. In den jare 1571 togen de Spanjaerden uit Leiden des avonts tusschen zes en zeven uren naer dit dorp, en hielden 'er voor een gedeelte tot Paeschavont, en een ander gedeelte tot Paeschdagh hun Legerstede; dat Noortwyk den 37 Mey in den jare 1574 wederom overquam, wanneer de Spaensche Overste Baldeus andermael de stadt Leiden ging belegeren, en een derde troep zyns Legers over Noortwyk tegens de onvolmaekte en van de vyf Engelsche Vaendelen verlopene Schansse van Valkenburg optrok. Na het ontzet van Leiden toog de heere van Noortwyk den twaelfden December met eenige Krygsknechten naer dit dorp en bleef 'er omtrent veertien dagen post houden tegens de Spanjaerden, die zich daer omstreex en te Noortwykerhout vertoonden. De laetste inlegering hier ter plaetze geschiede in den jare 1577, by last ende bevel van de Staten van Hollant, door eenige vaendelen Soldaten, om den gedreigden inval en brantschattinge van la Marvelle, Stadhouder van

Ver-

Verdugo binnen Haerlem,te beletten. Alle deeze Oorloghs-bedryven en beroerten, hebben echter den yver en lust der Noortwykers, om, gelyk zy voorgaven, de Nederlandsche tael te zuiveren, de Spelling te vokojen, en Rymen en Gedichten te maken, niet konnen uitdoven, ofte hunnen opgerichten Rhetorykkamer te niete doen.

Melis Stoke en Klaes Kolyn Rymkron. Vossii Hist. Jaerboeken. V. Heusden Outheden van Rhynland. J. Dousæ Annal.Batav.Junii Bat. S. van Leeuwen Beschr. van Leiden, Kostumen, Handv. en Privil. van Rhynl. K. van Alkemade Ceremon. der Begravenissen. M. Soermans Kerkel. Register, P. vander Schelling Holl. Tiendrecht. A. Pars Katw. Outheden, Lams Handv. van Kennemerl. Joh. à Leydis Chron. Holl. Joh. Mol. Indic. Sanct. Belg. Verly-Brieven.

Het Dorp

NOORTWYK OP ZEE,

In Rhynlandt.

Dit Dorp werdt somtydts meede *Noortwyk buyten* genaamt, om dat het buyten aan Zee legt, tot onderscheydt van *Noortwyk binnen*, 't welke de Hooftplaats der Heerlykheit *Noortwyk* is, waar onder *Noortwyk op Zee* meede is behoorende; en dewyle van *Noortwyk* in 't algemeen in de voorgaande verhandelinge in 't breede gesprooken is, sullen wy hier soo veel te korter zyn.

Noortwyk op Zee werdt ten Noordt-Westen bespoelt van de Noortzee, hebbende, langs strant gaande, *Santvoort* ten Noort-Oosten, en *Katwyk op Zee* ten Zuydt-Westen; en door de Duynen wandelende, (die tusschen hier en *Katwyk op Zee*

het smalste langs dese geheele Kust loopen;) *Noortwyk* binnen ten Zuydt-Oosten. Volgens de meetinge van *F. de Roos*, Ordinaris Landtmeeter van *Rhynlandt*, legt *Noortwyk op Zee* van *Noortwyk binnen* 527 Roeden; van *Santvoort* 4206 Roeden; van *Katwyk op Zee* 1435 Roeden; van *Leyden* over *Rhynsburg* 3326 Roeden, over *Oestgeest* 3252 Roeden, over *Oestgeest* en de Post-brugge 3301 Roeden, en langs de Trekvaart 3058 Roeden.

Noortwyk op Zee is een tamelyk Dorp, maar niet te vergelyken by *Noortwyk binnen*; volgens de Aanteekeninge van den Burgermeester *J. Orlers*, in syn *Beschryvinge van Leyden*. Volgens het Quohier der Jaarlyksche Verpondinge, na het Redres van 't Jaar 1632. moesten *Noortwyk binnen* en op *Zee*, met *Langevelt* en *Offem* t'zaamen betaalen, voor 390 Huysen, en 1604 Morgen 496 Roeden, de somma van 7783 Guldens 2 Stuyvers 10 Pen. Jaarlyks.

Wanneer de Heer *Jan van Noortwyk*, Ridder, als Ambachts-Heer van *Noortwyk*, en eenige van den Rykdommen aldaar, aan den Grave van *Egmondt*, Steedehouder van den *Roomschen* Koning *Maximiliaan*, en *Philippus*, Aarts-Hertog van *Oostenryk*, als Graaf van *Hollandt*, in den Jaare 1490. vertoonden, en te kennen gaven: " Hoe dat, overmits de
„ armoede van hun luyden, ende die woonachtig waren
„ binnen de Prochie ende Ambachte van *Noortich* voorsz.
„ hun luyden niet wel mogelycken en was, te vervallen
„ of te furneren heuren taux, cote, ende partye van den
„ subventien, ruyter-penningen, schote, ende andere on-
„ gelden ende lasten, daer sy jegenwoordelycken in ge-
„ houden waren, ende alle dage meer worden, sonder 's
„ Graven hulpe ende bystant, van te mogen setten, or-
„ donneren ende vinden, het sy by manieren van eenen
„ excys aldaer op te stellen, ofte anders tot lichtenisse van
„ den Buieren ende Inwoonderen voorsz., op dat sy in 't

„ ge-

„ gemeen malcanderen totter betalinge voorsz. ter minste
„ quetse ende meeste oirboir helpen, ende heuren lasten te
„ bet gelyk ende in 't gemeen draegen souden mogen; ende
„ by gebreecke van dien, sy de voorsz. Plaetse ende Dorpe
„ habandoneren, ende hun vertrecken souden moeten in an-
„ dere plaetsen, gelyck alrede veel van de Ryckdomme ge-
„ daen hadden; daerby, dat sy lange jaeren seer gegraveert
„ ende belast syn geweest, ende niet en souden voortaen hun
„ aldaer mogen onderhouden, ende by 't welke de Graaf
„ oik verliesen soude syn voorsz. Heerlickhede, ende al dat-
„ ter anklevende was, indien daer inne by hem niet voirsien
„ en waere door consente ende Octroye, omme aldaer een
„ seeckere excys te mogen stellen; daeromme die Supplianten,
„ in den naeme van den voorsz. Parochie ende Heerlyckhede
„ van *Noortich*, ende den gemeenen Bueren ende Inwoonde-
„ ren aldaer, hem ootmoedelycken hadden doen versoecken."
Dierhalven wierdt aan die van *Noortwyk*, seekere belastingen toegestaan; (hier vooren *pag.* 134. 135. gemeldt;) en verder belast: " Dat alle die geene, die voirt achter Kerssemisse meer
„ van *Noortich* voorsz. uyt wilden vaeren visschen, het sy in
„ 't *Ooge*, op *Amelant*, ofte elders daer omtrent, omme hun
„ luyden Schol-teelt aldaer te maecken ende te bewaeren; daer
„ voren soude elck Stierman gehouden wesen te verantwoor-
„ den, voir die Vennitschip van syn pinck, voer Wyf ende
„ Kinderen mit dat daer an kleeft, voeren excys van vier va-
„ ten Biers ter weeke; ende dit alsoo lange als sy 't wesen sullen;
„ daer voeren elck Stierman gehouden soude wesen sekerheyt
„ ende borchtochte te stellen, in handen van den geenen, die
„ in der tydt daer toe gecommiteert soude wesen, aleer hy
„ uyt de Vryheyt van *Noortich* soude mogen reysen, of ver-
„ trecken: Welverstaende, dat alle Zeeluyden, als sy voort
„ meer in den Harinck-teelt ter Zee varen sullen, soe en sou-
„ de geen Stierman noch syn Volck, hy sy van *Noortich* of

„ van buyten, van syn Harinck-bier, dat hy drincken soude „ binnen scheeps-boort, eenige excys geeven, of betaelen, „ soo lange als hy in den Zee es: Maer wat men aen lant „ bragt, ende aldaer gedroncken wierd, daer of soude een „ yegelyck gehouden wesen te betaelen den behoorlycken ex- „ cys als voeren verklaert staet, &c." Om nu alle de Arty-kelen van desen excys wel en deuchdelyk te onderhouden, te ontfangen, te bewaren, te bestieren, en die tot lasten van 't gemeene Ambacht van *Noortwyk* te disponeeren; soo souden, met het ingaan van desen excys, de Heer van *Noortwyk* voorsz. als Ambachts-Heer aldaar, daar toe nemen en kiesen, acht van de aansienlykste en rykste Persoonen van den Dorpe van *Noortwyk*, daar van 'er Jaarlyks vier souden afgaan, en vier andere in derselver plaats verkoren worden. Indien dese Heerlykheit wegens eenige nieuwe lasten, of anders, met den voorsz. excys niet mogte toekomen, soo souden het de voornoemde Persoonen mogen vinden op den Rykdomme aldaar, die 't minste in de voorsz. Excys droegen; sonder desen excys eenigsints te mogen verhogen, en de Armen, die op drie Ponden of daar beneden, in 't Schot-Boek stonden, meer daar in te belasten; ook souden alle exempte Persoonen daar van verschoont blyven &c.

Die van *Noortwyk buyten* zyn gehouden, al het geene zy by koop of verkoop te weegen hebben, meerder dan thien Ponden weegende, te brengen, en alleen te doen weegen, in de Generaale Waag in 't Heylige Geest-huys tot *Noortwyk binnen*, en te betalen volgens de Keure hier vooren *pag.* 135. &c.

De Visscherye is de hooft-neeringe van dit Dorp, en men reekent, dat het selve, beneffens *Katwyk aan Zee*, de Stadt *Leyden* overvloedig, en meest van de schoonste Zee-visch besorgt. Aldus trekt dit Dorp syn meeste voedtsel van de Zee, schoon dit woedende Element het selve ook al sedert van oud's door syn verbolgentheit veel schaade heeft toegebracht. *Goos* ver-

verhaalt, dat het in den Jaare 1552. op *Pontiaans-dag* soo hardt stormde, dat tot *Noortwyk aan Zee* eitelyke hoeken van de Duynen, en de huysen afspoelden, als wanneer men 't *Huys te Britten* wel twee voeten hoog boven de Aarde sag. *Hadr. Junius*, de welke schreef omtrent den Jaare 1575 betuygt, dat tot *Noortwyk aan Zee*, geleegen aan de Noordt-zyde van 't bovengemelde Huys, over weinig Jaaren een geheele Buurt of straat met Huysen, en een gemeene Put was wechgespoelt. Diergelyke ongevallen hebben dit Dorp, beneffens andere dus naby aan Zee leggende, meermaals getroffen. De Visschers deser Dorpen verhaalen, dat 'er in oude tyden een steenen Dyk soude geleegen hebben, die zich van *Noortwyk op Zee* tot *Katwyk op Zee* hadde uytgestrekt; op wiens overblyffelen men nu en dan met een langen Boom hadde gestooten. Doch van dese en andere *Romeynsche* Oudtheden sal in 't vervolg, by de Verhandelinge van *Katwyk op Zee*, breeder gesprooken worden.

Wanneer, of door wie de Kerke tot *Noortwyk op Zee* gesticht is, heeft ons niet gebleeken; de nevensgaande 72[ste] cierlyke afbeeldinge van den Konstenaar *A. Rademaker*, vertoont deselve in dien staat, gelykse zich in den Jaare 1630. bevondt; waar uyt blykt, datse van oudts, alvoorens zy door de *Spaansche* woede voor een groot gedeelte is vernielt, vry aansienlyk moet zyn geweest. Sedert het afschaffen van den Roomschen Godtsdienst, en na 't invoeren van de Reformatie, heeft men slechts het kleynste gedeelte daar van tot den hervormden Godtsdienst herstelt; behoorende dese Kerk onder de Classe van *Leyden* en *Neder-Rhynlandt*, in den tweeden Ring, gemeenlyk genaamt *'t Hoog*, of *na Duyn*. In den beginne is *Noortwyk buyten* met *Noortwyk binnen* door een Predikant bedient, en de Predik-dienst by de volgende waargenomen.

1. *Johannes Sartorius.* A°. 1570.

2. *Wilhelmus Comantius*, 1587. Overleden. 1590.
3. *Eleazar Platevoet*, 1597. vertrokken naar *Oosterwyk*. 1606.
4. *Isaäcus Frederici*. 1606.
5. *Wilhelmus Lomannus*, 1616. ontzet. 1619.
6. *Johannes Agricola*. 1619.

Onder de Bedieninge van desen laatsten, is *Noortwyk binnen* van *Noortwyk buyten* gescheyden, en toen zyn ter laatstgemelder Plaatse gevolgt:

7. *Cornelius van Rossum*, 1646. uytgedient. Ao. 1685.
8. *Johannes Rotteveen*, 1685. vertrokken naar *Wormer*. 1685.
9. *Eliza vander Horst*, 1686. vertrokken naar *Saandyk*. 1692.
10. *Cornelius Hoymont*, 1693. vertrokken naar *Medenblik*. 1699.
11. *Jacobus Kock*, 1701. overleeden. 1724.
12. *Johannes van der Vorm*, 1725. 1728.
13. *Elandus van Staveren*, 1729. vertrokken naar *Noortwyk binnen*. 1729.
14. *Cornelius Drinkveld*. 1730.

Kaart van Rhynlandt. F. de Roos, Lyste van de lengte der Heeren Ry-wegen in Rhynlandt. J. Orlers Beschr. van Leyden. Quohier der Verpondinge na 1632. MSC. S. van Leeuwen Handtvesten van Rhynlandt. A. Pars Katwyksche Oudheden. H. Junii Batavia. M. Soermans Kerkelyk Regiister.

D'Abdye van
LEEUWENHORST,
In *Rhynlandt*.

ONder de veelvuldige Geestelyke Gestichten in dese Landen, hebben de Abdyen geen van de minste geweest.

Hoe

Hoe graag men van oudts tot diergelyke soogenaamde Godtvruchtige stichtingen was, blykt onder anderen, uyt het geene de neerstige *M. Z. van Boxhorn* heeft aangeteekent gevonden, en ons meedegedeelt, namentlyk: " Dat 'er in de Eeu„ we tusschen de Elf- en Twaalf-hondert na *Christus* geboor„ te, hier en daar in de *Nederlanden* zyn gestícht, een en „ festig Abdyen; alle de welke rykelyk met landen en In„ komsten zyn begiftigt geworden. "

Hollandt betreffende, het selve was daar omtrent niet misgedeelt, vermits daar in van oudts ses Abdyen wierden getelt; namentlyk *Egmondt* en *Beern* voor Mans-persoonen; mitsgaders *Leeuwenhorst*, *Rhynsburg*, *Koningsveldt* en *Loosduynen* voor Jonkvrouwen, alle in 't herte van 't landt gelegen. Van de Abdye van *Egmondt* is in het *Eerste Deel* deses Werks, *pag.* 244. in 't breede gesprooken, en van de andere, welker afbeeldingen in 't vervolg voorkomen, sal meede het aanmerkelykste aangeteekent worden. Thans is het de beurt van *Leeuwenhorst*, welker bloeyende welstant ons in de 73ste Printverbeeldinge voorkomt.

Dese vermaarde Abdye voerde van oudts de Naam van *Ter Lee*, na een stuk landt, daar opse gebouwt wierdt. Deselve heeft gelegen in een vermaakelyke landtsdouwe, in *Rhynlandt*, omtrent 1500 schreeden van *Noortwyk binnen*, en 1000 van *Rhynsburg*, uytkomende met een laan, op een plaats, daar voorby naderhandt de Vaart tusschen *Leyden* en *Haarlem* is gegraven. De Nonnen deser Abdye waren van den *Cistercier* Orden, en ten getalle van acht, of volgens andere twaalf, eerst gekomen uyt d'Abdye van *Marien-daal* van den selven Orden, buyten *Utrecht*, en stonden onder het Rechtsgebiedt van den Abt van *Camp* in *Vrieslandt*. Dese Abdye, enkel voor Adelyke Jonkvrouwen gesticht, is allengskens van geringe beginselen opgeklommen, en heeft haare stichtinge aan verscheyde mildtdaadige Edelluyden te danken gehadt. Daar

toe hebben eerst aanleydinge gegeven, *Aarnout* en *Waalwyn* van *Alkemade*, volle gebroeders, van Edelen Huyse, en Soonen van *Waalwyn* van *Alkemade*, Ridder; die in den Jaare 1261. daar toe by Testament hebben gemaakt, alle haare Goederen, geleegen in de Heerlykheit van den Heere *Hugo* van *Noortwyk* en *Langevelt*, en onder het Rechtsgebiedt van den Heere *Albert van Velsen*, Ridder; willende en begeerende, dat op seeker Landtgoedt, onder de Heerlykheit van *Noortwyker-hout*, een Klooster voor *Cistercier*-Nonnen gebouwt soude worden. Dit voorneemen door den Bisschop van *Utrecht* goedtgekeurt zynde, wierdt in 't volgende Jaar 1262. op *St. Thomas*-Avondt, d'eerste steen tot een Klooster gelegt, en het gebouw binnen eenige Jaaren voltrokken; daar aan meede *Arent van Sassenheym*, Pastoor der Kerke van *St. Bavo* te *Haarlem* veel te kosten heeft gehangen.

Dat dese Abdye in den beginne van weinig aansien is geweest, blykt daar uyt, vermits de Nonnen tusschen de Jaaren 1264. en 1270. noch geen Kerk of Tooren hebben gehadt; maar zich behielpen met een Bel, aan een Eekeboom hangende; met welker geluydt zy tot de Gebeeden en andere Godtsdienstige oeffeningen wierden opgewekt.

Offschoon alle dese Nonnen van Edele Huysen waren, nochtans gedroegen zy zich seer zeedig, voornamentlyk in den beginne, soo dat zy haar enkel *Susters*, en niet *Juffers* deeden noemen; waarschynlyk om dat haaren Regel verboodt, desen laatstgemelden Tytel te voeren.

Allengskens zyn de Inkomsten van dit Gesticht grootelyks vermeerdert, en daar door, niet alleen het getal der Nonnen, maar ook derselver grootschheit uytgebreydt. Heer *Gerrit*, Schoolbestierder te *Haarlem*, heeft in den Jaare 1321. by Testament soo veele Inkomsten aan dese Abdye gemaakt, dat 'er boven het eerste getal, noch vier Nonnen konden aangenomen worden; 't welke van tydt tot tydt ten getalle van

der-

dertig, of vier en dertig is aangegroeyt. De Abdissen hebben allengskens den Tytel van *Mevrouwe*, en *Abdissen by de Genaade Godts* aangenomen. Dese wierden door de Nonnen selve, by meerderheit van stemmen verkooren, en door den Graaf, of door iemandt hem verbeeldende, bevestigt.

Het bestier van dese Abdye geschiede by eene *Abdisse*, eene *Priorinne*, eene *Onder-Priorinne*, eene *Kerk-bewaarster*, eene *Onder-Kerk-bewaarster*, eene *Kapel-wachtster*, eene *Orgel-Speelster*, eene *Sangster*, eene *Deur-wachtster*, eene *Kamer-wachtster*, eene *Spys bewaarster*, eene *Onder-Spys-bewaarster*, en eene in de *Sieken-kamer*, *&c.*

Dat dese Abdye niet lang sonder Kerk is geweest, schoon zy die in den beginne niet hadde, blykt daar uyt, vermits 'er reets omtrent den Jaare 1287. van het timmeren van een *Middel-koor* werdt gewag gemaakt. Met der tydt is dese Kerk door een, of mogelyk meer Kapellen vergroot. Immers heeft *Albert Temink*, Priester, in den Jaare 1350. in dese Abdye-Kerk een Kapel gesticht, ter eere van *St. Michael*, die door een Kapellaan wierdt bedient. Daarenboven waren 'er noch twee Kapellaanen, die dit Gesticht bedienden, d'eene voor d'Abdisse, en de andere voor de Nonnen.

Van de heerlykheit deser Abdye, kan men eenigsints oordeelen, uyt het nevensgaande Tafereel, vertoonende deselve, soo alsse zich in den Jaare 1560. noch in haaren vollen standt bevondt. Dese afbeeldinge komt genoegsaam in alles overeen, met de geene die de geleerde *Adr. Pars* in de *Byvoegselen* van syn *Katwyksche Oudheden*, *pag* 454. meedede eelt; welke deselve hadt doen maaken na een oude Schilderye, in seeker huys tot *Leyden* hangende, daar toe hem de Heer Rentmeester *Diederik Havius* de gelegenheit aan de handt hadde gegeven. Dies sal ik hier een Verklaaringe, volgens de aanwysinge van de Hr. *Pars* byvoegen De Kloosterlaan ingaande, liet men de Moolen van de Abdye aan de rechter-

V handt

handt leggen, en quam dus aan de Poort, die in de Muur stondt, daar meede de Abdye was omringt. Vervolgens de Gracht over gaande, sag men de Kerk voorwaarts, ter rechterhandt de Abdye, tot verblyf der Nonnen, kruysgewys gesticht, met een Toorentje daar boven op; voorts verscheyde Bouwhuysen, van den anderen verstrooyt; en alle de toegangen rontom wel geslooten en beplant. By *H. van Heusden* in syne Oudtheeden, III. *Deel*, *pag.* 958. vindt men meede eene Afbeeldinge van dese Abdye, de welke de Schryver betuygt, hem door den Heer *Cornelis van Alkemade* gunstiglyk is ter handt gestelt; maar vermits deselve eenigsints van de twee bovenstaande verschilt, weet ik 'er geen andere reeden van te bedenken, als dat de Teekeninge daar van mogelyk vroeger of laater sal gemaakt zyn.

Volgens de aanteekeninge van de beste Schryvers en Handtschriften, volgt hier de *Lyst van de Abdissen*, welke dese vermaarde Abdye van tydt tot tydt hebben bestiert.

I. MABILIA VAN WULVEN, uyt het Edele Geslachte der *Renessen*, (by *A. Matthæus* overgeslaagen,) heeft acht Jaaren geregeert.

II. SOPHIA VAN BRAKEL, verkooren in 't Jaar 1287. Dese heeft het Middel-koor getimmert; en is by *A. Mattheus* meede voor de tweede Abdisse bekendt.

III. ALEIDAS VAN ALKEMADE in 't Jaar 1297. heeft dese bedieninge 17 Jaaren bekleedt. Dese werdt by *A. Mattheus* op 't Jaar 1264. voor d'*eerste*, en by *P. Opmeer* op 't Jaar 1270. voor de *tweede* Abdisse gestelt.

IV. LYSBET VAN NYEVELD, Ao. 1295. heeft 19 Jaaren lang Abdisse geweest.

V. CLARA, EGGERTS-*Dochter*, verkooren in 't Jaar

1314.

1314. heeft 13 Jaaren (of volgens andere maar 8 Jaaren;) 't bestier waargenomen.

VI. CHRISTINA VAN TEYLINGEN, verkooren A°. 1326. of volgens *A. Mattheus* A°. 1330. heeft 13, of volgens andere 17 Jaaren geregeert.

VII. ALEIDIS VAN DUYVENVOORDE, verkooren A°. 1343. is 6 Jaaren Abdisse geweest.

VIII. HEILWIG VAN VELSEN, Dochter van Heer *Persyn van Waterlandt*, A°. 1349. tot Abdisse verkooren, (na datse sedert A°. 1334. Nonne was geweest;) heeft dese bedieninge 9 Jaaren waargenomen.

IX. LYSBET VAN OESTGEEST, verkooren in 't Jaar 1358. heeft 9 Jaaren, (of volgens andere maar 8 Jaaren;) het bewindt gevoert.

X. BADELOGE VAN ADRICHEM, A°. 1366. of 1367. heeft 4, of volgens andere 7 Jaaren Abdisse geweest. Van dese werdt by *W. van Gouthoeven* en *S. van Leeuwen* het eerste gewag gemaakt, op 't Jaar 1373.

XI. MARGARETA VAN WATERINGEN, verkooren A°. 1375; heeft 28, (of volgens sommige 32) Jaaren de Abdye bestiert.

XII. BADELOGE VAN DER DOES, verkooren in 't Jaar 1403. heeft 8 Jaaren (andere seggen 10 Jaaren) geregeert, en is A°. 1411. overleeden.

XIII. HEILWIG VAN OOSTERWYK, verkooren A°. 1411. of 1413. heeft het bestier 17 of 19 Jaaren waargenomen.

XIV. MACHTELT VAN DER DOES, verkooren in 't Jaar 1430. heeft omtrent 11 Jaaren dese waardigheit bekleedt, en is A°. 1441. of 1443. gestorven.

XV. WILHELMINA VAN DER AA, is Abdisse geworden

in den Jaare 1443. en heeft dese waardigheit 16 Jaaren bekleedt.

XVI. LYSBET VAN RYSWYK, verkooren A°. 1459. of 1460. heeft twaalf Jaaren Abdisse geweest.

XVII. AGNES VAN BOUCKHORST *en* NOORTWYK, verkooren in den Jaare Jaare 1471. (of volgens *A. Mattheus* A°. 1477.) heeft 12 Jaaren d'Abdye bestiert.

XVIII. EUSTACHIA VAN BRAKEL verkooren Ao. 1483. of 1484. heeft 9 Jaaren die waardigheit bekleedt.

XIX. GYSBERTJE VAN VIANEN *van Ryzenburg*, verkooren in den Jaare 1492. heeft 8 Jaaren Abdisse geweest.

XX. ADRIANA VAN ROON, of VAN ROODEN, verkooren omtrent A°. 1497. heeft ruym 30 Jaaren het bestier waargenomen, en is overleeden den 14 *Juny* 1527. volgens dit Graffschrift, 't welke eertydts op haaren Sark wierdt geleesen:

De Eerwaardige en Godsdienstigste Mevrouw Adriana van Rooden, *Abdisse van dese plaats, moet de eeuwige belooninge hebben. Zy heeft over de 30 Jaaren geregeert, en is gestorven den 14 Juny 1527. Bidt voor haar!*

XXI. ELISABETH VAN BAAKS, verkooren omtrent den Jaare 1527. heeft het bewindt 4 Jaaren waargenomen.

XXII. N. VAN DRENKWAERT, werdt volgens de Geslacht-Reekeninge der *Drenkwaerden*, en by *S. van Leeuwen*, Abdisse gestelt op 't Jaar 1530.

XXIII. GYSBERTJE VAN WAARDENBURG, verkooren A°. 1531. heeft A°. 1554. dese waardigheit afgestaan, en is 2 Jaar daar na gestorven.

XXIV. JOHANNA VAN DER DOES, verkooren in den Jaare 1554. heeft 19 of 20 Jaaren geregeert; te weten 17 Jaaren onder Koning *Philippus* van *Spanjen*, en

2 Jaa-

2 Jaaren onder de Ridderschap. In den Jaare 1572. week zy, beneffens alle de Nonnen deser Abdye, om de stroperyen van den Graaf *van der Mark* te ontvluchten, naar *Leyden*, daar zy den 20 *Augusty*, A°. 1574. is overleeden.

XXV. JOHANNA VAN NASSOUW, is in den Jaare 1595. door de Ridderschap tot Abdisse verkooren; doch sonder Myter, regeeringe, inkomsten, of eenig recht te oeffenen; besittende niet dan den enkelen Tytel van *Abdisse*.

Na haaren doodt is die plaats eenigen tydt open gebleven, tot dat haare Opvolgster, als vooren, is verkooren, tot de laatste Abdisse:

XXVI. SUSSANNA VAN ETTEN; doch al meede sonder eenig bewindt te hebben; zynde A°. 1634. in haar 85ste Jaar te *Leyden* gestorven.

P. Opmeer, noemt wel meede *Mabilia van Wulven* d'eerste, en *Susanna van Etten* de laatste; doch segt, dat 'er in 't geheel maar 25 Abdissen zyn geweest, volgens de lyst die hy hadde.

Dese Abdye, offschoon soo groot, noch soo ryk niet, als die van *Rhynsburg*, hadde nogtans veele Goederen, Inkomsten, en aansienlyke Gerechtigheden.

De Abdissen waren gewoon van tydt tot tydt groote Aalmoesen aan de Armen en behoeftigen te geven, bestaande in Brooden, Schoenen, en andere milde giften. Onder anderen was 'er eene, als een algemeene Uytdeelinge van diergelyke Aalmissen bekendt, onder de Naam van *Vrouw geefje wen*; geschiedende op *Drie Koningen* Avondt; als wanneer de behoeftige Jongens of Meysjes, met een linnen sak bekleedt, uyt de nabuurige Dorpen *Noortwyk*, *Noortwykerhout*

en *Voorhout*, by wyse van een Processie, naar dese Abdye gingen, om de voornoemde Aalmoesen te haalen.

Volgens seeker Reekenboek deser Abdye, opgestelt door *Adriaan Maurynsz*, als Gemachtigde van den Heer *Jacob van Wyngaarden*, Ontfanger dier Abdye, bedroeg den ontfangst van het Jaar 1583. de somma van 8303 Ponden en 9 Schellingen Silvergeldt.

Dese vermaarde Abdye is ten tyde van den *Spaanschen* Oorlog verwoest, verdelgt, en in Bogaarden en Thuynen verandert; zynde niets meer dan de Ingang of Voorpoort in weesen gebleven: Doch de Goederen en Inkomsten zyn door de Staaten van *Hollandt*, ten behoeve van de Ridderschap, verbeurt verklaart, en aangeslaagen.

By de Inwyinge der Nonnen wierdt dit Gebeedjen van *St. Willebrordus* over haar uytgesprooken. "De Almachtige Godt, „ die Albeheerschende Geest, en de Heere aller Heerschap-„ pyen, verleene u, dat gy soodanig bloeyt als *Thecla*, soo „ kloekmoedig zyt als *Agnes*; en dat gy na uwen Dood met „ *Maria* het beste lot in alle eeuwigheit besit."

Dat de Nonnen deser Abdye van *minder Adel* souden geweest zyn, als die van *Rhynsburg*, gelyk de Heer *A. Pars* oordeelt, werdt door *H. van Heusden* met veel waarschynlykheit tegengesprooken. Want schoon men niet kan bewysen, dat 'er in d'Abdye van *Leeuwenhorst* ooyt Dochters of Susters van Graven van *Hollandt* Nonnen zyn geweest, gelyk wel in die van *Rhynsburg*; nochtans waren 'er andersints in beyde de Abdyen sonder onderscheydt, Nonnen van de Edelste Geslachten van 't Landt. Tot nader bewys daar van strekt, de nevensgaande *Naam-lyst* van de *Adelyke Famillien*, uyt welke Nonnen in *Leeuwenhorst* geweest zyn; soo verre men deselve heeft konnen nagaan; zynde tot meerder gemak na 't *A. B. C.* geschikt.

Van

Van der Aa.
Van Aalst.
Van Adrichem
Van Alkemade.
Van Amerongen.
Van Amersoyen.
Van Assendelft.
Van en *De Baax.*
De Belois.
Van Bemmel.
Van Berk.
Van Berkhuysen.
Van der Binkhorst.
Van Borsselen.
Van den Bosch.
Van Boshuysen.
Van Bonkhorst.
Van Brakel.
Van Bronkhorst.
De Conink.
Van de Coulster.
Van Daasdonk.
Van Delwyken.
Van der Does.
Van Dorp.
Van Drenkwaert.
Van Duyvenvoorde.
Eggerts.
Van Etten.
Van Ghellekum.
Van der Goude.
Van Haesten.
Van Heemskerk.
Van Hemert.
Van Herwynen.
Van Itterson.
Van Kevenburg.
Van Koulster.
Van Lisse.
Van Meeresteint.
Mulers.
Van Nassouw.
Van Nispen.
Van Noortwyk.
Van Nyenvelt.
Oems.
Van Oestgeest.
Van Oosterwyk.
Van Oostrum.
Persyn, van Waterlande.
Van Poelgeest.
Van Renesse.
Van Rooden.
Van Roodenrys.
Van Rossum.
Ruychrok.
Van Ryswyk.
Van Schooten.
Van Sonnevelt.
Spiering.
Van Spieringshoek.
Staal.
Van Teylingen.
Van Treslong.
Van Tuyl.
Van Varik.
Van Velsen.
Vianen.
Van Vianen, van Rysenburg.
Van Vliet.
De Waal.
Van Waardenburg.
Van Wateringen.
Van de Werf.
Van Wouw.
Van Wulven.
Van Wyngaerden.
Van Yselstein.
Van Zuylen.

Dit oordeelden wy waardig ter gedachtenisse van de veelvuldige Adelyke Geslachten hier by te voegen.

S. van Leeuwen Batavia Illustrata. Chronyk van Goutboeven. Oudheden van Kennemerlandt. P. Opmeers Martelaars-boek. A. Pars Katwyksche Oudtheden. A. Matthæi Analect. Tom. VI. L. Smids Schatkamer.

Het

Het Dorp

RHYNSBURG,

In *Rhynlandt*.

R*hynsburg*, een bekendt en feer vermaardt *Dorp* in *Rhynlandt*, maakende met *Katwyk* op *Rhyn* en *Oestgeest*, genoegsaam een driehoek, als gelegen van *Katwyk op Rhyn* 544, en van *Oestgeest* 623 Roeden, volgens de meetinge van *F. de Roos*, Landtmeeter van *Rhynlandt*; is thans ons onderwerp, verbeelt in de nevensgaande drie cierlyke afbeeldingen, geteekent N°. 74, 75. en 76.

Betreffende de Naams-oorsprong van dit Dorp, deselve werdt afgeleydt van den *Rhyn*, een beroemde en alom bekende Rivier, en een *Burg*, die hier van oudts gestaan heeft; wordende geoordeelt, dat de oude loop van den *Rhyn* geweest is, van *Wyk te Duyrstede* op *Utrecht*, vervolgens door *Woerden* en *Leyden*; hebbende syn uytlossinge voorby *Rhynsburg*, tusschen *Katwyk* op *Rhyn* en *Noortwyk*, en tot *Katwyk buyten* in Zee vallende; ten minsten gelooft men, dat 'er een arm van den *Rhyn* langs het Dorp van *Rhynsburg* heeft geloopen; op wiens oever ten tyde der *Romeynen* van Oudts een Kasteel of *Burg* is gesticht, om den Mondt van den *Rhyn* te dekken, waar aan de Naame *Rhyns-burg* wierdt gegeven; en dat dit mogelyk een van de Kasteelen is geweest, welke *Drusus* wel ten getalle van vyftig langs den *Rhyn*-kant heeft gebouwt, volgens 't verhaal van *Florus*. Dat 'er geene overblyfselen van dit Kasteel gevonden worden, daar van oordeelt men de reeden te zyn, dat de Steenen daar van tot de vermaarde Abdye van *Rhynsburg* (daar van in de volgende verhandelinge

uyt-

uytvoerig ſal geſprooken worden;) zyn gebruykt; aan welker overblyfſelen men thans nog diergelyke Steenen ontdekt, gelyk aan veele andere oude *Romeynſche* Gebouwen hier te landt.

Tot nader beveſtiginge van het verblyf der *Romeynen* alhier, ſtrekt, dat men 'er van tydt tot tydt veele Overblyfſelen van *Romeynſche* Oudtheden heeft gevonden; namentlyk Penningen, voerende het ſelve opſchrift, als die te *Voorburg* zyn opgedolven; en Steenen daar op geleeſen wierden deſe woorden:

LEG. INF. GERM.

Beteekenende: *Legioenen*, of *Benden van Neder-Duytſchlandt.* Men heeft 'er ook gevonden een Aarde Lamp, op welke geſchreven was:

ATIMETUS.

Moogelyk dat dit de Naam van den eygenaar geweeſt is; zynde onder anderen een vrygelaatene Slaaf van Keyſer *Auguſtus*, die deſen naame heeft gevoert: Want ſommige verbeelden zich, dat de *Romeynen* eertydts haare naamen op haaren Huysraadt hebben ingeſneeden. Men heeft daar ook een Pot gevonden, met een langen, doch ſeer engen hals. d'Afbeeldinge van deſe ſeldtſaamheden, worden in de Werken van den Heere *P. Scriverius* gevonden.

Twyffelachtig ſchynt het, of *Rhynsburg* wel altydt deſen naame heeft gehadt; vermits 'er in ſeekeren Blaffaart, van wonderbaare Oudheit, (door den geleerden *M. Z. Boxhornius*, uyt de keurlyke Boekverſaamelinge van den ſchranderen *P. Scriverius*, in 't licht gegeven;) behelſende de Goederen, welke de Hooft-kerke van *St. Martyn* tot *Utrecht*, omtrent den Jaare 866. voor de tyden van *Odibaldus* de XIX^de^ Biſſchop van *Utrecht*, heeft beſeeten, onder anderen geleeſen werdt:

„ *In* Rothalnashem, *quod modo dicitur* Rinasburg, *manſa tre-*

„ *tredecim* , S. Martini ; *de hæreditate* Radulfi & Aldburgæ,
„ *quæ ipsi tradiderunt* S. Martino ; & *mansæ jacent* Binor-
„ thanflieta. "

Dat is : " In *Rothalnashem*, 't welke thans *Rinasburg* werdt
„ genoemt , derthien Mansen, behooren *St. Martyn*; uyt de
„ Erffenisse van *Radulfus* en *Aldburga*, die zy aan *St. Martyn*
„ hebben gegeven ; en dese Mansen leggen *Binorthanflieta*."

Welke woorden schynen aan te wysen , dat *Rhynsburg*, lang voor den Jaare 866. *Rothalnasbem* is genoemt geweest, doch toen *Rinasburg* wierdt geheeten.

Ondertusschen is het aanmerkenswaardig, dat dese Landeryen hebben geleegen, gelyk in desen Blaffaart gesegt werdt, *Binorthanflieta* , beteekenende waarschynlyk *Benoorden de Vliet*, en die van d'eerst daar na volgende post , *Bisittbanflieta*, of *Bezuyden de Vliet*; aan welke *Vliet*, *Rhynsburg* geleegen is.

In seeker Verdrag, gesllooten tusschen *Willem* de XXIste Bisschop van *Utrecht*, en den Abt van *Epternach*, in den Jaare 1063. werdt *Rhynsburg* genoemt *Rinesburg*. Uyt dit Verdrag schynt te blyken, dat daar toen noch niet anders als een *Kapelle* heeft gestaan , en dat dese Plaats by gevolge noch van weinig belang sal zyn geweest. Sommige hebben nochtans willen beweeren, dat *Rhynsburg* niet alleen toen , maar al vroeger een *Stadt* , ja selfs een *sterke Stadt* soude zyn geweest. Ondertusschen weten zy daar toe geen ander bewys aan te haalen , als *Lambertus Schafnaburgensis*, wiens woorden (*Historia German. ad annum* 1047. *Edit.* 1533. *pag.* 31) aldus luyden: *Deinde* (*Rex Henricus*) *exercitum navalem per Rhenum duxit in Frisiam , contra Gotefridum , ejusque adjutorem Diodericum. Ibique duas urbes munitissimas cepit, Rinesburg & Fleerdingen.* " Dat
„ is : Daar op heeft hy (te weten Koning *Hendrik* ;) een
„ Scheeps-Vloot den *Rhyn* af-gesonden, naar *Vrieslandt* , te-
„ gens *Godtfriedt* , en synen Medehelper *Diederik* , en heeft

„ al-

„ aldaar twee sterke Steeden, *Rinesburg* en *Vleerdingen*, inge-„ nomen." Uyt dese woorden, die wy hier om derselver aanmerkelykheit hebben uytgeschreven, wil men bewysen, dat *Rhynsburg* reets in den Jaare 1047. soo wel als *Vlaardingen*, een *sterke Stadt* soude zyn geweest. *A. Pars* in syn *Rhynsburgsche Oudheden*, *L. Smids* in syn *Schatkamer*, en *F. Halma* in syn *Tooneel der Vereenigde Nederlanden*, seggen wel, dat by *Hermanus Contractus* ons *Rhynsburg* meede *eene Stadt* soude genoemt worden; doch dit is een misslag, vermits dese Schryver ter aangewesener plaatse wel *Vlaardingen*, maar geensints *Rhynsburg* noemt, gelyk by hem kan nagesien worden.

Of 'er nu op het enkele getuygenis van *Lambertus Schafnaburgensis*, (die andersints een vermaarde Historie-Schryver is;) soo veel staat kan gemaakt worden, dat *Rhynsburg* eene *Stadt* soude zyn geweest, daar aan hebben reets verscheyde der Geleerdste Oudtheits-Kenners getwyffelt. Mr. *Simon van Leeuwen* in syn *Batavia Illustrata*, *pag*. 178. segt: "Benevens *Vlaar-„ dingen*, werdt gemeenlyk *Rhynsburg* in oudheid en Stads-„ recht gelyk gestelt, en by *Vlaardingen* gevoegt, om de plaat-„ se van *Lambertus Schafnaburgensis*, dewelke dese twee plaatsen „ twee sterke Steeden van *Frieslandt* noemt, &c. Of nu voor „ dit *Rhynesburg*, het *Rhynsburg* by *Katwyk* te verstaan zy, „ is onseeker. *Janus Dousa* in syn *Batavia*, *Lib. VI*. meent, „ dat het van de oude sterkte en het Slot *Kenenburg* te ver-„ staan is, niet verre van *Vlaardingen*, op de uytwatering van „ den *Rhyn* gelegen; het welk ontwyvelyk van ouds *Rhenen-„ burg*, *Rhynenburg*, en mogelyk wel *Rhynesburg* genoemt is ge-„ weest; 't geene om verscheyde reedenen seer waarschynlyk is:

„ Als I. dat *Hermannus Contractus*, en *Lambertus Schafnabur-„ gensis* van een en deselve Scheepsvloot spreeken, die door „ den *Rhyn* naar *Vlaardingen* wierdt afgesonden. Nu is ken-„ nelyk, dat offschoon *Rhynsburg* by *Katwyk* aan den *Rhyn* „ gelegen is, het selve den weg niet en is naar *Vlaardingen*,

„ en dat dese Scheepsvlote niet waarschynlyk door de Stadt „ *Leyden* den *Rhyn* is af-gekomen, daar dit *Rhynsburg* noch „ wel een goede uyre van daan leid, om alsoo door de *Korbuloos-graft* (dewelke gants krom loopt, en seer eng is;) „ naar *Vlaardingen* te komen; noch dat ook den slag gedaan „ zynde, de overwinnaars door deselve engte en nauwe „ vaart haar overwinninge, even voorby de Stadt *Leyden*, „ daar dese graft in den *Rhyn* komt, tot *Rhynsburg* by „ *Katwyk* souden vervolgt hebben

„ II. Dat dese Scheepsvlote niet den *Rhyn* naar *Leyden* „ vervolgt heeft, maar door de *Waal*, dewelke als een „ tweeden arm des *Rhyns*, ook wel abusive den *Rhyn* ge„ noemt kan worden, by die gene de welke de gelegentheid „ van dit Land, en veranderde benamingen der Vaarten „ soo wel niet en weten.

„ III. Dat desen slag, volgens het schryven van onse His„ torie-schryvers selfs, niet voor *Vlaardingen*, maar omtrent „ *Dordregt* geschied is, als wy t'syner plaatse breeder sullen „ aanwysen; van waar de manschap van deselve Vlote na de „ overwinninge wel kan op *Vlaardingen* aangevallen zyn, en „ 't selve vermeestert hebbende, dit *Rhynesburg*, nu *Kenenburg*, daar beneden gelegen, en het land omtrent geplun„ dert hebben, maar dat sy haar overwinninge deselve graft „ langs door de Stadt *Delff*, en rakende voorby *Leyden* tot „ *Rhynsburg* by *Katwyk*, (werwaarts anders geene Vaart en „ leid;) souden vervolgt hebben, is niet aannemelyk;

„ Dat nu *Rhynsburg* by *Katwyk* wel met *Vlaardingen* in „ ouderdom en aansien soude overeenkomen, en jegens het „ *Rhynesburg*, nu *Kenenburg*, niet te vergelyken en is, het „ welk nooyt de naam van een sterke Stadt heeft kunnen heb„ ben, en doet ter saake niet; om dat men den roem van „ dese vermeesterde plaatsen voor twee sterke Steeden te „ doen gelden, den hogen moed van de overwinninge moet

toe-

„ toeschryven. Of nu dit het jegenwoordige *Kenenburg*, an- „ ders *Rhenenburg* is toe te passen, kan men niet wel seker „ weten; om dat dit *Kenenburg* zyn naam kon hebben van het „ waterken de *Keen*, daar omtrent gelegen; immers dat de- „ se sterke plaats, daar *Lambertus Schafnaburgensis* van spreekt, „ hier omtrent moet gelegen hebben, is seker."

Dat *Janus Dousa*, als een seer geleert en doorsichtig Man, meede van gedachten is geweest, dat by *Lambertus Schafnaburgensis*, voor *Rhynsburg*, moeste *Kenenburg* verstaan worden, mag men op het getuygenisse van *S. van Leeuwen* wel aanneemen; schoon Ik, soo wel als *A. Pars*, en *H. van Rhyn*, dese passagie in *J. Dousæ Batavia Lib. VI* niet hebben konnen vinden.

De schrandere *P. Scriverius* heeft ook van de selve gedachten geweest, en segt dierhalven in syn *Toetssteen*, *pag.* 232, 233." Van de aankomst des Keysers spreeckende, seydt *Lambertus Schafnaburgensis*: Dat hy twee seer stercke Steden van Graef „ *Dirck* in-nam, en noemtse *Flardingha* en *Renoburgum*; in 't ghe- „ meen voor *Rhynsburg* genomen; beter souw hier gheleesen „ worden *Kenoburgum*, *Keenenburg*, alsoo dit omtrent desel- „ ve streeck leydt, en *Rynsburg* hier niet te pas kan koomen. „ 't In-neemen deeser plaetsen is gheschiedt, op de schielycke „ aen-komst van 's Keysers-Heyr, vervoeght met de macht „ der Bisschoppen, die boven genoemt syn."

Alle dese reedenen hebben *A. Pars* nogtans niet konnen beweegen, om te gelooven, dat hier voor *Rhynsburg* soude *Kenenburg* moeten geleesen worden; waarom hy segt: " *Kenenburg*, van de Riviere *Kene* genaamd, gelykend niet na *Rinesburg* of *Rynsburg*. En wie mag van *Kenenburg*, *Renenburg* ma- „ ken? Gelegendheid tot so een aangroei van een *Stad* heb- „ ben kunnen geven, dat, na de verwoestinge van den ou- „ den BURG door de *Noormannen*, verval van 't *Roomse* „ Ryk, de opregting van het Graafschap van *Holland*, om- „ trent het Jaar 843. de Graven hier, van wegen de welge-

„ legendheit der Plaats, en schoonste Korenlanden, een (*Gout-* „ *hoeven*, Bl. 114.) Lust- en Jagthuis gemaakt hebben; waar „ gemenelyk dan veel kleine Huisen bykomen, en Mensen „ toevloeyen; nog meerder, wanneer Graaf DIRK de II. by „ gelegendheid van seker Overwinninge, daar een KERK, „ *en niet een* KLOOSTER, gelyk sommige willen, als „ VELDENAAR, SNOIJUS, en andere, tot dank- „ baarheid bouwde."

Men siet hier uyt gemaklyk, dat de Heer *Pars* daar voor pleyt, om *Rhynsburg* daar meede te vereeren, dat het in dien tydt een *Stadt* soude zyn geweest; doch syne reedenen hebben weinig klem. Want behalven, dat hy het beginsel van 't Graafschap van *Hollandt* veel te vroeg stelt, (gelyk wy in de *Historie der Reformatie van Amsterdam* breedt spraakelyk hebben beweesen;) wordende alle dese gewesten toen noch *Vrieslandt* genoemt; soo dienen alle de andere woorden nergens anders toe, als om aan te wysen, wat tot den aangroey van een Stadt gelegenheit *soude konnen* gegeven hebben; maar niet, dat sulks in der daadt geschiedt is. *Gouthoeven*, (welken *A. Pars* hier tot styving van syn gevoelen schynt aan te haalen;) spreekt op d'aangeweesene *pag.* 114. ook geensints tot syn voordeel; want dit zyn syne woorden: " De Abdye van *Rhynsburg* wert „ eerst gefondeert ende gedoteert by de Gravinne *Petronelle*, „ Keysers *Lotharis* de tweede Suster; weduwe van Graaf „ *Floris* de tweede, *ende was te voren eenen Burgh, ofte huys* „ *van plaisancy*, daer sy te woonen plach, *Rhynsburgh* ge- „ noemt, ontrent den Jare 1132. want sy sterf A°. 1144 en- „ de wert hier begraven." Indien nu *Rhynsburg* tot aan 't Jaar 1132. noch een *Burg*, of *Huys van plaisancy* is geweest, hoe kan het selve dan reets A°. 1047. (daar *Lamb. Schafnaburgensis* van spreekt;) een *Stadt* geweest zyn? Dit spreekt zich selve tegen.

Dat de Naame *Kenenburg* niet na *Rhynsburg* soude gelykenen, gelyk

gelyk de Heer *Pars* wil, gaat ook niet door. Want alle de geene, die gewendt zyn oude Handtschriften te behandelen, weten wel, dat de *R* en *K*, als ook de *t* en *e* malkanderen dikwils seer gelyk, en de letters kleyn, in malkander gedrongen en onduydelyk zyn, ook is de Spelding doorgaans seer ongelyk; waar door by den eenen of anderen Schryver, voor *Kenesburg*, gemaklyk en verkeert, in 't affchryven, *Renesburg* of *Rmesburg* kan geleesen en geschreven zyn.

Dat dit inderdaadt aldus moet geschiedt wesen, werdt by ons door een Getuyge gestaaft, die in gewicht veele andere gemaklyk kan overhaalen; namentlyk *Claas Kolyn*, Monnik van *Egmondt*, (de oudtste en beste onser Historie-Schryvers;) dewelke omtrent den Jaare 1170. syne *Rym-Chronyk* heeft opgestelt. Dese verhaalt, op het Jaar 1048. het senden van deselve Scheeps-vloot, daar *Lamb Schafnaburgensis* van spreekt, den *Rhyn* af, tegens Graaf *Dirk*, met de volgende woorden:

Alse men screef
M. XLVIII. ons Heren
Jare / zo rees die vete were /
Tussen di Keisere en zin trien /
Jegens ti Jachte en Visserien /
Ti stonden bi zin Vaders tiden.
Ti Keizer kwam af to striden
Omtrent Paesen / al in dat Tricht;
Ende bi hem quam / niet licht /
Ti Maregreve fan Braban,
Al mit menic stoute man;
Zi kamen ave te scepe /
Na Flere telingen slepen /
Daer ti Greva Tieric was.
Ic moete u zagen / das
Ti Biscop wase had geweten daer /

(Als

(Als tet wale bliek daer naer /)
Zin volck te ledene te heervaert /
Hi bleef after in ti staert /
Ende wurde alzins te moe /
Dat hi blotelicke zag toe /
Hoe ti wiech zolde vergaen.
Ti Keisere ging beslaen
Zin here al om den Doer-tricht,
En wan ti veste nie licht ;
Ente trac ave te Fleretelingen.
Greva Tidric quame bespringen /
Met lichte scuta groet getal ;
Ti grote scepen / ni smal /
Volgde nare / mette ebbe ;
Twi stit er jegen die grebbe /
Ende zat vaste in 't mirch.
Ti dage wurt KENENBURCH
En Fleretelingen alle verrast. &c.

Dit *Kenenburg* is gelegen in het Dorp *Schipluy*, tusschen *Delft* en *Maaslandtsluys*, niet verre van *Vlaardingen*, thans geheel vertimmert, en, volgens verscheyde oude Brieven, gelyk de Heer *Adriaan vander Goes* aan den Heere *S. van Leeuwen* (*Batavia Illustrata*, *pag*. 116.) heeft verseekert, aan den uytloop of uytwateringe van den *Rhyn*; doch schynt van oudts ook niet meer als een vast Kasteel geweest te zyn; soo dat de naame *Stadt*, waarschynlyk niet verder genomen sal moeten worden, als om de behaalde Overwinninge te vergrooten. In allen gevalle, het geene van *Kenenburg* gesegt is, kan niet op *Rhynsburg* toegepast worden; daar door het ten eenemaal vervalt, dat *Rhynsburg* ooyt een Stadt soude geweest zyn.

De oude *Hollandtsche* Chronyk verhaalt, in 't leven van *Dirk* de tweede, Graaf van *Hollandt*, dat de *Vriesen* tegens hem

hem opgestaan zynde, hy deselve door kragt van waapenen heeft bedwongen, en genootsaakt hem te huldigen. Doch dat de Graaf daar op in *Hollandt* te rug gekeert zynde, de *Vriesen* het juk wederom hebben afgeworpen; en van nieuws tegens hem opstaande, zynse met een talryke krygs-macht over gekomen, hebben *Hollandt* te vuur en te swaart aangetast; al wat haar tegenstandt boodt, gedoodt; *Alkmaar* ingenomen, verbrandt en verwoest. Aldus *Kennemerlandt* doortrekkende, hebben zy het selve alom afgeloopen en verwoest; welk noodlot ook 't Klooster van *Egmondt* trof. Eyndelyk, voor de Burg en Stadt van *Leyden* komende, wierdense door de kloekmoedigheit van den Burggraaf gestuyt; de welke zich te swak oordeelende om haar langer af te weeren, inmiddels Graaf *Dirk* versocht, hem te komen ontsetten. De Graaf zich terstondt daar toe gereedt makende, quam by *Leyden*, de *Vriesen* uytdaagende, om hem slag te leveren: Doch dese zich op haare meenigte verlaatende, wilden den bestemden tydt niet afwachten, maar aanstondts tegens den Graaf stryden, zich verbeeldende, dat haar de overwinninge niet konde ontgaan. Daar door wierdt de Graaf genootsaakt, op staande voet soo veel Volks te vergaaderen, als hem mogelyk was; aan welker hooft hy de *Vriesen* met groote dapperheit aantastede, en na een seer bloedig gevecht, versloeg; dryvende het geringe overschot op de vlucht. Dese swaare strydt geschiede tot *Rhynsburg*, ter plaatse daar naderhandt het Klooster deses Naams is gesticht. Graaf *Dirk* de *Vriesen* aldus bedwongen hebbende, nootsaakte haar, dat zy haare huysdeuren in het Oosten, en soo laag moesten maaken, dat zy daar door gaande, altydt moesten bukken en zich buygen, ten teeken van haare onderdaanigheit; waar op zy hem eyndelyk wederom voor haaren Heere huldigden.

Des Jaars daar na deedt de Graaf op deselve plaats, een schoone *Kerk* setten en fondeeren, ('t welke geschiedde, vol-

gens *H. van Heusden*, in den Jaare 975. op *St. Laurentius-dag*, op welken dag de Graaf de *Vriesen* hadde verslaagen ;) tot Godts lof, eere en dankbaarheit, ter eere van *St. Laurens*. Van welke Kerk namaals *Petronella*, Gravinne van *Hollandt*, en Egtgenoot van Graaf *Floris* de Vette, een schoon kostelyk *Convent* en *Klooster* maakte, het selve besettende met Nonnen van *St. Benedictus* Orden.

Dese *Kerk* is het mogelyk, die in 't Verdrag met den Abt van *Epternach* op 't Jaar 1063. onder de benaminge eener *Kapelle* voorkomt; zynde aan *St. Laurens* toegewydt, en onderscheyden van de *Klooster-* of *Abdye-Kerk*, naderhandt door de Gravinne *Petronella* gesticht, en aan *Maria* toegewydt.

Immers dat 'er eertydts *twee* Kerken, namentlyk een *Buur-* of *Parochie*-Kerk, en een *Klooster-* of *Abdye*-Kerk te *Rhynsburg* gestaan hebben; dienende de eerste voor de Gemeene Buuren of Inwoonders van het Dorp, en de andere voor de Nonnen of Kloosterlingen; blykt onder anderen uyt den volgenden Brief, van den Jaare 1380. door den Oudtheits-kundigen Heere *Anth. Mattheus* aan den Heere *A. Pars* meede-gedeelt, daar in de *Buyer - Kerke* uytdruklyk genoemt werdt; aldus luydende:

„ Wy AGNIESE *van Heern*, bi der Genade Gods,
„ Abdisse tot *Rynsburch*, oirconden: Dat by onsen, ende bi
„ sommen van onsen ouden Vrouwen goetdunken, Vrouwe
„ *Machtelt van Zuydwyc*, onse Costerinne, ende Heer *Hademan*, onse Parochie-Paep, in onser Kercken tot *Rynsburch*, eendrachtelyk overeen gedragen syn, als van scheel,
„ dat sy hadden van den Mis-penningen, die voor den Evangeli comen ten Outaar, voor in die BUYER-KERKE, ende
„ van den selven offeranden, die op dien selven Outaer komen, in dese manieren; dat die Costerinne, wie se si, ende Heer *Hademan*, alle Mis-penningen, alle Offeranden, en
„ al dat op den voorsz. Outaer coemt, dat sullen sy alle deylen, gelike half ende half, &c. ”

De-

Dese *Parochie-Kerk* schynt selfs noch in den Jaare 1543. in weesen geweest te zyn, gelyk uyt den volgenden Brief klaar gesien kan worden:

„ Wy FREDERICK SCHENCK, Vryheer van
„ *Tautenburch*, Proest tot *Audenzael* ende Sinte *Peter* t'*Utrecht*;
„ Pastoir ende Rectoir van de PAROCHIALE KERC-
„ KE te RYNSBURCH, doen kondt, dat wy belooft
„ hebben, ende beloven mits desen, dat wy die voersz.
„ PAROCHIALE KERCKE te RYNSBURCH
„ niet en sullen resigneren, noch permitteren, buyten ex-
„ presse wil ende consent van myn Eerweerden ende R. Vrou-
„ we van *Rynsburch*, tegenwoordich, ende toecomende. I-
„ tem: Dat wy DIE KERCKE, uyt onsen name, ende
„ van onsent wegen sullen laten bedienen by een goeden eer-
„ lycken *Vice-cureyt*, der welcken die Eerweerdige ende R.
„ Vrouwe van *Rynsburch* in der tyt wesende, ons nomineren
„ ende presenteren sullen, daer toe nut ende bequaem wesende;
„ ende anders niemant; belovende mede, dat wy den *Vice-*
„ *cureyt*, die voor ons, ende uyt onsen name die Kercke be-
„ dienen sal, al sulcken redelycken portie daer uyt sullen la-
„ ten volgen, dat hy ende mynre R. Vrouwe van *Rynsburch*,
„ in den tyt wesende, dies wel te vreden sullen wesen. Al-
„ le dinck sonder argelist. In oirconde van desen, so heb-
„ ben wy die met ons selfs segel, hier beneden uythangen-
„ de, gegeven, in 't jaer ons Heeren CIↃ. IↃ *drie ende veer-*
„ *tich*, op den *tweeden dach* van *Septemb.*"

FREDERICK SCHENCK,

Vryheer tho *Tautenburch*, Proest, &c.

In den Jaare 1613. heeft de Edele Heere van *Poelgeest* een gedeelte van de grondt omtrent de Kerk te *Rhynsburg* doen opgraven, om de fondamenten der oude Gestichten na te speu-

speuren; en het geen 'er ontdekt wierdt, heeft de eerwaardige *Johan de Lalaing* naauwkeurig waargenomen, de grondtteekeninge der Muuren nagespeurt, en deselve afgemeeten. Toen deedt zich op, Oostwaarts aan, een rondt Muur-werk, dat binnen 's muurs twaalf voeten veldts besloeg; en aan eenige kant-muuren gehecht, van eenen anderen streek muurs van seven en twintig voeten lang, gesloten wierdt; die met twee gelyke ronden, of half-ronden, Zuydten Noordt-waarts uytspringende, en wederom van een Muur geslooten, een lang-werpig vierkant maakte, ter lengte van seven en twintig, en ter breedte van seventien en een halve voet. Voorts strekten zich de wederzydtsche Muuren Westwaarts aan, de Zuydelyke van de hoek-punt af te reekenen, tot daarse van de Kerk, gelyk die tegenwoordig staat, belet wierdt verder op te volgen, ter lengte van ses en seventig voeten; en de Noordelyke van gelyke hoek-punt, ter lengte van sestig voeten; daarse met een dwers-muur Noordt-waarts aan uytsprong, die ter lengte van vyfthien voeten gevolgt, onder de Klooster-muraadje verlooren wierdt. West-waarts bleef dit werk verder ongeroert. Dese Muuren zyn vier voeten dik; even gelyk de Muuren van 't Huys te *Britten* gemeten worden. De geheele afteekeninge, gelykse by den gemelden *de Lalaing* is waargenomen, heeft de Geleerde *Joachim Oudaan*, in syn *Roomsche Mogentheit*, *pag.* 23. meede-gedeelt, daar deselve kan nagesien worden; gelyk meede uyt hem in de *Rhynsburgsche Oudheden* van *A. Pars.* Een Opschrift, alhier op een Steen gevonden, wierdt versuymt af te teekenen, en was 's anderen daags vervoert.

Dese grondt-vesten meende men overblyffelen van het oude *Romeynsche* Gebouw te zyn; gelyk ook de andersints seer naauwkeurige en doorsiende *Oudaan* in dat verstandt was; nogtans daar na eenigsints daar over in twyffel staande, in opsigte en vergelykinge met de andere onbetwistelyke *Romeyn-*

meynsche Gevaarten van die streek, als *Brittenburg*, *Valkenburg*, en *Voorburg*, by welke dese opgedolvene fondamenten in groote niet konden haalen. Dierhalven hieldt hy het slechts voor een gedeelte van dien *Burg;* te meer, toen de Edele Heer *Albert van Schaagen* naderhandt, aan een geheel andere hoek in den Boomgaart, over de Klooster-graft, (die in den Jaar 1613. tot het afvoeren der tras-steenen gedolven is;) thans de *oude Vlied* genoemt, en alsoo ten eenemaal buyten de eerstgemelde opgedolvene fondamenten, meêr grondt-vesten gewaar wierdt, die verre liepen; doch welker afteekeninge niet is waargenomen.

Naderhandt, toen *Oudaan* syn Boek reets hadde uytgegeven, heeft seeker Liefhebber syne gedachten over de ontdekte fondamenten dieper laten gaan, met hem daar over gesprooken, en niet onwaarschynlyk tragten te overtuygen, dat dit grondt-stutselen waren, van de Gravelyke Hof-Kerk of Kapelle, door Graaf *Dirk* gesticht, ruym anderhalve Eeuwe voor het bouwen van de Abdye. Dit schynt dese Afteekeninge ook niet duyster aan te wysen; namentlyk, het ronde Koor in 't Oosten; de twee half ronden ten Zuyden en Noorden, Kapellen, ten weêrzyden van de Buyk der Kerke Dit is soo veel te waarschynlyker, vermits aldaar verscheyde Graf-steeden en Doodts-beenderen zyn gevonden; volgens de aanwysinge van den Heere *A. Pars.*

Men heeft hier omtrent somtydts ook oude *Hollandtsche* Penningen opgedolven. Selfs nog onlangs, in den Jaare 1695. heeft een Put-graver eenige Silvere Penningen gevonden, verbeeldende een Ruyter te Paardt; zynde (gelyk aan *A. Pars* wierdt geschreven;) van de Munte van *Jacoba* en *Philips*, omtrent het Jaar 1426.

Van de Pastoors der Parochie-Kerk tot *Rhynsburg*, die aldaar van oudts gestaan hebben, werdt by den Schryver van

Batavia Sacra een Lyst gevonden, daar deselve door de nieuwsgierige Leesers kan nagesien worden.

Sedert dat de *Roomsche* Bygeloovigheden uyt de Kerk zyn verbannen, en de Reformatie te *Rhynsburg* wierdt ingevoert, behoort dese Kerk onder de Classe van *Leyden* en *Neder-Rhynlandt*, tweeden Ring, genaamt 't *Hoog*, of *na Duyn*.

Siet hier de *Lyst der Predikanten*, welke den dienst sedert die tydt tot nu toe hebben waargenomen:

1. *Andreas Hagius*, A°. 1583 vertrokken naar *Hoorn*. 1586.
2. *Wilhelmus de Hase*, A°. 1588. vertrokken naar *Haarlem*. 1591.
3. *Carolus Agricola*, A°. 1592. tot 1624.
4. *Theophilus Copius*, A°. 1627. uytgedient. 1667.
5. *Theophilus Copius*, *Theophili Fil.* 1667. gestorven. 1691.
6. *Petrus Boudaan*, 1691. vertrokken naar *Arnhem*. 1693.
7. *Everhardus Luyting*, 1693. *Bunnik*, vertrokken naar *Edam*. 1697.
8. *Casparus van der Tak*, 1697. *Emeritus*. 1722. sterft. 1724.
9. *Wilhelmus Kas*. 1722.

De afbeeldinge van dit vermaarde Dorp, beneffens de Kerk, heeft de Konstenaar *A. Rademaker* in drie fraaye gesichten vertoont. D'eerste N°. 74. leggende in syn aangenamen stant en groene beplantinge, gelyk het zich in den Jaare 1600. vertoonde. De tweede, onder N°. 75. van een andere kant te sien, in den Jaare 1610. en niet 1670. gelyk by misslag onder de afbeeldinge is gedrukt. De derde, onder N°. 76. gelyk het zich in den Jaare 1630. uyt het Koorenlandt vertoonde.

Volgens het Quohier van alle de Huysen en Landeryen binnen de Provintie van *Hollandt* en *Westvrieslandt* gelegen, sedert het redres van den Jaare 1632. moet *Rhynsburg* aan Jaarlyksche Verpondinge betaalen, voor 250 Huysen, beneffens

sens 468 Morgen 293 Roeden Landts, de somma van 3696 Guldens 4 Stuyvers 1 Penning. Doch by inschikkinge en verminderinge, omtrent de Heerlykheden en Ambachten in *Rhynlandt* gelegen, werdt na het *Rhynlandts* Morgen-geldt niet meer betaalt, als ter groote van 353 Morgen 517 Roeden; (volgens *S. van Leeuwen*, in de *Inleydinge* der *Costumen van Rhynlandt*;) behoorende onder de Directie en 't bestier van de Ridderschap van *Hollandt*, sedert dat de Regeeringe der Abdissen een eynde heeft genomen, welker Heerlykheit dit van oudts geweest is.

Dit Dorp legt in een seer vruchtbaare en Tarwe-ryke Landts-douwe; ja de Heer Burgermeester *J. Orlers* betuygt, dat in de Heerlykheit van dit Dorp, de allerschoonste en witste Terwe van gantsch *Hollandt* geteelt werdt.

Een der Poorten van de Stadt *Leyden*, door welke men het naaste, door aangenaame Velden, naar dit bekoorlyke Dorp wandelt, draagt de naame van de *Rhynsburger-Poort*.

Het strekt meede tot luyster van *Rhynsburg*, dat de vermaarde en geleerde *Joachim Oudaan*, (door syn voortreffelyk Boek van de *Roomsche Moogentheit*, en andere Schriften in de Letter-Wereldt bekendt;) aldaar gebooren is, uyt eenen *Frans Joachimsz*, en eene Dogter van *Jan Jacobse van der Kodde*; wiens Grootvader was *Jacob Willemsz van der Kodde*. Dese tot syn 40 Jaaren toe ongetrouwt blyvende, heeft zich naderhandt in den Egten-staat begeven, zynde verrykt met seven Soonen en een Dogter. Met dese acht Kinderen Weduwenaar blyvende op dit Dorp, in gevaarlyke tyden der *Nederlandtsche* Oorloogen, heeft nogtans lust behouden, en gelegenheit gevonden, deselve soo wel op te brengen, dat alle de Soonen de *Latynsche* Taale kundig waren; dat eenige daar benevens de *Fransche*, *Italiaansche* en *Engelsche* verstonden; en dat syn Soon *Willem* soo verre in de *Oostersche* en *Hebreeuwsche* Taalen is gevordert, dat hy in deselve ordinaris Hoog-Leeraar,

in

in de Hooge Schoole te *Leyden*, den 13. *November* des Jaars 1602. is geworden; zynde den 31. Augusty 1619. van syn dienst ontslaagen. De Broeders-Dogter van desen was *Oudaans* Moeder; de welke beneffens hem meer kinderen van veel geest en geleertheit ter Wereldt heeft gebracht; voornamentlyk *Jan Fransz Oudaan*; dewelke meede tot het leeren van de *Grieksche* en *Latynsche* Taalen bestelt zynde, alle daagen van *Rhynsburg* naar *Leyden* ter Schoole ging, en onderweegen syne lessen leerde. By gelegenheit van 't overlyden van *Joachim Oudaan Fransz*, wierden dese regels op hem toegepast:

Men kan u RYNSBURG *nog niet doen weten,*
Wat leven men daar heeft geleid,
In 't Huis waar uit hy is geboren:
Die Landstreek tot den Oceaan,
Die kan u nog den lof doen horen,
Van VAN DER KODDEN *en* OUDAAN, &c.

Op 't Overlyden van den vermaarden *Joachim Oudaan Jansz*, zyn onder anderen de volgende keurlyke Versen in 't licht gekomen.

GRAF-SCHRIFT.

Hier rust OUDAAN, *wiens yver nimmer ruste,*
Die als hy Prose of keur van Versen schreev,
Steeds vol van kragt en even manlyk bleev,
Tot dat een slaap de lamp syn 's levens bluste,
Elk een siet meest syn glory met sig sneven:
Dees sal so lang als 't ROOMS VERMOGEN *leven.*

J. BREDENBURG.

Anders.

Anders.

Dit ROMENS MOGENHEID *uit afgeslete resten*,
Herbaard, en de Eeuwigheid opofferd trots de tyd,
Wien nog Batavia, *nog* Romen *palen veste*,
's Mans Geest bepaald geen plaats, syn eerkrans quetst geen nyd.

K. VAN ALKEMADE.

Selfs het Vrouwelyke Geslachte heeft syn gedachtenisse en overlyden aldus vereeuwigt:

So is OUDAAN op 't lest ontstrikt van 's Lighaams band,
Die door beroernis van de meeste helvd der Leden,
In 't derde jaar geboeid op 't pynelyk Ledikant,
Nog even fris behield de werksaamheid der Reden.
So heeft die grote Geest syn levensloop volbrogt,
Die in dat Renperk door den trek van 't eeuwig leven,
Bewogen, ernstelyk het goede heeft gesogt,
En yverig aangeleid de Ponden hem gegeven.
't *Sy* hy Latyners stak in 't Nederduitse kleed,
Ten dienst des Landsgenoots onkundig van de Talen;
Maar *meer*, wanneer hy sig in Digtmaat horen deed
Met ieder saak door keur van woorden af te malen.
Meest, als in Bybel-stof die Ader vloeyend wierd,
Dan song hy als een Swaan met uytgelese klanken;
Dan goot syn Geest sig uit Sielroerend op 't Papier,
En maande ieder, God en synen Soon te danken.
Ik nevens andre door so menig Vriendschaps pand
Aan hem verpligt, kan sulks getuigen door bevinding,
En vind my (schoon in als niet samen in verstand)
Niet onverschillig op de weet van syn ontbinding,
Die treft: Dog soo gelyk den uitgang van een Vriend,
Een Kristen raken moet, die blyvd aan 't stof niet kleven,

Gekeerd tot stof, hy siet dat werktuig uitgediend,
En weg gehaald door hem, die 't had te leen gegeven.
So sie ik myn OUDAAN ontstrikt van 's lighaamsband,
Myn Hert en Pen wil syn geheugenis bewaren.
'k Sie in den Geest syn Geest gelaten in Gods hand,
Die sal in 't eeuwig ligt al 't duister op doen klaren.

Den 25 *Bloeimaand*, 1692.

GEERTRUI GORDON,
Weduwe DE GRAAUW.

De geene, die begeerig is, om meerder bericht van de *Van der Koddens* en *Oudaanen*, als meede van de Vergaaderinge der *Collegianten* van *Rhynsburg* te hebben, daar van de laatstgemelde voornaame Leeden waren; kan daar over nasien het *Verhaal en de Aanmerkingen van het eerste begin en opkomen der Rynsburgers*, door *J. Oudaan*, gedrukt te *Rotterdam* in 4°.; als meede de *Lyk-reden* over *Jan Oudaan Fransen*, door *Corn. van Hoek*, uytgesprooken in de Vergaderinge der Collegianten tot *Rotterdam*, den 3. van *Wintermaandt* 1695. gedrukt te *Rotterdam* in 't selve Jaar, meede in 4°.

Eenige verdere omstandigheden van *Rhynsburg*, sullen onder de volgende Verhandelinge voorkomen, daar wy deselve gevoeglyker hebben geoordeelt.

J. Oudaans Roomsche Moogentheit. d'Oude Holl. Chronyk. W. van Gouthoeven. H. van Heusden Oudheden van Rhynlandt. S. van Leeuwen Batavia, en Costumen van Rhynlandt. A. Pars Rhynsburgsche Oudtheden. J. Orlers Beschryvinge van Leyden. L. Smids Schatkamer. Mart. Soermans Kerkelyk Register. Van Somerens Batavia. Beka en Heda. Lamb. Schafnab. Herm. Contractus. F. van Halma's Tooneel der Ver. Nederl. Quohier na A°. 1632. MSC. F. de Roos Lyst der wegen in Rhynlandt.

D'Ab-

D'Abdye van

RHYNSBURG,

In *Rhynlandt*.

DE naame *Rhynsburg*, werdt by de oude Schryvers op verscheyde wysen gespelt gevonden; als in d'oude Blaffaart van *St. Martyns*-Kerke t'*Utrecht*, voor den Jaare 866. *Rinasburg*; in 't Verdrag van Bisschop *Willem* de XXIste met den Abt van *Epternach*, A°. 1063. *Rinesburg*; by *Lambertus Schafnaburgensis*, meede *Rinesburg*; by *Claas Kolyn*, omtrent A°. 1170. *Rensburch*, *Rinsborch*, *Rinesborge* en *Rinsborge*; by *Melis Stoke*, A°. 1305. volgens de eerste uytgifte, door *J. Dousa*, na twee Handt-schriften, *Amst.* 1591. *Rensburch* en *Reynsburch*, &c. en volgens een keurlyk Handtschrift op Perkement, uyt het Klooster van *Egmondt*, onder my berustende, *Rensboerch* en *Reinsboerch*, &c. by *Willem Procurator*, A°. 1333. *Rynsburch*, *Rinsburch* en *Rinsburgh*; in seeker Chronyk met de handt geschreven, A°. 1437. onder my berustende, *Reynsburch*, &c. Dese naamen zyn by de latere Geschiedenis-Schryvers gevolgt, sonder merkelyke veranderinge; en ons is geene andere benaaminge voorgekomen, behalven alleen, dat in dien ouden Blaffaart voor A°. 866. gesegt werdt, dat *Rinasburg* voormaals *Rothalnashem* is genoemt geweest. (Siet hier vooren *pag.* 161.)

Door *Rhynsburg*, werdt doorgaans *driederley* verstaan; namentlyk, (1) het oude *Romeynsche* Gebouw, of de *Burg*, welke hier eertydts heeft gestaan, en tot den naame d'eerste aanleydinge gegeven; in wiens plaatse daar na een Gravelyk Lust-Huys schynt gesticht te zyn; (2) Het Dorp deses Naams,

't welke aldaar met der tydt is aangegroeyt; en (3) de Abdye, welke in het selve voor Edele Jonkvrouwen is gesticht geworden. Van de twee eerste hebben wy in de voorgaande Verhandelinge gesprooken; waarom wy hier tot het derde sullen overgaan.

Betreffende de Tydt, wanneer dese Abdye eygentlyk gesticht is, daar omtrent verschillen sommige Schryvers. Eenige seggen, dat deselve in den Jaare 975. is gesticht, en andere wel anderthalve Eeuwe later.

Het oudtste gewag, 't welke wy van sulk een vroegtydige Stichtinge gevonden hebben, is in seekere Chronyk, met de handt geschreven, en onder my berustende, beginnende met den aanvang van 't Graafschap van *Hollandt*, en eyndigende met den Jaare 1437. daar men in de bedryven van *Dirk* de tweede, na 't Verhaal van desselfs stryd met de *Vriesen*, (daar van hier vooren *pag.* 168. &c. is gesprooken;) vindt aangeteekent: " Dese stride ghesciede, daer nu dat Cloester
„ van *Reynsburch* staet; daer dese Graef *Dieric* dede maken,
„ drie Jaer na den stryt ghesciet was. Ende die stryt gescie-
„ de in 't Jaer ons Heren IX hondert ende LXXII. Ende als
„ dit Cloester tot *Reynsburch* ghetimmert was, soe dede Graef
„ *Dieric* die Nonnen comen tot *Reynsburch*. Ende tot *Egmond*
„ dede hi Monnicken wonen; op dat si hem bet mochten
„ bescermen tegen die *Vriesen*. "

Uyt dese Chronyk is naderhandt een andere geformeert, met een Vervolg tot den Jaare 1477. die A°. 1478. *Ter Goude* by *Geeraert Leeu* in druk is uytgegeven, met eenige veranderinge op sommige plaatsen; wordende dese strydt van Graaf *Dirk* daar in aldus beslooten: " Ende dit was in 't Jaer ons Hee-
„ ren IX. hondert ende LXXII. ende op die selve stede, daer
„ nu dat Cloester tot *Rynsburch* staet, dat Graeff *Dierck* dede
„ maecken, drie Jaer na dat hy daer tegens die *Vriesen* street.
„ Ende in dat Cloester dede hy eerst Monnicken woonen;

„ maer

„ maer daerna verſettede hy die Monnicken van *Reynsburch*, „ tot *Egmont*, ende die Nonnen van *Egmont* dede hy tot „ *Reynsburch* comen, om dat ſy hem te bedt mochten ver- „ weren tegens die *Vrieſen*. "

Diergelyken werdt meede verhaalt in de Chronyk, die Ao. 1480. door *Jan Veldenaar* tot *Utrecht* is in 't licht gegeven, ſeggende: " Deſe ſtryt geſchiede op die ſeluer ſtede daer „ nu dat Cloeſter van *Reynsborch* ſtaet, ende was in 't Jaer „ IX. hondert ende LXXII. ende die *Vrieſen* worden hem „ onderdanich. In 't Jaer ons Heren IX. hondert ende LXXV. „ ſtichtede Greue *Dirck*, ende dede maken dat Cloeſter tot „ *Reynsborch*, ende ſettede daer in Gheeſtelicke Monicken „ van Sinte *Benedictus* Oerde. Ende daerna verſettede hi die „ Nonnen van *Egmont* tot *Reynsborch*, ende ſettede die Mon- „ nicken van *Reynsborch* weder tot *Egmonde*, op dat ſi bet „ mochten beſchermen haer Cloeſter teghens die *Vrieſen*, dan „ die Nonnen, &c. "

In een geſchreven *Duytſch* Chronykjen, (volgens *P. Scriverius*, in ſyn *Oudt Batavia*, in 't leven van *Floris* de Vette, die de tydt niet aanteekent wanneer het ſelve geſchreven was;) leeſt men ook het ſelve, doch met verſchil van 't Jaar: „ Deſe ſtrydt van Graef *Diederick* de tweede met de *Vrieſen*, „ gheſchiede daer nu het Clooſter van *Rynsburch* ſtaet, dat „ deſe Graef *Diederick* dede maecken, drie Jaer na dat die „ ſtryt gheſchiet was. Ende die ſtrydt gheſchiede in 't Jaer „ ons Heeren 1462. Ende als dit Clooſter tot *Rynsburch* ghe- „ timmert was, ſoo dede Graef *Diederick* die Nonnen van „ *Egmont* comen tot *Rynsburch*, ende tot *Egmont* dede hy „ Monnicken comen wonen, op dat ſy hen bet mochten be- „ ſchermen teghen de *Vrieſen*. "

Buyten deſe Chronyken, is 'er onſes wetens geen der Oude Hiſtorie-Schryvers, die deſe ſtichtinge ſoo vroeg ſtelt. Onder de nieuwere is ons ook niemandt voorgekomen, de-

welke haar volgt, behalven *R. Snoyus*, die daar over door den Edelen Heere *J. Dousa*, *in Annal. pag.* 398. en door den Geleerden *P. Scriverius*, in syn *Oude Batavia*, in d'aanteek. by *Florus* de Vette, wydtluftig werdt doorgehaalt; seggende dese laatste onder anderen: " Hier uyt blykt, hoe grofselyk dat *Snoyus* doolt, die welke seyt, dat dit Clooster
„ ten tyde van Graef *Diederick* de tweede omtrent het jaer
„ 903. ghesticht is, &c. Onse landsmans *Snoyus* so groffelyk
„ te dwalen, staet niet te lyden. Liever hoort eens wat hy
„ seyt; syn quade *Latynsche* woorden luyden aldus: Graef
„ *Diederick* de tweede in 't Jaer 1402. de *Vriesen* tot *Rynsburch*
„ verwonnen hebbende, heeft het Slot, ter plaetse daer de
„ slach geschiet is, op 't derde jaer daer aen volghende, in
„ een Clooster verandert, ende heeft daer Monnicken in-
„ gheset van *St. Benedictus* Oorde. Die welcke hy daer naer
„ tot *Egmont* verset heeft, brenghende van *Egmont* wederom
„ de Nonnen tot *Rynsburch*, op dat sy van den aenloop der
„ *Vriesen* dies te veyligher souden moghen zyn, ende bewaert,
„ &c. Wel wie hoorden syn leven sulcken kal? Voorwaer
„ 't zyn ongehoorde dinghen. Maer onse Meester heeft dit
„ van syn selven niet. Want ik vinde bynaer 't selfde in een
„ geschreven *Duytsch Chronycxken*, &c." (wiens inhoudt wy daer even hebben gemeldt;) " Dit zyn de eyghen woorden
„ van dat *Duytsche Chronycxken*. Maer 't zyn maer woorden;
„ daer en is geen Waerheydt after. Daerom sal ik van 't ver-
„ schil der Jaeren niet spreeken, &c. " Dus verre de Heere *P. Scriverius*, die in syn *Toets-steen* verder segt: *Immers het Klooster van* Rhynsburgh *was op die tydt noch verre te soecken.*

Hoedaanig dese vroeg-tydige stichtinge door Graaf *Diederick*, en het schryven van *Veldenaar*, *Snoyus*, &c. daar omtrent, by den Geleerden Heere *H. van Rhyn* verschoont werdt, sullen wy hier niet ophaalen; konnende het selve, in de *Oudheeden* van *Rhynlandt*, in d'*Aanteekeningen*, in *Folio*, *pag* 937. 938.

938. nagesien worden. Wy sullen ons hier ook niet met de Jaar-reekeninge ophouden, om deselve te vergelyken, vermits klaar blykt, dat daar in een misslag begaan is. Daarenboven zy de Leser verdacht, dat wy hier het getal en de ordre de Graven volgen, gelyk die doorgaans gestelt werdt, om minder hooftbreeken aan den Leeser te veroorsaaken; schoon wy het anders volkomen met *Claas Kolyn* houden; gelyk wy elders breedtspraakelyk hebben getoont.

Wanneer men de bewysen, dat het Klooster tot *Rhynsburg* door Graaf *Dirk* de tweede soude gesticht zyn, (hier vooren by ons woordelyk ter neêr gestelt;) overweegt, soo sal men gemaklyk sien, dat daar in tastelyke misslaagen begaan worden, omtrent welke die Schryvers malkander blindelings hebben gevolgt. De grootste misslag is daar uyt ontstaan, dat de Schryver of Uytschryver van de Chronyk van Ao. 1437. (als d'oudtste van dese vier;) na alle waarschynlykheit voor *Rhynsburg*, hadde moeten schryven *Bennebroek*; vermits de verwisselinge der Nonnen van *Egmondt*, naar *Bennebroek* door desen Graaf *Dirk* is geschiedt, in welker plaats deselve Monnikken tot *Egmondt* heeft doen woonen. Daarenboven zyn de woorden van die Schryvers: *Graef* Dieric *dede die Nonnen comen tot* Reynsburch; *ende tot* Egmond *dede hi Monnicken wonen;* by de drie volgende Schryvers en Navolgers der eersten Chronyk breeder uytgebreydt, alsse de eerste Autheur mogelyk selfs verstaan heeft; vermits daar uyt geen verwisselinge van *Monnikken* van *Rhynsburg* naar *Egmondt*, en van *Nonnen* van *Egmondt* naar *Rhynsburg*, kan besslooten worden; nademaal hy eygentlyk niet segt, *waar van daan* de *Nonnen* tot *Rhynsburg*, of de *Monnikken* tot *Egmondt* souden gekomen zyn.

Dese verplaatsinge der *Nonnen* van *Egmondt* naar *Bennebroek* werdt door de Monnikken van *Egmondt*, voornamentlyk *Claas Kolyn* (als een onwraakbaare getuyge;) klaar bevestigt; seggende van Graaf *Dirk:* Die

Die Nonnen oic / zoude ic menen /
Heefte hy mede onverlet
Over to Binnebruk geset ;
Ende zett'er in / wat voorder /
Tie van Benedictes Order ;
Ende gaf den Monniken goet /
Jeften vele / in overvloet.

En eenige reegels verder, segt hy van *Arlinde*, 's Graven Dochter:

Ende was / als ic hou gewis /
Tot Bennebrucke ti ierste Abdis.

Dese *Arlinda* of *Erlinde*, by *Wolfgang. Lazius*, *Gerlieva* genoemt, werdt door hem en *R. Snoyus* gesegt, d'eerste Abdisse van *Rhynsburg* geweest te zyn ; 't welke wederom een misslag is, voortkomende uyt den selven oorsprong, dat men voor *Bennebroek*, verkeerdelyk *Rhynsburg* heeft geschreven; nademaal *Claas Kolyn* sulks met duydelyke woorden aanwyst.

Dit oordeelen wy genoeg te zyn, om te bewysen, dat het Klooster van *Rhynsburg* ten tyde van Graaf *Dirk* noch niet in weesen was; onnoodig zynde dit breeder aan te toonen, gelyk gemaklyk soude kunnen geschieden. Laat ons nu eens sien, wanneer het selve eygentlyk gesticht is.

Alle de beste en oudtste Historie-Schryvers van ons Landt betuygen eenpaarig, dat de vermaarde Abdye van *Rhynsburg* gesticht is, in den Jaare 1134. door *Petronella*, Weduwe van Graaf *Floris* de Vette, eene Dochter van Hertog *Dirk* van *Saxen*, en Suster van Keyser *Lotharius*; en wel van den beginne af aan tot een Nonnen-Klooster; zynde de Kerk nog in 't selve Jaar door *Andries van Kuyk*, Bisschop van *Utrecht* ter eere van *Maria* ingewydt. Daar toe schynt zy haar Lusthuys ten besten gegeven te hebben, en heeft de eerste Nonnen

nen uyt *Saxen* doen komen, uyt het Kloöster *Stifterlingeburg*, of *Suppulenteburg*; zynde d'eerste Abdisse, Vrouwe *Cunissa* meede van Edelen Huyse uyt *Saxen* geweest; welke Stichtster, Vrouw *Petronella*, in den Jaare 1144. overlydende, in dit haar Klooster is begraven.

Dit werdt klaar aangeweesen by *Claas Kolyn*; de welke den doodt van Graaf *Floris* A°. 1122. verhaalt hebbende, van desselfs Weduwe, Vrouwe *Petronella* daar by voegt, dat zy het Klooster 12 Jaaren daarna, en alsoo A°. 1134. heeft gesticht; seggende:

> Ende gaf mede vele / mett'er iele /
> Den Godtshuse voer hare mans Ziele /
> Den zi te Rensburch hadde gericht /
> Twaelf jaren / alse men light
> Bevant / nae ire mans sneven.

Besluytende eyndelyk met haaren doodt aldus:

> Ente starf abe overwaer
> XI. hondert en XLIII. Jaer;
> Ende laghet te Rinsborch begraven /
> Date zi vele gaven
> In hoire tiden ane gaf;
> Verder vinden wi ni daer af.

Dese Schryver omtrent A°. 1170. en alsoo kort na dese gevallen geleeft, of deselve mogelyk beleeft hebbende, heeft seekerlyk de omstandigheden deser Stichtinge wel geweten.

Melis Stoke, die syn Rym-Chronyk omtrent A°. 1305. schreef, betuygt, na 't verhaal van 't verslaan van Swarte *Floris*, (den Soon van de Gravinne *Petronella*, en Broeder van Graaf *Dirk* de sesde;) desselfs begravenis met dese woorden:

Ende (wert) te Rensboerch ghedraghen/
In 't cloester dat syn moeder stichte/
Ende begrauen/ seghet 't ghedichte.

En een weinig verder, verhaalt hy den doodt van de Gravinne *Petronella* aldus:

XI. hondert XL. ende viere
Bescreef men/ doe die goedertiere
(Des Vetten Graue Florens wyf/)
Pieternelle ende haer lyf;
Ende was te Reinsboerch begrauen/
Dat si stichte met haren hauen/
In die ere der Moeder ons Heren.
Aldaer leghetse noch met eren.

Willem Procurator, die syn Chronyk in de *Latynsche* Taale geschreven heeft, tot aan den Jaare 1333. segt op 't Jaar 1134. aldus:

„ In 't Jaar M.C XXXIV. zyn de Nonnen van *Saxen*, van „ het Klooster *Stichterlingeburch*, door 't beleydt der Gravinne „ *Petronella* gebragt te *Rynsburch*; by welke Nonnen een uyt„ neemende deftigheit van Religie, en kennisse van Kloos„ ter-plicht is geweest; gelyk derselver vlytigheit noch ten „ huydigen daage blykt, in de geene, die door haare leeringe „ onderweesen zyn.

„ In 't selve Jaar den XVII. *Kalend.* van *October*, is de„ selve Kerk in *Rynsburch*, die de voorzeyde Gravinne ter „ eere van de H. Maaget *Maria* gesticht hadde, gewydt, door „ *Andries*, Bisschop van *Utrecht*.

„ In 't Jaar M.C.XLIV. is de Gravinne *Petronella*, Huys„ vrouwe van Graaf *Floris* de Vette, overleeden, en in 't Kloos„ ter van *Rynsburg*, dat zy selfs hadde gesticht, eerlyk begraven."

Jo-

Johannes Beka, in 't Leven van *Godebald* de XXIVste, Bisschop van *Utrecht*, segt, volgens syne eygene woorden in den *Latynschen* Text:

„ De Gravinne *Petronella* stichtede uyt Godtvruchtigheit, na
„ den doodt haares Mans, een Nonnen-Klooster van *St. Be-*
„ *nedictus*-Orden, ter eere van de onbevlekte Maaget *Maria*
„ en den zeegepraalenden Martelaar *St. Laurens*, in het (*al-*
„ *lodiaale*) onleenbaare goedt van haar Kasteel, 't welke *Rhyns-*
„ *burg* werdt genoemt; dewelke daarna op den X *Kalend.*
„ der Maandt *Juny* in *Christo* rustende, aldaar met een prach-
„ tige uytvaart is begraven."

En volgens de oude en vermeerderde Oversettinge:

„ *Petronella*, syn (*Florens*) Wyf, die veel aelmoesen gaf voer
„ hoir mans siele, ende die stichte een clooster van Nonnen,
„ van Sinte *Benedictus* Oirden, in die eer van onser Vrou-
„ wen, ende Sinte *Benedictus*, des gloriosen Martelairs, by
„ horen casteel dat *Reinsburch* hiet; die daerna op die 10 *Ka-*
„ *lende* van *Junius* ruste in Gode; ende is in den selven cloos-
„ ter begraven met costeliker uitvaert."

NB. Dat de Vertaalder hier verkeerdelyk ter eere van *St. Benedictus*, in de plaats van *St. Laurens* heeft geset, blykt uyt den Oorspronglyken *Latynschen* Text, en onse vertaalinge.

Willem Heda, in 't leven van *Godebald* de XXIVste, Bisschop van *Utrecht*, segt in 't *Latyn* met korte woorden:

„ Wiens (*Floris*) Huysvrouwe, *Petronella*, een Klooster stich-
„ tede, by haar Kasteel in *Rynsburch*, daar zy ook rust."

Eyndelyk sal ik hier noch byvoegen, 't Verhaal van *J. de Leydis*, in de *Egmondtsche* Chronyk, uyt het *Latyn* vertaalt, seggende:

„ Toen heeft *Petronella*, Gravinne van *Hollandt*, na den
„ doodt van haaren Man, een Nonnen-Klooster van *St. Be-*
„ *nedictus* Orden gesticht en getimmert, in 't Jaar 1133. ter
„ eere van de zaalige Maaget *Maria*, en van den beroemden

„ Martelaar *St. Laurens*, in (*allodio*) het onleenbaare Goedt
„ van haar Kasteel, 't welk *Rhynsburg* werdt genoemt; en de
„ Nonnen zyn daar in gebracht uyt *Saxen*, van het Klooster
„ *Stuterlingerburch*, door toedoen van de Gravinne *Petronel-*
„ *la*; in dewelke groote yver van Godtsdienst, en geen kley-
„ ne kennisse van Kloosterlyke plicht uytmuntede; welker
„ vlydt noch hedensdaags uytmunt, in de geene die door
„ haare onderwysinge hervormt zyn. In het selve Jaar ook, op
„ den XVI. *Kalend.* van *October*, is de Kerk tot *Rhynsburg*
„ gewydt, ter eere van de zaal. Maaget *Maria*, door den
„ Bisschop *Andries*; en is aldaar tot de eerste Priorinne aan-
„ gestelt *Cuniza* of *Cunera*, &c. "

Eyndelyk voegt hy daar by:

„ De Gravinne *Petronella* is eyndelyk, in den Jaare des Hee-
„ ren MCXLIV., op den X *Kalend.* van *Juny* in *Christo* ge-
„ rust, en met een kostelyke Uytvaart in 't Klooster van *Rhyns-*
„ *burg* begraven, 't welke zy selve hadde gesticht.

Het getuygenisse van nieuwere Schryvers hier by te voegen, oordeelen wy onnoodig, vermits de stichtinge hier klaar genoeg is aangeweesen.

In den Jaare 1138. heeft *Dirk* de sesde, Graaf van *Hollandt*, en Soon van de Gravinne *Petronella*, een Beedevaart naar *Jerusalem* gedaan; en 's Jaars daarna over *Romen* naar huys keerende, heeft hy aldaar de twee Kloosters van *Rhynsburg* en *Egmondt*, die door syne Voorouders waren gesticht en begiftigt, van het Bisschoplyke Rechts-gebiedt ontheven, en deselve, onder een Jaarlyksche Schattinge, ter bescherminge van *St. Pieter*, (dat is, van den Paus;) opgedraagen. De opene Brief tot dien eynde door *Innocentius* de tweede verleent, is (volgens de verbeteringe van *Boxhornius*, na een oudt Handtschrift op Perkement;) van den volgenden Inhoudt:

„ INNOCENTIUS Bisschop, Dienaar der Dienaaren Godts,
„ aan synen beminden Soone *Walterus*, Abt van het *Egmondt-*

„*sche*

„ *ſche* Klooſter, en aan deſſelfs nazaaten, die hem ten eeu-
„ wigen daage wettig ſullen opvolgen. De Edele Man DIE-
„ DERIK, Graaf van *Hollandt*, naar *Jeruſalem* reyſende,
„ heeft zich in onſe tegenwoordigheit vertoont. Onder meer
„ andere dingen, die wy met hem, over de verbeteringe der
„ zeeden, en over de aanſtellinge van ſyn leven verhandelt
„ hebben, heeft de gemelde doorluchtige Man, ſoo uyt ſyn
„ eygen Naame, als uyt de Naame van ſyne Moeder de Gra-
„ vinne PETRONELLA, het Klooſter van *Egmondt*, gelyk
„ meede dat van *Rhynsburg*, uyt een beweeginge van Godt-
„ vruchtigheit, aan den Heyligen *Petrus*, Prins der Apoſte-
„ len, in eygendom opgedraagen en overgelevert. Waarom
„ wy, die wel meeſt verplicht zyn de Gerechtigheden van
„ dien Sleutel-draager des Hemels te verdeedigen; deſelve
„ eerwaardige Plaatſen in eygendom, en onder de beſcher-
„ minge van de Heylige *Roomſche* Kerke aanneemen; en wy
„ hebben die ook, met al het geene tot die Plaatſen behoort,
„ door de beſchuttinge van dit tegenwoordige geſchrift be-
„ veyligt; en vaſtgeſtelt, dat alle de beſittingen en Goede-
„ ren, beſtaande ſoo in Kerken, als in Tienden, Lande-
„ ryen, Wyngaarden, Wateren, Boſſchen, Beemden, of
„ in iets anders, wat het ook zy, die deſelve Klooſters te-
„ genwoordig gerechtelyk en wettiglyk beſitten, of in 't toe-
„ komende, door afſtandt der Pauſſen, door mildtdaadig-
„ heit der Koningen of Vorſten, door de Opdracht der Ge-
„ loovigen, of op andere rechtmaatige wyſen, onder Godts
„ zeegen, noch mogen verkrygen, ons ten eeuwigen daage
„ vaſt en ongeſchonden ſullen toebehooren. Dierhalven verbie-
„ den wy, dat het geen menſche ter Wereldt in geenderley
„ wyſe geoorlooft ſal zyn, de gemelde Klooſters lichtveerdig-
„ lyk te verſtooren, of derſelver beſittingen wech te nemen,
„ of wechgenomen zynde, te behouden, en te verminderen;
„ of haar eenige andere moeyelykheden aan te doen. Maar

„ wy willen, dat alle die goederen in ſyn geheel ſullen be-
„ waart worden, voor het aanſtaande gebruyk der geenen,
„ tot welkers onderhoudt, en aan welkers beſtieringe deſel-
„ ve zyn gegeven geweeſt. En ten teeken, dat de gemelde
„ Kloosters onder het Rechtsgebiedt van den Heyligen *Petrus*
„ behooren, ſult gy en uwe Nazaaten Jaarlyks vier Stuyvers
„ *Friſingiſche* Munte, (*Quatuor Solidos Friſingenſis Moneta*,) aan
„ ons en onſe Nazaaten tot een ſchattinge betaalen. En by-
„ aldien eenige Kerkelyk of Wereldtlyk Perſoon, van deſe
„ onſe Conſtitutie kennis hebbende, zich mogte verſtouten
„ deſelve moedtwilliglyk te overtreeden, indien hy, voor de
„ tweede en derde-maal vermaant zynde, ſyne misdaadt door
„ geen behoorlyke boete verbetert, die moet van het aller-
„ heyligſte lichaam en bloedt van onſen Godt en onſen Hee-
„ re en Verloſſer *Jeſus Chriſtus* verſteeken worden, en in 't
„ laatſte Oordeel een geſtrenge ſtraffe ondergaan: Maar de
„ vreede onſes Heeren *Jeſu Chriſti* zy over alle de geene,
„ die de gerechtigheden der gemelde Plaatſen bewaaren; ſoo-
„ daanig, dat zy alhier de vrugten van haare goede werken
„ genieten, en hier namaals by den geſtrengen Rechter de
„ belooninge des eeuwigen vreedes mogen vinden. Amen!
Aldus onderteekent: Ik *Innocentius*, Biſſchop der Catho-
„ lyken Kerke. Ik *Conradus*, Biſſchop van *Sabina*. Ik *Gerar-*
„ *dus*, Prieſter-Kardinaal, onder den Tytel van 't H. Kruys te
„ *Jeruſalem*. Ik *Theodeminus*, Biſſchop van *St. Rufina*. Ik *Al-*
„ *bertus*, Biſſchop van *Alba*. Ik *Lucas*, Prieſter-Kardinaal,
„ onder den Tytel van *St. Johannes* en *Paulus*. Ik *Albertus*,
„ Biſſchop van *Hoſtia*. Ik *Ancelmus*, Kardinaal-Prieſter van
„ *St. Laurens* in *Lucina*. Ik *Otto*, Diaaken-Kardinaal van *St.*
„ *Gregorius ad velum aureum*. Ik *Gregorius*, Diaaken-Kardi-
„ naal van den Heyligen Engel Gegeven in *Lateranen*, door
„ de handt van *Emericus*, Diaaken-Kardinaal en Kantzelier
„ der H. *Roomſchen* Kerke, den laatſten dag der Maandt *Fe-*
„ *bruary*,

„ *bruary*, in de derde Indictie; in 't Jaar der Mensch-wor-
„ dinge des Heeren 1139. en in 't elfde Jaar des Pausdoms
„ van onsen Heere *Innocentius* de tweede."

Dese Paussselyke vergunninge is door *Heribertus*, Bisschop van *Utrecht*, (volgens 't bericht van *Heda;*) goedtgekeurt en bevestigt.

De Pausen van *Romen*, van sulk een bevallige Dogter, gelyk dese Abdye was, niet sonder reeden veel werks maakende, hebben deselve van tydt tot tydt, met veele Bullen en Brieven van Voorrechten en Vergunningen, voorsien; daar van een groote Lyst by *Boxhorn*, *Van Leeuwen* en *Pars* staat aangeteekent; die haar soo wel van *Romen*, als van *Avignon*, en andere Residentie-Plaatsen der Pausen, wierden toegesonden.

Maar nademaal dese Abdye, buyten de Loode Brieven en Bullen der Pausen, voornamentlyk Inkomsten, Landeryen, geldt en goedt noodig hadde, om daar van te leven en te bestaan, hebben de Graven en Gravinnen van *Hollandt* deselve van tydt tot tydt Vorstelyk en mildtdaadig begiftigt.

De eerste Stichtster, Gravinne Weduwe *Pieternella*, behalven dat zy haare Adelyke Wooninge tot *Rhynsburg* ten besten gaf, en deselve in dese Abdye veranderde; vereerde, beneffens haaren Soone Graaf *Dirk* de Sesde, aan dit gesticht, daarenboven, het Dorp en de Heerlykheit van *Rhynsburg*; verscheyde Landeryen en Inkomsten te *Noortwyk*, by *Delft*, het geheele Landt, Rechtsgebiedt, en de Thienden te *Aalsmeer*, &c.

Sophia, Gravinne Weduwe van *Dirk* de sesde, (die in den Jaare 1176. op haare derde Beedevaart naar 't Heylige landt is overleeden;) heeft aan dese Abdye ook veele weldaaden beweesen. Onder anderen heeft zy aan deselve gegeven 125 Ponden, de goederen van *Scyhe* en *Ryswyker-broke*, 40 Ponden op 40 Bunder Landt in 't landt van *Gravesant*, beneffens de Goederen van *Warmondt*. *Willem Procurator* pryst haar ongemeen; seggende onder anderen, dat zy Gode en Menschen

ſchen aangenaam, en by uytneementheit mildtdaadig omtrent de armen was; gedraagende zich als een tweede *Dorcas*, met Rokken en Kleederen voor de arme luyden te maaken; voegende eyndelyk daar by: *Dat zy de Kerk tot* Rhynsburg, *van de grondt heeft opgehaalt, en gelukkig voltimmert.*

Melis Stoke betuygt dit meede, ſeggende:

Dat monſter van Reinsboerch mede
Dede ſi maken al op van gronde/
Die noch ſcone ſtaet terſtonde.

Vermits deſe Abdye, ſoo onlangs eerſt geſticht, noch maar weinig Jaaren geſtaan hadde, ſal hier door, na alle waarſchynlykheit, het verder ophaalen en voltrekken van de begonne Gebouwen verſtaan worden. Want dat men daar meede verſcheide Jaaren beeſig is geweeſt, kan men niet alleen uyt de grootheit van het werk oordeelen; maar ook uyt de woorden van *Willem Procurator*, dewelke betuygt, *dat de Kerk te* Rhynsburg eerſt eenige Jaaren daarna, namentlyk *den* 6 Nonas *van* Mey, *in den Jaare* 1183. *door* Boudewyn, *Biſſchop van* Utrecht *is ingewydt.* Ondertuſſchen is die vreugdt kort van duur geweeſt, vermits deſe Kerk maar eenige daagen daarna, beneffens de Abdye, door de vlamme is verſlonden; gelyk de laatſtgemelde Schryver met deſe woorden betuygt: *Op den derthienden dag na de inwydinge der Kerke, is deſelve, beneffens het Klooſter, door een deerlyken brandt verteert; en de meeſte Nonnen buyten 's landts gebracht wordende, ſtrekten tot een waarachtig getuygeniſſe van derſelver ellenden.* Dit ſal ook mogelyk de reeden geweeſt zyn, waarom de Abdiſſe *Sophia*, Dochter van Graaf *Dirk* de ſesde, en Suſter van Graaf *Floris* de derde, in den Jaare 1186. haar Abdyſchap van *Rhynsburg* van ſelve heeft neergelegt. Maar nademaal derſelver Nigte *Agnes* van *Hollandt*, Dogter van Graaf *Floris* de derde, in

haare plaatse tot Abdisse wierdt verkooren, en *Hadewich*, meede Dogter van *Dirk* de sesde, en Suster van *Sophia*, toen noch Nonne te *Rhynsburg* was, sal dese Abdye niet lange verwoest zyn gebleven.

Dirk de sevende, en desselfs Huysvrouwe *Aleydt*, Graaf en Gravinne van *Hollandt*, hebben haare gunst en geneegentheit aan *Rhynsburg* betoont; met niet alleen de milde giften van de Gravinne *Petronella*, en van Graaf *Dirk* derselver Soon, volkomen te bevestigen, maar ook noch meer daar by te voegen; gelyk blykt uyt seekeren Brief van den Jaare 1199. zynde van desen Inhoudt:

„ In den Naame der Heylige en onverdeelbaare Drie-eenig-
„ heit! Allen Geloovigen in *Christo*, soo wel toekomende
„ als tegenwoordige, zy hier meede kennelyk, dat Ik DIE-
„ DERIK, door de genaade Godts Graaf van *Hollandt*,
„ en ALEYDT, Gravinne, de giften, welke de Eerwaar-
„ dige *Petronella*, Gravinne van *Hollandt*, en *Diederik*, der-
„ selver Soone, aan de Kerke van de H. *Maria* te *Rhynsburg*
„ tot een eeuwige besittinge hebben opgedraagen, bevesti-
„ gen, en tegens alle tegenspreekingen van onse Nazaaten,
„ met het onderdrukken van ons Zeegel hebben verseekert;
„ zynde derselver beschryvinge als volgt: Het Dorp *Rhyns-*
„ *burg* selve, en haare Gerechtigheden in het selve; in het Dorp
„ genaamt *Nortghe*, neegen Erven en een half, insgelyks
„ met al haar recht, behalven dat derselver bewoonders het
„ vyfde gedeelte der Beede van den Graaf in *Nortghe* moeten
„ betaalen; in seeker landt, genaamt *Lede*, ses Mansen, dat
„ is *Hoven;* en drie Mansen in *Delf*, met sulk recht, dat de
„ bediendens van den Graaf, in deselve woonende, de Beeden
„ van den Graaf sullen betaalen, doch de Kinderen daar op
„ woonende sullen alleen aan de Kerke verantwoorden:
„ Daarenboven, het geheele Landt en 't Rechtsgebiedt van
„ *Alsmeer*, en 't Rechtsgebiedt 't welke zy daar hadden; als

„ meede alle de Thienden dier Landen, hebben zy tot een
„ eeuwigduurende besittinge opgedraagen. Doch Ik, Graaf
„ *Diederik*, Soon van de Gravinne *Ada*, beneffens de Gra-
„ vinne *Aleydt*, myne Huysvrouwe, tot laavenisse onser zie-
„ len, ten voordeele van de Kerke van *Rhynsburg* willende
„ voorsien, hebben tot verwisselinge, en in vergeldinge van de
„ Landen en 't Rechtsgebiedt van *Asmeer*, het Landt in *Wal-*
„ *cheren*, 't welke ons in eygendom toebehoorde, te weten
„ twee hondert en vyftig (*Mensuras*) Gemeeten, aan de voor-
„ noemde Kerke onveranderlyk opgedraagen; dewelke ik
„ van alle Beede des Graafs en aanrandinge der omleggen-
„ de vry verklaare, en met het onderdrukken van ons Zee-
„ gel, dese vrydom voor eeuwig bevestige. Getuygen hier van
„ zyn, de Gravinne *Ada*, haar Soon *Floris*, *Hugo van Voor-*
„ *ne*, *Nicolaus van Haarlem*, *Arnoldus*, (*Dapifer*) Spysdraa-
„ ger, *Hendrik* desselfs Broeder, *Dirk Bertholdus*, *Barthole-*
„ *meus van Voorne*, *Floris* de Schenker, *Willem van Eg-*
„ *mondt*, *Gislerus van Kerkwerf*, *Tiederik Neveke*. Aldus ge-
„ daan, in den Jaare der Menschwordinge onses Heeren duy-
„ sendt een hondert negen en negentig, onder de regeerin-
„ ge van *Hendrik*, den *Roomschen* Keyser en Koning van *Si-*
„ *cilien*; *Diederik*, Bisschop van *Utrecht* voorsittende."

Dese Handtvest, (een der oudtste die thans in *Hollandt* noch in weesen is;) in de *Latynsche* Taale op Perkement geschreven, berust nu noch suyver en gaaf onder de Archiven der Abdye van *Rhynsburg*; bevestigt met een Zeegel, gedrukt in blinkendt bruyn-roodt bye-was, uythangende aan een roode zyde streng van enkele t'zaamen vergaderde draaden, kruysselings op de Plike doorgestooken, verbeeldende den Graaf te paardt, met het swaart in de rechterhandt, en een driekant Schildt en Waapen voor de borst; zynde het Waapen op 't Schildt door den tydt onsigtbaar geworden, gelyk ten deele de beeltenis van den Graaf te paardt; dog dese

dese Letteren van het omschrift volkomen leesbaar: THEODERICUS DEI GRACIA HOLLANDENSIUM COMES; dat is: *Diederik, door Godts genaade, Graaf der Hollanderen.* Het was selve is dikker als een duym, en overdekt met seeker geel vernis; waar door de nette beeltenis van 't afdruksel bedorven, doch het was selve te beter bewaart is. Volgens de keurlyke aanmerkinge van den Geleerden Heere *P. van der Schelling*, in syn doorwrogt werk, genaamt *Hollands Thiend-regt.*

Insgelyks hebben de laatstgemelde Graaf en Gravinne, de milde giften van wylen de Gravinne Weduwe *Sophia* met den volgenden Brief A°. 1200. bevestigt:

„ Ik DIEDERIK, door Godts genaade Graaf, en A. (of *A-*
„ *leydt,*) myne Huysvrouwe, Gravinne van *Hollandt*, maaken be-
„ kendt, soo wel aan de tegenwoordige, als aan de nazaa-
„ ten. Dat de Goederen, welke *Sophia*, eertydts Gravinne
„ van *Hollandt*, zaaliger gedachtenisse, aan de Kerke van *Rhyns-*
„ *burg* mildtdaadig heeft gegeven; te weten CXXV. Pon-
„ den, en de Goederen van *Scyhe;* ook de Goederen van
„ *Riswikerbroke*, en XL. Ponden op XL. Bunderen (*Juge-*
„ *ra*) Landts, in 't Landt, 't welke genoemt werdt *'s Gra-*
„ *ven-sandt;* en de Goederen van *Wormonde;* Wy ook, ge-
„ lyk meede onse Oom *Otto* Graaf van *Benthem*, en desselfs
„ Suster, de Abdisse *Sophia*, voor de Ziele van de voorge-
„ melde Gravinne *Sophia*, en van Graaf *Diederik* haaren Man,
„ en voor de zielen syner Kinderen, en van alle nazaaten,
„ soo wel van haar, als van ons; aan de voornoemde Kerke
„ door onse handen bevestigen; op die voorwaarde, dat zy
„ dese Goederen in Aalmoesen behouden, met onsen raadt
„ en van onsen Oom, Graaf *Otto* voorgemeldt; en op dat
„ dese dingen vast en seeker mogen blyven, hebben wy desen
„ Brief met ons Zeegels bevestigt. Getuygen daar van zyn
„ dese, *Boudewyn van Haltbena*, *Hugo van Voorne*; *Symon*
„ *van Hertehem*, *Willem van Teylingen*, *Arnoldus* (*Dapifer*)

„ Spys-

„ Spys-draager, *Johannes van Ryswyk*. Gegeven tot *Leythen*, „ in den Jaare M. CC. op de XII. *Kalend.* van *Septemb.* de „ Maane acht daagen oudt zynde."

Dese Brief werdt by *Boxhorn*, door misslag op 't Jaar 1212. gestelt, soo wel in de *Latynsche*, als *Duytsche* uytgifte; doch moet A°. 1200 zyn, soo als hier staat, gelyk uyt het Register der Archiven van *Rhynsburg* blykt; ook is Graaf *Dirk* de VII^de reets A°. 1203. overleeden; zynde na alle waarschynlykheit dit abuys daar door veroorsaakt, dat de Drukker van den *Latynschen* Text, by 't Jaargetal MCC. den dag van XII. *Kalend.* sonder onderscheydt heeft aan malkander gevoegt, 't welke de Vertaalder in het *Duytsche* heeft nagevolgt.

Willem d'Eerste, Graaf van *Hollandt*, (wiens Dochter van het eerste Bedde, *Ada* van *Hollandt*, Abdisse van *Rhynsburg* is geweest;) heeft, behalven de gunsten, door synen Broeder Graaf *Dirk* aan dese Abdye verleent, deselve A°. 1213. ontheft van alle lasten, beedingen en schattingen, *Hollandt* toebehoorende, op hondert Gemeeten Landt, onder het Ambacht van *Oostkapelle* geleegen; met den volgenden Brief:

„ In den Naame des Vaders, des Soons, en des Heyligen „ Geestes, Amen! Ik WILLEM, Graaf van *Hollandt*, „ maake hier meede bekendt, soo wel aan de tegenwoordi„ ge, als toekomende, dat ik, vorsien willende omtrent „ de zaaligheit myner ziele, die van myne Huysvrouwe, ge„ lyk meede van onse Kinderen; hondert Gemeeten Landts, „ geleegen in 't Ambacht van *Oostkapelle*, toebehoorende de „ Kerke van *St. Maria* te *Rhynsburg*, van alle laste van bee„ dinge, en van alle andere beswaaringe van schattinge, soo „ verre sulks onder het Recht van *Hollandt* is behoorende, „ geheel hebbe bevrydt en ontslaagen, tot in der Eeuwig„ heit; buyten dat Landt, 't welke myn Broeder Graaf „ *Diederick* op deselve wyse aan die Kerke heeft vry gegeven.

„ Doch op dat dit myn bedryf vast en onverbreekelyk onder-
„ houden worde, heb ik gewilt, dat men desen tegenwoor-
„ digen Brief met het getuygenisse mynes Zeegels, en de be-
„ scherminge van Getuygen soude bevestigen. Dit zyn de
„ Naamen der Getuygen, ten overstaan van welke de onder-
„ teekeninge geschiet is: *Pieter van den Duynen*, *Daniel van*
„ *Tholan*, *Pieter van Middelburch*, Abten; *Hugo van Voorne*,
„ *Godfried van Breda*, *Willem van Ryswyk*, *Dirk van Teylinge*,
„ *Jacob*, Kastelleyn van *Leyden*, *Willem van Koudekerk*, *Wou-*
„ *ter van Cruninge*, *Gillis van Sabbinge*, *Simon Nevekin*. Ge-
„ daan in 't Jaar der Mensch-wordinge des Heeren, een duy-
„ sent twee hondert en dertien, in de Maandt van Decem-
„ ber. Gegeven door de handen van mynen Schryver te
„ *Middelburg*."

Dese hondert Gemeeten Landts, zyn op deselve wyse door *Ferdinandt* en *Johanna*, Graaf en Gravinne van *Vlaanderen*, meede van alle belastinge ontheven, voor soo verre het Recht van *Vlaanderen* betrof; volgens een verzeegelden Brief, gegeven 's Maandaags voor *Christi* geboorte, A°. 1213.

De voorgemelde *Willem* de eerste, Graaf van *Hollandt*, heeft in den Jaare 1222. aan de Abdye van *Rhynsburg* seekere Renten gemaakt, om daar voor syne Heerlykheit van *Boskoop*, van den Heere *Gysbert van Amstel* vry te koopen, en met alle rechten en Inkomsten van al het gezaayde en ongezaayde voor eeuwig in eygendom te besitten; volgens den onderstaanden Brief:

„ In den Naame der Heylige en onverdeelde Drie-Eenig-
„ heit! Ik WILLEM, door Godts genaade Graaf van
„ *Hollandt*, heb hier meede een iegelyk willen te kennen ge-
„ ven, soo wel tegenwoordige, als toekomende. Dat ik tot
„ een Hulp-middel voor myne ziele, en die van myne Voor-
„ Ouders, aan de Kerke van de H. *Maria* te *Rynsburg* hebbe
„ aangeweesen, hondert Ponden, te ontfangen uyt onse eer-

„ ste inkomsten in *Delf*, en in *Pinacker*, en in *Maeslant*, en in
„ *Flerdlinc*; op dese wyse, dat 'er in het eerste Jaar sal be-
„ taalt worden vyftig Ponden, en in het tweede Jaar vyf-
„ tig. Met dese voorzeyde hondert Ponden, sal de Abdisse
„ onse Goederen in *Buckescop* wederom koopen, van den Hee-
„ re *Gysbert van Aemstel*, tot eygendom van haar Klooster;
„ en salse het selve Klooster van *Rhynsburg* in eeuwigheit besit-
„ ten, met volkomen recht, gelyk deselve by ons en onse Voor-
„ ouders syn beseeten. Daarenboven sal Mevrouwe de Ab-
„ disse aan de Soonen van den Heere *Egbert van Aemstel* be-
„ taalen, vyftig Ponden; en alsoo sal het voorzeyde Klooster
„ van *Rhynsburg*, alle Rechten en Inkomsten in *Buckescop*, soo
„ wel van het gezaayde, als ongezaayde eeuwiglyk genieten.
„ Doch voor dese Aalmoesen sal Mevrouwe de Abdisse een
„ Priester aanstellen, aan een bysonderen Altaar, om dienst
„ te doen, ter gedachtenisse van ons, van onse Huysvrouwe
„ *Aleidis*, en van onse Voor-Ouders. Op dat dit ons reede-
„ lyk bedryf vast en verseekert soude blyven, en onverbree-
„ kelyk by onse Nazaaten onderhouden worden, soo hebben
„ wy dit tegenwoordige geschrift met ons Zeegel doen be-
„ vestigen. Gedaan in 't Jaar der Genaade M. CC. XXII.
„ Onder den Ban van dese saake zyn Getuygen, de Abt van *Eg-*
„ *mondt*, *Terekinus* Monnik, *Gerardus* Deeken van *Kennen-*
„ *landt*, *Willem* Deeken van *Rhynlandt*, *Willem* Persoon
„ van *Voorholt*, *Hendrik van Norge*, *Albert* Kapellaan, Prie-
„ sters: En Leeken, *Maria* Gravinne, *Isbrandus*, *Bartholomeus*,
„ *Ibeloc* van *Harlem*, *Dirk van Wasnar*, *Jacobus* Kastelleyn,
„ *Willem van Egmondt*, beneffens veel meer andere."

Alydt, eerste Huysvrouw van desen Graaf *Willem* van *Hollandt*, vereerde aan de Kerk van *Rhynsburg* een Goude Kruys, 't welke gesegt wierdt, den Ridder *Wouter van Persyn* onder het bidden in de handen gekomen te zyn. Daarenboven maakte dese Gravinne aan het voornoemde Klooster veel

Bo-

Boter, die zy Jaarlyks ten behoeve van de keuken aldaar deedt leveren.

Maria, tweede Huysvrouwe en Weduwe van Graaf *Willem*, maakte A°. 1223. eenige Renten en Inkomsten aan dese Abdye, tot stichtinge van Ziel-Missen voor haaren overleedenen Man; met den volgenden Brief:

„ Ik MARIA, eertydts Gravinne van *Hollandt*, heb hier
„ meede aan een iegelyk, soo wel toekomende, als tegen-
„ woordige, willen bekendt maaken: Dat Ik, tot een hulp-
„ middel voor de Ziele van mynen Man, Godtvruchtiger ge-
„ dachtenisse, WILLEM, eertydts Graaf van *Hollandt*,
„ gehouden sal zyn, binnen twee Jaaren vyftig Ponden *Hol-*
„ *landtsch* te betaalen, om daar voor Renten te verkrygen
„ voor de Kerke van *St. Maria* te *Rynsburg*; en voornament-
„ lyk daar toe, op dat op seeker Altaar, aan de voeten van
„ desselfs Graf opgerecht, alle daagen, als het geoorlooft is,
„ en gewoonlyk plagte te geschieden, voor hem eene Misse
„ gedaan sal worden, voor de overleedene Geloovige; als
„ ook, tot dat ik deselve volkomen voldaan sal hebben, dat
„ ik Jaarlyks, op den dag der Geboorte des Heeren, aan de
„ voornoemde Kerke, vyf Ponden van deselve Munte sal
„ verschuldigt zyn te betaalen. Ter gedachtenisse en bevesti-
„ ginge van dese dingen, heb ik desen Brief met het aanhan-
„ gen van myn Zeegel, en door de ondergeschrevene Getuygen
„ verseekert. Het Zeegel van *Floris*, Graaf van *Hollandt*, *Wil-*
„ *lem van Thelingen*, *Philip van Wassenere*, *Maerten van Mon-*
„ *ster*, Schildtknaap, &c. Meester *Hendrik van Steen*, Ca-
„ nonnyk van *Brugge*, en veele andere, soo wel Geestelyke,
„ als Wereldtlyke. Gedaan tot *Rhynsburg*, in de tegenwoor-
„ digheit van de Abdisse *Emessa*, en van het Capittel te
„ *Rhynsburg*, in 't Jaar der Genaade M. CC. XXIIII. in de
„ Maandt *Juny*. "

In het Tonneel van *Hollandt* van *Boxhorn*, vindt men desen

sen Brief gedagteekent A°. 1213. doch dat het A°. 1223. moet zyn, blykt uyt het Register der Archiven van *Rhynsburg*; ook heeft Graaf *Willem* noch tot A°. 1223. toe geleeft, en dese Brief is eerst na desselfs doodt uytgegeven.

Floris de Vierde, Graaf van *Hollandt*, heeft A°. 1223. niet alleen den eygendom van *Boskoop* aan de Abdisse van *Rhynsburg* erkendt, maar deselve ook van den Toll te *Moordrecht* ontheven en vry verklaart; volgens desen openen Brief:

„ FLORIS, Graaf van *Hollandt*, aan alle, die desen te-
„ genwoordigen Brief sullen sien, Heyl! Dat uw geheele Ge-
„ meynte weete, dat wy alle Mannen, woonende tot *Rhyns-*
„ *burg* en tot *Buecscoep*, die aan de Abdisse en het Klooster
„ van *Rhynsburg* toehehooren, van nu voortaan hebben goedt
„ bevonden te bevryden, van alle Schattinge des Tolls,
„ aan ons Toll-Huys te *Moerdrecht*, van alle de dingen en goe-
„ deren, die zy daar voorby voeren, 't zy datse deselve wil-
„ ligen beesigen, of aan haare eygene huysen gebruyken. Doch
„ wanneer zy eenige deser goederen daar voorby voeren om
„ se te verkoopen, alsden willen wy, dat zy van dese goe-
„ deren gehouden sullen zyn den behoorlyken Toll te betaa-
„ len. Tot getuygenisse van dien, hebben wy het tegenwoor-
„ dige Geschrift met ons Zeegel doen bevestigen. Gegeven
„ in het Jaar des Heeren M CC. XXIII. 's Donderdaags na
„ de onthoofdinge van *St. Jan* den Dooper."

Deselve Graaf *Floris* bevestigde A°. 1232. de Gifte van syne Stief-Moeder Vrouwe *Maria*, Weduwe van Graaf *Willem* d'eerste, van vyf Ponden Jaarlyks; aanwysende waar uyt, en waar toe deselve souden betaalt worden, met desen Brief:

„ Ik FLORIS, Graaf van *Hollandt*, maake hier mee-
„ de bekendt, aan een iegelyk, die desen Brief sullen sien:
„ Dat ik hier meede verseekere en bevestige, de Gifte,
„ welke Mevrouwe *Maria*, eertydts (*Imperatrix*,) Heerschter,
„ aan de Abdisse en het Klooster van *St. Maria* te *Rhynsburg* heeft

„ ge-

„ gegeven ; te weten , vyf Ponden Jaarlyks ; twee tot een „ Pitantie voor de Jonkvrouwen, en drie Ponden voor een „ Ziel-Misse op den dag van *Poncianus;* ter goeder gedach„ tenisse van mynen Vader , *Willem* Graaf van *Hollandt* ; en „ sullen de gemelde vyf Ponden Jaarlyks ontfangen worden , „ in 't Ambacht van *Dordrecht* , 't welke gemeenlyk *Scrot-* „ *ambacht* werdt genoemt, op het getuygenisse van desen te„ genwoordigen Brief. Gegeven in het Jaar der Genaade „ M. CC. XXXII. tot *Leyden* , den eersten Sondag na *St.* „ *Matthys*-dag. "

Gerard van *Amstel*, Schildtknaap, heeft by een openbaaren Brief A. 1233. verklaart, gereedt te zyn, de verpande goederen van *Boskoop*, tegens betaalinge van de daar op geschootene Penningen, volgens maakinge van Graaf *Willem* d'eerste in den Jaare 1222. aan d'Abdye van *Rhynsburg* over te geven; luydende aldus:

„ Aan de Eerwaardige Mevrouwe in *Christo*, E. (dat is „ *Emessa ;*) en A. (dat is *Ada ;*) Suster van den Heere Gra„ ve, Nonne, en aan het gantsche Klooster in *Rhynsburg*, G. „ (dat is *Gerrit* ,) Schildtknaape van *Amestelle*, onse groete„ nisse, en gebeeden in den Heere! Gy sult weten ons aan„ genaam te zyn, dat gy, tot gebruyk der Kerke, de Goe„ deren van *Buckiscope* moet lossen ; en om van die Goederen „ afstandt te doen, hebben wy van onsentwegen aangestelt tot „ *Buckiscope*, den vertoonder deses *Menso van Wesepe ;* sullen„ de voor welgedaan houden , 't geene deselve M. (dat is „ *Menso* ,) omtrent de voorgemelde Goederen onsentwegen „ sal doen ; mits gy van onsentwegen . . . . Ponden *Hol-* „ *landtsch* Geldt , voor de lossinge dier Goederen betaalt ; „ om welke Penningen van onsentwegen te ontfangen, heb„ ben wy den selven M. (of *Menso*,) gevolmachtigt ; en tot „ getuygenisse sult gy dese tegenwoordige Brieven bewaa„ ren , tot dat wy , in de tegenwoordigheit van den Heere

 „ Grave

„ Grave van *Hollandt*, persoonlyk van die Goederen hebben „ afstandt gedaan. Gegeven te *Nardinc*. Gedaan in 't Jaar des „ Heeren M. CC. XXXIII. den IV. *Idus* van *February*."

Willem de tweede, Graaf van *Hollandt*, (daarna tot *Roomsch* Koning en Keyser verkooren;) heeft dese Abdye in den Jaare 1236. met de groote en kleyne Thienden van *Rhynsburg* en *Oestgeest* begiftigt, met den volgenden Brief:

„ In den Naame der Heyligen en onverdeelden Drie-eenigheit. Ik WILLEM, Vooght van *Hollandt*, maakte hier „ meede aan een iegelyk bekendt, soo wel tegenwoordige, „ als toekomende: Dat ik aan de Abdisse en 't Klooster der „ Kerke van de H. *Maria* in *Rhynsburg* gegeven hebbe, alle „ de Goederen, of de Erffenisse, dewelke door den doodt „ van het kindt *Imma* en *Gillis*, op het kindt *Willem*, Soon „ van mynen beminden Broeder *Floris*, eertydts Graaf van „ *Hollandt* zyn verstorven; te weten, de Groote en Kleyne „ Thiendens, wiens helft de voorgemelde *Gillis* tot leen besit; „ leggende de voornoemde Thiendens van *Rattenvelt* Noordt„ waarts, tot in *Rhynsburg*. Daarenboven ook in *Osgest* de Groo„ te en Kleyne Thiendens, met haar toebehooren, van de plaats „ genaamt *Molencamp* Noordtwaarts strekkende. Voor dese „ voorzeyde Goederen nu, hebben d'Abdisse en 't Convent „ van 't gemelde Klooster afstandt gedaan, van de Inkomsten „ van XII. Ponden in *Pinaker*, en VI. in *Harlem*; ook daar„ enboven noch van LIV. Ponden, welke de voornoemde „ F. (of *Floris*,) Godtvruchtiger gedachtenisse, eertydts „ Graaf van *Hollandt*, en myn beminde Broeder, aan 't Con„ vent in *Rhynsburg* schuldig was. Alle dese dingen, die wy „ beloven, zyn opentlyk bevestigt, met de handt van het kindt „ W. (of *Willem*,) Soon van F. (of *Floris*,) eertydts Graaf, „ en myn Broeder; gelyk ook met raadt en toestemminge „ van de Edele en wyse Mannen, Ondersaaten van 't Graaf„ schap van *Hollandt*. En ten dien eynde alles, 't geen 'er

„ be-

„ belooft is, van kracht zy, en een eeuwige vastigheit er-
„ lange, heb ik het tegenwoordige Geschrift opgestelt, het
„ selve met myn Zeegel bevestigende, gelyk ook met dat van an-
„ dere Edele van Hollandt, te weten: *Willem van Theilingen*,
„ *Nicolaas Persyn*, *Wouter van Haarlem*, *Diederik van Wasnar*,
„ en *Nicolaas van Putten*. Van dese saake zyn ook Getuygen
„ *Simon van Vrbe*, (mogelyk *Burch* of *Vrbe*;) *Willem* en *Ger-*
„ *rit van Northeke*, *Diederik van Alkemade*, *Gysbert Swart*, en
„ veele andere. Gegeven in het Jaar der Genaade M. CC.
„ XXXVI. den VI. *Idus* van *January*, tot *Leyden*."

Aleydt, Gravinne van *Henegouwen*, Suster van den *Room-schen* Koning *Willem*, heeft als Voogdesse over desselfs Soon *Floris* de vyfde, de Abdye A°. 1260. by verwisselinge begunstigt, met de Groote en Kleyne Thiendens in *Waddingen*, by *Leyden*; en schonk haar daarenboven de Vryheit van Tollen in *Niemands-Vriendt*, in die tydt het voornaamste Graaflyke Tollhuys in *Zuydt-Hollandt*; met den volgenden Brief:

„ Ik ALEYDT, eertydts Huysvrouwe van *Jan van A-*
„ *vesnes*, Voogdinne van *Hollandt* en *Zeelandt*, aan alle Ge-
„ loovige in *Christo*, soo wel tegenwoordige, als toekomen-
„ de, die dit tegenwoordige Geschrift sullen sien, eeuwige
„ Zaligheit in den Heere! Nademaal Mevrouwe M. (of
„ *Maria*,) roemruchtiger Gedachtenisse, eertydts *Roomsche*
„ Keyserinne, onse Moeye, tot vermeerderinge en Zaalig-
„ heit der doorluchtige Gedachtenisse van haaren Man, W.
„ (of *Willem*;) Graaf van *Hollandt*, onsen Oom, in het Am-
„ bacht van *Dordrecht*, 't welke gemeenlyk *Scrode-Ambacht*
„ werdt genoemt, aan de Abdisse en 't Convent van 't Klooster
„ in *Rhynsburg*, vyf Ponden *Hollandtsch* alle Jaaren soude ge-
„ geven hebben; en 't welke onse Vader, Graaf *Floris*, goeder
„ gedachtenisse, soude goedt-gevonden hebben te bevesti-
„ gen; en dat ook het voorzeyde Klooster, te weten in *Bo-*
„ *garden*, van het Graafschap van *Hollandt*, Jaarlyks twee

„ Ponden ten Aalmoesse eeuwiglyk soude genieten; maar wy
„ goedt gevonden hebben, de voorzeyde vyf en twee Ponden,
„ by verwisselinge, tot gebruyk van onsen eerwaardigen en
„ allerliefsten Bloedt-vriendt *Floris*, Erfgenaam van *Hollandt*,
„ hem toe te voegen: Dierhalven willen wy, dat een iegelyk
„ bekendt zy, dat wy, soo wel tot herstellinge van de voor-
„ gemelde Inkomsten, tot een hulpmiddel voor de Ziele van
„ onsen Heere en Broeder W. (of *Willem*;) Zaaliger gedach-
„ tenisse, den Doorl. *Roomschen* Koning; als meede voor de
„ Zaaligheit der Ziele van *Jan van Avesnes*, onsen allerlief-
„ sten Man; ook tot vermeerderinge van onse eygene Zaa-
„ ligheit, en die van de andere onse Voorzaaten; aan het
„ voornoemde Klooster, d'Abdisse en 't Convent, de Thien-
„ dens in *Wandingen*, zich uytstrekkende tusschen *Leyden* en
„ *Dodmslane*, soo wel de Groote, als de Kleyne, het Graaf-
„ schap van *Hollandt* toebehoorende, voor eeuwig afstaan en
„ overgeven; willende, dat het voorgemelde Convent, met
„ waakingen, kastydingen en onthoudinge van Wyn, alle
„ Jaaren de Gedachtenisse der hier vooren gemelde sal vie-
„ ren. Willende haar daarenboven een bysondere gunst be-
„ wysen, geven en schenken wy haar daarenboven, dat zy
„ vryelyk en gerust, met Wyn en Vrugten, ook alle ande-
„ re dingen, het gemelde Klooster toebehoorende, voorby
„ het Toll-huys van *Niemantsvrinth* sullen mogen vaaren, son-
„ der eenige schattinge te geven. De getuygen, die by dese
„ Gifte tegenwoordig waren, zyn geweest, Mevrouwe *Eli-
„ sabeth*, eerwaardige Koninginne; Mevrouwe *Machtelt*, on-
„ se Moeder, Gravinne van *Hollandt*; Heere *Dirk van Teylin-
„ gen*, Heere *Willem van Brederode*, en veel meer andere
„ Edelen, welke by dese Gifte tegenwoordig waren. Tot
„ getuygenisse deser saake, heb ik het tegenwoordige Ge-
„ schrift bevoolen daarna op te stellen, en met ons Zeegel te
„ bevestigen. Gegeven te *Rhynsburg*, in den Jaare des Hee-

„ ren

„ ren M. CC. LX den vierden dag na den Feestdag van *St.* „ *Denys*, in de Maandt van *October.*"

De Heer *Boxhorn* heeft by desen Brief aangemerkt, dat hier, door Mevrouwe *Maria*, verstaan moet worden, de Huysvrouwe van Graaf *Willem* d'eerste; welke de Monniken, siende, dat zy *Imperatrix*, (beteekende eene *Heerschter*, &c.) wierdt genoemt, voor eene andere Mevrouwe, waarschynlyk van den *Roomschen* Koning *Willem* de tweede, hebben gehouden, en haar de naame van *Roomsche Keyserinne* gegeven; welke Tytel naderhandt by misslag van den Schryver in den Text is gevoegt.

Graaf *Floris* de vyfde heeft aan de Abdye Ao. 1275. niet alleen al het Veen-landt, genaamt *Gere*, gelegen in *Kalslaagen*, *Aalsmeer* en *Vriesekoop*, in vollen eygendom vereert; maar ook dit gesticht met al syn toebehooren, in syne bysondere bescherminge genomen, gelyk klaar blykt uyt den volgenden Brief:

„ Wy FLORIS, Graaf van *Hollandt*, bekennen door „ den inhoudt van desen, en betuygen, dat wy ten besten „ van de Zielen onser Voorvaderen, de Graven van *Hollandt*, „ en by aldien wy mogelyk aan 't Klooster te *Rhynsburg* iets „ schuldig waren, uyt hoofde van Legaaten, die haar van „ d'onse op haar sterfbedde mogten zyn gemaakt; tot ver„ goedinge van dese alle, aan het selve Klooster, alle de Veen„ landen, die gemeenlyk *Gere* worden genoemt, geleegen in „ *Calveslo*, *Alsmar* en *Vrisencop*, tot Allodiaale goederen, en „ in volkomen eygendom overgeven, bevestigen, en mildtdaa„ dig aanwysen; beloovende aan het voornoemde Klooster, „ en aan de Persoonen in het selve den Schepper van alles „ dienende, dat wy haar in de voorgemelde Goederen, en „ in derselver geruste besittinge; beneffens alle andere Goede„ ren die in *Hollandt* of in *Zeelandt* zyn geleegen, die rechtveerdig „ en wettig zyn verkreegen, en die zy sedert een geruymen

„ tydt herwaarts, onder een wettigen naam van eygendom
„ hebben beseeten, sullen handthaven, en tegens alle Te-
„ genstrevers manhaftig verdeedigen; het voorzeyde Kloos-
„ ter, met alle desselfs Persoonen gesamentlyk onder onse
„ bescherminge en geleyde nemende; hebbende tot getuygenisse
„ dese tegenwoordige Brieven verleent. Gegeven op den
„ Feestdag van *St. Crispinus* en *Crispinianus*, in 't Jaar des
„ Heeren M. CC. LXXV."

Dese, en veele andere Brieven van diergelyken inhoudt, strekken tot onwraakbaare bewysen, dat de Abdye van *Rhynsburg*, als een Speel-pop der Graven en Gravinnen van *Hollandt* is geweest; dewelke, voornamentlyk geduurende den eersten en oudtsten Gravelyken Stam, (die met het overlyden van Graaf *Jan* de Eerste, Soon van *Floris* de Vyfde, sonder Kinderen na te laten, een eynde nam;) oneyndige weldaaden van deselve heeft ontfangen; datse, om soo te spreeken, uyt den boesem der Graven en Gravinnen van *Hollandt* is gefondeert; ja tot sulk eene hoogheit is gesteegen, dat dese Heerlykheit gesegt wierdt, soo *Souverain* en *Vry te zyn*, datse *van niemandt leenroerig was, en van Godt en de Sonne releveerde.* Daarom schreven haar ook de Abdissen en Vrouwen van *Rhynsburg* altydt, *by de Genaade Godts.* Ja selfs de Priorissen, die noch een trap lager van standt zyn, voerden desen Tytel; gelyk onder anderen blykt uyt desen korten Brief:

„ Ik GEYSA VAN CAMPEN, tot *Rynsburg*, by der ge-
„ hengenisse Godts, Priorisse, &c. doe condt, &c. Dat ik
„ opgeve onser Abdisse, ende den Convente van *Rynsburch*,
„ al alsulcke Leen ende Thiende, als *Katryn* mynre Suster was,
„ ende mynre, so waer 't gelegen is in *Zeelant. Actum Anno* 1308."

Dese Adelyke, Hoffelyke, deftige, ryke en aansienlyke Abdye muntede uyt boven alle andere Geestelyke Gestichten in het gantsche landt; als zynde begiftigt, ook by inkoop en andersints meester geworden, van een oneyndige meenigte van

vaste

vaste Goederen, Dorpen, Landen, Huysen, Thiendens, Renten, Erf-pagten, Visscheryen, en diergelyke Inkomsten, Gerechtigheden, Vrydommen, &c. Daar van wierden Blaffaarts en Registers gehouden, behelsende de Opstallen, Hof-steden en Erf-huuren, behoorende tot de Abdye, Sacristye, Pastorye, &c. De Opstallen van dese Abdye binnen *Rhynsburg*, waren verdeelt in *vier Vierendeelen*, genaamt het *Dorp- Kamp- Koestraat-* en *Grieken-Vierendeel;* beneffens den *Ouden Vliet*. Voorts wierdt 'er Register gehouden, van de Opstallen gelegen binnen *Leyden, Leyderdorp, Wassenaar, Katwyk, Noordtwyk, Oestgeest, Voorhout, Sassenheim, Warmondt, Soeterwoude, Kaag, Lisse, Nieuwe-Veen* en *Vrouwenregt*. Daar was meede een Blaffaart van de Hofsteede-Hoenderen, voor de Keuken van de Abdye. Men bedenke eens uyt dit weinige hier rontom, hoe hoog dit geloopen heeft door het geheele landt, en de nabuurige Landtschappen. Ja de Heere *A. Pars* betuygt, dat hy de Inkomsten deser Abdye wel op hondert duysendt Guldens heeft hooren begrooten, van sulke Personaadjen, die alle gelegentheit hadden van sulks te konnen weten

De *Abdisse*, die men *haare Hoogheit*, en op 't minste *Mevrouwe* noemde, besat verscheyde Heerlykheden, met *hoog, laag* en *middelbaar Recht*; alle hooge en laage Ampten en Bedieningen in deselve bestellende; voerende *Geestelyk* en *Wereldtlyk*, selfs *hooge Rechts-dwang*. Zy besat verscheyde ongemeene Immuniteiten en Vryheden, waar van reets verscheyde in de openbaare Brieven hier vooren zyn meedegedeelt. Zy was ook vry, van alle gemeene Landts Contributien, Beeden en Schattingen, die de Prins van den Lande konde begeeren: Selfs van die geene, dewelke de Ridderen en Knaapen onderhevig waren. De Stadthouder of Fiskaal van *Hollandt* hadde ook geen de minste Judicature in dese Heerlykheit, en vermogte by gevolge geene misdaadigers in deselve opsoeken. Selfs oeffende de Abdisse het Recht van Gratie, Re-

missie

missie en Pardon te verleenen, aan de geene die zy sulks waardig oordeelde.

De Abdisse noemde haar selve in de openbaare Brieven en Geschriften, *Abdisse en Vrouwe van Rhynsburg*, *Boskoop*, *Akkersdyk*, *en de Venne*, &c. Dit laatstgemelde, eygentlyk *Vrouwen-Venne* genoemt, is een Gebuurte, leggende in 't laage Landt, achter het Weylandt, tusschen *Warmond* en *Alkemade*; behoorende onder de *Civile Jurisdictie* van *Rhynsburg*. Onder haare *Crimineele Jurisdictie* behoorde *Rhynsburg*, *Boskoop*, *Akkersdyk* en de *Vrouwen-Venne*; bestaande dese Vierschaar uyt vyf welgeboorene Mannen van *Rhynsburg*, vier van *Boskoop*, en twee van *Akkersdyk*.

Sedert van oudts, was dese aller eedelste Abdye, niet alleen met Hoffelyke en Adelyke, maar ook met veele geestelyke Grondt-wetten voorsien; van de welke verscheyde worden opgetelt en bevestigt, in seekere Bulle van Paus *Alexander* de derde, gegeven te *Romen*, den 5 *Maart* des Jaars 1499. Als: Dat het sedert onheugelyke tyden de gewoonte was geweest, dat de Bisschop van *Utrecht* in der tydt gerechtigt was, om de verkiesinge der Abdisse te bevestigen, ook om het Klooster en de Klooster-Persoonen te visiteeren. Dat 'er geene Nonne mogte aangenomen worden, ten zy, datse van 's Vaders en 's Moeders zyde (genoemt *van 't Swaart en Spilzyde*;) van Adel was, en vier Adelyke Grootvaders hadde. Dat de Abdisse geene Nonne boven het getal van veertig mogte aanneemen. Dat de Abdisse in der tydt twee gedeeltens van de Inkomsten des Kloosters, ieder Nonne een gedeelte, en de Regent van de Klooster-Kerk, uyt hoofde van de ziel-sorge, een gedeelte genoot. Dat de Abdisse iemandt, die eenige waardigheit bekleede, gewoon was te ontbieden, of aan te stellen, in wiens handen de Nonnen, die gesindt waren zich door Klooster-geloften te verbinden, haare Geloften moesten doen; datse ook gewoon waren een bequamen

men Biegtvader te verkiesen, om van de Abdisse en van de Nonnen met oplettentheit Biegt te hooren, &c.

De Edele Nonnen deser Abdye, wierden niet, gelyk in andere Kloosters *Susters*, maar *Jonkvrouwen* genoemt. Wanneer deselve, soo wel hier, als in d'Abdye van *Leeuwenhorst*, eens haare Klooster-Geloften gedaan hadden, vermogten zy niet te trouwen. Dierhalven waren de meeste gewoon, (volgens 't getuygenisse van *Guicciardin*;) dese vryheit lang te genieten, om niet belemmert te zyn, indien zy by geval geneegen mogten worden, van wederom eene andere Levens wyse aan te nemen, het doen der Klooster-Geloften lang te verschuyven; levende ondertusschen evenwel na haaren Regel. Doch met der tydt schynense egter allengskens daar van afgeweeken te zyn, (daar toe de rykdommen en weelde haar sullen aanleyding gegeven hebben;) soo dat 'er aan den Paus deswegen wierdt geklaagt, en *Nicolaus* de vyfde heeft A°. 1450. haar getracht te hervormen; maar Hertog *Philips* van *Bourgondien*, als Graaf van *Hollandt*, niet willende gedoogen, dat eenig vreemdeling by haar iets te seggen soude hebben, nam deselve in 't volgende Jaar in syn bescherminge.

Nademaal de Nonnen deser Abdye soo Edel moesten zyn, soo is het geen wonder, dat men Abdissen heeft opgesocht, uyt de hoogste Adelyke, en selfs Gravelyke Huysen, van *Hollandt* en andere Gewesten; als de Dochters van Graaf *Dirk* de sesde, *Floris* de derde, en *Willem* de eerste.

Uyt hoofde van dit alles, wierdt aan dese soo Edele Kloos-ter-Voogdessen een seer diepe eerbiedigheit beweesen. Niet alleen de Allereedelste en Grootste van 't Landt, haar ontmoetende, groeteden deselve met het buygen van haare knien, maar dit deeden selfs de hoogste Vorstelyke, ja Koninglyke Personaadjes; waar van de Geschicht-Schryvers een weergaaloos voorbeeldt hebben nagelaaten; verhaalende: Dat Keyser *Carel* de Vyfde, in den Jaare 1537. van *Haarlem* komen-

de ryden, tot *Oestgeest* by de Abdisse van *Rhynsburg* wierdt ontmoet; voor de welke hy van synen Waagen afstappende, op syn eene knie ter aarde ging leggen, haar noemende *Myn Gebiedende Vrouwe van Rhynsburg!* sonder te willen opstaan, tot dat hy van haar wierdt opgeheven.

Tot verder bewys van de Heerlykheit en 't groot vermogen deser Abdye, strekt ook derselver Gast-vryheit, Herbergsaamheit en Open Tafel, omtrent Vreemdelingen en groote Heeren; gelyk *Christiaan* de tweede, Koning van *Deenemarken*, Keyser *Carels* Susters-Man; voor ses weeken lang achter een, en dan maar eens voor eenige daagen vertrekkende, wederom van nieuws; op welke wys de laatstgemelde Koning daar omtrent een half Jaar lang is gehuysvest geweest. Men segt, dat dese Abdye van soodaanigen Orden was, dat 'er de Nonnen, (die de alleredelste van den gantschen Lande waren;) des voormiddags Geestelyk, en des namiddags Wereldtlyk waren; als wanneerse met de Edelluyden mogten hoveeren, danssen, uyt speelen-ryden, en zich in alle Hoffelykheit vermaaken. Selfs hadde het Klooster seekeren Zaal of Vertrek-plaats, daar zich de Edelluyden ses weeken lang geduurende mogten onthouden, en gedienstig verblyf en Herberg vonden; en alsdan slechts voor een week of twee vertrekkende, warense van nieuws wederom welkom.

Daar door groeyde de toeloop der Edelen, en derselver besoek, by dese bekoorlyke Hoffelyke Nonnen, hoe langer hoe meer aan; waarom d'Abdisse *Elburg van den Boetselaar*, buyten de zaal, die 'er sedert van oudts was, in den Jaare 1561. noch een heerlyk gebouw daar aan liet timmeren; 't welke boven alle de treffelyke Gebouwen der Abdye uytmuntede. *H. Junius* maakte daar op dit Tydt-vers, 't welke op den voorgevel wierdt geplaatst:

NobILItas probIsdsqVe IstbVC sIbI IVrè LegVnto
HospItIVM, ELbVrgIs dVLCes qVod feCIt ad VsVs.

De-

Dese bloeyende Abdye noemt de Dichter *J. Oudaan*, in seeker Vers aan syn Geboorte-Plaats *Rhynsburg*, *het weeldrig Hov der Edele Nonnen*, en singt 'er verder van:

Nog bleevd gy een geruimen tyd
Het weeldrig Hov der Edele Nonnen,
Op dat haar kuisheit ongeschonnen
Dus bleef de Godsdienst toegewyd.
Die 's Morgens, na de Klooster-wet,
Hier passen op haar Kerk-getyen,
En dan 's Namiddags spelen ryen,
Aan Jonkers rug te peerd geset;
Ook gav de Dans-saal tydverdryf,
Aan Jonge Jufferen; t'wyl de Ouden
Met hoog Gesag den teugel houden,
In 't Regtsgeding van Goed en Lyf:
De wellust en de lekkertand,
Kon hier een vetten Dis bereiden,
Geplaatst in volle Klaver-weiden,
En in het hart van Korenland:
Waarom den Rykdom niet ontbrak
Van Heeren-giften, Landeryen,
Van Rente, en Erv-pagt, en 't verlyen
Van Veld en Hovdienst en gerak.

Het allerlofwaardigste, 't geen 'er uyt dese Abdye voortquam, sal na alle waarschynlykheit de groote mildtdaadigheit zyn geweest, welke daar op gesette tyden en daagen aan de armen wierdt beweesen. De neerstige *Guicciardin* verhaalt, dat onder andere diensten en deugdelyke Werken, die daar geschieden, het geheele Jaar door, drie daagen ter week, sulke Aalmoesen en andere mildtdaadige Liefde-giften met groote gulhertigheit wierden gedaan, dat 'er meer als 2000

Persoonen, van alle de omleggende plaatsen derwaarts vloeyden, en alle daagen Aalmoesen ontfingen; behalven het onderstandt, 't welke voornamentlyk den behoeftigen daar ter plaatse daagelyks geschiede. En *J. Oudaan* heeft aangeteekent, dat in een duuren tydt, in den Jaare 1557. op Pinxterdag alleen, negen en twintig hondert Ponden Broodt, aan negen en twintig hondert Menschen zyn uytgedeelt geworden.

Tot *Rhynsburg* heeft eertydts meede een bloeyende Schoole geweest, welker besorginge aan de Abdisse stondt; gelyk onder anderen uyt den volgenden Brief, vanden Jaare 1459. gesien kan worden.

„ Ick *Andries Pieter Cocx*-Soon, doe condt allen luyden: Dat
„ die Eerweerdige in Gode, Vrouwe *Margriete* van *Bruels*,
„ Abdisse tot *Rynsburch*, my gegeven heeft, myn leven lanck,
„ die Schole tot *Rynsburch*, alsso tot mynen tytel, om my
„ daer op te laten wyen, om Priester te werden. Des so be-
„ kenne ick, *Andries Pietersen* voorsz. mit desen Brieve, dat
„ ick voerseyder Eerweerdiger Abdisse voergenoemt, weder
„ geloeft hebbe, ende gelove mit desen Brieve, dat ic die
„ voerseyde Scoel doechdelic, volcomelic, ende wel bewa-
„ ren sal, in als so dat behoore; ende dat ic in derselver Sco-
„ len niemant en sal presenteren, om dair in te brengen, of
„ dair in te setten, ten sy by vruntlic consent ende wille van
„ mynre liever Vrouwen der Abdissen voerseit, of dier namaele
„ in der tyt wesen zal. Ende wair 't sake, &c."

Dat hier eertydts twee Kerken, namentlyk een *Parochie-* of *Buurt-Kerk* voor de Gemeene Buuren, en een *Abdye-* of *Klooster-Kerk* voor de Nonnen en andere Kloosterlingen gestaan heeft, is hier vooren in de Verhandelinge van *Rhynsburg* met twee Brieven beweesen. De Heer *A. Pars* verhaalt, van oude Luyden te *Rhynsburg* verstaan te hebben, dat 'er ook twee Toorens aan zyn geweest, gelyk tot *Egmondt*; doch dat de

twee-

tweede Tooren te *Rhynsburg* soude afgebrooken zyn, om dat de Schippers in Zee geduurig dwaalden in de Toorens, niet wetende, of zy *Egmondt* of *Rhynsburg* sagen.

Dese vermaarde Abdye te *Rhynsburg*, is by de Graven en Gravinnen van *Hollandt*, als meede by de hoog-gebooreene Edelen, niet alleen in haar leven hoogge-eert, maar veele hebben ook uytdruklyk begeert, na haaren doodt in derselver Kerke begraven te worden; zich verbeeldende, volgens de grondt-regelen van den *Roomschen* Godtsdienst, door het voorbeeldige Leven, de Heyligheit, Gebeeden, Vasten, en andere verdienstige Werken der Abdissen en Nonnen, haare Ziele groote bevorderinge ter Zaaligheit soude toegebracht, en alle sonden vergeven worden. Tot dese Begraavenissen schynt een bysondere prachtige en Vorstelyke Kapelle gesticht te zyn, daar in reets ten tyde van Hertog *Philip* van *Bourgondien*, in den Jaare 1463. thien Graven en Gravinnen begraven lagen; gelyk blykt uyt den volgenden Brief:

„ PHILIPS, by der Gratien Gods, Hertoge van *Bour-*
„ *goenjen*, van *Lothryen*, van *Brabant*, &c. doen cont allen
„ luiden: Dat wy ontfangen hebbende, die ootmoedige be-
„ de ende supplicatie onser welbeminde in Gode, der Abdis-
„ sen, ons Gods-huys van *Rynsburch*, in onsen Lande van
„ *Holland*, inhoudende: Hoe dat van ouden tyden by onsen
„ Voervaderen, Greven ende Grevinnen van *Hollant*, saliger
„ gedachtenissen, in onsen voersz. Godshuise gesticht ende
„ gefondeert is geweest, eene Notable Capelle, aldaer thie-
„ ne van onsen Voorvaderen, Greven ende Grevinnen van
„ *Hollant* begraven leggen; in welcker Capellen, al is 't dat
„ sy die anders notabelyck gebout hadden, deselve onse
„ Voervaderen en hebben beset ende gefundeert, niet meer
„ dan twee Missen ter weeke, &c."

Onder andere zyn daar in begraven, de Gravinne *Petronella*, Stichtster van dese heerlyke Abdye, *Willem* d'Eerste,

Aleydis desselfs Huysvrouwe, *Ada* haare Dogter, *Floris* de Vierde, *Floris* de Vyfde, *Beatrix* desselfs Huysvrouwe, *Jan* d'Eerste, *Machtelt* Huysvrouwe van *Willem* de Vyfde, &c.

De neerstige *Guicciardin* betuygt, omtrent den Jaare 1566. van dese Abdye: " Dese fraaye en uytmuntende Abdye, heeft „ niet eenen Stichter, maar wel vier na malkander gehadt, „ die men ieder op syn ordre fraay geschildert in een der „ glaasen van de Kerk vertoont; te weten, twee Graven van „ *Hollandt*, *Diederik* en *Floris* genoemt, de Gravinne *Petronella*, en eene andere Edele Vrouwe, uyt den Huyse van „ *Saxen*." En een weinig verder vervolgt hy dus: " Dit „ fraaye Klooster is waarlyk der gedachtenisse en aanbeveelinge „ waardig; daar in begraven leggen, vooreerst de vier eerste voorgemelde Stichters; voorts verscheyde andere Graven, Gravinnen en groote Heeren, van *Hollandt*, *Zeelandt*, „ en andere byleggende Landen; voor de welke men veele „ heerlyke, kostelyke en Koninglyke Tomben siet opgerecht; verciert met haare Inscriptien en Graf-schriften, als „ meede met de uytgehouwene Waapens van ieder der geenen die daar begraven zyn: Soo dat hier in vergaadert en „ opgesloten is, de Edeldom en luyster van veele groote „ Heeren, Doorluchtige en vermaarde Personagien; niet „ sonder groot vermaak en vergenoegen der geenen diese sien, „ haar verheugende kennisse te hebben, van sulke groote, „ seldtsaame en aanmerkelyke Oudtheden."

Ondertusschen staat aan te merken, dat door de vier Personagien, hier als Stichters gemeldt, na alle waarschynlykheit verstaan moeten worden, de Gravinne *Petronella* en derselver Soon *Dirk* de Sesde, als eerste Aanleggers der Abdye, benessens *Floris* de Derde, die de afgebrande Abdye wederom schynt herbouwt te hebben; en door de Doorluchtige Mevrouwe uyt *Saxen*, mogelyk iemande der naastbestaande van

de Graviane *Petronella*, of d'eerste Abdissa *Cunissa*, dewelke uyt *Saxen* waren, en welker geheugenisse men aldus in de glaasen heeft willen verheerlyken.

Dus schynt het ook *J. Neuye* begreepen te hebben, in syn Beschryvinge van *Batavien*, seggende van *'t Klooster te Rhyns-burcht*:

Een ander neemt syn reis op *Rhyns-burcht*; om de Kerk
Gestlicht by *Died'rik* en Graaf *Floris* te beschouwen,
Voorhenen strekkende de *Klooster-Kerk* der Vrouwen
Van *Benedictus*-ry', of knielt voor haer Gesell'
De telg' uit *Saxen*, of Kluis-Stichster *Petronell*;
De kortheit staet niet toe hier lange neer te sitten.

Aan d'Abdisse van *Rhynsburg* stondt het begeven der Pastoryen, niet alleen van *Rhynsburg*, (gelyk hier vooren reets is aangeweesen;) maar ook van *Oestgeest*, *Boskoop*, en *Aalsmeer*. Zy benoemde meede den Priester van de *Marien*-Kapelle binnen *Leyden*, selfs naderhandt noch, toen deselve in een Parochie-Kerk was verandert.

Van de Altaaren, die wel eêr in een der Kerken van *Rhynsburg* waren, zyn 'er thans noch twee bekendt; namentlyk de eene toegewydt aan den Heyligen Geest, (welke mogelyk een Vicarye was;) staande insgelyks ter benoeminge van de Abdisse. De andere werdt in d'oude Kerk-schriften *Nippen* of *Nipten-Altaar* genoemt; waar van de Heer *A. Pars* segt: „Wat ik gesogt en ondervraagt heb, kan geen reden vernemen van de benaminge des Altaars. Weet niet, dat men „de Altaaren benoemd na Bloemen en Kruiden, met welke „die van de Nonnen en Klopjes, op hare H. Feest-dagen, „vercierd en bestoken werden, als of desen *Nippen-Altaar*, „met *Nippen*-Kruid plagt opgepronkt te werden; gelyk dit „de gedagten syn van seker, by ons anders veel geagt Lief-

„heb-

„ hebber en Onderſoeker. " Ik vinde ook niet, dat de Geleerde *H. van Heusden* en *H. van Rhyn* daar van eenige opheldering hebben gegeven. Ondertusſchen is ons te binnen geſchooten, of dit *Nippen* of *Nipten* mogelyk, een verbaſterde naam van *Nuptiæ* is, beteekenende in 't *Latyn* eene *Bruyloft*; en dat deſe *Nuptien*, *Nipten-* of *Nippen-Altaar*, ſoo veel beteekende als het *Trouw-Altaar*, voor den welken de plegtigheit van het Trouwen plagte te geſchieden. Doch wy geven ons oordeel om een beter.

Na dat deſe prachtige Abdye ruym vier Eeuwen lang, voor een der heerlykſte Geſtichten in *Hollandt* was gehouden, en in een bloeyenden ſtaat geſtaan hadde, is deſelve eyndelyk, geduurende den ſwaaren *Spaanſchen* Oorlog, in den Jaare 1572. door de moedtwilligheit der Krygsknechten in de brandt geſtooken, en tot de grondt toe verwoeſt; en 't blykt uyt een Smeekſchrift van den Jaare 1579. dat de Klooſter-Kerk toen tot een Paarde-ſtal wierdt gebruykt. Selfs de Graf-Tomben en begraaf-plaatſen der Graven en Gravinnen van *Hollandt* zyn vernietigt, en van derſelver Inſcriptien, zyn niet meer als de volgende overgebleven, die men ter gedachteniſſe in de Kerk-muuren heeft gemetſelt:

1.

WILHELMUS. PRIMUS. COMES. HOLLANDIC. OBIIT Ao. 1223.

2.

ALEIDIS. FILIA COMITIS. GELDRIC. UXOR. EIUS. OBIIT. Ao. 1218.

3.

ADA. FILIA. WILHELMI. PRIMI. COMITIS. HOLLANDIC. IN. REINSBURCH. ABBATISSA. OBIIT Ao. 1258.

Voorts

Voorts noch (4) dese ses Letters PETRON...., welke de Heer *Pars* voor de afgebrookene Naam van *Petronella*, Stichtster deser Abdye houdt.

Hier van singt *Ad. Pars:*

Rys op myn Sanglust van om laag,
Wild vry met hoge Tonen draven,
Vertoond, verwonderd, en beklaag,
Grav-tekens van so vele Graven.
Waar is nu de As en 't Overschot,
Van so veel Vorstelyk Gebeente?
Hoe lagt de Dood, en hoe bespot,
Het Toets- en Marmere Gesteente?
De Wapenrok en Vaneswier,
De Helm, en Gravpomp van de Helden,
En wat men meer tot lof en cier
By Gravbouw oit van Groten stelde.

Volgens *W. van Goutboeven*, plagt men noch voor de Troublen de Reliquien van den ouden Burg, of van 't Huys van Playsance, daar in de Gravinne *Petronella* plagte te woonen, te sien, in den Hof van 't Klooster, verheven en bemuurt.

Daar van segt *J. Oudaan:*

Maar dit Gestigt en 't Kerkgebaar,
Met al dien toestand is verdwenen;
Dies rest 'er slegts van al die stenen,
Een hoogte voor den Ouwevaar,
Tot datse val (sy waggeld al;)
En nederstorte langs de scheuren
Van 't oude Muurwerk, ligt te keuren,
Dat dit een lang gebeuren sal.

Jammer is het, dat 'er van dit heerlyke Gestlicht geene afbeeldinge gevonden werdt, soo als het zich in synen bloeyenden welstandt bevondt; immers tot noch toe is deselve niet voor den dag gekomen, en de Heer *Pars* heeft 'er ook met veel moeyte te vergeefs na gesocht. Dies moeten wy ons met het beschouwen van d'overgeblevene Muur-brokken behelpen, dewelke slechts tot een geringe schets van de voormaalige grootsche Bouw-gevaartens strekken. Daar van vindt men 'er een by *Pars;* doch *L. Smids* in syn *Schatkamer* betuygt, datse hem niet behaagde, om dat men, by den hoogen romp staande, op de tweede brok, en haar binnenste nissen en gewelfselen, behoorde te sien; waarom hy een gesicht daar van meedekeelt, gelyk het selve Ao. 1616. door *F. de Wit* is in't licht gegeven; 't welke ook in de Oudtheden van *H. van Heusden* werdt gevonden. Hier worden den Leser, in vier verscheyde konstige Print-verbeeldingen, onder No. 77. tot 80. soo veele verschillende Gesichten van dese overblyffelen meegedeelt, gelyk zich deselve in de Jaaren 1630. en 1631. vertoonden.

De opmerkende *L. Smids* betuygt, dat hy dese overblyffselen den 6 Juny Ao. 1705. naauwkeurig heeft bekeeken en aangemerkt; als wanneer hem vooreerst ontmoete, een Laan van seer hooge Boomen, recht voor het Kerkhof, en ter zyden een brave brok vervallen Muur-werk. Hy sag daar op, dat de *perianders*, of stutten van de Kerk-Toren, van ongemeene groote moppen, maar dat dese aan de Toren selfs veel kleynder waren. Achteromgaande, (want het geheel is van een groten omtrek;) vondt hy ter syden leggen, twee schachten van gebrooken Kolommen, nevens haar Kapiteel. Vorders, buiten de moye Ring-muur van het Kerkhof quamen hem voor, twee swaare rompen van de Abdye; van de welke de eene was seer hoog, met ses Kanteelen, en twee doorgaande Vensteren; maar de andere romp was van een bree-

breeder omtrek, hadt een poortje, en veele ronde nissen, onder een achtkant Torentje. En dus bevondt hy het gesicht van de verwoeste en vervallene Abdye. Binnen in 't Kerkje gaande, sag hy, behalven de Kapel der *Vermandoysen*, in de Muur de naamen van *Willem* en *Aleydis*, in dese Kerk begraven.

Men siet thans ook noch in deselve, de Opschriften der overgroote en heerlyke Sarken, waar meede dese nette en cierlyke Kerk gevloert is, van de ses laatste Abdissen, welke daar in zyn begraven

In den Jaare 1615. heeft de Hoog-Ed Heere van *Schaagen*, als eerste Raadt en Rent-meester, of Abt van dese Abdye, een fraay Heeren-Huys aldaar gesticht; 't welk thans noch gesien werdt: Gelyk 'er meede een Gevangenhuys en Poort van 't Hof is gebouwt, in den Jaare 1639.

Wy sullen hier een Naam-lyst van de Abdissen byvoegen, welke dit uytmuntende Gesticht van tydt tot tydt hebben bestiert; geschikt volgens de beste aanteekeningen; vermits by de Schryvers, soo wel omtrent de Naamen, als Jaargetallen eenige veranderingen worden bespeurt.

I. CUNISSA, of CUNERA, een hooggeboorene Vrouwe, van Gravelyken Huyse uyt *Saxen*, is overleeden A°. 1168. of 1169. en volgens eenige A°. 1178.

II. BONIFACIA, by sommige overgeslaagen, sterft A°. 1187.

III. SOPHIA VAN HOLLANDT, Dochter van Graaf *Dirk* de Sesde, gaf het bewindt der Abdye A°. 1186. of volgens andere A°. 1204. over, aan haare Nigte, de volgende Abdisse.

IV. AGNES VAN HOLLANDT, Dochter van Graaf *Floris* de derde, sterft omtrent A°. 1228.

V. ALEYDT VAN WASSENAAR, wierdt Abdisse omtrent A°. 1228.

VI. ALEYDT VAN DEVENTER.

VII. ERTISSA of EMISSA, regeerde in 't Jaar 1233.

VIII. ADA VAN HOLLANDT, Dochter van *Willem* d'Eerste, Graaf van *Hollandt*, is gestorven in den Jaare 1257. of 1258. en voor 't hooge Altaar begraven.

IX. CLARISSA, leefde noch in den Jaare 1266.

X. ALEYDT, by sommige overgeslagen, storf in 't Jaar 1287.

XI. JUTTA VAN DEVENTER, Nigte van *Jan* d'Eerste, Graaf van *Hollandt*, leefde noch A°. 1298.

XII. ELISABETH VAN WIELDRECHT, uyt den Huyse der oude Heeren van *Stryen* en *Sevenbergen*, storf in den Jaare 1316.

XIII. ADA VAN TEYLINGEN, Heere *Simons* Dochter, stierf meede A°. 1316.

XIV. ADA, Dochter van Heere *Diederik*, Burggraaf van *Leyden*, sterft ook A°. 1316.

XV. MABILIA (of volgens andere SIBILLA) VAN WASSENAAR, Dochter van den Heere *van Wassenaar*, werdt Abdisse A°, 1316. en sterft A°. 1326. of volgens andere A°. 1328.

XVI. MACHTELT VAN DUYVENVOORDE, sterft op den dag van *Maria Hemelvaart* A°. 1343. of volgens andere op Hemelvaarts-dag A°. 1349.

XVII. MARGARETHA VAN LANGERAK, sterft den 4 Maart 1358.

XVIII. CLARISSA VAN SCHENIEN, uyt *Zeeuwschen* Adel, leefde noch A°. 1364.

XIX. AGNES VAN HEURN, leefde noch in den Jaare 1392.

XX. SOPHIA VAN DRONGELEN, leefde noch A°. 1397.

XXI. CATHARINA VAN ROMERSWAAL uyt *Zeeuwschen* Adel, werdt afgeset, doch de reeden daar van niet gemeldt; sterft A°. 1408.

XXII. MARGARETHA VAN BUREN, by 't leven van de vooorgaande verkooren, sterft A°. 1411.

XXIII. CLEMENTIA VANDER HORST, sterft den 17 Februury 1432. andere seggen A°. 1442.

XXIV. BARTA VAN LANGERAK, sterft den 6 April A°. 1441.

XXV. MARGARETHA VAN OESTENDE, uyt *Zeeuwschen* Adel,

Adel, sterft den 8 November 1452.

XXVI. MARGARETHA VAN BRUELIS, van *Zeeuwschen* Adel, gestorven 4 *January* 1460. of volgens andere den 3 *Juny* 1470.

XXVII. ELISABETH VAN MATENES, overleden 4 *November* A°. 1494. andere seggen den 9 *November* 1499.

XXVIII. BEATRIX VAN ROMERSWAAL, van *Zeeuwschen* Adel, gestorven den 1 *February* 1519.

XXIX. ADRIANA VAN BOTLAND, van *Zeeuwschen* Adel, sterft den 14 April 1535.

XXX. MARIA SCHENK VAN TOUTENBURG, Dochter van den Vryheer *Schenk* van *Toutenburg*, en Suster van *Fredrik Schenk*, Aarts-Bisschop van *Utrecht*, sterft den 13 (of 14) *December* 1552.

XXXI. ELBURG VAN DEN BOETSELAAR, genoemt van LANGERAK, Dochter van den Heere van *Asperen*, sterft den 29 *Maart* 1566., of volgens andere den 9 *Maart* 1568.

XXXII. STEPHANIA VAN ROSSUM, uyt *Gelderlandt*, Dochter van den Heere *Jan van Rossum*, (Broeder van *Marten van Rossum*,) Heere van *Pouderoyen*, en Vrouwe *Oda*, Erfdochter van *Broekhuysen*. Dit was de laatste Abdisse, die 'er in de Abdye woonde, vermits deselve ten haaren tyde verwoest wierdt. Zy begaf zich met der woon naar *Leyden*, daar zy in seer hoogen ouderdom, den 27 *December* 1603. is gestorven.

XXXIII. BARBARA VAN OYENBRUGGE, uyt *Brabandt*, Suster van den Bisschop van *Doornik*, sterft A°. 1611.

XXXIV. ANNA VAN BERCHEM, Heere *Hendriks*-Dochter. Zy leefde noch A°. 1616. Een keurige afbeeldinge van dese laatste Abdisse, na 't leven geschildert, werdt bewaart op 't Huys *Alkemade*, beoosten *Warmondt*.

Ondertusschen staat aan te merken, dat dese twee laatste, sedert de veranderinge van den Godsdienst aangekomen zynde, om de haatelykheit van de Naam, niet meer *Abdissen*, maar alleen *Vrouwen* van *Rhynsburg* wierden genoemt; als

hebbende geen Klooster, noch Nonnen meer. Egter hadden zy noch het bestier over de Klooster-goederen, ten deele alleen, en ten deele met en beneffens de Hoog Edele Heeren van de Ridderschap van *Hollandt*, ten behoeve van dewelke de Goederen van dese Abdye, gelyk als die van *Leeuwenhorst*, zyn verbeurt verklaart.

De Eerste Nonne uyt dese Abdye, die zich in Houwelyk begaf, was *Maria van Poelgeest*, Heer *Gerrits*-Dochter, dewelke in den Jaare 1572. trouwde met Jonker *Bernard Tserklaas*, uyt *Brabandt*.

Aanmerkelyk is het, dat selfs na het invoeren van de Reformatie, de eerste Gereformeerde Predikanten tot *Rhynsburg* en *Boskoop*, noch met bewilliginge en gesach van dese *Roomsche* Abdissen, namentlyk als Vrouwen van *Rhynsburg* en *Boskoop*, wierden aangestelt; waar van *A. Pars* eenige voorbeelden heeft aangeteekent. Aldus is *Carel Agricola*, den 16 *October* 1591. met toestemminge van Vrouwe *Stephana van Rossum*, in tegenwoordigheit van den Rentmeester *Dirk van Kessel*, en *Petrus Hakkius*, Predikant te *Leyden*, tot *Rhynsburg* in den Kerkendienst aangenomen. Aldus ik ook *Petrus Engelgrave*, in den Jaare 1612. met goedtvinden van de Hoog-Edele Heeren van de Ridderschap, en Vrouwe *Anna van Berchem*, in den Kerkendienst tot *Boskoop* beroepen en bevestigt; als hebbende de *Superintendentie* en Regeeringe der Heerlykheden en Goederen, tot de Abdye van *Rhynsburg* behoorende.

Uytmuntende, boven alle andere Gestichten in *Hollandt*, was het, dat 'er in dese Abdye *drie* Abdissen uyt den Huyse der Graven van *Hollandt* zyn geweest; ook waren de andere Abdissen, beneffens de Nonnen, meede van meest alle de voornaamste Adelyke Familien van het gantsche Landt; gelyk nader blykt uyt de bygaande *Naam-Lyst*, behelsende derselver *Edele Geslachten*, voor soo verre die ons bewust

wuſt zyn, als zynde buyten twyffel noch veel meer andere, die ons niet zyn voorgekomen.

Van Berchem.
Van der Biegte.
Van den Boetſelaar.
Van Borſſelen.
Van Botland.
Van Bruelis.
Van Buren.
Van Campen.
Van Cralingen.
Van Deventer.
Van der Does.
Van Drongelen.
Van Duyvenvoorde.
Van Haaſten.
Van der Haar.
Van Heurn.
Van Hollandt.
Van Honſelare.
Van der Horſt.
Van Langerak.
Van Leyden.
Van Mateneſſe.
Van Merenſtein.
Van Nieveldt.
Van Ooſtende.
Van Ooſtrum.
Van Oyenbrugge.
Van Poelgeeſt.
Van Reneſſe.
Van Romerswaal.
Van Roſſum.
Schenk, van Toutenburg.
Van Schenien.
Van Schoonhoven.
Van Soenien.
Van Teylingen.
Van Treslong.
Utenham.
Van Waſſenaar.
Van Wieldrecht.

Van den vervallenen luyſter van *Rhynsburg*, ſingt *J. Oudaan:*

Aloude landvlek, wien de Rhyn,
En 't Rooms *Geſtigt, den Titel gaven,*
Gy waard wel eer het Hof der Graven,
(Wier ſommige hier begraven ſyn.)
Daar Hollands *hoge Landvoogdy,*
Van wierd berigt voor vele Jaren.
Maar al dien luiſter is vervaren,
In ongedenk, en ſo voorby,
Dat ſo niet pas wat brokken ſteens.
Dit, by 't Geſchrift der oude Serken,
Betuigden met geringe merken,
Men heugde 't nog gedagt het eens.

Wy

Wy sullen dese Verhandelinge besluyten, met *A. Pars.*

Graf-schrift van dese Abdye.

Hier is de Puinhoop van de Abdy,
Hier legt de Pragt van haar Gebouwen,
Komt, Reisiger, wat digter by,
En wilt de Brokken Muurs beschouwen.
Siet hier geen Kerk, Kapel, nog Koor,
Gepropt met Goude en Silvere Vaten,
Geen Altaars, Beelden door en door,
Nog Konstschildryen sonder maten.
Het is hier alles even vuil,
Van Mot verteerd de Kerkgewaden,
De Vledermuis en Uil by Uil,
Nu piept en schreeud by Worm en Maden.
So gaat des Werelds glans voorby,
Schoonse is gepaard met Kerk-gebaren,
Schoon Mom van Godsdienst aan haar sy,
De Waarheid dringt door Eeuwe en Jaren.

De voorgaande Schryvers. Voorts Melis Stoke MSC en Claas Kolyns Rym-Chronyken. Boxhornii Theatrum. Matthæi Analecta, Tom. IV. & V. Chron. Egmond. Scriverii Oudt Batavia. Duytsche Chronyk M. S. C. Veldenaars Chronyk. Goudtsche Chronyk. J. Dousæ Annal. Junii Batavia, P. vander Schelling Hollandtsche Thiend-regt. L. Guicciard. Descript. des Pais-Bas. J. Neuye Beschr. van Batavien. G. Hegenitii Itinerar. Holland.

Het

Het DORP, en de KERK van
WARMONT,
In *Rhynlant*.

DIt vermaakelyke Dorp, ruym drie quartier-uure gaans van de Stadt *Leyden* gelegen, heeft aan de eene zyde de Schey-sloot, aan de andere kant 't Watertje de *Lee*, komende uyt de *Leydtsche Maren*, en ten Noordt-westen van de Kerk een Spruchtel van de soogenaamde *Achter-poelen*; uytwysens de gemeette Kaart van *Rhynlandt*, in verscheyde blaaden, door Dykgraaf en Hoog-Heemraden doen teekenen en etsen. Het Dorp *Warmont* legt in de Hals-Heerlykheit van denselven naam, die door een eygen Baljuw werdt gericht, in *Rhynlant*, het allergrootste Dykgraafschap van *Hollandt*. Dese Heerlykheit (benevens de Adelyke Huysen te *Warmont*, *Oudt Teylingen* of *Lokhorst*, en te *Alkemade*, daar van wy ten geersten nader sullen spreeken;) het oude en doorluchtige Geslachte van *Wassenaar* toebehoorende, staat, volgens den omslag van het *Rhynlandtsche* Morgen-geldt te Boek, voor 1277 Morgen 21 Roeden; maar volgens het Quohier der Verpondinge, sedert het redres van den Jaare 1632. werdt betaalt, voor 254 Huysen, beneffens 1296 Morgen 330 en een halve Roeden, 7610 Guldens 19 Stuyvers 6 Penningen. Volgens de meetinge, door *F. de Roos*, Ordinaris Landtmeter van *Rhynlandt*. Op de Kaart van *Rhynlandt*, is de afstandt der wegen van *Sassenhem* tot *Warmont* 1100 Roeden; namentlyk, tot *Warmonderdam* 515, en van daar tot *Warmont* 585 Roeden; van *Warmont* tot *Leyden* 1250 Roeden; namentlyk tot aan 't *Warmonder-hek* 536, en van daar tot aan de *Marenpoort* der Stadt *Leyden* 714 Roeden; van de *Post-brugge* tot

aan 't *Warmonder-Hek* 488 Roeden; voorts van *Haarlem* tot *Leyden* over *Warmont* 7336 Roeden.

Offchoon de Naame *Warmont*, in den eersten opflag, gantsch niet vreemdt van afkomst schynt, nogtans heeft deselve veel verschil by de Schryvers veroorsaakt.

De Geleerde *Hadrianus Junius* verbeeldde zich, dat het Kasteel defes naams eerst door *Faramondt*, Koning der *Franken* soude zyn gestigt, en van hem den Naame *Varamondt* hadt ontfangen; gelykerwys de *Merwe* haaren naame aan den *Frankischen* Koning *Marovæus*, Stamvader van het vermaarde Geslachte der *Fransche* Koningen defes Naams, soude verschuldigt zyn. Maar daar op heeft de Geleerde *H. van Rhyn* aangeteekent: " Het is waar, dat Koning *Faramond* in dese
„ Landen geweest is; en dat de *Franken* uyt dese Landen
„ hooger op getrokken zyn. Het is ook waar, dat'er weinig
„ of geen onderscheid is, tusschen *Faramond*, of *Varmond*, en
„ *Warmond*. Het is al vorder waar, dat de *Merwe*, volgens
„ het gevoelen van geen onbillyke Schryvers, fynen naam ge-
„ kreegen heeft van den *Frankischen* Koning *Merovæus*; (hoe-
„ wel andere voorgeven, dat de Koning *Merovæus* selfs fynen
„ naam verschuldigt soude zyn aan de *Merwe*;) en dat het by
„ gevolg niet ongerymder of ongelooffelyker moet schynen,
„ dat Koning *Faramond* fynen naam gegeven heeft aan een
„ Dorp; als dat Koning *Manovæus* fynen naam heeft gegeven
„ aan eenen stroom. Maar die oude en hoogdravende Oor-
„ spronklykheden willen thans weinig aan de man; en men
„ agt het voorsichtiger en oordeelkundiger, eenvoudige en
„ gemeene afkomsten, soo van Naamen, als van Plaatsen
„ op te soeken. "

De Edele Heere *J. Dousa* of *van der Does*, is van gedachten, dat *Warmondt*, soo veel beteekent als de *Mondt* van de *Warre*, of *Warnemondt*; welke naame door de *Wandaalen* aan dit Dorp soude zyn gegeven, ten gedachtenisse

van

van *Warnemundt*, de Haven van *Rostok*, aan de Rivier *Warnouw*; toen zy in dese Landen Volk-plantingen oprechteden; Doch dit is een enkele gissinge, sonder eenig bewys, en dese Naams-oorsprong schynt meede al te verre gesogt.

Alting, by *H. van Rhyn* aangehaalt, wil liever, dat hier een Vlietje geloopen, en syne uytwateringe gehadt heeft, met naame *de Warm*; en dat het Dorp, om die reeden, den naam van *Warmondt* heeft gekreegen, gelyk andere Dorpen, om een diergelyke reeden, de naam van *Yssel-monde*, *Lexmonde*, *Egmonde*, &c. gekregen hebben. Hier op heeft de laatstgemelde Schryver aangeteekent: " Ik verklare my door-
„ gaans ook tegen die weitsche, en om soo te spreeken,
„ heldthaftige oorsprongklykheden, en houde het ook voor
„ een goeden regel, de eenvoudigste Naam-reeden, de beste.
„ Maar indien iemandt lust tot het redentwisten hadt, en
„ sifting met sifting betaalen wilde, sou die niet mogen vra-
„ gen: Waarom dat een Koning, dewelke sekerlyk hier om-
„ trent, en hier te Lande selfs, heerschappy gevoert heeft,
„ niet soo wel synen naam kan gegeven hebben aan *Warmond*,
„ als een *Albinus*, of *Albanus*, volgens die sifters selfs, synen
„ naam heeft gegeven aan *Alfen*? Of, als Keyser *Hadrianus*
„ synen naam heeft laten geven aan *Forum Hadriani* (*Voor-*
„ *burg*,)? Of, dat vry wat misselyker luydt, als dat (volgens
„ *Alting*. *P*. 1.) *Erkelens* synen naam heeft ontfangen van *Her-*
„ *cules*? Soude soo een Woorden-sifter niet al verder konnen
„ inbrengen, dat het althans gewis en seeker is, (volgens
„ *Mezerai*, &c.) dat Koning *Faramond* met syn *Franken*, in
„ dese Landen gewoont, of ten minste geswörven heeft; daar
„ het slegts eene gissing en een los seggen is, dat hier ooyt soo
„ een Vliet geloopen heeft; en dat geene gedenkschriften,
„ geene Historie-, of Jaar-boek Schryvers, van soo een Vliet-
„ je, of Watertje, of Beekje, weten te spreeken? Evenwel
„ (vervolgt dese Schryver;) moet ik bekennen, dat die

 „ Naam-

„ Naam-reden, dewelke van het Vlietje *Warm* en van *Mond*
„ afgeleidt wordt, hoewel op eene giſſing ſteunende, zich
„ ſoo waarſchynlyk en bevallig opdoet, en het gemoed
„ door haare ongemaakte eenvoudigheit ſoodaanig, om ſoo
„ te ſpreeken, bekoort, dat ik my al ligt aan die kant
„ ſoude voegen. "

Ondertuſſchen baart het by ons eenige verwonderinge, dat men om deſen Naams-oorſprong te doen gelden, een Watertje of Vlietje verſiert, dat de *Warm* ſoude geheten hebben, ſonder de minſte waarſchynlykheit, dat hier ſoo een Watertjen geloopen heeft. Indien giſſinge plaats heeft, dat een Watertje tot den oorſprong aanleydinge heeft gegeven, waarom dan niet liever geſegt, dat dit de *Maren* geweeſt is; 't zy met te ſtellen, dat mogelyk de *Maren* in aloude tyden *Waren*, en het Dorp daar van daan *Waren-mont* wierdt genoemt? Of, dewyle dit tegens den bekenden naam van *de Maren*, die in alle oude Schriften niet anders geſchreven en genoemt werdt, ſoude ſtryden; waarom niet liever gegiſt, dat *Warmont* mogelyk in den beginne *Mare-mont* of *Mar-mont* is genoemt; welke naam allengskens in *Warmont* konde zyn verandert; nademaal tuſſchen d'eerſte Letters M. of W. in d'oude Schriften weinig onderſcheydt is, en deſe veranderinge ſoude wel door een quaade leeſinge of ſchryvinge konnen veroorſaakt zyn? Ondertuſſchen verklaaren wy ons geenſints voor dit gevoelen; en ſeggen alleen, dat dit meerder waarſchynlykheit ſoude gehadt hebben, als een Vlietje te verſieren, daar van nergens eenige blyk gevonden werdt.

De Schryvers van het *Tooneel* van *Hollandt*, brengen noch een ander gevoelen voor den dag, ſeggende: " Ik geeve aan
„ den Lezer te overweegen, of men MUNDE, hier niet
„ liever mogt neemen voor een *Kaſteel*, of *Burgt*; zoo dat
„ *Warmunde*, zoo veel is, als de Burgt van *Warre* of *Worre*;
„ gelyk *Ekmunde*, *Lexmunde*; of *Lexmonde*, *Iſſemonde*, ge-
„ meen-

„ meenlyk *Yſſelmunde*, en meer diergelyke Naamen hier bo-
„ ven verklaart." Deſe afleydinge wykt, na onſe gedachten, noch veel verder van het reehte ſpoor, en ſtrydt tegens de eygenſchap van d'oude en hedendaagſche *Duytſche* Taale. Want offchoon het Woordje *Munde* of *Mond*, veelderley beteekeniſſen heeft; (gelyk by den Geleerden *Kilianus*, in ſyn *Etymologicum Teutonicæ Linguæ*, *pag.* 322, 323. kan nageſien worden;) nochtans ſal men, na ons gevoelen, nergens konnen aantoonen, dat daar door ooyt of ooyt een *Kaſteel* of *Burgt* ſoude zyn verſtaan; behalven noch, dat men veel werk ſoude hebben, om ſulk eenen *Warre* of *Worre* te vinden, wiens *Burgt* of *Kaſteel* hier ſoude geſtaan hebben. Selfs de aangehaalde voorbeelden van *Ekmunde*, *Lexmunde* en *Yſſelmunde*, ſtryden lynrecht tegens dit gevoelen; vermits het ſoo klaar als den dag is, dat deſe plaatſen haaren oorſprong, niet aan de naam eener *Burgt*, of van een *Kaſteel*, maar aan de uytwateringe van loopende Rivieren of armen daar van, zyn verſchuldigt. Van *Egmondt* betuygt dit *Claas Kolyn* uytdruklyk, ſeggende:

Korts darna ſien wedercomen
Over Zee / die ſel onbzome
Wrede Noren, ende roben
Al dat Land an Zee / geſonden
In tie havene van Hegmonde,
Die de Hegge plach te heten,
Eer des Bedehuys te weten
Daer in lange was geſtichte /
Dat nu after dunen zwichte.

De Geleerde *Boxbornius* heeft reets in ſyn *Tooneel van Hollandt* aangeteekent, dat *Egmondt* of *Egmund*, ſynen naam heeft ontfangen van het voorbyloopende Riviertje *Eg*, en *Mum*, by ons eenen *Mondt* beteekenende. Want de naamen

der Steden of Dorpen, uytgaande in *Munt*, of *Mondt*, beteekenen het daar voorby, door- of uytloopen van eenig Water of Rivier. En de Heer *P. Scriverius* heeft oude Brieven gesien, daarin van *Egmondt* uytdruklyk gesegt wierdt, *gelegen aan de Eg*. Dat *Lexmonde* soo veel als de *Mondt* van de *Lek*, en *Yssel-monde* als de *Mondt* van den *Yssel* beteekent, heeft geen bewys noodig; soo dat de naame *Mundt* in geenen deele voor een Kasteel kan genomen worden, ook dese beteekenisse nooyt sal gehadt hebben. Laat ons dierhalven sien, of wy eenen anderen en waarschynlyker oorsprong des Naams *Warmont* konnen uytvinden.

In seekeren Gift-Brief, (by ons hier vooren *pag*. 195. te lesen;) door Graaf *Dirk* de sevende, (volgens de gemeene reekeninge;) in den Jaare 1200. (en niet A$_0$. 1202. gelyk dit Jaargetal by verscheyde verkeerdelyk werdt gestelt;) aan de Abdye van *Rhynsburg* verleent, werdt dit Dorp *Wormonde* genoemt: Doch wy houden 't in desen met den Geleerden Heere *H. van Rhyn*, dat dit een schryf-fout sal zyn, en *Warmonde* moet wesen.

Dese selve benaaminge komt ons voor, in seekere twee Verdrag-schritten, van noch oudere Jaar-reekeninge; namentlyk (1) van den Jaare 1063. tusschen *Willem* d'eerste, Bisschop van *Utrecht*, en den Abt van *Epternach*; daar by de Bisschop eenige rechten van seekere Kerken aan den Abt afstaat, daar onder *Warmunde* meede werdt genoemt: En (2) van den Jaare 1156. daar by de Abt van *Epternach* syne rechten over die Kerken, aan *Dirk* en *Sophia*, Graaf en Gravinne van *Hollandt*, weder overgeeft, onder welke *Warmunde* insgelyks werdt gemeldt.

In seeker Register der Kerke van *Utrecht*, behelsende de Naamen der Moeder-Kerken en mindere of afhangelyke Kerken, en Kapellen, die door *St. Willebrordus* souden zyn ingewydt, (doch welker ouderdom niet sonder reeden werdt

ver-

verdacht gehouden;) komt ons de naame op deselve wyse, namentlyk *Warmunda*, gespelt voor.

Niet tegenstaande nu dese naam doorgaans, sedert verscheyde Eeuwen, en selfs tot heeden toe, door *Warmont* werdt uytgedrukt, nochtans schynt het ons toe, dat deselve van oudts anders geweest is. Daar toe geeft ons aanleydinge, seekere seer oude Blaffart, of Lyst van de Geestelyke Goederen, die gesegt worden, eertydts *St. Martyns*-Kerke tot *Utrecht*, ten tyde van *Odibaldus* de XIX^de^, Bisschop van *Utrecht* omtrent den Jaare 866. toebehoort te hebben; dewelke *M. Z. Boxhornius*, uyt de Schriften van den neerstigen opspeurder der *Nederlandtsche* Oudtheeden, *P. Scriverius* heeft in 't licht gegeven: Want in deselve vindt men desen naame niet *Warmont*, gelyk elders, maar WARMOLDE geschreven. Dies kan 't gemaklyk geschiedt zyn, dat door misslag van den eenen of den anderen Schryver, voor *Warmoldt*, eens verkeerdelyk *Warmondt* geschreven zynde, dese naam vervolgens is behouden. Ingevalle dese onse gissinge, van de alleroudtste speldinge deses Naams afgeleydt, plaats heeft, soo komt daar door de afleydinge van de Naame *Warmont*, van den *Mondt* eenes Waters ontleent, geheel en al te vervallen; nademaal de eyndiginge van *Molde*, met *Monde* geen overeenkomst heeft. Maar vraagt men, wat dan dese naame *Warmoldt* beteekent? Sulks is een nieuwe swaarigheit, dewelke soo lichtelyk niet schynt opgelost te worden. Mogelyk heeft de naame *Warmolde*, eenige gemeenschap met *Warmoes*; en kan van de vruchtbaarheit deser Landtsdouwe ontleent zyn. Of, dewyle van veele oude Woorden van sulk eene eyndiginge, in latere tyden de *l* in een *u* is verandert; gelyk *Old* in *Oud*, *Kold* in *Koud*, *Holt* in *Hout*, en diergelyken; soo sal het mogelyk met *Warmolde*, ook soodaanig zyn gegaan, dat men desen Naame in *Warmoude* heeft verandert; daar voor, mogelyk by misslag, met de *u* voor een *n* aan te sien, (want in d'oude Schriften

ten is daar in byna geen onderscheydt;) naderhandt *Warimmde* is ingesloopen: En wie weet, of den oorsprong deses naams niet in *Mout* gesocht moet worden, en van de byleggende Koorn-landen is gesprooten? Doch de duysterheit deser stoffe gedoogt niet daar over een beslissendt vonnis te vellen.

Warmont, dus vroeg bekendt, en bygevolge bewoont zynde, is ook waarschynlyk niet lang van een noodig Gebouw, tot verrichtinge van den Godtsdienst, berooft geweest. Dat het selve nogtans in den beginne van kleyn begrip geweest moet zyn, kan men daar uyt besluyten, dat het in den Jaare 1063. slechts een *Kapelle* werdt genoemt; blykende uyt den hier vooren gemelden Verdrag-Brief, tusschen *Willem* de XXIsten Bisschop van *Utrecht*, met *Regimbertus*, Abt van *Epternach*, aan welken laatsten door den eerstgemelden de helft van eenige Kerken en Kapellen in *Hollandt*, in gemeenschap met den eersten waren overgegeven; doch sulks tegens den sin der Graven van *Hollandt* geschiedt zynde, heeft A°. 1156. *Gerardus*, Abt van *Epternach*, alles, *tot beslissinge van twist*, (gelyk 'er in 't nadere Verdrag staat;) wederom moeten overgeven.

Wanneer, en in welken tydt dese Kapelle eygentlyk is gesticht, of in een Parochie-Kerk verandert, is ons niet voorgekomen; maar wel, datse aan den Heyligen Apostel *Matthias* was toegewydt. Datse van den eersten beginne niet soo groot is aangelegt, alsse naderhandt is geworden, blykt onder anderen klaar daar uyt, dat het Koor der Kerke eerst in den Jaare 1525. is begonnen, en in den Jaare 1527. volbouwt; 't en ware dan dat men stelde, dat 'er reets lang voor die tydt een Koor aan geweest was, doch dat het toen is vertimmert, en vergroot. Immers, uyt seekeren ouden Brief van het Slot of Huys te *Warmont* blykt, dat de Erfgenaamen van Mevrouwe *Jacoba van Woude*, Weduwe van wylen den Heere *Gysbert van Raephorst*, (die sulks in haar leven belooft hadde, doch inmiddels was komen te sterven;) de eene helft hebben gedraagen,

daar

daar voor de Heere *Johan van Duyvenvoorde*, Heere van *Warmont*, 759 Ponden en 17 Schellingen, van veertig Grooten *Vlaamsch* het Pondt, en de gemeene Buuren van dit fraaye Dorp de andere helft hebben betaalt. De begevinge der Pastorye deser Kerke stondt aan den Heere van *Warmont*; en by *H. van Heusden* worden verscheyde Pastoors opgetelt, die 'er sedert den Jaare 1366. en vervolgens den dienst hebben waargenomen; dewelke met der tydt soodaanig is vermeerdert, dat daar toe een Pastoor, een Onder-Pastoor, en verscheyde Priesters gebruykt wierden.

De Heeren van *Warmont*, in der tydt, hebben de Kerk van tydt tot tydt met verscheyde Goederen en Inkomsten begiftigt. Vooral heeft de Heere *Jacob*, Soon van den hier vooren gemelden Heere *Gysbert*, veel Goedts aan de Kerk beweesen, gelyk in een geschreven Kerk-Boek staat aangeteekent. Waarom 'er alle Donderdaagen en Vrydaagen na *St. Pancras-dag*, en op deselve daagen na *St. Lamberts-dag*, verscheyde diensten voor hem, syne verdere Familie, en Voorzaaten gedaan moesten worden; waar voor aan de Geestelyken, die deselve waarnamen, en ten minsten ten getalle van vyf moesten zyn, beneffens den Koster, een seeker Jaar-geldt was toegelegt.

Dese Kerk was met verscheyde Altaaren en Vicaryen voorsien. Behalven 't Hooft-Altaar, zyn noch de volgende Altaaren bekendt: (1) Van 't H. Kruys, (2) van de Maaget *Maria*, en (3) van *St. Catharina*. Men meent ook, dat 'er noch een Altaar van 't H. Sacrament heeft gestaan; en men vindt aangeteekent, dat 'er weekelyks op seekere daagen Missen moesten geleesen worden, ter eere van 't H. Sacrament, van *St. Joseph*, *Anna*, *Ursula*, &c.

Aan 't Altaar van *St. Catharina* was een Vicarye gesticht, volgens seekeren Brief van den Jaare 1521.

Daar was ook een seekere Vicarye in dese Parochie-Kerk,

Heere Volperts-*Vicarye* genoemt; staande ter begevinge van den Abt van *Egmondt*; doch dese is in den Jaare 1574. van daar in 't oude Mannen-Huys te *Montfoort* verplaatst.

Van oudts, toen de *Roomsche* Godtsdienst hier bloeyde, was 'er een vermaardt Broederschap in dese Kerk opgerecht, gelyk gesegt wierdt, ter eere Godts, van de Moeder Maaget *Maria*, en van *St. Matthias*, Patroon der Kerke. De Leeden daar van verplichteden zich aan seekere Wetten; bestonden in Broeders en Susters, die soo wel te *Warmont*, als in de *Kaag*, een Parochie onder *Warmont* gelegen, woonden; daar onder bevonden zich verscheyde Persoonen van Adel, en groot aansien; en haare Naamen stonden in een Broederschaps-Boek aangeteekent.

In seeker Doodt- of Jaargetyde-Boek van het Cistercien-Klooster tot *Warmont*, (waar van wy ten eersten nader sullen spreeken;) werdt meede van een Broederschap gewag gemaakt; doch twyffelachtig, of het in de Parochie-Kerk, of in de Klooster-Kerk was opgerecht; en daar in staat een lange Lyst, van naamen der Leeden, beneffens de Giften, die sommige aan dit Broederschap en aan 't Klooster hebben gedaan; daar van in *Historia Episcopatus Ultrajectensis* wydtluftig verslag is gedaan.

Na dat dese aansienlyke Kerke, beneffens het aangebouwde Koor, (waar van ons tot noch toe nergens eenige afbeeldinge is voorgekomen;) een reeks van Jaaren in een bloeyenden staat geweest was, is deselve, geduurende het eerste beleg der Stadt *Leyden* door de *Spanjaarden*, op den 18den *Augusty* des Jaars 1573. (volgens seeker oudt Kronyxken;) beneffens het Slot van *Warmont*, in de brandt gestooken; en daar door ten eenemaal ingestort, behalven de Tooren, wiens spitse alleen tot op het vierkante metsel-werk toe verbrandde, en verder staan bleef. Het Koor in den Jaare 1590. wederom uyt syne assche verreesen zynde, wierdt ter plaatse

daar

daar 't Hooft-Altaar gestaan hadde, de Graf-steede van de Heeren van *Warmont* geplaatst, en 't overige gedeelte van 't Koor tot den Godtsdienst bequaam gemaakt, door *Jan van Duyvenvoorde*, Soone van Heere *Jacob*, en Vrouwe *Henrica van Egmont*. Het ander gedeelte van de Kerke, is tot heden toe onopgebouwt blyven leggen; gelyk sulks ten allerduydelykften uyt de bygaande drie bysondere gesichten, soo als zich deselve in de Jaaren 1600. 1642. en 1650. vertoonden, geteekent N°. 81, 82 en 83. beschouwt kan worden.

Dese Kerk behoort thans onder de Classe van *Leyden* en *Neder-Rhynlandt, derde Ring*, genaamt *'t Laag* of *na den Rhyn*; in welke de openbaare Godtsdienst, sedert het invoeren van de Reformatie, door de volgende Predikanten tot heden toe, is bedient geworden.

Pieter van Oy. A°. 1586.
Godefridus Paludanus, A°. 1601. vertrokken naar *de Grave* A°. 1602.
Justus Baleus, A°. 1603. van *Rhynsaterwoude*, vertrokken naar *Leyden*, tot Onder-Regent. A°. 1606.
Isaäcus Junius, A°. 1607. vertrokken naar *Haarlem*. A°. 1612.
Christianus Sophingius, *Nicol. Fil.* A°. 1612. ontset. A°. 1619.
Ambrosius Theunemans, *Ambros. Fil.* A°. 1656. gestorven. A°. 1670.
Quirinus Bosch, A°. 1670. van *Hoogmade*, uytgedient. A°. 1686.
Jacobus van der Brugge, A°. 1686 gestorven. A°. 1688.
Hieronymus van Alphen, A°. 1688. vertrokken naar *Zutphen* A°. 1692.
Johannes van Heuven, A°. 1692 vertrokken naar *Gouda*. A°. 1700.
Johannes Cloens, A°. 1700. van *Streefkerk*. A°. 1720.
Paridanus Schryver, sedert A°. 1721.

Wanneer in den Jaare 1631. de Remonstrants-gesinde Predikanten uyt haare gevangenisse op het Slot *Loevestein*, door de achteloosheit der bewaakers ontkomen waren, en haar het prediken alom by oogluykinge wierdt toegelaaten, behalven in de Stadt *Leyden*, gingen de Remonstranten dier Stadt haaren Godtsdienst te *Warmont* oeffenen.

In en omtrent dit Dorp hebben eertydts twee Kloosters geweest, het eene voor Mans-, en 't andere voor Vrouws-persoonen.

Het eerste Klooster heeft gestaan, niet verre van de Parochie-Kerk; geschikt voor Adelyke Maagden, die tot Armoed vervielen, en den derden Regel van *St. Franciscus* volgden; genoemt na *St. Ursula* en de soogenaamde 11000 Maagden. Het selve was in den Jaare 1410. gesticht, door *Johan* d'eerste, Heere van *Warmont* en *Esselykerwoude*, en met genoegsaame Inkomsten voorsien. De eerste Nonnen, die zich daar in lieten opsluyten, waren twee Susters van *Agnes*, Huysvrouwe van den Stichter, en Dochters van den Heere *Jan van Kruyningen*, Edelman in *Zeelandt*. Dese Nonnen waren gedurig opgesllooten, en konden langs een bedekte Galderye, daar van noch eenige overblyffelen gesien worden, in de Parochie-Kerk komen, om den Godtsdienst by te woonen. Wanneerse dierhalven ergens anders iets te doen hadden, moesten zy daar toe verlof versoeken; gelyk onder anderen blykt, uyt seeker geschrift tot dien eynde aan *Bartha*, *Gerrits-Dochter*, in den Jaare 1534. door *Hermanus van Gouda*, Algemeen Vicaris van 't openstaande Bisdom verleent, om een reysje naar den *Haag*, tot verrichtinge van eenige saaken te doen.

Niet tegenstaande zy dus in 't gemeen opgeslooten moesten leven, nogtans schynt het uyt den volgenden Brief te blyken, datse, evenwel met kennisse van haare Geestelyke en Wereldtlyke Overheit, haare Goederen, of ten minsten een

een gedeelte derselven, buyten het Klooster mogten wech-maaken.

„ Wy *Gerrit Hoogstraaten*, Priester, Pastoor te *Warmont*, „ Kanonnik in *St. Pankras*-Kerke, Provisor en Deeken van „ *Rhynland*, en *Jacob van Woude*, Heer in *Warmond*, op de-„ zen tyd Baljuw in *Rhynland*, verklaren, dat uyt den naam „ van eene Suster te *Warmond* opgesloten, in 't Jaar 1429. „ op *St. Gertrudis-dag*, by ons gekomen is *Boudewyn Feytgens*, „ en verklaart heeft, dat dezelve Zuster aan de Kerk van „ *Valkenburg* gegeven heeft, twee Mergen, iets meer of min-„ der, gelegen onder de Heerlykheit van *Valkenburg*. Met dit „ beding, dat 'er op Donderdag en Vrydag, na het Feest van „ Kruys-vindinge, voor haar gehouden sal worden een Jaar-„ gety met Waskaarssen; dat 'er een Achteling Tarwe on-„ der de Armen uytgedeelt werde; dat de Pastoor ses, en „ de Koster drie Schellingen geniete, &c. "

Het tweede Klooster te *Warmont*, *Sinte Maryen-Have* genoemt, heeft niet verre van het eerstgemelde gestaan, zynde drie Jaaren daar na, namentlyk A°. 1413. begonnen, door den selven Stichter, den Heere *Johan van Warmont*, voor Monnikken van den *Cistercier*-Orden, die het selve met noodige Behoeftens en Inkomsten heeft begiftigt; gelyk nader gesien kan worden, uyt den bygaanden Stichting-Brief, oorspronglyk in de *Nederduytsche* Taale beschreven, van desen inhoudt:

„ Wy Broeder *Jan*, Prior, ende 't ghemene Convent „ van *onser Vrouwen-Berghe* tot *Yselsteyn*, der Oirden van „ *Cistercien*, doen kont ende kenlik allen luden, die desen „ brief sellen sien of horen lesen; als dat wy overdraghen zyn „ mit Heren *Jan van den Woude*, Here van *Warmonde*, van „ ghetimmert ons te maken, ende goeden te gheven, tot „ beghin van enen Cloister van onser Oirden, als hier nae be-„ screven staet; ende wi Prior, ende Convent voirsz. ses

„ Moniken tot *Warmonde* te senden, op dit voirghenoemde
„ ghetimmert, ende goet, alset ons ghesekert ende ghecon-
„ firmeert is; ende dat ghetal daer te houden, ghelikerwys
„ ons die goeden ghehouden worden. In voirwairden, waer
„ dat die Moniken voirsz. van *Warmont* toghen, buten ver-
„ driven of ghewelt, so mach Heer *Jan* voirsz. all sine goe-
„ den weder nae hem trecken, die hi hun ghegheven heeft.
„ *Item*, in den eersten, so sel Here *Jan* voirn. binnen dat
„ Jaer, nae der confirmacien des Oversten of Capittels der
„ Bruederen voirsz. van desen saken voirsz. hun luden een
„ Dormter maken, hondert voeten lanck, ende ses en twin-
„ tich voeten breet, langhes ende elders onderscoten tot den
„ solre toe mit stienen muren; ende den voirn. Dormter sel
„ hi solren, cellen maken, ende die hemelen, te minsten dier
„ cellen sesse. Ende die woninghe beneden, ende die cellen
„ boven te glasen, in elken houten Kosyn. Ende an den voirn.
„ Dormter, een heymelicheyt, als noot is, voir een heel
„ Convent van Moniken. *Item*, eenen Reventer, veertich
„ voeten lank, ende mit redelike ende betamelike breette
„ langhes onderscoten, mit enen stienen mure tot enen Pan-
„ de na der oirden; ende onder den voirsz. Reventer een Kel-
„ der doirghaens. *Item*, Here *Jan* voirsz. sel dit voirn. ghe-
„ timmert soo matigen in der hooghten, ende daer nae steen
„ ende houte soo passen, in den ghetael, ende in der dicten,
„ nair den eyssche, dat een den anderen te draghen; so dat
„ besceide gheestelike menschen daer in hoir vleyschelike na-
„ tuer der Werelt moghen ontrecken. Ende die Broeders
„ sellen met simpelheyt, ende betamelike oetmoedigheyt,
„ sonder grote costeligheyt of nywigheyt, hun laten genoe-
„ ghen. *Item*, Here *Jan* voirn. sel gheven den Broederen
„ voirsz. des derden jaers twee hondert Nobel tot eenre Ker-
„ ken te hulpe. *Item*, hi sel hun vercrighen confirmaci ende
„ consent van den Bisscop van *Utrecht*, ende den Cureyt
„ van

„ van *Warmonde*. *Item*, die ſtede te laten Wyen mit der Ker-
„ ke, Kerchof, Outaren, ende alle ghetimmert dat behoirlic
„ is, ende betamelik na der oirden, buten der Broederen coſt
„ voirſz. *Item*, Heer *Jan* voirſz. ſel hun gheven een Cappel-
„ rye van twintich *Vrancrixe* Cronen tsjaers, of daer omtrent,
„ als ſi verſcynt, ende tot dier tyt toe, mit twintich Cronen
„ voirſz. hun anders waer te voirſien. *Item*, hi gheeft hun dat
„ lant, dat *Jacob Willamſz* bruyct, ende hiet *Verjans-Camp*,
„ groot 5 Marghen en 2 Hont; ende heeft beleghen die *Hael-*
„ *maer*, ſtreckende op den Poel, an 't Zwtooſt heeft bele-
„ ghen die Abt van *Egmonde*. *Item*, *Rykenkamp*, die is groot
„ XV. Marghen; ende heeft Heer *Jan van den Woude* ſelve
„ alomme beleghen. *Item*, van der Gheermade ſeven Mar-
„ ghen; ende heeft beleghen, an die Zwtſide *Claes Renghers*
„ woninghe, an die noortſide *Heynric van der Does*, an 't Weſt-
„ ende die *Zyl*, ende leyt ghemenghede vuer mit der Cap-
„ pelryen van *Teyllinghe*. Dit voirn. lant is ghelegen in den
„ Ambacht van *Warmonde*. *Item*, voirt ſo ſellen die Broe-
„ ders voirſz. heffen XV. Nobel des Jaers, wt vyftien Mar-
„ ghen lants, gheheten *die Hoghe-weyde*, ende bruyct nu ter
„ tyt *Willem Doe*, tot dier tyt toe, waent hun Here *Jan* voirſz.
„ alſo veel an renten of an lande bewizet heeft, daer ſi wel
„ an verſekert zyn, binnen *Hollant*, of anders waer. *Item*, den
„ Brueders, die in den beghinſel noot zyn te comen als men tym-
„ mert, ſel men gheven na den beloop der renten van ſes Moni-
„ ken. *Item*, Here *Jan* voirſz. ghevet hun vier Marghen Veens
„ tot barninghe. *Item*, ſi ſellen moghen copen vyftich Marghen
„ lants in den lande van *Warmonde*, ende niet daer boven. *Item*,
„ waer dat hun lant beſet worde, of anſturf in den lande van *War-*
„ *monde*, dat moghen die maghen, of die naeſten loſſen, daer
„ 't of comt, den pennink mit dertien, of ſi willen, of die
„ Broeders ſellen dat ander lude vercopen, tot horen ſcoon-
„ ſten. *Item*, die Broeders voirſz. ſellen op Heren *Jans* Mo-

„ len

„ len malen, ſonder loon, ter tyt toe waent ſi ſelve een ros-
„ molen ſetten, daer ſi allene hoir behoefte op malen ſellen,
„ ende niet anders. *Item*, mede ſo ſellen die Prior ende Brue-
„ ders van *Yſelſteyn* die renten, di ſi voirtyts mit den Convent
„ van *Heusdom* te *Warmonde* ghehadt hebben, der ſtede van
„ *Warmonde* laten bliven. *Item*, voirt mede, ſo ſel hun Heer
„ *Jan* voirn. gheven alſulke tilbaer have, kleynoot, ornamen-
„ ten ende huysraet, tot ſulken tiden als hi hun beſeghelt
„ heeft in enen anderen Brief. In kenniſſen der waerheyt al-
„ le deſer voirſz. punten ende voirwaerden, ſo hebben wi
„ Prior ende ghemene Convent voirn. onſes Convents-ſeghel
„ hier an ghehanghen. Ghegheven in 't jaer ons Heren 1413.
„ op *Sinte Pieters-avont ad Cathedram*. "

Volgens het ſchryven van *Henricus Thaborita*, ſoude de grondt, daar op dit Klooſter getimmert wierdt, een woeſte of verlatene plaats geweeſt zyn, *Oudt Teylingen* genoemt; 't welke de *Hollandtſche* Graven *Albert* en *Willem* van *Beyeren*, aan *Jan van Woude*, om 'er een Klooſter op te bouwen, ſouden gegeven hebben; vermits hy van deſe ſtichtinge aldus ſpreekt: " Omtrent den ſelven tydt heeft Heer *Jan*
„ *van Woude*, in het Dorp *Warmondt*, op eene woeſte en
„ verlaatene plaats, een Klooſter den *Ciſtercier*-Orden geſticht.
„ Deſe woeſte en verlatene plaats wierdt *Oudt Teylingen* ge-
„ noemt; om dat de Heeren *van Teylingen* daar plagten te
„ woonen, ter plaatſe daar nu het Bouw-huys der Broede-
„ ren ſtaat. Deſe Heerlykheit was, by gebrek van Erfgena-
„ men, aan 't Graafſchap van *Hollandt* vervallen; om dat de
„ eerſte Heere van *Teylingen* de Broeder van den Heere van *Bre-*
„ *derode* is geweeſt, en zy beyde waren de Soonen van Graaf
„ *Arnout*, die door de *Vrieſen* wierdt verſlaagen. Daarom
„ hebben Hertog *Albert* en *Willem Albertsſoon*, dit *Oude Tey-*
„ *lingen* vereert aan den Heere *Jan van Woude*, om daer een
„ Klooſter op te timmeren. Dit heeft de gemelde Heere

„ ook

„ ook gedaan, en heeft het Klooster meede van Inkomsten
„ voorsien. Daer op is hy gestorven, in 't Jaar 1417. en in
„ 't selve Klooster voor 't hooge Altaar begraven."

Maar in dit gantsche Verhaal, (segt de Geleerde *H. van Rhyn*, in syne aanteekeninge op desen Schryver;) te weten, dat Oudt *Teylingen*, by gebrek van Erfgenaamen aan de Graaflykheit vervallen is; dat *Lokhorst* of *Oudt Teylingen*, door Graaf *Albert* en synen Soon *Willem* de sesde geschonken is aan *Jan*, Heere van *Woude*; dat de Heeren van *Oudt Teylingen* plagten te woonen, daar het Bouwhuys der Broederen ten tyde van *H. Thaborita* heeft gestaan; dat dit Klooster, soo als *H. van Heusden* beweert, niet gestaan kan hebben, daar *Oudt Teylingen* plagte te staan; daar in doen zich verscheyde swaarigheden op, daar naauwelyks eenig doorkomen aan schynt. Vooreerst, hoe kan het t'zaamen gaan, dat *Oudt Teylingen*, ten tyde van Hertog *Albert*, by gebrek van Erfgenaamen aan de Graaflykheit vervallen was; en dat 'er noch Eeuwen daar na veele *van Teylingens*, uyt het egte en rechte geslachte geleeft hebben? Gelyk by *Pontus Heuterus*, *W. van Goutboeven* en *S. van Leeuwen*, derselver Geslacht-Register werdt opgetelt; en wy een weinig verder onder *Lokhorst* nader sullen aanwysen. En by aldien de oude Mannelyke Tak al uytgestorven was geweest, kan het evenwel niet t'zaamen geknoopt worden: nademaal *Oudt Teylingen* soo wel van Mans, als Vrouws-persoonen te leen is beseeten, en daar door by houwelyken in verscheyde Geslagten is overgegaan. Hoe is dit dan te begrypen, dat het aan de Graaflykheit vervallen was, en door de gemelde Graven, aan *Jan van Woude* soude gegeven zyn? Het schynt ook wat te stooten, dat *Oudt Teylingen* in 't beginsel van de vyftiende Eeuwe soude gegeven zyn aan *Jan van Woude*; en dat de *Poelgeesten* reets op 't Jaar 1447. niet alleen Heeren van *Oudt Teylingen* worden genoemt, maar het selve ook toen besaaten, en verscheyde andere ge-

flachten na haar; en dat alsoo het Klooster daar niet kangestaan hebben. Eyndelyk komt het ook niet overeen, dat volgens *H. Thaborita*, het Klooster op *Oudt Teylingen*, maar volgens *H. van Heusden*, dat het recht daar tegens over, en nader by de Kerk heeft gestaan.

Dewyle *H. Thaborita*, *W. van Gouthoeven* en *S. van Leeuwen* eenpaarig seggen, dat *Oudt Teylingen* door Graaf *Albert* aan *Jan van Woude*, tot de stichtinge van 't Klooster geschonken is, soo dunkt *H. van Rhyn*, dat het seggen van *H. Thaborita* niet te begrypen is, als met eenige omstandigheden by hem een weinig te veranderen. Daar toe schynt hem 't bequaamste, met te stellen, dat *Oudt Teylingen* niet by uytstervinge, maar uyt hoofde van verbeurt-maakinge wegens het deelhebben in de t'zaamensweeringe tegens Graaf *Floris* de vyfde, in handen van de Graven van *Hollandt* is gekomen; dat *Albert* en *Willem* de VIde, een gedeelte van 't landt onder de Heerlykheit van *Oudt Teylingen* behoorende, en mogelyk selfs ook de Hofsteede deses Naams, tot het bouwen van 't Klooster aan *Jan van Woude* heeft geschonken; maar dat de Heerlykheit selve aan de *van Teylingens* wederom is gegeven, en van haar tot verscheyde andere geslachten is overgegaan; dat het eertydts woonen van de Heeren *van Teylingen* ter plaatse daar 't Klooster daarna stondt, mogelyk dus verstaan moet worden, dat het vervallene slot misschien tot een Klooster is vertimmert, en dat de Erfgenaamen de Naam van *Oudt Teylingen* mogelyk aan een ander Heeren-Huys hebben gegeven.

Wy bekennen, dat door dese vindinge verscheyde swaarigheden, in de woorden van *H. Thaborita* voorkomende, door *H. van Rhyn* souden konnen wechgenomen worden; maar nademaal in de oorspronglyke Stichting-Brief, en 't Verdrag van den Heere *Jan van Woude* met de Monniken gemaakt, niet een woordt daar van gemeldt werdt, dat dit Klooster op *Oudt Teylingen*, als een woeste en verlatene plaats, soude

zyn

zyn gesticht, en dat de Graven *Albert* en *Willem* de plaats daar toe, tot dien eynde aan *Jan van Woude* souden gegeven hebben: Soo schynt het ons veel waarschynlyker toe, ook beter met den Stichting-Brief overeen te komen, dat *Jan van Woude* dit Mans-Klooster, gelyk drie Jaaren te vooren het Vrouwen-Klooster, *uyt syn eygene Middelen* en op *syn eygen grondt* heeft gesticht; want andersints soude *Jan van Woude* seekerlyk niet hebben nagelaaten, noch durven nalaaten, in het Verdrag met de Monniken te stellen, dat de plaats van de Graven *Albert* en *Willem* gekomen, of hem tot het stichten van 't Klooster gegeven was. In tegendeel werdt daar in uytdruklyk gesegt: Dat de grondt en goederen tot het Klooster, *door hem, Jacob van Woude, waren gegeven*, en als de Monniken quamen wech te trekken, *dat hy alle dese syne goederen wederom na hem soude trekken.* En dewyle *H. Thaborita* reets klaarblyklyk ook in die omstandigheit den bal misslaat, *dat de Heerlykheit van Oudt Teylingen by gebrek van Erfgenaamen aan 't Graafschap van Hollandt was vervallen;* soo vinde ik geene reeden, om aan syn ander seggen meerder geloof te slaan; en om hem van verdere misslagen vry te pleyten, verscheyde omstandigheden der Geschiedenissen, tegens geloofwaardiger berichten strydende, te verdraayen. Dat *H. van Rhyn*, het seggen van *H. Thaborita*, met 't verhaal van *W. van Gouthoeven* en *S. van Leeuwen*, meerder gesag poogt toe te brengen, doedt niets ter saake; nademaal na alle waarschynlykheit, *W. van Gouthoeven* dit Verhaal uyt *J. Orlers*, dese het syne uyt *H. Thaborita*, en *S. van Leeuwen* het syne uyt *W. van Gouthoeven* hebben getrokken; soo dat *H. Thaborita* alleen de Segsman blyft; die van dese omstandigheden verkeert bericht sal hebben ontfangen.

Wy houden het dierhalven met *H. van Heusden*, dewelke uyt den Stichting-Brief oordeelt, dat dit Mans-Klooster, niet gesticht is geweest ter plaatse daar eertydts *Oudt Teylin-*

gen of *Lokhorst* stondt, maar recht tegens over die plaats, en nader by de Parochie-Kerk van *Warmont*.

Dit Klooster stondt onder de Abdye van *Campen* in *Vrieslandt*, en 't Wey-Feest van het selve, wierdt op *St. Bartholomeus-dag* te *Warmont* geviert.

Volgens *W. van Goutheeven*, zyn d'eerste Monniken van *Waerschaven*, een Klooster in *Vlaanderen*, A°. 1446. uyt dit Klooster van *Warmont* voortgekomen; en by *H. van Rhyn* werdt aangeweesen, dat A°. 1455. het Klooster te *Heemstede* meede van daar syn oorsprong heeft; soo dat zich het geringe getal der ses Monniken te *Warmont*, binnen korte Jaaren, gelyk alom geschiedt is, daar zy voet kreegen, geweldig heeft uytgebreydt.

Eyndelyk is dit Klooster te *Warmont*, volgens *H. van Heusden*, ten tyde van de Beeldt-stormerye, niet beter gevaaren als veele andere Kloosters, zynde geheel en al geruineert en geslecht, en de grondt in Wey- en Bouw-Landen verandert; dewelke niet verre van 't Schoolmeesters huys geleegen zyn; draagende selfs tegenwoordig noch de Naam van *'t Klooster-landt*.

De Schouw of Overvaart van de Poel, by *Warmont*, in den Jaare 1327. de Abdisse van *Leeuwenhorst* toebehoorende, besaaten in den Jaare 1486. de Broeders van het *Cistercier*-Klooster tot *Warmont*, volgens seekeren Francynen-Brief; als hebbende dit Veer van den Heere *Jacob van Woude* voor een seekeren prys in Erfpacht overgenomen.

Sedert heeft de Heere *Jacob van Wassenaar*, als Heere van *Warmont*, in den Jaare 1639. van de Heeren Staaten van *Hollandt* en *West-Vrieslandt* Octroy verkreegen, om een Brugge over 't *Warmonder*-Veer te leggen; zynde van den volgenden Inhoudt:

„ De Ridderschap, Edelen ende Steden van *Hollandt* ende „ *West-Vrieslandt*, representerende de Staten van den selven

„ Lan-

„ Lande, doen te weten: Hoe dat ons vertoont is by de
„ Heere *Jacob van Wassenaar*, Heere van *Warmont*; dat hem
„ is competerende het *Warmonder-Veer*, gelegen tusschen
„ *Warmondt* ende *Oestgeest*; alwaar hy Vertoonder, een Schou-
„ we was houdende, tot commoditeyt van de passerende Luy-
„ den, Wagens, Paerden, ende andere Beesten, ende den
„ Schouman daar van was genietende soo veel als syne beleeft-
„ heyt (behalven voor de Menschen, daar hy een Duyt van
„ genoot;) was medebrengende. Ende alsoo hy Vertoonder
„ by experientie bevonden hadde, dat by verscheyden Win-
„ den; als Noort-west, Noordelyk en Zuyt-westelyke Win-
„ den, het qualyk mogelyk was de Passagiers sonder perykel
„ over te setten, behalven dat zy noch wel moesten weder-
„ keeren, sonder daar over te konnen komen; tot groote
„ ondienst van de Passagiers: Ende hy vertoonder wel gene-
„ gen was, sulke inconvenientien voor te komen, met het
„ maaken van een Brugge, 't welk hem hooger ende beswaar-
„ der, soo in 't maaken, als onderhout van de selve, als wel
„ die van een Schouwe loopen soude; en hy Vertoonder daar
„ toe het loon van den Schou-man wel soude verhoogen,
„ als weesende syn eygen goedt: Soo twyffelde hy Vertoon-
„ der, ofte echter niet van noode was daar toe van ons te
„ hebben Octroy, omme de Passagiers met beter Authoriteit
„ daar toe te constringeren; versoekende reverentelyk, dat
„ by aldien hy Vertoonder geraaden wordt, een bequame
„ Brugge te maaken, dat hem Vertoonder (met ons gelieve)
„ soude vry-staan, te genieten soo veel, als wy den Heere
„ van *Duyvenvoorde* (ingevalle syn Ed. een Brugh gesteeken
„ hadde;) toegestaan ende geoctroyeert hadden; ofte anders
„ soo veel, als wy in reedelykheyt, soo tot het maken van een
„ Brugh, ende 't onderhouden van dien in discretie bevin-
„ den souden te behooren. SOO IST, dat wy de saake en-
„ de versoek voorschreven overgemerkt, alvooren hier op

„ gehadt het advys van de Heeren van de Reekeninge van „ de voorschreve Lande; ende geconsidereert, dat het leggen van de voorschreven Brugge sal dienen, tot gerief ende accomodatie van de Passagiers, ende andere, de voorschreven Brugge willende passeeren, wy den Heere Vertoonder, willende hem daarinne believen; uyt onse rechte wetenschap, Souveraine macht ende authoriteyt, geconsenteert, geaccordeert ende geoctroyeert hebben, consenteeren, accordeeren ende Octroyeeren by desen, dat hy sal mogen leggen over het *Warmonder-Veer*, in plaatse van de Schouwe, die aldaar tot noch toe is geweest, een bequame Brugge; mits dat hy, tot vervallinge van de kosten, van 't maaken ende repareeren van de voornoemde Brugge, sal mogen opstellen ende doen ontfangen, voor 't Recht van 't Veer ende Brug-geldt, van ieder Waagen, die de voorsz. Brugge sal willen passeren vyf Stuyvers; van elk rydend Paardt twee Stuyvers; van een dryvendt Paardt drie Grooten Vlaams; van elke Koe ende Osse een Stuyver; van ieder Kalf, oudt Schaap ende Varken een halve Stuyver; van een Lam of jonk Schaap een Oortgen, ende van ieder Man- ende Vrouw-persoon een halve Stuyver; ende dat hy de onwillige realyken ende met parate executie daar toe sal mogen constringeren. Ende ten eynde den Heere Vertoonder desen onsen consente, accorde, ende Octroye, moge genieten als naar behooren; lasten en ordonneeren wy allen ende een iegelyk, die desen raaken ofte aangaan sal mogen; datse den Heere Vertoonder, den inhouden van desen ende ieder poinct van dien, vreedelyk ende volkomentlyk laten genieten ende gebruyken, cesseerende alle belet ende wederseggen ter contrarie. Gegeven in den *Hage*, onder onsen grooten Zegele, hier aan gehangen, op den vyfden *May*, in 't Jaar duysen ses hondert negen en dertig."

De

De voorgaande Schryvers. Als meede S. van Leeuwen Beschryvinge van Leyden. Item Privilegien en Handvesten van Rhynlandt. Kiliani Etymolog. Teut. Ling. A. Matthæi Analecta, Tom. VI. &c.

Het HUYS en de HEERLYKHEIT van WARMONT, In *Rhynlandt.*

HEt Hoog-adelyke en voortreflyke *Huys* te *Warmont* in *Rhynland*, niet verre van *Leyden*, is van soo hoogen ouderdom, dat het te vergeefs schynt desselfs eerste Stichtinge op te soeken. Men weet nogtans, dat het sedert meer als vier hondert Jaaren herwaarts de Residentie van de oude Heeren *van Woude*, (die alle den voornaame *Jacob* voerden, daar van de Naame *Jacobs-Woude* is ontstaan;) en *van Warmont* is geweest. Want na dat de Heeren *van Woude*, haar Huys *ter Woude*, (gelyk de groote Kenders der *Nederlandtsche* Oudtheden, *Simon van Leeuwen*, en *Hadrianus Junius* betuygen;) reets sedert kort na de instellinge der eerste Graven van *Hollandt*, van Vader tot Soone hadden beseeten, heeft JACOB VAN WOUDE, de elfde deses Naams, die omtrent A°. 1280. leefde, de Erfdochter van den Heere van *Warmont* getrouwt; en na die tydt heeft deselve 't Huys *ter Woude* verlaten, en is op 't Huys te *Warmont* komen woonen.

Dese liet na JACOB de XII^de^, Heere VAN DEN WOUDE en VAN WARMONT, Ridder; die ter saake van 't Verraadt tegens Graaf *Floris* de V^de^, A°. 1296. uyt den Lande moeste wy-

wyken. Maar eenige Jaaren als balling geleeft hebbende, heeft hy in den Jaare 1303. in een seekeren strydt, tusschen die van *Utrecht*, en *Sweer van Montfoort*, *Huybert van Vyanen*, *Hendrik* Burggraaf van *Leyden*, *Floris van Duyvenvoorde*, en andere, aan de *Hollanders* groot onderstandt gedaan, soo datse de overwinninge behaalden, en de Bisschop van *Utrecht* lelyk gehavent en verslaagen wierdt. Daar door, en by tusschenspraak van de voorschrevene Heeren, heeft hy syn Goedt weder gekreegen, wierdt met den Graaf van *Hollandt* versoent, en stierf A°. 1303. Hy was getrouwt met *Sophia van Egmondt*, Dochter van *Gerrit van Egmondt*, en van *Elisabeth van Stryen*. Dese Weduwe *Sophia* overleedt A°. 1309. nalaatende een Soon, zynde

JACOB de XIIIde, Heere VAN DEN WOUDE en VAN WARMONT, Ridder, dewelke stierf in den Jaare 1344. Hy was getrouwt met *Elisabeth van Zuylen van Anholt*, die *Anno* 1365. overleedt; en zy wierden beyde tot *Warmont* begraven. Dese hebben t'zaamen verwekt (1) *Jacob van den Woude*; waar van terstondt breeder. (2) *Elisabeth van den Woude*, getrouwt met *Jan van Egmondt van Merestein*, Soon van *Albert van Egmondt van Merestein*, Ridder, en van *N. van der Boukhorst*. Van hem vindt men gewag op 't Jaar 1447. Hy liet een Soon na, genaamt *Albert van Egmondt van Merestein*, Kastellein van *Woerden*, getrouwt met *Anna van Foreest*, Dochter van *Herbert van Foreest*, Ridder, en van *Maria van Cats*; zy stierf A°. 1540. nalaatende eenige Kinderen (3) *Aleydt van den Woude*, getrouwt met *Jan van Alkemade*, Schildtknaap, Soon van *Floris* van *Alkemade* en *N. van Buyren*; dewelke t'zaamen nalieten: (I) *Isbrandt van Alkemade*, Ridder; die trouwde eerst *Aleydt van Poelgeest*, Heere *Gerrits* Dochter; daar na *Agatha van Rietwyk*, Erfdochter van *Willem van Velsen*, en wan Kinderen. (II) *Johan van Alkemade*, anders genaamt *van den Woude*, welken naam hy van wegens syne Moeder aannam, en desselfs Nazaaten ook derselver Wapen.

Hy

Hy was getrouwt met *Catharina van Valkenesse*, uyt *Zeelandt*, en wan Kinderen. (4) *Beatrix van den Woude*, trouwde met *Gerrit van Oosterwyk* Schildtknaap.

JACOB de XIVde, Heere VAN DEN WOUDE en VAN WARMONT, Ridder, Soon van *Jacob van den Woude* en van *Elisabeth van Zuylen van Aanholt*, hier vooren gemeldt, stierf A°. 1394 Hy was eerst getrouwt A°. 1346. met *Elisabeth van der Does*, Dogter van *Dirk van der Does*, Schildtknaap, en van *Clementia van Santhorst*, *Philips*-Dochter. Zy stierf A°. 1361. sonder Oir. Hy hertrouwde in den Jaare 1370. met *Florentia Bugge*, *Jans* Dochter, te *Delft*; (wiens oudtste Dochter *Sophia Bugge* getrouwt was met *Arent van Duyvenvoorde*, Ridder, Soon van *Arent van Duyvenvoorde*, en *N. van Arkel*;) zy trouwde daarna met *Philip van Dorp*, Ridder, Soon van *Dirk van Veen*, en van *Hadewy van Dorp*, dewelke de Naame syner Moeder aannam. Zy stierf in den Jaare 1409. nalatende: (1) *Jacob van den Woude*, die voor syn Vader stierf, A°. 1362. in den ouderdom van 21 Jaaren. (2) *Jan van den Woude*; van welken terstondt nader. (3) *Dirk van den Woude*, genaamt *Boekel*, stierf A°. 1407. nalaatende eene Dogter, genaamt *Willemina van den Woude*, die ten Man hadde *Jan van Heemskerk van Bekestein*, Soon van *Wouter van Heemskerk van Bekestein*, Knaape, en van *Geertruyd Dullart*; daar hy eenen Soon by verwekte. (4) *Mabilia van den Woude*, stierf sonder Kinderen, getrouwt zynde met *Jan van Beest*, uyt de *Betuwe*. (5) *Clementia van den Woude*, getrouwt met *Nicolaas van Toornenburg*, stierf meede sonder Kinderen.

JAN, Heere VAN DEN WOUDE en VAN WARMONT, Soon van *Jacob van den Woude*, Ridder, en van *Florentia Bugge*, *Jans-Dochter*, wierdt Ridder geslaagen, van wegens syne betoonde dapperheit, in den Oorlog tegens de *Vriesen*, in den Jaare 1396. Hy was Hoog-Heemraadt van *Rhynlandt*, in de Jaaren 1377. 1390. en 1394. Dese verkreeg,

in den Jaare 1402. dat *Warmondt* tot een hooge Heerlykheit en onversterflyk Leen gemaakt wierdt. Dese was het, die de twee Kloosters tot *Warmondt* stichtede, daar van wy in de voorgaande Verhandelinge hebben verslag gedaan. Hy kocht in den Jaare 1416. van *Engelbrecht van der Mark*, Bastardt-Soon van den Graaf *van der Mark*, de Ambachts-Heerlykheit van *Alkemade*, en stierf in den Jaare 1417. Hy was een seer vermaardt Ridder, en getrouwt met *Agnes van Cruyningen*, *Jans-Dochter*, in *Zeelandt*; zy stierf A°. 1400. nalaatende: (1) *Jacob van den Woude*; van welken terstondt nader. (2) *Adriana van den Woude*, getrouwt met *Jan van Heemsteede*, Baljuw van *Kennerlandt*, Soon van *Jan van Heemsteede*, Ridder, Heere van *Heemsteede* en *Benthuysen*.

JACOB de XVde, Heere VAN DEN WOUDE, Soon van *Jan van den Woude* en van *Warmont*, en van *Agnes van Cruyningen*, was Heere van *Warmont* en *Alkemade*; getrouwt met *Reynoutje van Brakel*, Dochter van *Jan van Brakel* te *Dordrecht*, en *N. Eggert* van *Purmerende*; hy stierf A°. 1431. zy A°. 1449. en lieten t'zaamen de volgende Kinderen na: (1) *Jacob van den Woude*; van wien terstont nader. (2) *Agnes van den Woude*, getrouwt met *Adriaan van Naaltwyk*, Soon van *Albert van Naaltwyk*, Heere van *Berg-Ambacht* in *Zuydt-Hollandt*, mitsgaaders Dykgraaf van de *Crimper-waart*, en van *N. van Vlenten*, uyt het Sticht van *Utrecht*. Hy was van de *Hoeksche* partye, ten dienste van die van *Utrecht*, in den Jaare 1480. en liet na Jonker *Jan van Naaltwyk*, Ridder, Heere van *Berg-Ambacht*, mitsgaders een heevig Voorstander van de *Hoeksche* partye; was een seer vermaardt Oorlogs-man, stierf balling, of uytlandig, binnen *Parys*, en legt aldaar begraven, geene Kinderen nalaatende; daar door syne Heerlykheit, by die van 't Geslachte van *Nievelt* ge-erft wierdt. Hy was getrouwt met *Gillisje van der Lek* of *Polaanen*, Dochter van *Jan van der Lek*, Ridder, Heere van *Ysselmonde*, en van *Aleydt*

van

van Egmondt. Zy was eerst getrouwt met *Floris van Kyfhoek*, Schildtknaap, dewelke stierf A°. 1472. voor de tweedemaal met *Jan van Naaltwyk* voorsz., en voor de derdemaal, met *Philip van Spangen*, Ridder, by den welken zy meede geene Kinderen hadde; hebbende alleen nagelaaten, by haaren eersten Man *Floris van Kyfhoek* voorsz. (I) eene Erf-Dochter, *Aleydt van Kyfhoek*, dewelke getrouwt was met *Claas van Assendelft*. (II) *Jacob van Naaltwyk*, stierf sonder Kinderen na te laten. (III) *Adriana van Naaltwyk*, getrouwt met *Willem van Nievelt* te *Utrecht*, daar zy Kinderen by wan. (IV) *Agnes van Naaltwyk*, getrouwt met *Jan van Nederveen*, Hofmeester van den Grave van *Nassouw*, A°. 1457. Hy was eerst getrouwt geweest met *Margaretha van der Laan. Agnes van Naaltwyk* voorsz. leefde noch als Weduwe, in den Jaare 1503. nalatende Kinderen. V. *N. van Naaltwyk*, was onder anderen Nonne te *Delft*. (3) *Johanna van den Woude* woonde A°. 1451. te *Dordrecht*, ten huyse van haare Moeder, en stierf A°. 1497. ongetrouwt.

JACOB de XVI^de^, Heere VAN DEN WOUDE, Soon van *Jacob van den Woude* en *Reynoutje van Brakel*, Heere van den *Woude*, *Warmont* en *Alkemade*, was getrouwt met *Johanna van Poelgeest*, Dochter van *Gerrit van Poelgeest*, Ridder, Heere van *Homade*, en van *Margaretha van Doornik*, *Helwichs-Dochter*; hy stierf op *St. Thomas*-Avondt, in den Jaare 1503. zynde de laatste Mans-oir van syn Geslachte; zy stierf A°. 1499. t'zaamen nalaatende: (1) *Reynoutje van den Woude*, Vrouwe *van den Woude* en *van Warmont*; die trouwde in den Jaare 1477. met *Jan van Rossum*, Heere van *Zoelen* in *Gelderlandt*; hy stierf in den Jaare 1518. sonder Kinderen na te laten. (2) *Jacoba van den Woude*, wierdt na den doodt van haare Suster *Reynoutje* voorsz. Vrouwe *van den Woude* en *van Warmont*; trouwde in den Jaare 1476. met *Gysbert van Raaphorst*, Soon van *Albert van Raaphorst*, en van *N. van Vyanen*, Dochter van den Heere van *Beverwaarde*. Hy was meede in 't Beleg voor *Nuyts*, en

ſtierf A°. 1503. en zy A°. 1525. leggende by haare Voorouders te *Warmont* begraven, en hebben meede geene Kinderen nagelaaten. (3) MARIA VAN DEN WOUDE, trouwde in den Jaare 1484. met PHILIP VAN MATENES, Soon van *Jan van Matenes*, en van *Willemina van Alkemade*, maar zy ſtierf in Barens-noodt. Hy reysde naderhandt naar *Romen*, en wierdt daar Prieſter; en van daar wederkeerende, begaf hy zich in 't Klooſter te *Warmont*, in den Jaare 1492. leefde in het ſelve 41 Jaaren, en quam A°. 1533. te ſterven, in den ouderdom van 82 Jaaren. By ſyn voorſz. Huysvrouwe *Maria van den Woude*, liet hy na: (I) *Jacob van Matenes*, ſtierf ſchielyk, in den ouderdom van omtrent 30 Jaaren, A°. 1515. ſonder Kinderen na te laten; hebbende getrouwt geweeſt met *Anna van Almonde*, Dochter van *Jacob van Almonde*, Raadt in den Hove van *Hollandt*, en van *Catharina van Eversdyk*. (II) MARIA VAN MATENES, wierdt in den Jaare 1525. door verſterf van haare Moeye, *Jacoba van den Woude* voorſz. Vrouwe *van den Woude* en *van Warmont;* trouwde met JAN VAN DUYVENVOORDE, Soon van *Arent van Duyvenvoorde*, Ridder, en van *Margaretha van Yſſelſtein*. Hy ſtierf in den Jaare 1568. zy A°. 1543. nalaatende van een vruchtbaar Houwelyk veerthien Kinderen; wiens Hoog-adelyke Nazaaten de voorſz. Heerlykheden en Goederen ſedert hebben beſeeten. (III) *Margaretha van Matenes*, was Nonne te *Poel*.

JACOB VAN DUYVENVOORDE, Ridder, Soon van *Jan van Duyvenvoorde*, en van *Maria van Matenes*, was Heere van *Warmont*, *van den Woude*, en van *Alkemade*, Raadt in den *Haag*, ſtierf te *Leyden* in den Jaare 1577. oudt 68 Jaaren Hy was getrouwt geweeſt met *Henrica van Egmont*, *Alberts-Dochter*, op *Mereſtein*. Zy ſtierf A°. 1606. in den ouderdom van 81 Jaaren. Hem volgde ſyn Soon

JAN VAN DUYVENVOORDE, Heere van *Warmont*,

van

van den Woude, en *van Alkemade*, Houtvester, en daar na Admiraal van *Hollandt*. Hy week in den Jaare 1567. uyt den Lande; doch was A°. 1572. by 't inneemen van den *Briel*. Hy deedt in den Jaare 1590. 't Huys te *Warmont*, 't welke in de eerste beleegeringe van *Leyden* verbrant was, wederom cierlyk opbouwen; gelyk het zich in de bygaande Afbeeldinge N°. 84. vertoont, zynde in den Jaare 1611. na 't leven, op de rechter zyde en van vooren dus geteekent. Hy stierf in den Jaare 1610. in den *Haag*, in den ouderdom van 63 Jaaren; zynde getrouwt geweest A°. 1590. met *Odilia Valkenaar*, Dochter van *Hendrik van Valkenaar*, en van *Margaretha van Botbergen*, uyt *Gelderlandt*; welker Broeder *Herman Valkenaar van Duykenburg*, getrouwt was met *Margaretha*, Suster van den Heere van *Matenes*. Hy liet na, onder anderen

JACOB VAN DUYVENVOORDE, Heere van *Warmont*, gebooren A°. 1592. trouwde eerst met *Jaquelyne van Matenes*, Dochter van *Claas van Matenes*, Heere van *Haserswoude*, en van *Geertruyd van Lokhorst*, *Vincents*-Dochter; ten tweeden Houwelyk, met *Maria* van *Eikel*; ten derden met *Charlotta van Malsem*. Hy liet onder anderen na:

JACOB VAN WASSENAAR, Soon van *Jacob van Wassenaar* voorn. en van *Jaquelyne van Matenes*, was Heere van *Warmont* en *Haserswoude*. Hy trouwde met *Isabella Maria van Haastrecht*, Erfdochter van den Heere van *Druynen* en *Gansoyen*, en wan *Jacoba van Wassenaar*. Sedert is dit Huys in eygendom overgegaan, en de Verblyf-plaats geworden van *Ferdinandt*, Graaf van *Berló*, Heere van *Warmont*, van *Haserswoude*, &c. als in Houwelyk hebbende de Erf-Dochter van *Warmont*, &c.

In de nevensgaande 85ste Afbeeldinge, werdt ons een ander Gesicht vertoont, van 't Huys te *Warmont*, van vooren, tegens den Ingang te sien; gelyk dit Gebouw A°. 1662. zich

opdeedt, hebbende een ſchoon uytſicht over de *Kager-meer*, en ſtaande rontom in aangenaame beplantingen en cierlyke Wandel-weegen; zynde ſedert dien tydt noch veel verandert, en verciert, ook de Vyvers, Luſthoven en Bogaarden verbetert; daar aan den Heere Beſitter geene koſten ſpaart.

In 't Ooſt-eynde van 't Ambacht van *Warmont*, is gelegen 't Huys te *Alkemade*, anderſints *Oudt Alkemade* genoemt, als zynde het oude Stamhuys van het Ridderlyke Geſlachte deſes naams, doch meerendeels vervallen, en herbouwt; daar van alleen noch eenige oude vervallene Muuren en overwelfſelen zyn overgebleven; behoort tot de Ambachts-Heerlykheit van den Heere van *Warmont*, en werdt by den Heere van *Alkemade* beſeeten.

Ten tyde van de *Hoekſche* en *Cabeljauwſche* verdeeltheeden, hebben de Heeren *van Warmont* en van *Alkemade* groot deel daar aan gehadt, en deswegen, beneffens derſelver Adelyke Huyſen en Familien, ſeer veel geleeden.

Merula in ſyn Tractaat van de *Wilderniſſen*, doedt het Huys van *Warmont* in 't Latyn ſpreeken; 't welk in 't Duyts aldus luydt:

Het Oorlogsvuur en twiſt, die maakten 't my te bang;
Waar van een was genoeg tot mynen ondergang:
Op Lodewyk ſyn komſt, die 't Leyds beleg opſloeg,
En den Caſtiliaan van hare wallen joeg;
Ik lag ſes jaaren in een puynhoop digt beſlooten,
Dat heeft die ſterke vuyſt van 't Leyds beleg verdrooten:
Eer ſeven-maal de Son ſyn loop voleyndigt had,
So voeld' ik een Kaſteel opryzen als een Stad:
't Was Hollands Admiraal, uyt 't Duyvenvoords geſlagt,
Die my met groot geluk tot ſulk een aanſien bragt:
Door wie kon myn Kaſteel ooyt beter ſyn herſtelt,
Dan door die op zyn kling afkeerde 't Spaans gewelt?

Chronyk van W. van Gouthoeven. S. van Leeuwen Batavia Illustrata. H. Junii Batavia. G. Goris Delices à l'entour de Leyden. Orlers Beschryvinge van Leyden. Merula van de Wildernissen.

Het Huys te

LOKHORST,

In *Rhynlandt*.

DIt Huys, 't welke ons de Konstenaar *A. Rademaker* in het *ses en tachentigste* Tafereel naauwkeurig vertoont, gelyk het selve in den Jaare 1617. van vooren ter rechter zyde te sien was, is gelegen tusschen *Warmont* en de *Haarlemsche* en *Leydtsche* Trekvaart, omtrent *Leyden*, aan 't Riviertje de *Lee*. Het selve was eertydts OUDT TEYLINGEN genoemt, tot onderscheydt van *Nieuw Teylingen*, gelegen in *Sassenhem*; een seer vermaakelyke Ridderlyke Hofsteede, voormaals by de Heeren van *Teylingen* beseeten, doch ter saake van de t'zamensweeringe van *Gerrit van Velsen*, tegens Graaf *Floris* de Vyfde, daar aan de Heeren *van Teylingen* ook deel hadden, verbeurt verklaart, aan de Graaflykheit vervallen, en sedert tot een Jagthuys gehouden. Van desselfs oude en vervallene Muuren, worden de overblyfselen by *Merula*, in syn Tractaat van de *Wildernissen* vertoont; dewelke sedert zyn geslecht, en de gronden in Bouw- en Weylanden verandert.

Oudt Teylingen, of *Lokhorst*, hier vertoont, werdt te Leen gehouden van den Heere van *Naaltwyk*. Het selve is verscheyde maalen van Eygenaar verandert, zynde van de Familie der van *Teylingens* gekomen in die van *Naaltwyk*, van haar in handen van die van *Poelgeest*, en van dese in die van LOKHORST; van dewelke het desen naame heeft ont-

fan-

fangen. Hier van kan men breeder bericht vinden, in de bygaande

Memorie, van den Jaare 1537. *om te vertoonen 't Recht*, *dat den Heere van* LOCHORST *heeft*, *tot die Rietbroeken*, *gelegen omtrent die Poelen*; *dienende op de Questie*, *tusschen den Heere van* LOCHORST, *ende de Stadt* Leyden.

„ In den eersten, sal men verstaen, dat accrescentien of „ aenwassen, Visschieryen, Vogelryen, Wintmolens, Zwaen„ driften, Veren, dair men overvaert, Thynssen, Colleryen, „ Schole, præsentatien van Kercken, &c. Dat alle dese per„ tien zyn condependencien van Ambachts-Heerlykheyt, 't „ welk genoemt wordt Ambachts-gevolg, ende behoren tot „ allen plaetsen den Ambachts-Heer; ten waere, dat ye„ mant waere, die daer speciaele titule van recht andersins „ of hadde.

„ Men sal bevinden, dat omtrent *Warmond* gelegen is ge„ weest een Ambachts-Heerlykheyt genoemt het Ambacht van „ *Teylingen*, blykende by copie, beginnende: Wy *Willem Bert*„ *hout*, &c. in welcke Ambacht gelegen is de Hofstede genoemt „ *Oudt Teylingen*, *Lochorst* toebehorende, als men hier na ver„ klaart sal vinden.

„ De voorsz. Heerlicheyt ende Hofstede, met die appenden„ tien van dien, zyn by versterfte gecomen, ende gesuccedeert „ op verscheyde Geslachten, ende dit door Houwelicken; al„ sulcx dat die Heeren van *Warmond* gecregen hebben die „ Heerlyckheyt van *Warmond*; ende die appendencien van de „ Heerlycheyt, zyn eenige gecomen op andere, als men uyt „ desen bevinden sal.

„ Item es geweest een *Jan van Teylingen*, die welke gege„ ven heeft *Jan van der Wateringe* zyne Neef, onder ander „ parcelen van Landen, eerst XLVII. Morgen Lants, gele„ gen in *Warmonderbroeck*; noch heeft die selve gegeven *Ghys*„ *bert*

„ *bert van der Wateringe*, den voorsz. *Jans*-Broeder een stuck
„ Lands, mede gelegen in *Warmonder-broeck*, ende is genoempt
„ *die Arcke*; ende daer toe die Vogelryen; blyckende by co-
„ pye, beginnende: *Ick Jan van Teylingen*, &c.

„ Item, dese *van der Wateringe* ende *van Teylingen* zyn ge-
„ huwelickt geweest, aen die Heeren van *Naeltwyck*, al sulcx,
„ dat een genoempt, Joffrou *Sophie van Teylingen*, mit hare
„ Man, *Heynryck van Naeltwyck* gegeven hebben haer Doch-
„ ter, die Hoefstede van *Ouwe Teylingen*, mit zeven Mor-
„ gen Geest-lant, ende dat Veer tot *Warmont*, met die Vo-
„ gelryen in de Poelen, ende die Swaen-drifte; blyckende
„ by copye, beginnende: *Wy Sophie van Teylingen*, &c.

„ Item, dese voorsz. Dochter *van Naeltwyck* is gestorven,
„ sonder Kinderen te laten, al sulcx, dat dese Goederen
„ wederomme gecomen zyn, op den Heere *van Naeltwyck*.

„ Van welcken Heere *van Naeltwyck*, Heer *Geryt van*
„ *Poelgeest*, Ridder, gehat heeft mede een Dochter, ende
„ daer aen gewonnen heeft eene Zoon, genoemt *Jan van*
„ *Poelgeest*, die welcke *Jan* gegeven zyn geweest, tot een
„ Leen-goet die voorsz. Hoefstede van *Teylingen*, mit Lan-
„ den ende Renten, ende anders daer toe behorende, blyc-
„ kende by copye beginnende: *Willem, Heer tot Naeltwyck*, &c.

„ Item, uyt saeck van desen, heeft die voorsz. *Jan van*
„ *Poelgeest* eerstelicken beseeten gehat dese naebeschreve per-
„ cele; eerst die Hoefstede van *Ouwe Teylingen* voorsz. ende
„ noch daer toe dat appendencie van Heerlicheyt ende Thyn-
„ se, ende dat halve Veer tot *Warmont*, die Vogelryen in
„ de Poelen, het Riet ende Riet-broucken in de Poelen
„ gelegen, ende de Swaendriften, &c.

„ Item, van *Jan van Poelgeest* voorsz. zyn dese goede ge-
„ erft op Heeren *Adriaen van Poelgeest*, zyne Soen, ende die
„ selve verlyt zyn, van die Leen-Heere, ende men bevinden
„ sal, in den Regiſter van denselven Heer *Adriaen*, hoe dat

Kk „ hy

„ hy in syn tyt dese Vogelryen ende Rietbroecken verpacht
„ heeft gehadt.

„ Ende overmits dat die Pachtenaers van dit voorsz. goet, „ arme schamele luyden syn geweest, ende als noch zyn, „ ende dat men gewoonlicken was, om die twee of „ drie Jaeren een cledinge te geven, door dien dat zy „ Dienaars van den Huyse gerekent waren, ende die „ Zwane bewaerden, die welke men een Pluym-graef hiet; „ soe is den selven Pachters dickwils te goede gelaten ge„ weest het Riet, ende dat in recompensie van die cledinge.

„ Nae den overlyden van den Heer *Adriaen van Poelgeest*, „ zyn dese goede ge-erft op Joffrou *Adriana van der Does*, „ Wed. van *Lochorst*, die welcke die verlieninge van desen „ mede heeft van den Heer van *Aerdenberch*, als Heer van „ *Naeltwyck*, ende mede gebruykt ende laten gebruyken, „ heeft dese Goeden voorsz. by de Pachtenaers van de voorsz. „ partye, welke Pachters noch leven, ende 't selffer ge„ bruycken, in manieren voorsz. ende is die Pachter genoemt „ *Cornelis Heymansz de Brypot*.

„ Item, als nu geleden een Jaer, of daerontrent, te weten „ 't Jaer 1536. heeft den voorsz *Lochorst* een stuckgen van „ dese Riet-broecken, daer niet meer Riet van wassen en „ wilde, doen toemaecken, 't welck noch die een helft wel „ soe laech was, dattet selve genoech met het water noch ge„ meen was, ende heeft 't selve in pacht gegeven *Mouweryn* „ *Pitersz.* om aldaer een bleyckvelt gemaeckt te worden.

„ Ende alsoe die voorsz. van *Lochorst* verstaen heeft ge„ hadt, dat eenige hen souden willen onderwinden, hem „ *Lochorst* letsel ende perturbaci te doen in desen, niet te„ genstaende zyn deuchdelicke possessie, spruitende uyt goe„ den titule: Soo is den selve *Lochorst* van node geweest te „ impetreren Mandoment van meynctenue, ende soude 't „ selve te werck gestelt hebben, maer heeft 't selveals noch

„ gela-

„ gelaten, ten versoecke van de Burgermeesteren van *Ley-*
„ *den*, dewelcke hen laten duncken, dat het Riet ende Riet-
„ broucken derselver Stede soude toebehooren. Van welcke
„ voirstelle den voorsz. *Lochorst* seer vervremt is geweest,
„ want die selve Stede tot genen tyden daer ontrent eenige
„ Heerlickheyt, of gront, of landt gehadt en hebben, zulcx
„ als den voorsz. *Lochorst* zyn Voor-ouders gehadt hebben,
„ ende voor wel verclaert staet.

„ Ende of men soude willen seggen, van wegen der voorsz.
„ Stede, hoe dat die voorsz. *Jan van Poelgeest*, Heer *Adriaen*
„ *van Poelgeest*, 't selfde Riet ende Riet-broucken gebruyckt
„ soude hebben, in Pachte van der voorsz. Stede, onder
„ een decxsel, ofte coleur, van dat de voorgenoemde, van
„ derselver Stede in huyr gehadt hebben enige Visscheryen,
„ gelegen in den Wateren, Poelen, ontrent desen anwassen
„ ende Riet-broucken, welcke Visscheryen die voorsz Stede
„ seggen te hebben in Erfpagt van den Grave van *Hollant*,
„ ende syne Heerlickheyt.

„ Antwoort die voorsz. *van Lochorst*, ende seyt, dat dit
„ soude wesen een vreemt voorstelle, ende bybrengen, want
„ visscherye niet gemeens en heeft met land, of anwasse van
„ landt, dat me gemeenlick ruychte ofte Riet-broucken hiet
„ te wesen; jae dat meer is, noch ook meer gemeens en heeft
„ met de gront van den water, om aldaer bagger uyt te mo-
„ gen halen, gelykerwys, dat men wel mach hebben by spe-
„ ciale lange gebruycken van eenen wech, die selve te mo-
„ gen varen, ryden, gaen, jae doer eens anders lant; daer
„ inne en heeft die selve geen recht tot de vruchten op te sel-
„ ve wech wassende, noch tot de gront van dien; van gelyc-
„ ken mach oock de voorsz. Stede hier wel hebben de Vis-
„ scherye, indien daer Vissche ontrent is behorende tot de
„ vrone, mer vorder verpagt, dan de Visscherye, dewelck
„ mogelick wel weten soude syn Brief van desen Erfpacht

 „ ge-

„ gegeven te interpreteren, of des noot ware, ende oock van
„ rechte zyn Hoocheyt dat toe behoren soude.

„ Ter conservatie van desen, sal men mogelicken bevin-
„ den, dat die Heere van *Wassenaer*, als hebbende die Vis-
„ scherye in den *Rhyn*, soo wel binnen der Stede van *Leyden*,
„ als daer buyten, dicwils gepoocht hebben gehadt, hem toe
„ te behoren, als armen uyt den *Rhyn* aengewonnen, ende
„ als noch onlancx geleden, mogelick een Jaer of twee, of
„ drie, die selve Heer niet en heeft willen gedogen, uyt
„ crachte van Titule van zyn Visscherye, dat men enich
„ ruygten, Riet-broucken, ofte ander bagger uyt den *Rhyn*
„ halen soude; ende heeft die selfde Heer daerinne gesusti-
„ neert processe voor den Hove van *Hollant*, ende 't selfde
„ verloren, alsoe men seyt, mer behout noch aldaer syn Vis-
„ scherye, soo verre daer Vissche is, ende verder niet.

„ Ende, of eenige souden willen seggen, dat die voorsz.
„ van *Locborst*, nu ter tyt geen lant en souden hebben leg-
„ gen ontrent dese Poelen, ende mitsdien geen recht en
„ soude hebben tot die Riet-broucken.

„ Antwoort hier op den voorsz. *Locborst*, seggende, dat
„ van desen genoech verhaelt is, in die voorgaende articulen,
„ dewelcke over vermelden, wat den voorsz. van *Locborst*
„ zyn Voor-ouders, daer hy van geboren ende uytgesproten
„ is, aldaer gehat hebben, soe van Heerlicheyt, als oock van
„ lant, ende noch heeft sulx hem God verleent heeft; 't welck
„ by avontuir meerder is geweest, ende mogelick noch meer-
„ der is, dan den genen hebben, of hoir Voor-ouders gehat
„ hebben, die welcke dit souden seggen ende voorstellen.

„ Ende oft alsoo waer, dat die voorsz. van *Locborst* geen
„ recht en hadde, tot de voorsz. Riet-Broucken, zoo
„ hy heeft, en soude nochtans daerinne die voorsz. Stede
„ geen regt competeren; mer soude mogelick alsdan recht
„ toe prætenderen te hebben, den Ambachts-Heer, of
„ den

„ den geene, an wiens lant dese broucken aengewassen
„ waren.

„ Om alle voorsz. redenen, ende dat die van *Lochorst* noch
„ moegelicken meer soude bybrengen, of het noot waer, soo
„ is deselve wel gerechticht tot desen Rietbroucken; begeren-
„ de dat hy in zyn goede recht ende possessie mach blyven;
„ want mogelick anders soude hem van noode wesen, ende
„ oock schuldig wesen te roepen, ende te eyschen behul-
„ pe van andere Personagien, dewelcke hem van recht
„ wegen desen saecken souden moeten onderwinden, ende
„ niet ledich konnen staen.

„ Indien de voorsz. Stede recht soude hebben tot de voorsz.
„ Riet-broucken, uyt saecke, dat die voersz. Stede die Vis-
„ scherye van Vroon-wateren heeft, soe voorsz. staet; 't selve
„ recht soude die Stede mede hebben tot alle die andere Riet-
„ broucken, tot verscheyde plaetsen gelegen, in de voorsz.
„ wateren; waer van men die waerde niet wel en soude con-
„ nen estimeren, om die veelheyt van dien; oock mede heeft
„ die Abt van *Egmont*, leggende by *Abtspoel*, verscheyde Riet-
„ broucken, die oock al gelegen zyn in de *Maren*-poelen;
„ ende noch veel meer andere, dewelcke hem mogelick met
„ den voorsz. van *Lochorst* souden voegen, om alsoo generalic-
„ ken haar recht te beschermen. Want en heeft *Lochorst* geen
„ goet recht, soo en connen andere van gelycken condicien
„ oock niet wel gefondeert wesen.

Dus verre dit Geschrift; tot wiens nadere verklaaringe, en ophelderinge, omtrent de Tydtreekeninge, wanneer en hoedaanig den eygendom van *Lokhorst* of *Oudt Teylingen* van 't eene Geslachte tot het andere is overgegaan, dient het bericht van den Heere *Simon van Leeuwen* in syn *Batavia Illustrata*, seggende: " 't Huys te *Lokhorst*, anders genoemt *Oud*
„ *Teylingen*, werd te leen gehouden van den Prince van *O-*
„ *rangen*, als Heer van *Naaldwyk*, en beseten by Heer *Jo-*

„ *han*, Baron van *Wassenaar*, Vryheer van *Warmont*; (te
„ weten toen hy dit schreef, omtrent den Jaare 1685.) is
„ voor desen geweest aan den Geslachte van *Poelgeest*, als
„ *Anno* 1447. beseten by *Jan van Poelgeest*, Heer Gerrits-
„ Soon, hem aangekomen door Jonkvrouw *Willemine*, Heer
„ *Willem van Naaldwyks*-Dochter, syn Moeder; tot dat Heer
„ *Adriaan van Poelgeest*, syn Soon, *Anno* 1511. sonder Kinde-
„ ren overlevende, 't selve quam op *Gerrit van Lokhorst*, syn
„ Susters-Dogters-Soon; daarna op Heer *Claas van Matenes*,
„ Heere van *Hasarswoude*, door syn Moeder *Geertruyd van*
„ *Lokhorst*, Soons-Dogter van gemelde *Gerrit van Lokhorst*;
„ welke *Claas van Matenes* mede sonder Kinderen komende
„ te overlyden, 't selve gekomen is aan den Huyse van
„ *Warmont*."

H. van Heusden segt, dat de Heeren van *Warmont* dit Huys in den Jaare 1672. hebben verkocht; en *G. Goris* teekent aan, dat dit Adelyke Lust-huys, ('t welke, sedert de bygaande Afbeeldinge gemaakt wierdt, grootelyks is verbetert, en verciert;) tegenwoordig toebehoort aan de Familie van wylen den Heere en Mr. *van Beverning*, Soon van den Heere *N. van der Dussen*, Advokaat-Fiskaal van 't Collegie der Admiraliteit op de *Maas*, tot *Rotterdam*.

Sommige hebben geoordeelt, dat het *Cistercier*-Mans-Klooster te *Warmont*, op de grondt van *Oudt Teylingen*, nu *Lokhorst*, soude gestaan hebben, vertrouwende al te veel op het seggen van *H. Thaborita*; 't welke by ons in de voorgaande Verhandelinge is wederlegt, en aangetoont, dat het selve daar recht tegens over, en nader aan de Kerk van *Warmont* gestaan heeft.

De voorgaande Schryvers.

De

De Kerk te

OESTGEEST,

En

TOORENVLIET by *Oestgeest*,

In *Rhynlandt*.

DAt de *Romeynen*, ten tyde toen zy zich, (om soo te spreeken;) door de geheele bekende Wereldt verspreit hadden, in dese gewesten, gelyk elders, daar zy zich ter neder setteden, en voornamentlyk 'langs de oevers van de vermaardtste stroomen, een meenigte van Burgten, Kasteelen, Tol-huysen, en andere Sterktens en aanmerkelyke Gebouwen gesticht hebben, is soo bekendt, en by soo veele Schryvers aangeweesen, dat het onnoodig soude zyn ons daar meede hier op te houden. De schrandere *J. Oudaan* heeft aangeteekent, en is van gevoelen, dat tot *Oestgeest* meede een diergelyken Gebouw gestaan heeft; vermits de Kerk-Tooren aldaar van tras-steenen gebouwt is, en beneffens de Kerk op een verhevene ronde staat, die boogsgewys nedergaande, met diggelen en scherven van *Roomsche* Aardewerk bezaayt is, aanwysende, datse op den grondtslag van een *Romeynsche* Burgt is gevestigt; en dese hoogte werdt soodaanig bevonden, gelyk hem voor de waarheit bericht is, dat den drempel van de Kerk-deur aldaar, waterpas legt, met het opperste spits van den *Sparendammer*-Tooren; sulks te gelooven is, dat de grondt van het oude *Roomsche* Gebouw alhier, schoon

ſchoon 'er by geen Schryver van gemeldt werdt, voor het meerendeel noch ongeraakt en ongeroert legt.

Oeſtgeeſt, in *Rhynlandt*, niet verre van de Stadt *Leyden*, en van *Rhynsburg* gelegen, is dierhalven ſeer oudt; ook bevindt men, dat 'er ſelfs al in de eerſte Eeuwen van het Chriſtendom een Kerk geſtaan heeft. De naam daar van vindt men in d'oude Schriften ſeer verſchillende geſchreven. In het Regiſter der Goederen, behoorende tot *St. Martyns*-Kerk te *Utrecht*, voor de tyden van Biſſchop *Odilbaldus*, omtrent den Jaare 866. volgens 't Exemplaar by de Geleerde *P.* [illegible]*verius* en *M. Z. Boxhorn* gebruykt, werdt het *Osregeſt* genoemt; maar in een andere Copye, by *Willem Heda* aangehaalt, *Oſtresgeiſt*; en in een derde, by *H. van Rhyn* geſien, dewelke met de handt geſchreven was, heeft deſelve *Osgeresgeiſt* gevonden. Elders werdt deſe naam noch al anders geſpelt geſien; 't welke na alle waarſchynlykheit daar door is veroorſaakt, vermits de oude Handtſchriften veeltydts ſeer ſlordig, als ook met veele verkortingen geſchreven waren, die by andere uytſchryvers naderhandt qualyk geleeſen, en verkeerdelyk nageſchreven zyn geworden, en alſoo deſe verſcheydenheit hebben veroorſaakt. Ondertuſſchen werdt het voor ongetwyffelt geacht; dat deſe naame geſmeedt is, uyt *Oeſt* of *Ooſt*, een bekende ſtreek, en *Geeſt*, beteekenende een droog verheven landt; zynde ontleent van de gelegentheit van dit Dorp.

By *Hadr. Junius* en *Janus Douza*, of *Jan van der Does* vindt men aangemerkt, dat in de oude en egte Brieven der Biſſchoppen van *Utrecht* gevonden werdt, dat dit Dorp meede den Naame *Kerkwerve* heeft gedraagen; en *Douza* verſeekert, dat hy in ſyne Geſlacht-brieven heeft bevonden, dat dit *Kerkwerve* de oude Naam van het Dorp *Oeſtgeeſt* is. Deſe naame *Kerkwerve*, werdt onder anderen gevonden, in het Verdrag tuſſchen *Willem*, Biſſchop van *Utrecht*, en *Regimberus*,

tus, Abt van *Epternach*, van den Jaare 1063. als meede in seekeren Brief van Keyser *Hendrik* de IV^{de}, betreffende de landen, door syn Vader gewonnen, en door hem aan *Willem* Bisschop van *Utrecht* wederom overgegeven, in den Jaare 1064. en in het Verdrag, tusschen Graaf *Dirk* van *Hollandt* en *Gerardus* Abt van *Epternach*, van den Jaare 1156. Dese Naame *Kerkwerve*, sal waarschynlyk van de hooge *Werf* of grondt van de *Kerk* gesprooten zyn. Nochtans schynt die naam soo algemeen niet, vermits men na den Jaare 1200. en vervolgens, den naame *Oestgeest* doorgaans gebruykt vindt, gelyk terstondt nader sal blyken. Ja, indien het niet op 't getuygenisse van sulke groote Mannen steunde, souden wy byna niet twyffelen, dat *Oestgeest* en *Kerkwerve* verschillende plaatsen waren; nademaal 'er uyt oude Brieven niet anders schynt te blyken; dewyle de Heeren, dese verschillende namen voerende, als Heeren van bysondere Heerlykheden voorkomen, en in dese namen duydelyk onderscheydt gemaakt werdt. Want offschoon in seekeren Brief van *Ada*, Markgravinne van *Brandenburg*, in den Jaare 1205. ten behoeve van 't Klooster van *Rhynsburg* verleent, eenen *Hubrecht van Kerckwerf* onder andere als Getuyge voorkomt, nochtans zyn 'er andere Brieven van weinig jongere dagteekeninge, daar in wederom duydelyk de Heeren van *Oestgeest* gemeldt staan; gelyk dese is, van den Jaare 1242.

„ Ik *Willem*, Graaf van *Hollandt*, maake bekendt aan al-
„ le de geene die desen Brief sullen sien, dat ik aan mynen
„ seer lieven Heere, *Dirk van Oistgeest* gegeven hebbe, het
„ landt, 't welke tusschen *Monster* ende *Stinckenderwale* gele-
„ gen is, en 't welke hy van my te leen plagte te houden,
„ om het selve als syn vry eygen goed eeuwiglyk te besitten.
„ En ten eynde een iegelyk, soo wel tegenwoordige als toe-
„ komende, daar van kennisse mogen hebben, soo hebben
„ wy ons Zeegel aan desen Brief gehangen. Gegeven te

 „ *Ley-*

„ *Leyden*, in den Jaare des Heeren 1242. des Donderdaags
„ na *St. Lambertus*-dag."

In de latere Historien worden 'er meer andere Heeren van *Oestgeest* met naame genoemt, die waarschynlyk van dit Geslachte geweest zyn.

Daarenboven, soo heeft het oude Adelyke Geslachte der *Heermannen*, meede den Bynaam van *Oestgeest* gevoert, gelyk uyt derselver Geslacht-Register by *W. van Gouthoeven* en *S. van Leeuwen* kan nagesien worden; zynde dit Geslachte by gebrek van Mans-oir uytgestorven.

Niet sonder reeden werdt de Kerk van *Oestgeest* onder de oudtste Kerken in *Hollandt* gereekent. Ja sommige, op het seggen van *R Snoy* steunende, willen, datse door *St. Willebrordus* selve soude gesticht en ingewydt zyn; 't geene selfs na syn doodt soude geschiedt wesen; welke beusel-praat nochtans met recht werdt verworpen, en zich selve tegen-spreekt, nademaal se aan *St. Willebrordus* is toegewydt, en de Stichter eener Kerke deselve niet aan zich selve sal toewyden. Dat dese Kerk (indiense onder de naame *Kerkwerva* verstaan moet worden;) beneffens die van *Vlaardingen*, *Velserburg*, *Heiligeloa* en *Petten*, van oudts Moeder-Kerken der omleggende plaatsen zyn geweest, schynt op meerder reeden te steunen. Het begeven der Pastorye deser Kerke, stondt eertydts aan de Abdisse van *Rhynsburg*. Ondertusschen hadde de Pastoor van *Oestgeest* meede een groot Rechts-gebiedt, 't welke zich soo verre uytstrekte, dat selfs een gedeelte van de Stadt *Leyden* daar onder behoorde; gelyk onder anderen blykt uyt de twee volgende Brieven, van de Jaaren 1363. en 1364. betreffende de Kerke van *St. Maria* binnen *Leyden*; luydende volgens onse oversettinge uyt het *Latyn* aldus:

„ Wy *Hugo van Hant* Schout, *Gerrit Ryswyc*, *Isbrand Raet-*
„ *aerts*, *Michael Gerritsz.*, *Philip Jansz.*, *Willem van Voir-*
„ *burch*, *Hugo Jansz.*, *Hugo Niclaasz. van Burch*, en *Pieter*

„ *Huy-*

„ *Huygensz.* Scheepenen, *Daniel Jansz.* en *Dirk van Bosche* „ Raaden der ſtadt *Leyden*, doen hier meede aan een iegelyk „ weten, en bekennen, in de naame der voorſz. Stadt, dat „ wy geen recht hebben, tot begevinge der Kapelle, de „ welke nu geſticht en getimmert is, binnen *Leyden* in *Ma-* „ *rendorp*, onder de Parochie van *Oeſtgeeſt*; welke Kapelle „ vervolgens afgeſcheyden en geſcheyden ſal zyn van de Pa- „ rochie-Kerk van *Oeſtgeeſt*; en ſal gewydt worden, als 't „ Godt gelieft, om vervolgens ter eere Godts in Eeuwig- „ heit een Kerk te zyn, met gemeenen raadt en toeſtemmin- „ ge van de Eerbaare Mevrouwe *Clariſſa*, door Godts Ge- „ naade Abdiſſe van *Rhynsburg*, van *St. Benedictus*-Orden, „ en van haar Convent; nademaal de begevinge der Kerke „ van *Oeſtgeeſt* ſedert van oudts aan d'Abdiſſe van *Rhynsburg* „ heeft toebehoort, gelykerwyſe wy van onſe voorzaaten „ verſtaan hebben. Tot getuygeniſſe der waerheit, hebben „ wy deſe Brieven met ons Stadts Zeegel beveſtigt. Gege- „ ven in 't Jaar des Heeren 1363. 's Vrydaags na den Feeſt- „ dag van *St. Valentyn.*

„ Wy Schout, Scheepenen en Raaden der Stadt *Leyden*, „ maaken hier meede aan een iegelyk bekendt, dat wy, on- „ der andere Brieven der ſtadt *Leyden*, meede geſien hebben de- „ ſen, geheel gaaf, onuytgeſchrabt, of te nietgedaan, noch in „ eenigen deele geſchonden, van de eerbaare Mevrouwe *Cla-* „ *riſſa van Schenyen*, door Godts Genaade Abdiſſe van *Rhyns-* „ *burg*, en met derſelver Convents-Zeegel beveſtigt, ge- „ ſchreven met de volgende bewoordingen:

„ Wy *Clariſſa van Schenyen*, by de Genaade Godts Ab- „ diſſe van *Rhynsburg*, van *St. Benedictus*-Orden, maaken „ hier meede aan een iegelyk bekendt, dat wy vrywillig, „ en met gemeene toeſtemminge van ons Convent, om Godts „ wille, op 't verſoek en de vermaaninge van Heere *Hendrik* „ *Spikers*, Paſtoor der Kerke van *Oeſtgeeſt*, en om beede wil-

„ len der Stadt *Leyden*, hebben toegestaan en toegelaaten,
„ hier meede toestaande en toelaatende, dat de Kapelle, die
„ gefondeert is in 't Ambacht van *Leyden*, en gelegen in de
„ Parochie van *Oistgeest*, tot een Parochie-Kerk geheyligt en
„ gewydt worde, nu en ten eeuwigen daage duurende;
„ behoudens nogtans 't Recht van Ons, en van ons Convent;
„ te weten, dat wy de begevinge van de voorzeyde Kerke,
„ wanneer die somtydts komt open te vallen, sullen geven,
„ volgens onse conscientie, aan een Persoon na ons belie-
„ ven, sonder eenig tegenspreeken van de Stadt *Leyden*;
„ behoudens ook het recht der Kerke van *Oistgeest*, en van
„ het Jaarlyks Pensioen van dese nieuwe Kerk aan dien Pas-
„ toor, dat is, dat hy van deselve ses Schilden Jaarlyks sal
„ hebben, te reekenen vier en twintig *Vlaamsche* of *Dor-
„ drechtsche* Grooten voor ieder Schildt; te betaalen, twee
„ op den Feest-dag der Geboorte *Christi*, twee op Paasschen,
„ en twee op Pinxteren, sonder eenig vertoeven of tegen-
„ spreeken. Doch byaldien het gebeurde, dat eenige Per-
„ soon in dese nieuwe Kerke, tot vermeerderinge van den
„ Godtsdienst, en voor de Zaaligheit syner Ziele, een Ka-
„ pellanye soude willen fondeeren en oprechten, met gemee-
„ ne bewilliginge en toestemminge van de Regeeringe van
„ *Leyden*; soo doen wy aan die Persoon afstandt van ons
„ Recht, maakende en gevende macht aan de geene, die
„ Stichter van de Kapellanye is, of aan dessefs wettige Erf-
„ genaamen, en Nazaaten, of aan een iegelyk, aan wien hy
„ dit syn recht sal willen overgeven; dat hy, volgens den
„ inhoudt van derselver Stichtinge, dese gifte, ter eere Godts,
„ vrywillig opdraage aan wien hy sal willen, sonder eenige te-
„ genspraak, van ons, of van ons Convent. En ten eynde
„ alle de voorzeyde voorwaarden, door ons en ons Convent,
„ die 'er tegenwoordig zyn, of vervolgens sullen wesen, vast
„ en onveranderlyk mogen onderhouden worden, hebben

„ wy

„ wy goedtgevonden, ten dienste Godts, en van Heere *Hendrik*, als meede van de Stadt *Leyden*, dese Brieven tot getuygenisse met de Zeegels van ons en van ons gemeene Convent te bevestigen. Gegeven in 't Jaar des Heeren *derthien hondert en vier en sestig*, 's *Vrydaags* na den Feest-dag van *St. Valentyn.*

„ Maar wy, Schout, Scheepenen en Raaden der voorzeyde Stadt *Leyden*, hebben dese Brieven, tot getuygenisse der Waarheit, met het gemeene Zeegel onser Stadt bevestigt. Gegeven in 't Jaar des Heeren 1364. op Vrydag na den Feestdag van *St. Valentyn.*"

De Kerk van *Oestgeest* is, tot aan de oprechtinge der nieuwe Bisdommen in de *Nederlanden*, door de Abdisse van *Rhynsburg* van een Pastoor voorsien, waar na die begevinge aan 't Bisdom van *Haarlem* is overgegaan. Dat de Kerk van *Oestgeest* van oudts seer aansienlyk is geweest, kan uyt de overblyffselen, na datse in den Jaare 1574. door de *Spanjaarden* verwoest was, uyt de nevensgaande 87ste Print-verbeeldinge eenigsints opgemaakt worden; zynde sedert niet meer als maar een gedeelte wederom opgebouwt, daar in na de Reformatie de openbaare Godtsdienst, tot nu toe, door de volgende Predikanten is waargenomen:

Florentius Marci, A°. 1600. van *Arlanderveen*, gestorv.	A°. 1607.
Jonas Volmarus.	A°. 1607.
Petrus Cuylius.	A°. 1609.
Simon Huygens, A°. 1614. ontset.	A°. 1619.
Theodorus Altena, A°. 1619. gestorven.	A°. 1662.
Ludovicus Georgii Gerstekoorn, A°. 1662. gestorven.	A°. 1672.
Johannes Altena, *Theodori Fil.* A°. 1674. vertrokken naar *Schiedam.*	A°. 1680.
Abrahamus Haseu, A°. 1681. uyt de Ambassade van *Deenemarken*, A°. 1717. *Emeritus*, sterft	A°. 1720.
Joan Doornik.	A°. 1717.

Voorts behoort de Kerk van *Oestgeest* onder de Classe van *Leyden* en *Neder-Rhynlandt*, in den tweeden Ring, genaamt *'t Hoog* of *na Duyn*.

Voor de tyden van Graaf *Albert* van *Beyeren*, schynt de af- en aankomst tusschen *Leyden* en *Oestgeest* niet al te gemaklyk geweest te zyn, vermits dese Graaf aan de Baljouw en Heemraaden van *Rhynlandt* last gaf, eenen nieuwen weg te maaken. Dit bevel niet spoedig genoeg voltrokken zynde, vernieuwde de Graaf het selve in den Jaare 1394. met den volgenden Brief:

„ ALBERT, by Godts genade Palens-Grave op ten „ *Rhyn*, &c. laten weeten, onsen Bailiou ende onsen Ho„ gen Hiemraet van *Rhynlandt*, dat wy u in voorleden ty„ den geschreven hebben, om eene wech te keuren, die „ strecken soude, van onse poerten der stede van *Leyden*, „ onder *Pudeken-poel*, tot aen de *Gheest*, daer wy off ver„ staen dat noch niet geschiet en is: Waerom wy u ont„ bieden, ende bevelen ernstelick, dat gy daer eenen wech „ ordonneert, soo ghy eerst moget, wel gespecken met „ sant; op ter geenre kost, die u dencken sal dat 'er me„ de gebaet mach wesen, en daer eenen yegelyck zyn „ houf-slach off geeft, dien te houden en bewaren, die 't „ schuldich is te doen. Dit en laet niet, alsoo lieff als wy „ u syn; want wy des niet meer vervolcht en willen we„ sen. Gegeven in den *Hage*, op ten anderen dach in „ *Maerte*, in 't jaer ons Heeren M. CCC. XCIV. na den „ loop van onsen Hove. "

Volgens seekeren anderen Brief van Graaf *Albert* van *Beyeren*, van den Jaare 1398. heeft deselve toen binnen *Oestgeest* eenen Dingbank gehouden, van beyde de Ambachten *Oestgeest* en *Poelgeest*, gelyk de Heer *A. Pars* uyt een oudt Kerkboek van *Oestgeest* aanteekent.

Van oudts, terwyle de *Roomsch-gesinde* Godtsdienst te *Oestgeest* opent-

opentlyk geoeffent wierdt, hebben 'er verscheyde Broederschappen geweest; wordende in een Brief van den Jaare 1464. van een *Broederschap van den H. Geest*, en in een anderen van den Jaare 1467. van een *Broederschap van de H. Maget Maria en van St. Willebrordus* gewag gemaakt. De Instellinge van dese laatste kan in 't breede by *H. van Heusden* nagesien worden.

Volgens seekeren Blaffaardt, van alle de Renten, Landen en Pagten der Kerk van *Oestgeest*, van den Jaare 1568. blykt, dat 'er toen een Heylige Geest-huys tot *Oestgeest* heeft geweest.

In den Jaare 1450. hebben de Kerk-meesters *Floris Ewoutszoon* en *Jacobszoon*, een halve Morgen landt aan 't Klooster *Marien-poel* verkocht, om het verbeteren van haaren Tooren te betaalen.

Volgens seekere Lyst der lengte van de Heeren- en Rywegen in *Rhynlandt*, gemeeten by *F. de Roos*, Landtmeter van *Rhynlandt*, is de afstant van *Oestgeest* tot aan de Post-brug 395, tot aan *Rhynsburg* 623, tot aan *Sassenhem* 1425. tot aan 't Schouw van *Duyvenvoirde* 1266, tot aan *Vyfhuysen* 434, tot aan *Voorhout* 434, en tot aan *Warmondt* voor de Kerk-steeg 1491 Roeden. En volgens een andere Lyst van den selven Landtmeeter, is van *Oestgeest* tot aan de *Rhynsburger* Poort der stadt *Leyden* 1050 Roeden, en van de Kerk van *Oestgeest*, door de binnen-weg tot *Noortwyk* 1774 Roeden.

Onder de Dorpen en Riem-talen, daar op elk Dorp, tot onderhoudt van den weg van *Ryswyk*, en de vyver van 't Hof, de Cingelen, Bruggen, Platingen, &c. van oudts gestelt zyn, en waar na de bottingen worden gereekent, staat *Oestgeest* voor *een Riem* te boek.

Alsoo de Dykgraaf en de Hooge Heemraden van *Rhynlandt* eertydts alle de Landen in *Rhynlandt* hadden doen meten, om deselve, tot ontlastinge der Ingelanden, meede te brengen in de contributie en den ommeslag van des Gemeenen Landts lasten

lasten en onkosten, en daar over proces ontstaan zynde; is daar op eyndelyk in de Jaaren 1550 en 1553. seeker accoordt gevolgt, tusschen de Schouten en Ambachts-bewaarders van verscheyde Dorpen, &c. ter eenre, en Dykgrave en Hooge Heemraden ter anderen zyde. Hier hebben zich bygevoegt, verscheyde Dorpen, die buyten het Proces gebleven waren, daar onder *Oestgeest* meede begreepen was; sendende twee Gedeputeerde, met welke het volgende accoordt is aangegaan.

„ Uyt *Oestgeest* zyn gecompareert geweest *Anthonis Meeusz.* „ ende *Jacob Pietersz.* Ambagtsbewaarders; de welcke gehoort, ende op alles gelet, is geseyt, geaccordeert ende „ geordonneert, dat 't Ambagt van *Oestgeest*, ('t welck te „ staen plag op veerthien hondert ende acht en vyftig Margen, twee Hont,) ende by de nieuwe metinge uytgemeten is op negenthien hondert acht en vyftig Morgen sestalf „ Hont; sal van nu voortaen, aenschou genomen op de qualité van 't lant aldaer gelegen, gelden ende contribueren „ met *negenthien hondert negen ende dertig Morgen*;" Volgens *S. van Leeuwen*, in de *Privilegien en Handvesten* van *Rhynlandt*; en volgens denselven Schryver, in de *Costumen* van *Rhynlandt*, staat *Oestgeest* in den omslag der *Rhynlandtsche* Morgen-tallen te Boek, groot 1917 Morgen en 374 Roeden.

Volgens 't Quohier der Verpondinge van alle de Huysen en Landeryen van *Hollandt*, staat *Oestgeest* te boek groot 1943 Morgen 495 Roeden; maar volgens een andere Copye, sedert het Redres Generaal van den Jaare 1632. groot 146 Huysen, 1945 Morgen 195 Roeden; betaalende Jaarlyks 13208 Guldens 12 Stuyvers 7 Deniers

In den Jaare 1532. is by eenige Dorpen in *Rhynlandt* gecontribueert tot het vernieuwen en hermaaken van de Visch-brugge binnen *Leyden*. Daar by is aan deselve toegestaan, dat tot welker tyden haare Buur-luyden en Ingeseetenen binnen

binnen deselve stadt mogten gearresteert of beset worden, om personeele of loopende schulden, de Schout en Gerechte van deselve Dorpen, diesouden mogen afschryven; en dat de Schout en Schepenen van *Leyden* soodaanige afschriften plaats souden laten hebben, en partyen renvoyeeren tot haaren daagelykschen Rechter; mits deselve Dorpen van gelyken, wanneer eenige Burgers of Inwoonders van *Leyden* aldaar beset wierden, de Afschriften van die van *Leyden* meede gehoorsaamden. Dese Dorpen waren als volgt:

Aalsmeer.
Aar.
Aarlandervee.
Alkemade.
Alphen.
Benthuysen.
Esselikerwoude.
Gronswaert.
Hasarswoude.
Heyde.
Kage.
Katwyk op Rhyn.
Katwyk op Zee.
Koudekerk.
Leyderdorp.
Leymuyden.
Lier.
Lisse.
Monster.
Naaltwyk.
Noortwykerhout.
OESTGEEST.
Poeldyk.
Poelgeest.
Poelyen.
Rewyk.
Rhynsaterwoude.
Ryswyk.
Stompwyk.
Valkenburg.
Voorburg.
Voshal.
Waddinxveen.
Warmondt.
Wateringen.
Zassenhem.
Zegwaart.
Zoetermeer.
Zoeterwoude.
Zuydwyk.
Zwadenburgerdam.

Aan die van *Oestgeest* en *Poelgeest* wierdt vervolgens, door de regeeringe van *Leyden*, de volgende Vry-brief verleent, daar by zy ten eeuwigen dagen van het onderhouden deser Brugge wierden quytgescholden, luydende als volgt:

„ Wy Schout, Burgermeesteren, Schepenen en Rade der „ Stede van *Leyden* doen kond allen luiden: Dat wy, by con- „ sent ende goeddunken van der gemene Vroedschappe der

 „ voorsz.

„ voorsz. Stede, agtervolgende seker geblyf ende uitsprake, ge-
„ daan by den Dykgrave ende Hoge Heemraden van *Rhynlandt*,
„ van der voorsz. wegen, quytgescholden hebben, ende quyt-
„ schelden mids desen ten eeuwigen dage, die geheele Dorpen
„ ende Ambagten van *Oestgeest* ende *Poelgeest*, ende alle hare Bu-
„ ren, van 't maken en onderhouden van de *Vis-brugge* binnen
„ *Leyden*, daar van wy deselve van nu voortaan eeuwig ende er-
„ felyk ontlasten, ende beloven te vryen, quyt en schadeloos te
„ houden; ende sullen nogtans haar Brieven van Afschryven
„ onderhouden, so verre syl. onse afschriften obedieren, ge-
„ lyk 't selve altyd tot nu toe onderhouden is geweest. In
„ kennisse der waarheid so hebben wy desen Brief besegeld
„ met den Segelen van der voorsz. Stede, die wy dage-
„ lyks bruiken, hier aan gehangen. In 't Jaar onses Hee-
„ ren duisend vyf hondert twee en dertig, op den 8 dag in
„ *Junius*. "

(Was onderteekent:)

Weiman.

Aan desen Brief was een groen Zeegel met een dubbelden staart uythangende.

Sommige Dorpen waren 'er toen, dewelke tot het hermaaken van die Brugge niet wilden betaalen, welker afschryvinge sedert niet zyn aangenomen. Deselve waren:

Hogemade.	*Noortwyk.*
Hogeveen.	*Rynsburg.*
Kalslagen.	*Sluypwyk.*
Kuydelstaart.	*Voorhout.*
Middelburg.	*Voorschoten.*
Nieuwkoop.	*Wassenaar.*
Nieuveen.	*Zand-Ambagt.*
Noorden.	*Zevenhoven.*

Het schynt wel vreemdt, in den eersten opslag, dat de hier vooren gemelde Dorpen tot het onderhouden der *Visch-*

brugge

brugge binnen *Leyden* gehouden zyn geweest, even als of de Stadt *Leyden* niet machtig genoeg was, om dese brugge selfs te konnen onderhouden en vernieuwen. Doch de Heer *S. van Leeuwen*, heeft daar op aangeteekent, dat dese Brugge sedert van oudts is geweest, het uytpadt en de overgang van alle deselve Dorpen over den *Rhyn*, soo wel buyten, als binnen 's Dyks; en dat deselve uyt dien hoofde gehouden waren dese Brugge meede te onderhouden. Om deselve reeden is ook de Stadt *Leyden*, in dato 8 *Augusty*, A°. 1404. by de Hooge Heemraden van *Rhynlandt* verklaart, vry te zyn ten eeuwigen daage, van 't onderhouden der *Zyl-brugge* binnen *Leyden*, als zynde de overtogt over de uytwateringe van *Rhynlandt*. Waarom het niet vreemdt is, dat die van gemelde Dorpen, ter plaatse daar zy haare overtocht hadden, en haaren uytweg in 't passeeren van den *Rhyn* nootsaakelyk moesten gebruyken, met geen Arrest mogten bekommert worden; welk recht de andere Dorpen, die in 't onderhouden van de *Visch-brugge* niet wilden gelden, verlooren hebben.

Die van *Oestgeest* zyn ook vry van de Tollen aan de *Goudtse-Sluys*, anders de Toll van *Wassenaar* genoemt; volgens den onderstaanden Brief, in den Jaare 1611. aan haar verleent:

„ L'AMORAL, Prince van *Ligne*, ende des Heiligen R.
„ Ryks, Grave van *Fauquenberge*, ende van *Nechim*, Mar-
„ quis van *Roubais*, Seneschal van *Henegouwen*, Baanderheer
„ van *Belloeul*, *Wassenaar*, *Ville* ende van *Chelstin*, Here van
„ *Montrevil*, *Thuin*, *Estambruges*, *Valkenburg*, beide de *Kat-*
„ *wyken*, *Voorschoten*, *Voorburg*, *Sassenheim*, ende *Oestgeest*,
„ Ridder van den *Gulden Vliese*; &c. Doen te weten enen
„ iegelyk: Also onsen Schout ende Ambagts-bewaarders van
„ onsen Dorp ende Ambagte van OESTGEEST, in den
„ name van alle haare Inwoonderen, ons versogt hebben,

 „dat

„ dat wy hun luiden, ... souden willen accorderen, „ gunnen en verlenen, vrydom van onse Tollen in *Holland*, „ van de *Goudse-Sluys*, ende van deselve Vrydom hen depe- „ scheren behorelyke Brieven. So is 't, dat wy dese sake „ overgemerkt, ende daar op gehad het advis van die van „ onsen Rade . . . . ., genegen wesende ter bede . . . ., „ om de goede gunste, genegendheid, en dienstbaarheid, „ die sy ons betoond hebben, en hopen nog tonen sullen, „ ter goeder gedagtenisse, ende Inkomste in onse Heerlyk- „ heden, ende Goederen in *Holland* gelegen; voor ons, on- „ se Erven, ende Nakomelingen, Burggraven van *Leyden*, „ Heren van *Wassenaar*, ende der voorsz. Tollen, gegunt, ... „ en gegeven hebben, gunnen, &c. by dese onse opene Brie- „ ven, van nu voortaan den voorschreven Supplianten, voor „ hen en allen Inwoonderen van *Oestgeest*, nu synde, ende „ die namaals komen mogen, vrydom ende exemptie van de „ voorsz. onse Tollen, op alle plaatsen ende wagten in *Hol-* „ *land*, daar deselve tot nog toe gecollecteert syn, ofte na- „ maals gecollecteert mogen werden: Ordoneren en beve- „ len, allen onsen Tollenaren, haare Gecommitteerde, en- „ de allen anderen, die enig bewind van de voorschreven onse „ Tollen mogen hebben, ofte hier namaals verkrygen, alle „ de Inwoonderen van *Oesgeest* t'allen tyden, dese hare vry- „ heid ende ontslag te laten genieten, sonder deselve daar „ inne te doen, of te doen doen, enig hinder ofte belet. „ Ende tot dien eynde 't voorschreven Dorp van *Oestgeest* „ mede te stellen op de *Lyste* van de vrye Plaatsen onser „ Tollen, op ieder wagte van dien synde, ende 't getal „ derselver Vrye Plaatsen daar mede te vermeerderen; mids „ alleen de voorschreven Supplianten ende alle Inwoonde- „ ren enige onse Tollen ofte wagten van dien met hare „ Goederen passeerende, gehouden syn te vertonen behoor- „ lyke blyk of Tol-Brief, inhoudende, dat sy in *Oestgeest*

„ wo-

„ wonende ſyn; hebbende deſelve Tol-Brief Segel van de „ Schout, en ondertekent van den Secretaris, aldaar in der „ tyd ſynde; op pœne van te verlieſen het effect van deſen. „ Gegeven in den *Hage*, den elfſten *July*, ſestien honderd elf."

(Onder de vouw ſtondt:)

L'AMORAL DE LIGNE.

Laager ſtondt: *Ter Ordonnantie van ſyn Excellentie;* onderteekent:

Adrian le Brun, Secretaire.

Zynde bezeegelt met een groot roodt Waſſen Zeegel, uythangende aan een dubbelden francynen ſtaart; gelyk de geheele Oorſpronglyke Brief meede op Francyn is geſchreven.

Oeſtgeeſt heeft van oudts ſyne eygene Heeren gehadt; (ſoo als hier vooren reets geſegt is;) maar is naderhandt gekomen aan de Heeren van *Waſſenaar*, de welke ſeer lang deſe Heerlykheit beſeeten hebben; tot datſe eyndelyk by de Heeren Burgermeeſteren der Stadt *Leyden*, met hooge, laage en middelbaare Jurisdictie is gekocht, volgens den Brief van Inveſtiture, van dato 7 *Juny*, Aº. 1616. en aan de Stadt opgedraagen, by den voorn. *L'Amoral*, Prince van *Ligne*, Grave van *Faulquenberge*, Baron van *Waſſenaar*, &c. Deſe Heerlykheit was voor die van *Leyden* by uytneementheit wel gelegen, als ſtrekkende zich uyt rontom de gemelde Stadt, tot aan de Cingel-Sloten toe, ten halven van de *Maaren* af, tot in den *Rhyn*, tegens 't Ambacht van *Soeterwoude* en *Voorſchooten*, voortgaande tot *Rhynsburg*, en voort omgaande tot *Warmond* en *Leyderdorp*; ſoo dat de drie Dorpen of Ambachten van *Oeſtgeeſt*, *Soeterwoude* en *Leyderdorp*, den geheelen omring van de Stadt *Leyden* bevatten. Het Dorp *Oeſtgeeſt* is ruym een quart uur

 gaans

gaans lang; doch de huysen staan 'er niet al te dicht, behalven in de Kerk-buurt, staande de Kerk aan een der eynden van het Dorp.

't Huys te *Toornvliet*, niet verre van *Oestgeest*, onder *Valkenburg* geleegen, wierdt ten tyde van de Heer *S. van Leeuwen* laatst beseeten by *Catharina van Toornvliet*, Huysvrouwe van *Gillis van Heussen Stevens-soon*. Sommige verbeelden zich, dat het oude Kasteel van *Valkenburg* omtrent dit Huys gelegen heeft; daar van *J. Oudaan* betuygt: " Dat de grondt van
„ dit werk, voor soo veel hy heeft konnen te weten komen,
„ syn aanvang neemt, met een hoogte en verheventheit,
„ recht voor het Huys te *Toornvliet*, omtrent een boogschoot
„ weegs bewesten den hoogen *Rhyn*-dyk; op welke hoogte
„ soo nu en dan eenige Penningen en Pot-scherven van *Roomsch*-
„ Aarde-werk worden gevonden; daalende voorts dese hoog-
„ te tot een eenpaarigheit met het andere landt, en strekt
„ zich soo ter lengte van eenige hondert schreden, tot aan
„ 't Markt-veldt; alwaar wederom beginnende te rysen,
„ loopt dwars onder door de huysen heen, tot onder de Kerk
„ en den Tooren, en voorts weder onder de andere huysen,
„ waar somtydts noch den tras uytgedolven werdt; zynde
„ dit geen kleyn bewys van eenig *Roomsch* overblyffel, alwaar
„ men die tras- of cement-steenen vind, gelyk op dit en
„ d'omleggende Dorpen aan de Toornen bespeurt werdt."

Onder de Parochie van *Oestgeest* hebben eertydts vier Kloosters gelegen, namentlyk *een* voor Mannen, en *drie* voor Vrouwen.

Het Mans-Klooster was van Reguliere Cannoniken, ook wel *St. Hieronymus*-Klooster, anders *Lopsen* genoemt; hebbende van oudts gestaan, daar nu de *Leydtsche* Beeste-markt is. De Cannoniken van dit Klooster wierden de *Klinkaarts* genoemt; waarschynlyk na eenen *Willem Hermansz. Klinkaart*, die desen Orden in den *Hem* by *Schoonhoven* heeft voortgeset.

Dit

Dit Klooster allengskens met reedelyke Inkomsten voorsien zynde, is naderhandt vry verarmt, en reets voor de *Spaansche* beroerte ten eenemaal vervallen. Het selve wierdt door de uytleгginge van *Leyden*, binnen de Stadt betrokken; maar nademaal de Canoniken soo quaadt huys hadden gehouden, dat zy veel ten achteren raakten, en haare schulden niet betaalen konden, heeft de Stadt, by overgift van den Generaal deses Ordens, het Klooster aangeslaagen, en de Inkomsten daar van het *St. Catharina's* Gasthuys toegevoegt; mits gevende aan drie overgeblevene Broeders Jaarlyks een seeker Pensioen, soo lange zy leefden.

De *drie* Vrouwen-Kloosters waren genoemt *St. Aachten*, *Maria Magdalena*, en *Marien-poel*.

Het *St. Aachten*-Klooster heeft seer dicht onder de wallen der Stadt *Leyden* gelegen; doch was, volgens de aanteekeninge van de Heer Burgermeester *Orler*, een arm Convent, daar in Susters van *St. Augustinus*-Orden gewoont hebben; welk Klooster in de Troublen geheel is afgeworpen, en met de laatste vergrootinge van *Leyden*, ten deele binnen die Stadt getrokken.

Het Klooster van *Maria Magdalena* heeft niet verre van het laatstgemelde gelegen; was meede van geen grooten rykdom; daarin hebben insgelyks Nonnen of Susteren van *St. Augustinus*-Orden gewoont; doch het selve is meede geheel afgeworpen, en tot Zaay- en Teel-landen gemaakt.

Marien-poel, was eertydts een seer ryk en vermaart Nonnen-Klooster, een weinig verder van *Leyden* afgeleegen; daar in meede Nonnen van de *Reguliere* of *St. Augustinus*-Orden gewoont hebben, dewelke in de wandelinge *de Susters te Poel* wierden genoemt. Dit Klooster stondt ter plaatse, daar voormaals seeker Adelyk Huys plagte te staan, *Pudiken-Poel*, *Podinken-poel* en *Padden-Poel* genoemt; waarschynlyk van wegens de laage en vochtige grondt, daar zich

door-

doorgaans veele Padden onthouden. Dit Huys beneffens de onderhoorige Landen, 28 Morgen groot, was eertydts een Leen der *Hollandische* Graven, en den Burg-graven van *Leyden* toebehoorende: Doch Graaf *Jan van Beyeren*, met den Bisschop van *Utrecht* overhoop leggende, heeft het selve, beneffens andere Heeren-Huysen en Kasteelen A°. 1420. verdelgt, vermits het *Philip van Wassenaar*, Burggraaf van *Leyden*, die 'er de besitter van was, met den Bisschop hieldt. De overblyfselen daar van, beneffens de onderhoorige Landeryen, heeft *Hendrik van Wassenaar*, oudtste Soon van den Burggraaf voornoemt, verkocht, aan *Boudewyn van Swieten*, Raadtsheer en Ontfanger van *Hollandt*, daar toe Graaf *Jan van Beyeren* den 17 *Augusty* 1428 verlof gaf.

De eerste Nonnen van *Marien-Poel*, hadden in den beginne tusschen *Schoonhoven* en *Oudewater* gewoont; doch waren, van wegens den Oorlog, eerst naar *Oudewater*, en van daar naar *Leyden* geweeken; daar *Boudewyn van Swieten* haar seer minnelyk ontfing en huysvestinge gaf. Vervolgens heeft hy, met toestemminge van den Pastoor van *Oestgeest*, en verlof van den Bisschop van *Utrecht*, op de ruinen van *Padden-Poel* een Klooster voor haar gesticht, 't welk de naam van *St. Marien-Poel*, of *onser liever Vrouwen-Poel* soude voeren; en het selve met genoegsaame Landeryen, Renten en Inkomsten voorsien; waar van de bescheyden in 't breede by *H. van Heusden* konnen nagesien worden.

Volgens Verdrag, met den Pastoor van *Oestgeest*, *Simon Niclaaszoon*, in dato 4 *November* 1428. aangegaan, hadde deselve de Stichtinge van dit Klooster, met den aankleve van dien, volkomen toegestaan; doch onder dese voorwaarde onder anderen: " Soo nochtans, dat Ik voor my, en voor
„ myne Nazaaten, het recht behoude, dat soo een Biegtva-
„ der van ons verlof sal moeten ontfangen, om het Sacra-
„ ment des Outaars aan soo een sieken te berechten. Doch
„ ik

„ ik beloove ook, voor my en myne Nazaten, dat wy met
„ Godts hulpe rekkelyk sullen zyn, in het verleenen van soo-
„ daanig verlof. Ook sullen alle maakingen, soo tegenwoor-
„ dige, als toekomende, mitsgaders alle Offer-giften en Aal-
„ missen, soo van levende, als doode, 't zy datse van my-
„ ne Parochiaanen, of van andere komen, door de voor-
„ noemde Susters volkomentlyk gebeurt worden. Behou-
„ dens nochtans, dat ik, en myne Nazaaten, sullen hebben
„ een loot louter Silver, of de waarde van dien; het welke
„ de meergemelde Susters, voor ons wettelyk gedeelte,
„ mitsgaders voor de Offer-giften, die zy ter gelegenheit
„ van eenige begraavenissen of lyk-diensten genooten hebben,
„ of genieten sullen, of by eenige andere gelegentheit te
„ verwachten hebben; en vorders voor de vryheit der Ker-
„ ke, en voor alle andere vervallen, alle Jaaren binnen de
„ Paasch-week, indien wy of iemandt van onsentwegen sulks
„ versoeken, sullen moeten opbrengen, &c."

Over dit Jaar-geldt, 't welke aan den Pastoor van *Oestgeest* moeste opgebracht worden, is naderhandt tusschen dien Pastoor, en den Overste van *Marien-Poel* verschil ontstaan; 't welke door den Deeken van *Rhynlandt*, den 16 *February* 1447. is bemiddelt, en vervolgens den 17 *February* 1450. deswegen een nader Verdrag voor Notaris en Getuygen gepasseert, ten voordeele van het Klooster.

Dit Klooster was met eenige andere elders, voornamentlyk met dat van *Sion* buyten *Delft*, als haar hooft, door onderlinge gemeenschap verknogt. Het Zeegel der Nonnen van *Marien-Poel* was, het Beeldt der H. Maaget, draagende het Kindeken *Jesus* in haare armen, met een kring van straalen om haar hooft bekranst. Daarenboven hadden zy noch verscheyde andere Zeegels, onder welke doorgaans de Geslacht-Waapenen der Heeren van *Oestgeest* stonden afgebeelt. Onder de Nonnen aldaar, zyn verscheyde uyt de edelste Ge-

slachten van *Hollandt* geweest, als, van de Familien der *van Duyvenvoorde*, *Poelgeest*, *Alkemaade*, *Boekhorst Mateneße*, *Schengen*, *Koulster*, *Wassenaar*, *Wyngaarden*, *Yßelstein*, *Hoogtwoude*, *Nyenroode*, &c.

Dit Klooster heeft seer veele Landeryen beseeten, welker groote A°. 1570. door Mr. *Coenraadt Pieterszoon*, 's Konings geswooren Landtmeeter, op 't versoek van de Nonnen-Pater, is opgenomen, en bevonden, datse gesaamentlyk 275 Morgen en 87 Roeden uytmaakten.

In de Kerk van dit Klooster hebben eertydts twee overdeftige Schilderyen van *Cornelis Engelbertsz.* te pronk gehangen; dewelke door de voorsichtigheit der Regeeringe van *Leyden* voor de woede der Beeldtstormers geborgen zynde, naderhandt op 't Stadthuys ten toon hebben gehangen.

Dit Klooster is ten tyde van de *Spaansche* Oorloogen, en in 't heetste van de Geloofs-beroertens, gelyk verscheyde andere daar omtrent gelegen, A°. 1574. geheel afgebrooken, en in Teel- en Weylanden verandert; soo dat 'er niets van 't gantsche Klooster is overgebleven, als een deel vervallen muurwerk, staande ter plaatse dewelke noch de *gebrande* of *gebrookene Kelder* werdt genoemt; uyt welke ruine seekere sark tot *Noortwyk* in de Kerk is overgebragt, daar van het Opschrift is:

Franck van der Bouckhorst Adriaans-soon, overleden Anno 1463.
met Katryn van Bakenes Dircksdr. syn Huysvrou, overleden A°. 1478.

In de buurte van *Oestgeest*, aan de West-zyde van het Veer, of de Tol-brugge van *Warmondt*, is geleegen *Abs-poel*, 't welke de Abten van *Egmondt* tot een Lustplaats plagten te houden; zynde gebouwt door *Willem van Matheneße* Abt van *Egmondt*, dewelke A°. 1458. is overleeden; en door *Jordaan van Driel*, meede Abt van *Egmondt* met een nieuw Vertrek vergroot. Dese Lust-plaats is geduurende de beleegeringe van *Leyden*, A°. 1574. afgebrandt; doch by den Heere

Foy van Broekhoven, in syn leven Baljouw van *Rhynlandt*, en Schout van *Leyden* herbouwt; wordende het Heeren-Huys uyt dese puyn verreesen, thans noch by de aansienlyke Familie der *Paatsen* beseeten.

Onder *Oestgeest* is geleegen *Oudt Poelgeest*, anders genaamt *Alkemaade*, zynde geweest het rechte *Poelgeest*, daar de Ridderlyke Stam *Poelgeest* de naam van voert; doch is geheel vervallen.

't Huys *Endegeest*, meede onder de meergemelde Heerlykheit behoorende, legt omtrent een half uur van de Stadt *Leyden*, in een seer schoone en vrugtbaare Landts-douwe. Het selve is een Achter-leen van den Huyse van *Wassenaar*, zynde veele Jaaren bewoont by den Edelen *Martyn* van *Endegeest* en van *Schouwen*, en desselfs Soonen; na welker overlyden het gekomen is aan haaren Neef en eenigen Erfgenaam *Pieter van Endegeest* en *van Schouwen*; doch werdt tegenwoordig beseeten, by den Heere *Jacob van der Reydt*, Heere van *Brochem*, *Woestweesel*, &c. Dit Huys is van de grondt op herbouwt, legt seer eensaam, doch daarom niet minder vermaaklyk; en de vermaarde *Des-Cartes* heeft daar op eertydts syn gewoone verblyf gehadt.

S. van Leeuwen's Batavia Illustrata, Costuymen van Rhynlandt, Handtvesten van Rhynlandt en Beschryvinge van Leyden. Gouthoevens Chronyk. Junii Batavia. Dousæ Annales. Orlers Beschryvinge van Leyden. Pars Katwyksche Oudtheden. H. van Heusdens Oudtheden. G. Goris Delices à l'entour de Leyden. Oudaans Roomsche Moogentheit. L. Smids Schatkamer. Beka en Heda. Boxhornii Theatrum. M. Soermans Kerkelyk Register. F. de Roos Lyst der Heere- en Ry-wegen. Quohier van de Verpondinge, MSC. &c.

Het Dorp

LEYDERDORP,

In *Rhynlandt*.

DE vermaakelyke Ambachts-Heerlykheit, na dese Plaats den naame voerende, ſtrekt zich uyt, aan de eene zyde ter halver *Rhyn*, van de Heerlykheit van *Koudekerk* af, tot aan de Cingelen van de Stadt *Leyden*, rontom deſelve Stadt, ten halven in de *Maren*, tegens de Heerlykheit van *Oeſtgeeſt*, en die van *Warmont*; en voort doorgaande langs deſelve Heerlykheit van *Warmont*, over de *Zyl*, benevens *Eſſelykerwoude*, tot aan *Koudekerk*; volgens de aanwyſinge van wylen den Oudtheits-kundigen *S. van Leeuwen*. Deſe Heerlykheit heeft van oudts haare eygene Heeren gehadt, die van deſelve den naame voerden; doch de laatſte beſitter, zynde *L'Amoral*, Prins van *Ligne*, Graaf van *Faulquenberge*, en Heere van *Waſſenaar*, &c. heeftſe aan de Stadt *Leyden* verkocht, en den 30 *Auguſty* A°. 1597. ten behoeve van deſelve opgedraagen; ſedert welken tydt de Burgermeeſteren, uyt naame van de Stadt, Ambachts-Heeren van dit Dorp zyn, gelyk van verſcheyde andere Dorpen daar omtrent gelegen. Uyt hoofde van dien, ſtellen zy aan Baljouw, Schout, Ambachts-bewaarders, of Geſwoorens, Schepenen, Secretariſſen, Bode en Koſter, hebbende het Recht van de Tienden, de Vrye Jagt, &c. Die van *Leyden* hebben ook de *Vroon-Viſſcherye*, en de Gerechtigheit daar toe behoorende, dewelke Jaarlyks by Burgermeeſteren van Stadts-wegen worden verpacht en verhuurt; tot voorſorge van 't welke by die van den Gerechte iemandt uyt de Vroedtſchap, tot weder-

derſeggens toe, verkooren werdt. Deſe Viſſeryen ſtrekken en beginnen van de Stadt af, door de *Zyl-brugge*, en van daar voorts omloopende, ten Noorden, Ooſten en Zuyden; begrypende de wateren van *Leyderdorp*; daar aan van *Oeſtgeeſt*, met een Slaag-ſloot van den anderen afgeſcheyden; daar aan de landen van *Warmont*; daar aan des Heeren van *Waſſenaars* Viſſcherye, gelegen in *Saſſenhem*; daar aan de Wateren van *Liſſe*, van de *Vennip*, van *Hillegom*, en van *Heemſtede*, tot aan 't *Spaarne*, en de *Haarlemmer*-Tonne toe, van oudts genaamt *'s Graven-ſloot*; daar aan de Wateren van *Schalkwyk* ende *Vyſhuyſen*; daar aan de wateren van *Nieuwerkerk* en *Ryk*; daar aan de wateren van *Aalsmeer*, de *Stom-meer*, *'s Grevels-regt*, *Groot* en *Kleyn Burggraven-Veen*, *Leymuyden*, *Rhynſaterwoude*, *Jacobswoude*, *Eſſelikerwoude*, van *Alkemade* tot in de *Does*, en wederom van *Warmont* en *Leyderdorp*; als de *Zyl*, 't *Zweylindt*, *Norre-meer*, de *Spriet*, de *Kever*, de *Seven*, 't *Hellegat*, de *Saſſe-meer*, de *Greveling*, de *Aa*, *Huyker-ſloot*, de *Kaager-meer*, de *After-meer*, de *Leydtſche-meer*, de *Haarlemmer-meer*, de *Helle-meer*, de *Verre-meer*, 't *Griet*, de *Braſemeer*, de *Oude Wetering*, de *Koog*, en de *Nieuwe Wetering*, in de *Maren*, en de *Maren-poel*, van der Steede Veſte-graft af, tot voorby de *Quakel*, en het *Warmonder-Veer* tot in de *Lee*.

De Graaf van *Ligne*, en deſſelfs Geſellinne, *Maria* van *Waſſenaar*, als Ambachts-Heere ende Vrouwe van *Leyderdorp* en *Oeſtgeeſt*, hebben (tegens genietinge, Hy van vierhondert, en zy van een hondert Goude Sonne-kroonen;) aan die van *Leyden* toegeſtaan, dat het Octroy van de Buyten-neeringe van Ao. 1541. ſyn volkomen effect ſoude hebben, tot de Brugge toe, gelegen over den *Rhyn*, neffens de Kerke; en dat men aan geene zyde van de brugge, ſoo verre de voorſz. Ambachts-Heerlykheit ſtrekte, geen handteeringe van Wolle mogte doen, geen Poorters-neeringe van nieuws

opſtellen, noch broodt verkoopen, dan dat binnen den Dorpe gebakken was, en alleen in den huyſe daar in 't ſelve gebakken wierdt. Dat ook geen meer Tappers, Bakkers, Snyders, en andere Neeringen ſouden mogen gedaan en gepleegt worden, als 'er ten ſelve tyde waren, en in het voorſz. Verly geſpecificeert ſtonden. Dat de Bakkers geen meer als een Oven mogten ſtellen. Dat men ook in 't Ambacht van *Oeſtgeeſt* geen Drapperye of handteeringe van Wolle mogte doen. Eyndelyk, dat ook geene Sout-Scheepen in den *Rhyn*, noch in de *Zyl* binnen de voorſz. Ambachts-Heerlykheden ſouden mogen leggen. Alles op peene van 10 Ponden, ſoo dikwils en menigmaal iemandt ſoude bevonden worden daar tegen gedaan te hebben, ter reäle executie van den Schout van *Leyden*, ook buyten ſyne Jurisdictie. Welk Verly door Keyſer *Carel* in dato 19 *September*, A°. 1541. volkomen is geconfirmeert; als zynde de voorn. Ambachts-Heerlykheden quaadt Leen, dewelke op geene Dochters komen mogten. Vervolgens heeft *Claas van Berendrecht*, Schout tot *Leyden*, in dato 5 *November* 1544. zich ſchriftelyk verbonden, van ten minſten alle Maanden eens neerſtelyk onderſoek te doen, in de Ambachten van *Leyderdorp*, *Oeſtgeeſt* en *Soeterwoude*, binnen de 500 Roeden van de Stadt *Leyden*, of iemandt tegens dit Octroy directelyk eenige neeringe deedt, en de contraventeurs van dien ſcherpelyk te executeeren.

Wanneer de Thiendenaars van *Leyderdorp*, in den Jaare 1593. de nieuwigheit wilden invoeren, om in haar quartier, van Wortelen, Kool, Ajuyn, Salade, Pluk-boonen, en diergelyke Aardt-vruchten, in Warmoes-hoven waſſende, de Thiendens te eyſſchen; hebben de Remonſtranten zich daar tegens gekant, en beweert, dat zy, volgens de Plakaaten van Keyſer *Carel* de V. van de Jaaren 1520. en 1529. daar toe ongehouden waren; gelyk gebleeken is by de Acte van Inſinuatie, en 't extract uyt de reekeninge van Jonkheere

heere *Lodewyk van Treslong*, in de Kamer van Reekeninge gedaan en geslooten.

Toen 'er omtrent den Jaare 1550. questie was gereesen, over de hermeetinge van de Landen in *Rhynlandt*, tot ontlastinge der Ingelanden in den ommeslag van des gemeenen Landts lasten, is *Leyderdorp* buyten het Proces gebleven, doch heeft by gedeputeerde wegens haare Quote geaccordeert, als volgt: " Van wegen 't Ambagt van *Leyderdorp*
„ syn gecompareert, *Alewyn Claesz.* Schout, ende *Andries*
„ *Willemsz.* Ambagts-bewaerder aldaer, den welken gehoort,
„ ende op alles gelet, is geseyt, geaccordeert, ende geordon-
„ neert, dat 't Ambagt van *Leyderdorp*, 't welk te staen plag
„ op veerthien hondert ende tseventig Margen vyftalf Hont,
„ ende bevonden is by de nieuwe metinge groot 1665 Mar-
„ gen; sal (daer af getrocken, voor die quade betalinge van
„ diversche cleyne tuynkens, ende parceelkens van Lande,
„ veerthien Margen,) 't selve Ambagt gelden ende betalen,
„ met festhien hondert een en vyftig Margen."

Volgens 't Quohier der Verpondinge, van alle de Huysen en Landeryen van geheel *Hollandt* en *West-Vrieslandt*, sedert het Redres Generaal van den Jaare 1632. is *Leyderdorp* gehouden te betaalen, voor 128 Huysen, mitsgaders 1657 Morgen 552 Roeden Landt, 13164 Guldens 15 Stuyvers 9 Deniers, 's Jaars.

Volgens de meetinge van *F. de Roos*, Landtmeeter van *Rhynlandt*, is *Leyderdorp* gelegen, van *Leyden*, langs de hooge zyde 474 en langs de laage zyde 565. van *Zoeterwoude* 1880, en van den *Leydsendam* 3805 Roeden. Item van de Kerk van *Leyderdorp*, tot die van *Koukerk* is 1587 Roeden.

Leyderdorp is seer oudt, en komt ons reets voor, in seekeren Brief, van den Jaare 944. (volgens de aanwysinge van *W. Heda*,) onder de benaaminge van *Liethorp*. Aldaar heeft al van oudts een Parochie-Kerk gestaan, dewelke

(vol-

(volgens *S. van Leeuwen*,) ten opsichte van het Geestelyke Rechts-gebiedt, de *Moeder-Kerk* van *St. Pancras-Kerk* te *Leyden* was, gelyk de Kerk van *Oestgeest* de Moeder-Kerk der Kerke van *St. Maria* te *Leyden* genoemt werdt. Doch, volgens *H. van Heussen*, behoorde de Parochie-Kerk van *Leyderdorp* onder de Bisschoplyke Kapelle van *St. Michael* te *Utrecht*, en wierdt door den Bisschop begeven. In seekere Ordonnantie, door *Johannes*, Bisschop van *Utrecht*, in den Jaare 1328. uytgegeven, betreffende het Patroonschap van *Leyderdorp*, staat onder anderen aangeteekent: " Als
" *St. Michaels*-Kapelle open staat, dan staat het bewindt van
" de Goederen der Kapelle, en van de Kerk te *Leyderdorp*
" aan den Bisschop; want de begevinge deser Kerke staat
" aan hem, maar hy mag deselve niet begeven als aan iemandt
" van onse Cannonikken, die Priester moet zyn. Dese Can-
" nonik bedient de Parochie-Kerk van *Leyderdorp* door zich
" selve; of dat hy een Vicaris in syn plaats stelt, om dat
" bestier waar te nemen, die den Bisschop eerst moet voor-
" gestelt, en door den selven aangenomen worden."

Dese Kerk was aan den Aarts-Engel *Michael*, en mogelyk ook aan *St. Pancras* toegewydt; immers dese beyde zyn in de *Roomsche-gesinde* tyden daar als Bescherm-Heylige geviert.

In den Jaare 1316. heeft *Gysbert van Walenburg*, Pastoor te *Leyderdorp* d'eerste Prooft van *St. Pancras*-Capittel, te *Leyden* geweest, welk Capittel hy selve, beneffens *Philip van Leyden*, en meer andere, hadden gesticht, bestaande uyt een Deeken en 24 Cannonikken.

In de Parochie-Kerk tot *Leyderdorp* hebben van oudts verscheye Altaaren gestaan, en aan sommige waren Vicaryen gesticht. Onder anderen was 'er aan *St. Mauris*-Altaar een Vicarye of Altydt-duurende Kapallanye, die reets voor den Jaare 1372. bekendt is. Doch veel ouder en aansienlyker schynt de Vicarye te zyn, die door de wandelinge de *Kapellanye van*

de

de Zyl genoemt wierdt; nademaal *Johan van Zyl*, Ridder, Heere van *Zyl*, reets in den Jaare 1209. besprooken hadde deselve te stichten. Dese laatstgemelde Vicarye veele inkomsten hebbende, wierdt A°. 1400. in twee Vicaryen verdeelt. De eene bleef in de Parochie-Kerk van *Leyderdorp*, maar de andere wierdt in de L. Vrouwen Kerk te *Leyden* overgebragt. Dese Vicarye te *Leyderdorp* besat in den Jaare 1600. aan Inkomsten en verscheyde Landeryen Jaarlyks 270 Ponden en 33 Schell. van 40 Grooten *Vlaams*. De *Leydtsche* Vicarye, uyt die van *Leyderdorp* gesprooten, besat aan vaste Inkomsten, 14 Morgen, en 2 Pondt *Hollandtsch*. Sedert de Reformatie en het invoeren van den Gereformeerden Godtsdienst, behoort *Leyderdorp* onder de Classe van *Leyden* en *Neder-Rhynlandt*, in den derden Ring, genaamt *'t laag*, of *na den Rhyn*; zynde de Godtsdienst sedert die tydt, tot nu toe, door de volgende Predikanten waargenomen:

Jan Jansz. Bors, A°. 1601. ontset. A°. 1619.
Johannes l'Empereur, A°. 1619. vertrokken naar den *Briel*. A°. 1621.
Arnoldus Sinderus, A°. 1621. van de *Kaag*. A°. 1622.
Johannes Brelius, A°. 1624. vertrokken naar *Maastricht*. A°. 1634.
Jacob Stermont, *Petr. Fil.* 1634. vertrokken naar *Rotterdam*. A°. 1641.
Otto Belcampius, 1642. vertrokken naar *Harderwyk*. A°. 1648.
Petrus Plancius, *Isaaci Fil.* 1648. vertrokken naar *Harderwyk*. A°. 1659.
Gysbertus Schuylenburg, 1659. gestorven. A°. 1691.
Petrus Wallendal, 1691. van *Sybecarspel*, vertrokken naar *Medenblik*. A°. 1692.
David Knibbe, *Dav. Fil.* A°. 1693. vert. naar *Breda*. A°. 1699.
Michaël Loeffius, A°. 1699. A°. 1715.
Johannes Wittebol, A°. 1716. A°. 1720.
Jeremias Hollebeek, *Petr. Fil.* A°. 1720.

Hoedaanig zich *Leyderdorp* beneffens de Kerk in den Jaare 1620. vertoonde, blykt uyt de twee bygaande gefichten en tafereelen onder N°. 89 en 90. van den Konftenaar *Abr. Rademaker*. Ondertuffchen is dit Dorp federt geheel van gedaante verandert, en van 't oude weinig ftaan gebleven; foo dat 'er (volgens den Heere *G. Goris*;) tegenwoordig meer Palleyfen, als Hutjes en Boere-Huyfen getelt worden; zynde defe laatftgemelde, federt eenige Jaaren herwaarts, meeft alle afgeworpen, en in Hofſteeden verandert; in welker Heerlykheit de Inwoonders van verfcheyde Steeden malkander poogen te overtreffen, en den *Rhyn* aldaar met koftelyke Gebouwen aan beyde de oevers te vercieren.

In het 91fte Print-tafereel heeft de Konftryke *A. Rademaker* vertoont *Achter-Leyderdorp*, 't welke gehouden werdt voor een gedeelte van *'t Huys ter Mey*, foo als het in den Jaare 1620. in weefen was; fiende de Stadt *Leyden* in 't verfchiet. Onder de verfcheyde Slooten, Kafteelen en Heeren-Huyfen, dewelke van Oudts onder *Leyderdop* hebben geftaan, was *'t Huys ter Mey* geen van de minfte, ftaande niet verre van de Kerk van *Leyderdorp*, omtrent de *Waart*; welk *Huys ter Waart* meede een Adelyke Verblyf-plaats was, op 't fcheyden van den *Rhyn* geleegen, doch ten tyde der beroerte onder de regeeringe van Graaf *Jan van Beyeren* A°. 1420. verwoeft, afgebrooken, en in Teel-landen verandert. Dit lot heeft ook ondergaan *Steenvelde*, 't welke gefegt werdt eertydts met vier Toorens gepraalt te hebben, zynde ten deele wederom herbouwt; *Romenburg*; als meede *'t Huys te Zyl*, of *Zyl-hoff*, aan 't Watertje de *Zyl* geleegen, en wel eer 't Stamhuys der Edele Heeren van *Zyl*. Voorts laagen hier noch *'t Huys Toll*, in de *laage Waart*; 't Huys te *Beerendrecht*, aan den laagen *Rhyn-dyk*, omtrent het Schouw van *Leyderdorp*; en *'t Huys ter Does* binnen *Leyderdorp*, aan de *Does*, waar van onder N°. 93 en 94. breeder fal gefprooken worden.

Onder

Onder *Leyderdorp* hebben eertydts ook drie Kloosters geleegen.

Het eerste was van Reguliere Cannonikken, *Engelendaal* genoemt, by den overtocht van den *Rhyn* te *Leyderdorp*, door *Pieter van Poel* A°. 1400. gesticht; welk Klooster reets in de *Spaansche* beroerten is verdelgt, en in Bogaarden en Akkers verandert.

De twee andere waren Nonnen-Kloosters van *St. Franciscus* Orden. Het eerste lag een boogschoot verre van *Leyderdorp*, en was *Roomburgh* of het Convent van *St. Margrieten* op *Rodenburch* genoemt; blykende uyt seeker Francynen Geschrift van *Johan Philipsz.* Secretaris der Stadt *Leyden*, onder ons berustende; en volgens aanwysinge van *H. van Heusden*, wierdt het door de wandeling *Maria's Convent van Jerusalem*, en ook wel *St. Maria's-Berg* genoemt. Het tweede, *de Poel* genoemt, heeft aan de *Does-brugge*, tegens over *'t Huys te Does* geleegen; daar van niet als eenig muurwerk is overgebleven.

Toen de *Spanjaarden* voornamen de Stadt *Leyden* voor de tweedemaal te beleegeren, quam de Krygs-Overste *Baldes* 's Nachts tusschen den 25 en 26 *Mey* 1574. tot dien eynde van *Amsterdam*, over de *Haarlemer-Meer*, met omtrent 7000. ingescheepte Soldaaten voor de Stadt, en sloeg zich terstondt te *Leyderdorp* neder, daar hy ook syn Quartier bleef behouden, en sterke Schanssen opwierp; tot dat hy de Stadt op den 3den *October* daar aan volgende schandelyk moeste verlaten; als wanneer men in syne Tente, onder eene afbeeldinge der Stadt, in quaadt *Latyn* geschreven vondt: *Vale Civitas, valete Castelli parvi! Quia relicti estis propter aquam, & non per vim inimicorum;* Dat is: *Vaar wel Stadt, vaart wel gy kleyne sterktens! als verlaten zynde om des waters, en niet om 't geweldt der Vyanden wille.*

De voorgaande Schryvers, beneffens *Adr. Severinus Belegeringe van Leyden*, &c.

Het Dorp

LEYMUYDEN,

In *Rhynlandt*.

LEymuyden of *Lemuiden*, is een Dorp in *Rhynlandt*, gelegen over den *Rhyn*, tusschen *Aalsmeer* en *Rhynsaterwoude*, niet verre van de *Leydtsche* Meer en *de Oude Wetering*. Het selve is seer oudt, en ten minsten voor den Jaare 1063. bekendt geweest; blykende by het Verdrag, tusschen *Willem* de XXIste Bisschop van *Utrecht*, met *Regimbertus* Abt van *Epternach*, van het gemelde Jaar, daar by de Bisschop aan den Abt de helft van verscheyde Kerken en Kapellen in *Hollandt* afstaat, in 't welke het *Liethemuthen* werdt genoemt; en in het nadere Verdrag, tusschen *Dirk* Graaf van *Hollandt*, en *Gerardus* Abt van *Epternach*, daar by dese laatste wederom van syn recht op de voornoemde Kerken en Kapellen, ten behoeve van den Graaf afstandt doedt, staat het met de naame *Leythemuthe* bekendt. Egter schynt dit Dorp sedert van oudts al van weinig belang geweest te zyn, soo dat de Godtsdienst aldaar slechts in een Kapelle of kleyn Kerkjen wierdt verricht, 't welke ook in het eerstgemelde Verdrag niet hooger te boek staat. Doch volgens *H. van Heusden* is het selve, om den grooten toeloop van 't Volk, (om wat reedenen werdt niet gemeldt;) in den Jaare 1555. vernieuwt en grooter gemaakt. Ondertusschen schynen de Pastoor en de Kerkmeesters haare reekeninge evenwel qualyk gemaakt, en 't werk al te groot aangelegt te hebben, vermits zy, daar meede beesig zynde, gebrek van penningen kreegen; waarom *Georgius van Egmondt*, Bisschop

van *Utrecht* haar met een openen Brief verlof gaf, om ten behoeve en ter voltrekkinge van haare Kerk, eenige Morgen Landts te verkoopen. Volbouwt en noch ongewydt zynde, heeft hy aan den Pastoor en de andere Priesters, door den volgenden Brief verlof gegeven, om daar in evenwel, tot een seekeren tydt toe, de Kerkdiensten te mogen verrichten; welke Brief van desen inhoudt is:

„ GEORGIUS, wenscht aan de in *Christus* beminde, den „ Pastoor, of Onder-Pastoor, en de vordere Priesters der Pa- „ rochie-Kerke van LEIMUIDEN, in 't gebiedt van *Rhyn-* „ *landt*, onder ons Bisdom, de eeuwige zaligheit in den „ Heere! Gemerkt, dat onse Wy-Bisschop zich niet gemak- „ kelyk by desen Winter-tydt naar *Leimuiden* kan begeven, „ om de nieuw-gebouwde Kerk aldaar in te wyden, en om „ andere redenen, ons behoorlyk daar toe beweegende; soo „ geven wy U. L. door den inhoudt deses, en volgens eene „ regelmatige toelaatinge, verlof en macht, om in de gemel- „ de Kerke, niet tegenstaande datse ten grootsten deele van „ nieuws opgetimmert, en noch niet ingewydt is, tot den „ aanstaanden Sondag *Cantate* toe, dien Sondag selfs daar on- „ der gerekent, de Goddelyke diensten te verrichten; de „ Dooden van het Dorp te begraven; de Kerkelyke Sacra- „ menten te berechten; en de verdere Bedieningen, dewel- „ ke de Ziel-bestieringe raaken, in 't werk te stellen: Behou- „ dens, dat 'er gesorgt worde, dat de gemelde Kerke voor „ het uytgaan van den gestelden tydt ingewydt zy, &c.

Dat den aanleg deser Kerke al vry aansienlyk was, blykt onder anderen uyt de nevensgaande 92ste Print-verbeeldinge, daarin de Konstryke *Abr. Rademaaker* deselve voorstelt, soo alsse zich in den Jaare 1641. vertoonde,

Sedert het invoeren van de Reformatie, behoort de Kerk

van *Leymuyden*, onder de Classe van *Woerden* en *Over-Rhynlandt*, (die tot den Jaare 1587. onder de Classe van *Leyden*, en *Neder-Rhynlandt* plagte te staan;) en de Gereformeerde Godtsdienst is aldaar sedert die tydt door de volgende Predikanten waargenomen:

Johannes Vossius Ao. 1578. van *Wassenburg* in *Gulikerlandt*, vertrokken naar *Veurne* in *Vlaanderen* Ao. 1579
Arnoldus Ægidii A°. 1589. A°. 1590
Gerardus Blokhoven, A°. 1603. van *Waarder*.
Johannes Cornelii 1608. van *Eerdswoude*, ontset. A°. 1619
Samuel Hendrikfz Vosselius 1619. van *Broek* in *Waterlandt*, uytgedient. A°. 1641
Johannes van Poelgeest, 1642. gestorven. A°. 1647
Hubertus Wernerius, 1647. gestorven. Ao. 1655
Casparus ter Haar, 1655. uytgedient. Ao. 1663
Ludovicus Godin, 1665. vertrokken naar *Ter Veer*. A°. 1678
Cornelius de Koning, 1679. A°. 1714
Carolus Joh. du Puy Ao. 1715.

Leymuyden is gelegen van *Rhynsaterwoude* 744. van *Nieuwen* aan de driesprong 2218. van de *Oude Wetering* by de *H. Geest-laan* 879. van de *H. Geest-laan* 426. en van de Vriese-Weg 396. Roeden; volgens de meetinge van *F. de Roos*, Landtmeeter van *Rhynlandt*.

Volgens 't Quohier der Verpondingen van alle de Huysen en Landeryen, mitsgaders alle de vaste onroerende Goederen, binnen de respective Steeden en ten platten Lande van *Hollandt* en *West-Vrieslandt*, sedert het redres generaal van den Jaare 1632. moet *Leymuyden* Jaarlyks betaalen, voor 206. Huysen, 580 Morgen 644 en een halve Roede Landts, de somma van 1275 Guldens 8 Stuyvers 8 Penningen.

In het Proces, gereesen in de Jaaren 1550 en 1553. tusschen verscheyde Dorpen, tegens Dykgraaf en Hoog-Heemraaden

van *Rhynlandt*, over de contributie en den Ommeslag van des Gemeene Landts lasten en onkosten, souden de Dorpen en Ambagten van *Leymuyden* en *Vriesekoop*, (aangemerkt de groote onvrugtbaarheit van sommige landen, die aldaar meer dan elders bevonden wierdt, blykende ook by oude extracten uyt der gemeene landts reekeningen;) van toen af aan, te weten, in den eersten ommeslag die vallen soude, contribueeren, te weeten *Leymuyden* met 625 Morgen, en *Vriesekoop* met 600 Morgen. Thans staan *Leymuyden* en *Vriesekoop*, in de *Rhynlandtsche* Morgentalen te boek, voor 988 Morgen en 521 Roeden, volgens de aanwysingen van wylen den Heer en Mr. *Simon van Leeuwen*.

H. Heusdens Oudheden van Rhynlandt. S. van Leeuwens Handtvesten en Costuymen van Rhynlandt. M. Soermans Kerkelyk Register. Ant. Matthæi Chronicon Egmondanum. Wilh. Hæda Historia Episcoparum Ultraject. F. de Roos Lyst der Wegen &c. Quohier der Verpondinge M. S. C.

Het Huys

T E R D O E S,

In *Rhynlandt*.

HEt Watertje of Riviertje *de Does*, spruyt uyt den *Rhyn*, en is sulk een *Rhyn*-tak, gelyk de *Zyl* en de *Maaren*, binnen en omtrent *Leyden*. Aan het selve, in *Leyderdorp* by *Leyden*, en niet verre van 't Huys *te Zwieten*, (daar van wy ten eersten nader staan te spreeken;) is gelegen *Doeshof*, of het Huys *Ter Does*, over den *Rhyn*; 't welke ten minsten voor 400 Jaaren reets het Stamhuys en de Wooninge van

van de Heeren *vander Does* is geweest. Hertog *Jan van Beyeren* in den Jaare 1420. voor *Leyden* trekkende, om dese Stadt te beleegeren, quam met syn Volk voor het Slot *Ter Does*; doch de Borgsaaten gaven zich over in 's Hertogen handen, en lieten hem daarop komen, daardoor dit Slot ongeschonden bleef; doch wierdt naderhandt door die van *Leyden* uytgeplondert. Het selve is hecht en sterk, en voor het grootste gedeelte noch in weesen, zynde slechts nieuwerwetser vertimmert en verbetert. Het was van oudts geheel als in een rondeel opgemaakt, binnen den omtrek van Muur-werk in het ronde, staande verscheyde Wacht-toorens op de buyten-muuren; gelyk onder anderen ten deele blykt uyt de twee bygaande konstige afbeeldingen van den Jaare 1620. De eerste, onder N_0 93. vertoont een Gesicht van dit Huys, soo als het een weinig bezyden den Ingang te sien was. De tweede onder N°. 94. is een ander Gesicht van het selve Huys, gelyk het zich toen van achteren opdeedt. Ondertusschen kan men sien, hoedaanig het sedert is opgemaakt, en zich tegenwoordig vertoont, uit seekere Afbeeldinge van dit selve Huys, door den Heere *G. Goris* M. D. en *Medicus Ord.* van *Rhynlandt* in den Jaare 1712. in 't licht gegeven.

Het Adelyke Geslachte der Heeren *vander Does*, uyt *Rhynlandt* afkomstig, en na dit Huys den Naame voerende, is seer oudt en vermaart, en de Heeren deses Naams hebben reets omtrent den Jaare 1300. in aansien geweest.

MAURYN VAN DER DOES, was in den Jaare 1326. Raadt van Graaf *Willem* van *Hollandt*. Hy trouwde met Juff. *N. van Amstel van Mynden*, wiens Vader een Broeder was van *Wouter van Amstel van Mynden*, beyde Soonen van *Amelis van Amstel*, die het eerste de Goederen van *Mynden* besat. Hy liet na

DIRK VAN DER DOES, Schildtknaap, getrouwt met *Clementia van Santhorst*, *Philips-Dochter*; daar by hy naliet:

MAU-

MAURYN VAN DER DOES. Dese hieldt de partye van Keyserinne *Margaretha*, tegens haaren Soon Hertog *Willem*, Ao. 1351. maar versoende daarna met hem, en reedt met drie Paarden onder den Heere van *Brederode*, in den Oorlog van *Utrecht* in den Jaare 1354. toen hy by *Oudewater* gevangen, en op groot rantsoen gestelt wierdt, soo dat hy veele van syne goederen moeste verkoopen; maar Hertog *Albert* verleende hem wederom andere, by Brieven van Ao. 1397. Hy was getrouwt met *Lysbet van Voorn*, *Alberts*-Dochter, en wan daar by onder anderen

MAURYN VAN DER DOES, eerst getrouwt met *N. van den Woude*, daarna met de Dochter van Heere *Foye van Dochem*, Ridder; doch stierf sonder Oir. Hem volgde

HUGO VAN DER DOES, tweede Soon van *Dirk van der Does*, en van *Clementia van Santhorst*; die Ao. 1345. is getrouwt met *N. Saayt vander Leede*; daar hy onder anderen by naliet

DIRK VAN DER DOES, getrouwt met *Henrica van Heenvliet*; by wie hy onder anderen verwekte synen Opvolger

HENDRIK VAN DER DOES; die trouwde met *Machtelt Vranken Isaacs*-Dochter, te *Vlaardingen*; en stierf Ao. 1426. nalatende onder anderen

DIRK VAN DER DOES, eerst getrouwt met *Machtelt van Oudshoorn*, die overleedt Ao. 1439. daarna met *Elisabeth van Matenesse*, overleeden Ao 1469. Hy selve stierf Ao. 1461. nalaatende van syn eerste Huysvrouwe onder anderen

JACOB VAN DER DOES, dewelke 't Huys en de Goederen *van der Does* besat. Hy trouwde met *Alydt van Zyl*, *Gerrits*-Dochter, Ridder, en wan daar by onder anderen:

HENDRIK VANDER DOES, die Ao. 1518. Schout van *Leyden* was. Deselve trouwde eerst met *Adriana van Boshuysen*, daarna met *Catharina de Vriese*. By syn eerste Huysvrouwe verwekte hy onder anderen:

JACOB VAN DER DOES, dewelke was Raadt van den Prins van *Oranjen*, en Gouverneur van *Leyden*, beneffens den Heere *van Noortwyk*, geduurende het tweede beleg der Stadt A°. 1574. Deselve trouwde eerst *Lysbeth van Renesse van Moermont*, Weduwe van *Vincent van Wulven*, dewelke A°. 1541. in 't Kraam-bedde stierf. Vervolgens hertrouwde hy met *Clara van Adrichem*, Dochter van *Pieter van Adrichem*, laatste Mans-Oir van dat Geslagte, overleden A°. 1528. Zy quam A° 1567. en hy seer schielyk 10 Jaaren daarna A°. 1577. tot *Roon* by *Dordrecht* te sterven. By syn laatste Huysvrouw liet hy onder anderen na:

PIETER VAN DER DOES, dewelke 't Huys *van der Does* besat; zynde voorts Dykgraaf en Baljouw van *Rhynlandt*, Schout van *Leyden*, en Admiraal van *Hollandt*. Hy quam op den Zee-tocht naar *St. Thomas*-Eylandt, als Generaal van de Armade, A°. 1599. te sterven, in den ouderdom van 37 Jaaren. Hy was getrouwt met *Philippina van Duyvenvoorde*, Dogter van *Jacob van Duyvenvoorde*, Heere van *Warmont*, en van *Henrica* van *Egmont*; by welke hy alleen wan *Henrica van der Does*, eenige Erf-dochter van 't Huys *van der Does*, gebooren in de Maandt van *September* des Jaars 1589 dewelke A°. 1610. trouwde met *Adriaan* Heere van *Mathenesse*, *Riviere* en *Opmeer*. Desen volgde

ADRIAAN VANDER DOES, Jongste Soon van *Dirk van der Does*, gewonnen by desselfs tweede Huysvrouwe *Lysbeth van Mathenesse*; was Rentmeester van de Abdye van *Rhynsburg*, in de plaats van *Hugo van Zwieten*, A°. 1487. Hy trouwde eerst met *Lysbeth van Cats*, Weduwe van *Floris van Cralingen*, die stierf A°. 1477. daarna met *Geertruydt van Romerswaal*; en stierf A°. 1502. nalaatende by syn eerste Huysvrouwe onder anderen:

DIRK VAN DER DOES, Heere van *Cattendyk* en *Stavenisse* in *Zeelandt*, Dykgraaf en Bailjouw van *Rhynlandt*. Dese

ſe trouwde met *Joſina van Zuylen*, Erf-Dochter van *Wernaert*, Heere van *Noortwyk* by *Leyden*; en wan daarby onder anderen

JOHAN VAN DER DOES, Heere van *Noortwyk*; eerſt getrouwt met *Willemina van Schagen*, ſonder Oir; daarna met *Anna van Nyenrode*, Erf-dochter van *Frans van Nyenrode*, en van *Johanna van Zuylen*, t'*Utrecht*. Zy ſtierven alle beyde A°. 1550. nalaatende eenen Erf-Soon

JOHAN VAN DER DOES, Heere van *Noortwyk*, en in *Cattendyk*, gebooren A°. 1545. wierdt Regiſtermeeſter van *Hollandt*. Raadt in den Hoogen Raade, en Curateur van de nieuwe Academie te *Leyden*. Deſelve is ſeer vermaardt geweeſt, door ſyne Geleertheit, in de Dichtkunde en *Latynſche* Taale; gelyk ſyne gedrukte Schriften genoegſaam uytwyſen. Hy trouwde in den Jaare 1564. in het 19de ſynes Ouderdoms, op 't Huys *ter Haar*, by *Utrecht*, met *Lysbeth van Zuylen*, Dochter van *Dirk van Zuylen*, en van *Joſina van Drakenburg*; en ſtierf in den Jaare 1604. den 8 *October*, zynde 59 Jaaren oudt. Deſſelfs Soon was

JOHAN VAN DER DOES, meede ſeer geleerdt in de *Latynſche* en *Griekſche* Taalen; waar van de Hiſtoriſche Jaarboeken der Graven van *Hollandt*, door hem begonnen, en by ſyn Vader voltrokken, ten onwraakbaaren blyke ſtrekken. Hy ſtierf, nog Jongman zynde, voor ſyn Vader, in den ouderdom van 26 Jaaren A°. 1596. na dat hy van ſyne buytenlandtſche reyſe was te rug gekeert, en is in den *Haage* begraven.

Deſe twee laatſte Heeren *van der Does*, zyn de geene, die by de Geleerde onder de benaamingen van *Janus Douſa*, *Vader* en *Soon* beſt bekendt zyn, en veelvuldig in dit werk worden aangehaalt.

Veele andere Vermaarde en Geleerde Mannen, uyt dit Doorluchtige Geſlachte der *Van der Doeſſen* geſprooten, moeten wy om kortheit thans voorby gaan.

Tegens over 't Huys *Ter Does*, aan de *Does-brugge*, heeft eertydts een *Franciskaaner* Nonnen-Klooster gestaan, *de Poel* genaamt; 't welke (volgens *Jacob de la Torre*, by *J. van Heusden* aangehaalt;) in den Jaare 1390 op de Naame van de Maaget *Maria* was ingewydt. De Plaats, daar het selve eertydts stondt, en daar thans niet anders als eenig Muur-werk te sien is, heeft de naame van *'t Klooster* behouden.

Deselve Schrijvers Als meede, *d'Oude Hollandtsche Chronyk*, *Orlers Beschryvinge van Leyden*, en *Lud. Smids Schatkamer*.

Het Huys

TE ZWIETEN,

In *Rhynlandt*.

'T HUys en de Hofstadt *Zwieten* of *Swieten*, is gelegen een half uur van *Leyden*, by *Leyderdorp*, aan den hoogen *Rhyn*-dyk, aan de Zuydt-zyde doorgaans van de *Vliet*, die de *Zwiet* heet, (daar van dit Huys den naame sal gekreegen hebben;) in den lande van *Rhynlandt*. Dit is het Stam-huys van de Heeren *van Zwieten*, reets voor den Jaare 1400 bekendt; zynde by de Voorvaderen van Heere *Willem van Montfoorde* en *van Zwieten*, Ridder, geleeft hebbende in den Jaare 1424. te leen gehouden, van Heere *Hendrik*, Heere van *Naaltwyk*, Maarschalk van *Hollandt*, synen Neve, beneffens de Landen en Goederen daar toe behoorende. Doch omtrent dien tydt is het selve by Heere *Hendrik van Naaltwyk* voornoemt, aan Heere *Willem van Montfoorde* en *van Zwieten*, synen Neef, tot vry eygen Goedt uytgegeven en quytgeschol-

den,

den, met verdrag en afstandt van alle Manschap en eeden; waarop Heere *Willem van Montfoorde* en *van Zwieten* de Hofstadt van *Zwieten*, met de Timmeragien, Boomgaarden en Houten, mitsgaders Erven, en alle derselver toebehooren, soo groot als kleyn, gelyk hy en syne Voorvaderen die hadden beseeten, en van Heere *Hendrik* voorsz. te Leen gehouden, verkogt heeft, aan *Boudewyn van Zwieten* synen Neef, tot een vry eygen goedt, en daarenboven noch 54 Morgen Landt, als meede alle Manschappen, de voorsz. Hofstadt toebehoorende; mitsgaders de Gifte van de Kapellarye; (als hebbende dit Huys van Oudts syn eygene Kapelle gehadt, waarin de Godtsdienst wierdt geoeffent;) blykende breeder by de Brieven daar van zynde, van dato Dingsdag na den H. Derthien dag des Jaars 1424.

Naderhandt, in den Jaare 1435. heeft de voornoemde *Boudewyn van Zwieten*, Heere van *Zwieten*, den vryen eygendom van de Hofstadt *Zwieten*, en de 54 Morgen Landts daaromtrent gelegen, met den Mannen, en met de Gifte van de Kapellarye daar toe behoorende, wederom afgestaan en overgegeven, uyt puyre minne en liefde, (gelyk de Brieven inhouden,) aan Heere *Frank*, Graaf van *Oostervant*, Heere van *Zuydt-Bevelandt*, van *Vurne*, van *Zuylen*, van *Hoogstraaten*, van *St. Martens-Dyk*, van *Corthienes*, &c. in tegenwoordigheit syner liever Gesellinne, Vrouwe *Jacob* (of *Jacoba*,) Hertoginne van *Beyeren*, Gravinne van *Hollandt*, van *Oostervant*, &c. Welke overgifte gedaan wesende, heeft de voornoemde *Frank* aanstondts, synen lieven en getrouwen *Boudewyn van Zwieten* voorsz. wederom met deselve Hofstadt en Landen, beneffens alle haar toebehoorens, by solemneele Brieven verleydt, te houden van hem en syne Erven, tot een onversterflyk Erf-leen; met dusdaanige voorwaarden: Dat men het voorsz. Leen, als het versterft, aan hem Heere *Frank* en syne Erven, Heeren tot *Zuylen* soude versoeken, of aan syne

Hofstadt van *Zuylen*, in den gestichte van *Utrecht* gelegen, en niet verder. En waar 't saake, dat de voorsz. *Hofstadt* van *Zuylen* tot eeniger tydt namaals vervreemt wierdt van syne rechten Erfgenaam, dat alsdan de Leenvolgers der Hofstadt van *Zwieten* niet meer gehouden souden wesen het selve van de Hofstadt *Zuylen* te leen te versoeken, maar datse alsdan, beneffens de Landen en toebehoorens voornoemt, wederom vry en eygen goedt souden wesen, gelykse voor de Opdracht aan den Heere *Frank* geweest waren.

Nochtans zyn in den Jaare 1567. by *Herman*, Grave van *Henneberg*, Heere van *Zuylen*, op 't versoek aan hem gedaan, door de Heere *Adriaan van Zwieten*, de voorsz 54 Morgen Landts, gelegen aan de Hofstadt *Zwieten*, verandert in eygen goedt; mits dat hy van toen af aan vervolgens de Hofstadt en 't Huys van *Zwieten* met dien Boomgaardt en de Cingelen, en den Ommedyk in de voorsz. 54 Morgen begreepen, groot t'zamen omtrent 9 Morgen, van welgemelde Graaf *Herman* en syne Nakomelingen soude versoeken en verheergewaaden; in gevolge van 't welke Heere *Adriaan van Zwieten* dan maar alleen met de voorsz. Hofstadt en Huyse, met Boomgaarden, Cingelen en Ommedyk, ter groote voorsz. en metten Mannen en Giften van de voorsz. Kapellarye, tot een recht onversterflyk Erfleen is verleydt geworden.

Daarna, in den Jaare 1602. heeft *Adriaan van Zwieten* de Hofstadt *Zwieten*, met de Landen daarom gelegen, en de gerechtigheden daar toe behoorende, verkogt aan *Hugo van Cuyk van Mierop*, Heere van *Calslaagen*, &c. wiens kinderen, soo Soonen als Dogters, in den Jaare 1632. deselve Hofstadt, met den aankleeve van dien, wederom verkogt hebben aan den Heere *Cornelis Bicker*, Oudt-Scheepen der Stadt *Amsterdam*; die vervolgens met dese Hofstadt en derselver gevolge is verleydt geworden; onder seekere Protestatie, van des niet gehouden te wesen, vermits 't Huys *Zuylen*

len niet meer aan de Erven van den Heere *Frank* was toebehoorende. Dese Proteſtatie is vernieuwt, by den Heere *Gerard Bicker van Zwieten*, Heere van *Zwieten*, Vry-Heere van *Oudt-Haarlem*, eerſte Preſideerende Raadt en Meeſter van de Reekeningen der Domainen van de Heeren Staaten van *Hollandt* en *Weſt-Vrieslandt*, Meeſter-knaap Ordinaris van denſelven Lande, mitsgaders Hoog-Heemraadt van *Rhynlandt*, aan welken het voorſz Huys en Hofſtadt *Zwieten* by deſſelfs Vader was gemaakt; wanneer hy met denſelven Huyſe en Hofſtadt en den Aankleve van dien, A°. 1660. by den beſitter van *Zuylen* wierdt verleydt.

Ondertuſſchen de Heere *Gerard Bicker*, Heere van *Zwieten*, zich met ſyn gedaane Proteſt niet vergenoegende, oordeelde hem en den ſynen daaraan gelegen te zyn, dat by een Gerechtelyke Verklaringe beſliſt wierdt, of het voorſz. Huys en Hofſtadt van *Zwieten* als noch ſoude moeten releveren, en verheven worden van de Hofſtadt van *Zuylen*, in wiens handen deſelve ook mogte zyn? Dan, offe voor vry en eygen Goedt, en gevolgelyk buyten eenige ſubjectie van verhef of verley te houden zy? Dierhalven is daarom, tuſſchen den Heere *Hendrik Jacob van Tuyl van Serooskerke*, Vryheere van *Vreelandt*, als in Houwelyk hebbende, en ſulks als Man en Voogdt van Vrouwe *Anna Elisabeth van Reede*, Vrouwe van *Zuylen*, ter eenre, en den gemelden Heere *Gerard Bicker*, Heere van *Zwieten*, ter andere zyde, opgerecht een Compromis, en dit verſchil volſtrektelyk door haar verbleven, aan de uytſpraak van ſeekere Heeren Raadts-perſoonen, als Arbiters, onder willige condemnatie van den Hoogen Raade in *Hollandt*. Die ſaak voor de voorſz Heeren Arbiters dienvolgende weſende geinſtrueert, en in ſtaat van wyſen gebragt, is daar op een uytſpraak gekomen, gevolgt door willige condemnatie voor den voorſz. Hoogen Raade, daar by het Huys en Hofſtadt van *Zwieten*, met deſſelfs Boomgaarden, Cingelen

len en Ommedyk, groot t'zamen omtrent 9 Morgen Landts, met den Mannen en Giften van de Kapellarye daar toe behoorende, ten reguarde van het Huys, de Heeren en Vrouwen van *Zuylen*, zyn verklaart vry van alle Leen-pligten en verhef, en dienvolgende, dat de voorsz. Heere van *Zwieten*, syne Erven en Nakomelingen niet gehouden zyn, nog immermeer sullen gehouden wesen, van den jegenwoordigen, of van de toekomende Besitters van den Huyse van *Zuylen* eenig Verley te versoeken, of aan denselven Hulde, Eedt, of Manschap te doen, of Heere-gewaadt te betaalen, in eeniger maniere; uytwysende de uytspraake daar van zynde, in dato 10 *January* 1679. op den 12den *January* daaraanvolgende door willige condemnatie, van den welgemelden Hoogen Raade geconfirmeert; en ons door de besorginge van den Heere *S. van Leeuwen*, wylen Substitut-Griffier van den Hoogen Raade van *Hollandt*, &c. meedegedeelt. De voornoemde Hofstadt *Zwieten* werdt thans noch in welgemelde Familie by den Wel-Edelen Heere *Bicker van Zwieten* in eygendom beseeten.

Het Gesichte van 't Huys *te Zwieten*, hoedaanig zich het selve in den Jaare 1607. vertoonde, kan de Leeser uyt het nevensgaande 95ste Konst-Tafereel beschouwen; sedert welken tydt het selve veel is verandert en vertimmert, schoon desselfs uyterlyke gestalte van de heedendaagsche niet veel verschilt, gelyk blykt uyt de afbeeldinge na 't leven geteekent, en door den Heere Doctor *G. Goris* in den Jaare 1712. in 't licht gegeven. Ondertusschen siet men, dat het een seer hecht en sterk Gebouw is, dewyl het ten tyde van de *Hoeksche* en *Cabeljouwsche* Beroertens, en geduurende de belegeringe van *Leyden*, door de *Spanjaarden* Ao, 1574. vry wat heeft geleeden, en egter in goeden staat gebleven is; soo dat het wederom heeft konnen herstelt worden.

De geene die begeerig is, om het Geslacht-Register der oude Heeren *van Zwieten* na te sien, kan het selve by *W. van Gouthoeven* en *S. van Leeuwen* opsoeken.

Verscheyde Heeren *van Zwieten* hebben van outs in *St. Pieters*-Kerk te *Leyden*, te *Oestgeest*, *Leyderdorp* en elders daaromtrent, seer aansienlyke stichtingen gedaan; daarvan in de *Oudheden* van *H. van Heusden* omstandig verslag is gedaan.

In den Jaare 1324. is 'er twist ontstaan, tusschen eenige Edelluyden van verscheyde Kasteelen rontom *Leyden* woonende, over het recht van voor-te offeren, en den peys voor malkanderen te nemen, (gelyk men het noemde;) in de Kerk van *Leyderdorp*; dewelke door Graaf *Willem* van *Henegouwen*, tusschen Heer *Jan van den Zyl* Ridder, *Daniel Uyttenwaert*, *Dirk van der Does*, *Gerrit Ramp*, en derselver Maagen aan d'eene zyde, en *Dirk*, *Boudewyn*, *Floris*, *Thiman* en *Hugo van Zwieten*, beneffens *Gysbrecht van Leyderdorp*, en derselver Maagen aan de andere zyde, na genoegen is beslist, en daar van opene Brieven verleent, bezeegelt in den *Haag*, in 't voorgemelde Jaar, op *St. Michiels*-avondt.

S. van Leeuwens Batavia Illustrata en Costuimen van Rhynlandt. H. van Heusdens Oudheeden. Orlers Beschryvinge van Leyden. Gouthoevens Chronyk. L. Smids Schatkamer. G. Goris delices à l'entour de Leiden.

Het Dorp

ZOETERWOUDE,

In *Rhynlandt*.

MEn soude zich seekerlyk, in den eersten opslag verbeelden, dat *Zoeterwoude* van *Zoet* en *Woude*, twee bekende Woorden, den Naame hadde ontleent; 't welke nogtans den bal misgeslaagen soude zyn. Want de Oudtheidts-kundige Heere *S. Van Leeuwen*, verseekert ons, dat het van oudts *Sweterwoud* of *Sueterwoud* wierdt geboekstaaft; zynde de (u) Vocaal en meedeluydende voor een (v) *Vauw* genomen, gelyk van oudts gebruykelyk was; daar uyt de Naam, door onkunde, van *Swoterwoude* in *Soeterwoude* schynt verandert te zyn. Want dese naam is oorspronklyk van 't watertje de *Swet* of *Zwet*, (thans doorgaans *de Vliet* genoemt, gelyk wy in de voorgaande Verhandelinge reets hebben gesegt;) door 't welke dit Dorp door seekere Sluys in den *Rhyn* uytwatert; daar van ook het Slot en de Hofstadt van *Sweten*, nu *Zwieten*, op den hoek van deselve uytwateringe gelegen, dus genoemt wiert; daarvan de besitters van deselve Hof-stede, in der tydt Ambachts-Heeren van *Zoeterwoude*, en Grondt-eygenaars van de Landen, omtrent deselve Hofstadt geleegen, *Heeren van Sweten*, of van *Zwieten* zyn genaamt, soo als reets gesegt is.

Niet tegenstaande dese verseekeringe van wylen den Heere *S. Van Leeuwen*, vinden wy nogtans in seekeren Brief van *Ada*, Markgravinne van *Brandenburg*, ten behoeve van het Klooster van *Rhynsburg*, in den Jaare 1205. verleent, dat daarin onder andere Getuygen eenen *Florentius van Soetrewoldt* gemeldt werdt;

werdt; soo dat, indien niet altydt, immers toen, dese naame met de hedendaagsche benaaminge noch genoegsaame overeenkomste heeft.

Zoeterwoude, in *Rhynlandt*, is een Dorp, gelegen tusschen de Stadt *Leyden*, en het Dorp *Stompwyk*; zich uytstrekkende, aan d'eene zyde ter halver *Rhyn* tot aan *Oestgeest*, van daar langs de cingelen der stadt *Leyden*; (die A°. 1389. veel aan die kant is uytgeleydt, met Privilegie van Hertog *Albert* van *Beyeren*, en toestemminge van den Heer van *Zoeterwoude*;) rontom die stadt, tot halver *Rhyn* aan *Leyderdorp*; (behalven omtrent drie Morgen landt, buyten de *Koe-poort* der stadt *Leyden*, daar de oude Raamen op plagten te staan, daarna tot Thuynen en Bleekeryen gemaakt, met een bysondere Graft omgraven, en aan de weg-zyde met een Muur afgescheyden, dewelke onder den vrydom der stadt behoorden;) komende aan d'andere zyde tot aan de landtscheydinge van *Hasarswoude*, *Benthuysen*, *Zoetermeer*, *Stompwyk* en *Voorschooten*; ten deele ter halver *Vliet*, en een stuk weegs over de *Vliet*, en de weg naar *Voorschooten*.

De Ambachts-Heerlykheit van *Zoeterwoude* werdt ter Leen gehouden van de Graaflykheit van *Hollandt*, niet te versterven, soo lang als 'er wetachtig kindt leeft; te verheergewaaden met een Paar Waapen-Handtschoenen, of twintig Schellingen daar voor. Deselve * is eerst beseeten by Heere *Bartholomeus*, Heere van *Raaphorst*, Ridder; door wiens overlyden deselve gekomen is op desselfs Soon, Jonkheer *Adriaan* Heere van *Raaphorst*; daarna op Jonkheer *Aalbregt van Raaphorst*, en van hem op Jonkheer *Floris van Alkemade*, desselfs Neef; daar na op Jonkvrouwe *Agatha van Alkemade*, die getrouwt was met Heere *Jan van Culenburg*, Ridder, Heere van *Rhynswoude*, *Van der Veurse*, &c. en van haar op Jonkheere *Ysbrandt* van *Merode*, de Soon van Jonkvrouwe *Maria van Culenburg*; die de selve, beneffens de Heerlykheden

den van *Stompwyk*, *Wilsveen*, en *Tedingerbroek*, op den 2den *September* 1610. verkogt, en doen verleyden heeft, op Burgermeesteren der Stadt *Leyden*, ten behoeve van deselve stadt. Vervolgens is dese Ambachts-Heerlykheit, dewelke gezeydt wierdt *quaadt Leen* te zyn, met het overlyden van den Heere *Mauring van der Aa*, Burgermeester der stadt *Leyden*, op den welken deselve Heerlykheit van wegens de stadt *Leyden*, als Ambachts-Heeren van *Zoeterwoude* verleydt was, dewyle hy geene kinderen naliet, voor een seekere erkentenis aan de Graaflykheit, van een *quaadt*, tot een *goedt Leen* gemaakt. Van de voorsz. Heeren van *Raaphorst* meent men, dat de Burgwal binnen *Leyden*, *Rapenburg* genoemt, die voor het vergrooten van de Stadt, ten deele in *Zoeterwoude* gelegen heeft, synen Naame soude hebben ontfangen; mogelyk dat daarop een Burg, of eenig ander Gebouw van desen Naame heeft gestaan; volgens het oordeel van den meergemelden Heere *S. Van Leeuwen*.

Zoeterwoude is geleegen, van *Leyden* 1030, *Alphen* 4372, *Benthuysen* 2477, *Hasarswoude* 3310, *Leyderdorp* 1844, *Leydsendam* 2221, *Voorschooten* langs de Hof-laan 1461. en *Wilsveen* 2503 Roeden; volgens de meetinge van *F. de Roos*, Landtmeeter van *Rhynlandt*.

Alvoorens den verkoop van dese Ambachts-Heerlykheit aan de stadt *Leyden* geschiedt was, zyn tusschen Burgermeesters en Regeerders deser steede, met de Ambachts-Heeren van *Zoeterwoude* in der tydt, verscheyde overeenkomsten gemaakt, nopende het doen van neeringen en ambagten, ten eynde de Poorters van *Leyden* door dese Dorpelingen niet mogten benadeelt worden; dewelke in de *Privilegien* en *Handtvesten* van *Rhynlandt* konnen nagesien worden. Kort voor 't verkoopen van dese Ambachts-Heerlykheit, hebben de Thiendenaars in *Rhynlandt*, de Thienden op Wortelen, Kool, Ajuyn, Salade, en andere Aardt-vruchten, in Warmoes-

moes-hoven groeyende, meede te *Zoeterwoude*, daar deſelve in vrugtbaaren overvloedt meer als elders hier rontom gevonden worden, geeyſcht, en by weigeringe Proces gemoveert, doch het ſelve niet vervolgt; vermits haar waarſchynlyk de ongegrondtheit van dien daarna is gebleeken.

Onder de Dorpen en Riemtalen, daar op elk Dorp, tot onderhoudt van den weg van *Ryswyk*, en den Vyver om het Hof, de cingelen, bruggen, platingen &c. van oudts geſtelt zyn, en waarna noch de bottingen werden gereekent, ſtaat *Zoeterwoude* voor *een Riem* aangeſlaagen; en in de Morgentalen van *Rhynlandt*, groot 3648. ſchatbaare Morgens 110 Roeden. Ter ſaake van het meergemelde Proces, tuſſchen Dyk-Graaf en Hooge Heemraaden van *Rhynlandt*, en verſcheyde Dorpen, in de Jaaren 1550. en 1553. is aangaande de belaſtinge van *Zoeterwoude* het volgende verdrag geſlooten: " Van wegens den Ambagte van *Soeterwoude*, *Wilsveen*
„ en *Stompwyk*, zyn gecompareert geweeſt, *Jan Cornelisz.*
„ *van Nierop*, Ambagtsbewaarder van *Stompwyk*, *Pieter Jooſ-*
„ *tensz.* ende *Cornelisz. Florisz.* Ambagtsbewaarders van *Soe-*
„ *terwoude*; den welken gehoort, ende op alles gelet, is ge-
„ zeydt, geaccordeert, ende geordonneert, dat 't voorſchre-
„ ven Ambagt, ('t welk te ſtaan plag op 5280. Morgen, ende
„ by de nieuwe meetinge uytgemeeten is 5993 Morgen 4.
„ Hont;) ſal van nu voortaan, aenſchou genomen op de
„ qualité van 't Lant aldaer, gelden ende contribueeren met
„ 5750 Morgen.

Volgens 't Quohier der Verpondinge, van alle de Huyſen en Landeryen binnen geheel *Hollandt* en *Weſt-Vrieſlandt*, ſedert het redres generaal van den Jaare 1632. betaalt *Zoeterwoude*, voor 237. Huyſen, 3893 Morgen 530 Roeden, 20149. Guldens; of volgens een andere Copye, voor 3895. Morgen 320 en een halve Roede, 20419 Guldens; zynde waarſchynlyk in een van beyde een ſchryffout begaan.

De Kerk te *Zoeterwoude*, aan *St. Jan den Dooper* toegewydt, pronkt met een spitsen tooren, en is vry oudt, doch derselver stichtinge onbekendt; schoon men reets omtrent den Jaare 1300 van deselve vindt gewag gemaakt. De Ridders van *Maltha* of de *St. Jans - Heeren* hebben hier omtrent veele Goederen beseeten, en een Commandeurschap gehadt, behoorende onder het Landt - Commandeurschap van *Haarlem*; en 't schynt dat dese Ridders de Kerk van *Zoeterwoude* als Pastoors hebben bedient. Immers blykt uyt den volgenden Brief, dat Graaf *Willem* van *Henegouwen* &c. als Graaf van *Hollandt*, het recht van Voorstellinge tot de Kerke van *Zoeterwoude* en *Hasarswoude* aan den Commandeur van de *Maltheesche* Ridders te *Haarlem* heeft gegeven; doch onder seekere aanmerkelyke voorwaarden, waarom wy denselven hier laten volgen:

„ *Willem*, Graaf van *Henegouwen* &c. en Broeder *Gerrit* „ *van Hamerstein*, Commandeur van 't Convent en 't Huys „ van *St. Catharina* te *Utrecht*, wenschen allen den geenen, „ die den tegenwoordigen Brief sullen sien, de zaaligheit „ en de kennis van de verhandelde saake! Het zy aan een „ ieder kennelyk, dat Wy, Graaf *Willem* voornoemdt, ter „ vermeerderinge van den Goddelyken dienst, en om de ge- „ negendheit, die wy den Eerw. Vader en Heere *Jacob*, „ voorheenen Bisschop van *Zuda*, en Commandeur van 't „ voorschreven Huys, en dessels Huys toegedraagen heb- „ ben, het recht van Patroonschap tot de Kerken van *Ha- „ sairdswoude* en *Zoeterwoude*, aan den Bisschop van *Zuda* „ voornoemd, en aan dessels Convent gegeven, en hun „ meer andere rechten en vrydommen toegestaan hebben; „ soo als in eenen Brief, die daar over gemaakt is, bree- „ der uytgedrukt staat: en dat daarom de gemelde *Gerrit* „ *van Hamerstein*, Commandeur van het Convent en het

„ Huys voorſz., tot een ſoort van vergeldinge, aan ons, en „ aan onſe Erfgenamen en Nazaaten, de volgende Graven „ van *Hollandt*, mitsgaders aan hunne huysvrouwen, en aan „ hunne oudſte Kinderen, 't zy Soon of Dochter, na rype be„ raadſlaaginge, gegeven en verleent hebben, en door den „ inhoudt deſes geven en verleenen, huysveſtinge in de Huy„ ſen van de voornoemde Ridders; ſoo te *Utrecht*, als te „ *Oudewater*, te *Haarlem*, te *Middelburg*; en vorders in alle „ de Huyſen, die zy tegenwoordig hebben, of na deſen „ ſullen beſitten, in onſe Graafſchappen van *Hollandt* en *Zee*„ *landt* &c.

Binnen *Zoeterwoude* is noch een gedeelte van de Huyſinge deſer Ridders in weeſen gebleven, 't welke tegenwoordig by den Gereformeerden Predikant werdt bewoont. Sedert de Reformatie, behoort deſe Kerk onder de Claſſis van *Leyden* en *Neder-Rhynlandt*, derden Ring, genaamt *'t Laag*, of *na den Rhyn*; en de Godtsdienſt is 'er tot nu toe bekleedt by de volgende Predikanten:

Levinus Cabeljouw.	A°. 1588.
Johannes Hermanni.	A°. 1591.
Iſbrand Reynierſz. 1592. van *Boskoop*, vertrokken naar *Saſſum.*	A°. 1599.
Abrahamus Adriani, 1599. van *Kedichem*, vertrokken naar *Sunderdorp* en *Schellingwouw.*	A°. 1604.
Johannes van Lodenſtein, 1604. geſtorven.	A°. 1629.
Matthias Chimaar, 1630. geſtorven.	A°. 1656.
Albertus Woodward, *Richardi Frater*, 1657. vertrokken naar *Gorcum.*	A°. 1667.
Nicolaus Lydius, *Joh. Fil. Henr. Frat.* 1667. vertrokken naar *Franequer.*	A°. 1681.
Johannes van Duuren	A°. 1681.

Ul-

Ulricus Velingius, *Abd. Fil.* 1710. vertrokken naar *Leyden* A°. 1719.
Arnoldus Minne, 1719. vertrokken naar *Deventer*. A°. 1726.
Johannes de Planke. A°. 1726.

Hoedaanig zich het Dorp en de Kerk van *Zoeterwoude* in den Jaare 1652, vertoonde, is in het nevenstaande 96ste Konst-Tafereel duydelyk afgebeelt, soo als 't ons de Konstryke *Abr. Rademaaker* heeft meedegedeelt.

Onder *Zoeterwoude* behooren verscheyde aansienlyke Huysen en Slooten; waarvan sommige door de binnenlandtsche beroerten, ten tyde van de *Hoekse* en *Cabeljouwse* verdeeltheden, zyn verwoest en vervallen, andere hebben beneffens *Zoeterwoude* veel geleeden, voornamentlyk geduurende de laatste beleegeringe van *Leyden* A°. 1574. door de *Spanjaarden*, en zyn sedert wederom door herbouwinge uyt haare assche en puyn-hoopen verreesen. Daartoe behooren onder anderen, 't Huys *Cys*, of *Beerendrecht*; 't Huys *Keubel* of *Koebel*; 't Huys te *Merenburg*; 't Huys te *Zwieten*, (daarvan wy reets breeder hebben gesprooken;) de Hofsteede *Rynegom* en *Roodenburg*. Onder dit *Roodenburg*, 't welke een Adelyk Stamhuys was, doch nu geheel vervallen, behooren verscheyde Achter-Leenen; als onder anderen alle de Huysen en Landen, staande op de grondt, van oudts *de Loet* genaamt, gelegen in en langs de Zuydt-buurt van *Zoeterwoude*, beginnende van de Kerk af, en voorts vierkant rontomgaande. De oude besitters van dit Huys werden gesegt stichters geweest te zyn van het Klooster *Roomburg*, of *Roomenburg*, gestaan hebbende ter plaatse daar het oude en vermaarde Blok-huys der *Romeynen* deses Naams geweest is; daar wel eêr veele Penningen en andere Oudtheeden zyn gevonden.

Voorts legt hier nog 't Ridderlyke Slot, *'t Huys van Kroonenstein*, van Oudts *Heer Wouters-werf*, en ook wel, na dessels Besit-

Besitter *Alkemade* genoemt; aan 't welke Graaf *Albert van Beyeren* in den Jaare 1404. by opene Brieven de volgende sonderlinge vryheit heeft verleent:

„ ALBRECHT by Gods genade Palens-Grave op den „ *Ryn*, Hertoge in *Beyeren*, Grave van *Henegouwen*, van „ *Holland*, van *Zeeland*, ende Heere van *Vriesland*, doen cond „ allen Luyden: Dat wy, om menige trouwen dienst, die „ ons Heer *Floris van Alkemade* Ridder, die wel gedaan „ heeft, ende nog, of God wil, doen sal, deselven Heer „ *Floris* gegeven hebben, ende geven mits desen Brief: Dat „ soo wie op Heer *Floris* voorsz. Hofstede woont, die men „ op dese tyd noemt Heer *Wouters-werf*, gelegen in de „ Ambachte van *Soeterwoude*, ende Poorter is tot *Leyden*, of „ Poorter aldair, dat die op de voorsz. Hofstede wonende „ mag blyven in Poirters-gemoede; dat is te verstaen, dat „ hy alle die besitters syn ende werden sullen der voorsz. „ Hofstede dair op wonen mach, ende dair hair Poorterschap „ verwaren, gelykerwys of sy binnen onse Stede van *Leyden* „ woenachtig waren. Dit sal geduyren veertien dagen naer „ ons wederseggen. In oirconden desen Brief besegelt met „ onsen Zegel Gegeven in den *Hage*, op ten vyfsten dagh „ in *Meye*, in 't jaar ons Heeren M. CCCC. ende vier.

Van oudts, in de *Roomsch. gesinde* tyden, heeft niet verre van hier een Kapelletje gestaan, 't welke, soo wel als de Parochie-Kerk van *Zoeterwoude*, onder 't opsicht van de *St. Jans* Heeren te *Haarlem* stondt.

S. van Leeuwens Batavia Illustrata, Beschryvinge van Leyden, Costumen, Keuren en Handtvesten van Rhynlandt. H. van Heusdens Outheden P. vander Schellings Hollands Tiend-Regt. Orlers Beschr. van Leyden, A Severinus Belegeringe van Leyden. M. Soermans Kerkelyk Register. F. de Roos lengte der wegen in Rhynland. Quohier der Verpondinge MSC &c.

De

KOE-POORT,

Der Stadt *Leyden*,

En de NAAKTE SLUYS by *Leyden*.

DE Stadt *Leyden*, in haaren heedensdaagschen staat aangemerkt, heeft seven Landt-poorten, beneffens derselver Water-gaten, de welke meest alle in korte Jaaren vernieuwt en cierlyk opgetooyt zyn. Een der selven werdt de *Koe-Poort* genoemt, welke Naame buyten twyffelen van de Koeyen, die daer buyten naar de Weylanden gedreven wierden, ontleent is. Dese Poort dient tot een uyt- en ingang aan het *Zuydt*-eynde der Stadt, gelyk de nabygeleegene *Sluys* tot den doortocht van Vaartuygen; en is geleegen tusschen de *Hooge-woerts-poort*, en de *Witte* of *Haagsche-Poort*.

De grondt van dit gedeelte der Stadt, eertydts onder *Zoeterwoude* geleegen hebbende, is by de derde Vergrootinge der Stadt, in den Jaare 1389. binnen getrokken. Want nademaal de Burgers en Ingeseetenen, door den aanwas der Draperye-neeringe, daagelyks vermeerderden, en de Stadt te kleyn wierdt, hebben de Regeerders der Steede besslooten, deselve wederom te vergrooten, en uyt te leggen; tot welken eynde zy van Graaf *Albert* van *Beyeren*, in dato den vyfden *Juny* Ao. 1386. de volgende Privilegie verkreegen; volgens onse vertaalinge uyt het *Latyn*:

„ ALBERT, door Godts genaade, Palts-Graaf aan den „ *Rhyn*, Hertog van *Beyeren*, Ruwaart van *Heenegouwen*, *Hol-landt*,

„ *landt*, *Zeelandt* en *Vrieslandt*, maaken hier meede aan een „ iegelyk bekendt: Dat wy aan onse Steedelingen binnen „ *Leyden*, uyt sonderlinge gunst en geneegentheit, welke wy „ denselven toedraagen, hebben toegestaan, dat de Burgmees- „ ters, die 'er nu zyn, of die 'er vervolgens zyn sullen, tot ver- „ grootinge van de stadt, mogen aanneemen, wanneer 't „ haar gelieft, al soodaanig landt, als buyten derselver graft „ geleegen is, om de stadt te vergrooten, te versterken, en „ met muuren en graften te omcingelen; doch soodaanig, „ dat zy de geene, welker landt werdt aangenomen, voldoen „ sullen, met kennisse en volgens schattinge van Scheepe- „ nen. Voorts sullen zy de Stadt uytleggen, aan de Zuydt- „ zyde, daar de Raamen nu staan, beslaande den geheelen „ streek, zich uytstrekkende van de *Hoogewoerds-Poort* tot „ aan de Schutters-Hoven, en soo verre over de Sluys, ge- „ meenlyk de *Naickte Sluyse* genoemt, gerustelyk beslaande. „ En al het geene dus binnen getrokken werdt, sal het „ Rechts-gebiedt en Recht der stadt onderhevig zyn. Be- „ halven nochtans het Recht van den Ambachts-Heere, 't „ welke bevonden werdt omtrent de Breuken en Boeten „ ter syner kennis-neeminge te behooren: Of soodaanig, dat „ de Ambachts-Heere voldaan werdt, ten eynde hy niet „ benadeelt worde. Voorts sal hy niet toestaan, dat 'er bin- „ nen de vyftig Roeden buyten de stadt eenige Huysen ge- „ timmert mogen worden. En tot getuygenisse der waar- „ heit, hebben wy bevoolen dese Brieven met ons Zeegel „ te bevestigen. Gegeven te *Dordrecht*, den vyfden *Juny*, „ in 't Jaar des Heeren 1386.

Dese Brief aan *Bartholomeus van Raaphorst*, toen Heere van *Zoeterwoude* vertoont zynde, verkreeg de stadt, op derselver aanhoudinge, van hem syne toestemminge, beneffens volkomen afstandt van syn Recht, hem over dese Landen toeko-

 mende;

mende; met den volgenden verzeegelden Brief, volgens onse vertaalinge uyt het *Latyn*:

„ Wy *Bartholomeus van Raephorst*, Ridder, maaken hier „ meede aan een iegelyk bekendt, dat wy gesien en geleesen „ hebben, seekere Brieven, geheel, niet uitgeschrapt, of te „ niet gedaan, noch ergens in eeniger wys geschonden, van „ den Goedertierendtsten en geliefsten Heere, onsen Her- „ tog *Albertus* met syn Zeegel bevestigt, en in de volgende „ bewoordinge:

(Hier is de geheele Brief, hiervooren staande, woordelyk ingevoegt.)

„ Doch Ik, *Bartholomeus van Raephorst*, Ridder hier boven „ gemeldt, heb aan de Steedelingen van *Leyden*, die niet „ hebben opgehouden van my dikwils over de toestemmin- „ ge deser saake aan te spreeken, toegestemt en toegestaan, „ dat zy de leedige Erven der Stadt in myn Ambacht van „ *Zoeterwoude* uytbreyden, op de voorwaarden, gelyk in de „ voorstaande Brieven van mynen bemindsten en goedertie- „ rendsten Heere gemeldt werdt: Soodaanig dat ik van al „ myn Recht, soo wel voor my, als voor myne Nazaaten „ afstandt doe, soo veel als my en haar in 't voornoemde „ Ambacht nopende de breuken en boeten is toekomende; „ alle dese dingen vastelyk en onverbreekelyk onderhouden- „ de en bevestigende. Tot getuygenis van 't welke wy ons „ Zeegel hier aan hebben doen hangen. Gegeven te *Muden*, „ den 20sten *July*, in 't Jaar des Heeren 1386.

Dese Brieven en Toestemminge van den Heere van *Zoeterwoude*, aan Graaf *Albert* vertoont zynde, verkreeg de stadt van hem de volkomen confirmatie, met verzeegelde Brieven, gegeven in den *Haage*, 's Woensdaags na Paasschen, in den Jaare 1389. Vervolgens wierdt de uytlegginge aan die kant onder-

ondernomen, zynde voornamentlyk de landen aan de Zuydtzyde van den *Rhyn*, 't Steen-ſchuur en Raapenburg daartoe verkooren, beginnende van de *Hooge-woerts*-Poort tot aan de *Witte-Poort*, vermits deſelve 't allerbequaamſte en beſt geleegen waren tot de Draperye-neeringe, om dat de Raamen reets aan die kant ſtonden. De landen, dus binnen getrokken, binnen de omloopende wateren gemeeten, bedroegen t'zaamen 36 *Rhynlandtſche* Morgens; waardoor de ſtadt, met deſe derde vergrootinge daar onder gereekent, binnen de omloopende Veſt-Wateren groot wierdt omtrent 112 *Rhynlandtſche* Morgens. Deſe binnen getrokkene landen, wierden ten eerſten in erven verdeelt, en dicht betimmert, ſonder eenige leedige plaats tot Klooſters of Conventen open te laten, tot de Nonne-ſteeg toe; vermits die van de Draperye-neeringe met deſe derde vergrootinge, veel beter als met de tweede, om de nabyheit van de Raamen gedient was.

Na dat deſe uytlegginge geſchiedt was, beſat de ſtadt buyten de *Koe-Poort* niet meer dan omtrent drie Morgen landt, daarop de Raamen ſtonden, de welke onder het Rechts-gebiedt der ſtadt behoorden; en dierhalven ook met een byſondere graft omgraven, en verder afgeſcheyden waren. Al het verdere landt langs de cingelen heenen, buyten deſe Poort, behoorde en bleef onder *Zoeterwoude*, tot dat de ſtadt, met het koopen deſer Ambachts-Heerlykheit, den 2 *September* des Jaars 1610. van den doenmaaligen beſitter, Jonkheere *Ysbrandt van Merode*, daarmeede verleydt is.

Hoedaanig zich de *Koe-Poort* in den Jaare 1620. vertoonde, heeft de konſtryke *Abr. Raademaaker* ons in het 97ſte Konſt-Tafereel, in een ſeer fraay geſicht verbeelt; doch deſe Poort is ſedert geheel verandert, en in een cierlyker geſtalte hervormt, zynde van de oude niets overgebleeven.

De *Naakte-Sluys*, heeft buyten alle twyffel haaren naame ontfangen, van de naaktheit en onbeplantheit van derſelver

omleggende grondt. Dese Naame is seer oudt, reets voor den Jaare 1386. en wie weet hoe lang van te vooren al bekendt geweest, vermits daarvan in de Privilegie van Graaf *Albert* van *Beyeren*, hier vooren geheel ingevoegt, werdt gewag gemaakt; immers indien men door de *Naakte-Sluyse* aldaar gemeldt, deselve moet verstaan, die 'er thans noch in weesen is, soo als ons niet onwaarschynlyk voorkomt. Hoedaanig zich dese *Naakte Sluys* opdoedt, sedert dat deselve van dese naaktheit berooft, ook met veel geboomte fraay beplant en verciert is, heeft de konstenaar *Abr. Raademaaker* in de 98ste Afbeeldinge, in een fraay gesicht na 't leven geteekent, voor 't ooge vertoont; hebbende, niet tegenstaande dese bemantelinge, nogtans den ouden naam behouden.

De lengte der weegen langs de straaten der stadt *Leyden*, van de *Koe-Poort* na de andere Poorten, is door den Landtmeeter *F. de Roos* bevonden, tot aan de *Hooge-woerts Poort* 332, tot aan de *Mors-Poort* 382, tot aan de *Rhynsburger-Poort* 389, tot aan de *Mare-Poort* 396, en tot aan de *Zyl-Poort* 460 *Rhynlandtsche* Roeden.

Wanneer de stadt *Leyden*, in den Jaare 1574 een langdurige en swaare beleegeringe van de *Spanjaarden* hadde uytgestaan, wierdt eyndelyk het ontset, aan die zyde van de stadt by de *Koe-Poort* en langs de *Vliet* ondernomen, en gelukkig voltrokken. Den 24sten *September* wierden dierhalven twee Metaale stukken op de *Koe-Poort* gebragt, om op het aannaderen van 's Prinssen Vloot, den Vyandt van daar werk te geven. Dit ontset wierdt ook begunstigt, en 't werdt als een wonderwerk aangemerkt, vermits de Stadts-Muur, ter lengte van 26 Roeden, bezyden de *Koe-Poort* instorte; 't welk den Vyandt tot een storm-bresse hadde konnen strekken; doch die, in de plaats van sulks, door 's Heemels bestier, door 't neer-ploffen van de Wal, van schrik getroffen wordende, met een snoode lafhertigheit, des nagts tusschen den 2den en

3den

3den *October*, al ſyn voordeel, met de ſterkte van *Lammen* verliet; met ſulk een haaſt, dat hy ſchroomende zich met Geſchut, Lyf- en Leef-togt te beſlommeren, 't een en 't ander achterliet. Vervolgens wierdt de toegepaalde gragt en vaart door 's Stadts-Timmerlieden geopent, en de lang gewenſchte Vloot met levens-middelen, quam 's morgens ten 8 uuren op den laatſtgemelden dag, langs de *Vliet*, en door de *Vliets-Brugge* in de ſtadt; daar deſelve door de verhongerde meenigte al rykhalſende met de grootſte vreugdt en blydtſchap wierdt ontfangen. Tot eeuwiger gedachteniſſe daarvan wierden, op bevel der Regeeringe, aan de *Vliets-Brugge* de volgende Verſſen geſtelt:

Men was in groot verdriet,
Want Eten waſſer niet,
En 't Volck van honger ſchreyden:
Ten laetſt Godt nederſiet,
En ſondt deur dſe VLIET,
Broot, ſpys en drank in LEYDEN.

Orlers Beſchryvinge van Leyden. S. van Leeuwens Beſchryvinge van Leyden, en Coſtumen van Rhynlandt. Adr. Severinus Gelukkig herdenken aan de belegeringe der ſtadt Leyden. Boxhornii Theatrum. F. de Roos lengte der wegen in Rhynlandt.

De
MARE-POORT,
Tot *Leyden.*

SOmmige oordeelen, dat de *Rhyn*, door *Duytſchlandt* herwaarts afdaalende, ſynen ſnellen loop behieldt, tot dat hy

hy in Zee stortede; te weten, langs den ouden loop, alvoorens de *Lek* en den *Ysel* doorgraven, en toen dese lossingen noch onbekendt waren; doch dat die te sterk en machtig zynde, om alleen door het Kanaal by *Katwyk* in Zee te loopen, zich selve oostwaarts-op, verscheyde Water-loosingen heeft gesocht; de welke verder in een kolk by den anderen vergaderende, een derden uytloop in Zee gemaakt hebben, alle by en omtrent de stadt *Leyden* haaren oorsprong nemende.

Onder dese *Rhyn*-Sprankels zyn de bekendtste de *Zyl*, de *Does* en de *Mare*; en van dese is de laatste de oudtste, en de voornaamste. *Melis Stoke*, die oude en beroemde *Hollandtsche* Historie-Schryver, maakt van de *Mare* gewag, in het leven van Graaf *Arnoud;* by gelegenheit dat hy daar seekere Gift verhaalt, door dien Graaf aan het Klooster van *Egmondt* gedaan, seggende onder anderen:

In Lopsen, ende in een ander stede/
T'enen watre dat men die MARE zeide.

Dus staat 'er uytdruklyk *Mare*, in een overseldtsaam oudt Handtschrift van dese Chronyk, op Perkement geschreven, onder ons berustende, en gekomen uyt de Bibliotheek van *Egmondt;* hebbende alle de gedrukte uytgiften daar voor *Maerne*. Dat nogtans de *Mare*, en niet de *Maerne* waarschynlyk de rechte en oude naam is, blykt niet alleen, dewyle mogelyk *de Meer* daar na genoemt is, gelyk wyle de Heere S. van *Leeuwen* stelt; maar ook, door dien dit Water, tot heeden toe, de benaaminge de *Mare* heeft behouden.

Na dit Watertje nu heeft de *Mare-Poort*, welke de Konstryke *Abraham Raademaker* ons hier in twee Tafereelen voorstelt, haaren oorsprong. De eerste Print-verbeeldinge, geteekent No. 99 vertoont ons dese Poort beneffens de geheele brug, aan de buyten-kant; en de laatste No. 100. is

een fraay gesicht, omtrent van halver-wegen de brugge deser Poort, tot daar buyten; daar men een heerlyk uytsicht heeft op eenig aangenaam geboomte, en verder over de omleggende Landeryen.

De *Mare-Poort* verstrekt tot een uyt-en ingang der stadt aan de Noordt-zyde, gelyk het bygeleegene Water de *Mare* tot den doortocht voor Scheepen en Vaartuygen aan die kant; zynde gelegen tusschen de *Zyl-Poort* en de *Haarlemer-Poort*. Een groot gedeelte der stadt werdt daaromtrent *Maren-dorp* genaamt; ter oorsaake dat de *Mare* daar midden doorloopt; aan welke kant de stadt tweemaal, namentlyk door de *tweede* en *vierde* uytlegginge is vergroot geworden: gelyk uyt de *Grondt-Kaart* der stadt *Leyden*, door den vermaarden Landtmeeter *Jan Pietersz. Dou* A°. 1614. gemaakt, duydelyk kan gesien worden.

Voor de jongste vernieuwinge en de Trek-vaart op *Haarlem*, was de *Mare-Poort* soo wydt niet, dat men 'er met een Waagen konde doorryden: En dewyle men ook sien kan, dat de *Hooge-Mors-dyk* soo breedt niet geweest is, dat men denselven met een Waagen konde beryden; soo strekt sulks ten bewyse, dat toen binnen het begrip van de *Hooge-Mors-dyk* en de *Maren-dyk*, van de stadt af, tot aan de *Geest* toe, geen Waagen-weg was; (als dewelke eerst na A°. 1394. schynt gemaakt te zyn, gelyk hiervooren *pag.* 270. gesien kan worden;) soo dat de reysende luyden, van *Haarlem* en *West-Vrieslandt* komende, gebragt wierden tot aan de *Geest*; van daar moesten zy aan het Schouw over den *Rhyn* vaaren, en dus den Hoogen-dyk om-ryden; en die te voet na de stadt wilden, wierden met een Schuyt over de *Poelweteringe* geset, en gingen voorts langs den *Mare-dyk* naar de stadt toe. Men oordeelt, dat de *Mare* veel vroeger als het *Spaarne*, en reets lang voor den Jaare 1253. bedykt is. Dese bedykinge liep langs de *Mare* heen, tusschen den laa-

gen *Rhyn-dyk*, en de *Geest*; niet alleen om het water buyten te keeren, maar ook, om de Inwoonders van *Oestgeest*, *Warmont*, *Rhynsburg*, *Noortwyk*, *Noortwykerhout*, *Voorhout*, *Sassenhem*, *Lisse*, *Hillegom*, en daaromtrent, te voet in de stadt te leyden, met dat 'er geen weg was om recht toe van daar derwaarts te komen; konnende men alleen van de Geest af over den *Ende-Geesterdam* komen, tot aan den *Morsdyk*, en langs denselven, voorby 't Gerecht van *Leyden*, naar de stadt toe, dat seer verre om was; zynde kennelyk genoeg, dat de *Mare-dyk* slechts tot een voet-padt en nader toegang tot de Stadt gebruykt is, dewyle die op veele plaatsen de breete niet hadde, van denselven met een waagen te konnen beryden.

Na 't voltrekken van de vierde vergrootinge der stadt, in den Jaare 1610. aan de West-en Noordt-Zyde derselven, beginnende omtrent de *Witte-Poort*, aan den *Rhyn*, en van daar in 't ronde loopende, voorby de *Rhynsburger*-en *Mare-Poort* tot de *Zyl-Poort* toe, ter groote van 40 Morgen en 200 Roeden landts, wierdt dese streek binnen korten tydt volbouwt. Ten dienst van welk gedeelte der stadt, in den Jaare 1639. aan de Oost-zyde van de *Mare*, niet verre van daar de oude Vest-Wallen hadden gelegen, een nieuwe en cierlyke Kerk is begonnen te bouwen, dewelke de *Mare-Kerk* wierdt genoemt. De eerste steen wierdt gelegt, door *Cornelis Paats*, oudtste Soon van den Oudt-Burgermeester Mr. *Willem Paats*, en in korte Jaaren volbouwt, zynde acht-kantig van maaksel, en met een matelyken Tooren daarop verciert D'eerste Predikatie daarin wierdt gedaan, den 13 October 1649 door D° *Johannes Dermoutius*, zynde na de nieuwe styl op denselven dag, toen *Leyden* A°. 1574. van de swaare en gedenkwaardige Beleegeringe der *Spanjaarden* was ontset. Geduurende welke beleegeringe onder anderen in de Maandt van *July* gebeurt is, dat twee Vrouwen

en 8 of 10 Kinderen de *Mare-Poort* uytgingen, om breeder lyf-togt te soeken; en komende omtrent halver-wegen *Warmont*, aan de *Poel-Schans*, hebben de *Spanjaarden* haar 't onderste gedeelte der kleederen tot ten middel-lyve toe afgesneden; ende se in dien staat, met veel bespottinge, genootsaakt wederom steedewaarts te keeren, om den overigen voorraat te helpen dunnen, daarse ook weder met ontferminge wierden ingenomen.

De *Mare-Poort* is gelegen, van de *Rhynsburger-Poort* 205, van de *Mors-Poort* 245, van de *Witte-Poort* 300, en van de *Zyl-Poort* 349 Roeden *Rhynlandts*; volgens de meetinge van *F. de Roos*, Landtmeeter van *Rhynlandt*.

Deselve Schryvers.

EYNDE
VAN HET
TWEEDE DEEL.

Aan-

AANWYSINGE

Waar men de Print-verbeeldingen in dit *Tweede Deel* ſal plaatſen.